Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова

Західний регіональний науковий центр Національної академії правових наук України

Навчально-наукова лабораторія дослідження проблем публічного адміністрування та децентралізації влади Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України

Академія Гуспол (Чехія)

Правові засади організації та здійснення публічної влади

збірник тез
VIII Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова

(м. Хмельницький, 16 травня 2025 року)

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ
2025

УДК 342.9(477)
П 68

П 68 **Правові засади організації та здійснення публічної влади** : збірник тез VIII Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 16 травня 2025 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2025. 422 с.

ISBN 978-617-7572-99-1

У збірнику представлені доповіді, які були подані на VIII Міжнародну науково-практичнуконференцію «Правові засади організації та здійснення публічної влади», присвячену світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова, що відбулась у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова 16 травня 2025 року. Розміщені у збірнику тези доповідей стосуються таких напрямів: «Роль доктрини Леоніда Юзькова у розвитку правових засад організації та здійснення публічної влади в Україні», «Конституційно засади організації публічної влади: вітчизняний та зарубіжний досвід», «Особливості здійснення публічної влади в умовах воєнного стану», «Проблеми та перспективи реформування територіальної організації публічної влади в Україні», «Адміністративно-правове забезпечення діяльності публічної адміністрації», «Фінансово-правові аспекти організації та здійснення публічної влади», «Електронне урядування як основа взаємодії держави та суспільства».

Збірник розрахований на наукових та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, студентів, аспірантів та докторантів, практичних працівників і широкий читацький загал.

Організаційний комітет VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Правові засади організації та здійснення публічної влади», присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова, не завжди поділяє думку учасників конференції.

У збірнику максимально точно збережена орфографія, пунктуація та стилістика, які були запропоновані учасниками конференції.

Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу, дотримання принципів академічної доброчесності несуть учасники конференції, їхні наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи вищих навчальних закладів і наукових установ, які рекомендували ці матеріали до друку.

УДК 342.9(477)

© Колектив авторів, 2025
© Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2025

ISBN 978-617-7572-99-1

ЗМІСТ

Андрущак Аліна Вадимівна. РЕАЛІЗАЦІЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРЕЗИДЕНТА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 13

Апанасенко Катерина Іванівна. ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ І СФЕРА МІСТОБУДУВАННЯ: ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ 14

Бабій Роман Вячеславович. ІНСТИТУТ БІЗНЕС-ОМБУДСМАНА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ПОШУК ОПТИМАЛЬНОЇ МОДЕЛІ 17

Барановська Валентина Федорівна. РЕГІОНАЛЬНІ ЕКОЛОГІЧНІ ІНІЦІАТИВИ В АДМІНІСТРУВАННІ ПОРТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 20

Бас Олександра Юріївна. ДІЯЛЬНІСТЬ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 23

Батанов Олександр Васильович. ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ КОДИФІКАЦІЇ МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ У ФОКУСІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ 26

Батанова Наталія Миколаївна. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ: МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ 30

Бачинська Олена Миколаївна. СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ 34

Бачинський Артьом Анатолійович. АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ 36

Бесчастний Віктор Миколайович. ВІЙСЬКОВІ АДМІНІСТРАЦІЇ ЯК ОСОБЛИВИЙ СУБ'ЄКТ ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 38

Білоус Софія Олександрівна. ОСОБЛИВОСТІ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬНИЦЬКО-СТАТЕВОЇ ЗЛОЧИННОСТІ 40

Болюк Софія Вікторівна. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ 42

Борозенна Анастасія Михайлівна. ТЕОРІЯ РОЗБИТИХ ВІКОН В ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ: ФЕНОМЕН ЧИ ПРОФАНАЦІЯ? 45

Бригінець Олександр Олексійович. ПРОБЛЕМАТИКА СТРАТЕГІЧНОГО РЕФОРМУВАННЯ БАНКІВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ 46

Буга Руслан Русланович. ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХОДІВ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ: НАДЗВИЧАЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ ЩОДО БОРОТЬБИ З ЗАГРОЗОЮ ДЛЯ ДЕРЖАВИ 48

Буша Анна Володимирівна, Чубань Вікторія Сергіївна. ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ПОСАДОВИХ ОСІБ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 51

Варивода Тарас Юрійович. ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ В АДМІНСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ: МІЖ ПРИНЦИПОМ ОФІЦІЙНОСТІ ТА ЗМАГАЛЬНОСТІ 54

Варишнюк Наталія Олександрівна. ЕТИЧНІ СТАНДАРТИ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ: ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ТА МЕХАНІЗМИ КОНТРОЛЮ 56

Варишнюк Наталія Олександрівна. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОМУНІКАЦІЇ МІЖ ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 59

Верхняцька Діана Юріївна. АНАЛІЗ ЗАСТОСУВАННЯ І КЛЮЧОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ПРАКТИКИ ЄСПЛ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ 60

Владовська Катерина Петрівна. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО РІВНОГО ДОСТУПУ ДО ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ: В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО СЛУЖБУ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ 63

Гаврилюк Анастасія Андріївна. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ 67

Гавриш Аліна Володимирівна. ПРИМИРЕННЯ СТОРІН У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ 70

Гаврік Роман Олександрович, Салюк Петро Іванович. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ В АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВАХ 71

Галус Олена Олександрівна. ДО ПИТАННЯ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ТА МУНІЦИПАЛЬНО-ПРАВОВИХ АКТІВ 74

Гандзюк Богдан Олександрович. ВПЛИВ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПАРЛАМЕНТУ УКРАЇНИ 77

Герасимчук Руслан Володимирович. СЕКСУАЛЬНЕ ДОМАГАННЯ ЯК ВИД АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ: РЕАГУВАННЯ, ДОКАЗУВАННЯ ТА ПРОФІЛАКТИКА 78

Гладюк Марина Олександрівна. ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ: ВОЄННИЙ СТАН ЯК ПРАВОВИЙ ВИКЛИК 80

Глух Олександр Вікторович. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВОГО КРЕДИТУ В УКРАЇНІ 82

Гончар Наталія Вікторівна. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ КАЗНАЧЕЙСЬКОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 85

Граматович Юлія Василівна. ТІМБІЛДІНГ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 87

Гречанюк Катерина Юріївна. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ У МОДЕРНІЗОВАНОМУ СУСПІЛЬСТВІ 89

Григорович Денис Вадимович. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: СУЧАСНИЙ СТАН І ВИКЛИКИ 91

Григорчук Вікторія Євгеніївна. ЕФЕКТИВНА ДЕРЖАВНА СЛУЖБА: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ 93

Гринько Андрій Русланович. ВИДИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ГАЛУЗЕВИМ КРИТЕРІЄМ 95

Гуменюк Богдан Борисович. ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН ЯК ОБ'ЄКТ ІНТЕГРОВАНОГО УПРАВЛІННЯ КОРДОНАМИ 98

Гуменюк Юлія Григорівна. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНТРОЛЮ ТА ПІДЗВІТНОСТІ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА 100

Гуцул Інна Анатоліївна, Ткач Дмитро Сергійович. ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЧИННИК ОПТИМІЗАЦІЇ МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ ТА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ 102

Гуцул Ірина Олегівна. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ 105

Демидчук Людмила Богданівна, Сапожник Дмитро Іванович. ПУБЛІЧНИЙ КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 108

Дерець Вікторія Анатоліївна. НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ, МІНІСТЕРСТВ ТА ІНШИХ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ 110

Долинська Марія Степанівна. ГАРАНТІЇ ПРОВАДЖЕННЯ КВАЗІНОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ 112

Доміна Назар Анатолійович, Яворський Олександр Петрович. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ 115

Дорош Назар Васильович. ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ ЗАГРОЗИ У ЗОНАХ РОЗПОДІЛУ ВПЛИВУ: ГЕОПОЛІТИЧНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇН ПІВДЕННОЇ АЗІЇ (НА ПРИКЛАДІ КАШМІРУ) 117

Дорощук Олександр Олександрович. КОНЦЕПЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ В БАЧЕННІ Л. ЮЗЬКОВА 118

Дрогобицька Христина Іванівна. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ 120

Дудкіна Юлія Олександрівна. ПІДСТАВИ ТА ФОРМИ НАБУТТЯ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ 122

Дяченко Сніжана Володимирівна. ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ ТА ЕЛЕКТРОННА УЧАСТЬ ГРОМАДЯН У ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ 124

Єфіменко Владислав Олександрович. ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ДЕРЖАВНИЙ ВНУТРІШНІЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ» 126

Єфіменко Дарія Сергіївна. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ 128

Єфіменко Олександр Анатолійович. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА МІСЦЕВИМИ ФІНАНСАМИ 130

Задворний Богдан Анатолійович. СКАСУВАННЯ РАЙОННИХ РАД: НАСЛІДКИ ДЛЯ РЕГІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ 133

Заяць Наталія Вікторівна. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ ЮСТИЦІЇ У СФЕРАХ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ РЕЧОВИХ ПРАВ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО ТА ЇХ ОБТЯЖЕНЬ, ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ТА ФІЗИЧНИХ ОСІБ-ПІДПРИЄМЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 134

Зінкевич Роксолана Андріївна. ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК ПОКРАЩЕННЯ ЯКОСТІ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ У МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ 137

Зозуля Олександр Ігорович. ДЕЯКІ ЗАУВАЖЕННЯ ДО ЗАКОНОПРОЄКТУ «ПРО УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ» 139

Зуб Алла Василівна, Меляков Антон Володимирович. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНІХ ПРАВ ДІТЕЙ В ПРОЦЕСІ СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНИХ ОСВІТНІХ СЕРЕДОВИЩ 142

Ігнатенко Олександр Семенович, Ігнатенко Дмитро Олександрович, Хмельов Ігор Володимирович. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАДАННЯ ПОСЛУГ ПАСАЖИРСЬКОГО АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ 145

Ільєва Наталія Василівна. СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ 148

Казанчук Ірина Дмитрівна, Мовчан Єгор Євгенійович. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ 151

Карпенко Вікторія Олегівна. ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ 153

Клімов Вадим Анатолійович. КОМПЕТЕНЦІЯ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ УКЛАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ДОГОВОРІВ 156

Коваль Максим Валерійович. ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 158

Коваль Олександр Юрійович. ВТРАТА РЕАЛЬНОГО МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЧЕРЕЗ ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 160

Коваль Христина Михайлівна. ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ ТРУДОВИХ ДОГОВОРІВ ІЗ НЕПОВНОЛІТНІМИ 162

Ковтун Дмитро Сергійович. ШКОДА, ЗАПОДІЯНА ЛІСОВОМУ ФОНДУ УКРАЇНИ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ, У МІЖНАРОДНОМУ РЕЄСТРІ ЗБИТКІВ 165

Ковтун Олена Миколаївна. ПРОГРАМИ КОМПЛЕКСНОГО ВІДНОВЛЕННЯ: ЕКОЛОГО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 168

Кожушко Олена Олегівна. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 170

Козак Василь Іванович. КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 172

Козакевич Олеся Миколаївна. ДОСТУПНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 173

Колісецька Аня Вікторівна. ФУНКЦІОНУВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 175

Коломієць Ангеліна Андріївна. СВОБОДА СЛОВА У ВОЄННИЙ ПЕРІОД: ЮРИДИЧНІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ 177

Коломієць Олександра Едуардівна. ЦИФРОВА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА ЕЛЕКТРОННИЙ ПІДПИС: ОСНОВИ БЕЗПЕЧНОГО ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ 179

Комзюк Володимир Трохимович. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АПЕЛЯЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ ПОСТАНОВИ СУДДІ ВЕРХОВНОГО СУДУ У СПРАВІ ПРО АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ 181

Кононенко Мар'яна Романівна, Кича Анна Олександрівна. СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ 183

Конончук Богданна Ростиславівна. ПРИНЦИП ДИСПОЗИТИВНОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: МЕЖІ СУДОВОГО ВТРУЧАННЯ 185

Коржинський Роман Вадимович. ОСОБЛИВОСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ МІГРАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА 188

Коржіньовська Маргарита Іванівна. КОНСТИТУЦІЙНІ ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ТА ПРАКТИЧНІ ВИКЛИКИ 190

Корнева Тетяна Володимирівна, Сірочук Ірина Володимирівна. ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ НА ШЛЯХУ ДО ЄС 192

Король Михайло Олексійович, Кравцова Вікторія Романівна. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ЯК СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ 195

Костяшкін Іван Олександрович. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ В УКРАЇНІ 197

Краснова Юлія Андріївна. ПРИНЦИП ПРІОРИТЕТУ В НОРМОПРОЕКТУВАННІ 200

Краснопортко Софія Олексіївна. ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ ЯК ОСНОВА ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА 202

Кривенко Юлія Василівна. ПУБЛІЧНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 204

Крисаченко Валентин Семенович. ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ЗМІСТ КАТЕГОРІЇ «КАНОНІЧНА ТЕРИТОРІЯ» РПЦ: ДОКТРИНА ІМПЕРСЬКОГО АГРЕСИВНОГО ЕКСПАНСІОНІЗМУ 205

Круглов Віталій Вікторович. ІНТЕГРАЦІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СИСТЕМУ ЕЛЕКТРОННОГО ВРЯДУВАННЯ 208

Кузнецова Людмила Валеріївна, Гарбазей Дмитро Олександрович. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЙ 210

Куненко Ірина Сергіївна. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОКТРИНАЛЬНОГО ОСМИСЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮСТИЦІЇ 212

Курепін Вячеслав Миколайович. УКРАЇНСЬКА ПРИЗМА ПАРТНЕРСТВА: ДОСЯГНЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ НА МАЙБУТНЄ 214

Курепін Вячеслав Миколайович, Іваненко Валерія Сергіївна. ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ: СПРИЙНЯТТЯ РЕФОРМИ, РИЗИКИ ТА ДОСЯГНЕННЯ 216

Курига Ірина Миколаївна. ІННОВАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ 219

Курилюк Юлія Любомирівна. ПЛАТФОРМА «ДІЯ» В СИСТЕМІ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА 221

Курилюк Юлія Любомирівна, Коломієць Олександра Едуардівна. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 223

Лабун Вікторія Сергіївна. ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ І КІБЕРБЕЗПЕКА В ЕЛЕКТРОННОМУ УРЯДУВАННІ 225

Лагоднюк Ангеліна Сергіївна. ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЦИФРОВОЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ 228

Лазебна Ірина Василівна. КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ КОМУНІКАЦІЙ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ 230

Левенець Анжела Вікторівна, Чайковський Олег Ігоревич. ПРОЦЕДУРА ФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЇЇ ЧЛЕНІВ 233

Левчишин Вікторія Дмитрівна. ХАРАКТЕРИСТИКА ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ 236

Лобунець Максим Сергійович. ОСОБЛИВОСТІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ 237

Лозінська Світлана Володимирівна. МІЖНАРОДНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ СВЯТОГО ПРЕСТОЛУ В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ 239

Магновський Ігор Йосифович. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР ОРГАНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ДЕМОКРАТИЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ 241

Мазур Вероніка Олегівна. ЦИФРОВІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ:ПРАВОВІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ 243

Малишева Наталія Рафаелівна. ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В ДОВКІЛЛЕВІЙ СФЕРІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 245

Манюк Денис Валерійович. БЮДЖЕТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВИХ ЗАГАЛЬНИХ СУДІВ: НАЦІОНАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД 247

Марусик Юлія Олександрівна. ВІД СВАВІЛЛЯ ДО СПРАВЕДЛИВОСТІ: СУДОВИЙ МЕХАНІЗМ ОСКАРЖЕННЯ ДІЙ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ 250

Марущин Юрій Віталійович. СТРАТЕГІЧНИЙ УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК У БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ: ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ 252

Марчевська Дарія Артурівна. ВІДКРИТІ ДАНІ ЯК КАТАЛІЗАТОР ІННОВАЦІЙ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ 254

Martyniuk Roman Stanislavovych, Datsiuk Oleksii Oleksiyovych. DETERMINING THE ENTITIES COMPOSITION OF THE SECURITY AND DEFENSE SECTOR IN THE LAW OF UKRAINE "ON NATIONAL SECURITY OF UKRAINE" 256

Машкіна Ольга Іванівна, Меляков Антон Володимирович. ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ 259

Мелех Богдан Володимирович, Воробей Максим Сергійович. ПОДІЛ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ У СІМЕЙНОМУ ПРАВІ 262

Мелех Богдан Володимирович, Кізимишин Марія Василівна. ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНІ 263

Мелех Любомира Володимирівна, Божик Маряна Ігорівна. ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУТУ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ 265

Мелех Любомира Володимирівна, Полагів Аліна Петрівна. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ 268

Мелех Любомира Володимирівна, Скрипкіна Анастасія Миколаївна. СТРОКИ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 269

Мельник Софія Русланівна. ОНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ: АНАЛІЗ ЗМІН ДО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ 272

Мельник Софія Русланівна. ВЗАЄМОДІЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ТА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ 273

Миросліп Дар`я Валентинівна. ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВОЄННОГО СТАНУ:ТРАНСФОРМАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ГРОМАДЯН 275

Мороз Андрій Олександрович. СУЧАСНА ПАРАДИГМА КОНСТИТУЦІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 276

Муза Олег Валентинович. РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ 279

Мушка Ростислав Іванович. ФІНАНСОВО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АДВОКАТА ЗА ПОРУШЕННЯ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА 281

Налуцишин Віктор Володимирович. ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС: ТЕЗИ З ПРИВОДУ 282

Никончук Софія Миколаївна. ПОВНОВАЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 284

Novak Adam O. ADMINISTRATIVE LIABILITY FOR MISINFORMATION: BALANCING PUBLIC ORDER AND FREEDOM OF SPEECH 286

Новак Антоніна Олександрівна. ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ НА РОЗВИТОК МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ 289

Овчар Оксана Сергіївна. ЕЛЕКТРОННЕ ВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 291

Омельченко Андрій Іванович. ФОРМИ ТА МЕТОДИ НАЦІОНАЛЬНОГО РІВНЯ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ РЕЖИМУ ПІДВОДНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ 292

Омельчук Валерія Олексіївна. КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОМПАС: ПОРІВНЯЛЬНІ КООРДИНАТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ В УКРАЇНІ ТА НІМЕЧЧИНІ 295

Оніщик Юрій Віталійович. ОСОБЛИВОСТІ ВИРІШЕННЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ У СФЕРІ МИТНОЇ СПРАВИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПОРЯДКУ 297

Паращина Юліана Броніславівна. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ВИКЛИКИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ 300

Пархоменко Наталія Миколаївна. ЗАКОНОДАВСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ 303

Пивовар Ірина Вікторівна. ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВА ДІТЕЙ ПІЛЬГОВИХ КАТЕГОРІЙ НА БЕЗКОШТОВНЕ ХАРЧУВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ 306

Пивовар Юрій Ігорович, Хромей Василь Васильович. МЕЖІ ОБОВ'ЯЗКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО ЧАСТИНОЮ ЧЕТВЕРТОЮ СТАТТІ 7 КОДЕКСУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ, ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ЙОГО НЕВИКОНАННЯ 309

Підгірна Тетяна Володимирівна. ЕФЕКТИВНІСТЬ ОРГАНІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО ТА ІТАЛІЙСЬКОГО ДОСВІДУ 312

Підгорний Віталій Юрійович. ПРОТИДІЯ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ: МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ 315

Погребняк Богдан Вікторович. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА АДВОКАТУРИ У СФЕРІ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПЕРВИННОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ 317

Полтораков Олексій Юрійович, Щиголь Ірина Василівна. ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ «ПОСТКОЛОНІАЛЬНИХ СТУДІЙ» У КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ (МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ПЕРСПЕКТИВА) 319

Поручинська Ірина Євгеніївна, Шевченко Олена Володимирівна. ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 322

Радченко Ксенія Сергіївна. ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ РЕЧОВИХ ПРАВ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 324

Репчонок Андрій Юрійович. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ 327

Рогожа Аріна Олегівна. АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНТРОЛЮ ЗА ЗАКОННІСТЮ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 328

Ромась Денис Сергійович. НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОМПЕНСАЦІЇ ЗА ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ 330

Ромась Марія Іванівна. УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРІВ ПРО ЗАКУПІВЛЮ ЗА УЧАСТІ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА 332

Сабадаш Анастасія Вікторівна. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧОЇ ПРОЦЕДУРИ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС 334

Савіна Анна Олегівна. КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ОСОБИ 336

Самбор Микола Анатолійович. ПРАВА, СВОБОДИ ТА ІНТЕРЕСИ ЛЮДИНИ У ПРИЗМІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ 337

Сенюк Олександра Олександрівна. ВПЛИВ ВІЙСЬКОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 340

Сердечна Ірина Леонідівна. ЗАХИСТ СІМЕЙНИХ ПРАВ ОРГАНАМИ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ 342

Ситенко Григорій Олексійович. ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ОБІГУ ЦИФРОВИХ ВАЛЮТ В УКРАЇНІ 344

Січко Людмила Олександрівна. ЗАПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ ЯК НОВИЙ ЕТАП ЦИФРОВЗАЦІЇ ПРАВОСУДДЯ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 345

Смолінський Іван Олександрович. НАЦІОНАЛЬНЕ АНТИКОРУПЦІЙНЕ БЮРО УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ 348

Смолінський Іван Олександрович. РЕАЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ОСОБИ І ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 350

Солодка Ірина Володимирівна. МЕХАНІЗМИ ПІДТРИМКИ ТА ЗАХИСТУ ВИКРИВАЧІВ : КРОКИ ДО ЕФЕКТИВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ 352

Солодовнік Дарина Ростиславівна. ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА 354

Сопільняк Валерій Юрійович. РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНИХ СУДІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ: АНАЛІЗ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРАКТИКИ ЄСПЛ 356

Сослюк Софія Андріївна. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 358

Стеньгач Надія Олександрівна. ІДЕАЛИ ЛИЦАРСТВА В ПОЛІТИКО-ПРАВОВІЙ КУЛЬТУРІ КОЗАЦЬКОЇ СТАРШИНИ ГЕТЬМАНЩИНИ (СЕРЕДИНА XVII-XVIII СТ.СТ.) 361

Степченко Софія Владиславівна. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ АДВОКАТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ 363

Сторожук Ірина Петрівна. ВІДКРИТІ ДАНІ В СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ: ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ 365

Строкоус Єлизавета Валеріївна. ЗАХИСТ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ 368

Тарасюк Оксана Анатоліївна. ХАРАКТЕРИСТИКА СУТНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ОРГАНУ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ 370

Терлецький Дмитро Сергійович. ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ: ЗМІНИТИСЯ, АБИ ВИЖИТИ 372

Тимощук Віктор Павлович. ЩОДО ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕДУРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА 375

Тімашов Віктор Олександрович, Погрибенник Роксолана Ігорівна. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ТА ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН СЕРЕД МОЛОДІ 378

Тішаков Петро Юрійович. ВПЛИВ ЗОВНІШНІХ ФАКТОРІВ НА СТРАТЕГІЮ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ 381

Трач Оксана Михайлівна. ОКРЕМІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СПРАВАХ ПРО ВИЗНАННЯ СПАДЩИНИ ВІДУМЕРЛОЮ 384

Трубчанінов Костянтин Сергійович. УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ТА ГРОМАДЯНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ 386

Фадєєва Ангеліна Олексіївна. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ЧЕРЕЗ ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ 389

Федорчук Ольга Степанівна. РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЕЛЕКТРОННОМУ УРЯДУВАННІ 392

Фльорко Світлана Юріївна. КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД 393

Хоменко Ірина Анатоліївна. РОЛЬ ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСТВА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 395

Царик Ксенія Андріївна. ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 398

Цвілий Сергій Миколайович. ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ТУРИЗМУ 400

Черкунов Олександр Віталійович. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В МИТНИХ ОРГАНАХ ЯК ФОРМИ ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ 402

Чорна Діана Олександрівна, Погрибенник Роксолана Ігорівна. ЗМІНА УМОВ ПРАЦІ ЗА ІНІЦІАТИВОЮ РОБОТОДАВЦЯ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ: МЕЖІ ВТРУЧАННЯ ДЕРЖАВИ 405

Чубатий Юрій Сергійович. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА В СФЕРІ МОБІЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 407

Шапталенко Юлія Владиславівна. СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ 408

Швидкий Владислав Сергійович. ВПЛИВ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 410

Шостак Каріна Миколаївна. РЕФОРМА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ І СУЧАСНІ ВИКЛИКИ 413

Щерба Вікторія Віталіївна. ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ МІГРАЦІЙНОГО ПРАВА 415

Якимчук Світлана Олексіївна. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ПОДАТИ ЗВІТ ПРО ВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО СУДОВОГО КОНТРОЛЮ 417

Ярова Руслана Олександрівна, Осадчий Олександр Євгенійович. РЕФОРМА ОПЛАТИ ПРАЦІ ДЕРЖСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ: НОВІ ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ 419

Андрущак Аліна Вадимівна,
здобувач на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРЕЗИДЕНТА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан є особливим правовим режимом, що вводиться на всій території України, або на окремих її місцевостях в разі збройної агресії, загрози нападу або іншої загрози державній безпеці і незалежності України. В умовах воєнного стану повноваження Президента України дещо змінюються, в зв'язку з необхідністю гарантування національної безпеки і оборони вони набувають стратегічного значення.

Спершу необхідно згадати те, що Президент України безпосередньо бере участь у введенні воєнного стану, адже після подання такої пропозиції Радою національної безпеки і оборони України, він приймає рішення та видає указ про його введення, після чого звертається до Верховної Ради для затвердження цього указу. В указі повинно зазначатись обґрунтування необхідності введення, повний перелік прав і свобод людини і громадянина, які на період збройної агресії обмежуються (наприклад свобода пересування, оскільки запроваджується комендантська година), межі територій, на якій він вводиться. Згідно з статтею 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» повноваження Президента України під час воєнного стану не можуть бути припинені [2]. Крім того, цим законом прямо заборонено проводити вибори до закінчення воєнного стану, тобто якщо повноваження Президента України закінчуються під час дії воєнного стану, то вони автоматично продовжуються до моменту, коли новообраний Президент вступить на пост після скасування воєнного стану.

Звичайно, особливого значення в таких умовах набувають повноваження Президента України в сфері національної безпеки, військової політики та підвищення обороноздатності. Він є Верховним головнокомандувачем Збройних Сил України та здійснює ними стратегічне керівництво через Генеральний штаб Збройних Сил і приймає рішення щодо їх залучення до здійснення заходів правового режиму воєнного стану. Як Верховний головнокомандувач може видавати укази, які стосуються питань оборони. Відповідно, він може призначати і звільняти з посад командування ЗСУ, що забезпечує формування цілісної і ефективної системи військового керівництва й гарантує належний контроль за сферою оборони. До того ж Президент України очолює Раду національної безпеки і оборони України. Не менш важливим повноваженням в умовах воєнного стану є повноваження, вміщене в статті 106 Конституції України, щодо прийняття рішення про загальну/часткову мобілізацію [1]. А ще Президент визначає мету, строки, вид мобілізації та присвоює військові звання.

Мельник С.М. зазначає, що варто звернути увагу на те, що присвоєння військових звань і призначення на посади військовослужбовців, які не належать до вищого командування, здійснюється виключно суб'єктами військового управління, наприклад, міністром оборони України. Здійснюючи таку діяльність, Глава держави виступає саме як суб'єкт військового управління з виключною компетенцією [3, с. 143]. Також необхідно підкреслити, що Президент України приймає рішення про утворення на територіях, на яких введено воєнний стан військових адміністрацій задля забезпечення дотримання правового режиму та дії Конституції та законів України.

Якщо ж розглядати повноваження Президента України в сфері нормотворчості, то він підписує закони, прийняті Верховною Радою; згідно з статтею 93 Конституції України є суб'єктом законодавчої ініціативи [1]. Незмінним залишається президентське право вето, задля повернення на повторний розгляд законопроекту. Глава держави видає укази і розпорядження, які обов'язкові до виконання на території України. Не меншу значимість мають повноваження в сфері виконавчої влади, куди слід віднести те, що Президент вносить подання про призначення на посаду Прем'єр-міністра України, Міністра оборони,

Міністра закордонних справ, Голову Служби безпеки України. Також він призначає і звільняє з посади Генерального прокурора, половину складу Ради Національного Банку України. Відповідно, у сфері судової влади Президент призначає третину складу Конституційного Суду України, призначає суддів на посаду за поданням Вищої ради правосуддя. В умовах воєнного стану особливої важливості набувають представницькі повноваження, адже постать Президента є головним комунікатором з іноземними державами і міжнародними організаціями, його переговори можуть посприяти забезпеченню підтримки, яка є необхідною для України. Отже, до представницьких повноважень відносять представництво держави в міжнародних відносинах, здійснення керівництва зовнішньополітичними зв'язками, ведення переговорів, укладення міжнародних договорів тощо.

Таким чином, Президент здійснює загальне керівництво запровадженням та виконанням заходів правового режиму воєнного стану [2]. Можна побачити, що в умовах воєнного стану Президент України стає центром прийняття важливих рішень в сфері національної безпеки і оборони. Слід зауважити, що реалізація цих повноважень проходить в умовах тісної взаємодії з іншими гілками влади. Представницькі повноваження та повноваження в сфері національної безпеки і оборони стають дуже значущими. Його дещо розширені повноваження є необхідними для забезпечення функціонування держави. Важливо пам'ятати, що дієвість державного апарату в умовах воєнного стану залежить від їх розподілу. Роль Президента є справді цінною для оптимізації управління країною в такий нелегкий період. Звертаючи увагу на все вищесказане, можна зробити висновок, що Президент, реалізуючи свої повноваження в умовах воєнного стану, забезпечує стабільність держави, координує певні оборонні процеси та загалом забезпечує дотримання правового режиму воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Основний Закон України від 28 червня 1996 року №30. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 10.05.2025)
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 №28 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення 10.05.2025)
3. Мельник С.М. Повноваження Президента України у сфері військового управління / С. М. Мельник // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки. - 2019. - Т. 30(69), № 4. - С. 141-145.

***Апанасенко Катерина Іванівна**,*
професорка кафедри публічного та приватного права Національного університету "Чернігівська політехніка", докторка юридичних наук, доцентка

ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ І СФЕРА МІСТОБУДУВАННЯ: ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Будівельна діяльність та управління нею спроможні чинити потужний вплив на права людини, у тому числі права у сфері довкілля. Наприклад, забудова узбережжя водойм чи лісів негативно позначаються на доступі громадян до користування природним багатством, а використання шкідливих будівельних матеріалів може бути джерелом забруднення землі, води, атмосфери. Дослідження відповідних питань є корисним для цілей розвитку національного законодавства, чому може сприяти й багата практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд). Спробуємо проаналізувати таку практику. Відразу зауважимо, що науковці пропонують розгалужену класифікацію екологічних прав людини [1, с. 21-26]. Зважаючи на предмет дослідження, у роботі мова може йти тільки про такі

різновиди еколого-соціальних прав, як право на життя й охорону здоров'я, залежні від стану довкілля, і право на отримання екологічної інформації, а також еколого-захисні права, такі як: право на відшкодування шкоди, завданої порушенням права на екологічну безпеку, та право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів влади та їх посадових осіб, які порушують чи обмежують екологічні права [1, с. 22]. Розглянемо названі права й кореспондуючі їм обов'язки держави крізь призму практики Суду.

Найчастіше проблематика захисту навколишнього природного середовища аналізується Судом при розгляді скарг на порушення статті 8 Європейської конвенції про захист прав людини (далі – Конвенції). Ознайомлення з посібником практики ЄСПЛ з питань захисту довкілля, підготовленим фахівцями Суду [2], дозволяє дійти висновку, що факт порушення права на приватне життя, житло достатньо рідко встановлюється у справах, що стосуються власне ведення будівельної діяльності/ робіт. Водночас такі порушення мають місце як результат неналежної (протиправної) містопланувальної роботи. Яскравим прикладом є справа «Дземюк проти України» (№ 42488/02), аналізуючи обставини якої Суд указав на екологічні порушення як на прямий наслідок недоліків містопланування: село не мало затвердженого генерального плану забудови, а сільська рада дозволила розташування кладовища на земельній ділянці поблизу будинку заявниці з порушенням державних санітарних правил (п. 87, 91). Варто згадати подібну за обставинами справу «Солянік проти росії» (№ 47987/15, п. 50-53): на територію біля помешкання заявника було дозволено розширити ділянку кладовища, яке не мало санітарно-захисної зони, і остання не встановлювалася попри судові рішення.

Суд зазначає, що в контексті небезпечних видів діяльності (до яких належить і будівельна діяльність) обсяг позитивних зобов'язань держави за статтями 8 та 2 Конвенції значною мірою збігається («Коляденко та інші проти росії» (п. 212, 216)). Наголос при цьому робиться на необхідності запобігання шкоди та інформування населення [2, с. 68]. До обов'язків держави за статтями 8 і 2 Конвенції, що виникають у містобудівній сфері, ЄСПЛ звертається також при розгляді скарг на порушення прав людини у зв'язку зі стихійними лихами. За висновками Суду, суттєвим фактором, що визначив негативний сценарій розвитку подій у низці таких справ, є неналежне містопланування. Так, у справі «Коляденко та інші проти росії» (п. 215-216) Суд визнав порушення статті 8 Конвенції, серед іншого, через відсутність чіткої законодавчої та адміністративної бази для впровадження міського планування в безпосередній близькості від водосховища. Це підкреслює важливість регулювання будівельної діяльності, що виконувало би превентивну функцію стосовно пагубних наслідків стихійних лих. До прикладу, у рішенні по справі Erdal Muhammet Arslan and Others v. Türkiye, пов'язаній з відповідальністю за шкоду внаслідок руйнування будівель при землетрусі, суд пояснив наступне (п. 128-133). Держави повинні запобігати передбачуваним природним ризикам і вживати заходів зі зменшення їх впливу. Така діяльність включає просторове планування та контрольовану міську забудову. Ключову роль у запобіганні ризикам, дотриманні правил сейсмостійкого будівництва несуть місцеві органи влади, які регулюють використання земель через видачу дозволів на будівництво. Національні органи влади також зобов'язані здійснювати нагляд та інспекцію будівель для запобігання, наскільки це можливо, небезпеці для населення.

Процес ухвалення рішень щодо складних питань екологічної та економічної політики обов'язково має передбачати належне розслідування й дослідження задля оцінки наслідків шкоди довкіллю від діяльності, що забезпечує справедливу рівновагу між конкуруючими інтересами [мова про індивідуальні та суспільні інтереси] (Hatton та інші проти Сполученого Королівства, п. 128). Такий процес має забезпечувати доступ громадськості до результатів досліджень та інформації, яка дозволяє оцінити небезпеку, на яку вони піддаються; надавати можливість зацікавленим особам звертатися з апеляційними скаргами (Tătar v. Romania, п. 118; «Гримковська проти України», п. 69). Наприклад, досліджуючи дії органів влади у справі Maatschap Smits and Others v. Netherlands, яка стосувалася планування залізничної лінії, Суд відмітив: органи влади Нідерландів на всіх

етапах процесу планування досліджували можливі шкідливі наслідки; попереднє рішення щодо планування було представлено громадськості для надання коментарів; заявники мали доступ до судів тощо. Подібним чином позитивно були оцінені вжиті державами заходи з виконання обов'язків за статтею 8 Конвенції, до прикладу, у таких справах: Hardy and Maile v. United Kingdom (п. 191-192) (будівництво та експлуатація терміналів для зрідженого природного газу в порту); Flamenbaum and Others v. France (п. 155-160) (дозвіл на розширення основної злітно-посадкової смуги в аеропорту); Fieroiu and Others v. Romania (п. 24–29) (дозвіл на будівництво тимчасового майданчика для переробки та зберігання відходів).

Немало справ, пов'язаних із екологічними порушеннями внаслідок будівельної діяльності/ робіт або з екологічними обмеженнями в будівельній сфері, розглядаються на предмет дотримання статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції. У низці справ цієї категорії Суд виходив із того, що захист довкілля, лісів, узбережжя, фауни і флори є питанням суспільного інтересу, тому цей аргумент може використовуватися для обґрунтування втручання в право на повагу до права власності [2, с. 94-96]. Наведемо приклади подібних справ:

справи щодо обмеження та заборони забудови: на острові, де відкладають яйця морські черепахи (Z.A.N.T.E. Marathonisi A.E. v. Greece, п. 50); на земельній ділянці у зоні повного захисту (Anonymos Touristiki Etairia Xenodocheia Kritis v. Greece, п. 45); в околицях національного парку (Matczyński v. Poland, п.101-102); на ділянці лісового господарства (Ansay and Others v. Turkey, ухв., 2006);

справи щодо відмови у видачі дозволу на будівництво: Saarenpään Lomaky v. Finland) (ухв., 2006, земля на узбережжі); Tarim v. Turkey (ухв., 2010, угіддя, визначені як природоохоронна зона); Consorts Richet and Le Ber v. France (п. 116, о. Поркероль);

справи про знесення будівлі: Depalle v. France (будівля розташована на морському узбережжі, де заявник проживав протягом кількох десятиліть); Yıldırır v. Turkey (будинок у зоні захисту підземних вод); Hamer v. Belgium (будинок побудований без дозволу на будівництво в лісовій зоні); Tumeliai v. Lithuani (літня резиденція).

Нагадаємо про сталу вже протягом тривалого часу позицію Суду, що межі свободи розсуду держави ширші, коли йдеться про втручання в право на повагу до права власності в контексті політики просторового планування та охорони довкілля (Depalle v. France, п. 84, 87). Як наслідок, Суд у багатьох справах позитивно оцінює рішення органів влади зі знесення самочинних будівництв і будівель, які зводяться з порушенням екологічних обмежень, як, наприклад, у названій справі.

Досягнення суспільно значимої мети збереження довкілля має забезпечуватися через проведення послідовної екологічної політики, яка підтримується рівною мірою й окремими громадянами та організаціями, й державними та муніципальними органами. Цікавою в цьому відношенні є справа Z.A.N.T.E. Marathonisi A.E. v. Greece (2007 р.) [2, с. 98-99], в якій Суд висловився таким чином (п. 54): «… коли держава накладає значні обмеження на використання приватної власності з метою забезпечення ефективного захисту навколишнього середовища, вона, як мінімум, не повинна терпіти діяльність, яка може підривати зусилля щодо досягнення цієї мети... У цій справі було б необґрунтовано вимагати…, щоб заявник дотримувався суворих обмежень щодо користування своїм майном із метою захисту довгоголової морської черепахи, тоді як компетентні органи не вживають необхідних заходів vis-à-vis діяльності, яка загрожує досягненню цієї мети». (Заявникові, що придбав маленький острів для будівництва туристичних об'єктів, обмежували, а згодом заборонили будівництво задля захисту місць, де морські черепахи відкладають яйця. Водночас органи влади терпимо ставилися до щоденного відвідування острову туристами, до забруднення пляжу).

Права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів влади та на отримання відшкодування шкоди у сфері екології є предметом аналізу Суду й у справах за статтею 6 Конвенції. У таких справах аналізованої групи Суд застосовує низку загальних підходів з тлумачення права на справедливий суд. Варто наголосити лише на такому аспекті. Позови

окремих осіб про скасування будівельних дозволів, припинення/ зупинення будівництва і под. достатньо часто набувають характеру actio popularis, і цей аспект отримує оцінку в рішеннях Суду. Загальною тут є позиція, що Суд розглядає спори, які є «безпосередньо вирішальними» для цивільного права заявників [2, с. 27]. Так, у справі Ünver v. Turkey (ухв., 2000 р.) Суд дійшов висновку, що п. 1 ст. 6 Конвенції не застосовується до провадження про скасування дозволу на будівництво та призупинення робіт, ініційованого місцевим жителем із метою, зокрема, збереження природної краси місцевості. Результати провадження не мали безпосередньо вирішального значення для прав заявника, і він не стверджував у національних судах, що будівництво негативно вплинуло на вартість його майна. Водночас у справі Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain (п. 45-46), яка стосувалася провадження про скасування міністерського указу про схвалення проєкту будівництва дамби, Суд зазначив, що окрім захисту суспільних інтересів, провадження мало на меті захист конкретних інтересів кількох осіб, які проживали в долині, що мала бути затоплена. Отже, провадження мало «економічний» та цивільний характер.

Як бачимо, рішення ЄСПЛ в екологічній сфері, що торкаються питань будівництва, зосереджують увагу на важливості регулювання будівельної діяльності задля забезпечення прав людини. Як визнає Суд, суттєве правоохоронне значення в містобудуванні має ефективна реалізація превентивної, регулятивної, інформативної функції держави.

Список використаних джерел:

1. Краснова М.В., Краснова Ю.А. Реалізація та захист екологічних прав громадян: теоретико-правові аспекти: наукове видання. Київ: ФОП Ямчинський О.В., 2021. 148 с.

2. Посібник із судової практики Європейського суду з прав людини. Довкілля (станом на 31.08.2024). Рада Європи/ Європейський суд з прав людини, 2025. 128 с.

Бабій Роман Вячеславович,
аспірант відділу конституційного права та місцевого самоврядування
Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України

ІНСТИТУТ БІЗНЕС-ОМБУДСМАНА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ПОШУК ОПТИМАЛЬНОЇ МОДЕЛІ

Становлення вітчизняного підприємництва як самостійного соціально-економічного явища розпочалося з початком Незалежності України. Підприємництво виконує особливі функції в економіці. Насамперед, це один з найважливіших каналів докорінної трансформації суспільства, його соціально-економічного ладу на началах ринкової економіки та розвитку господарської ініціативи громадян. Підприємництво сприяє підвищенню зайнятості населення, що набуває особливе значення в умовах переходу до ринку та звільнення значної кількості осіб з сфери виробництва, заснованого на державній власності, сприяє утворенню необхідної економічної та соціально-психологічної бази для боротьби з «тіньовою економікою», її різними проявами, сприяє боротьбі з монополізмом у господарській діяльності, розвиткові конкуренції суспільному виробництву, утворює умови для надходження до бюджету за рахунок податків додаткових коштів, значна частина залишається у «тіньовій економіці» тощо.

Попри певні позитивні зрушення в національній економічній системі, організаційно-правовому регулюванні підприємницької діяльності та створенні сприятливого конкурентоспроможного середовища для розвитку підприємництва, наявними залишаються ще багато невирішених проблем, зумовлених такими чинниками, як: відсутність чіткої державної політики щодо підприємництва; зарегульованість процедур ведення підприємницької діяльності та нагромадження зайвих регуляторних документів; відсутність комплексної нормативно-правової бази, єдності та системності нормативних

актів, що спричинює дублювання правових норм; наявність системних порушень у сфері державного контролю (нагляду) за фінансово-господарською діяльністю підприємств та відсутність законодавчо встановленої відповідальності контрольних органів; втручання органів державної влади в діяльність підприємств; недосконаліть судової системи тощо, які не тільки перешкоджають ефективному розвитку підприємництва, а й приводять до порушень конституційно-закріпленого права особи на свободу підприємницької діяльності. Це підвищує актуальність удосконалення та оптимізації механізму захисту прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності в Україні.

Необхідно також врахувати вітчизняні проблеми конституційного правозастосування і правокористування, а також реалії сьогодення, пов'язані із російсько-українською війною. Очевидно, що з точки зору захисту прав людини і основоположних свобод в такій ситуації визначальною є ефективна і скоординована діяльність усього правозахисного механізму держави, в тому числі й у сфері захисту малого та середнього бізнесу, а також сприяння суб'єктам господарювання, які зазнали впливу недобросовісної поведінки, у захисті їх права на свободу підприємницької діяльності або в захисті від неправомірного втручання в їх господарську діяльність. В силу цього, у період економічної нестабільності і перманентних змін законодавства в сфері підприємництва, актуалізуються питання щодо наявності у правозахисному механізмі інституту бізнес-омбудсмана та його активної діяльності у сфері захисту економічних прав. Як зазначають вітчизняні дослідники, «фундаментальні конституційні цінності, серед яких, насамперед, право людини на підприємницьку діяльність, вільне підприємництво, ринкова економіка та відповідальна перед громадянським суспільством влада – є функціонально-телеологічною домінантою діяльності бізнес-омбудсмана, доцільність заснування та практика функціонування якого, по суті, й обумовлена вирішенням цих взаємопов'язаних завдань» [1].

Дискусії щодо перспективи створення та оптимальної моделі інституту бізнес-омбудсмана в Україні точаться вже не один рік. На різного рівня зустрічах, нарадах, конференціях тощо представниками влади і бізнесу, політиками, вченими, економістами та правниками обговорювалися варіанти моделей майбутнього українського бізнес-омбудсмана. Так, ще у 2011 році на Всеукраїнській конференції «Методи громадського впливу на органи державної влади з метою захисту інтересів платників податків», яка відбулася за ініціативи Асоціації платників податків України з метою пошуку шляхів розбудови партнерських стосунків бізнесу та влади, була озвучена пропозиція щодо створення посади «бізнес-омбудсмана», який мав призначатись на посаду рішенням Верховної Ради України за поданням Прем'єр-міністра України, за попереднім погодженням із всеукраїнськими громадськими організаціями. Пропонувалося надати «бізнес-омбудсману» високий рівень можливостей та повноважень для захисту бізнесу та дерегуляції підприємницької діяльності, у тому числі право зупиняти дію нормативних актів, що негативно впливають на ведення бізнесу, утворити «офіс бізнес-омбудсмана» з оптимальною кількістю працівників та представників у регіонах [2, с. 4]. Тобто, пропонувалася класична модель парламентського бізнес-омбудсмана з чітко визначеним правовим статусом.

Схожу думку висловили й автори аналітичної доповіді «Передумови та пріоритети реформування державної політики розвитку підприємництва в Україні» Національного інституту стратегічних досліджень. Так, у доповіді зазначено, що «за існуючої в Україні практики офіційна назва такої інституції буде інша, ніж «бізнес-омбудсман». Скоріш за все це може бути «уповноважений … з питань захисту прав підприємців» або похідна від неї. Для забезпечення незалежності інституції бізнес-омбудсмана від системи виконавчої влади цей уповноважений в умовах парламентсько-президентської республіки в Україні має бути уповноваженим Парламенту України» і наголошено на доцільності створення саме інституту Уповноваженого Верховної Ради України з питань захисту прав підприємців як національного бізнес-омбудсмана, який за своїм статусом (так само як і Рахункова палата

України, Антимонопольний комітет України, Фонд державного майна України й інші) буде достатньо незалежним відносно системи органів виконавчої влади. Такий статус дозволить йому ефективно виконувати функції позитивного впливу на бізнес-клімат [3, с. 49]. Ця нова інституція державної влади, на думку експертів, «не повинна мати власних регуляторних функцій і має забезпечувати контроль та методологічний супровід впровадження інструментів регуляторної політики (передусім це стосується кількісного аналізу вигод та витрат) у поточну практику органів державної влади. У контексті цього має забезпечуватися максимально можлива незалежність цієї інституції від Уряду, що визначається логікою її функцій, за якою ця інституція має бути фільтром на шляху проектів урядових рішень. Незалежність органу державної влади від Уряду у сучасних умовах забезпечується призначенням керівництва цього органу Парламентом» [3, с. 49-50].

Розглядалися ще декілька моделей створення та функціонування інституту бізнес-омбудсмана: виконання функцій бізнес-омбудсмана колективним органом, формально віддаленим від держави, яким може бути, наприклад, одне з існуючих бізнес-об'єднань – Федерація роботодавців, Асоціація платників податків, Європейська бізнес-асоціація, Американська торгова палата тощо; один з існуючих держорганів чи пов'язана з державою структура, наприклад, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва чи Рада підприємців при Кабінеті Міністрів (її склад затверджує уряд із числа осіб, рекомендованих всеукраїнськими громадськими організаціями, організаціями роботодавців, громадськими радами при КМУ, міністерствами, іншими органами виконавчої влади тощо); певна людина (із супровідним апаратом) статус бізнес-омбудсмана, яка може бути номінально незалежною або підпорядковуватися, скажімо, певній раді бізнес-об'єднань чи держінституціям – Президенту, Кабміну або Верховній Раді (за аналогією з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини) тощо [2, с. 5].

Кожна з цих моделей мала свої переваги й недоліки, тому серед фахівців, експертів, аналітиків, чиновників так і не склалося однозначної думки щодо формату застосування такого інституту в Україні.

На наш погляд, по-перше, доцільним є запровадження в Україні публічно-правової моделі бізнес-омбудсмана. Адже інститут бізнес-омбудсмана є важливим елементом політико-правової та економічної системи держави, призначеним для гарантій реалізації проголошеного Конституцією права на здійснення підприємницької діяльності як одного з економічних прав людини. Завданням бізнес-омбудсмана має стати не тільки розгляд скарг підприємців на неправомірні дії (бездіяльність) органів публічної влади, але й участь у формуванні державної політики в сфері регулювання підприємницької діяльності, налагодженні конструктивного діалогу між державою та представниками бізнесу, участь у формуванні збалансованого законодавства, що регулює підприємницьку діяльність.

По-друге, бізнес-омбудсман повинен отримати особливий процесуальний статус, тобто можливість відстоювати права підприємців в суді, здійснювати контрольно-наглядову діяльність за органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, незалежно від форм власності, їх посадовими і службовими особами з точки зору дотримання ними прав і свобод суб'єктів підприємницької діяльності, вносити рекомендації в різні органи публічної влади та мати інші досить широкі повноваження. Ці завдання можуть покладатися лише на інститут бізнес-омбудсмана як на державний орган або як на посадову особу, а не фізичну особу члена громадської організації.

По-третє, пропонуємо розглянути можливість створення такого інтегрованого органу як інститут Уповноваженого при Кабінеті Міністрів України в галузі економіки та фінансування (назва умовна), якому у конституційно-правовому аспекті кореспондують економічні права людини, які забезпечують, крім свободи підприємництва, визнання й захист приватної власності, забезпечення умов для задоволення матеріальних потреб життєдіяльності, гідного життя та вільний розвиток людини, на захист яких і буде

направлена діяльність цього омбудсмана. В апараті такого «інтегрованого» омбудсмана можуть бути представлені різні відділи за галузевою ознакою на чолі з заступниками омбудсмана, що відповідають за відповідний напрямок, в тому числі й відділ бізнес-омбудсмана. Це дало б можливість об'єднати «під одним дахом» цілу систему спеціалізованих омбудсманів (чи їх аналогів), потреба в яких може бути викликана необхідністю розв'язання нагальних проблем в урядуванні тієї чи іншої сфери суспільних відносин (наприклад, інвестиційний, земельний, банківський, податковий, страховий омбудсмани). Переваги «інтеграційного» формату організації діяльності спеціалізованих омбудсманів полягають, зокрема, в єдності практики при здійсненні омбудсманами повноважень, високому рівні взаємодії омбудсманів і (або) відділів в рамках одного органу, в тому числі шляхом проведення спільних комісій, робочих груп та інших форм взаємодії; регулюванні діяльності омбудсманів єдиним нормативно-правовим актом, що підвищує рівень технічної складової акту для забезпечення ефективності регулятивного впливу такого акту, а також усуває можливі різночитання в тлумаченні правового статусу різних омбудсманів, реалізації принципу «одного вікна» для заявника. Втім, можливим є також варіант інтеграції «блоків» чи відділів спеціалізованих омбудсманів у структуру загальнонаціонального омбудсмана з внесенням відповідних змін до Закону «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».

Список використаних джерел:

1. Батанов О. В., Голоядова Т. О. Інститут бізнес-омбудсманів у сучасному світі: проблеми концептуалізації та конституювання. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*: електронне наукове видання: збірник. 2020. № 5 (11). Жовтень. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. С. 70–85. DOI: https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-5(11)-70-85

2. Беззуб І. Інститут бізнес-омбудсмена в Україні: думки експертів. *Громадська думка про право творення*. Додаток до журналу *«Україна: події, факти, коментарі».* 2014. № 8 (66). С. 3-10.

3. Передумови та пріоритети реформування державної політики розвитку підприємництва в Україні. Київ: НІСД. 2014. 73 с.

Барановська Валентина Федорівна,
аспірантка кафедри морського та митного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

РЕГІОНАЛЬНІ ЕКОЛОГІЧНІ ІНІЦІАТИВИ В АДМІНІСТРУВАННІ ПОРТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Значення морських та річкових портів для держав полягає у виконанні ними стратегічних функцій економічного, соціального, політичного та екологічного характеру і, завдяки цьому – у забезпеченні сталого розвитку як окремих країн, так й стабільного функціонування усесвітніх ланцюгів постачання. Особлива роль портів була підтверджена упродовж минулої пандемії [1] і продовжує підтверджуватися під час дії режиму воєнного стану в Україні [2; 3]. Регіональне співробітництво у морській та, зокрема, портовій сфері є класичним прикладом співпраці у досягненні цілей спільного розвитку і налагодження стабільної та ефективної взаємодії. І якщо підтримання економічних зв'язків, впровадження нових інфраструктурних рішень та протидія забрудненню акваторій і узбережжя є давно складеною формою такої кооперації, то співпраця з метою декарбонізації і переходу на нові види палива, впровадження регіональних квот на викиди стала її новим напрямом, що розвивається надшвидкими темпами. Для європейського та його органічних частин – чорноморського та балтійського – регіонів перший, давно складений, напрям базується на

відомих природоохоронних регіональних угодах – Барселонській конвенції про охорону морського середовища та прибережного регіону Середземномор'я 1976/2005 [4], Гельсінській конвенції про захист морського середовища району Балтійського моря 1974/1992 [5], Конвенції про співробітництво з охорони та сталого використання річки Дунай 1994 р. [6] та Бухарестській конвенції про захист Чорного моря від забруднення 1992 р. [7]. А новий – на природоохоронних ініціативах із закріпленням у регламентах та інших обов'язкових до виконання юридичних інструментах правил їх реалізації. Такими проєктами на теперішній час є:

"European Green Deal" – набір політичних ініціатив, а також загальний стратегічний документ, в рамках якого розвивається концепція «зелених портів»; його візією є перетворення ЄС на першу кліматично нейтральну територію у світі до 2050 р. для зменшення забруднення та відновлення здорового балансу у природі та екосистемах [8; 9] за допомогою законодавчих, фінансових та організаційних інструментів. Крім наведених нижче пакетів заходів, систему правового забезпечення екологізації портів в європейському регіоні становлять Alternative Fuels Infrastructure Regulation, що зобов'язує порти ЄС розвивати інфраструктуру для зрідженого природного газу, водню та берегової електрики;

"Fit for 55" – набір пропозицій щодо перегляду та оновлення законодавства ЄС, спрямований на забезпечення узгодженого та збалансованого базису для досягнення кліматичних цілей ЄС зі зменшення викидів не менше ніж на 55% до 2030 р., зокрема через стимулювання портів та судноплавні компанії і фінансування екологічної модернізації портів. Складниками цього набору пропозицій є *"FuelEU Maritime"*, що вимагає від суден у портах ЄС зниження інтенсивності викидів парникових газів, використання низьковуглецевого палива та підключення до берегового електричного живлення (врегульовано Регламентом 2023/1805 [10], що набув чинності з 1 січня 2025 р.); та *"EU Emissions Trading System (EU ETS) for Maritime"* з поступовим охоплення морського сектору Системою торгівлі викидами (EU ETS) з 2024 року і повне впровадження до 2026 р., передбачаючи, що для суден, які залишають або прибувають до ЄС з третіх країн, судноплавна компанія має придбати квоти на 50% викидів, пов'язаних з рейсом. Для рейсів у межах ЄС ці вимоги стосуються 100% викидів. На початковому етапі система охоплює лише CO_2, а з 2026 р. також метан і закис азоту (врегульовано Директивою 2003/87/ЕС [11], оновленою щодо судноплавної та портової галузі у 2023 р. відповідно до Директиви 2023/959 [12]).

Цей невеликий огляд переконує, що в європейському регіоні ініціативи у сфері екологізації судноплавства та портової діяльності мають не лише програмну форму, що окреслює загальний вигляд «дорожньої карти» заходів, спрямованих на піклування про довкілля, а формують комплекс юридично обов'язкових інструментів з відтермінованим строком реалізації для забезпечення можливості адаптації до встановлених ними правил та стандартів. При цьому, наприклад впроваджена в ЄС система торгівлі квотами на викиди стала ефективним регіональним заходом, що може отримати й глобальне поширення. Але для усесвітньої реалізації мають бути розглянуті деякі ризики, що стосуватимуться адміністрування такої ініціативи та його фінансової підтримки, адже витрати на супроводження системи можуть вплинути на вартість квот і підвищити фрахтові ставки, що призведе до подорожчання перевезених товарів для кінцевого споживача. Крім цього, залежність малих острівних держав від морських сполучень також може стати на заваді реалізації такої системи [13]. До набору таких викликів слід зарахувати й широко апробований на утилізації застарілих суден перехід під прапор юрисдикцій, що не підтримують такі заходи і не доєднуються до глобальних природоохоронних ініціатив, а також наявні «розриви» у доступі до інновацій для впровадження дружніх до природи технічних та технологічних рішень. Тому поки що демонстрований Міжнародною морською організацією (далі – ІМО) «обережний» підхід до сприйняття цієї європейської ініціативи є цілковито зрозумілим та пояснюється небажанням розбалансування складеної системи світових ланцюгів постачання. Emissions Trading System (EU ETS) for Maritime,

безумовно, вкладається у «систему цінностей» ІМО у сфері декарбонізації, проте жадає виважених рішень, розрахованих на усіх членів Організації, або, можливо, диверсифікованого підходу для окремих національних гравців.

У випадку ж портовою галуззю, за відсутності такої наддержавно координуючої міжнародної інституції, якою є ІМО для судноплавства, регіональні формації, національні уряди та окремі порти самостійно визначають можливості реалізації Цілей сталого розвитку ООН та власних ініціатив щодо якнайкращого забезпечення «енергетичного переходу» та зменшення тиску на довкілля, забезпечуючи екологізацію на усіх рівнях публічного адміністрування – наднаціональному, державному та місцевому. І якщо глобальні ініціативи у сфері екологізації судноплавства, розроблювані та реалізовані ООН та ІМО, здебільшого отримують форму рекомендаційних актів, розрахованих на сумлінне дотримання та впровадження, то регіональні домовленості є жорсткішими у юридичному вимірі та тягнуть за собою застосування санкцій (зокрема, EUR 100 за кожну тонну викидів CO_2 понад встановленої норми відповідно до Директиви 2003/87). Крім того, саме регіональне співробітництво на базі Клайдбанкської декларації 2021 р. [14] щодо створення морських «зелених» коридорів сьогодні стає мейнстрімом у сфері декарбонізації. Будучи маршрутами між двома портами, що передбачають співпрацю низки зацікавлених сторін для одночасного вирішення трьох головних завдань (забезпечення бункерування суден, які використовують низьковуглецеве або безвуглецеве паливо, полегшення випробування різних рішень і підтримання новаторських ініціатив щодо захисту навколишнього середовища), морські коридори скоро можуть стати різновидом «кращих практик» як для портів, так й для глобального судноплавства. Безумовно, досвід здійснення таких ініціатив буде неоднаковим у різних регіонах і буде пов'язаний з появою як труднощів, так і нових можливостей [15, p. xxvii]. Крім того, вони сприятимуть розширенню традиційних підходів до регіоналізму у сфері адміністрування морської діяльності.

Отже, регіональне співробітництво у сфері публічного адміністрування екологізації портової діяльності є одним з важливих складників забезпечення інноваційної еволюції морських та портових систем відповідно до Цілей сталого розвитку ООН, сприяє синергії зусиль у досягненні дружнього до довкілля портового середовища. Таку взаємодію спрямовано на координацію зусиль, обмін досвідом та кращими практиками роботи, формування гармонізованого правового базису та уніфікованих управлінських інструментів, що допомагають покращувати якість екосистем у прибережних зонах, піклуватися про здоров'я населення. За переважно горизонтального характеру такої співпраці, вона також має «вихід» на вертикальні комунікації, зокрема з Міжнародною морською організацією, з метою пропонування апробованих і реалізованих ініціатив, а також доповнення глобальних зусиль у сфері «зеленого зростання», підвищення екологічної безпеки і сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Notteboom, Th., Pallis, A., & Rodrigue, J.-P. (n.d.). Ports and the COVID-19 Pandemic. https://porteconomicsmanagement.org/pemp/contents/part12/ports-and-pandemic/

2. Kormych, B., & Averochkina, T. (2023). Black Sea Grain Initiative is Dead, Long Live the New Trade Corridor. *Lex Portus*. 2023. Vol. 9(4). P. 7–15. https://doi.org/10.26886/2524-101X.9.4.2023.1

3. Kormych, B., & Averochkina, T. Ukrainian Maritime Industry under Fire: Consequences of Russian Invasion. *Lex Portus*. 2022. Vol. 8(2). P. 7-32. https://doi.org/10.26886/2524-101X.8.2.2022.1

4. Convention for the Protection of the Marine Environment and the Coastal Region of the Mediterranean and its Protocols. https://surl.li/tqsnfh

5. Convention on the Protection of the Marine Environment of the Baltic Sea Area, 1992 (Helsinki Convention). https://surl.li/nlpmdd

6. Convention on cooperation for the protection and sustainable use of the river Danube, 1994 (Convention for the protection of the Danube). https://faolex.fao.org/docs/pdf/mul17444.pdf
7. Конвенція про захист Чорного моря від забруднення, 1992. https://surl.li/xiuost
8. European Green Deal. https://www.consilium.europa.eu/en/policies/green-deal/
9. The European Green Deal. https://surl.li/mqehrd
10. Regulation (EU) 2023/1805 of the European Parliament and of the Council of 13 September 2023 on the use of renewable and low-carbon fuels in maritime transport, and amending Directive 2009/16/EC (Text with EEA relevance). https://surl.li/cynvbl
11. Directive 2003/87/EC of the European Parliament and of the Council of 13 October 2003 establishing a system for greenhouse gas emission allowance trading within the Union and amending Council Directive 96/61/EC. https://surl.li/gtcihe
12. Directive (EU) 2023/959 of the European Parliament and of the Council of 10 May 2023 amending Directive 2003/87/EC establishing a system for greenhouse gas emission allowance trading within the Union and Decision (EU) 2015/1814 concerning the establishment and operation of a market stability reserve for the Union greenhouse gas emission trading system. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32023L0959
13. Kırval L., Çalışkan, U.Y. Influence of the European Union (EU) on International Maritime Organization (IMO) about the Market-based Measures on Emissions. *International Journal of Environment and Geoinformatics (IJEGEO)*. 2022. P. 146-153. https://doi.org/10.30897/ijegeo.1047467
14. COP26: Clydebank Declaration for green shipping corridors. https://surl.li/ugugdv
15. Review of maritime transport, 2023. https://surl.li/sjfimb

Бас Олександра Юріївна,
здобувач на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ДІЯЛЬНІСТЬ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (омбудсман) – це незалежний посадовець, який стежить за тим, щоб державні органи, місцева влада та інші установи дотримувалися прав і свобод громадян[4]. Він не підпорядковується жодному органу влади і має право самостійно перевіряти діяльність установ.

Відповідно до статті 4 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» Уповноважений має право на недоторканість, це допомагає йому здійснювати свої обов'язки без страху, що хтось із правоохоронців буде втручатися. Варто зазначити, що здійснення ним посадових обов'язків не припиняється навіть із запровадженням воєнного або надзвичайного стану. Відповідно до статті 13, цього ж Закону, він має право на позачерговий прийом Президентом України, Головою Верховної Ради України, Прем'єр-міністром України, головами Конституційного Суду України, Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України, Генеральним прокурором, керівниками інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій[1]. Таке право можна пояснити тим, що надзвичайні ситуації потребують прямого спілкування між Уповноваженим та відповідними органами для швидкого реагування на порушення прав людини, їх усунення та погодження дій для забезпечення дотримання прав громадянина України.

Омбудсман здійснює спостереження за дотриманням прав людей під час воєнного стану. Регулярно спостерігає за тим, як саме забезпечуються права громадян, а також здійснює перевірку можливих обмежень і їх відповідність до міжнародних стандартів. Омбудсман підтримує постійну взаємодію з органами влади, місцевими громадами та

силовими структурами для швидкого реагування на можливі порушення прав людини. Особлива увага приділяється захисту прав тих осіб, які опинилися у найбільш небезпечних ситуації, таких як військовослужбовці, їхні сім'ї, переселенці, особи з інвалідністю, діти та люди похилого віку. Уповноважений розробляє спеціальні заходи підтримки і захисту для цих груп, створює засоби комунікації для швидкого вирішення проблем, а також надає безкоштовну юридичну допомогу.

В умовах воєнного стану однією з найважливіших і найскладніших функцій омбудсмана є документування воєнних злочинів. Для цього формується повна система збору та перевірки інформації про дії, які мають прикмети воєнних злочинів, геноциду або злочинів проти людяності. Ця робота охоплює детальне збирання, аналіз та підтвердження доказів, які стосуються злочинів, скоєних військами РФ. Процес документування складається з декількох напрямів, а саме: виїзд оперативних груп на місце події, опитування свідків, збирання фізичних доказів, відео, медичних висновків тощо. Ці групи швидко реагують на повідомлення про злочини, зафіксовують руйнування та беруть свідчення постраждалих, щоб зібрати всі необхідні докази. Омбудсман взаємодіє з міжнародними судовими та правозахисними організаціями, а саме з Міжнародним кримінальним судом, а також із дипломатами, це дозволяє забезпечити прозорий процес розслідування. Усі зібрані матеріали ретельно перевіряють та підготовлюють, щоб вони були придатними для використання в майбутньому суді.

Уповноважений Верховної Ради України здійснює захист прав внутрішньо переміщених осіб, оскільки більше мільйона людей були змушені залишити свій дім через військові дії, що призвело до великої гуманітарної кризи. Він приділяє особливу увагу щодо забезпечення переселенцям права на освіту, офіційне працевлаштування, медичне обслуговування та соціальну адаптацію до нових умов.[3]

Зосереджується також на найбільш вразливих категоріях осіб серед внутрішньо переміщених, зокрема на багатодітних сім’ях, осах з інвалідністю, дітях-сиротах та особах похилого віку. Розробляються спеціальні програми задля їхньої психологічної підтримки.

Уповноважений з прав людини розробляє та запроваджує спеціальні процедури, стосовно відшкодування шкоди, яку завдали громадянам внаслідок бойових дій, терактів або окупації. За ініціативи омбудсмана 10.05.2023 року було створено програму «єВідновлення», яка допомагає забезпечити грошову компенсацію громадянам, чиї помешкання постраждали внаслідок збройної агресії. Він співпрацює з місцевими органами влади, страховими компаніями та міжнародними організаціями для забезпечення повної компенсації.

Омбудсман створює спеціальні оперативні групи задля надання правової допомоги громадянам з питань відновлення документів, які були втрачені або пошкоджені під час бойових дій. Ці групи допомагають людям оформляти необхідні папери, отримувати довідки та забезпечують юридичний захист їх прав.

У теперішній час збільшився й міжнародний напрям роботи Уповноваженого Верховної ради України з прав людини. З початку повномасштабного вторгнення він почав все більше розповідати світу про порушення прав українців з боку Росії, шукати підтримки від міжнародних партнерів і залучати іноземні організації для допомоги українцям, які були змушені покинути Україну та бути біженцями.

Надзвичайно важлива робота омбудсмана у проведенні переговорів з Уповноваженим з прав людини РФ, з питань які стосуються повернення військовополонених та цивільних людей, які примусово вивезені на територію Росії. Під час обміну полоненими він ретельно стежить за дотриманням прав людини, забезпечуючи дотримання міжнародних гуманітарних стандартів.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини може вносити пропозиції для вдосконалення законодавства України у сфері захисту прав і свобод людини. Крім того, він здійснює перевірку проектів та нормативно-правових актів. Багато науковців піднімали

питання про надання Уповноваженому законодавчої ініціативи, проте дотепер це питання залишається відкритим.

Обов'язком Уповноваженого є представлення щорічної доповіді Верховній Раді України до 20 березня поточного року, про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина органами державної влади, місцевого самоврядування, підприємствами та іншими установами, які своїми діями або бездіяльністю порушували права і свободи людини і громадянина. У доповіді він надає певні рекомендації з удосконалення системи захисту прав і свобод громадян. Його рекомендації не є обов'язковими для виконання, тому вони не мають правових наслідків у разі їх невиконання.

Однією з важливих ініціатив Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини стало відкриття Консультаційного центру в межах інформаційно-комунікаційного порталу «Діти війни». Перший такий центр відкрили у 2022 році у Києві, а згодом такі ж центри почали розвивати в інших регіонах України. Ці центри створили з метою надання допомоги у сфері забезпечення прав дітей, які постраждали внаслідок війни. Центри надають консультації щодо повернення дітей або сімей з дітьми з тимчасово окупованих територій, отримання та реєстрації свідоцтв про народження, а також допомоги дітям, які зазнали травмувань внаслідок війни. Консультації можна отримати як офлайн, так і онлайн через портал «Діти війни»[2].

Отже, у період воєнного стану в Україні діяльність Уповноваженого Верховної Ради з прав людини набуває особливого значення для забезпечення та відновлення прав громадян. Згідно зі статтею 4 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», його повноваження не можуть бути припинені чи обмежені у разі введення воєнного або надзвичайного стану в Україні, що гарантує безперервність його роботи у цей період[1]. Омбудсман здійснює постійний контроль за ситуацією з правами людини, особливо щодо вразливих категорій населення, збирає та аналізує інформацію про порушення міжнародного права, сприяючи подальшому притягненню винних до відповідальності, розглядає звернення громадян щодо порушення їхніх прав та свобод, надає консультації та сприяє відновленню порушених прав. Також він активно взаємодіє з міжнародними партнерами для привернення уваги до ситуації в Україні та отримання міжнародної підтримки. Ці дії спрямовані для покращення правового захисту населення та задля відновлення справедливості в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР : станом на 31 берез. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text (Дата звернення 07.05.2025)

2. Стеценко Д. Омбудсман як суб'єкт гарантування дотримання прав і свобод людини та громадянина в умовах воєнного стану. *Наукові записки. Серія: Право*. 2023. Т. 1, № 14. С. 163-166. URL: https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/277 (Дата звернення 07.05.2025)

3. Жуковська В. О. Омбудсман України: захист прав людини під час війни. 2024. URL: https://naub.oa.edu.ua/ombudsman-ukrayiny-zahyst-prav-lyudyny-pid-chas-vijny/ (Дата звернення 07.05.2025)

4. Котегова А. Організація діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в умовах воєнного стану. «Приватно-правові та публічно- правові відносини: модернізація розвитку в умовах воєнного стану»: зб. матеріалів І Всеукр. науково-практ. конф., м. Кропивницький, 18 жовт. 2024 р. Кропивницький, 2024. С. 85–88. URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2025/04/zbirnyk-18-zhovtnya-2024.pdf (Дата звернення 07.05.2025)

***Батанов Олександр Васильович*,**
провідний науковий співробітник відділу конституційного права
та місцевого самоврядування Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ КОДИФІКАЦІЇ МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ У ФОКУСІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Питання кодифікації будь-якої, особливо нової (а муніципальне право відноситься саме до нових галузей права), галузі права, завжди було одним з найбільш проблемних у процесі формування системи законодавства України. Сучасні кодифікаційні процеси в Україні постійно стикалися з значним колом проблем як науково-теоретичного, так і прагматичного характеру. Звідси, зокрема, з одного боку, полярність думок щодо доцільності кодифікації муніципального права, з іншого – внутрішньо неузгоджена система законодавства про місцеве самоврядування, повільний законотворчий процес у цій сфері, багаторічне ігнорування державою місцевих справ та в цілому вкрай суперечлива державна муніципальна політика тощо, що, в свою чергу, породжує відповідні ініціативи. Адже, як відомо, Президент України В. О. Зеленський у лютому 2021 р. оголосив про створення Конгресу місцевих та регіональних влад і першим глобальним питанням, на якому слід зосередитись новому органу, назвав підготовку Муніципального кодексу України [12].

Головний мотив ідеї кодифікації муніципального права – «визначити чіткі і зрозумілі правила гри» [22]. Адже множинність та фрагментарність окремих законів, їх вузька тематика – істотній недолік законодавства, який буде ставати більш явним у міру розвитку та ускладнення відносин у галузі місцевого самоврядування. У зв'язку з цим, деякі вітчизняні вчені неодноразово порушували питання щодо перспектив прийняття єдиного систематизованого законодавчого акту – Муніципального кодексу України [9, 15-17, 19-21].

В цілому проблема кодифікації муніципального законодавства України не є абсолютно новою не тільки у теорії, а й у законопроєктній практиці. Так, ще у 2000 р. народними депутатами України Г. Антоньєвою, І. Плющем, Л. Кравчуком та Ю. Іоффе було винесено на обговорення проєкт Кодексу законів про місцеве самоврядування в Україні (Муніципального кодексу України) [18].

Структурно цей проєкт складався із Загальної та Особливої частин, 5 книг та 35 розділів, що містили понад тисячу статей. До Загальної частини входила Книга перша «Загальні засади місцевого самоврядування». Особлива частина складалася з чотирьох книг: «Організаційно-правова основа місцевого самоврядування», «Повноваження органів місцевого самоврядування по сферах діяльності», «Матеріальна та фінансова основа місцевого самоврядування» та «Порядок розв'язання спорів. Відповідальність за порушення норм Кодексу законів про місцеве самоврядування в Україні та Перехідні положення».

Це була фактично перша не лише в Україні, а й у країнах Східної Європи та на пострадянському просторі спроба масштабної систематизації муніципального права, предметом якої було намагання врегулювати широке коло муніципальних та тісно пов'язаних з ними суспільних відносин у рамках одного кодифікованого нормативно-правового акту.

Не заперечуючи оригінальності та багато у чому й революційності ідеї такої кодифікації, особливо для 2000 року, насамперед, звернемо увагу на концептуальну невизначеність щодо найменування кодексу. Першим наводиться найменування «Кодекс законів про місцеве самоврядування в Україні», після цього у дужках – найменування «Муніципальний кодекс України». Якщо суб'єкти законодавчої ініціативи – автори Проєкту – не змогли визначитись з найменуванням, це може свідчити про недостатньо повне розуміння ними або масиву правового регулювання майбутнього кодексу, або його істотних відмінностей від чинного Закону «Про місцеве самоврядування в Україні». Навіть за наявності інших міркувань, «подвійне» найменування проєкту закону не є типовим для

законотворчої діяльності в Україні, і ця невизначеність та двозначність є аргументом «проти», а не «за» прийняття Муніципального кодексу України [16, с. 34].

Також слід відзначити певну концептуальну невизначеність, структурну та термінологічну неузгодженість проєкту як на рівні розділів та книг, так і окремих статей. Зокрема, в проєкті не враховувалась конституційна концепція місцевого самоврядування в Україні. Адже первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень визнається територіальна громада. Однак, навіть у порівнянні з Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», запропонована у ньому регламентація статусу територіальних громад мала вкрай усічений вигляд. Поза увагою ініціаторів проєкту залишились питання муніципальних прав людини як жителя – члена територіальної громади та гарантій їх захисту.

Втім головний концептуальний недолік проєкту полягав у тому, що в ідеалі такий кодекс не повинен бути механічною компіляцією усього масиву законодавства про місцеве самоврядування. Документ, який містить тисячу статей апріорі повинен бути внутрішньо самодостатнім, концептуально узгодженим, збалансованим, динамічним, функціональним та легким у користуванні. З одного боку, він не повинен бути переобтяженим муніципально-правовим матеріалом, з іншого – містити якомога менше банкетних норм. Робота щодо розробки такого кодексу вимагає одночасного аналізу всієї системи законодавчих актів у сфері місцевого самоврядування з метою виявлення та вичленування норм, які обов'язково мають міститися у основному муніципальному акті – кодексі, а які залишатимуться у галузевому законодавстві. Такий кодекс також не повинен дублювати положення інших галузевих кодексів, зокрема Цивільного кодексу, Бюджетного кодексу, станом на сьогодні – Виборчого кодексу тощо [9, с. 159-161].

Як і будь-який кодекс, такий нормативний акт повинен містити реальний внутрішній механізм своєї реалізації, а не вимагати прийняття для цієї мети системи інших законів, постанов тощо. У цьому плані, профільне законодавство має бути відносно стабільним та збалансованим, чим однозначно воно не характеризується у сфері місцевого самоврядування на сучасному етапі. Так, наприклад, у 2024 р. лише до базового Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» було внесено 14 змін, а в цілому таких змін до нього було майже 200. У цьому аспекті варто звернути увагу на позицію Головного науково-експертного управління Верховної Ради України, відповідно до якої «кодифікація нестабільних галузей (підгалузей) права є недоцільною, оскільки досить великою є небезпека подальшого внесення перманентних змін до кодифікованих актів» [10-11].

Також, не заперечуючи позитивного доктринального потенціалу запропонованого проєкту з точки зору оцінки тогочасного етапу формування національної моделі муніципального права, вважаємо, що спочатку необхідно було за обов'язкової участі науковців – фахівців у галузі муніципального права розробити концепцію Муніципального кодексу. Ці та інші питання, як концептуального характеру, так і пов'язані із порушенням принципів кодифікаційної техніки, фактично не були вирішені під час відповідних кодифікаційнопроєктних робіт, а сама ініціатива так і зупинилась на стадії ознайомлення народними депутатами України.

Врешті решт доцільно було детально вивчити відповідний зарубіжний досвід кодифікації у сфері муніципального права. У цьому аспекті створюється враження, що відповідних наукових та експертних досліджень взагалі не проводилось. Принаймні, якщо такі і були, офіційно вони не озвучувалися та будь-яких прикладів зарубіжного досвіду такої кодифікації офіційні джерела ніколи не наводили.

Звертаючись до зарубіжного досвіду кодифікації муніципального законодавства на загальнодержавному рівні, слід вказати на поширеність законодавчих актів у сфері місцевого самоврядування з назвою «кодекс» у практиці деяких зарубіжних країн. Зокрема, кодифікованим є законодавство про територіальні колективи у Буркіна Фасо [1], Франції [2], ПАР [3], Камеруні [5], Сенегалі [6], Філіппінах [8], Грузії [13] тощо.

Так, одним з прикладів масштабної кодифікації актів про місцеве самоврядування на загальнодержавному рівні є Муніципальний кодекс ПАР 2000 р. [3], завданням якого є «забезпечення основних принципів, механізмів та процесів, необхідних для того, щоб муніципалітети могли поступово рухатися до соціального та економічного піднесення місцевих громад, а також забезпечення загального доступу до основних послуг, доступних для всіх».

Також цікавим є досвід кодифікації законодавства у сфері місцевого самоврядування Філіппін 1991 року [8], метою прийняття якого «проголошується політика держави, згідно з якою територіальні та політичні підрозділи держави мають користуватися справжньою та суттєвою місцевою автономією, щоб дати їм змогу досягти свого найповнішого розвитку як самодостатніх громад і зробити їх більш ефективними партнерами в досягненні національних цілей. З цією метою держава повинна забезпечити більш чутливу та підзвітну структуру місцевого самоврядування, засновану через систему децентралізації, згідно з якою місцеві органи отримують більше влади, повноважень, відповідальності та ресурсів» (ст. 2).

Варто згадати і Кодекс про місцеве самоврядування Грузії [13], який за своїм предметом є близьким до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Однак навряд чи доцільно використати його як приклад для кодифікації вітчизняного законодавства про місцеве самоврядування оскільки він отримав доволі негативну оцінку не лише з боку європейських інституцій, які звертають увагу на проблеми «узгодження галузевого законодавства з політикою децентралізації» [4], а і грузинських експертів, які вказують на його невідповідність духу Європейської хартії місцевого самоврядування [7].

Враховуючи цей досвід, а також стан муніципальної доктрини та практики муніципальної правореалізації, частина вітчизняних вчених-конституціоналістів [15-16], доволі критично оцінюють ідею кодифікації муніципального права, вказуючи на практичну відсутність потреби у розробці та прийнятті Кодексу законів про місцеве самоврядування в Україні (або Муніципального Кодексу України) та рекомендуючи під час проведення ревізії та упорядкування муніципального законодавства України за обсягом охоплюваного потенційною кодифікацією нормативного матеріалу віддати перевагу здійсненню інституційної кодифікації шляхом подальшого вдосконалення Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Попри те, що свого часу ми звертали увагу на можливість кодифікації муніципального права [9], ми поділяємо відповідний критичний погляд на перспективи такої кодифікації в умовах сучасних викликів. Також ми вважаємо дискусійною та малообґрунтованою позицію теоретиків права, які висувають у числі так званих «додаткових критеріїв» для розмежування галузей права (поряд з предметом і методом) такий показник як «єдиний кодифікований акт» [14, с. 310].

Резюмуючи, можна зробити наступні висновки:

1. Концептуальний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду регламентації місцевого самоврядування на рівні кодифікованих актів доводить, що місцеве самоврядування це не лише об’єкт законодавчого регулювання, а децентралізація – специфічний концепт організації публічної влади чи чинник адміністративно-територіальної реформи.

2. Як у теорії, так і, особливо, на державному рівні, має відбутись офіційне визнання муніципального права як галузі права, сформовано його сучасну людиноцентристську доктрину, створено умови для його розвитку та закладено підвалини його системності, функціональності та стабільності.

3. Кодифікація офіційно невизнаних державою галузей права та нестабільного профільного законодавства на вкрай суперечливій концептуальній основі та державній політиці є недоцільною, оскільки досить великою є небезпека подальшого внесення перманентних змін до кодифікованих актів.

4. Відсутність Муніципального кодексу жодною мірою не є перешкодою динамічного розвитку українського муніципального права як галузі права, яке на сучасному етапі потребує, насамперед, вироблення нової доктрини, заснованої на принципі людиноцентризму.

5. Офіційні ініціативи щодо кодифікації українського муніципального права слід вважати передчасними, недостатньо обґрунтованими та мотивованими.

Список використаних джерел:

1. Burkina Faso. Code général des collectivités territoriales. Loi № 055-2004/AN du 21 décembre 2004. *DROIT-AFRIQUE*. URL: https://www.droit-afrique.com/uploads/Burkina-Code-2004-collectivites-territoriales-MAJ-2018.pdf

2. Code général des collectivités territoriales. Version en vigueur au 10 mars 2024. *Legifrance. Le service public de la diffusion du droit.* URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070633/LEGISCTA000006088000/#LEGISCTA000006088000

3. Local Government: Municipal Systems Act, 2000. *SAFLII. Southern African Legal Information Institute.* URL: https://www.saflii.org/za/legis/consol_act/lgmsa2000384/

4. Report CG35(2018)18final7 November 2018 Local and regional democracy in Georgia. *Congress for Local and Regional Authority.* URL: https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016808e551a

5. Republique du Cameroun. Loi № 2019/024 du 24 dec 2019 portant Code general des Collectivites territoriales decentralisees. *MINDDEVEL. Ministre de la Décentralisation et du Développement Local.* URL: https://www.minddevel.gov.cm/wp-content/uploads/2022/08/LOI_N%C2%B0_2019_024_DU_24_DECEMBRE_2019_PORTANT_CODE_GENERAL_DES_COLLECTIVITES.pdf

6. Republique du Senegal. Loi № 2013-10 du 28 décembre 2013 portant Code général des Collectivités locales. *Gouvernement du Sénégal.* URL: https://www.sec.gouv.sn/sites/default/files/2022-04/Loi%20n%C2%B0%202013-10%20du%2028%20d%C3%A9cembre%202013%20portant%20Code%20g%C3%A9n%C3%A9ral%20des%20Collectivit%C3%A9s%20locales.pdf

7. Svanishvili A. The Local Self-Government Code of Georgia, the Issue of Self-Organization, and the Concept of Self-Government According to the European Charter of Local Self-Government. *Journal of Politics and Democratization.* 2016. 4 (1-1). URL: https://gipa.ge/uploads/files/Svanishvili%201-1.pdf

8. The Local Government Code of the Philippines: Republic Act No. 7160. October 10, 1991. *The LawPhil Project.* URL: https://lawphil.net/statutes/repacts/ra1991/ra_7160_1991.html

9. Батанов О. В. Кодифікація муніципального права України: деякі проблеми теорії та практики. *Правова держава.* Щорічник наукових праць. 2003. Вип.14. С. 154-166.

10. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на проект Виборчого Кодексу (реєстр. № 4234 від 19.03.2009 р.). *Сайт Верховної Ради України.* URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34

11. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на проект Виборчого Кодексу (реєстр. № №4234-1 від 14.04.2009 р.). *Сайт Верховної Ради України.* URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34_1

12. Глава держави створює Конгрес місцевих та регіональних влад при Президентові, першим завданням якого стане розробка Муніципального кодексу України. *Офіційне інтернет представництво Президента України.* URL: https://www.president.gov.ua/news/glava-derzhavi-stvoryuye-kongres-miscevih-ta-regionalnih-vla-66785

13. Кодекс о местном самоуправлении Грузии от 5 февраля 2014 года. URL: https://matsne.gov.ge/ru/document/download/2244429/4/ru/pdf

14. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. Київ: Юринком Інтер, 2015. 584 с.

15. Мішина Н., Головко К. Тенденції систематизації муніципального права України. *Право України*. 2020. № 10. С. 97–109.

16. Можаровська К. В. Муніципальний кодекс України: за чи проти? *Право і суспільство.* 2015. №. 2. С. 33-38.

17. Орзіх М. Проект Муніципального кодексу України (огляд за матеріалами обговорення в Одеській національній юридичній академії). *Юридический вестник.* 2001. № 2. С. 105-137.

18. Проект Кодексу законів про місцеве самоврядування в Україні (Муніципального кодексу України). Реєстр. номер 6287 від 13.12.2000. Внесений народними депутатами України Г. Антоньєвою, І. Плющем, Л. Кравчуком, Ю. Іоффе. *Сайт Верховної Ради України.* URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=9491

19. Стешенко Т. В., Болдирєв С. В. Проблемні питання прийняття Муніципального кодексу України. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2021. № 2. С. 387-398.

20. Тарасюк В. Кодифікація законодавства про місцеве самоврядування: теоретичні питання. *Право України.* 2000. №11. С. 71-74.

21. Трачук П. А., Качмар О. Б. Кодифікація муніципального права України: деякі проблеми теорії та практики. *Порівняльно-аналітичне право.* 2014. № 2. С. 80-81.

22. Тьомін І. Громади чекають на чіткі й зрозумілі правила гри. *Голос України*. 2021. № 73 (7573). 17 квітня. URL: https://www.golos.com.ua/article/344845

Батанова Наталія Миколаївна,
старший науковий співробітник відділу міжгалузевих і порівняльних правових досліджень Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, кандидат юридичних наук, старший дослідник

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ: МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Сучасний етап розвитку правової державності у демократичних країнах Світу характеризується кардинальними змінами механізму її організації та функціонування, а також обсягом та формою її конституційної регламентації. Вагоме місце у системі її принципів зайняла ідея відповідальної влади. Так, наприклад, І. Д. Сліденко «гарантованість визначеного конституцією масиву відносин, зв'язаних з функціонуванням правової держави» пов'язує поряд із іншими елементами із «конституційною відповідальністю вищих посадових осіб держави» [17, с. 47].

Протягом останніх десятиліть юридична відповідальність в цілому та, насамперед, конституційно-правова відповідальність, стала невід'ємною складовою механізму конституційного забезпечення діяльності публічно-владних структур, перейшовши в розряд свого роду конституційного стандарту. Саме в такій якості конституційно-правову відповідальність слід розглядати з точки зору класичної теорії конституціоналізму.

В останні десятиліття у вітчизняній конституційній та політичній доктрині феномен конституціоналізму набув такої колосальної популярності, що, як зазначає В. Д. Бринцев, складається враження, що відповідний термін у рейтингу найбільш вживаних у наукових публікаціях стабільно займає перше місце та лише лінивий не вніс свого внеску в розкриття його сутності [4, с. 6]. Втім різноманіття підходів щодо розуміння феномену конституціоналізму [2-6; 9-10; 12; 14-18; 20], а в силу цього – відсутність єдиних загальнометодологічних засад у доктрині конституційного права, слід розглядати як природне явище в сучасному правознавстві, у т. ч. з т. з. розуміння конституційно-правової відповідальності як елементу системи сучасного конституціоналізму.

Акумулюючи наявні у вітчизняній конституціоналістиці методологічні установки та підходи в системі координат «конституціоналізм» – «конституційно-правова відповідальність», можна зробити низку висновків.

По-перше, за будь-якого доктринального тлумачення феномену конституціоналізму та оцінювання дії його принципів, а саме з темпоральної точки зору (так званих періодів еволюції змісту конституцій: перший (кінець XVIII – початок XX ст.); другий (1918-1939 рр.); третій – від 1945 року (періодів «старих», «нових» та «новітніх» конституцій) [18, с. 8-9]); ступінчастості реалізації, що «характеризує розподіл повноважень між рівнями публічної влади (субнаціональний, національний, супранаціональний конституціоналізм) [16, с. 13]; системних якостей та елементного складу (Конституції і конституційного законодавства, конституційних правовідносин, конституційної правосвідомості і конституційного правопорядку) [12, с. 13-14]; географії виникнення та розвитку (у вигляді «трьох моделей – англійської, американської та європейської, що засновані на трьох основних концепціях конституціоналізму – матеріальній, формальній та інституційній» [3, с.9-10); історичних засад розвитку (розуміння конституціоналізму як «безспірного надбання сучасної європейської цивілізації» [10, с. 116], що пов'язано з «певними культурними і ментальними особливостями, спільними цінностями прав людини, верховенства права та демократії» [9, с. 25]), враховуючи що конституціоналізм є, насамперед, «конституційним образом правління» [17, с. 31], у зв'язку із чим, абсолютно обґрунтованою є «необхідність виведення із наукового обігу термінів мусульманський конституціоналізм, тоталітарний (авторитарний) конституціоналізм, радянський конституціоналізм» [1; 3, с. 10; 7-8; 13; 19].

По-друге, конституціоналізм та уся його система органічно пов'язується конституційним правопорядком [11, с. 45], інструментом дотримання якого, у свою чергу, є конституційно-правова відповідальність.

По-третє, конституційно-правову відповідальність в її співвідношенні з категорією конституціоналізм, слід розглядати в парадигмі динаміки конституціоналізму як мінімум починаючи з останньої чверті XVIII століття. Принаймні саме тоді, імпічмент президента – класична форма конституційно-правової відповідальності – розглядається у його сучасному сенсі. При цьому, слід враховувати, що саме поняття «імпічмент» виникло в Англії ще у XIV ст. як знаряддя боротьби проти свавілля королівських фаворитів: імпічмент був судовою за формою і політичною за сутністю процедурою притягнення високопосадовців до відповідальності вищим представницьким органом держави. З точки зору генезису конституціоналізму останнє уточнення є доволі важливим. Якщо зважати на формальне визначення конституціоналізму, як доктрини, що передбачає обмеження свавілля держави конституцією, то динаміка конституціоналізму, в принципі містить два етапи. Перший етап – це формування такого механізму, або еволюційним шляхом (Велика Британія), або одномоментною дією, як правило, прийняттям конституції (США у 1787 р., Польща у 1791 р., Франція у 1791 р. тощо). У випадку прийняття конституції, як способу встановлення режиму конституціоналізму, проходить процес його адаптації. Відповідно, виникнення, становлення та розвиток елементів його системи, у тому числі й конституційно-правової відповідальності, доцільно розглядати як один із етапів такої адаптації. В подальшому, вся практика застосування мір конституційно-правової відповідальності, насамперед імпічменту президента, зводиться до такого роду адаптації, зважаючи на динаміку розвитку конституційного права.

По-четверте, конституційно-правову відповідальність в її співвідношенні з категорією конституціоналізм, слід розглядати у синергетичному зв'язку із конституційними принципами та, обумовленими ними, конституційними цінностями, в основу ієрархії яких покладено людську гідність і свободу: «конституціоналізм включає у себе набір очікувань, пов'язаних із поведінкою легітимної влади, тоді як конституція є політико-правовим конструктом» [10, с. 116]. В контексті цього «конституціоналізм це не стільки формальна влада закону, а влада певних принципів, які узагальнено можна звести

до категорії «верховенство права». При цьому слід розуміти, що законодавець ніколи не зможе обмежити свою владу за допомогою формального закону, через те, що у нього завжди є можливість цей закон скасувати або змінити, тому конституціоналізм це щось більше ніж формальний закон, щось на кшталт моралі. Саме тому, конституціоналізм слід сприймати, як стан ідеального характеру, що змушує діяти певним, строго визначеним чином» [17, с. 32-33]. Конституційно-правову відповідальність у цьому аспекті слід розглядати в якості спонукального фактора до реалізації представниками влади покладених на них функціональних обов'язків, що визначені конституцією. В контексті того, що конституціоналізм виступає як свого роду система цінностей та комбінація принципів, які в практичному аспекті традиційно визначаються категоріями типу «конституційний лад», «державний лад», «правова держава», «верховенство права» тощо, конституційно-правова відповідальність виступає їх гарантією та інструментом правової охорони конституції, а її функціональність обумовлена саме цим фактором.

Звідси, враховуючи, що конституціоналізм є «системою, що включає в себе низку теорій та доктрин, скорегованих практикою їх втілення» [17, с. 33], надзвичайно важливим є реальне існування та дотримання конституційних принципів – «ідеться насамперед про верховенство права (оскільки саме за допомогою правових засобів втілюються ідеали, «дух» конституціоналізму) та обмеження влади. Саме «вірність» цим принципам, неухильне їх додержання свідчить про існування конституціоналізму в його інституційному аспекті – створенні системи організації влади, яка була б справді «конституційною». Саме тому у західній правовій традиції термін «конституційний» набуває саме ціннісного значення, субстантивного, а не формального» [9, с. 98]. З іншої сторони зважаючи на те, що як було доведено вище, конституційно-правова відповідальність безумовно є одним із елементів конституціоналізму, є всі резони розглядати її насамперед як принцип (принцип відповідального правління), причому принцип в системі принципів конституціоналізму.

По-п'яте, доктринальний аналіз феномену конституційно-правової відповідальності як елементу системи сучасного конституціоналізму свідчить, що принципове завдання щодо її дослідження, на наш погляд, полягає у тому щоб створити фундамент, на якому б базувалась її універсальна теорія, яка б в свою чергу була загальною для всіх існуючих різновидів конституційного механізму організації публічної влади (форми правління) та варіантів державного устрою, незалежно від того в якій державі цей інститут правового захисту конституції функціонує на практиці та який особливий зміст намагаються в нього вкласти у конституційній доктрині. У цьому власне і полягає феномен конституціоналізму як нерозривної єдності конституційної теорії та практики. При цьому, універсальний підхід жодним чином не повинен ігнорувати особливості національних конституційних традицій, конституційної спадщини, конституційної культури тощо.

Таким чином, мова йде про створення системи універсалій на основі доктрини конституціоналізму, які могли б використовуватись для формування, розвитку та функціонування оптимальної моделі конституційно-правової відповідальності з огляду на особливості національної правової системи, форми державного правління, державного режиму, тощо. У числі такого роду універсалій, які формують фундамент конституціоналізму, можна виділити наступні: права людини, верховенство права, демократія, поділ влади та правова держава, в якій реалізовано та функціонує режим конституціоналізму. У системі цих універсалій вагоме місце займає й інститут конституційно-правової відповідальності. У цьому плані, конституційно-правова відповідальності є наслідком сукупної дії цих базових принципів конституціоналізму та сучасного конституційного права. Адже лише як наслідок реалізації цих принципів, має практичний сенс принцип конституційно-правової відповідальності. У противному випадку конституційно-правова відповідальність перетворюється на абсолютно формальний атрибут та фантом конституційного життя. Інститут конституційно-правової відповідальності, таким чином, позиціонується в системі конституціоналізму, як-то у випадку функціонування в силу конституційної традиції або за умовою коли він

запроваджується спеціально шляхом детальної конституційно-правової регламентації та організаційного-правового забезпечення практичної реалізації.

Список використаних джерел:

1. Бехруз Х. Релігійні та світські норми в правових системах ісламських держав. *Порівняльне правознавство.* 2012. № 3-4. С. 120-129.
2. Бєлов Д. М. Парадигма українського конституціоналізму. В. Березний: РК «Євростандарт», 2011. 400 с.
3. Бориславська О. М. Європейська модель конституціоналізму: формування, сучасний стан, тенденції розвитку: дис. … д-ра юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». Харків, 2019. 428 с.
4. Бринцев В. Д. Судовий конституціоналізм в Україні: доктрина і практика формування: у 2 кн. Кн. І: монографія. Харків: Право, 2013. 392 с.
5. Бринцев В. Д. Судовий конституціоналізм в Україні: доктрина і практика формування: у 2 кн. Кн. 2: монографія. Харків: Право, 2015. 376 с.
6. Гордієнко І. Л. Конституціоналізм як режим правового обмеження державної влади: дис. … д-ра філософ. за спец. 081 – Право. Київ, 2021. 263 с.
7. Гультай М. Вітчизняний конституціоналізм радянської доби та його трансформація після здобуття Україною незалежності. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 5. С. 59-77.
8. Забокрицький І. І. Допустимість існування «формальних» моделей конституціоналізму (на прикладі концепції «ісламського конституціоналізму»). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2015. Вип. 15(1). С. 55-58.
9. Забокрицький І. І. Транснаціоналізація сучасного конституціоналізму: теоретико-правовий вимір: дис. д-ра юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Львів, 2021. 463 с.
10. Ковальчук В. Конституціоналізм в умовах війни: питання цінностей, прав та ідентичності. *Право України.* 2023. № 7. С. 115-127.
11. Крижановський А. Іпостасі конституційного правового порядку. *Юридичний вісник*. 2015. № 3. С. 45. С. 41-46.
12. Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 560 с.
13. Кушніренко В. О. Реформування шаріату як основа модернізації ісламської держави в контексті теорії конституціоналізму: автореф. дис. … канд. політ. наук: спец. 23.00.01 «Теорія та історія політичної науки». Київ, 2004. 19 с.
14. Львова Є. Глобальний конституціоналізм: теоретичні підходи та правові виклики до формування (ідеологія та концепт): монографія. Одеса: Фенікс, 2019. 294 с.
15. Речицький В. В. Конституціоналізм. Коротка версія. Читанка з конституціоналізму для зацікавлених. Харків: Харківська правозахисна група, Права людини, 2014. 264 с.
16. Савчин М. В. Конституціоналізм і природа Конституції: теорія і практика реалізації: дис. д-ра юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». Ужгород, 2013. 564 с.
17. Сліденко І. Д. Конституційний контроль в механізмі сучасної правової держави: дис. … д-ра юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». Київ, 2011. 482 с.
18. Стецюк Н. В. Конституціоналізм в українській політичній та правовій думці (середина XIX ст. – кінець 80-х років XX ст.): автореф. дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень». Київ, 2003. 20 с.

19. Худояр Л. В., Музика І. В. Керівні органи Комуністичної партії України як суб'єкти нормотворчості в теорії і практиці українського конституціоналізму 1977–1984-х років. *Альманах права*. Правові засади нормотворчої діяльності: національний і зарубіжний досвід: Випуск 15. 2024. С. 466-471

20. Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм: монографія. Київ: Салком ; Юрінком Інтер, 2005. 560 с.

Бачинська Олена Миколаївна,

в.о. завідувача кафедри публічного управління, менеджменту та інклюзивної економіки НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», кандидат економічних наук

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна в Україні кардинально змінила парадигму розвитку територій, поставивши перед органами публічної влади, бізнесом та громадою безпрецедентні виклики. В умовах постійної загрози, руйнувань інфраструктури, масової міграції та невизначеності щодо майбутнього, стратегічне планування набуває особливої ваги. Воно стає не просто інструментом довгострокового розвитку, а життєво необхідним механізмом забезпечення стійкості, відновлення та подальшого розвитку територій в умовах воєнної агресії.

Ключовим інструментом реалізації регіональної політики на місцевому рівні є актуальна стратегія розвитку територіальної громади, важливість якої зумовлена рядом обставин:

- це необхідна умова для залучення фінансування: згідно з оновленнями до Бюджетного кодексу України, без стратегічних документів неможливо ні отримати кошти на публічні інвестиційні проєкти, ні використовувати власні бюджетні ресурси;
- це передумова для залучення інвесторів: перш ніж вкладати кошти, інвестори хочуть бачити чіткий план розвитку громади та її пріоритети.

Стратегічне планування в умовах війни суттєво відрізняється від планування у мирний час. Воно характеризується такими особливостями:

1) високий рівень невизначеності та динамічності – лінія фронту може змінюватися, території можуть переходити під контроль різних сил, що миттєво впливає на безпеку, доступність ресурсів та можливості для розвитку; плани, розроблені сьогодні, можуть стати неактуальними вже завтра;

2) пріоритетність питань безпеки та життєзабезпечення – захист від обстрілів, мінної небезпеки, мародерства та інших наслідків війни стає першочерговим завданням на прифронтових територіях;. стратегічні плани повинні передбачати заходи цивільного захисту, евакуації, оповіщення та гуманітарної допомоги;

3) обмеженість ресурсів – руйнування підприємств, обладнання, інфраструктури зменшує виробничий потенціал територій та ускладнює відновлення економіки; мобілізація, міграція та загибель людей призводять до нестачі кваліфікованих кадрів у всіх сферах;

4) підтримка психологічної стійкості громади – протидія дезінформації та поширенню паніки є важливим аспектом стратегічного планування;

5) соціальна реінтеграція ветеранів – психологічна підтримка, працевлаштування та адаптації ветеранів до мирного життя є важливим аспектом післявоєнного розвитку.

Ефективність стратегічного управління розвитком територіальної громади значною мірою зумовлена рівнем розвитку людського капіталу та інноваційної активності, які відіграють ключову роль у реалізації стратегічних змін. Участь людського капіталу в розробці стратегії регіонального розвитку полягає в застосуванні набутих знань, навичок і компетентностей у процесах планування, прогнозування та управління територіальним

розвитком. Важливим елементом стратегічного планування є також аналіз тенденцій на ринку праці в межах територіальної громади, адже він є невід'ємною складовою оцінки стану людського капіталу та його потенціалу для підвищення ефективності функціонування громади [1].

Процес стратегічного планування в умовах війни може включати наступні етапи (рис. 1).

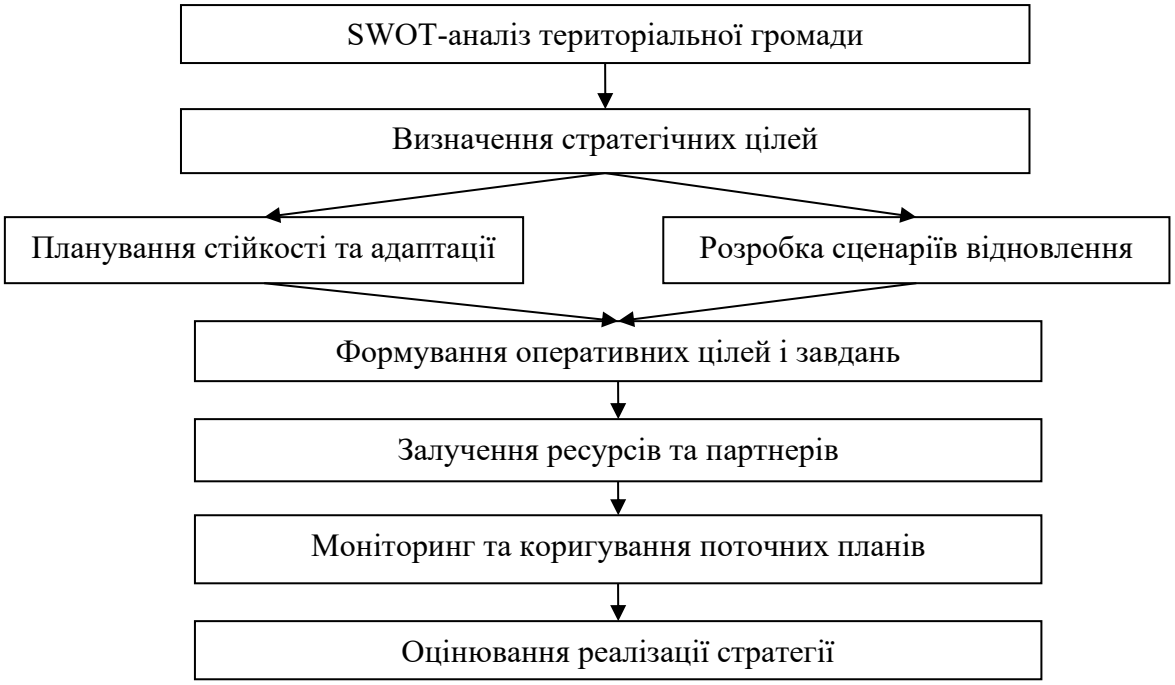

Рис. 1. Етапи стратегічного планування розвитку територіальної громади

Надзвичайно важливо забезпечити широке залучення громадськості до процесу обговорення стратегічного бачення розвитку громади. Стратегічне бачення має бути реалістичним, специфічним, достатньо амбітним та бажаним для громади. Його затверджують депутати місцевої ради [2].

Однією з ключових перепон для впровадження стратегічно важливих змін в умовах подолання воєнних викликів є нестача у громад практичного досвіду та ефективних інструментів управління ризиками. Запровадження проєктного підходу може стати важливою умовою адаптації та відновлення громад. Проте громади стикаються з необхідністю не лише введення посади проєктного менеджера, а й створення повноцінних проєктних команд, без яких реалізація ініціатив за підтримки міжнародних донорів стає майже неможливою.

Отже, стратегічне планування розвитку територій в умовах війни є не просто управлінським інструментом, а ключовим фактором забезпечення національної стійкості та майбутнього процвітання. Воно вимагає від усіх учасників процесу глибокого розуміння специфіки воєнного стану, готовності до швидких змін та здатності до ефективної співпраці. Успішне стратегічне планування сьогодні закладає фундамент для сталого та інклюзивного розвитку територій після перемоги, сприяючи їх відновленню, модернізації та інтеграції в європейський простір. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку конкретних методологій та інструментів стратегічного планування, адаптованих до різних типів територій, що постраждали від війни, а також на вивчення міжнародного досвіду у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Бурик М.М., Джегур Г.В. Стратегія розвитку територіальної громади: позитивні приклади формування і реалізації. URL: https://journals.maup.com.ua/index.php/public-management/article/view/4418/4728

2. Кулінська А.В. Формування алгоритму розроблення та реалізації стратегії соціально-економічного розвитку території в умовах воєнного стану. URL: https://economics.net.ua/ejopu/2024/No3/27.pdf

Бачинський Артьом Анатолійович,
здобувач освіти на бакалаврському рівні
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

В процесі розвитку правової держави та становленню демократичного суспільства, особливої актуальності набуває громадський контроль як форма участі громадян у здійсненні влади. Це невід'ємна складова демократії, яка базується на принципах відкритості, прозорості та відповідальності влади перед суспільством. Одним із важливих інструментів реалізації громадського контролю виступає адміністративне судочинство — особлива форма здійснення судової влади у сфері публічно-правових відносин. Вона виконує не лише функцію захисту прав і свобод фізичних та юридичних осіб, а й слугує ефективним засобом вирішення конфліктів між громадянами та державою.

Перш за все, потрібно розуміти, що адміністративне судочинство – діяльність адміністративних судів щодо вирішення спорів між громадянами (або юридичними особами) та органами публічної влади. Його ключовою рисою є можливість оскарження рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень — органів державної влади, місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб. Що дозволяє забезпечити принцип підзвітності влади суспільству та є дієвим засобом запобігання зловживанню владними повноваженнями [1, ст. 4].

Становлення системи адміністративного судочинства в Україні розпочалося з прийняттям Конституції 1996 року, яка заклала основи судового контролю за діяльністю публічної влади, визначивши важливість забезпечення прав людини та демократичних принципів у державному управлінні. Подальший розвиток цієї системи став можливим завдяки прийняттю КАСУ 6 липня 2005 року, що встановив правові засади функціонування адміністративних судів, чітко окреслив їх повноваження та процедури розгляду справ. Згідно зі статтею 2 КАСУ, основним завданням адміністративного судочинства є забезпечення ефективного судового захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин [1, ст. 2]. Адміністративна юрисдикція, у свою чергу, стала невід'ємною частиною механізму стримувань і противаг, що дозволило забезпечити підконтрольність і підзвітність органів публічної влади, та надати громадянам реальні можливості захисту своїх прав.

Адміністративне судочинство у системі громадського контролю виконує декілька важливих функцій. По-перше, воно є засобом відновлення порушених прав громадян та організацій. По-друге, виконує превентивну функцію, стримуючи державні органи від потенційних зловживань та порушень законодавства. По-третє, сприяє підвищенню відкритості та прозорості діяльності публічних адміністрацій, оскільки під час судового розгляду відбувається аналіз правомірності дій владних суб'єктів (органів державної влади, місцевого самоврядування та їх посадових осіб). Таке судочинство є не просто способом вирішення спорів, а формою реалізації демократичних принципів, закріплених у Конституції України, зокрема принципу, згідно з яким народ є єдиним джерелом влади [2].

Одним із ключових аспектів адміністративного судочинства є презумпція вини суб'єкта владних повноважень, закріплена у частині 2 статті 77 КАСУ. Згідно з цією нормою, в адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності

суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача [1, ст 77]. Це відрізняє адміністративне судочинство від інших видів судочинства та підкреслює його особливу роль як механізму захисту прав громадян у відносинах з владою.

Велике значення адміністративне судочинство має в контексті реалізації громадянами свого права на доступ до публічної інформації. Відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації», громадяни мають право оскаржити в суді відмову у наданні інформації, несвоєчасне надання або надання недостовірної інформації органами державної влади. Таким чином, адміністративні суди виступають гарантом забезпечення прозорості та відкритості діяльності органів публічної влади, що є невід'ємною складовою ефективного громадського контролю [4].

Також важливою є роль адміністративного судочинства у забезпеченні участі громадськості у процесі прийняття управлінських рішень. В адміністративних судах можуть оскаржуватися рішення, що були прийняті з порушенням процедури проведення громадських слухань, консультацій з громадськістю, або без врахування результатів громадської експертизи [2]. Судова практика в таких справах слугує важливим орієнтиром для органів державної влади щодо необхідності залучення громадян до процесу прийняття важливих рішень, що стосуються суспільних інтересів. Це підвищує якість управлінських рішень та сприяє формуванню культури відкритого врядування.

Адміністративне судочинство сприяє формуванню та розвитку правової культури як серед громадян, так і серед державних службовців. Судові рішення в адміністративних справах містять аналіз правомірності дій органів влади, що підвищує обізнаність усіх учасників публічно-правових відносин щодо меж дискреційних повноважень, принципів належного урядування та стандартів захисту прав людини. Це, у свою чергу, сприяє підвищенню якості державного управління та зміцненню інститутів демократії в Україні.

Підсумовуючи вище сказане, слід зробити висновок, що адміністративне судочинство виступає важливим та ефективним механізмом громадського контролю за діяльністю органів державної влади в Україні. Ефективність громадського контролю через адміністративні суди впливає на якість державного управління, формуючи культуру відповідальності у владних структурах та правову свідомість у громадянському суспільстві. Подальший розвиток адміністративного судочинства як інструменту громадського контролю потребує не лише вдосконалення процесуальних механізмів, а й значних соціокультурних змін у розумінні ролі держави, а також посилення активної участі громадян у процесах державотворення та євроінтеграції..

Список використаних джерел:

1. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 № 2747-IV : станом на 9 квіт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text (дата звернення: 10.05.2025).

2. Кравчук В. М. Адміністративне судочинство як правовий механізм забезпечення народовладдя. Вісник Вищого адміністративного суду України. 2019. № 2. С. 109-114.

3. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 10.05.2025).

4. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI : станом на 8 жовт. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text (дата звернення: 10.05.2025).

Бесчастний Віктор Миколайович,
керівник Секретаріату Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, доктор наук з державного управління, професор, заслужений юрист України

ВІЙСЬКОВІ АДМІНІСТРАЦІЇ ЯК ОСОБЛИВИЙ СУБ'ЄКТ ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком збройної агресії росії проти України ще у 2014 році розпочався новий виток історії держави, а також розвиток законодавчої бази, з'явилися нові інституції. Для забезпечення безпеки та нормалізації життєдіяльності населення в районі відсічі збройної агресії російської федерації, зокрема в зоні проведення антитерористичної операції, Верховна Рада України схвалила Закон України „Про військово-цивільні адміністрації" від 3 лютого 2015 року № 141–VIII. Це був перший в історії незалежної України досвід утворення державних органів такого типу.

Військово-цивільні адміністрації району, області – це тимчасові державні органи, що здійснюють на відповідній території повноваження районних, обласних рад, державних адміністрацій та інші повноваження, визначені Законом. Однак, частиною першою статті 4 Закону України „Про правовий режим воєнного стану" від 12 травня 2015 року № 389–VIII передбачено, що на територіях, на яких запроваджено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції України та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян можуть утворюватися тимчасові державні органи − військові адміністрації [1, с. 65].

У лютому 2022 року розпочалася безпрецедентна в історії українського державотворення російська агресія по всій території України. У зв'язку з цим згідно з Указом Президента України „Про введення воєнного стану в Україні" від 24 лютого 2022 року № 64/2022 з 5 години 30 хвилин у державі було введено воєнний стан [2].

За цих умов усі ланки системи державного управління у стислі терміни переорієнтувалися на роботу в умовах правового режиму воєнного стану. Усі суб'єкти публічного управління було переведено в особливі умови функціонування, які передбачають здійснення заходів і повноважень, що потрібні для забезпечення ефективної оборони України, захисту населення, підтримання правопорядку та забезпечення інтересів держави [3, с. 101]. Значну долю навантаження із соціального регулювання до завершення або припинення воєнного стану взяли на себе військові адміністрації відповідного рівня, які було утворено на заміну усіх обласних та районних державних адміністрацій згідно з Указом Президента України „Про утворення військових адміністрацій" від 24 лютого 2022 року № 68/2022. Голів цих державних адміністрацій призначено керівниками військових адміністрацій [4].

Говорячи про особливості правового статусу військових адміністрацій, можемо визначити, що: такі органи військово-цивільного управління створює та ліквідує Президент України за поданням відповідних обласних державних адміністрацій; передбачено залучення до їх складу не тільки працівників, а й військовослужбовців військових формувань, утворених відповідно до законів України, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, служби цивільного захисту, які відряджаються до них у встановленому законодавством порядку для виконання завдань в інтересах оборони держави та її безпеки із залишенням на відповідній публічній службі; фінансування військових адміністрацій здійснюється залежно від того, які повноваження виконуються – відповідно до коштів державного та місцевого бюджетів; подвійність у підпорядкуванні: щодо виконання функцій оборонного характеру підпорядковуються Генеральному штабу Збройних Сил України, з інших питань – Кабінету Міністрів України та відповідній військовій адміністрації вищого рівня [5, с. 667].

Наведені вище особливості правового статусу військових адміністрацій не є вичерпними. Юридичний стан військових адміністрацій дає змогу виокремити також і особливий порядок правовідносин з органами державної влади та військового командування, і роль представників системи Збройних Сил України та вищих органів керівництва Збройними Силами України у процесі функціонування і формування військових адміністрацій, і особливості фінансового забезпечення, кадрового комплектування та інше [3, с. 104]. На сьогодні відкритим і дискусійним є питання функціонування органів місцевого самоврядування паралельно з військовими адміністраціями.

Що військові, що військово-цивільні адміністрації – це тимчасовий вимушений захід. Розглядаючи військові адміністрації лише з практичної реалізації функцій в умовах воєнного стану, можна стверджувати, що вони наділені повноваженнями, якісна реалізація яких дає змогу рятувати життя і здоров'я людей. Ідеться про евакуацію мешканців, комендантську годину, вплив на об'єкти цивільного захисту, оборонну інфраструктуру регіону або окремих громад. Поміж тим невизначеним залишається функціонування органів місцевого самоврядування під час воєнного стану, як і межі відповідальності, взаємодії з військовими адміністраціями, підстави припинення їхніх повноважень. З цією метою група народних депутатів розробила та 19 вересня 2022 року внесла на розгляд Верховної Ради України законопроєкт „Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення повноважень органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб у період дії воєнного стану" № 8056 (далі – Законопроєкт № 8056).

Мета ухвалення Законопроєкту № 8056 полягає у забезпеченні соціальних гарантій для посадових осіб місцевого самоврядування у територіальних громадах, в яких утворено військові адміністрації населених пунктів (урегулювання питання сумісництва посади сільського, селищного, міського голови та начальника військової адміністрації населеного пункту). Законопроєкт № 8056 також покликаний чітко врегулювати питання розмежування повноважень між військовими адміністраціями представницьких і виконавчих органів місцевого самоврядування та сільського, селищного, міського голови, голови районної та обласної ради.

Трьома ключовими складовими Законопроєкту № 8056 є: усунення неточностей та ризиків, що пов'язані із призначенням голови громади начальником військової адміністрації населеного пункту (ризики пов'язані з так званим сумісництвом); перерозподіл частини повноважень щодо контролю та координації діяльності військової адміністрації населених пунктів на користь обласної військової адміністрації (ці повноваження переходять від районної військової адміністрації); уніфікування підходів до створення військових адміністрацій (зокрема, на основі військово-цивільних адміністрацій).

Схвалення цього законопроєкту як складової реформи децентралізації, відданість завершенню якої та значну політичну силу виявляють і українська влада, і міжнародні партнери, що є надзвичайно важливим. Як зазначив керівник відділу багаторівневого управління Програми „U-LEAD з Європою" Сорен Хербст: „Це буде фундаментом для відбудови України, адже саме громади є фундаментом української державності. Крім цього, децентралізація є сходинкою до того, щоб Україна доєдналася до сім'ї європейських народів, і оцінка ефективності реформи децентралізації буде однією з ключових на цьому шляху" [6].

Отже, визначаючи правовий стан військових адміністрацій, ми підтримуємо позицію науковців, які розглядають їх як окрему систему місцевих органів публічної адміністрації поруч із такими системами, як система місцевих органів виконавчої влади та система органів місцевого самоврядування; військові адміністрації мають як специфічні повноваження щодо запровадження заходів правового режиму воєнного стану, так і повноваження тих місцевих органів публічної адміністрації, на заміну яких її створено – обласні та районні військові адміністрації зазвичай виконують обов'язки місцевих

державних адміністрацій, а військові адміністрації населених пунктів – також обов'язки органів місцевого самоврядування відповідних територіальних громад [5, с. 667].

Список використаних джерел

1. Зінкевич В. Проблеми правового статусу військових адміністрацій. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Випуск 79. Частина 2. Серія Право. С. 65–68.
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397 (дата звернення: 09.05.2025).
3. Мельник С. Адміністративно-правовий статус військових адміністрацій в Україні в умовах правового режиму воєнного стану. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 6. С. 100–104.
4. Про утворення військових адміністрацій: Указ Президента України № 68/2022 від 24 лютого 2022 року. URL: https://www.president.gov.ua/documents/682022-41405 (дата звернення: 09.05.2025).
5. Токар А., Гаврик Р. Адміністративно-правовий статус військових адміністрацій як суб'єктів публічної адміністрації. *Електронне наукове видання „Аналітично-порівняльне правознавство"*. 2024. № 6. С. 664-668.
6. Слухання щодо змін повноважень місцевого самоврядування під час воєнного стану. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3794712-u-kievi-obgovorili-podalse-vprovadzenna-reformi-decentralizacii-v-umovah-vijni.html

Білоус Софія Олександрівна,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОСОБЛИВОСТІ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬНИЦЬКО-СТАТЕВОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Віктимологічна профілактика насильницько-статевої злочинності є складним міждисциплінарним напрямом, що інтегрує в собі досягнення кримінології, психології, соціології, права та медицини. Вона спрямована на зменшення рівня віктимності потенційних жертв і передбачає системний вплив на фактори, що підвищують ризик стати об'єктом злочинного посягання. Особливістю такої злочинності є їх високий ступінь латентності, травматичність для жертви та складність виявлення превентивних маркерів, що робить віктимологічну профілактику винятково важливою, але водночас методологічно складною.

Основним об'єктом кримінальних правопорушень, про які йде мова є статева свобода та статева недоторканість потерпілої особи, проте вона розглядається не окремо, а у тісному зв'язку з її фізичним і психічним здоров'ям. У деяких випадках ці правопорушення супроводжуються умисними вбивствами, скоєними одночасно із сексуальним посяганням. Таким чином, насильство завжди є негативним явищем, що передбачає примусове втручання в життя особи, завдаючи їй тілесних пошкоджень або матеріальних втрат [1, с. 144]. Такі кримінальні правопорушення завдають шкоди ширшому спектру суспільних відносин і цінностей, зокрема здоров'ю, гідності та честі людини, порушують нормальний фізичний і психічний розвиток неповнолітніх тощо [2, с. 142].

Віктимологічна профілактика – це спеціалізований і цілеспрямований вплив на обставини та чинники, які формують або підвищують віктимність особи. Йдеться про ситуації, пов'язані з протиправною чи морально сумнівною поведінкою індивідів, а також осіб, схильних до аналогічних дій [3, с. 147].

Віктимологічна профілактика насильницько-статевої злочинності – це комплекс державних і громадських заходів, спрямованих на покращення криміногенної ситуації та зниження загального рівня злочинності в країні. Основна мета – попередження статевих насильницьких правопорушень шляхом зменшення віктимного потенціалу громадян та ліквідації чинників, що сприяють зростанню рівня віктимності серед населення.

Реалізація заходів з протидії насильству здійснюється в межах відповідних повноважень органами виконавчої влади, зокрема: спеціалізованим органом із питань запобігання насильству в сім'ї, відповідними підрозділами поліції, органами опіки та піклування, спеціалізованими установами, а також іншими органами державної влади й місцевого самоврядування. До цієї діяльності можуть долучатися підприємства, установи, громадські об'єднання, незалежно від форми власності, і навіть окремі громадяни [3, с. 84].

Центральним об'єктом у контексті запобігання насильницьким проявам виступають потенційні жертви кримінальних правопорушень. У цьому випадку мова йде про віктимологічний підхід до профілактики. Особи, які зазнають кримінального насильства, зазвичай мають сукупність соціально-демографічних, морально-психологічних та кримінально-правових рис, що за певних обставин обумовлюють їхню поведінку, яка підвищує ризик стати жертвою. Враховуючи це, особи з такими характеристиками повинні бути в полі зору правоохоронних структур, а їхні індивідуальні особливості необхідно брати до уваги під час розроблення запобіжних заходів проти насильницької злочинності.

Весь комплекс профілактичних заходів умовно поділяється на дві тісно пов'язані між собою підсистеми: загально-соціальну та спеціально-кримінологічну. У межах кожної з них виділяють загальні та індивідуальні форми попередження правопорушень [4, с. 311].

Загально-соціальне віктимологічне запобігання насильницько-статевої злочинності реалізується державою з урахуванням стратегічних перспектив. Ці заходи спрямовані на поліпшення соціальних відносин у суспільстві шляхом зменшення або, за можливості, повного усунення проявів насильства в різних сферах людського життя – під час розв'язання міжособистісних конфліктів чи задоволення потреб. Важливим елементом є також підвищення рівня правової свідомості населення, особливо її повсякденного рівня, що базується на життєвому досвіді громадян у сфері права і значною мірою формується під впливом як офіційних, так і неформальних джерел інформації.

Ключовим інструментом загальної віктимологічної профілактики насильницько-статевої злочинності виступає правове виховання. У зв'язку з цим особливої уваги заслуговує віктимологічна просвіта, яка може здійснюватися не лише через засоби масової інформації, а й у процесі навчання в освітніх установах різного рівня. Підвищення рівня правової свідомості громадян через інформування про права на необхідну оборону сприятиме не лише ефективнішому самозахисту, а й вчасному зверненню до правоохоронних органів у разі вчинення або підготовки злочину[4, с. 65].

Віктимологічна профілактика насильницько-статевої злочинності охоплює кілька напрямів, серед яких провідне місце займають соціально-економічні, нормативно-правові, культурно-виховні та організаційно-управлінські заходи. Соціально-економічні заходи спрямовані на зміцнення системи соціального захисту вразливих верств населення, створення нових робочих місць, підтримку волонтерських ініціатив, а також розвиток центрів допомоги жертвам насильства. До нормативно-правових заходів належить удосконалення законодавства у сфері протидії сексуальному насильству, його гармонізація з міжнародним гуманітарним правом, а також уточнення положень Кримінального кодексу щодо кримінальних правопорушень, вчинених у воєнний час.

Культурно-виховні та освітні заходи передбачають впровадження програм статевого виховання, просвітницьку роботу щодо безпечної поведінки, профілактику вторинної віктимізації жертв та активізацію виховної функції правоохоронців. Організаційно-управлінські заходи включають створення Єдиного реєстру осіб, засуджених за сексуальні кримінальні правопорушення проти малолітніх, удосконалення методики розслідування

таких правопорушень, розвиток реабілітаційних програм, розширення «гарячих ліній», а також спрощення доступу до правової та психологічної допомоги для постраждалих.

Індивідуальна профілактика передбачає цілеспрямований вплив на свідомість потерпілої особи з метою усунення віктимних установок і сприяння поверненню її до повноцінного виконання соціальних ролей у суспільстві. Особливої загрози набувають обставини, за яких виникає вторинна віктимізація. Її можна поділити на два основних типи: перший стосується осіб, які стали свідками сексуального насильства, другий — випадків, коли потерпіла особа знову опиняється у ситуаціях з підвищеним рівнем ризику стати жертвою. Вимушене спостереження за актами сексуального насильства над іншими особами також визнається проявом сексуального насильства щодо самого спостерігача — ця позиція має підтвердження у нормах міжнародного гуманітарного права. З огляду на публічні свідчення про численні факти таких кримінальних правопорушень, скоєних військовими країни-агресора як спосіб прояву жорстокості й ворожості до українців, питання допомоги особам, які були змушені спостерігати акти сексуального насильства, набуває особливої ваги [6, с. 204].

Підсумовуючи, віктимологічна профілактика насильницько-статевої злочинності у кримінологічному контексті є багатогранним процесом, що передбачає дослідження та вплив як на індивідуальну поведінку потенційної жертви, так і на ширше соціальне середовище. Її ефективність залежить від наукової обґрунтованості профілактичних заходів, здатності враховувати структуру кримінальної взаємодії та готовності суспільства протидіяти не лише кримінальному правопорушенню, а й тим умовам, що його породжують.

Список використаних джерел:

1. Синєокий О. Поняття і зміст насильницьких злочинів, які вчиняються на сексуальному підґрунті: системний аналіз проблеми. *Психологія і суспільство*, 2006. № 2. С. 141–147.

2. Джужа А. О. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання злочинам проти статевої недоторканості дитини: монографія. Київ. 2013. 193 с.

3. Голіна В. В., Головкін Б. М., Валуйська М. Ю. та ін. Кримінологія : підручник. Х. : Право. 2014. 440 с.

4. Ліщук Н. Загальносоціальна профілактика насильницьких дій щодо жінок. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №2. С. 310-315.

5. Моісеєв Є. М., Джужа О. М., Василевич В. В. та ін. Кримінологічна віктимологія: навч. посіб. К.: Атіка, 2006. 352 с.

6. Юрченко Р. А. Віктимологічна профілактика насильницьких статевих злочинів : дис. ... д-ра філософії : 081 – Право. Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький. 2023. 216 с.

Болюк Софія Вікторівна,
студентка 1 курсу факультету міжнародної торгівлі і права
Державного торговельно-економічного університету

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Трансформація територіальної організації публічної влади в Україні є важливим кроком до модернізації національного управління, орієнтованого на підвищення ефективності, прозорості та демократичності. В умовах історично сформованої в радянські часи централізації влади й слабкої інституційної спроможності місцевих органів, реформа щодо децентралізації управління стала умовою кардинальних змін управлінських зав’язків

та підвищення ролі самоврядування. Головною метою таких змін є впровадження повсюдного та ефективного самоврядування з гарантованою юридичною, управлінською і фінансовою автономією громад.

У науковій літературі багато уваги приділяється вивченню питань реформування публічної влади на рівні місцевого самоврядування. Ці питання розглядали на конференціях різних рівнів (регіональних, всеукраїнських та міжнародних). Зокрема на V Міжнародній науково-практичній конференції «Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи» (Львів, 2023 р.) [1], а також на V Міжнародній науково-практичній конференції «Правові засади організації та здійснення публічної влади» (Хмельницький, 2022 р.) [2]. Питання здобутків та перспектив реформи децентралізації в Україні виносилася на засідання круглого столу до дня місцевого самоврядування в Україні (Київ, 2021 р.) [3]. Ці форуми об'єднали провідних науковців і практиків, які висвітлюють актуальні проблеми трансформації публічного управління в умовах реформ. Окремої уваги заслуговують праці Гусара В.В. [4], Чиркіна В.М. [5], Щебетуна І.С. [4] та інших.

Після 2014 року в Україні активізувався процес зміни адміністративно-територіального устрою, закладений у Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [6]. Результатом першої фази змін стало формування нової мережі громад і районів у 2020 році. За даними Мінрегіону, було утворено 1469 територіальних громад та 136 укрупнених районів [3, с.312].

Ці кроки супроводжувалися законодавчим оновленням, зокрема ухваленням Закону України «Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України» від 28.07.2023 р. № 3285-IX [7], який визначає принципи, рівні та елементи адміністративно-територіального устрою, вимоги до формування територій громад, районів та регіонів. Крім того, правову основу для діяльності органів місцевого самоврядування в оновлених громадах і районах було закріплено в Законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання окремих питань діяльності органів місцевого самоврядування та районних державних адміністрацій» від 17.02.2021 р. № 562-IX [8]. В цьому законі передбачено зміни до Закону України «Про місцеве самоврядування» і закріплено поняття «територіальної громади» та «об'єднаної територіальної громади» та питання визначення їх центрів.

Важливим у реформаційних процесах стало і те, що до вирішення питань місцевого самоврядування широко залучена громадськість. Так, до прикладу стаття 16 Закону України «Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України» передбачає громадське обговорення питань адміністративно-територіального устрою у випадках утворення населених пунктів, районів у місті (ліквідації останніх); віднесення селищ, сіл до категорії міст; віднесення сіл до категорії селищ; віднесення міст до категорії селищ, сіл; віднесення селищ до категорії сіл; найменування (перейменування) населених пунктів, районів у місті; включення поселень до складу міст, селищ, сіл.

Втім, як зазначають Щебетун І.С. та Гусар В.В. «…попри успіхи, виявлено низку проблем нормативного, організаційного та кадрового характеру. Не менш важливим є кадровий дефіцит у громадах, особливо в малих і віддалених, де часто бракує фахівців для реалізації функцій у сфері управління, бюджету й планування. Суттєвим залишається дисбаланс між обсягом повноважень і можливостями їх реалізації, нерівномірність доходів громад, відсутність належного інструментарію для залучення громадян до процесів ухвалення рішень. Усе це створює серйозні виклики для стабільності й стійкості системи публічного управління, особливо в умовах воєнного стану та тимчасової окупації частини територій» [4, с.62-70].

Серед можливих напрямів удосконалення децентралізації вважаємо, що важливо посилювати цифровізацію управлінських процесів, сприяти підвищенню професійного рівня кадрів у громадах, а також запровадити ефективні механізми забезпечення прозорості управління та залучення громадян до прийняття рішень. Окремим напрямом слід вважати

підготовку стратегії інтеграції деокупованих територій у публічну систему влади з урахуванням безпекових ризиків і правових гарантій. Також важливо уникнути надмірної централізації, яка може виникнути у вигляді надконтролю за громадами або створення підзвітних виконавчих структур без достатньої автономії. Для ефективного завершення реформи потрібно забезпечити дотримання принципів Європейської хартії місцевого самоврядування, сприяти розвитку правової культури й місцевої демократії.

Отже, системна модернізація публічної влади в Україні потребує комплексного підходу: поєднання конституційних змін, підвищення професіоналізму місцевих органів, фінансової підтримки громад і чіткого розмежування функцій на всіх рівнях. Лише за таких умов можна гарантувати демократичний розвиток територій і стале функціонування публічної влади в державі.

Список використаних джерел

1. Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 2023 р.). – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 208 с. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/decentralizaciya_publichnoyi_vlady_v_ukrayini_2023.pdf?
2. Правові засади організації та здійснення публічної влади: зб. тез V Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 2022 р.). – Хмельницький: Хмельницький ун-т упр. та права ім. Л. Юзькова, 2022. – 414 с. URL: https://ccu.gov.ua/library/pravovi-zasady-organizaciyi-ta-zdiysnennya-publichnoyi-vlady-zbirnyk-tez-v-mizhnarodnoyi
3. Реформа децентралізації в Україні: здобутки та перспективи: зб. матеріалів міжнар. круглого столу до дня місцевого самоврядування в Україні (Київ, 9 грудня 2021 р.). URL: https://www.researchgate.net/publication/364328822_REFORMA_DECENTRALIZACII_V_UKRAINI_ZDOBUTKI_TA_PERSPEKTIVI_REFORMA_DECENTRALIZACII_V_UKRAINI_ZDOBUTKI_TA_PERSPEKTIVI
4. Щебетун І.С., Гусар В.В. Реформа децентралізації влади в Україні: проблеми і перспективи. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. (Лют. 2023), С. 62-70. DOI: https://doi.org/10.31558/2786-5835.2022.1.6.
5. Чиркін В. М., Баранова Л. О. Актуальні питання сучасної системи місцевого самоврядування України. *Державне будівництво та місцеве самоврядування: наукове фахове юридичне видання*. 2020. Вип 40. С.86-96 DOI: 10.31359/1993-0941-2020-40-86
6. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text
7. Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України: Закон України від 28.07.2023 р. № 3285-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3285-20#top
8. Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання окремих питань діяльності органів місцевого самоврядування та районних державних адміністрацій: Закон України від 16.04.2021 р. № 562-IX URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/562-

Борозенна Анастасія Михайлівна,
здобувачка на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ТЕОРІЯ РОЗБИТИХ ВІКОН В ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ: ФЕНОМЕН ЧИ ПРОФАНАЦІЯ?

Теорія розбитих вікон є однією з найвідоміших і широко застосовуваних концепцій науки кримінології та пов'язаних концепцій з боротьбою зі злочинністю. Вона була запропонована соціологами Джеймсом Вілсоном і Джорджем Келлінгом у 1982 році задля зниження рівня злочинності через контроль і профілактику дрібних правопорушень. Основний принцип теорії полягає в тому, що ігнорування незначних порушень, таких як розбиті вікна, графіті чи пияцтво в публічних місцях, створює враження безкарності, що сприяє збільшенню більш серйозних злочинів. Згідно з цією теорією, шляхом боротьби з дрібними правопорушеннями можна досягти значного зниження злочинності на загальному рівні. Важливим елементом реалізації цієї стратегії є співпраця органів місцевого самоврядування, поліції та громадських організацій у забезпеченні порядку та контролю над громадськими місцями.

Розглядаючи дану теорію в контексті кримінології, Колодяжний М.Г. до ключових характеристик теорії розбитих вікон зауважив спеціальний метод, що полягає в запобіганню злочинності шляхом контролю за дрібними правопорушеннями. [2; с. 69]. Суб'єкти впливу включають органи поліції, а також місцевого самоврядування, комунальні служби, громадські організації, окремих громадян, які співпрацюють для реалізації цієї мети. Об'єктом впливу є антисоціальна поведінка громадян, у їх взаємодії на певних територіях з високим криміногенним рівнем. Принципи реалізації теорії включають практичність, доцільність і економічність, що дозволяє застосовувати стратегію в умовах обмежених ресурсів. Формами прояву є формування нульової терпимості до протиправних проявів правопорушень різного ступеня тяжкості, посилення соціально-правового контролю в місцевих громадах, а також усунення безладу в публічних місцях. Це сприяє загальному підвищенню рівня безпеки та порядку. У контексті системи запобігання злочинності, теорія розбитих вікон є складовою частиною спеціально-кримінологічного запобігання злочинам та окремим напрямом антикриміногенної стратегії, що знижує вірогідність вчинення правопорушень.

Теорія розбитих вікон була застосована в ряді великих міст (Нью-Йорк, Мехіко), де вона сприяла суттєвому зниженню рівня злочинності. На відміну від Нью-Йорка, такий експеримент в Мехіко не показав очікуваних результатів. Однак, разом із позитивними результатами, ця теорія зазнала й критики. Критики зауважували, що надмірна увага до дрібних правопорушень може призвести до соціальної несправедливості, криміналізації невинуватих людей, особливо з уразливих груп населення. Деякі науковці, зокрема Девід Гарланд вважають, що замість того, щоб зосереджуватися на дрібних правопорушеннях, варто більше уваги приділяти корінним соціальним проблемам, таким як бідність, безробіття та відсутність освіти. Виникає логічне запитання: теорія розбитих вікон – це феномен чи профанація?

Критики теорії стверджують, що її застосування може бути надто жорстким і навіть деструктивним. Девід Гарланд наголошував на тому, що фокус на «дрібних порушеннях» може призвести до надмірної криміналізації повсякденного життя людей, особливо тих, хто вже перебуває у соціально вразливому становищі [3] .За допомогою цієї теорії можуть виникати ситуації, коли правоохоронні органи зосереджуються на боротьбі з незначними правопорушеннями, при цьому ігноруючи більш серйозні соціальні проблеми, такі як бідність, безробіття чи відсутність доступу до освіти та охорони здоров'я. Інша думка, яку висловив Філіп Зімбардо, пов'язана з тим, що це може призвести до дискримінації соціальних груп, таких як молодь, меншин або малозабезпечені верстви населення, оскільки

вони частіше стають об'єктами правопорушень, що мають менш серйозні наслідки, але які можуть бути покарані без відповідного розгляду їхніх обставин [6].

Незважаючи на числені зауваження критиків, ми впевнені, що дана теорія може розглядатися як позитивний феномен соціуму, оскільки вона звертає увагу на важливість дрібних соціальних порушень, які можуть спричинити ланцюгову реакцію збільшення рівня злочинності. Вона стала важливою частиною сучасних стратегій боротьби зі злочинністю, зокрема у великих містах, таких як Нью-Йорк, де в рамках політики «твердого правопорядку» була застосована для зниження рівня злочинності. Завдяки теорії можна ефективно боротися з кримінальними проявами на ранніх етапах, що допомагає уникнути серйозніших злочинів у майбутньому. Зокрема дана теорія є надзвичайно корисною для поліцейської практики, на чому акцентував Рудольф Гітельман [4]. Він стверджує, що цей підхід є природним етапом еволюції методів боротьби з криміногенним впливом на суспільство та ефективним для підтримки правопорядку. Погоджуємось з думкою Гарі Лейкока, який висловив відповідну позицію. На його думку теорія розбитих вікон є важливим феноменом, оскільки змінила підхід до політики безпеки та громадського порядку, застосувавши аналогічні принципи у інших сферах, таких як управління ресурсами та ефективність державних інституцій [5].

Узагальнимо, що теорія розбитих вікон відіграє важливу роль у зниженні злочинності, підкреслюючи необхідність контролю за дрібними правопорушеннями для запобігання серйознішим злочинам. Проте, попри її популярність, вона не завжди ефективна, особливо в соціально складних районах. Критики теорії вказують на необхідність комплексного підходу, який би враховував соціальні та економічні чинники. На нашу думку, хоча теорія має потенціал, для досягнення реального результату її потрібно адаптувати до конкретних умов і поєднувати з іншими стратегіями боротьби з злочинністю.

Список використаних джерел:

1. Герасимов А. Історичний аспект розвитку теорії «розбитих вікон» та основні проблеми й переваги її впровадження в правоохоронну систему України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 4 (114). С. 39–45.

2. Колодяжний М. Г. Теорія розбитих вікон: сутність і практика застосування. *Питання боротьби зі злочинністю. Наукові дослідження.* Вип. 39. 2020. С. 67–72.

3. Garland D. *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*. *Oxford University Press*. 2001.

4. Gittelman, R. *Broken Windows Policing: A Historical Overview*. *International Journal of Criminology.* 1998. №15(4). С. 204–219.

5. Lakeok, G. *The Broken Window Phenomenon and Public Policy: A New Approach to Community Safety*. Public Administration Review. 2005. 65(6). С. 539–547.

6. Zimbardo, P. *The Lucifer Effect: Understanding How Good People Turn Evil. Random House*. 2007.

Бригінець Олександр Олексійович,
професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
доктор юридичних наук, професор

ПРОБЛЕМАТИКА СТРАТЕГІЧНОГО РЕФОРМУВАННЯ БАНКІВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ

Сучасні виклики зовнішнього середовища потребують своєчасних та ефективних методів реагування на них, відповідних внутрішніх змін, спрямованих на розвиток

інструментів управління, стратегічного бачення, підвищення операційної ефективності, оптимізацію процесів, посилення залученості співробітників, удосконалення комунікації, підвищення професійних та особистісних навичок. Як слушно відмітив заступник міністра фінансів України Юрій Драганчук, держава залишається відданою своїй меті – побудувати надійну та конкурентоспроможну банківську систему. Сьогодні, коли реформа корпоративного управління банків державного сектору в Україні фактично завершена, ми оновили та посилили стратегічні принципи реформування банків державного сектору, для забезпечення чіткого розуміння цілей для нових наглядових рад та правління, досягнення, яких від них очікує акціонер. Міністерство фінансів продовжує вживати заходів для відновлення економічного зростання в Україні та необхідного для цього оздоровлення банківської системи. Важливим завданням для досягнення цієї мети є підвищення фінансової ефективності діяльності державних банків та забезпечення прозорості їх управління. Саме для реалізації обраної стратегії Кабмін схвалив запропонований Міністерством фінансів України варіант стратегії реформування державного банківського сектору, відповідно до якого передбачається: впровадити стратегії для кожного державного банку; до 2025 року знизити частку держави в банківському секторі з 60% до 25%; скоротити частку непрацюючих активів на балансах державних банків; захищати та підтримувати реалізацію реформи корпоративного управління із більшістю незалежних членів в наглядовій раді, із забезпеченням необхідного рівня підзвітності [1]. Зокрема, стратегія передбачає приведення системи корпоративного управління у відповідність до рекомендацій ОЕСР. Це забезпечить стабільність функціонування банків, сприятиме покращенню результатів роботи та підвищенню оцінки з боку потенційних інвесторів [2]. Нині функціонуюча практика діяльності держави з управління своєю часткою в акціонерному капіталі банків, яка історично склалась, фактично є здійсненням безпосереднього контролю над роботою таких банків, що обмежує комерційну незалежність членів наглядової ради та правління, а також створює ризик можливого політичного чи адміністративного впливу, що може негативно позначатись на вартості цих активів для платників податків, як кінцевих бенефіціарів державної власності.

Аналіз міжнародного досвіду свідчить про наявність різних підходів до місця і ролі держави у державному банківському секторі. В обставинах суттєвого погіршення економічної ситуації дії урядів, переважно спрямовані на надання додаткової ліквідності банкам, яка в свою чергу може використовуватись для підтримки окремих визначених державою програм [3]. Типовими проблемами у діяльності державних банків є: наявність політичного впливу на процес прийняття рішень; підміна корпоративного управління, що базується на кращих міжнародних практиках, директивним підходом з боку урядів, що зумовлює зниження ролі наглядових рад; розвиток банків, відмінний від покладених на них місій та пріоритетних напрямків діяльності, і як наслідок перетворення державних банків в універсальні банки. Рішення щодо участі держави на банківському ринку приймаються з врахуванням поточної економічної ситуації та економічної політики уряду. Світова практика демонструє випадки успішної зміни моделі державної участі у банківському секторі і переходу до приватної власності. Типовими факторами успішності державних банків є: незалежність наглядових рад та правління банків від політичної кон'юнктури; наявність інших акціонерів в капіталі банків (приватних інвесторів, МФО, тощо); орієнтація банків на обслуговування комерційних клієнтів; ефективні операційні моделі та функціональні структури банків порівняльні з приватними банками [4].

Отже, за допомогою багатьох нововведень і змін, які в майбутньому повинні бути законодавчо закріплені, відбудеться якісне реформування сектору державних банків. На даному етапі, коли реформа корпоративного управління банків державного сектору майже завершена, необхідно оновити та посилити стратегічні принципи реформування банків державного сектору, для забезпечення чіткого розуміння цілей для нових наглядових рад та правління, досягнення яких від них очікує акціонер. Крім того, даний документ спрямований на коригування термінів реформування банків державного сектору, зважаючи

на суттєвий вплив пандемії та бойових дій на території нашої держави. Міністерство фінансів України розробило ряд планів з урахуванням міжнародного досвіду. Тобто, реформи, що базуються на міжнародній практиці, вже показали себе в дії. Проте, в умовах кризи існує і низка факторів, що може стати перепоною для їх реалізації. Сектор державних банків, що буде реформований, зможе більш ефективно здійснювати банківську діяльність без впливу державних органів яка буде безпосередньо спрямовано на комерційну мету.

Список використаних джерел:

1. Засади стратегічного реформування державного банківського сектору (стратегічні принципи). URL: https://mof.gov.ua/storage/files/20200814%20SOB%20Strategy.pdf.
2. Стратегія НБУ. URL: https://bank.gov.ua/ua/about/strategy.
3. Бригінець О.О., Гарбінська-Руденко А.В., Субіна Т.В. Банківське право. Навч. посібник. За заг. ред. Т.О. Мацелик. Ірпінь: УДФСУ, 2020. 222 с.
4. Ральф де Хаас Майбутнє фінансового сектору в післявоєнній Україні. Який стан фінансового сектору зараз та основні пріоритети його реформування після війни? URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2023/01/5/695722/.

Буга Руслан Русланович,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти інженерно-енергетичного факультету Миколаївського національного аграрного університету

ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХОДІВ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ: НАДЗВИЧАЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ ЩОДО БОРОТЬБИ З ЗАГРОЗОЮ ДЛЯ ДЕРЖАВИ

Останнім часом наша країна перебуває у постійному стресі. Безперервна агресія з боку росії триває вже четвертий рік, постійне нарощування військової сили держави-агресора продовжується. Внаслідок воєнних дій на території України та широкомасштабною збройною агресією для захисту громадян, відповідно до пункту 20 частини першої статті № 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» Указом Президента України у лютому 2022 року був ведений воєнний стан, який через 90 діб у встановленому порядку продовжується.

Перед пересічними громадянами нашої країни постало питання введення воєнного стану та здійснення заходів правового режиму воєнного стану [1, с. 125]. Настав період тимчасового, зумовленого загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб. Так чи інакше, виникає необхідність ще раз звернути увагу та описати все, що потрібно знати громадянам, зокрема бізнесу, про військове становище, конституційні обмеження.

Наголошуємо, військовий стан запроваджується в країні або окремих її територій та визначає особливий порядок життя з метою запобігання/усунення загрози національній безпеці, територіальній цілісності, незалежності цієї країни. Більшість питань воєнного стану врегульовує Закон України «Про правовий режим воєнного стану» (389-VIII). Відповідно до Закону життя країни під час військового стану (особливий порядок) полягає у наданні органам державної влади (військовим адміністраціям) органам місцевого самоврядування надзвичайних повноважень. Ці повноваження забезпечують ефективну боротьбу з загрозою для держави. Зокрема, до них віднесено:

1) для працездатного населення, яке не залучено до робот в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення запровадження трудової повинності, якщо особи не забронювані на період дії військового стану;

2) зміна умов праці та режиму роботи на підприємствах відповідно до законодавства про працю, для потреб оборони використання потужності та трудових ресурсів об'єктів господарювання;

3) для потреб держави відчуження (примусове) майна, що перебуває у приватній чи комунальній власності [2, с. 149];

4) обмеження переміщення громадян та транспорту, встановлення особливого режиму в'їзду та виїзду;

5) регулювання надання послуг та роботи ЗМІ, видавництв, поліграфічних підприємств;

6) заборона торгівлі отруйними та сильнодіючими хімічними речовинами, вогнепальною зброєю, напоями та речовинами на спиртовій основі;

7) у сфері виробництва та реалізації лікарських засобів, речовин (наркотичні, психотропні) та прекурсорів, сильнодіючих речовин встановлення особливого режиму;

8) вилучення у об'єктах господарювання навчальної (бойової) техніки, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, сильнодіючих хімічних та отруйних речовин;

9) у разі невиконання заходів правового режиму військового стану вилучення у громадян, об'єктів господарювання незалежно від форм власності електронного обладнання, відео- та аудіоапаратуру, комп'ютери, технічні засоби зв'язку.

У разі запровадження воєнного стану вищеперераховані заходи можуть безпосередньо торкнутися, як громадян, так і бізнес. Але для запобігання державній небезпеці, зокрема як в нашому випадку - повномасштабна війна, заходи з обмеження конституційних прав і свобод громадян, інтересів юридичних осіб на національному (міжнародному) рівні вважаються тимчасовими та розумно необхідними.

Наголошуємо, військовий стан може встановлюватись на всій території України або на її окремих територіях [3, с. 18] (регіон, область). До речі, у 1918 року Гетьман Павло Скоропадський вже на окремих територіях України оголошував військовий стан. Це території Волинської, Чернігівської, Полтавської, Київської губерній, Херсонського, Катеринославського, Подільського повітів, а також в Одесі, Миколаєві, Києві. Звісно, досвід запровадження військового стану Україна вже має.

Військовий стан в Україні сто років тому був запроваджений главою держави шляхом видання указу, в сучасних умовах, це зробив Президент України. Рада національної безпеки та оборони України подає на розгляд Президенту України пропозиції щодо запровадження військового стану. Зазначений указ негайно затверджується Верховною Радою України. Офіційне оприлюднення затвердженого Верховною Радою Указу Президента України про запровадження військового стану відбувається разом із Законом про затвердження такого указу Президента України. Ці два державних нормативних актів набирають чинності одночасно. Саме ці нормативні акти визначають перелік заходів, які будуть запроваджені на території з військовим становищем. Іншими словами - у разі запровадження військового стану, згідно Закону України 389-VIII, будуть застосовані лише ті заходи у яких держава буде потребуватиме.

Незважаючи на обізнаність про введення заходів правового режиму воєнного стану, у громадян все ж таки виникають питання, щодо конфіскації майна, вартості відчуженого майна, порядку отримання компенсації за примусово відчужене майно, порядку повернення майна тощо. Спробуємо відповісти на деякі з них.

Для бізнесу, під час воєнного стану, найгострішим питанням є конфіскація майна (примусове відчуження майна). Це одне із можливих заходів, яке може бути запроваджено державою [4, с. 61]. Відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 346 Цивільного Кодексу України реквізиція майна є підставою припинення права власності. Саме цей термін застосовується у випадках примусового відчуження майна під час військового стану, із цим нічого не зробиш, проте бути юридично підкованим варто.

Що потрібно знати: вилучення майна здійснюється в адміністративному, а не судовому порядку; при вилучені майна, воно переходе лише у державну власність; основою

переходу є акт державного органу, а не договір; оцінка вартості вилученого майна здійснюється не за згодою сторін, а в односторонньому порядку.

До складеного акту примусового відчуження майна додається висновок про вартість майна, з датою його оцінки. Оцінку здійснюють професійні оцінювачі, або органи державної влади місцевого самоврядування. Оцінку, за якою попередньому власнику було відшкодовано вартість реквізованого майна, може бути оскаржено в суді.

Компенсація за примусово відчужене майно в умовах правового режиму воєнного стану буде відбуватися після скасування правового режиму воєнного стану. Колишній власник звертається до територіального центру комплектування та соціальної підтримки за місцем відчуження майна із заявою, актом примусового відчуження майна та документ про вартість майна на дату його оцінки. Заява від власника, у якого вилучили майно, буде прийнята та розглянута за місцем відчуження майна військовим комісаріатом. Наголошуємо, це може бути тривалий процес [5, с. 292].

Повернення реквізованого майна власнику буде здійснюватися після припинення військового стану (як що воно зберіглося). Повернення такого майна відбувається лише за рішенням суду, який набрав законної сили. Плата за час використання реквізованим майном встановлюється за домовленістю сторін, а у разі неможливості досягнення компромісу - судом.

Отже, для запобігання державній небезпеці, зокрема у разі повномасштабної війни здійснення заходів правового режиму воєнного стану можуть торкнуться конституційних прав і свобод людини та громадянина, а також прав та законних інтересів юридичних осіб. Наголошуємо, вони є тимчасовими та необхідними для запобігання державній небезпеці.

Список використаних джерел:

1. Курепін В. М. Іваненко В. С. Взаємодія місцевих органів влади та засобів масової інформації як фактор реалізації інформаційної політики при надзвичайних ситуаціях. Modern Economics. 2025. № 49(2025). С. 124-132. DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V49(2025)-17.

2. Іваненко В.С., Курепін В. М. Місцеві органи влади в умовах воєнного стану: повноваження та співпраця військових адміністрацій з органами місцевого самоврядування // Правові засади організації та здійснення публічної влади : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, м. Хмельницький, 17 червня 2022 р. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. С. 148-150. URL:https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/11869.

3. Пряслова Н. М. Працювати, не можна зупинятися: страхування бізнесу під час воєнного стану // Трансформація страхового ринку України в світлі сучасних економічних викликів : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених, м. Миколаїв, 18-19 квітня 2023 р. Миколаїв : МНАУ, 2023. С. 16-19. URL:https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/13437.

4. Кравчук Р. В. Реалізація соціальних прав людини: конституційні гарантії, їх реальний стан та перспективи реформування // Захист прав людини в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення : матеріали Науково-практичного круглого столу, присвяченого 75-й річниці проголошення Загальної декларації прав людини (м. Хмельницький, 8 грудня 2023 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 60-62. URL:https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/16960.

5. Курепін В. М., Іваненко В. С. Форми участі народовладдя на місцях під час воєнного стану // Правові засади організації та здійснення публічної влади : матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 85-річчю від дня народження доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 31 березня

2023 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 291-293. URL:https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/13727.

Буша Анна Володимирівна,
студентка факультету управління і безпеки населення Національного університету цивільного захисту України

Чубань Вікторія Сергіївна,
доцент кафедри публічного управління та права Національного університету цивільного захисту України, кандидат економічних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ПОСАДОВИХ ОСІБ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Посадові особи відіграють ключову роль у функціонуванні публічної адміністрації. Водночас зловживання владою, перевищення повноважень чи службова недбалість можуть призводити до порушення прав громадян та підриву авторитету державної служби. Адміністративна відповідальність є одним з механізмів запобігання таким зловживанням. Однак чинне законодавство має низку недоліків, що ускладнюють притягнення посадовців до відповідальності.

Прогалини у Кодексі України про адміністративні правопорушення (КУпАП) Кодекс ухвалено ще у 1984 році. Він містить застарілу термінологію та структуру, яка не відповідає реаліям сучасного державного управління. У багатьох статтях Кодексу не конкретизується, що порушення здійснене саме посадовою особою. Це ускладнює практику застосування норм, оскільки неможливо належно ідентифікувати суб'єкта відповідальності. У випадках незначного порушення повноважень часто неясно, чи застосовувати адміністративну санкцію, чи обмежитися внутрішнім стягненням. Відсутність відповідальності за «неефективне управління» або «ігнорування звернень громадян», хоча такі прояви службової недбалості мають значні наслідки.

Відповідальність за службову недбалість та перевищення повноважень: службова недбалість зазвичай карається в межах кримінального законодавства (ст. 367 КК України), тоді як адміністративна форма відповідальності майже не застосовується, хоча в багатьох випадках неефективні або помилкові дії не мають складу злочину, але повинні мати правову оцінку. Перевищення влади або службових повноважень також переважно розглядається як кримінально каране діяння (ст. 365 КК України). Але є прогалина між умисним злочином і «легковажним» перевищенням повноважень, яке може бути покаране адміністративно - і тут КУпАП не дає ефективного інструменту. Відсутність адміністративної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, затримки у реагуванні на звернення громадян або відсутність реакції на службові доповіді підлеглих [3].

Судова практика демонструє низький відсоток притягнення посадових осіб до адміністративної відповідальності, оскільки:

- склад правопорушення часто сформульований нечітко;
- важко довести особисту вину посадовця;
- органи, що мають право складати протоколи, не завжди належно це здійснюють.

Наприклад, у справах за ст. 172-7 КУпАП (порушення вимог щодо запобігання конфлікту інтересів) суди часто закривають провадження через відсутність складу правопорушення або порушення строків притягнення.

Окремою проблемою є недосконаліть механізмів моніторингу та контролю за діяльністю посадових осіб. У багатьох випадках виявлення адміністративного правопорушення повністю залежить від внутрішніх перевірок, які проводяться самими

органами влади, де працює потенційний порушник. Це породжує конфлікт інтересів і нерідко веде до упередженості чи приховування порушень. Недостатній рівень незалежності уповноважених органів у сфері адміністративного нагляду знижує ефективність реагування на факти зловживань владою [2].

Проблемою також є обмежений доступ громадян до інформації про порушення, вчинені посадовими особами. Відсутність публічних реєстрів таких правопорушень або низький рівень прозорості у розгляді справ про адміністративну відповідальність унеможливлює суспільний контроль і знижує довіру до публічного управління.

Проблема притягнення посадових осіб до адміністративної відповідальності в Україні має багатогранний характер і вимагає комплексного підходу до її вирішення. Недосконаліть Кодексу України про адміністративні правопорушення, відсутність чіткої кваліфікації порушень, нечіткість процедур та складнощі в доказуванні вини — лише верхівка проблем. Окремо варто виділити інституційні прогалини: обмеженість повноважень органів, відповідальних за складання протоколів; брак фахових кадрів на місцях; низький рівень прозорості та відсутність ефективного громадського контролю.

Потреба у реформуванні КУпАП є очевидною, але її реалізація має супроводжуватись оновленням практичних інструментів — впровадженням незалежних наглядових органів, електронних платформ моніторингу, створенням відкритих реєстрів порушень. Не менш важливим є запровадження системи відповідальності за «м’які» форми службової недбалості, що не підпадають під кримінальну кваліфікацію, але мають негативні наслідки для прав і свобод громадян [1].

Проблеми притягнення посадових осіб до адміністративної відповідальності під час воєнного стану є складними та багатогранними, зумовленими особливостями правового режиму, організаційними змінами та безпековими викликами. Вважаємо основними з них:

- ✓ в умовах бойових дій та окупації органи державної влади та місцевого самоврядування можуть змінювати своє місцезнаходження, структуру або тимчасово припиняти діяльність. Це ускладнює ідентифікацію конкретної посадової особи, відповідальної за певну сферу діяльності або прийняття рішення, особливо якщо документація була втрачена або недоступна [4].
- ✓ у зв'язку з мобілізацією, евакуацією або неможливістю виконання обов'язків певними посадовими особами, їхні функції можуть тимчасово покладатися на інших працівників, які не мають офіційного статусу посадової особи. Виникає питання щодо їхньої відповідальності.
- ✓ в умовах кризового управління та прийняття швидких рішень межі відповідальності між різними посадовими особами можуть бути менш чіткими.
- ✓ бойові дії, окупація територій, руйнування можуть унеможливлювати збір необхідних доказів, отримання пояснень від посадових осіб та свідків, особливо якщо вони перебувають у небезпечних регіонах або за кордоном.
- ✓ воєнний стан може призводити до затримки у роботі органів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення, через перевантаженість, нестачу кадрів або логістичні проблеми.
- ✓ в умовах активних бойових дій або тимчасової окупації належне повідомлення посадової особи про складання протоколу або розгляд справи може бути неможливим.
- ✓ посадові особи, які притягаються до відповідальності, можуть мати обмежений доступ до адвокатів, особливо якщо вони перебувають у віддалених або небезпечних регіонах.
- ✓ воєнний стан може призводити до виникнення колізій між загальним адміністративним законодавством та спеціальними нормами, що регулюють діяльність в умовах воєнного стану.
- ✓ застосування адміністративно-деліктного законодавства до дій або бездіяльності посадових осіб в умовах воєнних дій може потребувати особливого тлумачення з урахуванням обставин непереборної сили та крайньої необхідності.

✓ виникає питання щодо справедливості та пропорційності адміністративних стягнень, накладених на посадових осіб, дії або бездіяльність яких були зумовлені обставинами воєнного стану.

✓ органи, уповноважені складати протоколи та розглядати справи про адміністративні правопорушення, можуть бути перевантажені роботою, пов'язаною з воєнними злочинами та іншими правопорушеннями.

✓ мобілізація та переміщення населення можуть призводити до нестачі кваліфікованих працівників у правоохоронних та судових органах.

✓ руйнування будівель, втрата документів можуть ускладнювати доведення вини посадової особи.

Пропонуємо наступні шляхи вирішення проблем:

- забезпечення чіткого правового регулювання процедур притягнення до адміністративної відповідальності посадових осіб в умовах воєнного стану з урахуванням його особливостей.
- спрощення процедур збору та фіксації доказів у випадках, коли це не шкодить розслідуванню та національній безпеці.
- надання пріоритетності розгляду справ, пов'язаних із забезпеченням життєдіяльності населення та безпеки держави.
- забезпечення доступу до безоплатної правової допомоги для посадових осіб, які притягаються до адміністративної відповідальності.
- врахування обставин воєнного стану як пом'якшуючих при визначенні виду та розміру адміністративного стягнення у відповідних випадках.
- посилення міжнародної співпраці для отримання доказів та проведення процесуальних дій за кордоном.

Вирішення проблем притягнення посадових осіб до адміністративної відповідальності під час воєнного стану потребує збалансованого підходу, який би забезпечував як притягнення винних до відповідальності, так і враховував особливості правового режиму та обставини, що склалися внаслідок збройної агресії.

Список використаних джерел:

1. Бевзенко В. М. Адміністративна відповідальність в умовах воєнного стану: теоретичні та практичні аспекти. // Право України. 2023. № 7. С. 105-118.

2. Гончарук С. Г. Особливості розгляду справ про адміністративні правопорушення за участю посадових осіб в умовах обмеженого доступу до інформації. // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2023. Випуск 5. С. 112-117.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. №8073-X. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text

4. Ярмакі В. В. Проблеми доказування у справах про адміністративні правопорушення, вчинені посадовими особами в умовах воєнного стану. // Юридичний вісник Національного авіаційного університету. 2024. № 1. С. 55-62. (Стаття може аналізувати складнощі зі збором доказів у воєнних умовах).

Варивода Тарас Юрійович,
студент магістратури юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ В АДМІНСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ: МІЖ ПРИНЦИПОМ ОФІЦІЙНОСТІ ТА ЗМАГАЛЬНОСТІ

У системі адміністративного судочинства доказування займає центральне місце, оскільки саме від того, які докази подані, як вони оцінені і ким ініційовані, залежить справедливість судового рішення. Особливістю адміністративного процесу є його спрямованість на захист прав і свобод фізичних та юридичних осіб від дій або бездіяльності органів державної влади. У цьому контексті доказування у справах, де сторонами є громадянин і держава, має не лише процесуальне, а й глибоке соціальне значення.

Відповідно до статті Конституції України гарантується звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України. Чинний Кодекс адміністративного судочинства України поєднує в собі два, на перший погляд, суперечливі принципи — **офіційність** та **змагальність**. З одного боку, суд має право збирати докази з власної ініціативи, з іншого — сторони зобов'язані самостійно доводити обставини, на які посилаються. Це створює низку практичних проблем, зокрема в частині розподілу тягаря доказування, меж судової ініціативи та оцінки доказів [1].

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що в адміністративних справах, особливо у публічно-правових конфліктах, сторона фізичної особи часто не має достатніх ресурсів для збирання необхідних доказів, натомість органи влади можуть зловживати процесуальними перевагами. Це підвищує ризик порушення права на справедливий суд і вимагає глибшого аналізу чинних норм і практики їх застосування.

Незважаючи на загальну нормативну врегульованість доказування в адміністративному процесі, його реалізація у практиці залишається проблемною. Ці труднощі виникають як на рівні правозастосування, так і через внутрішні суперечності в самому процесуальному механізмі. Насамперед це стосується балансу між принципом офіційності, який дозволяє суду бути активним у встановленні фактів, та принципом змагальності, що передбачає ініціативу сторін у наданні доказів.

Однією з ключових проблем є **неоднозначне розуміння меж судової ініціативи** у витребуванні доказів. Стаття 9 Кодексу адміністративного судочинства України передбачає, що суд зобов'язаний сприяти всебічному та об'єктивному з'ясуванню всіх обставин справи, зокрема витребувати докази з власної ініціативи. Водночас надмірна активність суду у доказуванні може ставити під сумнів його неупередженість, що прямо суперечить принципу справедливого суду, гарантованого статтею 6 Європейської конвенції з прав людини [2].

Ще однією серйозною проблемою є розподіл тягаря доказування між сторонами, особливо в спорах із суб'єктами владних повноважень. Стаття 77 Кодексу адміністративного судочинства України передбачає, що кожна сторона повинна довести обставини, на які вона посилається. Однак в адміністративних справах громадяни часто не мають доступу до інформації, що знаходиться виключно у розпорядженні органів влади. У такому випадку рівність сторін у можливості доказування є суто формальною.

У постанові Верховного Суду від 18 листопада 2021 року у справі № 640/21895/19 зазначено, що в адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення покладається на відповідача. У таких справах суб'єкт владних повноважень не може посилатися на докази, які не були покладені в основу оскаржуваного рішення, за винятком випадків, коли він доведе, що ним було вжито всіх можливих заходів для їх отримання до прийняття оскаржуваного рішення, але вони не були отримані з незалежних від нього

причин. Це рішення підтверджує, що в адміністративних справах органи влади несуть обов'язок доведення правомірності своїх рішень [3,4].

Також викликає занепокоєння **практика оцінки судом доказів**, особливо у справах із високим ступенем дискреції органу влади. Часто суд обмежується формальним констатуванням належності та допустимості доказів без глибокої мотивації їхньої переконливості. Це суперечить вимогам частини першої статті 90 КАС України, згідно з якою жоден доказ не має наперед установленої сили, а оцінка доказів має здійснюватися за внутрішнім переконанням суду, з урахуванням усіх обставин справи.

Усі ці аспекти — розмитість меж судової ініціативи, складнощі в доказуванні з боку громадянина, формалізм в оцінці доказів — свідчать про необхідність глибшого аналізу та вдосконалення практики доказування. Без цього забезпечити ефективний і справедливий адміністративний процес стає надзвичайно складно.

Порушені проблеми свідчать про потребу не лише глибшого осмислення процесу доказування в адміністративному судочинстві, але й про необхідність комплексного перегляду окремих процесуальних положень та підходів у судовій практиці. Адміністративний процес, як інструмент захисту прав людини у відносинах з публічною владою, має забезпечувати не лише формальну, а й фактичну рівність сторін у доступі до правосуддя.

По-перше, потребує уточнення і конкретизації підхід до **розподілу тягаря доказування**. Зважаючи на значну інформаційну перевагу суб’єктів владних повноважень, доцільно нормативно закріпити презумпцію неправомірності адміністративного акта, яку має спростовувати саме орган влади.

По-друге, актуальним є впровадження **стандартів доказування**. Їхнє чітке визначення, зокрема за аналогією до кримінального процесу або стандартів ЄСПЛ (наприклад, «переконливість доказів понад розумний сумнів» чи «баланс ймовірностей»), сприятиме послідовності й передбачуваності рішень. Цю ідею підтримує, зокрема, Л. Р. Біла-Тіунова у своїй науковій роботі, де вона обґрунтовує необхідність закріплення різних стандартів залежно від характеру публічно-правового спору [5].

По-третє, варто звернути увагу на **необхідність підвищення процесуальної активності суду**, але в чітко окреслених межах. Зокрема, доцільно закріпити обов’язок суду витребувати докази у випадках, коли позивач не має доступу до них, а відповідач — орган влади, який зобов’язаний сприяти з’ясуванню обставин. Такий підхід дозволить уникнути ситуацій, коли формальна змагальність сторін перетворюється на процесуальну нерівність.

Отже, підводячи своєрідний підсумок всьому вищеописаному можна висновок, що основні проблеми стосуються недосконалого розподілу тягаря доказування між сторонами, особливо коли одна зі сторін є органом влади, що має значні інформаційні переваги. Це створює нерівність сторін у процесі та ускладнює доступ до правосуддя для громадян.

Важливим є необхідність чіткого визначення стандартів доказування, впровадження ефективних механізмів використання електронних доказів, а також підвищення кваліфікації суддів у сфері сучасних доказових технологій. Не менш важливим є зміцнення гарантій прав сторін через забезпечення рівного доступу до доказів та активну роль суду у витребуванні необхідних матеріалів.

Пропоновані зміни, такі як покращення законодавчого регулювання доказування, удосконалення процесуальних стандартів і підвищення кваліфікації суддів, сприятимуть подоланню наявних проблем і зроблять адміністративний процес більш ефективним та справедливим.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України № 2747-IV від 06.07.2005 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text

3. Рішення від 18.11.2021 по справі № 640/21895/19, Окружний адміністративний суд міста Києва. URL: https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/101395368/
4. Рішення від 08.12.2012 по справі № 380/9198/20, Львівський окружний адміністративний суд. URL: https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/93847053?utm_source=chatgpt.com
5. Біла-Тіунова Л. Р. Стандарти доказування в адміністративному судочинстві. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. – Одеса: НУ «Одеська юридична академія», 2024. URL: https://dspace.onua.edu.ua/items/fb10f3e9-63b2-49fc-8e2f-6edf8d464158

Варишнюк Наталія Олександрівна,
здобувачка вищої освіти 4 курсу факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЕТИЧНІ СТАНДАРТИ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ: ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ТА МЕХАНІЗМИ КОНТРОЛЮ

Етичні стандарти публічної служби відіграють ключову роль у забезпеченні ефективності державного управління та підвищенні довіри громадян до державних інституцій. Вони встановлюють морально-етичні норми поведінки державних службовців, спрямовані на запобігання корупції, забезпечення прозорості та відповідальності у виконанні службових обов'язків.

Згідно з ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державну службу», державна служба – це публічна, професійна, політично неупереджена діяльність із практичного виконання завдань і функцій держави [1]. Відповідно до ч. 2 ст. 1 вищезгаданого Закону, виконання завдань та функцій держави – це повноваження державного службовця – громадянина України, який займає посаду державної служби в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті), одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади вищезгадані повноваження [1].

Задля ефективного та якісного виконання державних завдань та функцій, для державних службовців встановили правила, зокрема і етичні.

Основні принципи етичної поведінки державних службовців визначені у Розділі VI «Правила етичної поведінки» Закону України «Про запобігання корупції». Вони включають:

- додержання вимог закону та етичних норм поведінки (ст. 38 Закону);
- пріоритет державних інтересів – державні службовці мають представляють й захищати виключно інтереси держави або територіальної громади, яку вони представляють, а не особисті чи сторонні інтереси (ст. 39 Закону);
- політична нейтральність – службовцям заборонено публічно демонструвати свої політичні переконання, а також використовувати службове становище на користь політичних партій, їх представників чи окремих політиків (ст. 40 Закону);
- неупередженість – державний службовець повинен діяти незалежно від особистих симпатій, переконань чи інтересів, зокрема політичних, ідеологічних або релігійних (ст. 41 Закону);
- компетентність і ефективність – службовці зобов’язані сумлінно, вчасно, результативно і відповідально виконувати свої службові обов’язки та повноваження, рішення та доручення органів і осіб, яким вони підпорядковані, підзвітні або підконтрольні, а також не допускати зловживань та неефективного використання державних і комунальних ресурсів (ст. 42 Закону);
- нерозголошення інформації – заборонено розголошувати і використовувати в особистих цілях конфіденційну та іншу інформацію з обмеженим доступом,

отриману під час виконання посадових обов'язків та повноважень, крім випадків, передбачених законом (ст. 43 Закону);

– утримання від виконання незаконних рішень чи доручень – державний службовець має право не виконувати накази керівництва, якщо вони суперечать закону, і повинен самостійно оцінювати можливі правові наслідки таких дій (ст. 44 Закону) [2].

Зазначені принципи доброчесної поведінки є обов'язковими для всіх посадових осіб державної служби незалежно від етапу чи характеру їхньої роботи.

Більш детально правила етичної поведінки державних службовців викладені у наказі НАДС «Про затвердження Загальних правилах етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування», який виступає важливим орієнтиром для формування професійної етики в державній службі [3]. Науковці іноді називають попередні Загальні правила – Етичним кодексом державного службовця.

Проте, в Україні існує низка проблем, пов'язаних із дотриманням етичних стандартів на публічній службі. Вони перешкоджають ефективному функціонуванню державного апарату та знижують довіру громадян до влади. Основні з них включають:

– низький рівень етичної культури серед державних службовців, адже значна кількість службовців не усвідомлюють важливості етичних стандартів або не мають достатніх знань про них, що призводить до порушень та/або зловживань;
– недостатня професійна підготовка – брак спеціалізованої освіти та тренінгів з етики для державних службовців обмежує їхню здатність застосовувати етичні принципи на практиці;
– відсутність єдиних стандартів етичної поведінки, тому що різні органи можуть мати та/або мають власні кодекси етики, що створює плутанину та ускладнює дотримання загальноприйнятних норм. Наприклад, Правила етичної поведінки державних уповноважених та державних службовців Антимонопольного комітету України та його територіальних відділень[4];
– вплив корупції – поширеність корупційних практик підриває етичні засади публічної служби та створює середовище, де порушення етичних норм стає нормою;
– низька мотивація до дотримання етичних стандартів – відсутність стимулів та заохочень для етичної поведінки знижує мотивацію службовців дотримуватися моральних стандартів;
– відсутність ефективних механізмів захисту викривачів, тому що особи, які повідомляють про порушення етичних норм, часто не мають належного захисту, що стримує їх від розкриття інформації про зловживання.

Однією з найважливіших є відсутність чітко визначеної системи контролю та механізмів притягнення до відповідальності за порушення етичних норм. Як зазначає О.С. Мартюк, серед представників українського політикуму бракує готовності до змістовного врегулювання питань етики державних службовців, оскільки це зобов'язало б їх самих дотримуватися встановлених правил [5, с. 10].

Щодо розробки та впровадження механізмів контролю за дотриманням етичних стандартів потрібно розробляти певний механізм та план дій на певний запит, тобто проблему. Отже, пропонуємо наступні механізми контролю на вищевикладені проблеми:

– низький рівень етичної культури – проведення регулярних тренінгів та семінарів, спрямованих на підвищення обізнаності службовців щодо етичних норми та стандартів поведінки;
– недостатня професійна підготовка – інтеграція етичних дисциплін у програми підготовки та підвищення кваліфікації, а саме включення курсів з етики у навчальні плани для державних службовців. Також запровадження обов'язкових регулярних тестувань або атестацій на знання етичних норм перед прийняттям на службу або під час кар'єрного зростання;
– вплив корупції – розробка та реалізація комплексних заходів, спрямованих на запобігання та протидію корупції серед державних службовців та знову ж таки

створення механізмів захисту осіб, які повідомляють про корупційні правопорушення, включаючи анонімність та правову підтримку;

- низька мотивація – нагородження та публічне визнання службовців, які демонструють високі етичні стандарти у роботі та/або встановлення прозорих процедур притягнення до відповідальності за порушення етичних норм, що підвищить усвідомлення наслідків неетичної поведінки;
- відсутність ефективних механізмів захисту викривачів – прийняття законодавчих актів, які забезпечують правовий захист осіб, що повідомляють про порушення, включаючи захист від звільнення або переслідування та формування спеціалізованих установ, які будуть незалежно розглядати інформацію від викривачів та забезпечувати їхню безпеку. Як зазначає О. Сорочкін, функціонування таких органів є ключовим елементом у забезпеченні етичності діяльності службовців органів публічної адміністрації [6].

У висновку, варто підсумувати, що етичні стандарти публічної служби є невід'ємною складовою ефективного державного управління та забезпечення довіри громадян до влади. Вони формують моральні орієнтири поведінки державних службовців, сприяють запобіганню корупції, забезпечують прозорість та неупередженість у прийнятті рішень. Українське законодавство містить низку нормативних актів, які регулюють етичну поведінку публічних службовців, зокрема Закони «Про державну службу» та «Про запобігання корупції». Водночас практика свідчить про наявність серйозних проблем із дотриманням цих норм, серед яких — низький рівень етичної культури, вплив корупційних чинників, брак мотивації та недосконаліть механізмів контролю.

Для вирішення наявних проблем необхідно впроваджувати системні підходи до контролю за дотриманням етичних стандартів, що включають як освітні, так і організаційні заходи. Зокрема, доцільно запровадити регулярне навчання з етики, підвищити вимоги до професійної підготовки, створити ефективні механізми захисту викривачів та розвивати інституційні інструменти контролю. Лише за умови комплексного підходу до формування етичної культури в системі публічного управління можна досягти підвищення якості державної служби та рівня довіри суспільства до державних інституцій.

Список використаних джерел:

1. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII : станом на 1 січ. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text (дата звернення: 05.04.2025).

2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII : станом на 4 квіт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text (дата звернення: 05.04.2025).

3. Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування : Наказ Нац. агентства України з питань держ. служби від 05.08.2016 № 158 : станом на 11 квіт. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text (дата звернення: 06.04.2025).

4. Про затвердження Правил етичної поведінки державних уповноважених та державних службовців Антимонопольного комітету України та його територіальних відділень : Наказ АМКУ від 05.08.2016 № 158. URL: https://amcu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-pravil-etichnoyi-povedinki-derzhavnih-upovnovazhenih-ta-derzhavnih-sluzhbovciv-antimonopolnogo-komitetu-ukrayini-ta-jogo-teritorialnih-viddilen

5. Мартюк О. С. Етичний кодекс в державному управлінні: зміст, значення, досвід впровадження : автореф. магістерська робота. Миколаїв, 2019. 11 с. URL: https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/476/1/Автореферат%20_%20Мартюк.pdf.

6. Сорочкін О. Етичні стандарти діяльності службовці в органів публічної адміністрації: зарубіжний досвід та міжнародно-правова регламентація. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». 2020. Т. 4, № 28. С. 221–230.

Варишнюк Наталія Олександрівна,
здобувачка вищої освіти 4 курсу факультету публічного управління Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОМУНІКАЦІЇ МІЖ ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Умови воєнного стану вимагають від органів публічної влади не лише оперативного прийняття рішень, а й ефективного публічного інформування суспільства про ці рішення. Комунікація в цей період набуває особливого значення, адже вона сприяє формуванню довіри до влади, забезпеченню суспільної стійкості, мобілізації населення до дій в умовах кризи та протидії дезінформації. Водночас ефективна комунікація потребує дотримання принципів відкритості, достовірності й своєчасності, що в умовах обмежень воєнного періоду становить серйозний виклик. Саме тому аналіз практичних аспектів забезпечення комунікації між органами публічної влади у цей період є надзвичайно актуальним.

Комунікація в публічному управлінні – це форма соціальної взаємодії, що здійснюється шляхом обміну повідомленнями, зміст яких стосується реалізації публічної влади, управлінських повноважень і державної політики. Такий тип комунікації охоплює не лише діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, а й ширший соціальний контекст, виходячи за межі суто адміністративної сфери. Вона включає взаємодію як між представниками публічного управління, так і з учасниками громадського й приватного секторів [1, с. 3].

Щодо поняття «воєнного стану», то згідно з ч. 1 ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан є особливим режимом правового характеру, який може бути запроваджений на всій території України або окремих її регіонах у разі збройної агресії, реальної загрози нападу чи загрози державній незалежності та територіальній цілісності країни. Запровадження цього режиму передбачає надання розширених повноважень органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям і органам місцевого самоврядування з метою захисту держави, відбиття агресії, гарантування національної безпеки та подолання наявної загрози. Крім того, воєнний стан може передбачати тимчасове обмеження конституційних прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, із чітким визначенням терміну дії таких обмежень [2].

Тому в умовах воєнного періоду ключовим чинником забезпечення стабільності державного управління є налагоджена комунікація між всіма рівнями публічної влади. Від її оперативності та злагодженості залежить ефективність реагування на кризові виклики, інформування населення, координація дій силових структур та забезпечення громадського порядку. Але в процесі комунікації між органами публічної влади часто виникають комунікаційні виклики. До них варто віднести наступні:

- порушення традиційних каналів зв’язку (інтернет, мобільний зв’язок, пошта) внаслідок бойових дій;
- інформаційна війна та загрози дезінформації;
- зниження рівня довіри громадян до офіційних повідомлень без ефективної комунікаційної стратегії;
- високий ризик витоку конфіденційної інформації через неналежно захищені канали обміну.

Відсутність ефективного обміну інформацією може призвести до затримок у прийнятті рішень, дублювання функцій або навіть до загроз для безпеки населення. Саме тому особливого значення набувають конкретні, практично застосовані механізми комунікації, які здатні забезпечити безперервну, захищену та чітко координовану взаємодію. Для прикладу практичних механізмів, якими можливо забезпечити ефективну комунікацію між органами публічної влади варто віднести наступні:

- єдині платформи обміну інформацією (використання захищених цифрових сервісів, таких як «Трембіта», «Дія», спеціалізовані VPN-мережі для урядовців);
- системи оперативного інформування (централізовані інформаційні хаби, регулярні брифінги, повідомлення через офіційні телеграм-канали та SMS-розсилки);
- координаційні штаби. Створення спільних центрів управління на регіональному та національному рівнях для взаємодії військових, цивільних та рятувальних структур;
- навчання та тренінги для посадовців з кризової комунікації, роботи в умовах надзвичайних ситуацій та цифрової безпеки.

Надособливого значення в умовах воєнного стану набуває використання захищених цифрових комунікаційних платформ: урядових порталів, внутрішніх чатів (типу Signal, Wire), відеоконференцій, телекомунікаційних систем тощо. Водночас публічна інформація має поширюватися через офіційні сайти, соціальні мережі та національні телеканали, з урахуванням інформаційної безпеки.

Отже, забезпечення ефективної комунікації між органами публічної влади в умовах воєнного стану є критично важливим чинником для збереження керованості державою, захисту національної безпеки та підтримки суспільної довіри. Своєчасний і скоординований обмін інформацією дозволяє органам влади оперативно реагувати на загрози, координувати дії на різних рівнях управління, запобігати дезінформації та зміцнювати моральний дух населення.

З огляду на складні обставини воєнного часу, особливої ваги набуває використання захищених цифрових технологій, прозорих каналів інформування та системної підготовки персоналу до кризової комунікації. Лише за умов поєднання технологічної спроможності, професіоналізму державних службовців і стратегічного підходу до публічного спілкування можливо забезпечити стабільність управління та зберегти єдність суспільства.

Список використаних джерел:

1. Стасюк Я. О. Публічна комунікація та її значення у підвищенні ефективності діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування : магістерська робота. Полтава, 2021. 95 с.

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 8 лют. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 01.05.2025).

Верхняцька Діана Юріївна,
студентка 4-го курсу Хмельницького національного університету

АНАЛІЗ ЗАСТОСУВАННЯ І КЛЮЧОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ПРАКТИКИ ЄСПЛ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Адміністративне судочинство відіграє важливу роль у забезпеченні прав громадян у їхніх спорах із державними органами. Його ефективність значною мірою залежить від імплементації міжнародних стандартів, зокрема положень Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ) та практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Рішення ЄСПЛ є джерелом права для українських судів, що впливає на формування правозастосовної практики та сприяє гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами. Проте їх використання залишається нерівномірним, що вимагає детального аналізу ключових тенденцій та механізмів інтеграції цих рішень у систему адміністративного судочинства України.

Застосування рішень ЄСПЛ в адміністративних судах України найбільш поширене в справах, що стосуються забезпечення права на справедливий судовий розгляд (ст.6 ЄКПЛ), захисту права власності (ст.1 Протоколу №1), права на ефективний засіб правового

захисту (ст.13 ЄКПЛ) та свободи вираження поглядів (ст.10 ЄКПЛ) [1]. Зокрема, у справі "Кудла проти Польщі" ЄСПЛ наголосив, що право на ефективний засіб юридичного захисту передбачає не лише формальну можливість звернутися до суду, а й реальну здатність захистити свої права [2]. Цей підхід використовується українськими адміністративними судами при оцінці законності затягування розгляду справ державними органами.

Захист права власності відповідно до стандартів ЄСПЛ активно застосовується в податкових спорах. Наприклад, у рішенні у справі "Булвес АД проти Болгарії" Суд підкреслив, що держава не може карати платника податків за помилки його контрагента [3]. Цей підхід використовується українськими адміністративними судами при вирішенні спорів щодо податкових зобов'язань.

Також у справі "Корецький та інші проти України" ЄСПЛ встановив, що заборона мирних зібрань без обґрунтованої необхідності є порушенням свободи зібрань [4]. Однак в Україні досі трапляються випадки неврахування цього стандарту при розгляді адміністративних справ щодо дозволів на проведення акцій. Таким чином, практика ЄСПЛ активно застосовується в адміністративному судочинстві України, хоча її використання потребує подальшої уніфікації та чітких критеріїв імплементації.

Останніми роками також спостерігається чітка тенденція збільшення кількості судових рішень із посиланням на практику ЄСПЛ, що свідчить про поступове впровадження міжнародних стандартів у правозастосовну діяльність адміністративних судів. Це є важливим показником змін у судовій системі України, адже застосування рішень ЄСПЛ дозволяє українським судам посилатися на усталені правові позиції, сформовані міжнародною судовою практикою, що, у свою чергу, сприяє вдосконаленню правозастосування та забезпеченню ефективного захисту прав людини. Зростання кількості рішень, що містять посилання на практику ЄСПЛ, можна пояснити кількома факторами. По-перше, це зобов'язання держави виконувати рішення ЄСПЛ та адаптувати національну судову практику до європейських стандартів. По-друге, це наслідок розширення правової обізнаності суддів щодо механізмів застосування норм Конвенції та рішень ЄСПЛ у розгляді адміністративних спорів. Однак, на мою думку, ця тенденція потребує подальшого посилення, адже попри збільшення кількості рішень із використанням практики ЄСПЛ, не завжди можна говорити про її послідовне та правильне застосування.

Ще однією важливою тенденцією є спроба уніфікації судової практики відповідно до стандартів ЄСПЛ. Верховний Суд України активно використовує правові позиції ЄСПЛ у своїх рішеннях, що сприяє формуванню єдиних підходів до розгляду адміністративних справ. Це надзвичайно важливий процес, адже саме від рівня узгодженості та передбачуваності судових рішень залежить правова визначеність та довіра громадян до судової системи. Застосування практики ЄСПЛ на рівні Верховного Суду має особливе значення, оскільки саме його правові висновки є орієнтиром для судів нижчих інстанцій. Проте на практиці суди нижчих рівнів не завжди дотримуються цих стандартів, що призводить до розбіжностей у правозастосуванні. Така ситуація може зумовлювати правову невизначеність для платників податків та інших учасників адміністративного судочинства, оскільки однакові правові питання можуть отримувати різне трактування залежно від конкретного суду. На мою думку, розв'язання цієї проблеми потребує посилення координації між судовими інстанціями та більш активного використання механізмів узагальнення судової практики.

Наступною тенденцією, яка набирає значної ваги, є зростання ролі практики ЄСПЛ у податкових і митних спорах. Українські суди дедалі частіше застосовують європейські стандарти для захисту прав платників податків, особливо у випадках оскарження донарахувань податкових зобов'язань та конфіскації майна. Це пов'язано з тим, що податкові правовідносини безпосередньо зачіпають майнові права громадян та підприємств, а ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово наголошував на необхідності забезпечення справедливого балансу між інтересами держави та приватних осіб у податкових відносинах. Зокрема, у справі "Булвес АД проти Болгарії" Суд підкреслив, що

держава не може покладати на платника податків відповідальність за порушення з боку його контрагентів, і цей принцип дедалі частіше застосовується українськими судами. Однак, на мою думку, для повноцінного врахування стандартів ЄСПЛ у податкових спорах необхідно не лише використовувати окремі правові позиції Суду, а й забезпечити їх системне впровадження в судову практику через відповідні законодавчі зміни [3].

Показовим є використання рішень ЄСПЛ у питаннях компенсації за надмірну тривалість судового процесу. Однією з ключових вимог ЄСПЛ є забезпечення "розумного строку" розгляду справ, і порушення цієї вимоги тягне за собою обов'язок держави надати ефективний засіб юридичного захисту. В Україні ця проблема залишається актуальною, оскільки в адміністративному судочинстві нерідко трапляються випадки затягування розгляду справ, що негативно позначається на можливості громадян своєчасно захистити свої права. Адміністративні суди дедалі частіше застосовують стандарти ЄСПЛ при визначенні справедливого строку розгляду справ, однак механізм компенсації за порушення розумних строків ще не є достатньо ефективним. На мою думку, вирішення цієї проблеми вимагає не лише активного застосування практики ЄСПЛ судами, а й внесення змін до законодавства, які б дозволяли забезпечити дієвий механізм компенсації за порушення строків судового розгляду.

Окремо варто зазначити, що практика ЄСПЛ активно використовується і в питаннях доступу до інформації. Однією з важливих проблем, яку неодноразово розглядав ЄСПЛ у справах проти України, є необґрунтовані відмови органів влади у наданні інформації. ЄСПЛ наголошував, що відмова у наданні інформації має бути належним чином обґрунтована та відповідати вимогам законодавства, а також що доступ до інформації є ключовим елементом демократичного суспільства. Я вважаю, що це стало важливим орієнтиром для адміністративних судів при розгляді спорів щодо відмови у доступі до публічної інформації. Варто також зауважити, що адміністративні суди дедалі частіше використовують практику ЄСПЛ для оцінки обґрунтованості відмови у наданні інформації, що є позитивним сигналом щодо розвитку стандартів відкритості та прозорості у діяльності органів державної влади. Водночас залишаються випадки, коли суди все ще недостатньо обґрунтовують свої рішення, що свідчить про необхідність подальшої роботи над уніфікацією підходів у застосуванні практики ЄСПЛ у справах, пов'язаних із доступом до інформації.

На мою думку, аналіз тенденцій застосування практики ЄСПЛ в адміністративному судочинстві України демонструє як позитивні зрушення, так і певні проблемні аспекти. З одного боку, спостерігається поступове зростання кількості судових рішень із використанням правових позицій ЄСПЛ, що свідчить про інтеграцію європейських стандартів у судову практику. З іншого боку, залишається низка викликів, серед яких – недостатня уніфікація судової практики, проблеми із забезпеченням розумних строків судового розгляду, а також труднощі у застосуванні практики ЄСПЛ у податкових спорах та справах про доступ до інформації. Таким чином, подальший розвиток адміністративного судочинства в Україні має бути спрямований на системне впровадження стандартів ЄСПЛ, послідовне використання його практики у правозастосуванні та вдосконалення законодавства для підвищення ефективності судового захисту прав громадян.

Також спостерігається позитивна динаміка у застосуванні практики ЄСПЛ українськими адміністративними судами, однак існує потреба у подальшому вдосконаленні механізмів її імплементації. Аналіз ключових тенденцій використання практики ЄСПЛ в адміністративному судочинстві України демонструє поступову адаптацію національної судової системи до європейських стандартів. Адміністративні суди все частіше посилаються на рішення ЄСПЛ, що сприяє розвитку правової визначеності та захисту прав людини. Проте повноцінне впровадження практики ЄСПЛ залишається складним завданням. Попри активну роль Верховного Суду у формуванні єдиних підходів, суди нижчих інстанцій не завжди враховують стандарти ЄСПЛ. Це вимагає подальших зусиль

щодо узгодженості судової практики та підвищення рівня обізнаності суддів у сфері міжнародного права.

Отже, я вважаю, що практика ЄСПЛ відіграє важливу роль у розвитку адміністративного судочинства України, але її ефективне застосування потребує подальшого вдосконалення правових механізмів та підвищення рівня правової культури суддів.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
2. Справа "Кудла проти Польщі". URL: https://ips.ligazakon.net/document/SO2373.
3. Справа "Булвес АД проти Болгарії". URL: https://ips.ligazakon.net/document/SOO00553.
4. Справа "Корецький та інші проти України". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_446#Text.

Владовська Катерина Петрівна
доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, доктор філософії з права

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО РІВНОГО ДОСТУПУ ДО ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ: В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО СЛУЖБУ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Відповідно до ст. 38 Конституції України кожен громадянин України має право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Цим самим закріплюється право кожної особи, яка має громадянство України обійняти посаду публічної служби, в тому числі в органах виконавчої влади, органах судової влади, в допоміжних структурах, що створюються Президентом України та Верховною Радою України, у правоохоронних органах, і звичайно – у органах місцевого самоврядування. Хоча диспозиція ст. 38 Конституції України містить положення про «право бути обраним до органів державної влади та місцевого самоврядування», однак наступна частина цієї ж статті містить положення про те, що громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування [1]. У зв’язку із цим, право обійняти посаду публічної служби стосується не тільки виборних посад публічних службовців, а й інших посад публічної служби, при цьому повинно бути гарантоване не тільки право обійняти відповідну посаду, але й право не стати об’єктом дискримінації при вирішенні питання про зайняття відповідної посади. У зв’язку із цим, відповідне конституційне право особи обійняти посаду публічної служби одночасно є правом рівного доступу до публічної служби. Втім, можемо констатувати недолік законодавчої техніки, оскільки у ст. 38 міститься положення про відповідне право лише в контексті державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, однак крім цього є також й інші види публічної служби, де повинен бути забезпечений рівний доступ до публічної служби – військова служба, служба у правоохоронних органах, а також публічна служба в судових органах (до яких відносяться не лише суди, а й органи суддівського самоврядування, а також органи, які здійснюють організаційне, фінансове чи кадрове забезпечення органів суддівського самоврядування). В контексті нашого наукового дослідження, інтерес викликає питання забезпечення конституційного права рівного доступу до публічної служби саме в органах

місцевого самоврядування.

Характеризуючи право на публічну службу, варто наголосити, по-перше, це право тісно пов'язане та обумовлене правом на працю; по-друге, його реалізація та гарантування пов'язано із зайняттям посад публічної служби; по-третє, це право передбачає набуття особою, призначеною на підставі конкурсу або виборів правосуб'єктності публічного службовця; по-четверте, це право зумовлює виникнення, зміну та припинення службово-трудових відносин; по-п'яте, це право передбачає спеціальну процедуру реалізації, гарантування та правової охорони [2, с. 151, 157]. Як зазначає Н. С. Панова, право на доступ до публічної служби є елементом права на публічну службу (поряд із правом на призначення на публічну службу, правом на проходження служби і правом на захист права на службу) [3, с. 177, 422]. З іншого боку, І. І. Задоя доходить висновку, що «право на доступ до державної служби – це передбачене законодавством України та гарантоване державою право громадян України при їх відповідності певним умовам та після проходження певних процедур заміщувати посади в державних органах та їх апаратах… Право на державну службу включає в себе дві складові (елементи): право на доступ до державної служби та право на проходження державної служби» [4, с. 14]. Елементам права саме рівного доступу до публічної служби у науковій літературі визначаються: а) право на рівний доступ, що зводиться до недискримінації – заборона та недопущення всіх форм та проявів дискримінації під час вступу на публічну службу та її проходження; б) право на рівний доступ, що не пов'язане із недискримінацією – відсутність необґрунтованих обмежень або надання необґрунтованих переваг певним категоріям громадян під час вступу на публічну службу та її проходження [5, с. 44-45].

Конституційне право рівного доступу до публічної служби отримало своє втілення як принцип у Законі України «Про службу в органах місцевого самоврядування» 2001 року, відповідно до ст. 4 якого служба в органах місцевого самоврядування здійснюється відповідно до принципу рівних можливостей доступу громадян до служби в органах місцевого самоврядування з урахуванням їх ділових якостей та професійної підготовки. В новому Законі України «Про службу в органах місцевого самоврядування» цей принцип отримав назву принцип рівного доступу до служби в органах місцевого самоврядування і передбачає заборону всіх форм та проявів дискримінації, відсутності необґрунтованих обмежень або надання необґрунтованих переваг певним категоріям громадян під час вступу на службу в органи місцевого самоврядування та її проходження [6; 7].

Одним із способів забезпечення дії цього принципу та реалізації конституційного права громадян України на зайняття посади службовця органу місцевого самоврядування є проведення конкурсного відбору, який забезпечив би формування корпусу публічних службовців саме на засадах професіоналізму та професійної компетентності і не залежав би від особистих вподобань керівника структурного підрозділу органу місцевого самоврядування.

Існуючий Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» передбачає формування на конкурсній основі усіх посад в органах місцевого самоврядування, крім виборних посад та посад патронатної служби. Новий Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування», визначаючи чотири категорії посад в органах місцевого самоврядування: посади службовців місцевого самоврядування; виборні посади, на які особи обираються на місцевих виборах або обираються відповідною радою; посади працівників патронатної служби; посади працівників органів місцевого самоврядування, які виконують функції з обслуговування (перші три категорії посад відносяться до посад публічної служби), передбачає обов'язкове проведення конкурсу та випробування з метою перевірки відповідності службовця місцевого самоврядування займаній посаді саме для службовців місцевого самоврядування, а не для інших публічних службовців [6; 7]. Викликане це тим, що право рівного доступу до публічної служби на виборних посадах забезпечується за допомогою прозорого механізму прийняття на службу до органів місцевого самоврядування через проведення конкурсів на зайняття посад

публічної служби та проведення оцінювання діяльності публічних службовців, а шляхом проведення справедливого та відкритого виборчого процесу. З іншого боку, для зайняття посад патронатної служби у органах місцевого самоврядування не передбачається ніякого конкурсного механізму прийняття, що на нашу думку суперечить принципу рівного доступу до публічної служби у органах місцевого самоврядування, якою є і патронатна служба. Тому, на нашу думку, хоча для такої категорії посад не передбачається проведення конкурсного відбору або випробування, слід передбачити конкурсний відбір на відповідні посади і призначення без конкурсу на посади патронатної служби у разі, якщо протягом відповідного строку, відведеного на проведення конкурсу, останній не міг бути проведений у зв'язку із відсутністю бажаючих чи у разі, якщо було подано одну заяву на участь у конкурсі.

Однією із цілей прийняття нового Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» було визнано забезпечення рівного доступу до служби в органах місцевого самоврядування; введення в дію прозорого механізму прийняття на службу до органів місцевого самоврядування та стимулювання кар'єрного зростання, оновлення процедури відбору в частині удосконалення оцінювання компетентностей кандидата, застосування дистанційного оцінювання і забезпечення дотримання принципів недискримінації та рівного доступу під час проходження конкурсу кандидатами незалежно від їх статі, етнічного та соціального походження, наявності інвалідності [8]. У зв'язку із цим, забезпечення рівного доступу до служби в органах місцевого самоврядування повинне стосуватися випадків зайняття усіх посад – і виборних, і патронатних, і посад службовців органів місцевого самоврядування.

Можемо констатувати, що новий Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» дійсно краще забезпечує реалізацію права рівного доступу до публічної служби, зважаючи на те, що відповідно до нього службовець місцевого самоврядування призначатиметься виключно за результатами конкурсу і відповідно до тих вимог, що встановлює закон, у першу чергу щодо професійної компетентності кандидата. Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» робить ряд винятків із вимоги проведення конкурсу: він не проводиться, якщо посада стає вакантною, а також у разі, якщо переможець конкурсу відмовився від зайняття посади або йому відмовлено у призначенні на посаду за результатами спеціальної перевірки, якщо на відповідну посаду призначається другий за результатами конкурсу кандидат на зайняття посади службовця місцевого самоврядування. Конкурс не проводиться й у разі поворотного прийняття на службу службовця, що звільнений не раніше шести місяців у разі скорочення чисельності або штату службовців місцевого самоврядування, скорочення посади службовців місцевого самоврядування внаслідок зміни структури або штатного розпису органу місцевого самоврядування без скорочення чисельності або штату службовців місцевого самоврядування, реорганізація органу місцевого самоврядування [7].

Відповідно до Закону 2023 року досить чітко та докладно визначена процедура проведення конкурсу, порядок проходження оцінювання службовців (на зміну атестації, яка існувала за Законом 2001 року), особливості складення програми навчання на підставі індивідуальної програми професійного розвитку службовця місцевого самоврядування. Порядок проведення конкурсного відбору визначається місцевою радою, яка має врахувати при цьому положення типового порядку проведення конкурсу, затвердженого Національним агентством з питань державної служби, обов'язковим є публікація оголошення про проведення конкурсу на офіційному веб сайті місцевої ради та на Єдиному порталі вакансій публічної служби, обов'язковим є проведення відеофіксації проходження тестового відбору та співбесіди [6; 7].

Законом 2023 року передбачається можливість переведення без обов'язкового проведення конкурсу особи на іншу рівнозначну або нижчу вакантну посаду в тому самому органі місцевого самоврядування або в межах органів місцевого самоврядування, які представляють одну територіальну громаду, на рівнозначну або нижчу вакантну посаду в

органах місцевого самоврядування, які представляють інші територіальні громади, однак таке право стосується лише службовців місцевого самоврядування. В Законі 2001 року також визначена така можливість, однак без уточнення на кого поширюється відповідна норма (виходячи із вичерпності підстав для дострокового припинення повноважень особи, яка займає виборну посаду в органі місцевого самоврядування, призначення виборної особи на рівнозначну або нижчу вакантну посаду в органах місцевого самоврядування є неможливим, зважаючи на те, що виборні посади та посади, що обіймаються за конкурсом навряд чи можна віднести до категорії рівнозначних або нижчих) [6; 7].

В умовах правового режиму воєнного стану, сільський, селищний, міський голова або керівник виконавчого органу отримав право призначати осіб на посади: в органах місцевого самоврядування, керівників комунальних підприємств, установ, організацій сфери управління їх органу місцевого самоврядування без конкурсного відбору, обов'язковість якого передбачена законом, на підставі поданої заяви, заповненої особової картки встановленого зразка та документів, що підтверджують наявність у таких осіб громадянства України, освіти та досвіду роботи згідно з вимогами законодавства, встановленими щодо відповідних посад. Для претендента на зайняття відповідної посади не здійснюються контрольні заходи, передбачені Законами України «Про запобігання корупції», «Про очищення влади» та «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (не подається декларація та документи, які підтверджують рівень володіння державною мовою, а також не проводиться спеціальна перевірка) – здійснення таких заходів переноситься у часі, а саме на тримісячний строк після припинення або скасування воєнного стану [9; 10]. В той же час, на нашу думку це виключення із правила про виключно конкурсний порядок відбору на посади службовців органів місцевого самоврядування слід залишити лише в умовах дії правового режиму воєнного стану.

На підставі вище викладеного можемо констатувати, що одним із способів забезпечення дії цього принципу та реалізації конституційного права громадян України на зайняття посади службовця органу місцевого самоврядування є проведення конкурсного відбору, який забезпечив би формування корпусу публічних службовців саме на засадах професіоналізму та професійної компетентності і не залежав би від особистих вподобань керівника структурного підрозділу органу місцевого самоврядування. Саме забезпечення рівного доступу до служби в органах місцевого самоврядування стало однією із цілей прийняття нового Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування». В той же час, фактично цим законом забезпечене відповідне право лише для посад службовців органів місцевого самоврядування, виборчим законодавством – для виборних посад; для посад патронатної служби не передбачається проведення конкурсного відбору або випробування, тому на нашу думку слід передбачити конкурсний відбір на відповідні посади і призначення без конкурсу на посади патронатної служби у разі, якщо протягом відповідного строку, відведеного на проведення конкурсу, останній не міг бути проведений у зв'язку із відсутністю бажаючих чи у разі, якщо було подано одну заяву на участь у конкурсі. Існуючий порядок призначення на посади без конкурсу в умовах правового режиму воєнного стану слід припинити після закінчення дії відповідного правового режиму.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-вр#Text.

2. Костюк В., Яцкевич І. Конституційне право на державну службу через призму новітнього законодавства: науково-теоретичний аспект. *Публічне право*. 2017. № 3 (27). С. 151-159.

3. Панова Н. С. Концепт державної адміністративної служби України : дис. … д-ра юрид. наук. Спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Одеса, 2021. 442 с.

4. Задоя І. І. Адміністративно-правові засади реалізації права на доступ до державної служби. Автореф. … дис. канд. юрид. наук. Спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Одеса, 2013. 22 с.

5. Федчишин С. Забезпечення рівного доступу до державної служби: окремі питання змістовної характеристики та законодавчого регулювання. *Публічне право*. 2022. № 2 (46). С. 43-50.

6. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2001 року. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#top.

7. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 2 травня 2023 року. *Liga 360*. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/T233077?an=1.

8. Деякі питання реформування державного управління України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 року № 831-р. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text.

9. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану: Закон України від 12 травня 2022 року. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-IX#Text.

10. Функціонування місцевого самоврядування під час воєнного стану – законопроект прийнятий за основу. *Децентралізація*. URL: https://decentralization.gov.ua/news/14828.

Гаврилюк Анастасія Андріївна,
студентка 1-го курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Під час воєнного стану адміністративні структури зазнали великого впливу та суттєвих змін у організації своєї роботи та регулярного функціонування. Питання забезпечення їх діяльності у цей період є одним з головних серед внутрішніх функцій держави.

Адміністративно-правове забезпечення – це адміністративно-правова основа впливу суб'єктів державно-владних повноважень на суспільні відносини у сфері публічного управління та їх діяльність, спрямована на формування, використання й удосконалення зазначеної основи з метою реалізації цілей адміністративного права [1, с. 6].

Пастух І. Д. у своїй роботі зазначив таке: «досліджуючи адміністративно-правове забезпечення прав і свобод людини та громадянина, І. О. Ієрусалімова звертає увагу на те, що адміністративно-правове забезпечення, насамперед, передбачає регулювання за допомогою норм адміністративного права суспільних відносин, що виникають в процесі реалізації прав і свобод людини та громадянина, вплив на них за допомогою передбачених у законодавстві елементів» [2, с. 3].

Законом України «Про адміністративні послуги» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації мереж і та функціонування центрів надання адміністративних послуг та удосконалення доступу до адміністративних послуг, які надаються в електронній формі» передбачено, що надання адміністративних послуг здійснюється за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або здійснення обов'язків такої особи центром надання адміністративних послуг (далі - ЦНАП), який утворюється при органі місцевого самоврядування або місцевої державної адміністрації, та є постійно діючим робочим органом, в якому надаються адміністративні послуги згідно з переліком. Нормальне

функціонування центрів надання адміністративних послуг унеможливлено з початком військових дій на певних територіях України саме, тому внесено ряд змін щодо їх діяльності Законом «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану», яким визначено, що центри надання адміністративних послуг розташовані на територіях, де ведуться бойові дії, може самостійно визначати особливості надання різних послуг [3, с. 161].

З початком дії воєнного стану у 2022 році чимало надавачів адміністративних послуг були змушені тимчасово зупинити свою діяльність у цій сфері, зокрема щодо дотримання строків надання послуг та видачі дозвільних документів. Варто зазначити, що на початку активної фази бойових дій виникли серйозні проблеми, зокрема:

- складність ідентифікації особи у випадках втрати всіх документів на тлі закриття демографічного реєстру та припинення роботи підрозділів Державної міграційної служби (ДМС);
- повне зупинення надання послуг, які потребували доступу до державних реєстрів (реєстрація нерухомості, бізнесу тощо);
- припинення реєстрації та декларування місця проживання, що було однією з найбільш затребуваних послуг і ускладнило доступ до пов'язаних з нею сервісів;
- тимчасові труднощі у функціонуванні застосунку «Дія» у період початку дії воєнного стану.

Крім того, важливо підкреслити, що в умовах війни адміністративні послуги набули нового змісту, оскільки значна частина населення була змушена змінити місце проживання, втратила документи чи потребувала гуманітарної допомоги. У відповідь на це ЦНАП розширили свою роль і почали виконувати функції координаційних осередків для внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, вони стали майданчиком для видачі гуманітарної допомоги, надання консультацій щодо відновлення документів, а також платформою для електронної комунікації з органами влади. В окремих регіонах ЦНАП виступали фактично єдиним джерелом адміністративної підтримки для громадян, що підтверджує їхню ключову роль у кризових умовах.

Адміністратори ЦНАП та посадові особи органів місцевого самоврядування, які були змушені покинути територію, де тривають бойові дії, мають перевагу при зайнятті вакантних посад в органах місцевого самоврядування без проходження конкурсного відбору, за умови наявності у них громадянства України, відповідної освіти та досвіду роботи. Крім того, через ЦНАП на територіях, де тривають бойові дії, надаються всі адміністративні послуги, які раніше надавалися безпосередньо суб'єктами надання таких послуг на цій території. Для спрощення процесу надання адміністративних послуг у державному і громадському секторах було активовано та поліпшено веб-портал під назвою «Дія» (скорочено від «Держава і Я»). Щодо адміністративно-правового регулювання адміністративних електронних послуг в Україні, варто зазначити, що велика кількість механізмів, нормативно-правових актів та інституцій, які регулюють цю діяльність в Україні, мають одну й ту саму проблему. Наприклад, функціонування й регулювання єдиного порталу «Дія» законодавчо не врегульовано. Це пов'язано з тим, що кількість послуг та механізмів їх надання постійно збільшується, і законодавцю складно вмістити їх усі в один закон. З огляду на це, діяльність державних органів та службовців у контексті надання адміністративних е-послуг громадянам базується на низці законів, зокрема, Закону України «Про адміністративні послуги», «Про електронні довірчі послуги», «Про особливості надання публічних (е-публічних) послуг» тощо. Серед основних напрямів роботи електронного врядування можна виокремити розроблення та впровадження більш складних систем для захисту від кібер атак, вразливостей і хакерських атак, забезпечення цілісності й конфіденційності електронних даних; розроблення мобільних застосунків та адаптивних вебплатформ для забезпечення зручності користувачів під час евакуації та розселення; навчання й надання інформації, моніторинг кризових ситуацій і розроблення систем реагування, а також забезпечення електроживлення серверів і систем, що працюють

у воєнний час. Удосконалення надання електронних послуг у воєнний час потребує комплексного підходу до забезпечення надійності, доступності та безпеки [3, с. 162].

З початком широкомасштабної агресії їхня діяльність була значною мірою призупинена. Це пов'язано з тим, що багато послуг, які надаються ЦНАП, потребують доступу до державних реєстрів, які також були обмежені або недоступні. Через окупацію та військові дії більшість ЦНАП зупинили свою звичайну роботу. Доступ до державних реєстрів, необхідних для реєстрації бізнесу, нерухомості, транспортних засобів тощо, був обмежений або повністю припинений. Це серйозно ускладнило надання цих послуг громадянам. З початком війни ЦНАП взяли на себе нові функції, зокрема, стали центрами гуманітарної допомоги. Вони відіграли важливу роль у підтримці внутрішньо переміщених осіб, надаючи їм необхідну допомогу та консультації в умовах кризи. Попри складні обставини, ЦНАП продовжують залишатися важливим елементом державної системи, адаптуючи свою діяльність до нових викликів та потреб громадян. Їхня трансформація під час війни демонструє гнучкість і здатність до швидкої адаптації, що є критично важливим у кризових ситуаціях [3, с. 163].

Період воєнного стану в Україні став серйозним викликом для адміністративних структур, які змушені були докорінно змінити форми та механізми своєї роботи. Попри масштабні труднощі, зокрема обмеження доступу до державних реєстрів, переміщення персоналу та загрози безпеці, система адміністративних послуг не лише зберегла здатність до функціонування, а й продемонструвала високу адаптивність і стійкість.

Водночас, розвиток електронного врядування, зокрема через платформу «Дія», дозволив забезпечити безперервність надання послуг в умовах обмеженого фізичного доступу до державних установ. Проте, відсутність повного законодавчого врегулювання функціонування таких платформ вказує на необхідність подальшого вдосконалення нормативної бази.

Таким чином, досвід функціонування адміністративно-правових структур під час воєнного стану підкреслює важливість гнучкості, інноваційності та швидкого реагування у сфері публічного управління. Це створює передумови для подальшого реформування та зміцнення адміністративної системи України в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел:

1. Чистоклетов Л., Хитра О. Поняття адміністративно-правового забезпечення та його механізму. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: "Юридичні науки". 2020. Т. 7, № 27. С. 173–180. URL: https://doi.org/10.23939/law2020.27.173 (дата звернення: 01.05.2025).

2. Пастух І. Д. Адміністративно-правове забезпечення діяльності публічної адміністрації : курс лекцій. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. 220 с. URL: https://www.navs.edu.ua/files/kafedru/pua/2024/mater_konf_pua_200624.pdf (дата звернення: 01.05.2025).

3. Мельниченко Б. Зміст та структура адміністративно-правового забезпечення публічного управління. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: юридичні науки. 2019. Т. 2019, № 24. С. 122–133. URL: https://doi.org/10.23939/law2019.24.122 (дата звернення: 01.05.2025).

Гавриш Аліна Володимирівна,
здобувачка освіти на бакалаврському рівні за спеціальністю Публічне управління та адміністрування Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРИМИРЕННЯ СТОРІН У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Питання ефективного виконання судових рішень у сфері адміністративного судочинства набуває дедалі більшої актуальності. Сутність адміністративного процесу полягає не лише у захисті прав особи від незаконних дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень, але й у реальному поновленні цих прав, що досягається саме на стадії виконання рішення.

Одним із потенційних інструментів підвищення ефективності виконання судових рішень є інститут примирення сторін, який, хоча і традиційно вважається складовою досудового або судового розгляду, може відігравати важливу роль і після набрання рішенням законної сили.

Панченко Н.Д., визначає примирення сторін в адміністративному судочинстві як сукупність процедур повного або часткового врегулювання спору на відповідних умовах, які реалізуються сторонами самостійно або за допомогою третіх осіб, можуть застосовуватися на різних стадіях провадження в адміністративних справах (залежно від обраної процедури) і мають наслідком винесення ухвали суду щодо результатів такого примирення [1, с.13].

Примирення можливе навіть у межах адміністративного процесу за умови, що не порушується публічний інтерес, а зміст домовленостей не суперечить суті судового акта. При цьому адміністративні справи про матеріальне забезпечення, надання послуг або бездіяльність органів влади мають певний простір для досягнення взаємоприйнятного механізму виконання.

В Україні Кодекс адміністративного судочинства визначає також у статті 190, що сторони можуть примиритися на умовах, які виходять за межі предмета спору, якщо такі умови примирення не порушують прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб. Умови примирення не можуть суперечити закону або виходити за межі компетенції суб'єкта владних повноважень [2].

Проте у КАСУ відсутній чіткий нормативний механізм, який би дозволяв укладати домовленості сторін на етапі виконання судового рішення. Незважаючи на це, у правозастосовній практиці фіксуються випадки, коли сторони домовляються щодо порядку, строків або умов реалізації рішення, що сприяє зменшенню конфліктів та покращенню реалізації судових актів.

На відміну від приватно-правових спорів, де інтереси сторін є особистими, у адміністративному процесі одна зі сторін зазвичай є носієм публічного інтересу. Тому примирення не може порушувати законність і права інших осіб, а також повинно забезпечувати дотримання обов'язковості судового рішення та принципу справедливості. Відтак, можливість примирення є обмеженою і має ґрунтуватися на:

- непорушенні законності та прав інших осіб;
- збереженні обов'язковості судового рішення;
- дотриманні принципу справедливості.

Як зазначає М.М. Сливка, примирення можливе тоді, коли обидві сторони - як позивач, так і суб'єкт владних повноважень усвідомлюють необхідність компромісу задля реального виконання рішення, особливо якщо мова йде про виконання дій, які піддаються альтернативному способу реалізації (наприклад, строки або послідовність дій) [3].

Після ухвалення рішення суд переважно не втручається в його виконання, однак має право роз'яснювати своє рішення. У цьому контексті узгодження порядку виконання може

бути оформлено сторонами у вигляді спільного звернення до виконавця чи навіть заяви до суду про роз'яснення способу реалізації рішення. Проте нормативно закріпленого механізму «визнання» таких домовленостей не існує.

Практика Державної виконавчої служби засвідчує, що сторони нерідко звертаються з проханнями про поетапне виконання або відтермінування, посилаючись на спільне бачення процесу. Така практика потребує правового врегулювання та офіційного механізму верифікації з боку суду або виконавця.

Для ефективного використання цього інституту необхідно:

1. внести зміни до КАС України з визначенням процесуальної форми примирення після ухвалення рішення;
2. розробити методичні рекомендації для суддів та виконавців;
3. забезпечити контроль за дотриманням публічного інтересу при укладенні таких домовленостей.

Отже, примирення сторін на етапі виконання судових рішень у адміністративному судочинстві є перспективним правовим інструментом, який сприяє зменшенню конфліктності публічно-правових відносин, прискоренню виконання рішень без додаткових примусових заходів, посиленню довіри до судової системи загалом.

Список використаних джерел:

1. Панченко Н.Д. Примирення сторін в адміністративному судочинстві: дисертація на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. *Науково-дослідний інститут публічного права*. 2021. 157 с.
2. Кодекс адміністративного судочинства України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15 (дата звернення: 13.05.2025).
3. Сливка М.М. Примирення сторін у публічно-правових спорах: можливості та межі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2024. №3 С. 18–24.

Гаврік Роман Олександрович,
професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, кандидат юридичних наук, доцент

Салюк Петро Іванович,
доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, доктор філософії з права

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ В АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВАХ

Відповідно до ст. 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [1]. Як правильно зазначається у адміністративно-правовій доктрині, суди, здійснюючи розгляд справ про оскарження рішень, дій, бездіяльності суб'єктів владних повноважень, здійснюють не тільки правосуддя, застосовуючи способи захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, інтересів держави, а й судовий контроль за діяльністю публічної адміністрації, здійснюючи правову оцінку оскаржуваних рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень. Зокрема, О. О. Михайлов зазначає, що

судовий контроль адміністративних судів за діяльністю публічної адміністрації є конституційно закріпленою особливою правовою формою контрольної діяльності держави у сфері здійснення судової влади, змістом якої є здійснювана в особливому процесуальному порядку діяльність адміністративних судів по відправленню правосуддя щодо відповідності або невідповідності актів та дій (бездіяльності) відповідних суб'єктів публічної адміністрації та їх посадових осіб нормам законодавства з метою захисту прав і свобод людини і громадянина, забезпечення режиму законності в діяльності суб'єктів публічної адміністрації [2, с. 166]. Перевіряючи законність діяльності публічної адміністрації, суд вирішує спори, які виникають у зв'язку з цим між суб'єктами публічної адміністрації та особами, які не згодні з діяльністю цих суб'єктів [3, с. 342]. З іншого боку, А. А. Хребтова, Р. М. Ширшикова та Д. М. Сібільов зазначають, що судовий контроль в адміністративних справах має прояв саме через реалізацію основних завдань адміністративного судочинства, що досягаються під час розгляду публічно-правових спорів, які не обмежується винесенням судового рішення, а включають їх виконання має спеціального суб'єкта до якого застосовується такий контроль (органи державної влади або місцевого самоврядування) та відбувається у певних процесуальних формах [4, с. 378; 5, с. 705; 6, с. 301]. Отже, судовий контроль за діяльністю публічної адміністрації здійснюється як під час вирішення адміністративної справи судом, так і при виконанні рішення адміністративного суду, яким задоволено адміністративний позов та застосовано відповідні способи захисту права чи законного інтересу, що було порушено оскаржуваним рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень.

У Кодексі адміністративного судочинства України зазначається, що судовий контроль за виконанням судового рішення у адміністративних справ здійснюється у двох формах: а) зобов'язування суб'єкта владних повноважень подати звіт про виконання судового рішення; б) визнання протиправним рішення, дії, бездіяльність суб'єкта владних повноважень, вчинених на виконання судового рішення у адміністративній справі. 21 листопада 2024 року інститут судового контролю за виконанням судових рішень у адміністративних справах був істотно реформований (в частині удосконалення процедури ініціювання питання про застосування вказаної вище другої форми судового контролю та розгляду звіту суб'єкта владних повноважень адміністративним судом) адміністративним судом) [7]. Існуючі наукові дослідження теоретико-правових та прикладних проблем здійснення судового контролю за виконанням судових рішень у адміністративних справах на жаль не враховують позитиву та недоліків цих правових новел, а тому зазначені питання доцільно дослідити в межах цієї наукової роботи.

Для початку розглянемо в чому полягають основні новели у інституті судового контролю за виконанням судових рішень у адміністративних справах, що були внесені до тексту Кодексу адміністративного судочинства України в листопаді 2024 року. Попередня редакція ст. 382 Кодексу адміністративного судочинства України містила лише положення про право суду, що ухвалив судове рішення в адміністративній справі, зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення, а також відповідальність суб'єкта владних повноважень за неподання цього звіту чи формальне виконання вище вказаного обов'язку, коли фактично судове рішення не виконане. Зміни до інституту судового контролю за виконанням судового рішення у адміністративній справі стосувалися визначення форми заяви учасника справи про зобов'язання подати звіт про виконання судового рішення; встановлення обов'язковості здійснення судового контролю у пенсійних та соціальних адміністративних справах; визначення процедури розгляду судом заяви про зобов'язання подати звіт про виконання судового рішення; визначення процедури розгляду звіту про виконання судового рішення та порядку ухвалення рішень за наслідками відповідних процедур [7; 8]. Таким чином, реформування інституту судового контролю за виконанням судових рішень у адміністративних справах стосувалися передусім питань більш чіткого визначення процедури застосування такої форми судового контролю як

розгляд судом звіту суб'єкта владних повноважень про виконання судового рішення у адміністративній справі.

Якщо проаналізувати зарубіжний досвід застосування судового контролю за виконанням судових рішень у адміністративних справах, можемо визначити особливі форми такого судового контролю. Зокрема, у Адміністративному кодексі Республіки Молдова прямо не зазначається на формах судового контролю за виконанням судових рішень у адміністративних справах, а саме поняття «судовий контроль» застосовується у розумінні першої форми судового контролю за діяльністю публічної адміністрації – судовий контроль у формі правової оцінки оскаржуваного рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень. В той же час, у ст. Ст. 254 і 255 Адміністративного кодексу Республіки Молдова визначені санкції, що можуть бути застосовані судом апеляційної інстанції у разі невиконання суб'єктом владних повноважень обов'язків, визначених виконавчим документом, що виданий на підставі судового рішення суду першої інстанції: «спонукальний штраф»; видання індивідуального адміністративного акта у разі, якщо такий акт не видано протягом п'ятнадцяти днів після ухвалення судового рішення, яким встановлено обов'язок суб'єкта владних повноважень прийняти такий адміністративний акт [9]. У Кодексі адміністративного судочинства Федеративної республіки Німеччина суд визначений як орган примусового виконання (§167). В той же час, у разі, якщо примусове виконання має здійснюватися на користь Федерації, землі, асоціації муніципалітетів, муніципалітету або корпорації, установи чи фонду відповідно до публічного законодавства, органом примусового виконання є судовий пристав, а суд на вимогу кредитора видає наказ про примусове виконання. Він визначає примусові заходи, які необхідно вжити, і звертається до компетентного органу з проханням їх виконати, а у разі невиконання – накладає штраф на особу, винну у невиконанні судового рішення (§§ 169-170. 172) [10]. Польський закон про провадження у адміністративних справах, у ст. 145а визначає, що суд, вирішивши справу на користь фізичної особи, зобов'язує орган публічної адміністрації видати рішення або наказ протягом визначеного періоду часу із зазначенням способу, в який справа буде розглядатися або вирішуватися, а у разі невиконання – накладає на суб'єкта владних повноважень штраф у розмірі десятикратного розміру середньомісячної заробітної плати або присуджує заявнику від органу грошову суму в розмірі до половини суми штрафу (ст. 154) [11]. В обох кодексах (німецькому та польському) судовий контроль також передусім розуміється як контроль у формі правової оцінки оскаржуваного рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, однак суд зберігає за собою право здійснювати контроль за виконанням й прийнятого судового рішення, однак лише у разі звернення заявника, на користь якого було ухвалене судове рішення. Отже, у інших державах судовий контроль за виконанням судових рішень у адміністративних справах передусім здійснюється через оцінку судом рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень на предмет їх спрямованості на виконання судового рішення і через застосування санкцій до суб'єкта, уповноваженого здійснювати виконання судового рішення (штрафу чи сплати компенсаційних виплат на користь фізичної особи), а також через видання адміністративного акта, який зобов'язаний видати орган публічної адміністрації відповідно до рішення суду, самим судом, у разі невиконання судового рішення у адміністративній справі.

На підставі вище викладеного можемо зазначити, що судовий контроль за діяльністю публічної адміністрації здійснюється як під час вирішення адміністративної справи судом, так і при виконанні рішення адміністративного суду, яким задоволено адміністративний позов та застосовано відповідні способи захисту права чи законного інтересу, що було порушено оскаржуваним рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень. При цьому, судовий контроль за виконанням судового рішення у адміністративних справ здійснюється у двох формах: а) зобов'язування суб'єкта владних повноважень подати звіт про виконання судового рішення; б) визнання протиправним рішення, дії, бездіяльність суб'єкта владних повноважень, вчинених на виконання судового рішення у

адміністративній справі. Реформування інституту судового контролю за виконанням судових рішень у адміністративних справах в Україні, проведене в листопаді 2024 року, стосувалися передусім питань більш чіткого визначення процедури застосування такої форми судового контролю як розгляд судом звіту суб'єкта владних повноважень про виконання судового рішення у адміністративній справі. У інших державах судовий контроль за виконанням судових рішень у адміністративних справах передусім здійснюється через оцінку судом рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень на предмет їх спрямованості на виконання судового рішення і через застосування санкцій до суб'єкта, уповноваженого здійснювати виконання судового рішення (штрафу чи сплати компенсаційних виплат на користь фізичної особи), а також через видання адміністративного акта, який зобов'язаний видати орган публічної адміністрації відповідно до рішення суду, самим судом, у разі невиконання судового рішення у адміністративній справі.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: прийнята 28 червня 1996 року (з наступними змінами та доповненнями). *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.
2. Михайлов О. О. Судовий контроль адміністративних судів за діяльністю публічної адміністрації в Україні. Дис. … докт.філ. Спец. 081 – Право. Хмельницький, 2024. 204 с.
3. Михайлов О. О. Судовий контроль за виконанням рішень адміністративних судів у справах, стороною в яких є суб'єкти публічної адміністрації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 341- 344.
4. Хребтова О. О. Особливості процесуальних форм контролю за виконанням судового рішення в адміністративній справі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 378-380.
5. Ширшикова Р. М. Судовий контроль за виконанням рішень в адміністративних справах. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 8(14). С. 702-710.
6. Кройтор В. А., Сібільов Д. М. Реалізація функції судового контролю за виконавчим провадженням. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 5(19). С. 299-305.
7. Кодекс адміністративного судочинства України: прийнятий 6 липня 2005 року; із наступними змінами та доповненнями). *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль за виконанням судових рішень: Закон України від 21 листопада 2024 року. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4094-20#Text.
9. Codul administrativ al Republicii Moldova. Publicat : 17-08-2018 în Monitorul Oficial Nr. 309-320 art. 466. *Ministerul Justitiei*. URL : https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=16072&lang=ro.
10. Verwaltungsgerichtsordnung (VwGO): Ausfertigungsdatum: 21.01.1960. *Gesetze im Internet*. URL: https://www.gesetze-iminternet.de/vwgo/BJNR000170960.htm.
11. Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. *Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Open Lex*. URL: https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/prawo-o-postepowaniu-przedsadami-administracyjnymi-1698271.

Галус Олена Олександрівна,
завідувач кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ТА МУНІЦИПАЛЬНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

Проблема відмежування адміністративних актів від інших видів правових актів публічної адміністрації, зокрема муніципально-правових, є однією з ключових у теорії адміністративного та муніципального права. Це питання має не лише теоретичне, а й прикладне значення для забезпечення законності в діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

У рамках публічної адміністрації важливо насамперед визначити суб'єктів, що мають право видавати відповідні акти, а також з'ясувати характер таких актів. Як слушно зазначено в монографії «Адміністративне право та адміністративний процес України в умовах воєнного стану», до суб'єктів публічної адміністрації належать органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, а також інші суб'єкти, уповноважені законом здійснювати функції виконавчої влади [1, с. 185].

Загалом, акти публічної адміністрації поділяються на нормативно-правові, індивідуально-правові, адміністративні акти та акти внутрішньо-організаційного характеру. Водночас муніципально-правові акти є окремою категорією публічно-правових актів, які приймаються органами місцевого самоврядування у межах їхньої компетенції, зокрема й на виконання делегованих державою повноважень. При цьому певна частина муніципально-правових актів за своєю природою може бути одночасно й адміністративними актами. Так, відповідно до ч.13. ст.59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» адміністративні акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування приймаються, набирають чинності, виконуються, припиняють дію та оскаржуються відповідно до вимог, встановлених Законом України «Про адміністративну процедуру» з урахуванням передбачених законом особливостей адміністративного провадження для окремих категорій адміністративних справ (у разі визначення законом таких особливостей) [2].

Згідно зі статтею 2 Закону України «Про адміністративну процедуру», адміністративний акт – це рішення або юридично значуща дія індивідуального характеру, прийняті адміністративним органом з метою вирішення конкретної справи, що спрямовані на зміну, припинення або реалізацію прав/обов'язків особи [3]. Важливо наголосити, що такі юридично значущі дії мають бути не процедурного характеру (як-от, реєстрація заяви адміністративним органом), а саме повинні бути вчиненими адміністративним органом для вирішення конкретної справи, тобто здійснювати остаточне врегулювання (вирішення) конкретної справи. Від юридично значущих дій також потрібно відрізняти так звані «реальні акти» (фактичні дії), які адміністративними актами не є. Наприклад, інформування про небезпеку (сигнал повітряної тривоги), чи інше поширення інформації (інформація міністерства про ризики вживання певних видів харчування/продуктів); спостереження (за дорожнім рухом, приміром); відловлення бездомних тварин; дії поліцейського, який фізично відтісняє учасників демонстрації тощо [4, с. 32].

У свою чергу, муніципально-правовий акт – це правовий акт, прийнятий органом місцевого самоврядування або його посадовою особою у межах повноважень, визначених Конституцією, законами та статутом територіальної громади. Ці акти можуть мати нормативний, індивідуальний, або внутрішньо-організаційний характер.

Таким чином, співвідношення адміністративного та муніципально-правового акта визначається не суб'єктом ухвалення, а правовою природою та наслідками акту. Якщо муніципальний акт відповідає ознакам, визначеним Законом «Про адміністративну

процедуру» – тобто має індивідуальний характер, одностороннє волевиявлення, впливає на права/обов'язки особи та має зовнішню дію – він вважатиметься адміністративним актом.

Натомість нормативні муніципально-правові акти, наприклад, рішення міської ради про затвердження правил благоустрою, є нормативно-правовими актами, а не адміністративними. Вони мають загальний характер, адресовані невизначеному колу осіб і підлягають оприлюдненню відповідно до Закону України «Про правотворчу діяльність» [5].

Розмежування також стосується форми акту: згідно зі ст. 70 Закону України «Про адміністративну процедуру», адміністративні акти можуть бути як письмовими, так і (винятково) усними, тоді як муніципальні нормативно-правові акти повинні бути письмовими.

Щодо набрання чинності, адміністративний акт починає діяти з моменту його доведення до відома конкретного адресата (ст. 74–75 Закону України «Про адміністративну процедуру»), тоді як нормативно-правовий акт набирає чинності не раніше моменту його оприлюднення (ст. 48–49 Закону «Про правотворчу діяльність»).

У контексті співвідношення важливо також враховувати поняття індивідуально-правового акта, яке згідно з Кодексом адміністративного судочинства України є ширшим за адміністративний акт, оскільки включає також внутрішні розпорядження, що не мають зовнішнього впливу (наприклад, призначення керівника комунального підприємства) [6].

Крім того, варто розрізняти адміністративний акт та адміністративний договір – останній має двосторонній (або багатосторонній) характер, укладається на підставі взаємної згоди сторін і може мати як нормативний, так і індивідуальний характер. Адміністративні договори часто використовуються у сфері місцевого самоврядування, зокрема, при співробітництві територіальних громад, делегуванні повноважень тощо.

Отже, адміністративні акти відрізняються тим, що є індивідуальними рішеннями або юридично значущими діями, які безпосередньо впливають на права чи обов'язки конкретних фізичних або юридичних осіб. Якщо муніципально-правовий акт має індивідуальний характер, є результатом одностороннього волевиявлення, впливає на права чи обов'язки особи та має зовнішню дію, то відповідно до Закону «Про адміністративну процедуру» він визнається адміністративним актом. Натомість нормативно-правові акти органів місцевого самоврядування, які мають загальний характер і адресовані невизначеному колу осіб, а також внутрішньоорганізаційні рішення, що регламентують внутрішню діяльність органу, як правило, не впливають безпосередньо на права чи обов'язки конкретних осіб і не є адміністративними актами.

Список використаних джерел:

1. Галунько В., Стеценко С., Берлач А., Буханевич О., Ситников О. та ін. Адміністративне право та адміністративний процес України в умовах воєнного стану: колективна монографія / за заг. ред. В. Фелика, В. Курила2. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 704 с.
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#n925
3. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text
4. Науково-практичний коментар до Закону України «Про адміністративну процедуру» / авт. колектив: Андрійко О. Ф., Бевзенко В. М. та ін.; за заг. ред. Тимощука В. П. Київ, 2023. 545 с.
5. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text
6. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n9526

***Гандзюк Богдан Олександрович*,**
здобувач вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВПЛИВ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПАРЛАМЕНТУ УКРАЇНИ

Існування самого по собі конституційного контролю у будь-якій правовій державі є запорукою існування, зміцнення та підтримання демократичності та законності, а також збереження держави як правової. Саме тому, інститут конституційного контролю виступає як гарант вищезазначеної демократичної, правової держави.

Слід зазначити, що під конституційним контролем у науковій спільноті вважають будь-яку форму перевірки на відповідність конституції актів і дій органів публічної влади, зокрема парламенту, а також громадських об'єднань, що здійснюють публічні функції. В Україні єдиним органом, який наділений відповідно до Конституції України правом перевіряти та надавати висновки щодо відповідності конституції (конституційності) актів парламенту є Конституційний Суд України. Вказане повноваження Суду передбачено як пунктом 1 статті 150 Конституції України, а саме до повноважень Конституційного Суду України належить вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів та інших правових актів Верховної Ради України; актів Президента України; актів Кабінету Міністрів України; правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим [1]. Вказані положення дублюються і в Законі України «Про Конституційний Суд України», а саме в статті 7 вказаного закону.

Що ж стосується впливу конституційного контролю на діяльність парламенту, то його в даному випадку Конституційний Суд України, як орган конституційного контролю здійснює контролюючу та стримуючу функції стосовно парламенту. Дані функції виражаються у тому, що в Україні основним видом перевірки на конституційність будь-якого акту парламенту є подальший контроль. Тобто, право на звернення щодо визнання нормативного акту неконституційним виникає у суб'єктів звернення лише після набрання ним законної сили [2]. В даному випадку, такий порядок може мати негативні наслідки, оскільки вказана процедура перевірки може складати певний проміжок часу, в який вже буде діяти нормативний акт, що має порушення і як наслідок, може виникнути загроза порушення загального принципу законності.

Окрім того, важливим проблемним аспектом у сьогоденні, стосовно впливу конституційного контролю на діяльність парламенту, виступає майже повна відсутність попереднього конституційного контролю, стосовно нормативних актів, які видає Верховна рада. В даному аспекті, на нашу думку, виявляється проблема, що згідно з нормами статей 157-159 Конституції України передбачають попередній конституційний контроль стосовно законопроектів що внесення змін до Конституції. Внаслідок цього, значна частина законів та підзаконних нормативно правових актів, проникає у суспільство із порушеннями та можуть застосовуватись роками, аж до поки їх не буде визнано неконституційними [3, с. 384-385].

Розкриваючи стримуючу функцію конституційного контролю, слід додати, що вона виступає як постійно діюча, адже при прийнятті кожного закону, творці законопроекту усвідомлюють, що вони мають не лише чітко визначені обмеження конституцією у своїй діяльності, але й додаткове стримування зі сторони Конституційного суду, який у разі порушення ними норм основного закону зможе скасувати та визнати закон неконституційним.

Як підсумок, слід зазначити, що конституційний контроль, через орган, що його здійснює, а саме Конституційний Суд України здійснює контроль за діяльністю Верховної ради України, як парламенту України, заради унеможливлення свавілля та узурпації влади, шляхом прийняття нормативних актів, які суперечать конституції, внаслідок чого порушити

принципи демократичної та правової держави. Паралельно, Судом здійснюється стримування від прийняття незаконних актів, самими існуванням конституційного контролю, та можливості перевірки на конституційність будь-якого акту, прийнятого парламентом.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1995 року № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Про правотворчу діяльність: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#n339
3. Медвідь А.Б. Конституційний контроль як механізм забезпечення правової стабільності конституції. Держава та регіони. Серія: Право. 2023. № 3 (81). С. 382–387. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2023/61.pdf\ (дата звернення: 28.04.2025).

Герасимчук Руслан Володимирович,

доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, доктор філософії з права

СЕКСУАЛЬНЕ ДОМАГАННЯ ЯК ВИД АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ: РЕАГУВАННЯ, ДОКАЗУВАННЯ ТА ПРОФІЛАКТИКА

Відповідно до зобов'язань України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція), було здійснено законодавчу ініціативу з метою посилення національної правової бази у сфері протидії гендерно обумовленому насильству. За участі народних депутатів України та ключових стейкхолдерів, зокрема Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України, за експертної підтримки ООН Жінки, було розроблено проєкт Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами», який було прийнято Верховною Радою України 22 травня 2024 року.

19 грудня він набув чинності. Відповідно до Закону Кодекс України про адміністративні правопорушення доповнено новою статтею 173-7 «Сексуальне домагання».

Це нова стаття, новий вид правопорушення. І згідно з цією статтею, у разі умисного вчинення проти особи образливих, принизливих дій сексуального характеру, виражених вербально або невербально – тобто слова, жести, рухи тіла**,** в тому числі з використанням електронних комунікацій**,** особа буде притягнута до адміністративної відповідальності.

Враховуючи зазначене поліцейські Національної поліції України стикнулись з тим, що для документування даного виду правопорушень їм потрібно розуміти зміст та особливості складу нового адміністративного правопорушення та у найкоротший час сформувати навички оформлення протоколів під час доказування правопорушень за ст. 173-7 КУпАП.

Одним з основних аспектів є розмежування за кваліфікуючими ознаками сексуального домагання від інших форм насильства за ознакою статті. Сексуальні домагання характеризуються відсутністю згоди потерпілого на небажану сексуальну увагу. Як нами вже зазначалось, сексуальні домагання можуть відбуватися у будь-якому

контексті, включаючи робоче середовище, навчальні заклади та громадські місця. Окрім того, вказаний склад правопорушення відрізняється від інших об'єктом та об'єктивною стороною. Це підкреслює необхідність окремого правового підходу до цих правопорушень та розширення визначення поняття «сексуальне домагання».

Хоча всі правопорушення сексуального характеру мають серйозні наслідки для потерпілих, сексуальні домагання часто призводять до тривалих психологічних травм, пов'язаних із почуттям приниження, страху та втрати довіри. Тому існує необхідність розробки спеціального законодавства, яке б враховувало специфіку сексуальних домагань та забезпечувало ефективний захист прав потерпілих. Це включає чіткі визначення, процедури для повідомлення та розслідування випадків домагань, а також механізми відповідальності для винних осіб.

Варто додати, що доказування факту вчинення сексуального домагання здійснюється у спосіб, аналогічний до інших адміністративних правопорушень, у т.ч. таких як хуліганство чи домашнє насильство.

Щоб довести факт сексуальних домагань необхідно зібрати докази. Ними можуть бути: аудіозаписи образливих висловлювань, фото чи відео з місця події, матеріали з камер відеоспостереження, скриншоти листування у соцмережах, показання свідків (колег, друзів, родичів), біологічні рідини кривдника (слина, кров, інші виділення) на одязі.

Україна поступово інтегрує міжнародні підходи у боротьбу з сексуальним домаганням. Наприклад, у Франції законодавство передбачає не лише штрафи, але й обов'язкову компенсацію моральної шкоди жертвам.

Українське законодавство ще розвивається у вказаній сфері, тим самим долаючи пробіли та колізії, що виникають під час правового регулювання правопорушень, пов'язаних із сексуальним домаганням.

Прийняття нової норми до Кодексу про адміністративні правопорушення, яка передбачає відповідальність за сексуальне домагання, є важливим кроком у зміцненні правового захисту громадян. Чітко визначена відповідальність за сексуальне домагання у законодавстві допоможе знизити кількість таких випадків. Багато міжнародних документів і конвенцій, таких як Європейська соціальна хартія, передбачають захист від сексуальних домагань та закликають держави до прийняття відповідного законодавства (Європейська соціальна хартія, 1996). Прийняття нової норми допоможе Україні відповідати міжнародним стандартам у сфері захисту прав людини та виконувати свої зобов'язання перед міжнародною спільнотою.

Отже сексуальні домагання, на відміну від інших правопорушень сексуального характеру, не завжди включають фізичне насильство або примус, окрім того, вказаний склад правопорушення відрізняється від інших об'єктом та об'єктивною стороною;

– є необхідність розробки спеціального законодавства, яке б враховувало специфіку сексуальних домагань та забезпечувало ефективний захист прав потерпілих;

– прийняття нової норми до Кодексу про адміністративні правопорушення, яка б передбачала відповідальність за сексуальне домагання, є важливим кроком у захисті прав людини та зміцненні правової системи України;

– необхідно продовжувати розробляти та вдосконалювати законодавство, спрямоване на боротьбу з усіма формами сексуальних правопорушень, а також проводити освітні та інформаційні кампанії для підвищення обізнаності про ці проблеми.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.

2. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Закон України від 22 травня 2024 року № 3733-IX. *Законодавство України*.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3733-20#Text

3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text

4. Безоплатна правнича допомога: Що таке сексуальне домагання та як притягнути до відповідальності кривдника?

URL: https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/shho-take-seksualne-domagannya-ta-yak-prytyagnuty-do-vidpovidalnosti-kryvdnyka-2/

5. Матеріали тренінгу для поліцейських на тему «Сексуальні домагання як вид адміністративного правопорушення». Організації Gender Associations та GS-Foundation в рамках реалізації проєкту «EQUALFORCE».

6. Відмінність сексуальних домагань від інших правопорушень сексуального характеру у контексті адміністративного законодавства. *Юридична практика у сфері адміністративного права та процесу.*

URL: https://applaw.net › journal › article

Гладюк Марина Олександрівна,

здобувач на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ: ВОЄННИЙ СТАН ЯК ПРАВОВИЙ ВИКЛИК

Публічна влада є основою організації суспільства та гарантією державної стабільності. Вона здійснює управління через державні органи і місцеве самоврядування, забезпечуючи правопорядок, захист прав громадян і національну безпеку. У кризові періоди її роль стає визначальною для забезпечення швидкої координації дій та ухвалення ефективних рішень.

На сьогодні Україна переживає один із найскладніших періодів в історії держави. 24 лютого 2022 року Росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну. У зв'язку із загрозою територіальної цілісності та незалежності України, Указом Президента України №64/2022 було введено воєнний стан на території держави [1]. Він передбачає тимчасову передачу загального управління державними справами військовим структурам і надання їм надзвичайних повноважень. Як підкреслюють дослідники, саме ця трансформація є сутністю воєнного стану: державні органи влади діють у тісній взаємодії з військовим командуванням, а до населення можуть застосовуватись надзвичайні заходи (наприклад, обов'язкове залучення громадян до суспільно корисних робіт, запровадження комендантської години тощо) [4; 5]. При цьому будь-які обмеження прав і свобод громадян у воєнний час мають бути формально узаконені, тимчасові та відповідати Конституції України [3; 4].

У зв'язку з військовою агресією РФ проти України постало завдання перебудови системи органів публічної влади відповідно до вимог воєнного часу та забезпечення їх ефективного функціонування [2]. У таких умовах важливим є те, що органи публічної влади повинні дотримуватися збалансованого підходу, який дозволяє захищати права та свободи громадян і одночасно ефективно захищати національні інтереси та безпеку. Крім того, органи публічної влади зобов'язані забезпечувати ефективну комунікацію з громадськістю та своєчасно інформувати про вжиті заходи і стан безпеки. Водночас громадяни, права і свободи яких можуть бути обмежені у зв'язку із воєнним станом, мають усвідомлювати власні потреби та інтереси.

В умовах воєнного стану відбувається трансформація системи публічної влади, яка спрямована на забезпечення обороноздатності держави та захист прав і свобод громадян.

Це включає посилення повноважень Президента, зміну функціонування органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, введення тимчасових обмежень прав і свобод громадян, а також активізацію ролі військових адміністрацій.

За Конституцією (ст. 85) та спеціальним законом, рішення про введення чи продовження воєнного стану приймає Верховна Рада на підставі указу Президента [6]. Під час воєнного стану Президент і Парламент «діють виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією і законами України». Це означає, що офіційно зберігаються усі конституційні обов'язки та обмеження для центральної влади. Зокрема, не припиняються повноваження Президента, Кабінету Міністрів, Верховної Ради, судів, прокуратури та інших ключових інституцій [4]. Водночас Рада отримує особливу роль – вона протягом двох днів після указу Президента про запровадження воєнного стану затверджує або відхиляє указ про воєнний стан (частина перша ст. 85 Конституції). Саме на підставі цього механізму останні три роки Верховна Рада регулярно продовжує дію воєнного стану в Україні.

Натомість виконавча влада, особливо силові відомства й створені військові адміністрації, отримують розширені повноваження. Закон передбачає, що військове командування разом із військовими адміністраціями (якщо вони утворені) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади і місцевого самоврядування запроваджувати тимчасові заходи, пов'язані з режимом воєнного стану. До таких заходів належать, зокрема, встановлення посиленої охорони стратегічних об'єктів, запровадження трудової повинності для цивільних працівників, використання потужності підприємств для оборонних потреб, реквізиція майна (житла, транспорту, обладнання), а також обмеження свободи пересування і запровадження комендантської години [4]. Наприклад, закон прямо дозволяє «примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності» для потреб оборони, «встановлювати комендантську годину» і «обмежувати свободу пересування громадян». Водночас усі такі заходи повинні бути чітко визначені указом Президента та відповідати обсягу військової необхідності, оскільки права громадян можуть обмежуватися лише в розмірі, передбаченому законом. Зокрема, закони забороняють введення обмежень, що суперечать переліку непорушних прав у статті 64 Конституції України [3]. Таким чином, дії органів влади формально здійснюються в межах правового поля, але зважаючи на надзвичайний стан і заради оборони.

На місцевому рівні воєнний стан також приводить до суттєвих змін.

По-перше, у зонах бойових дій або при нездатності місцевих рад функціонувати можуть створюватися тимчасові військові адміністрації. Їхнє утворення ініціюється президентським рішенням за поданням обласних адміністрацій чи військового командування. По-друге, голова такої військової адміністрації практично повністю заміщує місцеві органи влади: він виконує повноваження ради громади та її виконавчого комітету (зокрема, сільської чи міського голови). Виконавчий апарат ради і комунальні установи підпорядковуються голові адміністрації. За рішенням Верховної Ради, навіть районні чи обласні ради можуть тимчасово втрачати свої функції – у цьому разі їх обов'язки теж переходять до відповідних адміністрацій. Таким чином, центральна і місцева публічна влада під час воєнного стану переважно централізується: до виконання публічних функцій залучаються військові, а цивільні органи влади діють у чітко визначених межах або передають ці функції новим структурам.

Отже, у період дії воєнного стану публічна влада не припиняє своєї діяльності, проте функціонує в умовах особливого правового режиму. Конституція України та законодавство встановлюють чіткі межі та процедури запровадження, продовження і припинення воєнного стану, що гарантує легітимність дій органів державної влади. Рішення про введення воєнного стану ухвалюється Президентом України за погодженням з Верховною Радою, після чого в країні або в окремих її регіонах починають діяти тимчасові обмеження конституційних прав і свобод громадян. Упродовж цього періоду пріоритетними завданнями держави стають забезпечення оборони, безпеки, охорона громадського порядку

та організація виконання надзвичайних заходів. Незважаючи на обмеження, органи державної влади зобов'язані дотримуватися правових процедур і діяти в межах наданих повноважень. Після припинення воєнного стану всі тимчасові обмеження втрачають чинність, а діяльність органів влади повертається до звичайного, конституційного порядку.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні Указ Президента України (Указ затверджено Законом № 2630-VIII від 26.11.2018, ВВР, 2018, № 48, ст.381 із застереженням) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/2018#Text (дата звернення: 26.04.2025).
2. Тарасенко Т. М. Організаційно – правові засади діяльності органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану: можливості та обмеження. *Дніпровський науковий часопис публічного управління психології права*. 2022. № 4. С. 51–58. URL: https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.4.7 (дата звернення: 26.04.2025).
3. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141)
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 26.04.2025).
4. Про правовий режим воєнного стану Закон України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250)
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19 (дата звернення: 26.04.2025).
5. Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" Закон України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 48, ст.381)
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2630-19#Text (дата звернення: 26.04.2025).
6. Про правовий режим надзвичайного стану Закон України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 23, ст.176)
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text (дата звернення: 26.04.2025).

Глух Олександр Вікторович,
аспірант кафедри фінансового та податкового права
Державного податкового університету

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВОГО КРЕДИТУ В УКРАЇНІ

Стабільне функціонування податкової системи є ключовою умовою сталого розвитку України як правової держави. Ефективна податкова політика забезпечує надходження коштів до бюджетів, що дозволяє державі реалізовувати внутрішню та зовнішню політику. Важливою складовою цієї системи є податковий кредит, проте нестабільність його законодавчого регулювання зумовлює потребу в подальшому науковому дослідженні цього явища. З огляду на це, актуальним є дослідження правового регулювання податкового кредиту в Україні.

Так, найчастіше поняття «податковий кредит» визначають: 1) як податковий кредит чи бюджетне кредитування при податку на додану вартість; 2) податковий кредит під час справляння податку на доходи; 3) податковий кредит як податкова пільга. [1, с. 132].

Як зауважує Д. В. Тимошевський, станом на сьогодні чинне законодавство України визначає поняття «податковий кредит» у різних аспектах податковий кредит чи бюджетне відшкодування при податку на додану вартість, податковий кредит при справлянні податків на доходи. Протягом тривалого часу в українському податковому праві податковий кредит вважався формою податкової пільги. Однак, погоджуємось з вченим, що ототожнення цих понять є некоректним – і податкові пільги, і податковий кредит мають ширший зміст і не є взаємовключними. Тому повністю ототожнювати одне з іншим недоцільно [2, с. 525].

Так, відповідно до статті 14.1.1.181 Податкового кодексу (далі – ПК України) під податковим кредитом необхідно визначати суму, на яку платник податку на додану вартість може зменшити податкове зобов'язання звітного (податкового) періоду, яка визначається в порядку встановленому Розділом V ПК України [3].

Поміж іншого, у статті 183 ПК України визначено порядок реєстрації платником податку на додану вартість та встановлено, що у випадку добровільної реєстрації особи як платника податку на додану вартість, така особа вважатиметься платником податку на додану вартість та матиме право на податковий кредит і складання податкових накладних [3].

Поміж іншого, Д. А. Кобильнік наголошує, що одним із ключових аспектів у регулюванні податкового кредиту є чітке визначення на нормативно-правовому рівні підстав, за яких платник податків може претендувати на його отримання. Такі підстави мають ґрунтуватися на об'єктивних обставинах, що унеможливлюють своєчасне виконання платником своїх податкових зобов'язань. Варто звернути увагу на два важливі моменти. По-перше, до переліку таких обставин слід обов'язково включити ситуації, коли своєчасна сплата податків може поставити підприємство на межу ліквідації. Наприклад, у випадку значних збитків, завданих стихійним лихом. По-друге, перелік умов, що надають право на податковий кредит, а також видів витрат, які можуть бути враховані, має бути чітко визначеним і вичерпним. Це забезпечить прозорість і передбачуваність як для платників податків, так і для контролюючих органів щодо ситуацій, коли дозволено змінювати строки виконання податкових зобов'язань[4, с. 143].

Нормативно-правове регулювання податкового кредиту встановлено у статті 198 ПК України, у якій регламентовано, що до податкового кредиту належать суми податку, сплачені/нараховані у випадку проведення операцій з: а) придбання або виготовлення товарів та послуг; б) придбання необоротних активів; в) отримання послуг, наданих нерезидентом на митній території України, та в разі отримання послуг, місцем постачання яких є митна територія України; г) ввезення необоротних активів на митну територію України за договорами оперативного або фінансового лізингу; ґ) ввезення товарів та/або необоротних активів на митну територію України. Датою віднесення сум податку до податкового кредиту вважається дата тієї події, що відбулася раніше: 1) дата списання коштів з рахунку платника податку в банку/небанківському надавачу платіжних послуг на оплату товарів/послуг; 2) дата списання електронних грошей платника податків як оплата товарів/послуг, що підлягають постачанню, на електронний гаманець постачальника; 3) дата отримання платником податку товарів/послуг [3].

Податковий кредит – це кредит, який платник податків надає державі не безпосередньо, а непрямим чином – шляхом купівлі товарів в іншого платника податку на додану вартість – продавця цих товарів, який, у свою чергу, сплачує податок на додану вартість до бюджету в зв'язку з їх продажем. Таким чином, у постачальника цього підприємства виникають податкові зобов'язання перед бюджетом (кредиторська заборгованість за податками), бо він у цій операції був продавцем, а у підприємства, що було в цій операції покупцем, виникає податковий кредит (дебіторська заборгованість бюджету) [5, с. 236].

Також у статті 198.6. ПК України визначено, що не відносяться до податкового кредиту суми податку, сплаченого (нарахованого) у зв'язку з придбанням товарів/послуг, не підтверджені зареєстрованими в Єдиному реєстрі податкових накладних податковими накладними/розрахунками коригування до таких податкових накладних чи не підтверджені митними деклараціями, іншими документами, передбаченими ПК України [3].

Так, для визначення податкового кредиту за купівлю товарів / послуг / необоротних активів, платник податку на додану вартість повинен мати правильно оформлені підтверджувальні документи. Для покупця товару, податкова накладна є підставою для визнання податкового кредиту. Без цього документу покупець не має права на податковий кредит. Однак, відсутність належним чином оформлених підтвердних документів,

визначених п. 198.6 ст. 198 ПКУ може бути перешкодою для визнання податкового кредиту [6].

Також А. Панчук звертає увагу на те, що правове поняття «податковий кредит» має подвійну природу, яка відображає відносини між державою та платниками податків у ролі кредитодавця і кредитоотримувача. Зміст податкового кредиту змінюється залежно від домінуючої податкової політики: при акценті на фіскальну функцію податковий кредит виступає як пасивна форма – відстрочка податкового зобов'язання, а при посиленні регулятивної функції – як активний інструмент підтримки виробництва шляхом тимчасового використання сум податкових платежів. Учений також підкреслює необхідність чіткого узгодження податкової термінології, зокрема пропонує розглядати податковий кредит як загальне зменшення податкового зобов'язання за будь-яким податком, а не лише в межах податку на додану вартість, оскільки в контексті податку на доходи фізичних осіб податкова знижка означає повернення переплати, а не зміну бази оподаткування [7, с. 30].

Нами наголошено, що поняття «податковий кредит» має подвійну правову природу, оскільки регулюється як імперативними, так і диспозитивними нормами. Ми вважаємо, що неправильно ототожнювати податковий кредит із податковою пільгою, адже вказані категорії різняться за природою та правовим змістом: пільга передбачає часткове або повне звільнення від сплати податку, тоді як податковий кредит лише змінює порядок виконання податкового обов'язку, не скасовуючи його, тому доцільно розглядати податковий кредит як особливу форму зміни строків сплати податкового зобов'язання та визначати його узагальнено як суму, на яку платник податку має право зменшити зобов'язання протягом відповідного звітного періоду [1, с. 136].

Отже, на наше переконання, податковий кредит в Україні є складним правовим явищем із подвійною правовою природою, що поєднує елементи імперативного та диспозитивного регулювання. Вважаємо за доцільне на законодавчому рівні розмежувати поняття «податковий кредит» та «податкова пільга». На відміну від податкових пільг, податковий кредит не звільняє платника від податкового обов'язку, а лише змінює порядок його виконання, зокрема строки сплати, тому сучасне нормативно-правове регулювання податкового кредиту потребує чіткого термінологічного узгодження в законодавстві та узагальненого підходу до його визначення, що відповідав би реаліям податкової практики держави.

Список використаних джерел:

1. Ковалко Н. М., Глух О. В. Теоретичні підходи до визначення поняття «податковий кредит». *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. №3(16). 2024. С.131-137.

2. Тимошевський Д. В. Правове регулювання податкового кредиту. *Форум права.* 2009. № 1. С. 524–527

3. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 року № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17 (дата звернення: 21.04.2025).

4. Кобильнік Д. А. Правове регулювання пільг при оподаткуванні: дис....канд. юрид. наук : 12.00.07/Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2002.206 с.

5. Ніщимна С. О., Павлішак Р. Я. Податковий кредит в Україні: проблеми теорії та практики. Інтеграція юридичної освіти, науки і практики як основа сталого розвитку кримінально-виконавчого законодавства України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 12–13 жовт. 2017 р.). Чернігів: Академія ДПтС, 2017. С. 235–238.

6. Кравченко Г. К. Документальне оформлення податкового кредиту з ПДВ URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/52610/1/Financial_Instruments_for_Sustainable_State_Development_in_the_Conditions.pdf#page=252 (дата звернення: 21.04.2025).

7. Панчук А. Генезис категорії податковий кредит. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету.* 2011. № 4. С. 23–31.

Гончар Наталія Вікторівна,
студентка Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ КАЗНАЧЕЙСЬКОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна війна на території нашої держави вимагала значних змін майже в усіх аспектах забезпечення існування нації. Бюджетний процес та його зацікавлені сторони не були звільнені від цих змін. Державна казначейська служба України зіткнулася зі специфічними проблемами у своїй діяльності та виконанні своїх обов'язків в умовах воєнного стану.

Слід зауважити, що фінансово-економічна ситуація помітно погіршилася у зв'язку з впровадження правового режиму воєнного стану на всій території України, що зумовило необхідність ефективного управління фінансовими ресурсами держави. В умовах воєнного стану Державна казначейська служба України стикається з новими викликами, які стосуються як оперативної практики виконання його функцій, так і незалежних від нього факторів.

Особливості здійснення Державною казначейською службою та її територіальними органами повноважень на особливому режимі щодо здійснення казначейського обслуговування бюджетних коштів та інших клієнтів в умовах оголошення воєнного стану в Україні або в окремих місцевостях визначено «Порядком здійснення Державною казначейською службою повноважень в особливому режимі в умовах воєнного стану» [2]. Такий порядок був санкціонований постановою Кабінету Міністрів України від 9 червня 2021 року № 590. Зазначимо, що ця постанова була введена в дію ще до введення воєнного стану з метою сприяння реалізації положень, закріплених у прикінцевих частинах Бюджетного кодексу України від 08.07.2010 № 2456-VI, який був затверджений у 2014 році.

При розробці цієї постанови Кабінет Міністрів України у співпраці з Міністерством фінансів України та Державною казначейською службою України прагнув уніфікувати засади функціонування Казначейства в умовах воєнного стану, вирішуючи ці питання ще до початку бойових дій. Тим не менш, початок повномасштабної війни виявив, що не всі аспекти обставин, що склалися в країні, були належним чином враховані для полегшення виконання обов'язків Казначейства щодо управління бюджетними ресурсами. У зв'язку з цим, протягом 2022 року ця постанова зазнала 31 зміну.

Почнемо з того, що важливо визнати, що багаторічна війна в Україні в поєднанні з тимчасовою окупацією РФ окремих регіонів перешкоджає спроможності територіальних органів Державної казначейської служби України ефективно працювати та виконувати свої обов'язки у 2022 році. Зокрема, серед 654 територіальних органів, які входять до складу Державної казначейської служби України, 63 не змогли функціонувати в період воєнного стану. Крім того, станом на 1 січня 2025 року з 591 оперативного територіального органу 54 знаходяться на тимчасово окупованих територіях.

Окремі працівники територіальних органів Державної казначейської служби України для виконання покладених на них обов'язків переведені в інші територіальні органи, розташовані на підконтрольних українській владі територіях, зокрема працівники 23 органів. Крім того, існують деякі територіальні органи Державної казначейської служби України, які не можуть виконувати свої функції в стандартному порядку. Таким чином, повноваження 31 територіального органу Державної казначейської служби України покладено на інші територіальні органи [4].

З моменту введення воєнного стану помітно скоротилася кількість розпорядників та одержувачів бюджетних коштів у різних бюджетах, усі вони перебувають у веденні Державної казначейської служби України та підпадають під категорію головних розпорядників бюджетних коштів. Таке скорочення пов'язано зі зменшенням виділення

коштів на виконання бюджетних програм у період дії воєнного стану. Важливо підкреслити, що протягом останніх років переважним способом казначейського обслуговування як для розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, так і для інших клієнтів є формат обслуговування, який використовує систему дистанційного обслуговування (СДО) «Клієнт Казначейства – Казначейство».

З 2015 року ця система впроваджена в Державну казначейську службу України. В умовах воєнного стану в державі його застосування сприяло стабільній та постійній взаємодії Державної казначейської служби України з розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів. Станом на 6 травня 2025 року загальна кількість учасників бюджетного процесу, до якої входять розпорядники та одержувачі коштів державного та місцевих бюджетів, сягнула 46 713 осіб установ [4].

Механізм казначейського обслуговування бюджетів за доходами під час воєнного стану майже не змінився. Тим не менш, воєнний стан глибоко вплинув на економіку нашої країни, що призвело до суттєвого скорочення спроможності формувати надходження податків, зборів та інших обов'язкових внесків до державного та місцевих бюджетів України. У цьому контексті відшкодування ПДВ з бюджету може відбуватися лише після виконання першочергових видатків. Крім того, Казначейство України зазнало змін практично на кожному етапі обслуговування бюджету.

Основною причиною такої ситуації є недостатність коштів на Єдиному казначейському рахунку, що зумовлює необхідність пріоритетного фінансування найважливіших державних видатків. Таким чином, в умовах воєнного стану Державна казначейська служба України здійснює платежі за вказівками клієнтів з урахуванням наявних ресурсів Єдиного казначейського рахунку у визначеній послідовності. Ця послідовність класифікує видатки в одну з трьох груп на основі їх пріоритетності та необхідності фінансування цих видатків.

Казначейству дозволяється залучати кошти з Єдиного казначейського рахунку для покриття тимчасової нестачі готівки в загальному фонді бюджету держави. Вкрай важливо, щоб будь-які отримані кошти були повернуті до кінця наступного бюджетного періоду після закінчення або скасування воєнного стану [2]. Таким чином, Державна казначейська служба України визначає пріоритетність видатків з державного бюджету на національну безпеку і оборону за наявності вільних коштів на Єдиному казначейському рахунку. Це включає фінансові заходи, необхідні для дотримання законодавчої бази воєнного стану, а також підтримку розпорядників та одержувачів бюджетних ресурсів, які беруть участь у цих діях.

Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» № 1207-VII від 15 квітня 2014 року визначено, що господарська діяльність юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та фізичних осіб, які провадять незалежну професійну діяльність, на тимчасово окупованих територіях дозволено лише після того, як вони змінили свою податкову адресу на територію, яка знаходиться під контролем української влади. Таким чином, якщо однією із сторін договору про закупівлю є суб'єкт господарювання, зареєстрований на тимчасово окупованій території, такий договір може бути визнаний недійсним [1].

Водночас Державна казначейська служба України не має правових підстав для відмови у реєстрації бюджетного зобов'язання на підставі укладеного договору, оскільки положеннями Бюджетного кодексу України не передбачено вимоги щодо нереєстрації бюджетних зобов'язань у випадках, коли договір має ознаки, які можуть бути визнані нікчемними. При проведенні платежів за такими договорами Казначейство України дотримується норм, визначених Законом України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 р. № 922-VIII [3].

Цим Законом прямо заборонено здійснювати виплату з рахунка розпорядника фінансових зобов'язань, що випливають з договору про закупівлю, якщо набрало законної сили рішення суду про визнання результатів процедури закупівлі недійсними. та/або договору про закупівлю визнати недійсним [3]. За відсутності судового рішення Державна

казначейська служба України зобов'язане здійснити виплату, незважаючи на наявність будь-яких ознак нікчемності договору.

Варто відмітити, що діяльність Державної казначейської служби України продовжується в умовах воєнного стану. Проте окремі регіональні управління не можуть повноцінно функціонувати на тимчасово окупованих територіях.

У зв'язку з цим керівництвом прийнято рішення про тимчасове припинення діяльності окремих територіальних установ, а також тих, які не можуть нормально функціонувати щодо казначейського управління бюджетними коштами. Це включає перерозподіл їхнього персоналу в інші органи Державної казначейської служби України для виконання своїх обов'язків або делегування таких обов'язків іншим територіальним органам.

Зусилля уряду та Державної казначейської служби України зосереджені на створенні належної нормативно-правової бази для спрощення казначейського обслуговування бюджетних коштів та інших клієнтів під час дії воєнного стану. Проте, попри значний прогрес у розробці нової функціональної системи Державної казначейської служби України з обслуговування бюджетних коштів за цих умов, на практиці залишається багато питань, які потребують вирішення.

Отож, вважаю за доцільне розширити повноваження Державної казначейської служби України шляхом запровадження таких заходів: надання можливості перевірки поданих розпорядниками бюджетних коштів обґрунтувань доцільності їх видатків; недопущення розрахунків за договорами, за якими постачальниками товарів, послуг чи робіт за бюджетні кошти є суб'єкти господарювання, зареєстровані на тимчасово окупованих територіях.

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text
2. Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 червня 2021 р. № 590. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF#Text
3. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text
4. Розпорядники та одержувачі бюджетних коштів. URL: https://openbudget.gov.ua/en/spending-agencies/graphic

Граматович Юлія Василівна,
старший викладач кафедри менеджменту, економіки, статистики та цифрових технологій Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ТІМБІЛДІНГ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Виклики, які постають перед системою публічного управління в сучасних реаліях, вимагають найвищого рівня командної взаємодії, ефективної комунікації та згуртованості працівників. У цих умовах тімбілдінг виступає як інструмент формування ефективної команди у сфері державного управління. Воєнний стан в Україні створює складні та унікальні умови для функціонування органів публічного управління, в яких особливо важливою стає ефективна командна взаємодія, адже від неї залежить здатність влади швидко реагувати на виклики, приймати оперативні рішення та зберігати довіру громадян.

Тімбілдінг (від англ. *team building* – побудова команди) — це процес формування згуртованої, ефективної та результативної команди шляхом розвитку взаємодії, комунікації, довіри й співпраці між її членами [1].

Тімбілдінг в публічному управлінні відіграє важливу роль, оскільки:

- відбувається покращення внутрішньої комунікації між підрозділами та працівниками;
- досягається зміцнення корпоративної культури та підвищення лояльності до організації;
- підвищується мотивація працівників до досягнення спільних цілей;
- забезпечується зниження конфліктності та підвищення взаєморозуміння в колективі;
- здійснюється підвищення ефективності прийняття рішень завдяки спільному обговоренню проблем;
- відбувається формування лідерських якостей та виявлення сильних сторін працівників.

Тімбілдінг сприяє формуванню синергії в роботі державних службовців, знижує рівень конфліктності, підвищує результативність управлінських рішень. На відміну від бізнес-середовища, в органах державної влади тімбілдінг має враховувати регламентованість діяльності, обмежений бюджет і формальний характер взаємодій [1].

Тімбілдінг у публічному управлінні є потужним інструментом підвищення ефективності державного управління. Його впровадження сприяє зміцненню професійних взаємин, формуванню позитивного мікроклімату та підвищенню якості надання адміністративних послуг.

Тімбілдінг у публічному управлінні класифікується за кількома критеріями, а саме:

1. За формою проведення:

- офлайн-тімбілдінг: проведення тренінгів, семінарів, ігор та виїзних заходів;
- онлайн-тімбілдінг: використовуються онлайн-квести, вікторини, спільні Zoom-сесії, воркшопи.

2. За змістом і метою:

- комунікативний тімбілдінг: спрямований на покращення міжособистісної взаємодії, подолання конфліктів;
- проєктний тімбілдінг: формується під реалізацію конкретного завдання або реформи;
- креативний тімбілдінг: включає нестандартні завдання, творчі активності;
- інтеграційний тімбілдінг: використовується при об’єднанні відділів або після кадрових змін.

3. За тривалістю:

- короткостроковий (разовий): квести, стратегічні сесії, святкові події;
- довготривалий (системний): регулярні тренінги, коучинг, інтервізії.

4. За рівнем управління:

- внутрішньовідділовий: робота в межах одного підрозділу;
- міжвідомчий: формування команд з представників різних міністерств, департаментів або органів влади.

Вибір виду тімбілдінгу залежить від цілей органу влади, кадрової ситуації, формату управління та актуальних викликів. Комплексний підхід дозволяє досягати як короткострокових ефектів – покращення комунікації, так і довгострокових – підвищення ефективності публічного управління в цілому [2].

Також можна виділити плюси і мінуси тімбілдінгу (таблиця 1).

Таблиця 1. Переваги і недоліки тімбілдінгу в публічному управлінні

Тімбілдінг у публічному управлінні	
переваги	недоліки
Підвищення ефективності роботи	Формалізм і низька залученість працівників
Зміцнення командного духу та адаптація нових працівників	Опір працівників та можливе загострення внутрішніх конфліктів
Поліпшення комунікації	Обмежені фінансові ресурси
Зменшення конфліктів	Ризик формальності заходів
Підвищення мотивації	Витрати часу на непродуктивні активності
Розвиток лідерських якостей	Невідповідність цінностей
Зниження плинності кадрів	Проблеми оцінки результатів

Важливими форматами тімбілдінгу в державних структурах є професійні тренінги та семінари, спільні проєктні завдання, корпоративні заходи, виїзні тімбілдінг-сесії, волонтерські ініціативи тощо [3].

Отже, тімбілдінг є важливим елементом розвитку управлінської культури в органах публічної влади, а його ефективне застосування сприяє підвищенню якості надання державних послуг і зміцненню довіри громадян до держави. У період воєнного стану тімбілдінг в публічному управлінні набуває стратегічного значення як інструмент мобілізації колективу, зміцнення внутрішньої довіри й збереження ефективності управлінських процесів, а його форми та методи мають бути адаптовані до умов високої невизначеності та обмежених ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Заяць Т. А. Тімбілдінг у державному секторі: сучасні тенденції та підходи. *Публічне управління та адміністрування.* 2021. № 2. С. 58-64.

2. Шведа Н. М. Прикладні аспекти організації командної роботи в публічній організації. *Актуальні проблеми публічного управління та адміністрування: Колективна монографія.* Т.: ФОП Паляниця В. А. 2020. С. 236-254.

3. Ярмолюк Д.І., Хлуп'янець Д.І., Яблонська І.В. Тімбілдинг як один із ефективних методів управління персоналом. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Випуск 3 (20). С. 152-156.

Гречанюк Катерина Юріївна,
студентка 1 курсу юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ У МОДЕРНІЗОВАНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Як відомо, в сучасних умовах глобалізації цифрового суспільства досить вагомою складовою ефективного державного управління стає електронне урядування. Зараз воно охоплює сферу використання інформаційно-комунікаційних технологій та віртуальних систем для діяльності органів місцевого самоврядування з метою покращення надання адміністративних послуг, забезпечення підзвітності, прозорості та залучення громадян до активізації прийняття управлінських рішень. Також під поняттям «електронний уряд» часто розуміють безпечне регулювання комп'ютерної мережі в цілому й бізнесу зокрема, що сьогодні знаходиться на піку своєї популярності та включає безліч аспектів правової регламентації.

Перш за все, основними завданнями електронного урядування є забезпечення оптимізації відкритого доступу до органів публічної влади, зменшення рівня

бюрократичного навантаження та підвищення довіри громадян. Будь-яке використання електронних сервісів дозволяє скоротити витрати й дорогоцінний час, пов'язаний з отриманням документів чи дозволів, а також мінімізують кількість посередників у процесі прийняття тих чи інших рішень. Завдяки цифровому формату можна прозоро спостерігати за діями уповноважених осіб щодо виконання ними процесу документування справ населення, зменшуючи особистий контакт чиновника з громадянином, тим самим підтримуючи антикорупційну діяльність [1].

Іншим важливим аспектом у розвитку електронних систем вважається безпосередня участь громадян у прийнятті рішень. Вона реалізується через низку подання електронних петицій, різноманітних опитувань, голосувань за проєкти бюджетів громади й проведення громадських слухань. Також населення має право на вільний доступ до інформації про роботу органів державної влади та перегляду їхніх напрацювань у режимі онлайн. Саме такі механізми сприяють формуванню культури відповідального громадянства, розширюючи можливості впливу народу на владу загалом. Це можна трактувати як один із проявів демократичного суспільства, головною ціллю якого є створення умов бути почутими тих, хто зазвичай не бере участі у процесі творення політики. Що стосується України, то провідну роль функціонування е-демократії відіграють сайти центральних органів управління, а на місцевому рівні сайти місцевих рад та органів їх самоврядування, де спрощується система пошуку відкритих даних, потрібних для громади. Прикладом може слугувати славнозвісний додаток «Дія», де кожен може знайти десятки державних послуг без відвідування відповідних установ [2, ст. 164].

Варто також зазначити і про одну з світових моделей е-урядування, яка складається із чотирьох елементів:

- G2G (уряд для уряду): є сферою електронної взаємодії між органами влади, що вбачає організацію роботи документообігу та обмін між владними електронними реєстрами;
- G2C (уряд для громадян): сектор електронного взаємозв'язку між органами публічної влади та громадянами з метою надання громадянам якісних та своєчасних послуг;
- G2B (уряд для бізнесу): сфера електронної взаємодії між органами публічної влади та суб'єктами самоврядування з метою розвитку та підтримки підприємств за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Бізнес на політичному полі.
- G2E (уряд для державних службовців) слугує способом для забезпечення електронного навчання самих співробітників, онлайн-взаємодією через засоби комунікації між державними органами та їх працівниками у тому числі і через електронний документообіг.

Наразі розподіл таких ключових частин надає комфортабельні можливості для активного користування електронними послугами та адміністраціями при потрібних процесах у розпорядженні державних посадовців. За умови розширеного використання інформаційно-комунікаційних ресурсів у окремих органах влади виникне можливість: уникнути проблем щодо загрози втрати документованої інформації; спростити контроль за діяльністю органів влади з боку керівних центральних органів і суспільства; зменшити витрати на документообіг; звільнити держслужбовців від рутинної роботи для підвищення якості управлінських рішень [3, ст.7].

Отже, електронне урядування – це важливий інструмент підвищення якості публічного управління та вигідної співпраці держави з суспільством. Його ширше впровадження потребує комплексного підходу: розбудови цифрової грамотності населення, модернізації нормативної бази та залучення громадськості до процесів управління. Наступними напрямками для подальшого розвитку е-урядування є удосконалення інституційного середовища та підтримання безперервного і оперативного обміну інформаційними ресурсами між органами влади. А в сучасних реаліях цифровізація публічних процесів може стати фактором стабільності, розвитку та довіри до влади.

Список використаних джерел:

1. Бучковська О. Ю., Веремчук О. В. Електронне урядування як основа взаємодії держави та суспільства в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2020_3_16 (дата звернення: 01.05.2025).

2. Електронне урядування як невід'ємний атрибут публічних комунікацій громадянського суспільства. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2024. № 3. С. 6-10. https://repo.btu.kharkov.ua//handle/123456789/55866 (дата звернення: 01.05.2025).

3. Електронне урядування: конституційно-правове дослідження : монографія / О. З. Романчук, Ю. М. Бисага, В. В. Берч, Г. Ю. Нечипорук, В. І. Чечерський; Державний вищий навчальний заклад "Ужгородський національний університет". Ужгород : РІК-У, 2021. 193 с. URL:

https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/37492/1/%D0%A0%D0%9E%D0%9C%D0%90%D0%9D%D0%A7%D0%A3%D0%9A_%D0%9C%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%A0%D0%90%D0%A4%D0%86%D0%AF.pdf (дата звернення: 02.05.2025).

Григорович Денис Вадимович,
студент першого курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління і права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: СУЧАСНИЙ СТАН І ВИКЛИКИ

Реформа децентралізації, розпочата в Україні у 2014 році, кардинально змінила підходи до організації місцевого самоврядування. Об'єднані територіальні громади, створені в рамках цієї трансформації, отримали можливість самостійно вирішувати широкий спектр питань, від розвитку інфраструктури до організації соціальних послуг. Правова основа їхньої діяльності спирається на Конституцію України, а також ключові закони, такі як Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР [1] та Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015 № 157-VIII [2]. Ці нормативні акти дали громадам інструменти для реалізації власних ініціатив, що сприяло наближенню влади до потреб місцевих жителів і підвищенню ефективності управління на локальному рівні.

Сучасна система правового регулювання діяльності об'єднаних територіальних громад демонструє значні досягнення. Завдяки фінансовій децентралізації доходи місцевих бюджетів суттєво зросли. Наприклад, офіційні дані свідчать, що у 2019 році місцеві бюджети отримали 275 мільярдів гривень, тоді як у 2014 році ця сума становила лише 68,6 мільярда гривень. Це дозволило громадам інвестувати у модернізацію шкіл, лікарень, доріг та інших об'єктів інфраструктури. Крім того, громади отримали право самостійно управляти земельними ресурсами в межах своєї території, розробляти стратегії розвитку та створювати центри надання адміністративних послуг, що значно спростило доступ громадян до державних сервісів [3, с. 34]. Важливим кроком стало забезпечення добровільного характеру об'єднання громад, що дало можливість враховувати особливості кожного регіону. На сьогодні в Україні функціонує понад 1400 об'єднаних територіальних громад, які охоплюють більшу частину країни . Ще одним вагомим досягненням є впровадження цифрових технологій у роботу громад. Наприклад, у деяких регіонах, таких як Вінницька область, активно розвиваються проекти на кшталт «Smart City», що дозволяють оптимізувати взаємодію між владою та громадянами через електронні платформи.

Проте, попри очевидний прогрес, діяльність об'єднаних територіальних громад стикається з низкою серйозних перешкод. Однією з ключових проблем є недостатня чіткість законодавства, зокрема в питаннях розмежування повноважень між громадами та

державними органами. Наприклад, управління земельними ресурсами за межами населених пунктів часто породжує конфлікти через невизначеність правового поля. Законопроект №7118, який мав би вирішити цю проблему, досі не набув чинності, що ускладнює роботу багатьох громад [4, с. 67]. Фінансовий аспект також залишається викликом. Хоча доходи місцевих бюджетів зросли, невеликі громади, особливо в аграрних регіонах, часто не мають достатньо ресурсів для реалізації масштабних проєктів. Дослідження показують, що у 2023 році близько третини громад зіткнулися з дефіцитом бюджету через обмежені податкові надходження . Крім того, значною перешкодою є брак кваліфікованих кадрів. Багато громад не мають фахівців із достатнім досвідом у сфері публічного адміністрування чи фінансового менеджменту, що знижує їхню здатність ефективно управляти ресурсами [5, с. 92]. Через воєнний стан, запроваджений у 2022 році громади змушені спрямовувати значну частину ресурсів на підтримку внутрішньо переміщених осіб, відновлення зруйнованої інфраструктури та забезпечення безпеки. За даними профільного міністерства, у 2024 році до 40% бюджетів громад витрачалися на гуманітарні потреби. Нарешті, нерівномірний економічний розвиток регіонів призводить до суттєвих відмінностей між громадами. Наприклад, громади в промислових центрах, таких як Дніпропетровська область, мають значно більші фінансові можливості порівняно з аграрними регіонами, такими як Чернігівщина [6, с. 125].

Для подолання цих труднощів необхідний комплексний підхід. Удосконалення законодавства має стати пріоритетом, зокрема через чітке визначення повноважень громад і державних органів. Прийняття згаданого законопроекту №7118 могло б розв’язати проблему управління земельними ресурсами, що є критичним для розвитку громад . Фінансова підтримка також потребує посилення. Держава могла б запровадити додаткові субвенції для невеликих громад, а також сприяти залученню міжнародних грантів. Наприклад, програма Ukraine Facility, ініційована Європейським Союзом, пропонує фінансування для відновлення інфраструктури в громадах, що постраждали від війни [7, с. 148]. Розвиток кадрового потенціалу є ще одним важливим напрямком. Програми підготовки фахівців, такі як U-LEAD з Європою, уже показали свою ефективність, підготувавши тисячі працівників для роботи в громадах . У контексті воєнного стану громади потребують додаткових ресурсів для гуманітарного розмінування, підтримки переселенців та відновлення зруйнованих об’єктів. Міжнародні організації, такі як USAID, надають гранти для цих цілей, що може стати важливим джерелом фінансування . Нарешті, подальша цифровізація, зокрема інтеграція платформ на кшталт «Дія» для місцевих сервісів, може значно підвищити прозорість і ефективність роботи громад [8, с. 163].

Підсумовуючи, правове регулювання діяльності об’єднаних територіальних громад в Україні заклало міцний фундамент для розвитку місцевого самоврядування. Фінансова автономія, розширення повноважень і впровадження цифрових інструментів стали важливими кроками вперед. Однак нечіткість законодавства, фінансові обмеження, брак кадрів, воєнний стан і регіональні диспропорції залишаються суттєвими викликами. Успіх реформи децентралізації залежатиме від здатності держави, громад і міжнародних партнерів спільно працювати над їх подоланням. У перспективі розвиток об’єднаних територіальних громад сприятиме не лише покращенню якості життя громадян, але й зміцненню демократичних засад у державі.

Правове регулювання діяльності ОТГ в Україні створило міцну основу для розвитку місцевого самоврядування, однак потребує подальшого вдосконалення. Фінансова децентралізація, розширення повноважень і впровадження цифрових технологій стали важливими досягненнями реформи. Водночас недосконаліть законодавства, кадровий дефіцит, фінансові обмеження та воєнний стан залишаються серйозними викликами. Успіх реформи децентралізації залежатиме від спільних зусиль держави, громад і міжнародних партнерів у вирішенні цих проблем. Подальший розвиток ОТГ сприятиме не лише підвищенню якості життя громадян, але й зміцненню демократичних інститутів в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80 .

2. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19 .

3. Батанов О. В. Децентралізація влади в Україні: сучасний стан і перспективи. Київ: Інститут держави і права, 2023.

4. Кравець І. М. Проблеми правового регулювання земельних відносин у діяльності ОТГ. Право і суспільство, 2024, № 2.

5. Децентралізація в Україні: офіційний портал. URL: https://decentralization.gov.ua/news/7118 .

6. Юзьков Л. П. Конституційні засади організації публічної влади в Україні. Харків: Право, 2018.

7. Сидоренко О. П. Фінансові аспекти діяльності ОТГ в умовах децентралізації. Економіка і право, 2023, № 1.

8. Ukraine Facility: офіційний портал. URL: https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/

Григорчук Вікторія Євгеніївна,

здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЕФЕКТИВНА ДЕРЖАВНА СЛУЖБА: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Державна служба - це ключовий елемент ефективного функціонування будь-якої держави. В умовах глобалізації та постійних суспільних змін, порівняльний аналіз моделей державної служби різних країн набуває особливої актуальності. Це дозволяє не лише виявити загальні тенденції та закономірності, але й визначити унікальні аспекти, що можуть бути корисними для модернізації вітчизняної системи. Модернізація державної служби в Україні є нагальною потребою, зумовленою необхідністю підвищення якості державного управління, боротьби з корупцією та забезпечення сталого розвитку країни. Порівняльний аналіз із іншими країнами дозволяє виявити ефективні стратегії та інструменти, які можуть бути застосовані в українському контексті.

Це дослідження є особливо актуальним у зв'язку з активним науковим інтересом до цієї теми. Зокрема, значний внесок у розвиток порівняльного аналізу державної служби зробили такі дослідники, як О.Ф. Мельников, Т.А. Соколова, Л.С. Стельмащук, Т.А. Пузанова, Є.В. Белоусова. Їхні наукові дослідження наголошують на важливості всебічної реформи державної служби в Україні, яка охоплювала б не лише зміни в установах, а й брала до уваги культурні та етичні цінності.

Для успішного оновлення державної служби необхідно проаналізувати дієві моделі, які застосовуються в інших країнах. Класична бюрократична модель, запропонована М. Вебером, хоч і має негативне сприйняття, є основою для багатьох сучасних систем, акцентуючи на раціональності, законності та компетентності. [1, С. 142]

Ефективність меритократичної моделі, що базується на відборі та просуванні службовців за їхніми заслугами та кваліфікацією, підтверджена досвідом Сінгапуру, Франції, Китаю та Грузії. Окрім того, заслуговує на увагу модель нової публічної служби (New Public Service), яка з'явилася у 1980-х роках. Її ключовими принципами є орієнтація на потреби суспільства, демократичне управління та повага до людської гідності. Ця модель, що спирається на концепцію Нового державного менеджменту, передбачає надання державних послуг за стандартами приватного сектору, де державні службовці виступають у

ролі координаторів, а не регуляторів. У центрі їхньої уваги - інтереси громадян, а не лише держави. [1, С. 143-144]

Прагнучи до ефективного державного управління, де потреби громадян є пріоритетом, варто звернутися до досвіду Японії, чия система державної служби демонструє високий рівень системності. В Японії, система державної служби, яка складається з п'яти взаємопов'язаних підсистем, а саме: довічного найму, кадрової ротації, системи репутації, навчання на робочому місці, та системи оплати праці, являє собою єдиний, злагоджений механізм. Цей механізм створює потужне мотиваційне середовище, яке сприяє якісній підготовці державних службовців, та повній реалізації їхнього потенціалу.

Для забезпечення тривалої зацікавленості службовців у роботі, японська система використовує довічний найм, який передбачає високу оплату, винагороди, премії та соціальні пільги. Гнучкість та компетентність досягаються завдяки кадровій ротації, а сумлінна праця стимулюється системою репутацій. Професійний розвиток забезпечується навчанням на робочому місці, а висока результативність мотивується системою оплати праці. Взаємодіючи, ці елементи створюють ефективну та соціально спрямовану систему державної служби. [2, С. 35-36]

Попри те, що ефективна та соціально спрямована система державної служби є запорукою успішного розвитку держави, важливо враховувати й інші аспекти, що впливають на її функціонування. Розглядаючи досвід США, ми бачимо, що, попри відмінності в державному устрої та менталітеті, існують універсальні принципи, які можуть бути застосовані в Україні. Наприклад, відкрита модель державної служби в США, з її акцентом на системі заслуг, децентралізації та етиці, демонструє, як можна досягти високого рівня професіоналізму та ефективності. В Україні, де характерні ознаки відкритої моделі переплітаються з елементами закритої, важливо зосередитися на впровадженні принципів прозорості, меритократії та підзвітності, щоб забезпечити якісне надання послуг громадянам та зміцнити довіру до державних інститутів. [3, С. 2]

Аналізуючи моделі державної служби провідних країн світу, важливо не лише виявити їхні сильні сторони, але й адаптувати їх до українського контексту з урахуванням національних особливостей. Наприклад, досвід Європейського Союзу демонструє важливість розвитку культури державної служби, що базується на принципах професіоналізму, етики та відповідальності. В Україні, де історично склалося сприйняття державної служби як місця для заробітку, а не служіння суспільству, необхідно змінити цей підхід. Впровадження сучасних інформаційних технологій, підвищення рівня професійної компетентності державних службовців, а також забезпечення гідної оплати праці є ключовими кроками на шляху до формування ефективної та прозорої системи державного управління. Важливо також враховувати культурні аспекти, що впливають на функціонування державної служби, та сприяти формуванню громадянського суспільства, де кожен громадянин відчуває свою відповідальність за розвиток країни. [4, С. 181]

Отже, порівняльний аналіз моделей державної служби різних країн світу є важливим інструментом для модернізації вітчизняної системи. Дослідження показує, що ефективна державна служба повинна базуватися на принципах меритократії, прозорості, підзвітності та орієнтації на потреби суспільства. Врахування культурних та етичних аспектів, а також впровадження сучасних інформаційних технологій є ключовими факторами для формування ефективної та прозорої системи державного управління в Україні. Адаптація найкращих практик з досвіду інших країн, таких як Японія, США та країни ЄС, дозволить підвищити якість державного управління, боротися з корупцією та забезпечити сталий розвиток країни.

Список використаних джерел:

1. Хорошенюк О.В. Моделі організації публічної служби: порівняльний аналіз та пропозиції для України. Державне управління: теорія та практика. 2014. № 1. С. 140–150.

URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Dutp_2014_1_18 (Дата звернення: 07.04.2025)

2. Мамчур, Г. В. "Державна служба в Україні та Японії: порівняльний аналіз." *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія* 2 (2013): 34-37. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/VKNU_FP_2013_2_11.pdf (Дата звернення: 07.04.2025)

3. Стельмащук, Л. С. "Теоретико-організаційні аспекти функціонування інститутів державної служби в Україні та США: порівняльний аналіз." *Державне управління: удосконалення та розвиток* 8 (2011). URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Duur_2011_8_11.pdf (Дата звернення: 07.04.2025)

4. Старущенко, Ярослав Володимирович. "Порівняльний аналіз культури державної служби в Україні та Європейському Союзі." *Економіка, управління та адміністрування* 2 (104) (2023): 180-183. URL: http://ema.ztu.edu.ua/article/view/285110 (Дата звернення: 07.04.2025)

Гринько Андрій Русланович,
студент 1-го курсу юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВИДИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ГАЛУЗЕВИМ КРИТЕРІЄМ

Загальні засади правового регулювання юридичної відповідальності (далі ЮВ) та її поділ на види доцільно аналізувати, насамперед, з огляду на положення Конституції України. Зокрема, відповідно до п. 22 ч. 1 ст. 92 Основного Закону, виключно законами України визначаються засади цивільно-правової відповідальності, діяння, що є злочинами, адміністративними чи дисциплінарними правопорушеннями, а також відповідальність за них [1].

На основі цих положень у теорії права утвердилося уявлення про основні види ЮВ, серед яких кримінальна, адміністративна, цивільно-правова та дисциплінарна. Водночас цей перелік не є вичерпним, адже система ЮВ динамічно розвивається, постійно з'являються нові її види, що мають власні характерні риси [2, с. 36].

Отже, найбільш оптимальним критерієм для класифікації ЮВ є галузевий, який базується на предметі та методі правового регулювання суспільних відносин. Відповідно до цього підходу ЮВ поділяється на такі основні види: конституційно-правову, кримінальну, адміністративну, цивільно-правову, трудову (дисциплінарну та матеріальну), міжнародно-правову [3, с. 241].

Основними ознаками, що свідчать про самостійність конкретного виду ЮВ у певній галузі права, є такі: 1) наявність нормативно-правового акта, як правило кодифікованого, який передбачає юридичну відповідальність; 2) наявність самостійного правопорушення як підстави виникнення відповідальності; 3) спеціальні об'єкт, суб'єкт, об'єктивна сторона та суб'єктивна правопорушення; 4) обставини звільнення від відповідальності; 5) спеціальні процесуальні форми реалізації відповідальності.

Після з'ясування видів ЮВ за галузевим критерієм перейдемо до характеристики кожного виду окремо.

Конституційно-правова відповідальність – це різновид ЮВ, що застосовується до відповідних суб'єктів за порушення конституційно-правових норм [4, с. 142]. Наприклад, відмова в реєстрації кандидата в Президенти України при несвоєчасному поданні до

Центральної виборчої комісії України, передбачених законом належних документів; визнання виборів недійсними; дострокове припинення повноважень народного депутата України; імпічмент Президенту України тощо.

Конституційно-правова відповідальність має унікальні ознаки, що відрізняють її від інших видів ЮВ. До основних особливостей належать: 1) особливості предмета примусового забезпечувального (охоронного) впливу конституційної відповідальності – виключним предметом забезпечення за допомогою інституту конституційної відповідальності є конституція держави; 2) специфічне джерело закріплення конституційних санкцій – до таких відноситься Конституція та інші джерела конституційного права як самостійної галузі; 3) своєрідність об'єктів конституційно-примусового впливу (охорони) – об'єктами конституційно-примусового спливу виступають відносини, які складають предмет конституційного права як галузі права, предмет конституційно-правового регулювання, конституційні владовідносини; 4) специфічні підстави відповідальності – вони пов'язані з особливим видом правопорушень – конституційними правопорушеннями, які мають особливі ознаки щодо їх об'єктів, суб'єктів та елементів складу правопорушення; 5) особливий суб'єктний склад – до суб'єктів конституційної відповідальності належать виборні органи, посадові особи публічної влади, а також органи та посадові особи, сформовані першочерговими суб'єктами; 6) специфічна система санкцій – вона відрізняється від санкцій інших видів ЮВ; 7) особливий механізм застосування заходів відповідальності – відмінності проявляються у процедурах реалізації конституційно-правової відповідальності [5, с. 62–63].

Кримінальна відповідальність – це різновид ЮВ, що полягає в застосуванні до винних, осудних фізичних осіб, які скоїли злочин, кримінального покарання (позбавлення волі, довічне ув'язнення, конфіскація та ін.) [4, с. 142]. Це найсуворіший вид відповідальності, який настає за злочини, передбачений КК України. Вона застосовується лише за рішенням суду і передбачає покарання у вигляді позбавлення волі, виправних робіт, штрафів, арешту тощо.

Наприклад, у ст. 2 КК України зазначено, що «підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення» [6]. Відповідно до ст. 11 КК України «кримінальним правопорушенням є суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення» [6].

У юридичній літературі до особливостей кримінальної відповідальності належать такі ознаки: 1) передбачає взаємодію спеціальних державних органів та особи, визнаної винною у вчиненні злочину; 2) обов'язковий державний примус –проявляється у засудженні особи та її діяння обвинувальним вироком суду, а також у накладенні додаткових обмежень і покарань; 3) чітка законодавча регламентація покарань; 4) завжди є примусовою і здійснюється через державні органи; 5) єдиною підставою кримінальної відповідальності є вчинення злочину, що визначається законом [7, с. 190].

Адміністративна відповідальність – це різновид ЮВ, що полягає у застосуванні до винних фізичних, юридичних осіб, які скоїли проступки адміністративних стягнень (попередження, штрафу, виправних робіт, конфіскації, адміністративного арешту, позбавлення ліцензії тощо) [4, с. 142].

Особливості адміністративної відповідальності: 1) підстава – адміністративне правопорушення (проступок) (ч. 1 ст. 9 КУпАП) [8]; 2) настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 9 КУпАП) [8]; 3) застосування адміністративних стягнень як засобів примусу; 3) система органів адміністративної юрисдикції; 4) особливий порядок реалізації [9, с. 60].

Сьогодні залишаються невирішеними питання щодо самостійності та правової природи *міжнародно-правової відповідальності*, яка настає у разі порушення міжнародно-правових норм державою, що визнала їх обов'язковість шляхом ратифікації [10, с. 17].

Термін «міжнародно-правова відповідальність» охоплює правовідносини, що виникають у межах міжнародного права внаслідок вчинення міжнародного правопорушення. Вона передбачає негативні наслідки для держави, яка порушила міжнародні норми.

Основні ознаки міжнародно-правової відповідальності: виникає у разі вчинення міжнародного правопорушення; ґрунтується на нормах міжнародного права; тягне за собою негативні наслідки для правопорушника; спрямована на зміцнення міжнародного правопорядку [11, с. 50–52].

На підставі вищезазначеного можна зробити висновок, що міжнародно-правова відповідальність є самостійним видом ЮВ, а за своєю правовою природою є публічною відповідальністю, що виявляється через суб'єкт, об'єкт, об'єктивну та суб'єктивну сторону, а також нормативно-правову підставу виникнення.

Цивільно-правова відповідальність – це різновид ЮВ, що настає за порушення майнових і особистих немайнових прав та інтересів фізичних, юридичних осіб, держави, територіальних громад [4, с. 142] і полягає в обов'язку суб'єкта відповідальності відновити порушені права та інтереси потерпілого у майновій формі [12, с. 279].

Цивільно-правова відповідальність має важливе значення для забезпечення охорони та захисту майнових та особистих немайнових прав суб'єктів цивільного права як у разі порушення договірного зобов'язання, так і у випадку завдання шкоди. Наприклад, за порушення договірного зобов'язання можуть застосовуватися такі заходи відповідальності: сплата неустойки, відшкодування збитків та моральної шкоди (ст. 611 ЦК України) [13], сплата трьох процентів річних від простроченої суми грошового зобов'язання (ст. 625 ЦК України) [13]. Водночас у разі завдання шкоди на суб'єкта відповідальності можуть покладатися такі заходи: відшкодування майнової (ст. 1166 ЦК України) [13] та моральної (ст. 1167 ЦК України) [13] шкоди.

У трудовому праві можуть застосовуватися два види ЮВ – матеріальна та дисциплінарна.

Матеріальна відповідальність відіграє важливу роль у формуванні відповідального ставлення працівників до майна роботодавця, дотриманні трудової дисципліни та забезпеченні економічних інтересів як конкретних юридичних осіб і трудових колективів, так і суспільства загалом.

Відповідно до ст. 130 КЗпП України, працівники несуть матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну підприємству, установі чи організації внаслідок порушення своїх службових обов'язків [14].

Матеріальна відповідальність працівника – це вид ЮВ, що полягає в обов'язку відшкодувати заподіяну підприємству пряму дійсну шкоду, якщо вона стала наслідком протиправних і винних дій (або бездіяльності) працівника [4, с. 142]. Наприклад, якщо водій вантажівки через власну недбалість спричинив пошкодження автомобіля, він може бути зобов'язаний відшкодувати витрати на ремонт.

Працівник зобов'язаний дбайливо ставитися до майна підприємства, а роботодавець, своєю чергою, має забезпечити умови, що сприятимуть його збереженню та створення безпечного виробничого середовища. Якщо будь-яка зі сторін трудового договору неналежно виконує ці обов'язки, що призводить до матеріальних збитків, це є підставою для застосування матеріальної відповідальності [15, с. 378].

Дисциплінарна відповідальність – це різновид ЮВ, що настає за скоєння дисциплінарних проступків і полягає в накладенні дисциплінарних стягнень за порушення трудової, службової, військової дисципліни [4, с. 142].

Дисциплінарна відповідальність застосовується до працівників, які порушують трудову дисципліну або не виконують службові обов'язки. Серед основних видів дисциплінарних стягнень: догана (офіційне зауваження щодо порушення), позбавлення премії (зменшення або скасування матеріального заохочення); звільнення (припинення трудових відносин у разі істотного чи систематичного порушення) (ст. 147 КЗпП) [14].

До державних службовців застосовується один із таких видів дисциплінарного стягнення: зауваження, догана, попередження про неповну службову відповідність, звільнення з посади державної служби (ч. 1 ст. 66 Закону України «Про державну службу») [16].

Таким чином, ЮВ виявляється у різних видах, що дозволяє ефективно реагувати на правопорушення та підтримувати правопорядок у різних сферах суспільного життя.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради.* 1996. № 30. Ст. 14.
2. Шемелинець І.І. До питання класифікації видів юридичної відповідальності. *Закарпатські правові читання*. Том 1. С. 36–41.
3. Теорія держави та права : навч. посіб. / Є. В. Білозьоров, В.П.Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін. ; за заг. ред. С.Д.Гусарєва, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
4. Теорія держави та права: посібник для підготовки до іспитів / С.М. Тимченко, Р.А. Калюжний, Н.М. Пархоменок, С.М. Легуша. К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2005. 176 с.
5. Батанова Н.М. Конституційно-правова відповідальність як вид конституційно–правових відносин. *Часопис Київського університету права*. 2009. Вип. 2. С. 60–66.
6. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України.* 2001. № 25–26. Ст.131. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text
7. Павліченко Є.В., Бобошко О.М. Сутність кримінальної відповідальності та її специфічні ознаки. *Нове українське право*. 2023. Вип. 1. С. 188–193.
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text
9. Левенець Ю. О. Поняття адміністративної відповідальності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2012. Вип. 3. С. 54–62.
10. Теремцова Н.В. Особливості стадій юридичної відповідальності як динамічної категорії в теорії права. *Міжнародний науковий журнал «Верховенство права».* 2016. № 2. С. 15–19.
11. Коверзнєв М.С., Коверзнєва Г.П. Відповідальність держав у міжнародному праві. *Альманах міжнародного права*. 2016. Випуск 13. С. 49–56.
12. Правознавство : навч. посіб. / В. М. Олуйко, Р. І. Кондратьєв, Р. О. Стефанчук та ін.; за ред. Р. І. Кондратьєва. К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2008. 488 с.
13. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. №№ 40-44. Ст.356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text
14. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text
15. Трудове право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. В. О. Кучера. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 564 с.
16. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 4. Ст.43. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text

Гуменюк Богдан Борисович,

начальник окремого контрольно-пропускного пункту «Київ» Державної прикордонної служби України, аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН ЯК ОБ'ЄКТ ІНТЕГРОВАНОГО УПРАВЛІННЯ КОРДОНАМИ

Кордон забезпечує просторове визначення суверенітету та захист інтересів держави і населення. Щодо трактування поняття державного кордону, автором було проаналізовано різні тлумачення цього терміну. Згідно Закону України «Про державний кордон»,

державний кордон визначається як «лінія та вертикальна поверхня, які відокремлюють територію України (сушу, води, надра, повітряний простір) від територій інших держав» [3]. Досліджуючи науковий погляд на означену проблематику Мостиський А. Б. зазначає, що «територія однієї держави відокремлюється від території іншої за допомогою державних кордонів», що «виступають як невід'ємний та обов'язковий чинник формування цілісного державно-територіального організму». Без чітко визначених кордонів держава не може повною мірою реалізувати комплекс своїх суверенних прав. На думку автора, кордон держави є «маркером рівня її цивілізованості та відкритості для міжнародного співробітництва. Водночас усталені, захищені правом і надійно охоронювані державні кордони є однією з умов забезпечення національної безпеки будь-якої держави» [2, с. 9]. Н. І. Романюк визначає державний кордон як «позначену на поверхні землі або на карті лінію, а також як уявну вертикальну поверхню, яка проходить через цю лінію у повітряному просторі та у надрах землі, що визначає межу території держави і відокремлює її від інших держав і відкритих морів» [4, с. 157]. Н. В. Камінська зауважує, що державні кордони «є передумовою реалізації суверенних прав держави та територіальної організації, оскільки саме кордони визначають межі території та суверенітету держави» [1]. На основі аналізу категорій нормативно-правових актів та наукових праць науковців можна виокремити характерні ознаки державного кордону (рис. 1).

:

Рис. 1. Характерні ознаки державного кордону

Примітка. Складено автором за даними [3]

Таким чином, державний кордон є визначає межі територіального верховенства держави та матеріальну основу її існування. Функціонування державного кордону впливає на політичні, економічні, демографічні й соціальні процеси, а також на розвиток міждержавних відносин.

Список використаних джерел:

1. Камінська Н. В. Пріоритети правового забезпечення захисту державних кордонів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського.* 2017. Т. 28. № 1. С. 40–46.
2. Мостиський А. Б. Міжнародно-правова основа державних кордонів України : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Київський державний університет. Київ, 1993. 27 с.
3. Про державний кордон України : Закон України від 7 листопада 1991 р. №1777-XII. *URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text*
4. Романюк Н. І. Державний кордон. Політологія : навчальний енциклопедичний словник-довідник / ред. Н. М. Хома. Львів : Новий Світ-2000, 2014. 778 с.

Гуменюк Юлія Григорівна,
здобувач вищої освіти 2 курсу на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНТРОЛЮ ТА ПІДЗВІТНОСТІ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

У демократичному суспільстві ефективне функціонування публічної влади неможливе без належної системи контролю та підзвітності. Ці інститути забезпечують прозорість діяльності органів влади, сприяють попередженню зловживань, знижують рівень корупції, підвищують довіру населення до влади. Проте реалізація цих принципів на практиці стикається з рядом проблем, які мають як нормативне, так і інституційне походження.

Контроль у сфері публічної влади — це діяльність, спрямована на перевірку законності, ефективності, доцільності та відповідності діяльності суб'єктів публічного управління встановленим нормам і стандартам. Підзвітність, у свою чергу, означає обов'язок органів публічної влади пояснювати, виправдовувати свої дії та прийняті рішення перед іншими органами влади або громадськістю.

Основною нормативною базою, яка регламентує контроль і підзвітність, є Конституція України, зокрема ст. 5, 6, 8, 19 та інші, що закріплюють принцип верховенства права, поділу влади, народовладдя [1]. Нормативною базою також є ряд законів України, зокрема «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про центральні органи виконавчої влади», «Про Кабінет Міністрів України», «Про запобігання корупції» та інші.

В Україні система контролю включає п’ять основних форм. Внутрішній контроль здійснюється безпосередньо у межах органів влади через відповідні органи, зокрема служби та інспекції. Зовнішній державний контроль реалізується через органи, які перевіряють цільове використання бюджетних коштів. Парламентський контроль здійснює Верховна Рада України через парламентські слухання, депутатські запити, створення тимчасових комісій. Судовий контроль забезпечується через адміністративне судочинство, де громадяни можуть оскаржувати незаконні дії органів державної влади. Громадський контроль втілюється через інструменти участі громади – електронні петиції, громадські слухання, ЗМІ та механізми доступу до публічної інформації [2].

Проте на практиці в Україні існує чимало проблем, що ускладнюють реалізацію контролю та підзвітності.

Однією з них є недосконаліть законодавчої бази. Закони часто не містять чітких механізмів або допускають різне тлумачення, що відкриває шлях до зловживань. У разі виникнення правової невизначеності або суперечностей у тлумаченні положень нормативних актів, офіційне тлумачення в Україні здійснює Конституційний Суд України. Відповідно до п.2 ч.1 ст. 7 закону України «Про Конституційний Суд України», саме цей

орган уповноважений забезпечувати верховенство Конституції шляхом офіційного тлумачення її норм, а також норм інших нормативних актів.

Іншою проблемою є формальний підхід до звітності, коли документи створюються лише для «галочки», без реального аналізу чи врахування інтересів громадськості.

Також спостерігається низький рівень участі громадян у процесах контролю, що часто пов'язано з недостатньою поінформованістю та слабкою підтримкою громадських ініціатив. В окремих випадках контролюючі органи використовуються в політичних цілях, що дискредитує саму ідею контролю і підзвітності.

Для покращення ситуації необхідно вдосконалити нормативно-правову базу, чітко регламентувати контрольні процедури та забезпечити незалежність органів контролю. Важливо також розвивати цифрові інструменти прозорості — відкриті реєстри, електронну звітність, інтерактивні платформи моніторингу.

Паралельно слід посилювати участь громадськості, проводити інформаційні кампанії та підтримувати освітні проєкти, що сприятимуть формуванню активної громадянської позиції. Також дуже важливим необхідне впровадження персональної відповідальності посадових осіб за невиконання обов'язків у сфері контролю та звітності.

Покращення парламентського контролю над підзвітністю органів публічної влади полягає в посиленні аналітичної спроможності Верховної Ради, удосконаленні механізмів звітування посадовців, розширенні повноважень парламентських комісій, запровадженні цифрових інструментів моніторингу та встановленні реальної відповідальності за непідзвітність. Це сприятиме прозорості, ефективності управління та зміцненню довіри громадян до влади.

Важливою також є інституційна взаємодія між різними органами контролю. Сьогодні існує проблема дублювання функцій та відсутності координації між державними аудиторами, інспекціями, антикорупційними структурами та органами правопорядку. Створення єдиної інформаційної бази, обмін аналітикою та спільне планування перевірок дозволили б уникнути зайвого адміністративного навантаження на об'єкти контролю та підвищити результативність перевірок.

Не менш вважливим є покращення у сфері протидії корупції, що передбачає посилення незалежності та ефективності антикорупційних органів, зокрема Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції. Варто звернути увагу на удосконаленні системи електронного декларування та автоматичної перевірки декларацій, посилення аналітичної спроможності НАЗК у виявленні конфлікту інтересів, а також неупередженості у розгляді справ, що стосуються корупційної діяльності посадових осіб. Це забезпечить ефективність діяльності у сфері антикорупційної діяльності та звітності перед міжнародними партнерами.

Контроль та підзвітність у сфері публічної влади — ключові інструменти забезпечення прозорості, законності та демократичного управління. Проте в Україні існує чимало проблем, що знижують ефективність їх реалізації. Подолання цих труднощів потребує комплексного підходу, законодавчих реформ, посилення інституційної спроможності та активної участі громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 10.05.2025).
2. Маринушкін А. Г. Проблеми реалізації механізмів забезпечення контролю в системі публічної влади. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування.* 2024. № 12.
3. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII : станом на 20 серп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text (дата звернення: 13.05.2025).

Гуцул Інна Анатоліївна,
доцент кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, кандидат економічних наук, доцент

Ткач Дмитро Сергійович,
аспірант кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЧИННИК ОПТИМІЗАЦІЇ МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ ТА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Мале підприємництво відіграє важливу роль в економічному розвитку України, забезпечуючи створення робочих місць, підтримку регіонального розвитку, розширення експортних можливостей та впровадження інновацій. Проте одним із головних бар'єрів на шляху його зростання залишається обмежений доступ до фінансових ресурсів для інвестиційної діяльності та складність проходження митних процедур при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. У цьому контексті цифрові технології стають важливим чинником удосконалення як фінансового забезпечення, так і митного оформлення малого бізнесу.

Сучасні економічні умови вимагають від малого підприємництва гнучкості, інноваційності та здатності швидко адаптуватися до змін на внутрішньому і зовнішньому ринках. Одним із ключових чинників успішного розвитку малого бізнесу є ефективне фінансове забезпечення інвестиційної діяльності та оптимізація митних процедур, що дозволяє впроваджувати нові технології, розширювати виробництво, здійснювати міжнародні операції та підвищувати конкурентоспроможність. Проте в Україні малі підприємства часто стикаються з труднощами в отриманні традиційного фінансування через обмежений доступ до банківського кредитування, високі відсоткові ставки, недостатню фінансову звітність, а також з витратними та складними митними процедурами при імпорті чи експорті товарів [1].

Цифрові технології надають суб'єктам господарювання значні аналітичні можливості для прийняття стратегічних рішень, як у фінансовій сфері, так і у сфері митного оформлення. Завдяки використанню великих обсягів даних (Big Data) та інструментів аналітики даних підприємства можуть здійснювати глибокий аналіз фінансових показників, виявляти закономірності, прогнозувати зміни на ринку, а також ефективніше планувати експортно-імпортні операції, що сприяє формуванню обґрунтованих інвестиційних і зовнішньоекономічних стратегій. Це дозволяє оперативно реагувати на фінансові та регуляторні виклики, передбачати ризики, а також спрощувати взаємодію з митними органами в умовах високої мінливості економічного середовища.

У цьому контексті цифрові технології виступають як потужний інструмент трансформації фінансового та митного середовища для малого бізнесу. Використання фінансових технологій (фінтех), онлайн-платформ для подання митної документації, електронних систем обліку, автоматизованих митних процедур та блокчейн-рішень відкриває нові можливості для залучення інвестицій, зниження витрат, пришвидшення проходження митного контролю і підвищення прозорості всіх фінансових та митних операцій. Водночас цифровізація сприяє інтеграції малого бізнесу у глобальні фінансові та торговельні мережі, створюючи умови для сталого розвитку [2].

Сучасний розвиток цифрових технологій відкриває нові можливості для фінансового управління та оптимізації митних процедур. Однією з найважливіших тенденцій є перехід до хмарних технологій, які дозволяють зберігати й обробляти великі обсяги фінансової та

митної інформації у віртуальних середовищах, забезпечуючи високу масштабованість, доступність і безпеку даних. Іншою важливою тенденцією є активний розвиток аналітики даних, що дає змогу здійснювати детальний аналіз фінансової діяльності та логістичних процесів, виявляти закономірності та оптимізувати зовнішньоекономічні операції.

Окрім цього, інноваційні технології, такі як штучний інтелект, машинне навчання та блокчейн, демонструють значний потенціал у сфері фінансового і митного управління, сприяючи автоматизації процесів, підвищенню точності прогнозів, скороченню часу митного оформлення і зміцненню довіри до транзакцій. Застосування таких технологій у сфері інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності малого підприємництва сприяє підвищенню ефективності фінансового планування, оптимізації витрат, прискоренню митних процедур та мінімізації ризиків.

Впровадження цифрових технологій дозволяє малому бізнесу ефективніше управляти фінансовими ресурсами, знижувати ризики, підвищувати точність фінансових прогнозів, забезпечувати прозорість операцій та пришвидшувати зовнішньоекономічну діяльність шляхом спрощення митних процедур [3]. Цифрові інструменти значно покращують процеси фінансового планування, бухгалтерського обліку і міжнародної торгівлі, а також дозволяють залучати інвестиції з альтернативних джерел та ефективно виходити на нові ринки.

У таблиці 1 наведено основні цифрові технології, що застосовуються для покращення фінансового забезпечення інвестиційної діяльності та оптимізації митного оформлення малого бізнесу в Україні.

Таблиця 1

Роль цифрових технологій у вдосконаленні фінансового забезпечення інвестиційної діяльності малого бізнесу

Цифрова технологія	Сфера застосування	Переваги для малого бізнесу
Хмарні технології	Зберігання та обробка фінансових даних	Доступність, масштабованість, економія витрат на IT-інфраструктуру
Аналітика великих даних	Аналіз фінансових показників, прогнозування	Виявлення трендів, підвищення обґрунтованості інвестиційних рішень
Штучний інтелект (AI)	Прогнозування, автоматизоване прийняття рішень	Підвищення точності фінансових прогнозів, зниження людського фактору
Машинне навчання (ML)	Виявлення закономірностей у даних, оцінка ризиків	Автоматизація аналізу, адаптивність до змін ринку
Блокчейн	Інвестиційні операції, облік, смарт-контракти	Прозорість, надійність, зменшення ризику шахрайства
Фінтех-платформи	Альтернативне фінансування (краудфандинг, P2P-кредити)	Розширення доступу до фінансових ресурсів
Цифрові платформи обліку	Управління фінансами, облік витрат і доходів	Швидкий доступ до фінансової інформації, спрощення звітності

Джерело: розроблено автором

З наведених даних видно, що цифрові технології суттєво розширюють можливості малого підприємництва у сфері фінансового забезпечення та митного супроводу інвестиційної діяльності. Завдяки інтеграції хмарних сервісів, аналітики даних, штучного інтелекту та фінтех-інструментів малі підприємства можуть не лише ефективніше управляти фінансовими потоками, залучати інвестиції з нових джерел, а й спрощувати процедури митного оформлення імпортного обладнання, сировини та інших товарів для реалізації інвестиційних проєктів. Це особливо важливо в умовах обмеженого доступу до

традиційного банківського кредитування та потреби у швидкому проходженні митних процедур.

Упровадження сучасних цифрових рішень, зокрема електронного документообігу, митних інформаційних систем та систем попереднього декларування товарів, сприяє підвищенню прозорості, оперативності та точності фінансових і логістичних рішень, що є запорукою успішної реалізації інвестиційних проєктів і довгострокового розвитку малого бізнесу.

Сучасні цифрові інструменти у сфері фінансування та митного адміністрування дозволяють малим підприємствам отримувати доступ до нових джерел капіталу і одночасно скорочувати часові та фінансові витрати на митні процедури. Це, зокрема, онлайн-платформи краудфандингу та краудінвестингу, фінтех-сервіси для онлайн-кредитування, P2P-платформи, цифрові платформи для бухгалтерського обліку, планування та аналітики, а також використання електронних митних сервісів, які оптимізують процеси імпорту та експорту [4].

Запровадження цифрових технологій у фінансову та митну сфери надає малому бізнесу низку переваг. По-перше, це зменшення транзакційних витрат і прискорення проходження митних процедур завдяки електронній подачі документів. По-друге, зростає доступність фінансових та митних послуг незалежно від місцезнаходження підприємства. По-третє, цифрові інструменти дозволяють краще управляти фінансами, прогнозувати витрати, оптимізувати логістичні ланцюги та оцінювати інвестиційні ризики, що підвищує довіру як з боку потенційних інвесторів, так і з боку контролюючих органів.

Втім, впровадження цифрових технологій супроводжується низкою викликів. Серед основних проблем варто зазначити недостатній рівень цифрової та фінансової грамотності серед представників малого бізнесу, обмежений доступ до якісного інтернет-зв’язку в окремих регіонах, недовіру до новітніх фінансових та митних сервісів, а також слабкість нормативно-правової бази для функціонування цифрових інструментів в Україні [5].

Для подолання цих викликів доцільно активізувати державну підтримку цифровізації малого підприємництва, розробити програми навчання підприємців основам цифрової та митної грамотності, а також удосконалити законодавче регулювання у сфері фінансових і митних технологій. Крім того, важливим завданням є створення сприятливого середовища для розвитку фінтех- і миттех-компаній (митно-цифрових сервісів), які можуть стати надійними партнерами малого бізнесу у залученні інвестицій та здійсненні зовнішньоекономічної діяльності.

Таким чином, цифрові технології відкривають нові можливості для розвитку інвестиційної діяльності малого підприємництва в Україні, сприяючи одночасній оптимізації фінансового забезпечення та митного супроводу. Їх ефективне використання дозволяє подолати існуючі бар’єри, прискорити реалізацію інвестиційних проєктів та підвищити конкурентоспроможність малого бізнесу як важливої ланки національної економіки.

Список використаних джерел:

1. Криниця С. Сучасні тренди розвитку цифрових технологій та їх вплив на публічні фінанси. *Збірник наукових праць Державного податкового університету*. 2023. № 2. С. 82–120. Doi: https://doi.org/10.33244/2617-5940.2.2023.82-120

2. Стратегія розвитку фінтеху в Україні до 2025 року. URL: https://bank.gov.ua/ua/files/DDWIAwXTdqjdClp

3. Розвиток фінтеху в Україні. URL: https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy/fintech2025

4. Допомога підприємцям у створенні та розвитку бізнесу. Дія. Бізнес. URL: https://business.diia.gov.ua/

5. Даньків В.В. Вплив електронної комерції на ринок праці в контексті розвитку цифрової економіки. *Академічні візії*. 2022. Випуск 8—9. DOI: http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.6859604

Гуцул Ірина Олегівна,
здобувач вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У сучасних умовах глобалізації та інтеграції до міжнародного правового простору реформа судової системи в Україні набуває особливої актуальності. Однією з ключових передумов ефективного функціонування судової влади є її відповідність міжнародним стандартам правосуддя, що ґрунтуються на принципах верховенства права, незалежності суду, забезпечення справедливого судового розгляду та дотримання прав людини.

Зобов'язання, які бере на себе Україна в межах міжнародних договорів, зокрема в рамках співпраці з Радою Європи, Європейським Союзом, а також у межах імплементації рішень Європейського суду з прав людини, значною мірою впливають на зміст та напрямки судової реформи. Імплементація міжнародно-правових зобов'язань є не лише вимогою зовнішньополітичного курсу держави, а й запорукою зміцнення довіри громадян до судової влади, підвищення ефективності правосуддя та утвердження демократичних засад в управлінні державою.

В Україні питання імплементації міжнародно-правових зобов'язань у контексті реформування судової системи досліджують такі науковці, як С. Головатий, О. Совгиря, М. Хавронюк, Ю. Бошицький, О. Малиновський, І. Сліденко, В. Шаповал, В. Луць, В. Ковальський, О. Скрипнюк, які аналізують вплив міжнародного права на розвиток вітчизняного судочинства та формування правової держави. Значну увагу приділяють даній тематиці й науковці, що спеціалізуються на правозастосовній практиці, зокрема Н. Онопенко, В. Татьков, А. Бойко, які у своїх працях висвітлюють проблеми практичної реалізації міжнародних правових норм у судовій діяльності. Експерти Ради Європи, Венеційської комісії та проєкту USAID «Нове правосуддя» надають фахові висновки щодо відповідності судової реформи в Україні європейським стандартам. Дослідники також акцентують на необхідності гармонізації українського законодавства з нормами міжнародного права, зокрема практикою Європейського суду з прав людини, що є важливим чинником забезпечення справедливого судочинства та утвердження демократичних принципів функціонування судової влади в Україні.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю аналізу процесів трансформації судової системи України під впливом міжнародного права, а також оцінки ефективності заходів, спрямованих на реалізацію взятих зобов'язань. Розгляд механізмів правового, інституційного та практичного забезпечення імплементації міжнародних стандартів дозволяє виявити проблеми, що потребують вирішення, та запропонувати шляхи вдосконалення реформи судової системи.

Імплементація міжнародно-правових зобов'язань є одним із ключових чинників трансформації судової системи України. У зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, а також в межах участі в Раді Європи та ООН, Україна взяла на себе низку зобов'язань щодо забезпечення незалежності судової влади, прозорості процедур правосуддя та гарантування справедливого судового розгляду. Основними орієнтирами для реформування стали стандарти Ради Європи, зокрема висновки Венеційської комісії, рекомендації Комітету міністрів Ради Європи, а також практика Європейського суду з прав людини [1].

Мі5народне право визначає судову незалежність як фундаментальний принцип правової держави. У цьому контексті особливу роль відіграють документи, як-от Європейська хартія про статус суддів (1998), Бангалорські принципи поведінки суддів (2002), Керівні принципи ООН щодо ролі суддів і юристів (1985). Їхня імплементація в Україні поступово втілюється через зміни до Конституції, реформу органів суддівського самоврядування (зокрема Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів), а також через нове процесуальне законодавство.

Важливим елементом імплементації міжнародно-правових зобов'язань є виконання рішень Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), у яких фіксуються порушення прав людини внаслідок недоліків національної судової системи. Станом на 2024 рік Україна входить до п'ятірки держав за кількістю невиконаних рішень ЄСПЛ. Це свідчить про наявність системних проблем, зокрема затягування судових процесів, відсутність ефективного механізму виконання судових рішень, а також впливу політичних чинників на судову владу.

Євроінтеграційний курс України передбачає адаптацію не лише законодавчих, а й інституційних механізмів. Одним із найбільш показових прикладів є створення Вищого антикорупційного суду (ВАС) у 2019 році, який був сформований відповідно до вимог міжнародних партнерів, включно з МВФ, ЄС та G7. Прозора процедура добору суддів до ВАС, за участі міжнародних експертів, продемонструвала реальну практику імплементації міжнародних стандартів у процесі формування судової системи [3].

Крім того, на законодавчому рівні були внесені зміни до Конституції України (2016), які уточнили принципи судочинства, посилили гарантії незалежності суддів та закріпили механізми притягнення їх до відповідальності. Закон «Про судоустрій і статус суддів» та супровідні процесуальні кодекси були адаптовані відповідно до європейських рекомендацій, однак процес їх реалізації потребує подальшого моніторингу та удосконалення [1].

Попри прогрес, в Україні залишаються значні труднощі у впровадженні міжнародно-правових стандартів. До ключових проблем належать:

- затягування процедур добору та переатестації суддів;
- низький рівень довіри до судової влади серед громадян;
- політичний тиск на суддів і органи суддівського самоврядування;
- нестача фінансування та кадрового ресурсу в судовій системі.

Також виявляється недостатня спроможність державних інституцій у системному моніторингу виконання міжнародних зобов'язань. Наявна правова база часто не супроводжується ефективним механізмом її реалізації, що знижує довіру до реформ та ускладнює процес євроінтеграції.

Подальше вдосконалення судової реформи в Україні потребує зміцнення незалежності судової влади та забезпечення справедливого судового розгляду. Одним із важливих кроків є розширення практики застосування міжнародного правосуддя в національних судах, зокрема через механізми національного судового контролю за виконанням рішень ЄСПЛ та інших міжнародних інстанцій.

Також необхідно продовжувати вдосконалення процесів добору суддів, підвищення рівня їх кваліфікації та забезпечення їх незалежності від зовнішніх політичних та економічних чинників. Підвищення ефективності судочинства можливо через збільшення фінансування судових органів, впровадження сучасних технологій для автоматизації процедур та зменшення затримок у розгляді справ.

Процес реформування судової системи в Україні є складним і багатогранним завданням, яке потребує гармонізації національних норм з міжнародними стандартами. Одним із ключових аспектів, який визначає ефективність реформ, є впровадження європейських стандартів, забезпечення прозорості та підзвітності суддів, а також покращення інституту суддівського самоврядування. У цьому контексті можна виділити кілька важливих напрямів для подальшого вдосконалення судової реформи в Україні.

Імплементація європейських стандартів є необхідною умовою для розвитку правової системи України. Зокрема, важливо забезпечити відповідність національного законодавства вимогам Європейського Союзу, а також практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Україна, як держава, що прагне стати частиною Європейського Союзу, повинна продовжувати вдосконалення процесу адаптації свого законодавства, зокрема в контексті судової реформи. Зміни в законодавстві мають бути орієнтовані на підвищення ефективності правосуддя, зміцнення незалежності суддів і забезпечення справедливих умов для всіх учасників судового процесу [4].

Для підвищення рівня довіри до судової системи в Україні важливо забезпечити прозорість та підзвітність діяльності суддів. Впровадження механізмів громадського контролю за судовими органами та їх діяльністю є однією з ключових складових реформи. Особливо важливим є створення ефективних платформ для громадського спостереження за судовими процесами, а також забезпечення доступу громадян до інформації про суддів, їх діяльність та дисциплінарні порушення.

Незалежність судової влади безпосередньо залежить від рівня кваліфікації суддів. Тому важливо інтегрувати міжнародний досвід та стандарти в програми навчання для суддів. Це дозволить забезпечити високий рівень підготовки та компетентності суддів у розв'язанні складних правових питань. Обмін досвідом з європейськими колегами та регулярне підвищення кваліфікації суддів допоможуть забезпечити адаптацію національних суддів до нових викликів, які з’являються в результаті глобалізації, інтеграції до європейського правового простору та розвитку технологій.

Отже, імплементація міжнародно-правових зобов’язань є необхідною умовою для успішного реформування судової системи України. Підписання угод, співпраця з міжнародними правовими інституціями та виконання рішень ЄСПЛ стимулюють удосконалення національної правової системи.

Протягом останніх років було досягнуто певного прогресу в напрямку судової реформи, однак залишаються суттєві проблеми у виконанні міжнародних стандартів. Труднощі у забезпеченні незалежності суддів, кадрових реформ та адаптації законодавства потребують подальшої уваги.

Перспективи розвитку судової реформи в Україні залежать від успішної імплементації міжнародних норм, подальшого зміцнення незалежності судової влади та забезпечення прозорості судових процесів. Однак, для досягнення справжніх змін необхідно продовжувати боротьбу з корупцією, збільшити фінансування судової системи та інвестувати в підвищення кваліфікації суддів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. – Київ: Верховна Рада України, 1996. URL: https://www.rada.gov.ua
2. Закон України "Про судоустрій і статус суддів". – Київ: Верховна Рада України, 2016. URL: https://www.rada.gov.ua
3. Венеціанська комісія. Європейська хартія про статус суддів (1998). URL: https://www.venice.coe.int
4. Європейський суд з прав людини. Керівні принципи ООН щодо ролі суддів і юристів (1985). URL: https://www.un.org
5. Овсієнко А. Реформи мають бути спрямовані на розвиток судової системи та покращення доступу до правосуддя. URL: https://pl.arbitr.gov.ua/tu20/pres-centr/news/1045709.

Демидчук Людмила Богданівна,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі та логістики Львівського торговельно-економічного університету, кандидат технічних наук, доцент

Сапожник Дмитро Іванович,
доцент кафедри товарознавства, митної справи та управління якості Львівського торговельно-економічного університету, кандидат технічних наук, доцент

ПУБЛІЧНИЙ КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Аналіз наукових та нормативних джерел у галузі публічного контролю та нагляду загалом, а також публічного контролю та нагляду в економічній сфері дає змогу констатувати відсутність єдиних підходів щодо позиціонування публічного контролю та нагляду, його структурних складових, критеріїв структурування його змісту. Незважаючи на визнання самостійності контролю та нагляду як форм управлінської діяльності, їх варто розглядати як цілісне, складне поняття, що включає контрольну та наглядову складові [1, 2].

Віднесення до публічного може бути обумовлено кількома критеріями [3]:

1) суб'єктним і об'єктним складом здійснюваних процесів;

2) формою, характером взаємодії в рамках процесу (відкритий, гласний);

3) спрямованістю процесів (зовнішній, внутрішній);

4) загальними цілями взаємодії, єдиними цілями учасників процесів;

5) інтегрованістю в систему публічного управління.

Під час використання категорії «публічний» стосовно певної сфери суспільних відносин (у сфері економічних, культурних, трудових, сільськогосподарських та інших) здебільшого в неї закладають сенс зовнішнього чинника стосовно виокремленої, на підставі певних критеріїв відокремленої сфери. У цьому сенсі публічний контроль і нагляд у певній сфері містить у собі контрольно-наглядовий вплив на цю сферу структур, що не входять до неї самої.

Тобто публічний контроль і нагляд у підприємництві може бути визначено з погляду його місця і меж у системі публічного управління в таких варіантах позиціонування:

1) як контроль органів публічної влади економічної сфери (вузький підхід);

2) як відкритий контроль за діяльністю суб'єктів підприємництва, контроль, інформація про процедури, результати та інші показники якого доступна зацікавленим особам;

3) як будь-який зовнішній контроль за підприємницькою діяльністю господарюючих суб'єктів (державний, аудиторський, громадський тощо), по суті будь-який контроль, за винятком внутрішньо-організаційного контролю та самоконтролю;

4) як контроль, спрямований на досягнення спільних цілей взаємодії (цими цілями може бути економічне зростання, сталий розвиток, інтеграція тощо) та (або) забезпечення спільних інтересів учасників такої взаємодії;

5) як контроль, логічно вбудований у систему публічного управління, що має певне місце в ієрархії публічно-правового механізму, виконує в ньому відповідну роль.

Контрольно-наглядова діяльність у сфері підприємництва включає: контроль за дотриманням бюджетного та податкового законодавства; контроль за дотриманням обов'язкових вимог державних стандартів; контроль дотримання технологічних правил; контрольно-регулюючі функції митних органів; валютний та експортний контроль; аудит (контрольна функція з перевірки правильності складання фінансових документів); санітарно-епідеміологічний контроль тощо. А сучасний розвиток економічних відносин зумовлює трансформацію ролі та місця держави в управлінні економічними процесами. Змінюється і зміст управлінських функцій публічної влади, їх арсенал та співвідношення

одна з одною в загальному механізмі регулюючого впливу на економічну сферу. Цифровізація публічного управління загалом, а також окремих його функцій трансформує місце і роль держави в економічній та іншій взаємодії. Традиційний статус держави як регулятора поступається місцем іншим статусам держави, генерує відносно нові формати її присутності в економічних, соціальних та інших відносинах, відображає появу мережевих властивостей в управлінні.

Структуру публічного контролю і нагляду в підприємницькій діяльності можна виокремити за різними критеріями: суб'єктом, об'єктом контролю і нагляду, сферою здійснення, формами тощо. При цьому можна говорити про два підходи до розуміння публічності стосовно контрольно-наглядової діяльності. У першому випадку публічний контроль ототожнюється із контролем органів системи публічної влади, що включає в себе органи трьох гілок влади, інші державні органи, а також органи місцевого управління. У цьому разі контрольну діяльність забезпечують засобами адміністративного примусу, хоча примусовий характер контрольно-наглядової діяльності також не є безперечним. Другий випадок дає змогу віднести до структури публічного контролю будь-який зовнішній щодо діяльності об'єкта контроль, включно з контролем громадськості.

Структурувати публічний контроль і нагляд в підприємництві можна не тільки за суб'єктами і формами його здійснення, а й на основі розмежування контрольної та наглядової складових такої діяльності. Не вдаючись у розмежування контрольної та наглядової діяльності в системі публічного управління, слід диференціювати ці управлінські функції, оскільки їх співвідношення, оптимальне поєднання виступає умовою ефективності публічно-правового впливу в певній сфері суспільних відносин.

Слід визнати відсутність однозначної позиції з питання критеріїв віднесення контрольно-наглядової діяльності до публічної. На нашу думку домінуючими критеріями повинні виступати не суб'єкти здійснення контролю і нагляду (як це заведено вважати), а вбудованість механізмів контролю і нагляду в цілісну систему публічного управління, логічну інтегрованість їх у неї.

Цифровізація та інтеграція в сучасній підприємницькій діяльності зумовлюють певну трансформацію ролі та місця держави в регуляції суспільних відносин, зміну форм взаємодії держави з громадянами та організаціями в економічній сфері. За цих умов критерій публічності контролю та нагляду, його співвідношення з іншими формами публічного управління у сфері підприємництва потребує актуалізації обґрунтування з погляду як суб'єктного складу, так і форм, механізмів контрольно-наглядової діяльності, їх оптимального входження у цілісну систему взаємодії громадян та організацій з публічною владою.

Список використаних джерел:

1. Крегул Ю. І., Банк Р. О. Безпека підприємницької діяльності в Україні: адміністративно-правовий аспект : монографія. Київ : *Київ. нац. торг.-екон. ун-т*, 2015. 240 с.

2. Hofmann, S., Sæbø, Ø., Braccini, A.M. & Za, S. () The public sector's roles in the sharing economy and the implications for public values. *Government Information Quarterly*. 2019. 36, (4), 101399. https://doi.org/10.1016/j.giq.2019.101399.

3. Ключковський Ю. Категорія «юридична особа» з точки зору публічного права. *Український часопис конституційного права.* 2023. № 4. С. 3-35. https://doi.org /10.30970/jcl.4.2023.1.

Дерець Вікторія Анатоліївна,
старший науковий співробітник відділу проблем державного управління та адміністративного права Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, кандидат юридичних наук., старший науковий співробітник

НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ, МІНІСТЕРСТВ ТА ІНШИХ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

У післявоєнний період законодавство про функціонування Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади потребуватиме змін. Це обумовлюється необхідністю підвищення інституційної здатності органів виконавчої влади всіх рівнів, і, в першу чергу, вищого та центрального рівнів, забезпечити післявоєнну відбудову, виконання комплексних заходів відновлення, повною мірою реагувати на післявоєнні виклики, розвивати державу, продовжувати євроінтеграційний напрям руху.

Варто зазначити, що питання удосконалення діяльності Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади набуло актуальності ще в довоєнний період. Метою було забезпечення розвитку всіх сфер, якими здійснюється державне управління, з урахуванням європейського досвіду.

Проведений науковцями на основі постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України аналіз основних напрямів реформування та оптимізації органів виконавчої влади в довоєнний період свідчить, що реформування та оптимізація передбачали оновлення організаційної структури апарату міністерств; оптимізації структури та функцій центральних органів виконавчої влади; вдосконалення механізмів спрямування і координації в органах виконавчої влади; позбавлення міністерств невластивих їм функцій і повноважень; забезпечення підзвітності органів виконавчої влади суспільству; спрощення процедур утворення та припинення центральних органів влади [8, с. 94]. Однак, процеси реформування та оптимізації завершені не були.

Під час повномасштабного вторгнення РФ в Україну невирішені раніше проблеми нагадують про себе, адже в умовах війни порушилася життєдіяльність суспільства, загострилися потреби в оперативному та результативному реагуванні держави на складні виклики, а тому підвищилися вимоги до органів виконавчої влади.

Важливі законопроекти щодо унормування функцій членів уряду (як частина реформи державного управління), які було передано на розгляд Верховної Ради України, відкладені через війну [3, с. 65]. Разом з цим, хоча вирішення окреслених проблем і перебуває «на паузі», це не перешкоджає продовженню адміністративно-правового дослідження цих питань, тому увага науковців до них не зменшується.

Наразі основні завдання Кабінету Міністрів України (ст. 2 Закону України «Про Кабінет Міністрів України») орієнтовані на те, що Уряд, як вищий орган у системі органів виконавчої влади, забезпечує реалізацію законів та державної політики, розробленої Верховною Радою України, однак він не є суб’єктом координації та розробки державної політики. Як свідчить європейський досвід, така важлива функція, як забезпечення формування державної політики, поряд з функцією реалізації законів, становить вагому складову діяльності урядів.

Використання ж у вітчизняному державному управлінні «традиційних» для нашої держави підходів, а також недостатньо реформована система виконавчої влади відстають від значної кількості проблем, які виникають у сферах державного управління. У науковій літературі слушно наголошується, що несумісність системи виконавчої влади і нових реалій життя обумовлює відчутну втрату ефективності управління державою. Це, зокрема, стосується нечіткості у визначенні функцій і сфер відповідальності різних управлінських елементів, недооцінки сучасних інструментів планування і аналізу діяльності. Крім того, не повністю вирішене питання структурно-функціональної характеристики органів

виконавчої влади. Його вирішення тісно пов'язане з проблемою розмежування повноважень у цій системі [5, с. 1-3].

Вірно зазначається, що головна мета реформи системи державного управління полягає у формуванні дієвої системи такого управління, здатної виробляти та реалізовувати цілісну державну політику, спрямовану на суспільний сталий розвиток, адекватне реагування на внутрішні й зовнішні виклики, створення найсприятливіших правових і організаційних умов для економічного зростання [4, с. 14]. А також констатується, що адміністративна реформа є необхідною умовою для успішної інтеграції України в Європейський Союз. Вона передбачає оптимізацію структури державного управління, удосконалення процедур прийняття рішень та підвищення професіоналізму державних службовців. Впровадження європейських стандартів у національну систему управління сприяє підвищенню ефективності роботи державних інституцій, зменшенню бюрократії та покращенню якості надання публічних послуг громадянам. Реформа державного управління включає перегляд та оновлення нормативно-правової бази, яка регулює діяльність органів виконавчої влади. Процес передбачає прийняття нових законів та підзаконних актів, спрямованих на вдосконалення організаційної структури державних органів, запровадження сучасних методів управління та контролю, а також на забезпечення прозорості та відкритості їх діяльності [7, с. 270-271].

Науковці серед проблем, які постають у межах реалізації євроінтеграційного процесу, виокремлюють проблеми системи розробки політики – відсутність нормативно-правової бази, яка б регулювала весь процес аналізу та розробки політики, та прописаної стратегії її розбудови. Як наслідок, органи виконавчої влади не працюють системно над реалізацією довгострокових політик, а лише виконують чіткі короткострокові «директиви». А також незавершеність реформи апарату державного управління і, як результат, відсутність чіткого розмежування між різними органами влади у сферах відповідальності, що має свої наслідки, зокрема, і щодо євроінтеграції [1, с. 12].

Прем'єр-міністр України Д. Шмигаль під час четвертої щорічної прес-конференції зазначив, що міністерства будуть потужними центрами розробки політики та аналітики [2]. На досягнення цього мають бути спрямовані зміни в компетенційних (статусних) законах про Кабінет Міністрів України та про центральні органи виконавчої влади.

Відповідно до ч. 2 ст. 1 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» міністерства забезпечують формування та реалізують державну політику в одній чи декількох сферах, інші центральні органи виконавчої влади виконують окремі функції з реалізації державної політики. Однак, щоб запрацював механізм формування державної політики, міністерства мають діяти як «продовження» Уряду та формувати державну політику і при цьому не виконувати функції з її реалізації. На нашу думку, таке завдання міністерств, як визначення пріоритетних напрямів розвитку, варто доповнити аналізом стану справ, загроз та викликів у сфері їх відповідальності, підготовкою документів державної політики. Функції з реалізації державної політики повинні бути покладені на інші центральні органи виконавчої влади, які, в свою чергу, мають входити до системи міністерства. Наразі Кабінет Міністрів України хоча й здійснює спрямування та координацію діяльності інших центральних органів виконавчої влади через відповідних міністрів, інші центральні органи виконавчої влади не входять до системи міністерства.

Зміни до компетенційних (статусних) законів про Кабінет Міністрів України та про центральні органи виконавчої влади, на нашу думку, повинні передбачати не лише закріплення суб'єктів формування та реалізації державної політики і їх повноважень, а й визначати етапи процесу формування державної політики. Погоджуємося з позицією науковців, які вважають, що унаслідок ігнорування етапів визначення проблеми, оцінки альтернативних варіантів її вирішення, проведення необхідних консультацій, оцінювання державної політики державно-політичні рішення не будуть оптимальними й не узгоджуватимуться з іншими [6, с. 95].

Удосконалення законодавства повинно охопити й структурні трансформації в міністерствах, адже зміна функцій викличе необхідні зміни організаційної структури міністерств, створення спеціалізованих структурних підрозділів з формування державної політики.

Отже, продовжує залишатися актуальною потреба удосконалення функціонування Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. У післявоєнний період ці завдання мають вирішуватися шляхом внесення необхідних змін до компетенційних (статусних) законів про Кабінет Міністрів України та про центральні органи виконавчої влади або прийняття нового комплексного закону про організацію та діяльність Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.

Список використаних джерел:

1. Гайду С. В. Післявоєнне відновлення України: реформи та ініціативи формування державної політики. *Правова держава*. 2023. № 52. С. 9-20.

2. Денис Шмигаль: Працюємо над інституційними змінами, плануємо зміну формату Уряду. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/denys-shmyhal-pratsiuiemo-nad-instytutsiinymy-zminamy-planuiemo-zminu-formatu-uriadu

3. Кононенко Н. Інституційна спроможність українських урядів: проблеми ефективності та легітимності. *Політичні дослідження*. 2024. № 2(8). С. 53-72.

4. Копиленко О. Л. Деякі питання правової модернізації публічного управління та адміністрування в Україні. Законодавчі аспекти модернізації публічного управління та адміністрування в Україні / Заг. ред. О. Л. Копиленка, В. Є. Воротіна; Інститут законодавства Верховної Ради України. К.: Вид-во «Людмила», 2020. (Сер.: Законодавчі аспекти державного управління та місцевого самоврядування. – Вип. 4). – С. 12-16.

5. Кульчій І. О. Оптимізація функцій органів виконавчої влади в контексті реформування системи державного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2012. № 8. С. 1-3.

6. Рябцев Г. Л. Удосконалення нормативно-правового та аналітичного забезпечення реформування державної політики в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 22. С. 93-97.

7. Чалабієва М. Р. Правове забезпечення адміністративної реформи та цифровізації публічного управління в умовах євроінтеграції України. *Правове забезпечення трансформації діяльності органів публічної влади для відновлення України*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, приуроченої до 28-ої річниці прийняття Конституції України, м. Київ, 25 червня 2024 р. Одеса: Видавництво «Юридика», 2024. С. 270-273.

8. Ярмистий М. Напрями наукових досліджень та нормативно-правових актів з питань управлінської спроможності органів виконавчої влади. *Society and Security.* 2024. № 2-3 (3). С. 91-97.

Долинська Марія Степанівна,
професор кафедри господарсько-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ГАРАНТІЇ ПРОВАДЖЕННЯ КВАЗІНОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ

Місцеве самоврядування – право територіальної громади – жителів села, селища міста – самостійно розв’язувати питання місцевого значення відповідно до Конституції та законів України [1, с. 5].

Правові засади місцевого самоврядування в Україні визначаються у Конституції України, законах України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про органи самоорганізації населення», галузевому законодавстві, підзаконних нормативно-правових актах, що приймаються на їх основі, а також в актах органів місцевого самоврядування, які приймаються ними у межах компетенції [2, с. 115].

Місцеве самоврядування – це необхідний атрибут кожної демократичної держави сучасності. В свою чергу децентралізація дала змогу об'єднати сільські, селищні і міські ради та створити сильні територіальні громади, котрі розпоряджаються більшою кількістю ресурсів, а також наділені більшою здатністю до автономії [3, с. 397].

Органи місцевого самоврядування наділені широкими повноваженнями.

З точки зору теми дослідження виокремлюємо повноваження щодо вчинення нотаріальних дій, а також прирівняних до нотаріальних довіреностей.

Станом на 2025 рік, відповідно до статті 1 Закону України «Про нотаріат», у сільських населених пунктах уповноважені на це посадові особи органів місцевого самоврядування вчиняють нотаріальні дії, передбачені статтею 37 вищевказаного Закону.

А саме: вживають заходів щодо охорони спадкового майна; посвідчують заповіти (крім секретних); видають дублікати посвідчених ними документів; засвідчують вірність копій (фотокопій) документів і виписок з них; засвідчують справжність підпису на документах; видають свідоцтва про право на спадщину; видають свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з подружжя [4, с. 73].

Відповідно до Законів України №№ 1054-VI та 1055-17 від 03 березня 2009 року запроваджено зміни до статті 245 Цивільного кодексу України та статті 40 Закону України «Про нотаріат», відповідно до яких, довіреності осіб, які проживають у населених пунктах, де немає нотаріусів, посвідчені уповноваженою на це посадовою особою органу місцевого самоврядування, крім довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, довіреності на управління і розпорядження корпоративними правами та довіреностей на користування та розпорядження транспортними засобами. Звертаємо увагу на те, що посадові особи органів місцевого самоврядування посвідчуються довіреності лише від громадян, які проживають на території сільської чи селищної ради та не мають право посвідчувати довіреності від юридичних осіб [5; 6].

Ми погоджуємося з думкою науковців, у тому числі А. Кірик, що передумови розвитку юридичних гарантій виникли в Стародавньому Римі та в подальшому були трансформовані в інститут цивільно-правових гарантій [7, с. 66].

Огульно, юридичні гарантії - це закріплені в національному законодавстві прийоми та засоби, які забезпечують охорону (захист) прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб [8, с. 69].

К. Досінчук стверджує, що юридичними гарантіями організації нотаріату в Україні є встановлені в Конституції та законах України правові засоби, які спрямовані на забезпечення організації та функціонування системи нотаріату, його самостійність та ефективність [9, с. 211].

На думку К. Чижмарь, до системи гарантій нотаріальної діяльності належать: неупередженість; незалежність; керівництво лише Конституцією і законами, правовими актами органів державної влади та місцевого самоврядування, прийнятими в межах їх компетенції, а також міжнародними нормативними актами; нотаріальна таємниця, судовий захист нотаріальної діяльності [10, с. 65].

На нашу думку, при застосуванні в нотаріальній практиці «правових актів органів місцевого самоврядування» варто їх «фільтрувати» з точки зору їх відповідності законодавчим актам держави [8, с. 70].

Законом України № 614-VI від 1 жовтня 2008 року доповнено Закон України №Про нотаріат» статтею 8-1 «Гарантії нотаріальної діяльності» [11].

Варто відзначити, що законодавець у вказаній статті не надає визначення (поняття) гарантій нотаріальної діяльності, а розкриває лише питання державних гарантій нотаріальної діяльності.

Із аналізу норм вказаної статті випливає, що гарантії нотаріальної діяльності включають в себе чотири окремі види гарантій. А саме:

1. забезпечення рівних умов доступу до зайняття нотаріальною діяльністю і рівних можливостей її організації та здійснення;

2. заборона втручання у нотаріальну діяльність;

3. врегулювання порядку здійснення обшуку, виїмки, огляду робочого місця нотаріуса.

4. заборона вилучення реєстрів для реєстрації нотаріальних дій, печатки нотаріуса, а також документів, що передані нотаріусу на зберігання.

Таким чином, вищевказані гарантії, в основному, стосуються діяльності державних та приватних нотаріусів держави.

Вважаємо, що для ефективного забезпечення нотаріальної діяльності загалом слід виокремити три основні види гарантій:

1. гарантії провадження нотаріального процесу щодо вчинення нотаріальних дій;

2. гарантії вчинення нотаріусами інших дій, які не є нотаріальними, з метою надання їм юридичної вірогідності;

3. гарантії вчинення дій, які прирівняні до нотаріально посвідчених, квазінотаріальними органами держави [8, с. 73].

Вважаємо, що гарантії квазінотаріальної діяльності є частково похідними від гарантій нотаріальної діяльності, та є складовою частиною юридичних гарантій загалом.

Одним із найбільш важливих механізмів як нотаріального, так і квазінотаріального процесуального гарантування вчинення нотаріальних нотаріусами та відповідними посадовими особами місцевого самоврядування сільських населених пунктів є охорона нотаріальної таємниці.

Згідно зі статтею 8 Закону України «Про нотаріат», нотаріальна таємниця - сукупність відомостей, отриманих під час вчинення нотаріальної дії або звернення до нотаріуса заінтересованої особи, в тому числі про особу, її майно, особисті майнові та немайнові права і обов'язки тощо [4].

Зауважуємо, що не лише нотаріус, посадові особи органів місцевого самоврядування та особи, зазначені у статті 1 вказаного Закону, а також помічник нотаріуса зобов'язані зберігати нотаріальну таємницю, навіть якщо їх діяльність обмежується наданням правової допомоги чи ознайомленням з документами і нотаріальна дія або дія, яка прирівнюється до нотаріальної, не вчинялась. Обов'язок дотримання нотаріальної таємниці поширюється також на осіб, яким про вчинені нотаріальні дії стало відомо у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків чи іншої роботи, на осіб, залучених для вчинення нотаріальних дій у якості свідків, та на інших осіб, яким стали відомі відомості, що становлять предмет нотаріальної таємниці. Особи, винні в порушенні нотаріальної таємниці, несуть відповідальність у порядку, встановленому законом [4].

Отже гарантії нотаріальної та квазінотаріальної діяльності - це встановлені чинним законодавством України правові заходи та засоби, які забезпечують:

- реалізацію нотаріальних та квазінотаріальних повноважень уповноважених державою органів на це;
- гарантування можливості виконання нотаріальних та квазінотаріальних повноважень, передбаченими державою суб’єктами;
- гарантування отримання нотаріальних та квазінотаріальних послуг особам, які звертаються за їх отриманням;
- оскарження особами, які вчинили нотаріальні або квазінотаріальні дії, у разі необхідності, їх законності та правомірності у судовому порядку.

Головною метою гарантування провадження як нотаріальної, так і квазінотаріальної діяльності є повноцінний захист всіх учасників нотаріального процесу.

Список використаних джерел:

1. Долинська М.С. Довідник посадових осіб. К: Юстініан. 2007. 360 с.
2. Коверя Р.М. Діяльність органів місцевого самоврядування під час дії воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 115–118.
3. Мороз В.О. Повноваження органів місцевого самоврядування в умовах воєнногно стану в Україні: законодавче регулювання та проблеми реалізації. *Юридичний електронний журнал*. 2023. № 3. С. 397-398.
4. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-ХП. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3425-12.
5. Долинська М. С. До питання компетенції посадових і службових осіб, які вчиняють дії, прирівняні до нотаріально посвідчених. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична.* 2017. Вип. 3. С. 55-65.
6. Долинська М.С. Нотаріально посвідчені довіреності та довіреності, що прирівнюються до нотаріально посвідчених. *Південноукраїнський правничий часопис Одеського університету внутрішніх* справ. 2011. Вип. № 4. С. 99–102.
7. Кірик Алла. Поняття гарантій прав спадкоємців у спадковому праві України. *Університетські наукові записки*. 2020.№ 5(77) С. 64-73.
8. Долинська М. С. Гарантії нотаріального процесу як складові гарантій нотаріальної діяльності в Україні. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. № 894. Серія: юридичні науки. Випуск 18. 2018. С. 68-74.
9. Досінчук Катерина. Гарантії забезпечення діяльності нотаріату в Україні. *Публічне право.* 2014. № 3. С. 206-212.
10. Чижмарь К. І. Гарантії нотаріальної діяльності: деякі питання теорії та практики. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Випуск 4. С. 61-65.
11. Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат»: Закон України від 01.10.2008 р. № 614–V. *Відомості Верховної Ради України.* 2009. № 13. С. 449. Ст. 161.

Доміна Назар Анатолійович,
студент 1 курсу магістратури Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Яворський Олександр Петрович,
студент 1 курсу магістратури Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ

Конституційний контроль є одним із ключових елементів утвердження верховенства права в демократичній правовій державі. Його значення зростає в умовах постійної трансформації правових систем, зростання політичних ризиків і викликів для стабільності правопорядку. Саме через ефективний механізм конституційного контролю забезпечується баланс між гілками влади, а також дотримання засад Конституції як Основного Закону держави.

Конституційний контроль - це специфічна форма юридичної діяльності, що полягає у перевірці відповідності законів та інших нормативно-правових актів Конституції держави. Його суть - запобігання прийняттю або усунення з правового поля актів, які суперечать Основному Закону. На думку Кельмана М., «це діяльність компетентних органів щодо забезпечення верховенства Конституції, законів та інших нормативних актів» [1, с. 9].

Такий контроль є гарантією того, що діяльність усіх органів державної влади здійснюється в межах конституційних норм.

У світовій практиці сформувались три основні моделі конституційного контролю:

- Європейська модель (так звана концентрована) передбачає створення спеціалізованого органу - Конституційного Суду, який має виключне право здійснювати конституційну перевірку нормативних актів.
- Американська модель (деконцентрована) дозволяє здійснювати конституційний контроль звичайним судам у процесі розгляду справ.

Змішана модель поєднує елементи обох підходів. Згідно з даними С. Пілюка, на сьогодні конституційний контроль впроваджено в 164 державах світу: у 74 з них застосовується спеціалізована (європейська) модель, зокрема французький різновид - у 25 країнах; у 48 - американська модель; у 30 країнах - змішана модель [3, с. 566].

Основні принципи функціонування конституційного контролю включають:

- незалежність органу,
- об'єктивність і неупередженість розгляду справ,
- юридичну визначеність,
- стабільність правової системи.

Форми конституційного контролю можуть бути:

- попередніми - здійснюються до набрання актом чинності,
- наступними - після прийняття й набрання чинності.

Особливу увагу привертає ситуація в Україні. Конституція України не містить прямої норми щодо наявності чи відсутності повноважень Конституційного Суду перевіряти конституційність законів про внесення змін до самої Конституції. Як зазначають деякі науковці, положення статті 152 Конституції стосуються лише звичайних законів, а не конституційних актів. Водночас Конституційний Суд України в різні періоди висловлював суперечливі позиції з цього питання, що викликає правову невизначеність [2].

Роль конституційного контролю важко переоцінити: він виступає запобіжником узурпації влади, засобом обмеження свавілля органів державної влади та важливим інструментом захисту основоположних прав і свобод людини. Наукова новизна дослідження полягає у встановленні взаємозв'язку між моделями контролю та рівнем демократичності правової системи. Також зроблено спробу систематизувати основні теоретичні підходи до розуміння сутності конституційного контролю в контексті українського правового досвіду.

Отже, конституційний контроль є невід'ємною складовою принципу конституціоналізму. Його ефективність значною мірою визначається обраною моделлю, рівнем незалежності органу контролю та загальним політико-правовим середовищем. Теоретичне осмислення цього інституту сприяє укріпленню правової держави, вдосконаленню національної системи правозастосування та забезпеченню стабільності публічної влади.

Список використаних джерел:

1. Кельман М. Конституційний контроль як засіб захисту конституцій у національних правових системах континентального права: автореф. дис. канд.. юр. наук; НАН України. Ін-тут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2001. 20 с.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року (із змінами та доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
3. Пілюк С. В. Сучасні моделі конституційного контролю. *Форум права*. 2012. №13. с. 550-557. URL: http:// www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-3/12pcvmkk.pdf

Дорош Назар Васильович,
аспірант кафедри управління та адміністрування Комунального закладу вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти»

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ ЗАГРОЗИ У ЗОНАХ РОЗПОДІЛУ ВПЛИВУ: ГЕОПОЛІТИЧНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇН ПІВДЕННОЇ АЗІЇ (НА ПРИКЛАДІ КАШМІРУ)

Активізація глобалізаційних процесів та трансформація політико-економічної ситуації призвели до появи нових потенційних та реальних транснаціональних загроз, що впливають на стан національної безпеки країн Південної Азії та потребують своєчасного реагування з метою превенції появи нових загроз суверенітету та територіальній цілісності держав регіону.

Однією із суттєвих загроз регіону Південної Азії є системний наркотрафік, що загрожує економічній стабільності держави, може призвести до посилення наркотичного тероризму й створення умов для підтримки транснаціональної злочинності. Геополітично країни Південної Азії перебувають поруч із «золотим трикутником» (Таїланд, Лаос, М'янма), що відомий великими обсягами виробництва опіуму, героїну, кетаміну та метамфетаміну, активними сепаратиськими, терористичними та контрабандиськими рухами.

Індія надзвичайно зацікавлена у контрольованості ситуації у «золотому трикутнику», оскільки активний наркотрафік може бути передумовою підтримки, поширення нелегальної зброї, фінансування місцевих терористичних організацій, тому співпраця у форматі засідань «Співробітництво Меконг-Ганг» призвело до затвердження концептуального документа «План дій співробітництва Меконг-Ганг» для врегулювання питань подальшої стратегічної співпраці у гуманітарній, економічній та інших сферах, та по боротьбі з наркотрафіком зокрема. Також Індія долучилась до BIMSTEC з метою участі у процесі моніторингу виявлених обсягів наркотичних речовин та кількості правопорушень щодо наркотиків та торгівлею наркотиками.

У контексті міжрегіональної взаємодії щодо боротьби з наркотрафіком важливо відмітити і роль США, які в рамках двосторонніх угод з країнами членами «золотого трикутника» реалізують координуючі програми в регіоні. Активно долучається до такої діяльності Бюро з питань міжнародної боротьби з наркотиками та правоохоронної діяльності США в частині запобігання виникнення передумов торгівлі наркотиками та наркотероризму, посилення міжвідомчої координації та розвитку потенціалу правоохоронних органів. Окремо звертаємо увагу на співпрацю країн «золотого трикутника» з Управлінням ООН з наркотиків та злочинності щодо визначення маршрутів переміщення наркотичних речовин, інтенсивності торгівлі наркотиками, вироблення алгоритмів та протоколів для спільних операцій.

Посилення сепаратизму, як суспільно небезпечного явища, свідчить про загрозу суверенітету та територіальній цілісності держави, передумовами якому найчастіше слугують етноконфесійні та етнічні конфлікти. Так Євтух В.Б. відзначає, що «зазвичай, сепаратисти розглядають державу як інституцію (форму) національної самоорганізації, у якій етнічна гомогенність і культурний консенсус становлять ідеологічну основу для політичного й територіального відділення частини держави та утворення нового етнополітичного організму (держави)» [2, с. 284]. По суті, сепаратизм є рухом про вихід із складу поліетнічної держави частини населення, зазвичай, з метою отримання статусу автономії або утворення нової країни. Серед науковців є низка прихильників такої тези. Зокрема Горло Н.В. трактує сепаратизм як «дії і настрої частини населення держави, спрямовані на отримання більшого суверенітету у питаннях своєї життєдіяльності і (або) ідентичності» [1, с.112], тобто це про прагнення до відокремленості й отримання владних повноважень національних меншим на території певної держави або ж утворення нової

держави. Позицію автора поділяє Д. Горовіц, та додає також про спробу відокремлення не тільки частини населення, але й і території, що розділені більш ніж однією державою, з бажанням приєднатися до іншої держави або є утворити нову державу [3, с. 10]. При цьому П. Шредер відзначає про посилення проявів сепаратизму в умовах ефективного державного будівництва [4].

Вагомою загрозою національній безпеці країн Південної Азії і Індії зокрема, є сепаратизм. Поряд з кастовим поділом суспільства та різноманітністю етнічних груп та віросповідань, явище сепаратизму активно розповсюджене на окремих територіях Індії, зокрема Ассам, Джамму, Кашмір, Маніпур, Мізорам, Нагаленд, Пенджаб, Тріпура. Найгостріша ситуація в районі Кашміру і Джамму, оскільки на ці території претендує Пакистан та КНР.

Однією із передумов посилення сепаратизму в Індії все ж залишався релігійний фактор. У штаті Пенджаб сикхи, що становлять переважну більшість населення штату, боролись за Халістан («Землю чистих»), проте уряд активно придушував повстання, руйнували храми, що призвело до вбивства одного із колишніх прем'єр-міністрів Індіри Ганді. Сьогодні одна частина регіону заходиться територіально в Індії, інша – в Пакистані, що призводить до конфліктів між сикхами, мусульманами та християнами на цих територіях.

Конфлікт за територію Кашміру був неминучим, оскільки Індія, Пакистан та КНР, що контролюють певні території регіону борються не просто за землю, а за доступ корисних копалин в горах Кашміру. Крім того, річка Інд протикає через Кашмір і контроль за річковою системою життєва важливий як для Індії, так і для Пакистану. Також знову наголосимо на впливі релігійного фактора, тобто протистоянні індусів та мусульман, особливо на прикордонних територіях.

У поточному році конфлікт між Індією та Пакистаном загострився і після кількох днів ракетних ударів країни домовились про припинення вогню, після чого регіон назвали «пороховою бочкою».

Список використаних джерел:

1. Горло Н. В. Функціональні та концептуальні моделі політики іредентизму: дисертація д. політ. н.: 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Запоріжжя, Львів, 2019. 486 с.

2. Євтух, В. Б. Етнічність: енциклопедичний довідник/Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Центр етноглобалістики. Київ: Фенікс, 2012. 396 с.

3. Horowitz, D. L. (1991). Irredentas and Secessions: Adjacent Phenomena, Neglected Connections (Chapter 1). Irredentism and International Politics / N. Chazan (ed.). Boulder, CO: Lynne Rienner Publ., 1991. pp. 9–22.

4. Schraeder, P. J. (2007). From Irredentism to Secession. The Decline of Pan-Somali Nationalism. After Independence: Making and Protecting the Nation in Postcolonial and Postcommunist States / Lowell, W. Barrington, Editor / The University of Michigan Press. URL: http://www.press.umich.edu/pdf/0472098985-ch5.pdf

Дорощук Олександр Олександрович,
здобувач вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

КОНЦЕПЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ В БАЧЕННІ Л. ЮЗЬКОВА

Декларація про державний суверенітет України [1], Акт проголошення незалежності України [2], Концепція нової Конституції України, схвалена Верховною Радою УРСР 19

червня 1991 року [3] – є тими нормативними актами які заклали основи українського конституціоналізму, що згодом були закріплені у Конституції України [4]. У їх створенні брав участь видатний український вчений конституціоналіст, доктор юридичних наук, професор, згодом перший голова Конституційного Суду України, Леонід Петрович Юзьков. Саме його бачення та розуміння того яким має бути основний закон держави лягли в основу створення Конституції України такою якою вона зараз є.

Як зазначав Л. П. Юзьков, у своїй праці присвяченій загальному огляду проекту Конституції України [5, с. 36], питання розробки та прийняття основного закону для тоді ще УРСР почало обговорюватись в кінці 80-х років. Офіційно про створення в майбутньому Конституції було проголошено у абз. 2 Заключних положень Декларації про державний суверенітет України [1]. Першоосновою концепції розвитку українського конституціоналізму стала необхідність створення абсолютно нового підходу до наукової інтерпретації державознавства, чому сприяли соціально-політичні зміни які почалися на теренах України та інших соціалістичних республік ще із початком "перебудови". Цей новий підхід знайшов своє відображення у відході від концепції класової держави, який був панівним в усіх республіках радянського блоку, за якою фактично здійснювався захист інтересів членів Політбюро, до концепції правової держави де пріоритетними були загальнолюдські цінності. За задумом вченого, у державі владу мало бути організовано таким чином, щоб можна було одночасно вирішувати загальні проблеми суспільства і в той же час мати змогу захистити інтереси індивіда.

Загалом Л. П. Юзьков виділив такі основні елементи українського конституціоналізму:

– у Конституції, як в основному законі має бути закріплено пріоритет загальнолюдських цінностей;

– положення які мають ідеологічний характер або є такими що інтерпретують певні явища залежно від конкретних обставин які мали місце в певний проміжок часу, повинні бути відсутніми;

– у Конституції має бути проголошено створення громадянського суспільства;

– людина, її свобода, гідність, права, матеріальні і духовні блага, повинні стояти як найвища соціальна цінність у центр організації і функціонування держави;

– Конституція має виступати сталим правовим документом, правом прямої дії, а її положення повинні поєднувати достатню узагальненість із конкретністю, тобто включати норми-принципи, норми-цілі та норми, що слугують чіткими регуляторами.

– Конституція України має інтегрувати найкращі досягнення світового конституціоналізму, а також відображати історичні традиції та національні особливості українського державотворення [5, с. 36; 6, с. 33].

Особливу увагу, видатний конституціоналіст приділяв принципам конституційного ладу, який би підтримував становлення та розвиток громадянського суспільства як об'єднання вільних, рівних і незалежних індивідів, що функціонує на засадах самоорганізації завдяки конституційному утвердженню політичного, економічного та ідеологічного розмаїття.

Цікавим є і той факт, що Л. П. Юзьков вважав за краще запровадити в Україні двопалатний парламент – Національні збори, що складався б із Ради депутатів та Ради послів, які обираються терміном на 5 років, перша палата складалася б із 350-ти депутатів а друга із 130 Послів, по 5 Послів від Автономної республіки Крим, кожної області та міста Києва. Така система парламенту мала на меті: забезпечити врахування і узгодженість загальнодержавних і регіональних інтересів; домогтися необхідної професіоналізації при розробці, обговоренні і прийнятті законів, забезпечивши в цьому процесі дію необхідних механізмів стримування і противаг; а також створити реально діючу систему парламентського контролю. Такий концепт було закладено у проекті Конституції України зазначеного у Постанові ВРУ "Про проект нової Конституції України" від 1 липня 1992 року, однак далі проектного варіанту така концепція не пішла [7].

Підсумовуючи, внесок Леоніда Петровича Юзькова у становлення українського конституціоналізму є визначальним для розуміння сучасної Конституції України як основного закону європейської правової держави. Його бачення, втілене в ключових нормативних актах, таких як Декларація про державний суверенітет України, Акт проголошення незалежності та Концепції нової Конституції, заклало підґрунтя для переходу від радянської моделі класової держави до концепції правової держави, що базується на загальнолюдських цінностях, свободі особистості та громадянському суспільстві. Хоча деякі його ідеї, як-от пропозиція двопалатного парламенту, не були реалізовані, вони засвідчують глибину його мислення та прагнення до збалансованої системи влади. Праця та погляди Юзькова залишаються важливим орієнтиром для подальшого розвитку конституційного ладу України, спрямованого на захист прав людини, демократію та справедливість.

Список використаних джерел:

1. Декларація про державний суверенітет України. Декларація Верховної Ради УРСР від 16.07.1990 р. № 55-XII. *Верховна Рада УРСР. Декларація*. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/;

2. Про проголошення незалежності України. Постанова Верховної Ради УРСР від 24.08.1991 р. № 1427-XII. *Верховна Рада УРСР. Постанова, Акт*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/.;

3. Про Концепцію нової Конституції України. Постанова Верховної Ради УРСР від 19.06.1991 р. № 1213-XII. *Верховна Рада УРСР. Постанова*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/. (Не застосовується на території України від 07.05.2022);

4. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/.

5. Юзьков Л. Основні положення проекту нової Конституції України. *Розбудова Держави*. 1992. №5. 36-40.;

6. Проблеми сучасного українського конституціоналізму: Збірка наукових праць. На пошану першого Голови Конституційного Суду України, проф. Леоніда Юзькова/ Конституц. Суд України, Акад. прав. наук України / Заг. ред.: А. Стрижак, В. Тацій. К.: ЛОГОС, 2008. 352 с.;

7. Про проект нової Конституції України. Постанова ВРУ від 01.07.1992 р. № 2525-XII. Верховна Рада України. Постанова. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/.

Дрогобицька Христина Іванівна,
здобувач на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Місцеве самоврядування є основою демократичного устрою держави та ключовим елементом реалізації державної політики на місцях. У контексті післявоєнного відновлення України саме органи місцевого самоврядування виступатимуть першими реагентами на виклики громади: від забезпечення базових послуг до організації гуманітарної допомоги, розмінування та відновлення інфраструктури. Органи місцевого самоврядування стають не тільки виконавцями державної політики, а й ініціаторами локальних стратегій відновлення на місцях, учасниками міжнародних програм допомоги, партнерами благодійних організацій. Їхнє ефективне функціонування прямо впливає на швидкість та якість відбудови.

Сьогодні, в час російського вторгнення місцеве самоврядування стикнулося з багатьма викликами в різних сферах життя. Насамперед це руйнація об'єктів критичної, соціальної та транспортної інфраструктури. Громади, насамперед ті, що розташовані в прифронтовій зоні та місцях активних бойових дій, позбавлені здатності самостійно відновити мережі водопостачання та енергозабезпечення, а також медичні та освітні установи.

Наступним викликом став міграційний процес. Мільйони українців стали внутрішньо переміщеними особами. Громади або втратили значну кількість населення, або навпаки відчувають перенавантаження інфраструктури через наплив внутрішньо переміщених осіб і це, в свою чергу, створює нові соціальні виклики. Також вплив воєнних дій значно відображається в кадровому дефіциті, адже в наслідок війни багато кваліфікованих кадрів залишили територію свого місця проживання. У багатьох громадах дуже відчувається брак спеціалістів у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, будівництва. Водночас, ті люди, які залишилися працювати перебувають у постійному стресі і як наслідок відчувають психологічний тиск та поступове професійне вигорання через перенавантаження.

Для подальшої перспективи в подоланні викликів російського вторгнення важливим етапом є правова модернізація місцевого самоврядування. Хоча Україна вже протягом тривалого часу впроваджує реформу децентралізації, воєнні виклики показали, що чинна нормативно – правова база не повністю відповідає вимогам воєнного та післявоєнного стану. Зокрема, необхідно оновити Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [1]. Пошук балансу між державною та місцевою владою дуже важливий у сучасних реаліях, оскільки змінився контекст і роль органів місцевого самоврядування значно зросла, а отже, потрібні нові інструменти здійснення влади. У цьому контексті важливо зосередитись на забезпеченні співпраці з органами місцевого самоврядування та шукати варіанти поступової децентралізації [2].

Щодо перспектив розвитку, то слід розглянути наступні пріоритети:

- відбудова зруйнованої території потребуватиме швидкої доставки життєво необхідних товарів, тож найперше – це відновлення функціонування аеропортів Харкова, Одеси, Дніпра, Львова, Вінниці та транспортного забезпечення.

- відродження територій, що зазнали найбільших руйнувань від військової агресії. Для цих територій необхідно провести ретельний аналіз зруйнованих об'єктів, щоб ухвалити оптимальне рішення щодо реконструкції, модернізації чи демонтажу. Це дозволить використовувати місцеву сировину та забезпечити роботою місцевих жителів, спонукати до повернення внутрішньо переміщених осіб.

- варто, якнайшвидше відновити роботу великих промислових підприємств, а також аграрного сектору на територіях, де відбувалися активні бойові дії для збільшення привабливості регіону для економічної і кадрової перспективи.

- відновлення енергетичної інфраструктури і пришвидшення переходу на екологічні ресурси, зокрема сонячні та вітрові енергостанції.

- відбудова зруйнованих шкіл, закладів освіти, охорони здоров'я повинна базуватися на новому підході відповідно до сучасних вимог до будівель та відповідних закладів, зокрема з врахуванням приміщення для укриття [3, с.13].

Таким чином, після перемоги перед органами публічного управління на регіональному та місцевому рівні повстануть завдання, що потребують конкретних дій, спрямованих не тільки на відновлення, але і на подальший розвиток територій та громад. Зміцнення місцевого самоврядування є умовою для ефективного відновлення України. Децентралізація продемонструвала свій успіх, але попереду ще багато роботи і багато перемог, а найважливіша – це перемога України у російсько – українській війні!

Список використаних джерел:

1. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР : станом на 5 берез. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text (дата звернення: 07.05.2025).
2. Конференція «Стан місцевого самоврядування: виклики та перспективи» | Асоціація міст України. *Новини | Асоціація міст України*. URL: https://auc.org.ua/novyna/konferenciya-stan-miscevogo-samovryaduvannya-vyklyky-ta-perspektyvy-1.
3. Леся Бондаренко. Ревіталізація і розвиток територіальних громад у повоєнний період. *Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби*. URL: https://ipacs.knu.ua/pages/osn/2/news/2007/files/a2ddab75-0169-4786-96ef-60255566690a.pdf.

Дудкіна Юлія Олександрівна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПІДСТАВИ ТА ФОРМИ НАБУТТЯ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ

Громадянство являє собою юридично оформлений зв'язок між індивідом та державою Україна, який виражається у наданні особі комплексу прав і покладенні на неї відповідних обов'язків. Інакше кажучи, наявність громадянства передбачає можливість реалізації законодавчо гарантованих прав і необхідність виконання визначених законом зобов'язань перед державою[3,с.180].

Процедура набуття громадянства України регламентується положеннями Закону України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 року. Цей нормативно-правовий акт окреслює умови та підстави, за яких різні категорії осіб можуть набути правовий статус громадянина України. Розділ ІІ цього Закону, що складається з десяти статей, повністю присвячений питанню набуття громадянства.

Згідно зі статтею 6 зазначеного Закону[1], громадянство України може бути набуте за такими підставами: за народженням; за територіальним походженням; у результаті прийняття до громадянства; поновлення громадянства; усиновлення; встановлення опіки або піклування над дитиною; встановлення опіки над недієздатною особою; наявність громадянства України в одного чи обох батьків; внаслідок визнання батьківства чи материнства.

Стаття 7 встановлює, що дитина автоматично набуває громадянства України, якщо хоча б один з її батьків є громадянином України. Це реалізує принцип jus sanguinis (право крові). У випадку народження на території України від іноземців або осіб без громадянства, що перебувають тут на законних підставах, або якщо батьки новонародженого невідомі, громадянство може надаватись за принципом jus soli (право ґрунту).

У межах інституту громадянства України передбачена можливість набуття правового статусу громадянина на підставі територіального походження. Такий порядок застосовується у випадках, коли сама особа або її близькі родичі по прямій лінії — зокрема батьки, брати чи сестри, дідусі або бабусі — народились або постійно проживали на території України. У такому разі особа має право подати заяву (клопотання) про набуття громадянства України[2,с.38].

Особливу категорію становлять особи, які мешкали на території України до 24 серпня 1991 року — дня проголошення незалежності. Вони можуть претендувати на громадянство України відповідно до механізму репатріації, що вважається окремою формою набуття громадянства.

Відповідно до статті 9 Закону України «Про громадянство України», іноземні громадяни або особи без громадянства мають право подати заяву про прийняття до громадянства України. Такий механізм набуття громадянства класифікується як натуралізація.

Натуралізація є однією з найпоширеніших форм отримання громадянства, оскільки передбачає надання державного громадянства особі, яка виявила добровільне бажання стати громадянином України. Разом із цим, у більшості випадків така особа повинна відмовитися від попереднього громадянства, набутого за місцем народження. Це правило застосовується до іноземців, осіб без громадянства та тих, чий громадянський статус є невизначеним. У теорії громадянства виділяють дві основні форми натуралізації: індивідуальну та натуралізацію внаслідок правонаступництва[3,с.186].

Індивідуальна натуралізація передбачає добровільне волевиявлення особи, яка має намір набути громадянства певної держави шляхом дотримання встановлених законодавчих процедур.

Натомість натуралізація на підставі правонаступництва виникає внаслідок утворення нової держави або зміни державної приналежності території, коли особи, які постійно проживають на відповідній території, автоматично визнаються громадянами новоствореної держави.

Цей процес передбачає дотримання ряду вимог: визнання Конституції та законів України, відмова від попереднього громадянства, законне проживання на території України протягом п’яти років, володіння державною мовою, наявність законних джерел існування. Для деяких категорій осіб (біженці, особи з визначними заслугами перед державою, учасники ЗСУ) передбачено спрощені умови.

Спрощений порядок набуття громадянства передбачає меншу кількість формальностей і скорочений термін розгляду документів. Ця процедура застосовується до осіб, що мають особливі заслуги перед Україною або отримали в ній притулок. Остаточне рішення про прийняття до громадянства в таких випадках приймає Президент України[2,с.38].

Громадянство України є основоположним юридичним статусом, що визначає правовий зв’язок особи з державою та регламентує як її права, так і обов’язки. Закон України «Про громадянство України» встановлює чіткі й різноманітні підстави для набуття цього статусу, охоплюючи як природні, так і юридичні способи його отримання — від народження до натуралізації. Особливе значення мають норми, що враховують територіальне походження, репатріацію та індивідуальні заслуги. Запровадження спрощених процедур для окремих категорій осіб сприяє гуманізації міграційної політики України. Водночас чинне законодавство містить важливі запобіжники, що унеможливлюють надання громадянства особам, які становлять загрозу національній безпеці чи правопорядку. Усі ці аспекти свідчать про прагнення держави забезпечити збалансований, правовий і контрольований підхід до формування корпусу громадян.

Список використаних джерел:

1.Закон України “Про громадянство України”. *Юридичний вісник України*. 2001. №11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text

2.Лазарєв В.В. Загальний і спрощений порядок набуття громадянства України. Міжнародна науково-практична інтернет- конференція. –України: Тернопіль, 28 лют. 2011 р. – с.38

3.Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Конституційне право України : Підручник / за заг. ред. В.Л. Федоренка. 4-е вид., перероб. і доопр. К.: Видавництво Ліра-К, 2012. 576 с.

Дяченко Сніжана Володимирівна,
студентка 1 курс юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ ТА ЕЛЕКТРОННА УЧАСТЬ ГРОМАДЯН У ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

Ідея демократичної держави формувалася і еволюціонувала протягом багатьох століть, а сама демократія сягає своїм корінням античності. Однак, активна участь громадян в управлінні державою, що проявляється в участі громадян у прийнятті рішень та формуванні державних органів, зазнає змін у сучасному інформаційному суспільстві. З стрімким розширенням можливостей цифрових технологій, відкривається нова можливість для реалізації народовладдя – електронна демократія.

Поняття електронної демократії є ще не достатньо вивченим, і кожен науковець трактує його тим чи іншим чином. Нормативні акти також надають різні поняття цьому явищу. Звернімося до розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 797-р «Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації», що визначає цей термін таким чином: «електронна демократія - форма суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державотворення та державного управління, а також до місцевого самоврядування шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій в демократичних процесах».[1] Із цього визначення можемо зрозуміти, що електронна демократія, це такий різновид народовладдя, який використовуючи електронні платформи та ресурси для активного волевиявлення народу, усуває різні види обмежень та сприяє прозорості, підзвітності та легітимності прийняття рішень.

Науковці, що працюють у сфері права у всьому світі, поступово затверджують і глибше тлумачення поняття «електронна демократія». Воно охоплює не лише демократію у формі представництва в урядових установах, а й у вільній та рівній можливості громадян висловлювати свої думки та відстоювати позиції. [2, 69] Таким чином отримуємо, що провадження цього елементу в політичну систему держави може мати низку позитивних наслідків для процесу реалізації народовладдя. Першою перевагою інтеграції до електронної демократії можна вважати те, що з’явиться можливість залучати усіх громадян до участі у всіх формах волевиявлення. Громадяни, що через певні фізичні проблеми або місце знаходження не могли скористатися своїм правом на волевиявлення, тепер матимуть таку можливість, і зможуть зробити це знаходячись будь-де. Наступною перевагою використання такої системи є те, що завдяки публікації звітів про виконану роботу владою, результатів голосування, інформації про виконання рішень, державні процеси стануть більш відкритими для суспільства.

Незважаючи на достатню кількість переваг цієї системи, її введення у державну політику нашої країни може мати певні труднощі. Основною перепоною у роботі електронної демократії можна вважати те, що усі громадяни мають різний доступ до інформаційно комунікаційних технологій та інтернету, а отже, не кожен зможе брати участь в голосуваннях та виборах у онлайн форматі. Схожою проблемою є необізнаність частини суспільства у цій сфері та низький рівень цифрової грамотності. Поширення фейкової інформації також значно гальмує інтеграцію електронної демократії. Це створює ризик маніпулювання громадською думкою, що може призвести до прийняття хибних рішень.

Зміцнення зв’язку між державою та громадянами через використання інформаційно-комунікаційних технологій є важливим кроком для розвитку демократичного суспільства. Україна вже довгий час заради створення умов для переходу на вищий цифровий рівень, коли технології сприятимуть розвитку демократії та стимулюватимуть політичне життя громадян під час затвердження нових форм демократії — е-демократії.[3, 57] Одним із розвинених підходів до використання електронної демократії у нашій країні є сайти органів

влади. Розглядаючи такі сайти, необхідно зазначити їхню ключову роль у забезпеченні прозорості діяльності державних органів та налагодженні каналу комунікації із суспільством. Сайти такого типу, стають не лише інформаційними порталами для осіб, де вони можуть ознайомитися із напрямами державної політики, новинами про діяльність державних органів, звітами посадових осіб. А і місцями, де громадяни можуть висловити власну думку та ставлення до певних речей у державі, шляхом подання електронних петицій, звернень та запитів. Існування цих сайтів та можливість громадян ними скористатися спрощують механізм взаємозв'язку таких суб'єктів права, як суспільство і держава, роблячи його доступнішим та оперативнішим.

Однак, для повноцінного функціонування електронної демократії в Україні потрібен подальший розвиток усіх засобів, що полегшують комунікацію між державними органами та суспільством. Забезпечення їхньої зручності та доступності для всіх категорій громадян, а також підвищення їхньої інтерактивності для забезпечення ефективного зворотного зв'язку між владою та суспільством.

Підсумовуючи усе вище наведене, отримуємо, що електронна демократія є новим етапом стрімкого розвитку народовладдя в умовах цифрової трансформації суспільства. Її потрібно вважати не просто доповненням до вже наявної форми демократії, а цілковито новим способом взаємодії громадян із державою, що відкриває безперешкодні можливості для доступу до активної та безпосередньої участі у прийнятті рішень. Спрощення доступу до політичних процесів, розширення можливостей для вияву власних поглядів та ініціатив, сприяє публічному обговоренню суспільно важливих питань та забезпеченню більшої прозорості та підзвітності влади. Електронна демократія стає ключовим інструментом для реалізації права народу до волевиявлення, сприяючи зростанню рівня довіри між громадянами та державою.

Однак, цей процес несе за собою не лише переваги, але й стикається з певною низкою викликів та перешкод. Питання кібербезпеки та захисту персональних даних, загрози поширення неправдивої інформації та маніпулювання суспільною думкою, вимагають комплексного та обдуманого підходу до введення електронної демократії.

А отже, успішне використання цієї форми демократії залежить не лише від наявності відповідного рівня технологічного забезпечення, а й від рівня цифрової грамотності населення, готовності органів державної влади до відкритої співпраці із суспільством та здатності розробити ефективний механізм роботи електронної демократії.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 797-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80#Text

2. Унтілова І. Основні функції електронної демократії у мережевому суспільстві матеріали наук.-практ. конф., «Сучасні виклики соціально-політичного розвитку: політико-правові та соціально-економічні виміри». Одеса 24 травня 2024р. С. 69 URL: https://pdpu.edu.ua/images/2024/konferencii/vseukr/vykl_soc-pol_rozv/zbirnik.pdf

3. Татарінова К. В. Перспективи запровадження електронногоголосування в україні. Матеріали наук.-практ. круглого столу : Локальна демократія: Роль громад та органів місцевого самоврядуванням. Суми, 10 травня 2024р. С. 57 URL:https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/95895/1/Conf_local_democracy_2024.pdf#page=56

Єфіменко Владислав Олександрович,
аспірант кафедри фінансового та податкового права
Державного податкового університет

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ДЕРЖАВНИЙ ВНУТРІШНІЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ»

Державний внутрішній фінансовий контроль є невід'ємною складовою ефективного функціонування публічного сектору держави. Його головною метою є забезпечення законного, цільового та ефективного використання бюджетних коштів. У сучасних умовах фінансової децентралізації та зростання ролі місцевого самоврядування потреба в надійному фінансовому контролі лише зростає. Саме внутрішній контроль допомагає попереджати порушення, виявляти ризики та сприяти підвищенню прозорості управлінських рішень. З огляду на це, актуальним є дослідження визначення поняття «державний внутрішній фінансовий контроль».

Відповідно до Концепції розвитку державного внутрішнього фінансового контролю, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.05.2005 року № 158-р, державний внутрішній фінансовий контроль визначено як систему здійснення внутрішнього контролю, проведення внутрішнього аудиту, інспектування, провадження діяльності з їх гармонізації з метою забезпечення якісного управління ресурсами держави на основі принципів законності, економічності, ефективності, результативності та прозорості [1].

Згідно з статтею 26 Бюджетного кодексу (далі – БК) України встановлено, що розпорядники коштів бюджету організовують внутрішній контроль і внутрішній аудит та забезпечують функціонування внутрішнього контролю і здійснення внутрішнього аудиту у своїх установах і на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери управління таких розпорядників. У БК України внутрішній контроль визначено як комплекс заходів, що ґрунтуються на управлінській відповідальності та підзвітності і застосовуються керівником для забезпечення дотримання законності та ефективності використання бюджетних коштів, досягнення результатів відповідно до встановленої мети, завдань, планів і вимог щодо діяльності розпорядника бюджетних коштів і підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління [2].

Поміж іншого, у Основних засадах здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 12.12.2018 року №1062 розширено та деталізовано функції, цілі, та задачі підрозділів внутрішнього аудиту. Система внутрішнього контролю визначається як впроваджені керівником установи політики, правила і заходи, які забезпечують функціонування, взаємозв'язок та підтримку всіх елементів внутрішнього контролю і спрямовані на досягнення визначених мети (місії), стратегічних та інших цілей, завдань, планів і вимог щодо діяльності установи [3].

Так, у Положенні про порядок здійснення внутрішнього фінансового контролю в Міністерстві юстиції України, затвердженого Наказом Міністерства юстиції від 03.04.2007 року №152/5 внутрішній фінансовий контроль визначено як комплекс експертно-аналітичних, ревізійно-перевірочних та інших форм контрольних заходів, що забезпечують достовірну інформацію про використання об'єктами контролю фінансових ресурсів, майна, інших матеріальних активів, спрямованих на виявлення та запобігання відхиленням, що перешкоджають законному та ефективному використанню бюджетних коштів і майна [4].

Також у Порядку здійснення відділом фінансів, бухгалтерського обліку і звітності та матеріально-технічного забезпечення Національної служби посередництва і примирення внутрішнього фінансового контролю, затвердженому наказом Національної служби посередництва і примирення (далі – НСПП) від 16.10.2002 року №337 визначено, що внутрішній фінансовий контроль – це діяльність фінансового підрозділу НСПП,

спрямована на надання структурним одиницям достовірної інформації щодо використання фінансових ресурсів відділеннями НСПП, оцінку ефективності їх фінансово-господарської діяльності, а також виявлення і попередження відхилень, які можуть перешкоджати законному та раціональному використанню майна і коштів [5].

У Інструкції про порядок здійснення внутрішнього фінансового контролю за роботою державних підприємств, установ, організацій, що належать до сфери управління Міністерства аграрної політики України, затвердженої наказом Міністерства аграрної політики України від 22.02.2007 року №112 внутрішній фінансовий контроль тлумачиться як контроль, який здійснюється суб'єктом фінансового контролю щодо суб'єкта господарювання, до сфери управління якого суб'єкт фінансового контролю належить або якому він підпорядкований [6].

В свою чергу, О. В. Духневич під державним внутрішнім фінансовим контролем, визначає заходи нагляду за функціонуванням установи в цілому, які зосереджені всередині організаційної структури та націлені на дотримання законів та процедур, що несуть за собою фінансові видатки будь-якого виду розпорядника коштів бюджету [7, с. 45].

Л. В. Дікань внутрішній фінансовий контроль визначає як самоконтроль, що проводять організації, підприємства та установи як за власною фінансовою діяльністю, так і за фінансовою діяльністю підрозділів, що входять до їх складу [8, с. 16].

Так, І. Чугунов, В. Федосов вважають, що державний внутрішній фінансовий контроль це складова фінансової системи держави, інструмент управління, що надає можливість підвищувати ефективність та результативність використання бюджетних коштів [9, с 10].

В. Ф. Піхоцький під державним внутрішнім фінансовим контролем визначає обов'язок та інструмент керівників суб'єктів публічної власності щодо контролю публічних ресурсів, які використовуються в процесі їх роботи [10, с. 188].

Водночас І. Стефанюк державний внутрішній фінансовий контроль визначає як складову системи публічного фінансового контролю, головна мета якого полягає у сприянні уряду в забезпеченні досягнення органами публічної влади і публічного управління мети соціально-економічного розвитку держави щодо використання суспільних ресурсів у найбільш економний, ефективний, результативний, законний та прозорий спосіб [11, с. 100].

Як зазначає Ю. Суркова, внутрішній фінансовий контроль є комплексним процесом, який реалізується керівництвом підприємств та їх адміністративним персоналом з метою досягнення впевненості в реалізації визначених цілей, здійснення економних, ефективних і результативних операцій, а також забезпечення захисту ресурсів від втрат, нецільового використання, пошкодження, розтрати, зловживань, інших незаконних дій або помилок з боку управлінського чи виконавчого персоналу [12, с. 28].

Висновок. На основі вищенаведеного, під поняттям «державний внутрішній фінансовий контроль» пропонуємо визначати систему організаційно-правових заходів, що здійснюються розпорядниками бюджетних коштів та уповноваженими контрольними органами всередині публічного сектору з метою забезпечення законного, економного, ефективного, результативного та прозорого використання публічних фінансових ресурсів. Водночас, внутрішній фінансовий контроль – це постійний, цілеспрямований процес, що здійснюється керівництвом установи та її структурними підрозділами для моніторингу, оцінки та забезпечення законності, доцільності, ефективності, результативності й раціональності використання фінансових і матеріальних ресурсів та охоплює комплекс контрольних, аналітичних і превентивних заходів, що інтегровані в систему управління і спрямовані на запобігання порушенням, втратам і неефективним управлінським рішенням.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції розвитку державного внутрішнього фінансового контролю: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.05.2005 року № 158-р URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/17381979 (дата звернення: 30.04.2025)
2. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 року № 2456-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n527 (дата звернення: 30.04.2025)
3. Про затвердження Основних засад здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 28 вересня 2011 року № 1001: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.2018 № 1062 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1062-2018-%D0%BF#Text (дата звернення: 30.04.2025)
4. Про затвердження Положення про порядок здійснення внутрішнього фінансового контролю в системі органів Міністерства юстиції України: Наказ Міністерства юстиції України від 03.04.2007 № 152/5 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v152_323-07#Text (дата звернення: 30.04.2025)
5. Про здійснення відділом фінансів, бухгалтерського обліку і звітності та матеріально-технічного забезпечення Національної служби посередництва і примирення внутрішнього фінансового контролю: Наказ Національної служби посередництва і примирення від 16.10.2002 № 337 URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0337299-02#Text (дата звернення: 30.04.2025)
6. Про затвердження Інструкції про порядок здійснення внутрішнього фінансового контролю за роботою державних підприємств, установ, організацій, що належать до сфери управління Міністерства аграрної політики України: Наказ Міністерства аграрної політики України від 22.02.2007 №112 URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0112555-07#Text (дата звернення: 30.04.2025)
7. Духневич О. В. Державний внутрішній фінансовий контроль в правоохоронних органах влади (на прикладі Національної поліції України): дис. … д-ра філософії з публічного управління та адміністрування. 281 «Публічне управління та адміністрування». Львів, 2023. 215 с.
8. Дікань Л. В. Фінансовий контроль: теорія та методологія : монографія / Л. В. Дікань, Ю. О. Голуб, Н. В. Синюгіна; Харк. нац. екон. ун-т. Х., 2009. 92 с.
9. Чугунов І. Я. Державний внутрішній фінансовий контроль : стратегія розвитку. *Фінанси України*. 2009. No 4. С. 3–12.
10. Піхоцький В. Ф. Система державного фінансового контролю як інструмент соціально-економічного розвитку. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* Серія «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». 2009. Вип. 647. С. 184-190.
11. Стефанюк І. Б. Методологічні засади функціонування системи державного внутрішнього фінансового контролю в Україні. *Фінанси України*.2011. №6. С. 84-102.
12. Суркова Ю. Фінансовий контроль як чинник оптимізації ціноутворення на будівельному ринку. *Фінансовий контроль*.2008. №3. С. 25-30.

Єфіменко Дарія Сергіївна,
студентка 1 курсу юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

У сучасних умовах розвитку держави та суспільства публічна адміністрація має сильний вплив на забезпечення ефективного функціонування державного механізму, реалізації прав і свобод громадян. Однією з важливих гарантій гідної діяльності публічної

адміністрації є адміністративно-правове забезпечення. Через наявність чіткої регламентації процедур, повноважень та відповідальності органів публічної влади та посадових осіб відбувається покращення управління публічними справами [1].

Основними напрямками адміністративно-правового забезпечення є створення правової основи для правильної роботи органів публічної влади до якої входять нормативно-правові акти та їх механізми реалізації. Адміністративно-правове забезпечення направлене саме на те, щоб сформувати ефективну систему адміністративного процесу, який буде включати в себе прийняття рішень, надання публічних послуг та забезпечення належних реагувань на потреби громадян. У забезпеченні верховенства права важливу роль відіграють принципи законності, доброчесності та відповідальності. Всі вони дають змогу мати рівність громадян перед законом та не дають права їм зловживати владою.

В Україні ключову роль у адміністративно-правовому забезпеченні публічної служби відіграє законодавча база. Україна має закони, які несуть порядок прийняття рішень, процедури взаємодії з громадянами та примушують дотримуватися структури публічної адміністрації. Серед основних варто виділити Кодекс України про адміністративні правопорушення [3], а також Закони України «Про центральні органи виконавчої влади», «Про місцеве самоврядування в Україні» і «Про державну службу». Формування правових гарантій адміністративної процедури займає зараз особливе місце, адже саме на нього йде багато уваги, бо вони дають прозорість у прийнятті рішень, а також оскарження дій або бездіяльність органів влади.

У законодавстві України передбачено систему публічної служби, яка чітко визначає правовий статус державного службовця як спеціального суб'єкта публічного права. Цей статус зумовлений змістом державно службових правовідносин і визначається Конституцією України та законом України « Про державну службу» [2]. Він характеризується сукупністю прав, обов'язків, повноважень та обмежень, що регламентують діяльність державного службовця. Виконавча влада затверджує підзаконні акти — постанови КМУ і регламенти, що встановлюють процедури конкурсного відбору, атестації, стажування. Таким чином, правове поле публічної служби складається з множини норми — конституційних законодавчих і підзаконних, що закріплюють її принципи (наприклад, політичну неупередженість, прозорість) та порядок функціонування.

Попри наявність розгалуженої нормативної бази, адміністративно-правове регулювання публічної служби в Україні стикається з низкою серйозних проблем, що ускладнює її ефективне функціонування. Одними з головних викликів є хронічно низький рівень довіри громадян до державних службовців: за результатами опитування центру Разумкова у березні 2025 р. лише 21% українців виявляють довіру до працівників органів влади, тоді як 79% висловлюють їм недовіру [4]. Такий показник є свідченням недостатньої прозорості відкритості та авторитету державної служби. Додатковим фактором дестабілізації системи виступає поширення корупції: понад 80% вважають її "надто" або "дуже" розвиненою державному секторі, що підтверджується і фаховими оцінками, згідно з якими більшість експертів визнають суттєвий рівень корупційної присутності [5, с. 5-38]. Це зумовлює необхідність посилення механізмів адміністративного контролю, впровадження електронних реєстрів, прозорих конкурсів та підзвітність перед суспільством. Окремим гострим викликом залишається кадровий дефіцит, спричинений війною, еміграцією та зниження престижу державної служби, як зазначає Нацагентство Держслужби. Для подолання цієї проблеми необхідно реформувати кадрову політику, зокрема підвищити конкурентність оплати праці, забезпечити чіткі перспективи кар'єрного зростання та залучити молодих спеціалістів.

У свою чергу, цифровізація, що є важливим етапом модернізації публічного управління, теж виявляється складним процесом: недостатній рівень цифрової грамотності частини чиновників, ризик кібербезпеки та потенційна неупередженість алгоритмів створюють бар'єри для впровадження інноваційних рішень зокрема штучного інтелекту.

Разом ці фактори демонструють складність та багатовимірність проблем, що постають перед адміністративно правовим регулюванням у сфері публічної служби та вимагають комплексного реагування з боку держави.

Таким чином, сучасна система адміністративно правового забезпечення публічної служби в Україні, попри наявність міцної нормативно нормативної основи, потребує подальшої адаптації до динамічних внутрішніх і зовнішніх викликів. Ситуація у цій сфері залишається суперечливою: з одного боку, створено законодавчі механізми – конкурсний відбір, антикорупційні норми, електронні сервіси; з іншого – спостерігається критично низький рівень довіри громадян, суттєвий кадровий дефіцит та потреби в оперативній гнучкості державного апарату в умовах війни та кризових обставин. У довгостроковій перспективі системне оновлення адміністративно-правового механізму має забезпечити стійкість публічної служби навіть в умовах надзвичайних викликів, сприяти зростанню ефективності державного управління та формуванню справді сервісної моделі влади, орієнтованої на потреби громадян.

Список використаних джерел:

1. Хрідочкін А. В. Адміністративно-правове забезпечення оптимізації діяльності органів публічної адміністрації. «ЮРИДИЧНІ НАУКИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ». 2023. URL: https://doi.org/10.36059/978-966-397-292-3-47 (дата звернення: 04.05.2025)
2. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 02.05.2023 № 3077-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3077-20#Text (дата звернення: 07.05.2025)
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. Верховна Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text (дата звернення: 07.05.2025)
4. Рівень довіри громадян до органів влади // Центр Разумкова**.** Оцінка ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, ставлення до виборів під час війни, віра в перемогу. 2025. URL:https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-vyboriv-pid-chas-viiny-vira-v-peremogu-liutyiberezen-2025r (дата звернення: 07.05.2025).
5. Сприйняття та поширеність корупції в Україні. Національне агентство з питань запобігання корупції. Корупція в Україні: розуміння, сприйняття, поширеність. Аналітичний звіт за результатами дослідження. 2024. С.5–38. https://dap.nazk.gov.ua/uploads/osr-83/sources/380-111340470-67a239fc55bdd.pdf (дата звернення: 07.05.2025).

Єфіменко Олександр Анатолійович,
аспірант кафедри фінансового та податкового права
Державного податкового університету

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА МІСЦЕВИМИ ФІНАНСАМИ

На сучасному етапі в Україні громадський контроль за місцевими фінансами майже не здійснюється ефективно. Основною причиною цього є відсутність належної нормативно-правової бази, що фактично унеможливлює не лише дієве проведення громадського фінансового контролю, але й виконання рекомендацій за результатами проведення. З огляду на це, актуальним є дослідження правових засад проведення громадського контролю за місцевими фінансами.

Так, С. С. Ключка наголошує, що громадський фінансовий контроль на місцевому рівні зазвичай охоплює питання ефективності планування та використання місцевих фінансів. На відміну від публічного фінансового контролю, його основна мета — оцінка відповідності управління місцевими фінансами інтересам жителів територіальних громад. Варто підкреслити, що навіть цілком правомірні рішення місцевих органів влади щодо наповнення бюджету чи витрачання коштів часто виявляються неефективними з точки зору суспільних пріоритетів і нераціональними з позиції громадських потреб [1, с. 92].

Станом на сьогодні, механізм громадського фінансового контролю на місцевому рівні в Україні регулюється окремими нормативно - правовими актами, які лише опосередковано визначають можливості територіальних громад впливати на процес ухвалення рішень органами місцевого самоврядування та отримувати доступ до інформації щодо доходів та видатків місцевих бюджетів.

Відповідно до чинного законодавства України, зокрема Закону України «Про місцеве самоврядування» [2] та Закону України «Про доступ до публічної інформації» [3], громадяни мають право на доступ до інформації щодо виконання місцевих бюджетів. Основними джерелами такої інформації є офіційні веб-сайти місцевих органів влади, які публікують результати своєї діяльності в інтернеті, місцеві друковані засоби масової інформації, відповіді на запити громадян, узагальнені статистичні звіти, а також аналітичні матеріали, підготовлені неурядовими організаціями. Таким чином, Закони України «Про місцеве самоврядування» та «Про доступ до публічної інформації» визначають порядок доступу громадян до інформації щодо виконання місцевого бюджету, а також окреслюють механізми їхньої безпосередньої участі у вирішенні питань місцевого значення та реалізації права на участь у місцевому самоврядуванні.

Згідно із ст. 21 Закону України «Про громадські об’єднання», громадські організації мають право, у порядку, встановленому законодавством, отримувати публічну інформацію, що перебуває у розпорядженні органів державної влади та інших суб’єктів, які володіють такою інформацією [4]. Водночас, законодавство не встановлює чітких механізмів подання громадськими об’єднаннями пропозицій та врахування їх під час ухвалення рішень органами влади.

На підзаконному рівні положення щодо можливості здійснення громадського фінансового контролю за місцевими фінансами встановлено частково: 1) в Указі Президента України від 7 лютого 2008 року «Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування»; 2) Постанові Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 року №976 «Про затвердження порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади»; 3) Постанові Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 року №996 «Про забезпечення участі громадськості у формування та реалізації державної політики», Указі Президента України від 24 березня 2012 року [5].

Оскільки чинні нормативно - правові акти не містять чіткого регулювання особливостей і механізмів здійснення громадського бюджетного контролю, органи місцевого самоврядування самостійно ініціюють розробку та ухвалення локальних нормативних документів. Ці документи визначають порядок здійснення громадського контролю, зокрема через положення про громадські та бюджетні слухання. Важливим правовим інструментом у цій сфері також виступає статут територіальної громади, який детально регламентує форми участі громадян у прийнятті рішень на місцевому рівні [6].

Громадський фінансовий контроль здійснюється тими громадськими організаціями, об’єднаннями та профспілками, які зацікавлені у забезпеченні відкритості, прозорості роботи органів місцевого самоврядування, боротьбі з корупцією та підвищенні ефективності планування і використання місцевих бюджетів. У своїй діяльності вони використовують моніторинг, аналіз відповідності управлінських рішень чинному законодавству, антикорупційну експертизу та інформаційно-роз’яснювальну роботу. Водночас такі дії потребують чіткого правового регулювання, якого наразі бракує —наявні

нормативно-правові акти охоплюють цю сферу лише частково. Громадський фінансовий контроль є важливим елементом підвищення ефективності роботи місцевої влади, тому актуальним є вдосконалення законодавства у цьому напрямку. Доцільним кроком стало б прийняття окремого Закону «Про громадський фінансовий контроль», який нині існує лише у формі проєкту та покликаний закласти правові основи контролю за використанням публічних ресурсів і прийняттям [5].

І. В. Литвинчук для покращення правового регулювання громадського фінансового контролю пропонує вжити низку заходів: 1) підвищити рівень громадянської культури, що сприятиме активності населення у захисті власних прав та інтересів у питаннях формування і виконання місцевих бюджетів, громадяни мають не лише знати свої обов'язки, а й усвідомлювати права та активно долучатися до вирішення місцевих проблем, адже саме така участь є ефективним засобом боротьби з корупцією та зловживаннями з боку влади; 2) необхідно чітко закріпити на законодавчому рівні форми і процедури участі громадськості у бюджетному процесі, адже наразі відсутній єдиний правовий акт, який би регламентував взаємодію між владними структурами та громадами в цій сфері — наявні ж документи залишають громадян фактично без реальних важелів впливу; 3) слід гарантувати громадянам доступ до достовірної та повної інформації щодо бюджету [7, с.157].

Отже, на наше глибоке переконання, на сьогодні в Україні відсутній дієвий правовий механізм для здійснення ефективного громадського контролю за місцевими бюджетами. Попри формальне закріплення окремих прав, громадський контроль залишається переважно теоретичним. Для покращення ситуації необхідна активна участь громадян і громадських організацій у процесі прийняття рішень, а також законодавче закріплення чітких процедур залучення громадськості, зокрема у бюджетному процесі. Питання врахування громадської думки при формуванні місцевих бюджетів досі залишається неврегульованим, що свідчить про декларативний характер нинішньої нормативної бази.

Список використаних джерел:

1. Ключка С. С. Громадський контроль як інструмент ефективного використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України.* 2016. № 3. С. 90-94.
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#n1892 (дата звернення: 14.04.2025 року)
3. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text (дата звернення: 14.04.2025 року)
4. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 року № 4572-VI 2013 (дата звернення: 14.04.2025 року)
5. Харченко А. А. Правове забезпечення громадського фінансового контролю. URL: https://dpu.edu.ua/images/Documents/UNIVERSITET/FAKULTETI%20INSTITUTI/Fakultet%20finansiv%20ta%20cifrovih%20tehnologij/Kafedra%20publicnih%20finansiv/ONP%20Finansi%20bankivska%20sprava%20ta%20strahuvanna%20Doktor%20filosofii/Naukova%20dialnist/Nauka/Zb.%20mater.%20FORUM%20Fin.%20kontrol%2023.05.2019.pdf#page=224 (дата звернення: 14.04.2025 року).
6. Росоляк О., Бойко І. Правові засади здійснення громадського контролю за формуванням та виконанням місцевих бюджетів. *Часопис Національного університету «Острозька академія».* Серія «Право». 2016. № 1(13) URL: http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n1/16roovmb.pdf (дата звернення: 14.04.2025 року).
7. Литвинчук І. В. Громадський контроль за виконанням місцевих бюджетів. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки*. 2014. № 4. С. 155-158.

Задворний Богдан Анатолійович,
студент першого курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

СКАСУВАННЯ РАЙОННИХ РАД: НАСЛІДКИ ДЛЯ РЕГІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

У процесі адміністративно-територіальної реформи в Україні одним із найрезонансніших кроків стало фактичне скасування районних рад як елементу системи місцевого самоврядування. Постановою Верховної Ради України № 807-IX від 17 липня 2020 року було ліквідовано стару мережу районів і утворено 136 нових. Разом із цим відбулося істотне звуження функцій та повноважень районних рад, а в деяких випадках — їх повна бездіяльність. Цей крок мав на меті підвищити ефективність регіонального управління, однак водночас викликав багато запитань щодо легітимності, правової визначеності та практичної доцільності такого кроку [1].

З одного боку, скасування районних рад дозволило оптимізувати структуру публічної влади, зменшити дублювання функцій та витрати бюджету. З іншого боку, утворився правовий і адміністративний вакуум, особливо у питаннях, які потребують міжгромадської координації. Наприклад, деякі функції — управління освітніми округами, організація спільної медичної інфраструктури, координація регіональних проєктів розвитку — залишилися без чіткого розмежування повноважень між ОДА та громадами. Усе це викликає питання щодо ефективності функціонування нової моделі управління без традиційного субрегіонального представництва/

Слід зазначити, що правове регулювання діяльності оновлених районів і повноважень органів, які діють на цьому рівні, залишається нечітким. Районні державні адміністрації, як виконавчі органи, функціонують, однак без чіткої координації з громадами. Це призводить до дублювання рішень або, навпаки, до управлінської бездіяльності. Відсутність механізмів міжмуніципального співробітництва, що базувалися на платформі районних рад, обмежує розвиток спільних ініціатив.

В окремих регіонах, наприклад на Хмельниччині, спостерігається ситуація, коли укрупнені райони об’єднали великі території з різними соціально-економічними умовами. Без органу, який міг би виступати координатором на цьому рівні, планування розвитку регіонів стало фрагментарним. Органи місцевого самоврядування змушені вирішувати ці питання власними силами, що призводить до нерівномірного розвитку громад та суперечок у сфері ресурсного розподілу [2].

Варто звернути увагу й на досвід інших європейських країн. У Польщі, наприклад, повітові ради залишилися частиною системи управління й виконують функції стратегічного планування, контролю та підтримки громад. Це забезпечує певну стабільність на субрегіональному рівні. Україна, натомість, в процесі реформи пішла шляхом різкого скасування цієї ланки без створення належного інституційного замінника.

Таким чином, скасування районних рад створило передумови для глибшої реорганізації системи субрегіонального управління. Проте без подальших законодавчих рішень існує ризик управлінської фрагментації. Україна має шанс побудувати більш ефективну модель регіонального управління, однак це потребує не лише скасування старого, а й впровадження якісно нової системи, яка враховуватиме потреби громад, забезпечить міжмуніципальну координацію та забезпечить реальну субсидіарність у прийнятті управлінських рішень.

Додатково варто зазначити, що на тлі реформування субрегіонального рівня управління виникає нагальна потреба в запровадженні механізмів стратегічного планування на рівні нових районів. Без наявності координаційного органу, який мав би змогу формувати регіональні програми розвитку, залучати інвестиції та модерувати міжмуніципальні проєкти, значна частина регіонального потенціалу України залишається

нереалізованою. У цьому контексті актуальним є питання про створення регіональних агенцій розвитку, які б стали провідниками міждержавної політики в громадах.

Також важливим є аспект публічної участі. Районні ради, попри свої недоліки, виконували представницьку функцію, забезпечуючи зв'язок між громадянами і державною політикою на місцевому рівні. Їхня відсутність у деяких випадках означає зменшення демократичної легітимності прийнятих рішень та зниження рівня прозорості управлінських процесів. У перспективі це може призвести до відчуження населення від процесів ухвалення рішень і втрати довіри до влади [3].

Не менш важливою є кадрова проблема, яка постала у зв'язку з реформою. Багато працівників районних рад були досвідченими фахівцями, які залишились поза межами нової системи управління. Збереження людського капіталу і інституційної пам'яті є критично важливими для забезпечення наступності та ефективності державної політики. Тому необхідно розглянути можливості для їхнього залучення в нових формах організації влади або через систему державної служби.

З огляду на зазначене, реформування територіальної організації публічної влади має бути не просто технічною реорганізацією адміністративних одиниць, а глибоким інституційним оновленням, яке включає модернізацію повноважень, фінансового забезпечення, кадрової політики та механізмів залучення громадськості. Лише за таких умов можна говорити про побудову справді ефективної, прозорої та підзвітної моделі регіонального управління в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про утворення та ліквідацію районів : Постанова Верховної Ради України від 17.07.2020 р. № 807-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text

2. Бризіцький М. Чи потрібні Україні районні ради? Погляд експерта. Децентралізація в Україні. URL: https://decentralization.ua/news/11807

3. Акімов О., Андрушків Б. Територіальна організація влади: стан та перспективи реформ. Юридичний журнал "Право України", 2022. № 3. С. 54–60.

Заяць Наталія Вікторівна,

головний спеціаліст відділу взаємодії з суб'єктами державної реєстрації та підвищення кваліфікації державних реєстраторів Управління державної реєстрації Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Київ)

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ ЮСТИЦІЇ У СФЕРАХ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ РЕЧОВИХ ПРАВ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО ТА ЇХ ОБТЯЖЕНЬ, ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ТА ФІЗИЧНИХ ОСІБ-ПІДПРИЄМЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Протягом 2015-2016 років органами юстиції було проведено реформу децентралізації та з 01.05.2016 остаточно припинено надання органами державної реєстрації, утвореними Міністерством юстиції України, адміністративних послуг з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.

У результаті проведеної реформи та на виконання вимог підпункту 3 пункту 2 розділу ІІ «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України від 26.11.2015 № 834-VIII «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» та підпункту 7 пункту 2 розділу ІІ «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України від 26.11.2015 № 835-VIII «Про внесення змін до Закону України «Про державну

реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» функції щодо здійснення державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців було покладено, зокрема на виконавчі органи сільських, селищних та міських рад, районні державні адміністрації та нотаріусів [1], [2].

В органів юстиції залишилися функції контролю за діяльність суб'єктів державної реєстрації (розгляд скарг, моніторинг реєстраційних дій, проведення камеральних перевірок тощо) та повноваження щодо здійснення державної реєстрації громадських формувань (громадських організацій, професійних спілок, організацій роботодавців, політичних партій тощо).

У перший день воєнного стану в Україні 24.02.2022 було призупинено функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України, у тому числі Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Таке рішення було вимушеним та логічним кроком, адже першочерговим пріоритетом став захист відомостей реєстрів від несанкціонованого втручання.

Проте, навіть в умовах воєнного стану адміністративні послуги у сферах державної реєстрації не втратили своєї актуальності для громадян та бізнесу, тому держава відмовилася від подальшого повного блокування реєстрів на період воєнного стану і шукала спосіб забезпечити баланс між безпечністю та доступністю послуг.

Так, для забезпечення реалізації прав громадян, Міністерство юстиції України активно працювало над процедурами відновлення державної реєстрації, тому вже 06.03.2022 Кабінетом Міністрів України була прийнята постанова № 209 «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану», яка передбачала часткове відновлення доступу до реєстрів та відповідно до якої посадові особи Міністерства, його територіальних органів також отримали право проводити окремі реєстраційні дії, із врахуванням обмежень (умов), визначених Міністерством юстиції України [3].

На початку дозволено було здійснювати досить невелику кількість реєстраційних дій, зокрема тих, які на думку Міністерства юстиції України були найбільш пріоритетними та які затверджувалися Міністерством разом із переліками посадових осіб органів юстиції та державних реєстраторів, яким і надавалося право проводити відповідні дії (наприклад, державна реєстрація створення благодійної організації, державна реєстрація змін до відомостей про керівника та місцезнаходження юридичної особи, державна реєстрація органів державної влади, органів місцевого самоврядування, казенних підприємств, державних підприємств, комунальних підприємств, комунальних організацій (установ, закладів), державних організацій (установ, закладів), державна реєстрація припинення фізичних осіб-підприємців).

Міністерство юстиції України здійснювало постійний контроль за дотриманням визначених обмежень (умов), з метою недопущення вчинення незаконних реєстраційних дій, у тому числі сторонніми особами.

Переліки державних реєстраторів та дозволених реєстраційних дій динамічно змінювалися та розширювалися (декілька разів на місяць) і, у зв'язку із цим, відповідно зменшувався обсяг наданих додаткових повноважень посадових осіб органів юстиції.

Це відбувалося, оскільки основною метою цих змін було не відмінити реформу децентралізації, а лише підтримати державних реєстраторів, а також забезпечити якість та доступність найактуальніших послуг для громадян.

Вже наприкінці червня 2022 року основні обмеження та переліки були скасовані і державні реєстратори могли проводити усі реєстраційні дії, звісно із врахуванням заборон, визначених законодавством, у тому числі пов'язаних з дією воєнного стану.

Разом з тим, варто зазначити, що ці зміни створили певну правову колізію, оскільки надані додаткові повноваження посадовим особам органів юстиції суперечили тим повноваженням, що чітко визначені для них законодавчими актами, які не передбачають можливості визначення додаткових повноважень підзаконними нормативно-правовими актами.

Станом на сьогодні, окремі додаткові повноваження залишаються тільки в посадових осіб територіальних органів Міністерства юстиції України, а саме [3]:

1) у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень:

- державна реєстрація набуття обтяжень речових прав на нерухоме майно на підставі судового рішення;

- реєстрація судового рішення про заборону вчинення реєстраційних дій;

2) у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та відокремлених підрозділів юридичної особи, утвореної відповідно до законодавства іноземної держави:

- державна реєстрація на підставі судових рішень про заборону вчинення реєстраційних дій, про накладення арешту корпоративних прав.

На практиці наявність вказаних додаткових повноважень у посадових осіб територіальних органів продовжує частково створювати окремі правові неузгодженості в законодавстві, але в умовах воєнного стану в першу чергу це спрямовано на забезпечення можливості належного функціонування державного апарату.

Наприклад, на виконання органів юстиції від правоохоронних органів надходять ухвали суду про накладення арештів, зокрема на майно осіб, пов'язаних із державою-агресором, оперативне виконання яких дає можливість уникнути деяких проблемних питань у разі прийняття в подальшому рішень про конфіскацію майна в таких осіб на користь держави.

При цьому, повною мірою оцінити ефективність реалізації вказаних положень законодавства на практиці можна буде лише після завершення воєнного стану.

Також одним з основних завдань територіальних органів Міністерства юстиції України сьогодні є організація роботи з підготовки та підвищення кваліфікації державних реєстраторів прав на нерухоме майно та державних реєстраторів юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців.

Це повноваження дає можливість належним чином взаємодіяти з державними реєстраторами, надавати їм необхідну методичну та практичну допомогу, зокрема шляхом проведення заходів (семінари, робочі зустрічі, відео конференції, нради тощо), розроблення інформаційних матеріалів, надання консультацій, а також проводити роз`яснювальну роботу на підставі листів, які надає Міністерство юстиції України з проблемних та актуальних питань застосування законодавства у сферах державної реєстрації.

Так, Центральне міжрегіональне управління Міністерства юстиції (м. Київ) під час виконання своїх повноважень співпрацює загалом з 681 державним реєстратором, які працюють в суб'єктах державної реєстрації, що поширюють свою діяльність на території міста Києва, Вінницької, Житомирської, Київської, Хмельницької та Черкаської областей.

Підсумовуючи, варто зазначати, що як основні так і додаткові повноваження органів юстиції у сферах державної реєстрації, надані в умовах воєнного стану, спрямовані насамперед на забезпечення належного рівня реалізації прав та законних інтересів громадян та держави, у відповідності до вимог чинного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» : Закон України від 26.11.2015 № 834-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/834-19#Text.

2. Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань : Закон України від 26.11.2015 № 835-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-19#Text.

3. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: Постанова від 06.03.2022 № 209. *Кабінет Міністрів України. Законодавство України.* URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-%D0%BF#Text.

Зінкевич Роксолана Андріївна,
студентка 4 курсу факультету публічного управління
Хмельницького університету управління та права іменні Леоніда Юзькова

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК ПОКРАЩЕННЯ ЯКОСТІ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ У МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ

У сучасних умовах трансформації системи державного управління в Україні особливої актуальності набуває питання децентралізації влади як ключового чинника підвищення ефективності функціонування органів місцевого самоврядування. Реформа децентралізації, що розпочалася у 2014 році, стала однією з наймасштабніших у новітній історії країни та має на меті створення спроможних громад, які здатні самостійно вирішувати питання місцевого значення, зокрема в сфері надання публічних послуг.

Підвищення якості освітніх, медичних, адміністративних та соціальних послуг стало основною метою змін, спрямованих на передачу повноважень і ресурсів від центральних до місцевих органів влади. У цьому контексті децентралізація виступає не лише інструментом управління, а й чинником розвитку демократичного суспільства, підвищення прозорості та відповідальності у використанні публічних коштів.

Багато науковців досліджували дану тематику, такі як Скочиляс-Павлів О. В. [6], Єрмакова С.Є. та Шлафман Н.Л. [2], Тимощук В. П. [3], Кулик О.С. та Косач І. А. [1], Щебетун І.С. та Гусар В.В. [5] та інші.

Не зважаючи на значну кількість досліджень, цей напрямок потребує подальшого вивчення. Пропонуємо розглянути основні поняття даної теми, такі як децентралізація та публічні послуги.

Відповідно до Закону України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» публічна послуга – юридично або соціально значуща дія суб'єкта надання публічної послуги, у тому числі адміністративна послуга, за заявою (зверненням, запитом) суб'єкта звернення або без такого звернення, у результаті якої набуваються, переходять, припиняються права та/або здійснюються обов'язки суб'єктом звернення, надаються відповідні матеріальні та/або нематеріальні блага суб'єкту звернення [4].

Узагальнивши, можна сказати, що публічні послуги – це послуги, які надаються державними органами або органами місцевого самоврядування суб'єкту звернення.

Децентралізація – це передача значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування [7].

Реформа децентралізації в Україні розпочалася у 2014 році та пройшла кілька етапів:

1. Перший етап (2014–2019 роки) – започаткування нормативно-правового врегулювання процесу децентралізації.

2. Другий етап (2020–2021 роки) – формування об'єднаних територіальних громад (ОТГ) та передача їм значних повноважень.

3. Третій етап (2022 рік – дотепер) – реалізація реформи в умовах воєнного стану, що підкреслило ефективність децентралізації, оскільки органи місцевого самоврядування оперативно реагували на виклики, пов'язані з війною, зокрема в питаннях розміщення внутрішньопереміщених осіб та організації гуманітарної допомоги [6].

Децентралізація є однією з ключових реформ в Україні, передача повноважень на місцевий рівень дозволяє громадам самостійно визначати пріоритети розвитку та ефективно розподіляти ресурси. Реформа охоплює три основні аспекти: політичну, адміністративну та фінансову. О.С. Кулик підкреслює, що децентралізація спрямована на підвищення якості життя населення та забезпечення ефективного економічного та соціального розвитку регіонів [1].

У процесі децентралізації в Україні значна частина повноважень у сфері надання адміністративних послуг була передана на місцевий рівень, зокрема — органам місцевого самоврядування, які стали відповідальними за створення та функціонування Центрів надання адміністративних послуг. Місцеві ЦНАПи тепер надають широкий спектр послуг — від реєстрації місця проживання, видачі витягів з державних реєстрів до можливості надання різних дозвільних документів, послуг соціального захисту тощо.

Система адміністративних послуг в Україні, і особливо ЦНАПи здобули високу оцінку як з боку громадян, так і бізнесу. Європейський Союз визнав її прикладом успішно реалізованої реформи в сфері надання публічних послуг.

ЦНАПи відіграють ключову роль у процесі реформи, оскільки забезпечують територіальну доступність адміністративних послуг. Їх функціонування дозволяє громадянам отримувати необхідні сервіси без необхідності звертатися до обласних чи центральних установ. Через мережу ЦНАПів стає можливим ефективно реалізовувати повноваження органів місцевого самоврядування, а також наближати послуги державних органів безпосередньо до споживачів. [3].

Незважаючи на позитивні результати, процес децентралізації в Україні стикається з низкою викликів. Серед них: необхідність удосконалення нормативно-правової бази, забезпечення фінансової самостійності громад та підвищення професійного рівня працівників органів місцевого самоврядування. Ольга Скочиляс-Павлів зазначає, що важливим завданням є прийняття змін до Конституції України щодо децентралізації влади, що є необхідною умовою для продовження та завершення реформ у цій сфері [6].

Децентралізація є важливим чинником покращення якості публічних послуг на рівні місцевого самоврядування. Вона сприяє підвищенню ефективності управління, залученню громадян до процесу прийняття рішень та забезпечує сталий розвиток територій. Проте, для досягнення максимального ефекту, необхідно подолати існуючі виклики та забезпечити комплексний підхід до реалізації реформи.

Список використаних джерел:

1. Децентралізація в Україні: тенденції та проблемні аспекти. URL: https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/issue_2_2021_13
2. Концептуальні засади реформи місцевого самоврядування в Україні та результати її реалізації. URL: https://economics.net.ua/ejopu/2023/No2/91.pdf
3. Потреби децентралізації повноважень у сфері адміністративних послуг. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/decentralizaciya_publichnoyi_vlady_v_ukrayini_2023.pdf
4. Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг: Закон України від 15.07.2021 № 1689-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text
5. Реформа децентралізації влади в Україні: проблеми і перспективи. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prchd_2022_1_8
6. Тенденції децентралізації публічного управління: сучасний стан та перспективи розвитку. URL: https://science.lpnu.ua/uk/law/vsi-vypusky/vypusk-11-nomer-1-41-2024/tendenciyi-decentralizaciyi-publichnogo-upravlinnya
7. Що таке децентралізація? URL: https://decentralization.ua/questions/1?page=2

Зозуля Олександр Ігорович,
завідувач наукового сектору порівняльного конституційного та муніципального права Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор

ДЕЯКІ ЗАУВАЖЕННЯ ДО ЗАКОНОПРОЄКТУ «ПРО УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ»

Нещодавно на розгляд Верховної Ради України було подано законопроєкт «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 17.04.2025 р. реєстр. № 13181. Передусім, слід вітати й підтримати прагнення до вдосконалення конституційно-правового статусу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (далі – Уповноваженого). Зокрема варто відзначити з позитивного боку передбачену даним законопроєктом деталізацію вимог до кандидата на посаду Уповноваженого та процедури його призначення на посаду, засад реалізації ним функцій національного превентивного механізму, порядку розгляду звернень до Уповноваженого тощо. Втім, запропонований підхід до законодавчого врегулювання інституту омбудсмана в Україні не позбавлений певної дискусійності, що актуалізує подальший пошук оптимальних шляхів удосконалення законодавчих засад діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. З огляду на це маємо висловити деякі пропозиції та зауваження до даного законопроєкту, спрямовані на уточнення його положень і усунення прогалин.

1. У ст.3 майбутнього Закону України до мети парламентського контролю за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина запропоновано серед іншого відносити «додержання принципів належного адміністрування в державному управлінні». Вказана ціль вбачається дискусійною з точки зору її відповідності конституційно-правовій природі парламентського контролю за додержанням прав людини, характеру та змісту повноважень Уповноваженого.

При цьому, згадані «принципи належного адміністрування в державному управлінні» наразі ще не дістали предметного законодавчого врегулювання, що також не сприятиме правовій визначеності даного питання. Втім, згідно Білої книги Європейської Комісії від 25.07.2001 р. COM(2001) 428 до принципів ефективного врядування належать: відкритість, участь, підзвітність, ефективність та злагодженість. Як на нас, покладення на Уповноваженого функцій з забезпечення додержання перелічених принципів не лише виходитиме за межі конституційної моделі парламентського контролю за додержанням прав і свобод людини і громадянина, але й може безпідставно виправдовувати його втручання у поточну діяльність суб'єктів публічного управління.

2. У майбутньому Законі України запропоновано розгорнуте врегулювання порядку призначення на посаду Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та припинення його повноважень. З огляду на це вбачається недоцільним передбачене законопроєктом одночасне дублювання цих положень у Регламенті Верховної Ради України, що може бути усунуто за допомогою бланкетних норм.

Згідно ч.2 ст.6 майбутнього Закону України «не допускається участь та залучення у будь-якій формі громадян держави, визнаної згідно із законом державою-окупантом та/або державою-агресором по відношенню до України». Насамперед зі змісту наведеної норми залишається остаточно незрозумілим куди саме не допускається «участь та залучення» громадян держави-агресора. Найбільш вірогідно тут мається на увазі заборона висування кандидатури на посаду Уповноваженого громадянина держави-агресора. Проте у такому разі ця норма частково дублюватиме ч.2 ст.5 майбутнього Закону України, згідно якої на посаду Уповноваженого не може бути призначено особу, яка «має громадянство іншої держави».

А у ч.4 ст.10 майбутнього Закону України, яка визначає підстави дострокового звільнення з посади Уповноваженого, відсутня така підстава як «набуття (наявність)

громадянства іншої держави». Запровадження такої підстави було би послідовним і обґрунтованим, зважаючи на наявність прямої заборони призначення на посаду Уповноваженого громадянина іншої держави.

3. Згідно ч.6 ст.11 майбутнього Закону України представником Уповноваженого може бути призначено особу, яка серед іншого має «відповідний професійний досвід». Наголосимо, що таке формулювання не відповідає вимогам правової визначеності, оскільки залишається фактично невизначеним ані характер, ані мінімальна тривалість «відповідного» професійного досвіду. На нашу думку, за аналогією з вимогами до Уповноваженого у даному разі мало би йтися про вимогу наявності «досвіду у сфері захисту прав та свобод людини і громадянина» (наприклад, впродовж п'яти років).

Також, оскільки представники Уповноваженого наділяються певними державно-владними повноваженнями й загалом беруть безпосередню участь у реалізації повноважень Уповноваженого, було би виправданим і послідовним встановлення для представників Уповноваженого (подібно до самого омбудсмана) вимоги щодо відсутності громадянства іншої держави.

4. Звертає увагу і те, що згідно ч.12 ст.11 майбутнього Закону України повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення представнику Уповноваженого може бути здійснено Генеральним прокурором або його заступником – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Обґрунтованість і співмірність надання представникам Уповноваженого такої гарантії, яку сьогодні має лише сам Уповноважений, викликає певний сумнів. Адже до представників Уповноваженого встановлюються значно нижчі вимоги ніж до самого Уповноваженого; вони призначаються і звільняються самим Уповноваженим (а не парламентом); кількість представників Уповноваженого та їх конкретні повноваження визначаються не законодавчо, а самостійно Уповноваженим. Вказане однозначно не підтверджує реальну необхідність надання зазначеної гарантії представникам Уповноваженого й загалом не виключає можливості зловживання статусом представника Уповноваженого саме для користування правом недоторканності.

При цьому, поширення вказаних гарантій на представників Уповноваженого не узгоджується з ст.481 КПК України (в частині суб'єкта повідомлення про підозру). Проте внесення до неї відповідних змін даним законопроєктом чомусь не передбачено.

5. У ст.15 майбутнього Закону України наведено перелік прав Уповноваженого. Втім, за своєю сутністю окремі такі права Уповноваженого скоріше мали би бути визначені як його обов'язки. Зокрема йдеться про контроль за забезпеченням рівних прав та можливостей жінок і чоловіків (п.17 ч.1), сприяння документуванню воєнних злочинів та порушень прав і свобод людини (п.20 ч.1), сприяння поверненню громадян України з території держави-агресора та виїзду з тимчасово окупованої території (п.21 ч.1) тощо.

Загалом же з точки зору ефективного правозастосування варто констатувати недостатню конкретність і навіть декларативність частини прав Уповноваженого. Наприклад, доволі малозмістовним є «сприяння» Уповноваженим документуванню воєнних злочинів та поверненню громадян України, що без законодавчої деталізації могло би бути перенесено до завдань Уповноваженого (а не його прав чи обов'язків).

6. Подібно до чинного Закону України від 23.12.1997 р. № 776/97-ВР законопроєкт все ще не містить необхідних процедурних норм, які би забезпечували (гарантували) реалізацію тих чи інших прав Уповноваженого. Зокрема згідно п.5 ч.1 ст.15 майбутнього Закону України омбудсман матиме право «надавати позицію Уповноваженого» до проєктів законів та інших нормативно-правових актів. Водночас загальний обов'язок співпраці з Уповноваженим (ст.28 майбутнього Закону України) сформульований у загальному вигляді й прямо не вимагає від відповідних суб'єктів розглядати чи враховувати таку «позицію» Уповноваженого. Крім уточнення даного аспекту обов'язку співпраці з Уповноваженим його право надавати висновки та пропозиції до законопроєктів вочевидь має дістати відповідного відображення і у Регламенті Верховної Ради України (чого законопроєктом

наразі не передбачено).

7. Надання Уповноваженому іншого нового права – звертатися до парламенту з пропозицією створення тимчасової слідчої або тимчасової спеціальної комісії (п.18 ч.1 ст.15 майбутнього Закону України) так само мало би супроводжуватись внесенням процедурних змін як до Регламенту Верховної Ради України, так і до Закону України «Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України».

При цьому, за загальною процедурою рішення про утворення певної тимчасової комісії парламент може бути ухвалене лише на підставі внесення до Верховної Ради України відповідного проєкту його постанови суб'єктом права законодавчої ініціативи, до числа яких Уповноважений не належить. З огляду на це наразі залишається достеменно невідомим ким і як юридично має бути ініційовано створення парламентської тимчасової комісії на підставі вищезгаданої пропозиції Уповноваженого.

8. Згідно ст.2 майбутнього Закону України (так само як і чинного Закону України від 23.12.1997 р. № 776/97-ВР) сферою його застосування є відносини, що виникають при реалізації прав людини, між громадянином України (іноземцем чи особою без громадянства) та органами державної влади, органами місцевого самоврядування.

У цьому контексті вбачається дещо дискусійним поширення компетенції Уповноваженого на громадські об'єднання, підприємства, установи, організації незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, їх посадових та службових осіб. Зокрема це право Уповноваженого на ознайомлення з їхніми документами, на отримання копій таких документів, на внесення їм подань для вжиття відповідних заходів, а також зобов'язання вищеперелічених суб'єктів співпрацювати з Уповноваженим і подавати йому необхідну допомогу.

Вирішення даного питання потребує з'ясування меж парламентського контролю за додержанням прав і свобод людини, у тому числі в частині конституційності ухвалення Уповноваженим рішень, обов'язкових для виконання не лише органами публічної влади, а й громадськими об'єднаннями. Вбачається, що відповідь на це має надати Конституційний Суд України, на розгляді якого перебуває конституційна скарга О.В. Матвійчук від 10.09.2024 р. № 18/335 щодо конституційності парламентського контролю за дотриманням права на звернення до громадських об'єднань. Саме тому вважаємо правильним оновлення законодавства про інститут омбудсмана в Україні вже з урахуванням майбутнього Рішення Конституційного Суду України з даного приводу.

9. Неоднозначним постає й передбачене законопроєктом перенесення без жодних змін з чинного Закону України від 23.12.1997 р. № 776/97-ВР у майбутній Закон України положень щодо обов'язку органів публічної влади, громадських об'єднань, підприємств, установ і організацій співпрацювати з Уповноваженим і подавати йому необхідну допомогу. Адже існуюче досить широке формулювання такого обов'язку за відсутності його конкретних меж може ставити під сумнів чіткість і передбачуваність умов зазначеної співпраці. З огляду на це пропонуємо, щоб у майбутньому Законі України було більш предметно визначено межі обов'язку громадських об'єднань та інших суб'єктів співпрацювати з Уповноваженим і виконувати його законні вимоги.

Таким чином, актуальний законопроєкт від 17.04.2025 р. реєстр. № 13181 потребує доопрацювання з урахуванням висловлених пропозицій і зауважень. В основі вдосконалення законодавчих засад діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини має бути розгорнуте врегулювання його конкретних повноважень та порядку їх реалізації, збалансованого статусу представників Уповноваженого, а також чітких меж обов'язку виконувати законні вимоги омбудсмана.

Зуб Алла Василівна,
аспірантка кафедри права, національної безпеки та європейської інтеграції Навчально-науково інституту «Інститут державного управління» Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна

Меляков Антон Володимирович,
доцент кафедри права, національної безпеки та європейської інтеграції Навчально-науково інституту «Інститут державного управління» Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, кандидат історичних наук

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНІХ ПРАВ ДІТЕЙ В ПРОЦЕСІ СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНИХ ОСВІТНІХ СЕРЕДОВИЩ

Одним з наслідків повномасштабної російсько-української війни, який стає очевидним вже зараз, є кардинальне переосмислення поняття «безпечне середовище». На сьогодні безпека освітнього процесу розглядається як невід'ємна складова загальної безпеки життєвого середовища не лише в закладі освіти, але і в населеному пункті, територіальній громаді (ТГ), регіоні. Таким чином, законодавчо затверджене визначення «безпечного освітнього середовища» розширюється, виходить за межі свого інструментального виміру, а сама «безпечність» набуває ваги умови, обов'якової для виживання та розвитку [2].

За період 2022-2025рр., особливо в прифронтових регіонах, саме заклади загальної середньої освіти (ЗЗСО) перетворилися на справжні осередки життя для мешканців ТГ. Зважаючи на міцність, місткість, місце розташування та суспільну значущість цих закладів, природно, що саме в приміщеннях ЗЗСО були створені перші, спочатку найпростіші, а потім і все більш придатні та багатофункціональні укриття. В багатьох громадах органами місцевого самоврядування (ОМС) було докладено значних зусиль для залучення коштів для створення таких безпечних освітніх просторів (БОП) за рахунок як місцевих, так і державних ресурсів. Окремо варто згадати про значну допомогу авторитетних міжнародних партнерів нашої держави, що вкладають значні кошти в створення БОП. Наприклад, Управління ООН з обслуговування проєктів (UNOPS) реалізує ініціативу з ремонту 80 шкіл в Київській, Сумській, Харківській та Чернігівській областях коштом Європейського Союзу. Значні обсяги робіт із відновлення та облаштування безпечних освітніх просторів були проведені за підтримки UNICEF, GIZ, UNDP тощо.

Відкритим залишається питання щодо функціонування ЗЗСО, які знаходяться в громадах наближених до районів бойових дій. Існує кілька вимірів цієї проблеми, на які необхідно зважати всім зацікавленим сторонам:

1. Безпековий. Будь яка споруда, яка вважається противником потенційною ціллю, буде знищена незалежно від свого призначення та віддаленості від лінії бойового зіткнення, що неодноразово було підтверджено ударами по лікарнях, закладах соціального захисту, ЗЗСО тощо. Через наявність значної кількості приміщень великої площі (класи, актові та спортивні зали), заклади освіти є пріоритетною ціллю для ворога протягом всієї повномасштабної війни. Наприклад, станом на 11.09.2024р. в Харкові різною мірою було пошкоджено обстрілами 69% всіх ЗЗСО міста. 4 із майже 180 шкіл міста не підлягають відновленню і мають бути знесені.
2. Військово-технологічний. Потужність сучасної зброї, фактично не залишає шансів на збереження тих будівель, які безпосередньо не прикриті системами ППО. Безумовно, належним чином підготовлене укриття здатне захистити учнів в момент обстрілу від фізичного контакту з елементами ураження, проте за умови кардинального погіршення безпекової ситуації в населеному пункті, навчання в такому ЗЗСО не можливе.
3. Економічний. Відновлення зруйнованої будівлі вимагає значного фінансування, а повторне руйнування ворогом вже відновленої або заново побудованої

споруди ЗЗСО може викликати незадоволення місцевих жителів недоречністю таких витрат, спричинити звинувачення на адресу посадових осіб ОМС у недалекоглядності та непрофесійності, корумпованості тощо.

Разом з тим, незважаючи на вищенаведені ризики, варто брати до уваги наступні чинники.

Соціально-демографічний. Наявність БОП в місцевому ЗЗСО відкриває шлях до навчання в офлайн форматі, але не гарантує його. Проте, очне навчання в ЗЗСО позитивно позначається на економічній ситуації в громаді, покращує позиції на місцевому ринку праці батьків неповнолітніх дітей, особливо матерів, котрі самостійно виховують своїх дітей. Наявність офлайн формату освітнього процесу є одним з головних приваблюючих чинників родин з дітьми, особливо тих, в яких дорослі володіють найбільш затребуваними та/або високооплачуваними професіями, тож швидше за інших мешканців здатні змінити місце проживання на відносно безпечніші регіони.

Виїзд батьків з дітьми за межі населеного пункту та громади каталізує проблему малокомплектності шкіл, яка була однією з найгостріших і в довоєнний період, а у зв'язку із масовими міграційними процесами воєнного часу набула критичної актуальності. Один з авторів даного матеріалу брав участь у підготовці Планів відновлення та розвитку для низки територіальних громад Запорізької та Харківської області. Серед іншого, при підготовці цих Планів проводилося анкетування жителів щодо їх бачення перспектив розвитку середньої освіти. Показово, що навіть мешканці невеликих населених пунктів, в яких до війни були малокомплектні школи, що, очевидно були не здатні надавати якісну освіту, тим не менше наполягали на відновленні діяльності ЗЗСО як тільки це стане можливе з безпекової точки зору.

Парадигма «селище живе поки в ньому функціонує школа» є наскільки гучною, наскільки не релевантною для все більшої кількості населених пунктів прифронтових регіонів. В цьому контексті ОМС варто систематично проводити роз'яснювальну роботу з мешканцями, не лише пояснюючи в кожному конкретному випадку неможливість відновлення роботи малокомплектних шкіл, але й докладати зусиль для забезпечення підвозу дітей шкільного віку до опорних ЗЗСО громади. Для такої інформаційної кампанії керівництву ОМС варто залучати як організовану громадськість, так і неформальних лідерів громадської думки, використовувати весь арсенал учасницького та дорадницького підходів у вирішенні питань місцевого розвитку. Інструменти адвокації є універсальними і можуть бути дієвими як під час кампанії щодо збереження мережі закладів освіти, так і при її оптимізації.

Морально-психологічний. Відлюднення дітей, втрата ними навичок соціалізації спричинили зростання кількості конфліктів в їх найближчому оточенні. ЗЗСО часто були осередками творчого, спортивного, суспільного життя, надавали можливості для всебічного розвитку дітей. Відновлення повноцінного функціонування шкіл та позакласних активностей (гурткова робота, спортивні секції тощо) допоможе дітям якнайскоріше повернутися до повноцінного навчання. Також це сприятиме зменшенню кількості адміністративних правопорушень з боку неповнолітніх, зниженню рівня соціальної напруженості в громаді.

Кількарічне перебування дітей на дистанційному навчанні критично негативно позначилося на рівні володіння як теоретичними знаннями, так і практичними навичками, необхідними для повсякденної діяльності, здобуття вищої освіти тощо. Відновлення освітнього процесу в БОП не лише мінімізує вищенаведені негативні тенденції, але і відкриває можливості для надолуження освітніх втрат.

Для того, щоб це надолуження відповідало інтересам всіх учасників освітнього процесу варто дотримуватися низки умов:

1. Процес надолуження має бути логічним, добре прорахованим доповненням до основних уроків, не дублювати їх зміст, не випереджати їх з точки зору календарно-тематичного планування. Важливо розуміти, що участь в процесі надолуження освітніх

втрат є правом дитини, але не її обов'язком. Тут органам управління освітою необхідно уникнути старої «хвороби» української системи освіти – надмірного захоплення звітністю та гонитвою за максимальними показниками. Це особливо важливо в тих випадках, коли від кількісної наповненості шкільних груп із надолуження залежить розмір винагороди (заробітної плати) педагога.

Аналогічні проблеми можуть виникати і тоді, коли ремонт та/або облаштування БОП, а також фінансування занять з надолуження здійснюється за рахунок проєктів, що їх реалізують українські організації за підтримки міжнародних партнерів. Ще на етапі підготовки проєктних заявок, намагаючись справити на потенційного донора якомога краще враження, грантери закладають значні, а подекуди і нереальні для виконання показники, яких в подальшому прагнуть досягти в тому числі і шляхом надмірного навантаження на безпосередніх виконавців – педагогів та учнів цільових ЗЗСО.

2. В ході надолуження освітніх втрат важливо дотримуватися санітарно-гігієнічних вимог, необхідно уникати фізичного да психоемоційного перевантаження як дітей, так і вчителів. З початком повномасштабного вторгнення педагоги не лише продовжили виконувати власні посадові обов'язки, але й отримали інші, не передбачені посадовими інструкціями. В контексті нашої теми варто згадати один з найпоширеніших кейсів – чергування вчителів в укриттях та сховищах, що розміщені на території шкіл [2, с. 25].

3. Заняття мають відбуватися максимально активно та жваво, там де це доречно – поєднуватися із рухливими вправами. Останній чинник є особливо важливо з урахуванням поширення гіподинамії серед усіх учасників освітнього процесу. Одним з потенційних ризиків в цьому контексті є відсутність належним чином обладнаних приміщень в локаціях БОП, котрі здебільшого розраховані на традиційні форми уроків, що передбачають статичне перебування дітей.

На завершення наголосимо на одному з найбільш проблемних аспектів даної проблеми: забезпеченні освітніх прав дітей з особливими освітніми потребами. За роки повномасштабної війни ця категорія дітей опинилася на маргінесі освітнього процесу. Показово, що у в цілому змістовних та корисних рекомендаціях щодо утворення безпечних освітніх середовищ, словосполучення діти (учні) з інвалідністю не згадується жодного разу [1]. Таким чином, актуальним завданням ОМС, батьківського та учнівського товариства є створення умов для ресоціалізації цієї категорії дітей, повернення їх до повноцінної освітньої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки / Державна служба якості освіти України. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Bezpechne_osvitnie_seredovysche_2022_SQE-SURGe.pdf
2. Про повну загальну середню освіту : Закон України № 463-IX від 16.01.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text
3. Умови праці вчитель_ок: вплив повномасштабної війни. Звіт за результатами дослідження. CEDOS. Київ, 2024. 51с. URL: https://cedos.org.ua/researches/umovy-praczi-vchytel_ok-vplyv-povnomasshtabnoyi-vijny/

Ігнатенко Олександр Семенович,
професор кафедри транспортних технологій Національного транспортного університету, доктор технічних наук, професор

Ігнатенко Дмитро Олександрович,
доцент кафедри транспортного права та логістики Національного транспортного університету, кандидат технічних наук, доцент

Хмельов Ігор Володимирович,
доцент кафедри транспортних технологій Національного транспортного університету, кандидат технічних наук, доцент

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАДАННЯ ПОСЛУГ ПАСАЖИРСЬКОГО АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ

Важливим на сьогодні можна вважати актуалізацію та розвиток положень, які стосуються структури та змісту адміністративно-правового забезпечення надання послуг пасажирського автомобільного транспорту, який в значній мірі формує соціально-економічне середовище інтеграційних і внутрішніх процесів країни, регіонів, населених пунктів і прилеглих територій.

Результативності дослідження сприяє конкретизація вихідних понять. Адже саме поняття, як форма мислення, дозволяють відобразити істотні властивості, зв'язки і відношення предметів і явищ соціального, правового, економічного, технічного, організаційного, технологічного спрямування в їх суперечності і розвитку. Здійснені узагальнення дозволяють виділяти особливості суб´єктно-об´єктних відносин в процесах надання транспортних послуг населенню за видами сполучень, а також класами обслуговування за визначеними загальними і в сукупності специфічними для них ознаками. Такий підхід сприяє досягненню віддзеркалення істотних властивостей форм і методів організації та діяльності пасажирського автомобільного транспорту, відображенню зв'язків і відношень предметів і явищ, пов´язаних із задоволенням потреб населення у перевезеннях. Водночас з´являється можливість врахування наявних і майбутніх суперечностей, наприклад між автомобільними перевізниками, замовниками транспортних послуг, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, пасажирами, власниками транспортних засобів в процесі здійснення діяльності, пов´язаної із забезпеченням переміщення пасажирів [1, с.48].

Так, поняття “забезпечення” стосується здійснення транспортної діяльності, спрямованої на створення належних умов функціонування системи надання послуг пасажирського автомобільного транспорту. Зокрема, законодавство про автомобільний транспорт регулює відносини не тільки між безпосередніми учасниками здійснення транспортного процесу, а також і їх відносини з юридичними та фізичними особами - суб'єктами підприємницької діяльності, які забезпечують діяльність пасажирського автомобільного транспорту та безпеку перевезень [2].

Поняття “адміністративно-правове забезпечення” передбачає упорядкування суспільних відносин уповноваженими на те державою органами, тобто органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування в залежності від територіальних особливостей мережі маршрутів надання транспортних послуг, їх функціонування за часом на підставі юридичного закріплення за допомогою правових норм, охорони, реалізації і розвитку.

За структурою адміністративно-правового забезпечення доцільно дотримуватись поділу на такі елементи: 1) об’єкт адміністративно-правового забезпечення; 2) суб’єкт адміністративно-правового забезпечення; 3) норми права (норми адміністративного права);

4) адміністративно-правові відносини та їх зміст; 5) гарантії, заходи, засоби, форми та методи адміністративно-правового забезпечення [3, с. 110].

До важливих елементів адміністративно-правового механізму забезпечення надання послуг пасажирського автомобільного транспорту через визначення засад організації та діяльності задоволення потреб населення відносять [2, 3, с.110]:

1) норми адміністративного права, які регламентують такі основні напрями, як-от: функціонування транспортної системи держави, зокрема у безпековому, організаційному, технологічному, виробничому, фінансовому, ресурсному, кадровому аспектах;

2) діяльність суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення надання послуг пасажирського автомобільного транспорту, зокрема щодо державного регулювання та контролю у сфері автомобільного транспорту для створення умов безпечного, якісного й ефективного перевезення пасажирів та надання додаткових транспортних послуг;

3) управлінські та інші процедури, що виникають під час реалізації державної політики. Так органи місцевого самоврядування формують мережу міських автобусних маршрутів загального користування і здійснюють у межах своїх повноважень контроль за дотриманням законодавства у сфері автомобільного транспорту на відповідній території, запроваджують автоматизовану систему обліку оплати проїзду та встановлюють порядок її функціонування;

4) специфіку здійснення діяльності як в національній транспортній системі та і відносно забезпечення організації міжнародних автобусних маршрутів, що покладається на центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізую державної політики у сфері транспорту загального користування й компетентних суб'єктів, які забезпечують безпеку транспортних послуг;

5) правовідносини, що виникають в окресленій сфері, що стосуються визначення основних правових та організаційних основ державного регулювання у сфері перевезень пасажирів автомобільним транспортом, установлення вимог до перевізників, водіїв та транспортних засобів щодо забезпечення безпеки перевезень та екологічної безпеки, визначення системи державного контролю, прав, обов'язків та відповідальності державних органів виконавчої влади та перевізників за порушення міжнародних договорів та законодавства України;

6) стабілізацію соціально-економічної сфери в частині положень, які впливають на розбудову економіки країни. Так, розвиток автомобільного транспорту взагалі і система надання послуг пасажирського автомобільного транспорту зокрема, відбуваються за погодженням з відповідними центральними органами виконавчої влади згідно програми розвитку і вдосконалення транспорту, яку готує центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері транспорту, і яка затверджується Кабінет Міністрів України;

7) принципи забезпечення економічної безпеки держави і транспортної діяльності під час надзвичайних станів, система протидії загрозам і викликам які містить не тільки загальні та спеціальні принципи права, а й економічні, управлінські та інші засади;

8) суб'єкти реалізації державної політики у сфері надання послуг пасажирського автомобільного транспорту під час надзвичайного стану, коло яких стає ширше з урахуванням особливих умов, що обумовлюється необхідністю залучення різнопрофільних органів, у тому числі створених у цей період, для комплексного підходу до вирішення завдань, пов'язаних із забезпеченням безпечного функціонування національної пасажирської транспортної системи, особливо відносно автомобільного транспорту, який надає найбільші обсяги із перевезення пасажирів у порівнянні з іншими видами пасажирського транспорту;

9) правові відносини, які виникають між компетентними суб'єктами та іншими органами публічної адміністрації, громадянами та їх об'єднаннями під час реалізації державної політики у сфері надання послуг пасажирського автомобільного транспорту в

кризових ситуаціях, що мають свою специфіку внаслідок розширеного суб'єктного складу та кола наданих повноважень;

10) інструменти, за допомогою яких реалізується державна політика у сфері забезпечення надання послуг пасажирського автомобільного транспорту, насамперед йдеться про форми, методи, а також інші засоби, способи та ресурси (матеріально-технічні, кадрові, оперативні), що використовуються в процесі окресленого кола діяльності;

11) процедури державної політики у сфері забезпечення надання послуг пасажирського автомобільного транспорту, які характеризуються різноманітним змістом і сферами реалізації, а їх результатом є проведення конкретних заходів для стабілізації, розвитку національної транспортної системи, а також протидії та запобігання реальним і потенційним викликам і загрозам;

12) встановлення відповідальності за порушення законодавства про автомобільний транспорт, наприклад до автомобільних перевізників застосовуються адміністративно-господарські штрафи за безпідставну відмову від пільгового перевезення пасажира (штраф у розмірі десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), перевезення пасажирів за відсутності на момент проведення перевірки документів, передбачених законодавством, (штраф у розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), експлуатацію легкового автомобіля, облаштованого як таксі, без наявності ліцензії (штраф у розмірі тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) та ін.

Особливо важливим аспектом на сьогодні є узгодження транспортної політики, зокрема щодо надання послуг пасажирського автомобільного транспорту, у контексті євроінтеграційних процесів. До базовий напрямів законотворчого процесу за цим напрямом слід віднести [4, с.55]:

- подальшу реалізацію принципів гармонізації й лібералізації ринку транспортних послуг;
- встановлення єдиних правил діяльності у сфері надання послуг пасажирського автомобільного транспорту;
- забезпечення задоволення потреб населення у перевезеннях пасажирів;
- координацію функціонування різних видів транспорту;
- досягнення високої швидкості руху пасажирського автомобільного транспорту у поєднанні з удосконаленням мережі та якості доріг;
- досягнення дійсно міжгалузевого характеру законодавства у сфері надання послуг пасажирського автомобільного транспорту відносно норм публічного та приватного права;
- налагодження комплексного нормативного врегулювання за видами сполучень пасажирських перевезень автомобільним транспортом;
- забезпечення інституціонального потенціалу управління автомобільним транспортом у інформаційно-аналітичному й експертних напрямах.

Положення правового регулювання сфери надання послуг пасажирського автомобільного транспорту мають відповідати стандартам Європейського Союзу в контексті розвитку наукового потенціалу, підтримки та впровадження новітніх науково-технологічних розробок [4, с.55].

Список використаних джерел:

1. Про автомобільний транспорт: Закон України від 5 04. 2001 р. № 2344-III. Верховна Рада України. Законодавство України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14#Text
2. Гумін О., Пряхін Є. Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. *Наше право*. Харків, 2014. № 4. С. 46–50.
3. Лиманюк А. Загальна характеристика елементів адміністративно-правового механізму реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави під час воєнного стану. *Нове українське право*, вип. 5, 2024 с.

4. Дубинський О. Адміністративно-правове регулювання транспортної галузі та її окремих видів. *АКАДЕМІЧНІ ВІЗІЇ*. Випуск 24. 2023. С. 51–58.

Ільєва Наталія Василівна,
доцент кафедри адміністративного та господарського права
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
кандидат юридичних наук, доцент

СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ

Розвиток України в напрямку інтеграції до світового співтовариства однією з найважливіших умов передбачає приведення її законодавства до рівня світових стандартів. Це є аксіомою, що не викликає дискусії. Водночас, ці процеси суттєво позначаються на організаційних формах та правових засадах функціонування ряду державних інституцій та, у першу чергу, тих з них, які самі безпосередньо впливають на зазначені процеси. Серед таких інституцій важливе місце займає нотаріат. Масова міграція населення в період воєнного стану в Україні ускладнила доступ до базових публічних послуг, зокрема багатьох нотаріальних дій, адже досі діє абсолютна вимога про обов'язковість особистої присутності особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії. Багато українців за кордоном звертаються за вчиненням нотаріальних дій, що значно перевищує можливості посольств і консульських установ посвідчувати правочини, заповіти, довіреності та інші документи, які за українським законодавством потребують нотаріального посвідчення. Тому питання створення електронного нотаріату в Україні є достатньо актуальним та проблемним одночасно.

У європейських країнах застосування електронних підписів та електронних систем обміну інформацією у нотаріальній діяльності є досить популярним явищем. Наприклад, у Франції функціонує спеціальна мережа, до якої підключені нотаріальні відділення, завдяки чому нотаріуси можуть обмінюватися необхідною інформацією між собою та з третіми сторонами, мати доступ до внутрішніх та публічних баз даних, пропонувати послуги із застосуванням електронного підпису, а також до мережі європейської бази даних, зокрема про заповіти та до документів європейського нотаріату. Враховуючи досвід інших країн, запровадження е-нотаріату є необхідною умовою стабільного розвитку системи нотаріату України.

Ми підтримуємо точку зору М. С. Долинської, яка акцентує увагу, що «інститут е-нотаріату не є суто українським, а відбулося запозичення кращих світових трендів створення «кібернотаріату» (електронного нотаріату). Мають рацію науковці та практики, в тому числі нотаріуси, що запровадження Системи е-нотаріату є досить складним (в тому числі технічно та технологічно) процесом, а також дорого вартісним проєктом, який потребує, перш за все, належного законодавчого регулювання ... в Україні відбуваються процеси, спрямовані щодо впровадження Єдиної державної електронної системи е-нотаріату, як експерименту, в нотаріальну реальність. Тому лише після завершення цієї війни можна говорити про втілення в життя принципів «е-нотаріату» огульно в нотаріальну практичну діяльності українських нотаріусів» [1].

Відповідно до інформації, яка розташована на сайті Державного підприємства «Національні інформаційні системи» на сьогодні відбувається дослідна експлуатація Єдиної державної електронної системи е-нотаріату. Система е-нотаріату реалізується Міністерством юстиції України, ДП «НАІС», Міністерством цифрової трансформації та за участі Нотаріальної палати України і експертної підтримки Програми EGAP, що виконується Фондом Східна Європа коштом Швейцарії.

Щодо введення електронної системи нотаріату, слід зазначити, що законопроєкт № 5644 покликаний покращити якість нотаріальних дій в Україні шляхом зменшення часу на

вчинення та захист нотаріального документа від підробки. Зокрема, масштабна цифровізація нотаріальної діяльності передбачає: відмову від ведення паперових книг обліку діяльності нотаріуса; зменшення кількості документів, які особа має подавати для вчинення нотаріальної дії; автоматизацію низки процесів у діяльності нотаріусів; ефективну інформаційну взаємодію між державними інформаційними ресурсами; ведення нотаріального архіву в електронній формі [2, с. 84].

В законопроєкті визначено, що електронна система нотаріату – державна автоматизована інформаційна система, призначена для збору, накопичення, обробки, збереження, захисту та використання відомостей щодо нотаріальної діяльності та забезпечення усіх видів інформаційної взаємодії (обміну). Складовими електронної системи нотаріату є електронний нотаріальний архів, електронний реєстр нотаріальних дій, електронне робоче місце нотаріуса та інші підсистеми, визначені положенням про електронну систему нотаріату, що затверджується Міністерством юстиції України за погодженням з Нотаріальною палатою України [3].

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 1406 від 29 грудня 2023 року «Про деякі питання функціонування Єдиної державної електронної системи е-нотаріату» користування Системою е-нотаріату здійснюється цілодобово сім днів на тиждень, крім випадків проведення модернізації або планових і позапланових профілактичних та/або технічних робіт, пов’язаних з усуненням технічних та/або методологічних недоліків чи технічного збою в роботі, тривалість проведення яких визначається адміністратором із повідомленням власнику (держателю). Захист інформації в Системі е-нотаріату здійснюється відповідно до вимог законодавства у сфері захисту інформації [4].

Слід зазначити, що в вищезгаданій постанові також є визначення поняття єдиної державної електронної системи, а саме, єдина державна електронна система е-нотаріату (далі - Система е-нотаріату) - взаємозв’язана сукупність інформаційно-комунікаційних, інформаційних систем, які діють як єдине ціле та у взаємодії з іншими інформаційними та інформаційно-комунікаційними системами призначені для автоматизації нотаріальної діяльності, зокрема збирання, накопичення, обробки, збереження, захисту, пошуку, обліку та використання відомостей щодо нотаріальної діяльності та забезпечення усіх видів електронної інформаційної взаємодії (обміну) згідно із законодавством, внесення інформації до єдиних та державних реєстрів, що функціонують у системі Мін’юсту та є складовими Системи е-нотаріату, формування нотаріального/прирівняного до нотаріально посвідченого документа з електронним ідентифікатором, а також для забезпечення доступу фізичних та юридичних осіб до відомостей про нотаріальні/прирівняні до нотаріальних дій з урахуванням вимог щодо збереження нотаріальної таємниці [4].

Чітко вказано, що електронний ідентифікатор (QR-код) це графічне зображення коду, який містить унікальний номер, що присвоюється нотаріальному/прирівняному до нотаріально посвідченого документу, завантаженому до Системи е-нотаріату, крім документа, викладеного на спеціальному бланку нотаріального документа; а електронне робоче місце користувача - складова Системи е-нотаріату, через яку забезпечується доступ користувача у випадках, передбачених законодавством, до інших складових Системи е-нотаріату з метою пошуку та внесення відомостей, відправлення запитів та отримання інформації з інших автоматизованих, інформаційних, інформаційно-комунікаційних систем, реєстрів, кадастрів, баз даних, обмін іншою інформацією в електронній формі, що необхідна для вчинення нотаріальних дій або виконання інших повноважень, завантаження та збереження завантажених сканованих копій нотаріальних/прирівняних до нотаріально посвідчених документів у складових Системи е-нотаріату, формування нотаріального/прирівняного до нотаріально посвідченого документа з QR-кодом, створення проектів нотаріальних документів та їх підготовка до підписання [4].

В попередніх роботах ми вже акцентували увагу, що питання запровадження е-нотаріату є вкрай актуальним та одночасно проблемним. Нотаріуси мають достатній досвід

роботи з електронними реєстрами, і практика їхнього використання свідчить про істотні переваги такого процесу. Переваги е-нотаріату стосуються всіх аспектів нотаріального процесу, захисту прав її учасників, впровадження е-нотаріату та основна мета електронного нотаріату – зробити нотаріат максимально доступним та зручним для осіб, які звертаються за вчиненням нотаріальних дій. Варто зазначити, що особливо відчутною стала необхідність активнішого використання електронних технологій у часи кризи, пов'язаної з пандемією COVID-19. За час дії карантину значна кількість людей у різних сферах перейшла на віддалену від офісу роботу, а бізнес активніше застосовує електронні технології та комунікації для співпраці, а також під час укладання різних договорів [2, с. 84].

Також слід зазначити, що потрібно враховувати і ризики, пов’язані з впровадженням системи е-нотаріату, існування інформаційних загроз, як внутрішніх, так і зовнішніх (наприклад, кібератаки, несанкціоноване проникнення). Ще одним ризиком на шляху до цифровізації нотаріальних дій може стати необізнаність споживачів нотаріальних послуг у цій сфері, і доволі часто ставиться під сумнів дійсність нотаріальної дії, яка вчинена у системі е-нотаріату.

На сучасному етапі негативний вплив даних викликів можна зменшити в істотній мірі шляхом впровадження широкого спектру цифрових інструментів, в тому числі віддаленого вчинення нотаріальних дій. Цифровізація та імплементація віддалених публічних послуг в країні є одним з ключових індикаторів рівня їх якості та розвитку. Незважаючи на те, що сфера нотаріату є однією з найбільш консервативних як у Європі, так і Україні, вважаємо, що їх термінова цифровізація є нагальним та необхідним кроком, який покращить їх якість та спростить доступ до них.

Список використаних джерел:

1. Долинська М. С. До питання впровадження в Україні засадничих принципів системи е-нотаріату. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 4. С. 89-98. URL: http://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/law/article/view/808/793
2. Ільєва Н. В. Нотаріат як публічно-правовий інститут: проблеми та перспективи реформування. *Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «Правові засади організації та здійснення публічної влади», присвяченої дню народження доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова*. Хмельницький. 2024. С. 82-85.
3. Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності: Постанова Верховної Ради України № 2051-IX від 15 лютого 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2051-IX#Text.
4. Про деякі питання функціонування Єдиної державної електронної системи е-нотаріату: Постанова Кабінету Міністрів України № 1406 від 29 грудня 2023 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1406-2023-п#Text.

Казанчук Ірина Дмитрівна,
доцент кафедри адміністративного права та процесу Навчально-наукового інституту № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

Мовчан Єгор Євгенійович,
курсант 2 курсу Навчально-наукового інституту № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В умовах сьогодення впровадження європейських норм і стандартів в усі сфері Української держави та суспільства визначило важливість удосконалення сучасного стану нормативно-правового забезпечення діяльності органів публічної влади та побудови європейської моделі системи їх функціонування. В основу формування сучасного публічного адміністрування повинно бути покладено європейські принципи: дотримання прав і захист інтересів громадян, верховенство права, надання якісних адміністративних послуг тощо.

Головною ознакою адміністративно-правового регулювання публічного адміністрування визнано наявність специфічного адміністративно-правового механізму, який забезпечує ефективність владного впливу на суспільні відносини. Слід зазначити, що ефективний механізм адміністративно-правового регулювання є важливим інструментом реалізації функцій держави у сфері публічного адміністрування. Особливістю адміністративно-правового механізму є його публічно-владна природа: він базується на принципі підпорядкування, а правові засоби мають обов'язковий характер [1, с. 120-121]. Його ефективність безпосередньо впливає на стан законності, правопорядку, якість публічних послуг і рівень довіри громадян до влади. Йдеться, насамперед, про дії вищих органів виконавчої влади, місцевих адміністрацій, правоохоронних структур тощо.

Функціонування механізму адміністративно-правового регулювання у сфері публічного адміністрування передбачає цілеспрямовану діяльність управлінських суб'єктів щодо реалізації публічної політики і передбачає: правотворчу діяльність, тобто розробку та прийняття нормативно-правових актів, які встановлюють порядок управління; адміністративну діяльність – це ухвалення рішень, спрямованих на реалізацію норм; контроль і нагляд, які включають перевірку дотримання встановлених вимог, зокрема в рамках інспекційної і ліцензійної діяльності; розгляд звернень громадян, як інструмент зворотного зв'язку й підзвітності; розгляд справ про адміністративні правопорушення – це вжиття заходів юридичної відповідальності [2, с. 21]. Відповідно до Стратегії реформування державного управління України на 2022–2025 роки, належне врядування є одним з основних факторів конкурентоспроможності держави, розвитку її економіки та передумовою європейської інтеграції. У цьому аспекті очікуваними результатами проведення реформи державного управління до 2025 року є: забезпечення надання послуг високої якості та формування зручної адміністративної процедури для громадян і бізнесу; формування системи професійної та політично нейтральної публічної служби, орієнтованої на захист інтересів громадян; розбудова ефективних і підзвітних громадянам державних інституцій, які формують державну політику та успішно її реалізують для сталого розвитку держави [3].

Сьогодні однією з очевидних проблем адміністративно-правового регулювання органів публічної влади в Україні залишається недостатня відкритість їх діяльності [4]. Попри те, що в законодавстві зокрема в Законі України «Про доступ до публічної інформації» закріплені чіткі вимоги щодо прозорості, на практиці вони реалізуються

фрагментарно або формально. Наприклад, частина органів влади не забезпечує систематичне оприлюднення нормативних актів, фінансової звітності чи рішень про використання бюджетних коштів. Громадські обговорення, передбачені законодавством, часто проводяться без реального впливу громадян на кінцеві управлінські рішення. До того ж, рівень інформування населення про такі заходи зазвичай низький, а зворотній зв'язок слабкий або відсутній. Таке ставлення до принципу публічності породжує цілу низку негативних наслідків по типу зниження довіри громадян до органів публічної влади, послаблюється контроль за їхньою діяльністю, створюються сприятливі умови для корупційних зловживань. Як свідчать дані Transparency International, рівень відкритості українських органів влади продовжує залишатися нижчим за європейський [4]. Проблема недостатньої відкритості в роботі органів влади — це серйозний бар'єр на шляху до справді ефективного та демократичного державного управління. Якщо громадяни не мають доступу до інформації, не можуть впливати на рішення і не розуміють, що відбувається у владних кабінетах — довіра до держави буде знижуватись, а зловживання зростати. Принцип відкритості має стати не лише правовою нормою, а й реальним стандартом роботи державного апарату в умовах демократичного суспільства [5, с. 46-47].

Усунути проблему можливо шляхом цифровізації управлінських процесів через впровадження платформ типу «Прозоро», «Є-дата», «Трембіта», посилення адміністративної відповідальності за приховування інформації, а також активне залучення громадськості до оцінки якості управління. Крім того, необхідно підвищити цифрову грамотність державних службовців органів державної влади, навчити їх ефективно працювати з відкритими даними. Важливим напрямком покращення ефективності механізму адміністративно-правового регулювання органів публічної влади в сучасних умовах також є повна консолідація зусиль і взаєморозуміння на усіх рівнях публічного управління, налагодження тісної співпраці з громадськими інституціями.

Незважаючи на військові дії, в Україні триває процес реформування місцевого самоврядування. 10 років тому Урядом України було ухвалено Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. В цьому аспекті важливе значення має прийняття Урядом Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки [6], яка визначає генеральний вектор сталого розвитку регіонів та розроблена відповідно до цілей сталого розвитку України до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722.

Також у 2024 році було затверджено План заходів з реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади на 2024–2027 роки [7], яким визначено: ключові точки відновлення та розвитку громад у період війни й у повоєнні роки; ключові кроки для становлення спроможних громад, зокрема: зміна законодавства з метою врегулювання механізму затвердження територій територіальних громад і визначення їх адмінцентрів; про особливості відновлення публічної влади на деокупованих територіях; про розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування і органами виконавчої влади; щодо удосконалення законодавчих інструментів консультацій органів державної влади з асоціаціями органів місцевого самоврядування; про місцеву статистику; підвищення інституційної та фінансової спроможності органів місцевого самоврядування; широке залучення громадськості до прийняття управлінських рішень на місцях.

Отже, якщо Україна прагне до сталого розвитку, інтеграції в європейське правове поле та підвищення ефективності органів публічної влади, принцип відкритості має стати не винятком, а правилом. Відкритість і публічність мають бути не формальністю, а щоденною практикою кожного державного органу. Це можливо лише тоді, коли самі посадовці органів публічної влади будуть усвідомлювати важливість прозорості, а система управління буде підтримана сучасними цифровими інструментами та дієвим громадським контролем.

Список використаних джерел:

1. Кузьменко О. Д. Механізм адміністративно-правового регулювання: поняття, структура, особливості. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 6. С. 120–125.
2. Мельниченко Б. Адміністративно-правове регулювання публічного управління: поняття та особливості реалізації у сучасних умовах. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*, 2024. № 3(31). С. 27-34. https://doi.org/10.32689/2617-9660-2024-3(31)-27-34
3. Стратегія реформування державного управління України на 2022–2025 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 831-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text
4. Куйбіда Р.О. Принципи публічності та прозорості в діяльності органів виконавчої влади: аналіз практики. *Юридичний вісник України*. 2020. № 9. С. 14-17.
5. Шевченко А.О. Методи державного управління в умовах адміністративної реформи. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2021. Вип. 1. С. 45–49.
6. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2024 р. № 940). URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020%D0%BF#Text
7. План заходів з реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади на 2024–2027 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 березня 2024 р. № 270-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270-2024-%D1%80#Text

Карпенко Вікторія Олегівна,
студентка 1-го курсу юридичного факультету спеціальності 081 Право Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах державотворення та реформ публічного управління в Україні особливо важливим є переосмислення принципів, на яких ґрунтується організація та діяльність органів публічної влади. Вони визначають основи формування, функціонування та взаємодії влади на всіх рівнях, забезпечують її цілісність, ефективність і легітимність, а також гарантують права людини та демократичне управління.

Принципи організації й діяльності органів публічної влади – це законодавчі відправні засади, ідеї та положення, що виступають базисом формування, організації та функціонування органів публічної влади [1, с. 37]. Виділяють такі принципи: найвищої соціальної цінності людини; народного суверенітету; державного суверенітету; республіканізму; демократизму; унітаризму; соціальної держави; правової держави; поділу влади; законності; гласності; прозорості; інформаційної відкритості тощо.

Принцип найвищої соціальної цінності людини передбачає пріоритет прав свобод людини в діяльності органів публічної влади. Жодна інша мета не може слугувати підставою для обмеження чи скасування основних прав і свобод особи [2, с. 402]. Приклади основних прав і свобод громадян України: кожна людина має невід'ємне право на життя (ст.27 Конституції України); кожен має право на повагу до його гідності (ст.28 Конституції України); кожна людина має право на свободу та особисту недоторканість (ст.29 Конституції України) тощо. Права і свободи людини і громадянина, закріплені Конституцією України, не є вичерпними [3].

Принцип народного суверенітету полягає у визнанні народу носієм суверенітету і єдиним джерелом влади [1, с. 38]. Народ має найвище право судити питання влади та визначати її подальшу долю. Від волі народу виходить мандат на устрій держави та будь-

які зміни її форми, входження держави у міждержавні об'єднання. Лише народу належить право на визначення і змінення конституційного ладу в Україні.

Принцип державного суверенітету означає визнання державної влади похідною від народу верховною владою, що виявляється у самостійному здійсненні державою своїх функцій в межах національного та міжнародного права. [1, с. 38]. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. дає визначення суверенітету України. Вона проголошує державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівність у зовнішніх зносинах [4]. Суверенітет має чотири внутрішні ознаки (верховенство, самостійність, повнота та неподільність) та дві зовнішні (незалежність і рівноправність) ознаки державного суверенітету.

Принцип республіканізму. У ч.1 ст.5 Конституції України вказано: «Україна є республікою» [3]. Всі вищі органи державної влади формуються народом або загальнонаціональними представницькими органами. Конституція України закріпила парламентсько-президентську республіку та поділ влади на три гілки (виконавчу, законодавчу та судову). Президент не є представником жодної з гілок влади і виконує консолідуючу та інтегруючу роль у державному механізмі.

Принцип демократизму зазначає право та реальну здатність громадян, широких верств населення впливати на процес розроблення та зміст державно-владних рішень. Демократія – це форма державно-політичного устрою суспільства, заснована на визнанні народу в якості джерела влади [6, с. 114]. У демократичній державі мають бути створені необхідні умови для діяльності політичних партій, спілок, асоціацій, які відображають різноманітність соціальних, політичних та економічних ідеалів, прагнень і програм [1, с. 39].

Принцип унітаризму означає відсутність у складі України державоподібних утворень. В адміністративно-територіальних одиницях унеможливлюється створення органів, які є паралельними до органів державної влади. Вони можуть мати лише власні органи місцевого самоврядування, порядок формування, функції та компетенція яких визначаються законодавством України. Автономна Республіка Крим – адміністративно-територіальна автономія у складі України, яка не порушує унітарного характеру держави [1, с. 39].

Принцип соціальної держави. Соціальна держава – це держава, що надає підтримку вразливим верствам населення, впливає на розподіл матеріальних благ на засадах принципу соціальної справедливості. Цей принцип покладає на державу низку обов'язків: надання соціального захисту громадянам; встановлення гарантованого мінімуму оплати праці; забезпечення права на належні, безпечні та здорові умови праці; забезпечення підтримки сім'ї, дитинства, материнства та батьківства; пенсії та інші види соціальних виплат і допомог тощо.

Принцип правової держави. Правова держава – це форма організації державної влади, за якої верховенство в усіх сферах життя належить правовому закону [5]. Вона має характерні ознаки: наявність ефективного механізму гарантування та захисту прав людини, в тому числі від порушень з боку держави; наявність несуперечливого законодавства; відповідність національного законодавства міжнародним стандартам, згоду на обов'язковість яких взяла на себе Україна; невідворотність покарання за порушення норм права тощо.

Принцип поділу влади. Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (ч. 1 ст. 6 Конституції України) [3]. Цей принцип передбачає зрівноваження трьох гілок влади, унеможливлює знецінення або підкорення однієї гілки іншій. Також принцип поділу влади проявляється у розмежуванні предметів відання і повноважень між центральними та місцевими органами державної влади.

Принцип законності закріплений у ч. 2 ст. 19 Конституції України: «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти

лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [3]. Таким чином органи публічної влади не можуть діяти за межами компетенції, які зазначені у Конституції та законах України.

Принцип гласності передбачає визнання важливості та обов'язковості забезпечення вільного й безперешкодного поширення інформації в межах політико-правової системи. Швидкий розвиток засобів масової комунікації полегшує інформаційний обмін та дає змогу його удосконалити. Цей принцип не є чітко вираженою окремою нормою у тексті Конституції, але випливає зі змісту низки конституційних норм.

Принцип прозорості. Європейські стандарти прозорості в діяльності органів публічної влади щодо надання публічних (адміністративних) послуг: наявність та доступність необхідної для отримання публічної послуги інформації; оприлюднення органами влади інформації про свої повноваження у сфері надання публічних послуг. Відкритість є елементом принципу прозорості та передбачає фактичну доступність громадян до певної інформації, яка є у відкритому доступі (інформаційні стенди, офіційні веб-сайти органу влади, офіційні друковані видання тощо) [7, с. 80-81].

Принцип інформаційної відкритості. Його реалізацію можна розглядати як інструмент, що налаштовує двосторонній зв'язок між публічною владою та громадянським суспільством. Відкритість передбачає існування зворотного зв'язку між місцевою владою та громадянами шляхом участі останніх у суспільно-політичному житті, їхньому контролі за діяльністю органів публічної влади з метою протистояння тіньовим політичним явищам та корупційним процесам [8].

Проблематика вивчення принципів організації та діяльності органів публічної влади в Україні полягає в тому, що попри наявність широкого переліку принципів, їхня реалізація ускладнена формальним підходом, низьким рівнем політичної культури, слабкими механізмами зворотного зв'язку з громадянами та нерівномірністю впровадження. У науковому вимірі проблемою є відсутність єдиної концепції їхньої класифікації та застосування, а також фрагментність досліджень, що можуть не враховувати сучасні трансформації державного управління в умовах війни, євроінтеграції та цифровізації.

Отже, у сучасних умовах державотворення принципи організації та діяльності органів публічної влади в Україні відіграють ключову роль у забезпеченні легітимності, ефективності та прозорості управління. Вони формують правову основу функціонування владних інститутів, закріплюючи такі фундаментальні засади, як народний і державний суверенітет, республіканізм, демократизм, поділ влади, законність, соціальна та правова держава, гласність, прозорість та інформаційна відкритість. Взаємозв'язок цих принципів забезпечує стабільність публічної влади, гарантує дотримання прав і свобод людини та сприяє формуванню сучасної системи публічного управління, що відповідає європейським стандартам.

Список використаних джерел:

1. Ярмиш О.Н., Серьогін В.О. Державне будівництво та місцеве самоврядування вУкраїні: Підручник. – Харків: Вид-во Національного ун-ту внутр. справ., 2002 – с. 531.

2. Щербанюк О.В. Реалізація принципів організації та діяльності органів публічної влади України в умовах війни: зб. тез V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Хмельницький, 17 черв. 2022 р. Хмельницький, 2022, с. 401-405.

3. Конституція України від 28 червня 1996 р.//Відомості Верховної Ради України. – 1996. №30. –ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

4. Декларація про державний суверенітет України від 16 лип. 1990 р.//Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). 1990. №31. ст. 429. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text

5. Правова держава. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%

B0_%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B0 (дата звернення: 04.04.2025р.)

6. Юридичний словник/ уклад.: І.А. Городецька, І.В. Геєць. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2024. – 331 с.

7. Прозорість як принцип діяльності органів публічної влади. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. – 2017. – Т. 200. – С. 79-84

8. Горбата Л.П. Інформаційна відкритість як принцип діяльності органів публічної влади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №3. С. 125-130.

Клімов Вадим Анатолійович,
аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

КОМПЕТЕНЦІЯ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ УКЛАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ДОГОВОРІВ

У сучасних умовах розвитку України як держави, що прагне членства у Європейському Союзі, здійснює правові, організаційні та управлінські заходи, спрямовані на наближення законодавства, системи публічного управління та адміністрування до європейських стандартів, подальше перетворення органів публічної адміністрації на органи не скільки державно-владного, скільки сервісного характеру, особливого значення набуває питання визначення компетенції суб'єкта публічного управління та організаційно-правових особливостей її реалізації. При цьому, як раніше ми визначали поняття «компетенція суб'єкта публічного управління» – це повноваження відповідного суб'єкта публічного управління; ті права та обов'язки суб'єкта публічного управління, які є основними і визначаються їхніми завданнями та метою, випливають із відносин публічного управління; як сукупність усіх повноважень (прав і обов'язків), якими в конкретній галузі своєї діяльності наділений будь-який суб'єкт публічного управління [1].

Серед напрямків реалізації компетенції суб'єкта публічного управління можемо виділити як надання адміністративних послуг, здійснення державного контролю та правоохоронної діяльності, фінансове та організаційно-управлінське забезпечення реалізації завдань органу публічної адміністрації. Як правильно зазначає О. В. Писаренко, одним із ефективних інструментів публічного адміністрування є адміністративний договір, який на відміну від такого інструменту як адміністративний акт забезпечує гнучкість, взаємодію та правову визначеність у врегульованих ним правовідносинах публічно-владного характеру за участю суб'єкта владних повноважень, іншого владного суб'єкта, юридичної особи чи фізичної особи-підприємця [2]. Можливість укладання таких договорів суб'єктами публічного управління визначена зокрема у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні», відповідно до ч. 7 ст. 16 якої органи місцевого самоврядування з урахуванням місцевих умов і особливостей можуть перерозподіляти між собою на підставі договорів окремі повноваження та власні бюджетні кошти; у ч. 1 ст. 31 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» визначено компетенцію місцевих органів виконавчої влади укладати договори із іншими органами щодо правових та організаційних питань здійснення взаємодії; у ст. 35 цього ж Закону передбачається укладання договорів щодо здійснення спільних програм місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування [3; 4]. Цими правовими документами не вичерпуються випадки укладання публічно-правових договорів суб'єктами публічної влади, спрямовані на реалізацію їх компетенції, завдань та функцій.

Зазначені види договорів у доктрині публічного управління та адміністрування та правовій доктрині отримали назву адміністративних. Ключовими особливостями таких договорів є їх укладання органами публічної адміністрації чи між суб'єктами публічної

адміністрації та при ватними особами [5, с. 228], спрямованість на задоволення публічного інтересу [6, с. 136] та урегулювання публічно-управлінських відносин аналогічно тому, як це здійснюється актом публічного управління [7, с. 93], зокрема на урегулювання питань визначення або реалізації компетенції органу публічної адміністрації [2], цим самим будучи інструментом діяльності органів публічного адміністрування [8].

Говорячи про зміст компетенції суб'єктів публічного управління у сфері укладання адміністративних договорів можемо визначити зокрема:

а) компетенція щодо можливості укладання адміністративного договору – останній може бути укладено лише у випадках та тим органом, шо передбачені законодавством. Зокрема, крім випадків, визначених вище («компетенційні» адміністративні договори, договори про реалізацію спільних програм та повноважень суб'єктів публічного управління) є також випадки укладання охоронних договорів на пам'ятки культурної спадщини органами охорони культурної спадщини, а також місцевими органами публічної адміністрації з одного боку та фізичними чи юридичними особами, що є власниками або користувачами відповідної пам'ятки (ст. 6 Закону України «Про охорону культурної спадщини»), договорів на організацію перевезень пасажирів автомобільним транспортом на маршрутах загального користування органами місцевого самоврядування та переможцями конкурсного відбору на визначення суб'єкта господарювання-перевізника [2];

б) реалізація процедурних аспектів укладання таких договорів, включення в істотні умови останніх лише тих умов, які визначені як істотні положеннями законодавства, інших – лише за згодою іншої сторони договору;

в) право на оскарження випадків порушення умов укладання адміністративних договорів, що впливають на його дійсність в цілому або чинність окремих положень у адміністративному судочинстві.

Таким чином, можемо визначити, що серед напрямків реалізації компетенції суб'єкта публічного управління можемо виділити не тільки надання адміністративних послуг, здійснення державного контролю та правоохоронної діяльності, фінансове та організаційно-управлінське забезпечення реалізації завдань органу публічної адміністрації, а й укладання адміністративних договорів. До змісту компетенції суб'єктів публічного управління у сфері укладання адміністративних договорів можна віднести: компетенцію щодо можливості укладання адміністративного договору; реалізацію процедурних аспектів укладання таких договорів, включення в істотні умови останніх лише тих умов, які визначені як істотні положеннями законодавства, інших – лише за згодою іншої сторони договору; право на оскарження випадків порушення умов укладання адміністративних договорів, що впливають на його дійсність в цілому або чинність окремих положень у адміністративному судочинстві.

Список використаних джерел:

1. Клімов В. А. Поняття та природа компетенції суб'єктів публічного управління, її співвідношення з іншими категоріями публічного управління. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2023. № 10. URL: https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-10-02-09

2. Писаренко О. В. Теоретико-правові та прикладні питання застосування адміністративних договорів у сфері регулювання послуг перевезень пасажирів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 12. С. 260-262.

3. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21 травня 1997 року (із змінами та доповненнями). *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text.

4. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року (із змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text.

5. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін.; за ред. В. Галунька, О. Правоторової. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.

6. Константий О. В. До проблеми визначення поняття адміністративного договору в законодавстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. No 2. С. 133–137.

7. Гулак Л. С. Класифікація адміністративних договорів у сфері підприємницької діяльності. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2021. Випуск 30. С. 91–96.

8. Мороз В. О. Адміністративно-правові засади діяльності місцевих органів публічної адміністрації в Україні в умовах європейської інтеграції : дис. … докт. філ. спец. 081 – Право. Хмельницький, 2024. 206 с.

Коваль Максим Валерійович,
студент 1 курсу юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Введення воєнного стану суттєво трансформує систему публічної влади, її функції, повноваження та відповідальність. Цей особливий правовий режим, введений в умовах збройної агресії, загрози державі, незалежності та територіальній цілісності країни, цілеспрямований на максимально ефективне забезпечення оборони, захисту населення та функціонування критичної інфраструктури. Особливості здійснення публічної влади в цей період є багатогранними та охоплюють усі гілки влади та рівні управління, вимагаючи від них оперативності, скоординованості та чіткого розуміння пріоритетів.

В умовах воєнного стану відбувається тимчасова централізація управління та посилення вертикалі влади. З метою оперативного реагування на загрози та координації дій усіх органів державної влади та місцевого самоврядування, значно зростає роль військових адміністрацій, які відповідно до Закону України "Про правовий режим воєнного стану", наділяються широким спектром повноважень[1]. Ці повноваження можуть включати прийняття рішень, обов'язкових до виконання всіма органами влади, підприємствами, установами, організаціями та громадянами на відповідній території. Військові адміністрації координують діяльність правоохоронних органів, органів цивільного захисту, а також можуть втручатися в питання господарської діяльності, якщо це необхідно для забезпечення оборони. На центральному рівні відбувається перерозподіл повноважень між органами державної влади. Кабінет Міністрів України набуває особливих повноважень у сфері забезпечення національної безпеки та оборони, мобілізації та введення воєнного стану. Верховна Рада України продовжує здійснювати законодавчу функцію, проте її робота може відбуватися в особливому режимі, з урахуванням пріоритетності питань оборони та безпеки. Органи судової влади також продовжують виконувати свої функції, проте в умовах воєнного стану можуть виникати особливості щодо територіальної підсудності справ та строків їх розгляду.

Однією з найбільш суттєвих особливостей воєнного стану є тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, гарантованих Конституцією України [2]. Стаття 64 Конституції України допускає такі обмеження в умовах воєнного або надзвичайного стану із зазначенням строку їх дії. До таких обмежень можуть належати:

Обмеження свободи пересування (встановлення особливого режиму в'їзду та виїзду, обмеження пересування між населеними пунктами, запровадження комендантської години),обмеження свободи думки і слова (контроль за засобами масової інформації, заборона поширення інформації, що може зашкодити обороні), обмеження права на мирні

зібрання (заборона проведення мітингів, демонстрацій, зборів та інших масових заходів), обмеження недоторканності житла (можливість проведення оглядів житла та іншого майна громадян у встановленому законом порядку), обмеження таємниці листування, обмеження права власності (можливість примусового відчуження майна для потреб оборони з подальшою компенсацією), обмеження права на працю (встановлення трудової повинності для працездатних осіб, залучення до виконання робіт оборонного характеру), обмеження права на освіту (зміна форм і режимів навчання, призупинення діяльності окремих навчальних закладів).

Важливо підкреслити, що ці обмеження не є безмежними та мають бути пропорційними і необхідними для забезпечення національної безпеки та оборони. Держава зобов'язана мінімізувати негативний вплив таких обмежень на життя громадян та забезпечити їхні соціальні потреби.

В умовах воєнного стану процедури прийняття рішень органами публічної влади можуть зазнавати суттєвих змін. З метою оперативності та ефективності реагування на кризові ситуації, можуть застосовуватися спрощені та прискорені процедури. Це може стосуватися закупівель для потреб оборони, прийняття нормативно-правових актів, розподілу ресурсів тощо.

Водночас, посилюється контроль за діяльністю органів публічної влади, особливо військових адміністрацій та інших органів, залучених до забезпечення воєнного стану. Цей контроль здійснюється як з боку вищого політичного керівництва держави (Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України), так і з боку спеціалізованих контролюючих органів, правоохоронних органів та громадськості. Парламентський контроль за діяльністю виконавчої влади в умовах воєнного стану набуває особливого значення.

Важливу роль у забезпеченні законності та запобіганні зловживанням владою відіграють органи прокуратури та суди, які продовжують здійснювати нагляд за дотриманням законодавства та розглядати відповідні скарги та позови. Діяльність правозахисних організацій та інститутів громадянського суспільства також є важливим елементом контролю за дотриманням прав і свобод людини в умовах воєнного стану.

Функціонування судової влади в умовах воєнного стану має свої особливості. Територіальна юрисдикція судів може змінюватися у зв'язку з окупацією територій або бойовими діями. Розгляд певних категорій справ, зокрема пов'язаних з воєнними злочинами, тероризмом, диверсіями та іншими злочинами проти національної безпеки, може здійснюватися за спеціальними процедурами.

Забезпечення незалежності судової влади та неупередженості суддів є критично важливим в умовах воєнного стану для запобігання свавіллю та порушенню прав людини. Держава повинна вживати всіх необхідних заходів для забезпечення належного функціонування судової системи, доступу громадян до правосуддя та виконання судових рішень.

Крім того, в умовах воєнного стану можуть створюватися спеціалізовані суди або спеціальні судові палати для розгляду окремих категорій справ, що пов'язані з воєнними діями. Процесуальні строки розгляду справ можуть бути скорочені, а форми судочинства можуть зазнавати певних змін з метою оперативного вирішення правових спорів.

Здійснення публічної влади в умовах воєнного стану також регулюється нормами міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевськими конвенціями та додатковими протоколами до них (Женевські конвенції, 1949) [3]. Держава зобов'язана дотримуватися міжнародних стандартів у галузі прав людини та гуманітарного права, навіть в умовах збройного конфлікту. Це стосується поводження з військовополоненими, захисту цивільного населення, надання гуманітарної допомоги тощо.

Міжнародні організації та інституції здійснюють моніторинг ситуації з правами людини в країнах, що перебувають у стані збройного конфлікту, та можуть вимагати від держав дотримання міжнародних зобов'язань. Врахування міжнародно-правових аспектів є

важливим для легітимності дій публічної влади в умовах воєнного стану та для забезпечення відповідальності за можливі порушення.

Підсумовуючи можна зробити висновок, що здійснення публічної влади в умовах воєнного стану є складним та багатогранним процесом, що характеризується значними трансформаціями в системі державного управління, обмеженням конституційних прав і свобод громадян, зміною процедур прийняття рішень, особливостями здійснення правосуддя та необхідністю дотримання міжнародно-правових стандартів. Ефективне, законне та відповідальне функціонування публічної влади в цей складний період є визначальним фактором для забезпечення національної безпеки, захисту прав і свобод громадян та відновлення миру. Подальші наукові дослідження потребують детального аналізу практики застосування норм воєнного стану в Україні та розробки рекомендацій щодо оптимізації діяльності органів публічної влади в умовах збройного конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану Закон України Відомості Верховної Ради (ВВР) від 12.05.2015 № 389-VIII. 2015, № 28, ст. 250. https://www.tax.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/zakoni-ukraini/77475.html (дата звернення 12.05.2025)

2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/ed19960628#Text (дата звернення 12.05.2025)

3. Женевські конвенції про захист жертв війни від 12 серпня 1949 року та додаткові протоколи до них. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення 12.05.2025)

Коваль Олександр Юрійович,
здобувач вищої освіти 1 курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВТРАТА РЕАЛЬНОГО МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЧЕРЕЗ ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З огляду на повномасштабну російську агресію, відзначається безпрецедентний вплив воєнного стану на механізми публічної влади в Україні. Особливо гостро постало питання функціонування місцевого самоврядування. Водночас указом Президента від 24.02.2022 № 68/2022 та законами воєнного часу запроваджено мережу військових адміністрацій (обласних, міських і районних) для забезпечення оборони й громадського порядку [4]. Це породжує гостру дискусію про співіснування демократичних місцевих рад і тимчасових силових структур. Актуальність теми обумовлена потребою в науково-аналітичному розумінні, як воєнний стан позначається на реальному самоврядуванні громад і яким чином передаються їхні повноваження до військових адміністрацій.

Місцеве самоврядування за Конституцією України – це право територіальної громади самостійно вирішувати місцеві питання в межах Конституції та законів України [2]. Воєнний стан сам по собі не скасовує конституційну основу місцевої демократії, але створює умови для правомірного втручання інших державних органів у традиційну систему. Зокрема, згідно зі статтею 1 “Закону про військово-цивільні адміністрації” ВЦА утворюються для виконання повноважень органів місцевого самоврядування у районах відсічі агресії [5]. Під час воєнного стану законом передбачено спеціальний порядок, за яким повноваження органів місцевого самоврядування можуть бути передані військовим адміністраціям, а також визначено обсяг таких переданих повноважень [3, с. 7-10]. Тобто в умовах війни відкривається можливість поступового перерозподілу владних функцій — від місцевих рад та їхніх органів до військових адміністрацій. Водночас цей процес не означає

автоматичного скасування самоврядування, хоча загальна система влади, закріплена в Конституції, залишається чинною, до неї тимчасово вводяться нові елементи — військові адміністрації як суб'єкти державної влади особливого режиму [3, с. 8-11]. Тобто втрачати реальне самоврядування громад починає не через правову заборону, а через перехід фактичного контролю до нових структур.

Важливим аспектом є порядок передачі повноважень від органів місцевого самоврядування до військових адміністрацій. Якщо місцеві ради, їхні виконавчі органи або голови не виконують свої обов'язки, передбачені законодавством, Президент України має право створити військову адміністрацію на території відповідного населеного пункту. Таке рішення приймається на підставі подання обласної державної адміністрації або військового командування [1, с. 47-49]. До складу новоствореної адміністрації можуть входити представники органів виконавчої влади, а її керівник призначається указом Президента України. З моменту створення такої адміністрації до неї переходить контроль над ключовими сферами, які раніше перебували у віданні виборних рад: бюджетне планування, адміністративне управління, реалізація місцевої політики. Таким чином, хоча місцеве самоврядування формально не скасовано, його фактичні повноваження частково або повністю делегуються новоствореним тимчасовими структурам. Установлено, що ВЦА діють під керівництвом начальників за принципом єдиноначальності [5]. Вони уповноважені координувати усі виконавчі органи влади у сфері забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку. Тобто обласні та районні військові адміністрації фактично об'єднують функції органів місцевого самоврядування та виконавчої влади з елементами військового управління. Наприклад, за Указом Президента № 68/2022 24 обласні та Київська міська військові адміністрації отримали повноваження безпосередньо забезпечувати оборону й захист населення [4]. Таким чином, хоча радники і депутатський корпус залишаються на папері, воєнна адміністрація має пріоритет у критичних питаннях, що фактично запроваджує умови легітимного втручання інших суб'єктів у раніше виключно місцеві компетенції. У підсумку роль ВЦА зводиться до контролю ключових сфер життя території та звітування перед центральною владою.

Практичні наслідки втрати реального самоврядування для громад є значними. По-перше, виборні місцеві ради втрачають можливість самостійно ухвалювати бюджети і програми розвитку: ці рішення узгоджуються через військові адміністрації, які часто не обираються жителями регіону. По-друге, суттєво зменшується участь громадян у прийнятті рішень через відсутність сесій рад та місцевих виборів під час війни. Це поглиблює проблему демократичного дефіциту: громада формально зберігає права, однак фактично ними розпоряджаються призначені посадовці. По-третє, відбуваються зміни в ресурсному забезпеченні: за потреби військової безпеки значні кошти можуть перенаправлятися з соціальних чи інфраструктурних програм [6]. Громади в окремих випадках відчувають недостатню прозорість і контроль з боку місцевого суспільства. Зрештою, таке обмеження самоврядування ставить перед громадою дилему: з одного боку, є необхідність виконувати пріоритети воєнного часу, з іншого – зберегти права мешканців на вплив у мирних сферах. У сукупності це призводить до суспільно-політичного напруження в регіонах: мешканці почуваються відстороненими від прийняття найважливіших для них рішень.

Отже, запровадження військово-цивільних адміністрацій в умовах воєнного стану формально не припиняє функціонування місцевого самоврядування, але суттєво обмежує його реальну спроможність. Аналіз показує, що механізми передачі влади до ВЦА ґрунтуються на законодавчій основі, однак призводять до фактичного зростання централізації та єдиноначальності в регіонах. Практичні наслідки цієї моделі – відсутність реальних місцевих виборів і зменшення інструментів громадянського контролю – ставлять під сумнів повноту демократичних гарантій під час війни. Таким чином, проблематика полягає не в скасуванні права громад самостійно діяти, а в неузгодженості між формальною конституційною моделлю й реальними воєнними потребами. Подальші зміни до законодавства мають ураховувати баланс між безпекою і демократичними принципами,

щоб після стабілізації ситуації забезпечити відновлення повноцінного місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Денега В. Компетенція органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. *Право в умовах воєнного стану* : Матеріали Всеукр. науково-практ. конф., м. Тернопіль, 12 трав. 2023 р. С. 47–49. URL: https://dpu.edu.ua/images/2023/Photo_dlya_novyn_2023/Kafedra%20publichnogo%20prava/Materiali%20konf_12.05.2023%20Pravo%20v%20umovah%20voennogo%20stanu%201.pdf.

2. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості верховної ради україни*. № 30. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.

3. Лялюк О. Правове регулювання компетенції місцевого самоврядування в умовах воєнного стану в Україні. *Проблеми законності*. 2023. Т. 7-17, № 160. URL: https://doi.org/10.21564/2414-990X.160.273170.

4. Про введення воєнного стану в Україні : Указ від 24.02.2022 № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text.

5. Про військово-цивільні адміністрації : Закон України від 08.01.2015 № 141-VIII,. *Відомості верховної ради*. № 13. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19.

Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 10.11.2015 № 389-VIII. *Відомості верховної ради України*. № 28. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

Коваль Христина Михайлівна,
студентка 1 курсу факультету Міжнародної торгівлі та права
Державного торговельно-економічного університету

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ ТРУДОВИХ ДОГОВОРІВ ІЗ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Особливу увагу в сфері трудових правовідносин привертає статус неповнолітніх осіб як суб'єктів трудового права. Юридичні норми України встановлюють численні обмеження та гарантії для захисту прав і інтересів осіб, які не досягли 18 років. Роль зайнятості молоді щодо питання про юридичне регулювання неповнолітніх є однією з важливіших. Поступова участь неповнолітніх у трудовій діяльності сприяє не лише формуванню робочих навичок, але й має велике соціальне значення для їх інтеграції в суспільне життя.

Трудовий договір - це договір між працівником та роботодавцем, відповідно до якого працівник виконує роботу, призначену в цій домовленості, а роботодавець зобов'язаний виплачувати заробітну плату працівникові та забезпечити умови праці, необхідні для виконання роботи. Є декілька видів трудового договору.

Укладання трудового договору також можливе з особами віком від 14 до 18 років за умови дотримання вимог Кодексу законів про працю України.

Згідно зі статтями 188 та 191 КЗпП України, особи віком до 18 років можуть працювати за згодою одного з батьків або особи, яка їх замінює, а також за умов, що робота не шкодить здоров'ю й не перешкоджає навчанню [1].

Особа, яка не досягла віку 14 років, не може бути прийнята на роботу, адже в Україні це порушення вимог трудового законодавства. Тобто, неповнолітній не має права на трудову угоду, оскільки закон не досягає мінімального віку, щоб дозволити вам брати участь у роботі навіть у спрощеному вигляді. Це обмеження встановлено статтею 188 КЗпП України.

У трудовому законодавстві України неповнолітня особа - це людина, яка не досягла віку 18 років. Цей статус закріплено у статті 187 КЗпП України, у якій йдеться, що

неповнолітні особи, у трудових правовідносинах прирівнюються у правах до повнолітніх, але в галузі охорони праці, робочого часу, відпусток та інших умов праці користуються пільгами, встановленими законодавством.

Конвенція МОП № 138 встановлює мінімальний вік для працевлаштування, який має бути не нижчим за вік завершення обов'язкової освіти і в жодному разі не меншим за 15 років. Для небезпечних робіт встановлено вищий мінімальний вік – не менше 18 років. Держави повинні розробити національну політику для забезпечення цих вимог [2].

Як виняток, неповнолітній може працювати у таких випадках і виключно за таких умов з 14 років: для виконання легкої роботи, яка за своїм характером не становить загрози для здоров'я неповнолітнього і не перешкоджає навчальному процесу.

З 15 років за наявності письмової згоди одного з батьків або особи, яка офіційно представляє інтереси дитини (опікуна, піклувальника).

За загальним правилом, працевлаштування дозволяється особам, які досягли 16-річного віку. У такому випадку неповнолітній працівник користується майже тими ж правами та несе ті ж обов'язки, що й повнолітній, проте законодавством передбачено для нього певні пільги у сфері охорони праці, тривалості робочого часу, надання відпусток та інших умов праці [2].

Умовою для укладання трудового договору є обов’язкова потрібно увага на заборони: використовувати наполегливу працю, шкідливі або небезпечні умови праці та підземні роботи, працювати надпідняттям та переміщенням речей, коли їх маса перевищує межі для неповнолітніх [6].

Трудовий договір з неповнолітніми укладається письмово. Усна форма допускається, але потребує засвідчення батьками. Ті, хто не досяг 16 років, надають свідоцтво про народження або документ, що підтверджує вік особи. Випробувальний термін для осіб, які не досягли повноліття, не може бути застосований відповідно до статті 26 КЗпП України.

До осіб, які не досягли віку 18 років, застосовується тривалість робочого часу. Працювати не більше 24 годин на тиждень можуть діти 14-15 років, які мають бажання працювати на канікулах. До 24 годин на тиждень можуть працювати особи, які досягли 15-16 років. Найбільший обсяг часу можуть працювати до 36 годин на тиждень особи, віком 16-18 років. Але якщо особа бажає працювати у вільний час від навчання, робочі години не можуть перевищувати половини максимальної тривалості часу, зазначеного в нормах для певного віку [3].

Найбільший обсяг часу, протягом якого можуть працювати особи віком 16-18 років, становить до 36 годин на тиждень. Якщо неповнолітній працює, наприклад, 20 годин, оплата здійснюється згідно зі статтею 194 КЗпП України: заробітна плата виплачується в розмірі, як працівникам відповідних категорій, що працюють за повним графіком. Згідно зі статтею 94 КЗпП України, заробітна плата є винагородою за виконану роботу. При неповному робочому часі оплата праці здійснюється пропорційно до відпрацьованого часу, враховуючи скорочену тривалість робочого дня. Важливим є те, що нарахована заробітна плата не може бути меншою за мінімальну, розраховану пропорційно до виконаної норми. Згідно зі статтею 8 Закону України, мінімальна заробітна плата з 1 січня 2025 року становитиме 8000 грн [5].

Стаття 198 Кодексу законів про працю України свідчить про те, що розірвати трудовий договір з особою до 18 років непросто, оскільки це має свої особливості. Це може бути ініціатива роботодавця, адже це допускається тільки за згодою районної (міської) служби у справах дітей.

Важливим також є тривалість відпустки, адже зазначено, що вона може тривати 31 календарний день, але неповнолітня особа може обирати у зручний для неї час. Відповідно до статті 195 КЗпП України та статті 10 Закону "Про відпустки", навіть якщо ви ще не працювали в компанії протягом шести місяців, ви можете взяти щорічну відпустку в перший рік роботи на підприємстві. Для цього неповнолітній повинен написати заяву [4].

Звільнення неповнолітнього може відбуватися у випадку: за особистим бажанням, за згодою обох сторін, коли закінчується строк дії трудового договору, з ініціативи роботодавця.

Для вдосконалення законодавства про працю неповнолітніх в Україні пропонується: спрощення процедури укладання короткострокових договорів через "Дію" з електронною згодою батьків, посилення захисту від експлуатації шляхом збільшення штрафів та обов'язкових перевірок умов праці, а також легалізація часткової зайнятості для поєднання роботи з навчанням.

Актуальність дослідження укладення трудових договорів з неповнолітніми зумовлена як практичними потребами суспільства, так і необхідністю вдосконалення правового регулювання в цій сфері. У контексті розвитку ринку праці, активізації молодіжного підприємництва та зростання популярності неповної або дистанційної зайнятості виникає потреба в чіткому правовому врегулюванні трудових відносин з неповнолітніми. Українські науковці, такі як Лілія Золотухіна та Андрій Сидоренко, у статті «Правове регулювання праці неповнолітніх: національний та міжнародний досвід» провели детальний аналіз чинного законодавства України в порівнянні з міжнародними правовими актами, такими як Конвенції МОП №138 та №182.

Автори звертають увагу на розбіжності між декларативними гарантіями та реальними механізмами їх реалізації. Вони підкреслюють, що українське законодавство формально передбачає захисні норми для неповнолітніх, такі як обмеження тривалості робочого часу та заборона на важкі і шкідливі види праці. Дослідники акцентують на необхідності уточнення вікових меж, розробки типових форм трудових договорів для підлітків, а також уніфікації процедур узгодження працевлаштування з органами опіки та батьками. Крім того, у статті пропонується врахувати позитивний досвід країн ЄС, де практика «захищеної зайнятості» дозволяє поєднувати освіту і роботу без шкоди для особистісного розвитку.

Отже, роботи Золотухіної та Сидоренка підтверджують як теоретичну, так і практичну значущість дослідження трудових правовідносин з участю неповнолітніх, зокрема в контексті вдосконалення механізмів укладення трудових договорів для цієї специфічної категорії працівників [7].

У результаті дослідження теми укладання трудового договору з неповнолітніми можу встановити, що ця тема є надзвичайно важливою для забезпечення юридичного захисту особам, які не досягли 18 років. Українське законодавство містить спеціальні правила щодо початку роботи, враховуючи фізичний, психологічний та соціальний розвиток. Однією з найважливіших умов для укладення трудової угоди з неповнолітніми є отримання письмової згоди від батьків чи опікунів. Багато роботодавців не завжди відповідають вимогам щодо працевлаштування неповнолітніх.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text
2. Україна. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. № 984_011. Офіційний вісник України.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_168#Text
3. Постанова Кабінету Міністрів України № 560 від 31.12.1993 "Про порядок працевлаштування неповнолітніх".
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-93-п#Text
4. Про відпустки : Закон України від 15.11.1996 № 504/96-ВР // Верховна Рада України. — Офіційний сайт Верховної Ради України.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-вр#Text

5. Як оплатити працю неповнолітньому працівникові, який працює 20 годин на тиждень. Кадровик України
URL: https://www.kadrovik.ua/content/yak-oplatyty-pratsyu-nepovnolitnomu-pratsivnykovi-yakyj-pratsyuye-20-godyn-na-tyzhden
6. Як правильно оформити неповнолітнього працівника. Державна служба України з питань праці.
URL: https://dsp.gov.ua/podolannia-nelehalnoi-zainiatosti/iak-pravylno-oformyty-nepovnolitnoho-pratsivnyka/
7. Золотухіна Л., Сидоренко А. Правове регулювання праці неповнолітніх: національний та міжнародний досвід. *Молодий вчений*. 2021. № 6(94).С. 64–67. URL: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-6-94-14

Ковтун Дмитро Сергійович,
аспірант Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України

ШКОДА, ЗАПОДІЯНА ЛІСОВОМУ ФОНДУ УКРАЇНИ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ, У МІЖНАРОДНОМУ РЕЄСТРІ ЗБИТКІВ

Україна зафіксувала понад 8 тис. випадків шкоди довкіллю внаслідок бойових дій, загальна сума збитків вже сягнула майже 85 млрд євро [1].

Унаслідок обстрілів щороку в Україні спалахують тисячі гектарів лісу. За даними Об'єднаного дослідницького центру Європейської комісії, у 2024 році в Україні згоріло 965 тисяч гектарів лісів. До того ж ліси зникають і через вирубування — росіяни використовують деревину для будівництва фортифікаційних споруд [2].

Росія не повинна уникнути відповідальності за воєнні злочини. Зараз активно формується Міжнародний компенсаційний механізм, концепцію якого побудовано у тісній співпраці з міжнародними партнерами та організаціями на основі міжнародних договорів. Перший крок було зроблено на Генасамблеї ООН 14 листопада 2022 року голосуванням за резолюцію «Сприяння здійсненню правового захисту і забезпечення відшкодування шкоди у зв'язку з агресією проти України», потім 12 травня 2023 року на засіданні заступників міністрів Ради Європи прийнято Резолюцію про встановлення Розширеної часткової угоди про реєстр збитків, завданих агресією російської федерації проти України. Про створення Реєстру було оголошено на Саміті Глав Держав та Урядів Ради Європи, що відбувся у Рейк'явіку 16-17 травня 2023 року [3].

Міжнародний компенсаційний механізм складатиметься з трьох складових: Реєстр збитків, Компенсаційна комісія, Фонд для виплати компенсацій, наповнення якого має здійснюватися за рахунок: 1) заморожених/вилучених державами активів росії та пов'язаних з нею юридичних і фізичних осіб; 2) прямих внесків росії та інших організацій – заарештовані російські активи в Україні, за кордоном та кошти міжнародних фондів та організацій.

З 24 по 26 березня 2025 року у Гаазі відбулося перше засідання Міжурядового переговорного комітету (МПК) з укладення Міжнародної договору про створення Компенсаційної комісії для України. У засіданні взяли участь понад 50 держав з усіх континентів, а також Європейський Союз і Рада Європи, що забезпечило широке міжрегіональне представництво та засвідчило сильну міжнародну підтримку створення Компенсаційної комісії. Цей орган матиме мандат розглядати заяви про компенсацію збитків, які зараз подаються до Реєстру збитків для України, та визначати розмір компенсації у кожному конкретному випадку [4].

Реєстр збитків призначений для обліку всіх прийнятних заяв про відшкодування збитків, втрат чи шкоди, завданих внаслідок агресії російської федерації в Україні або проти України.

Для того, щоб заяву було внесено до Реєстру, вона повинна відповідати трьом простим критеріям прийнятності, що містяться в Статуті Реєстру. Заяви мають бути подані стосовно збитків, втрат чи шкоди, які були завдані: 24 лютого 2022 року або пізніше; на території України в її міжнародно визнаних кордонах, включно з територіальними водами; міжнародно-протиправними діями російської федерації в Україні або проти України.

Основним завданням Реєстру є отримання та обробка заяв і пов'язаних з ними доказів. Це включає категоризацію, класифікацію та систематизацію цих заяв на основі різних критеріїв. Реєстр, завдяки роботі Ради Реєстру, оцінюватиме заяви та визначатиме їхню відповідність встановленим критеріям. Прийнятні заяви будуть зареєстровані в Реєстрі для подальшого розгляду та оцінки.

Процедури подання, обробки та внесення заяв регулюватимуться різними правилами та положеннями, які наразі знаходяться в процесі розробки. Вони включатимуть перелік категорій заяв, форми заяв, вимоги до доказів, визначені для кожної категорії заяв, та іншу необхідну інформацію.

Подання заяв здійснюється заявниками через український веб-портал «Дія», розроблений для надання державних послуг в Україні. Такий підхід забезпечує спрощений та доступний спосіб подання заяв до Реєстру [5].

На сайті Реєстру у кінці квітня 2025 року оприлюднено форму заяви по категорії B 3.1. Екологічна шкода (хоча Форма та правила подання заяви по цій категорії були прийняті Радою Реєстру збитків ще 21 лютого 2025 року, а затверджені Конференцією Учасників Реєстру збитків 28 лютого 2025 року).

Ця Форма Заяви призначена для подання Заяв державою Україна (включаючи її регіональні та місцеві органи влади), у зв'язку з екологічною шкодою, завданою міжнародно-протиправними діями російської федерації на території України в межах її міжнародно-визнаних кордонів 24 лютого 2022 року або після цієї дати – Категорія Заяв B3.1. В цій категорії можуть бути заявлені збитки або витрати, пов'язані зі шкодою, завданою навколишньому середовищу, які можуть виникнути внаслідок: розумних та пропорційних заходів, спрямованих на запобігання та усунення шкоди навколишньому середовищу; розумних та пропорційних заходів моніторингу та оцінки шкоди, завданої навколишньому середовищу, з метою її визначення та усунення шкоди; розумних та пропорційних заходів, спрямованих на очищення, відновлення та рекультивації навколишнього середовища; погіршення стану навколишнього середовища, включаючи некомерційні екологічні товари та послуги або втрату властивої їм екологічної цінності.

Категорія B3.1 охоплює заяви, пов'язані зі шкодою, завданою навколишньому середовищу як такому. Заяви щодо шкоди, завданої особам або майну, яка може супроводжувати або бути наслідком шкоди, завданої навколишньому середовищу, а також заяви щодо відповідних гуманітарних витрат або розмінування та очищення від нерозірваних боєприпасів, подаються в інших відповідних категоріях.

Заяви щодо розкрадання природних ресурсів, тобто щодо експлуатації природних ресурсів з метою отримання комерційної вигоди, подаються в категорії B3.2 – Розкрадання та/або привласнення природних ресурсів [6].

Відповідно до категорій шкоди та збитків, що визначені Порядком визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326 (далі – Порядком), однією з таких категорій є шкода та збитки, завдані навколишньому природному середовищу та природним ресурсам (зокрема, шкода та збитки, завдані земельним ресурсам, втрати надр, збитки, завдані водним об’єктам, атмосферному повітрю, лісовому господарству, природно-заповідному фонду), що включають (підкатегорія B4):

– шкоду та збитки, завдані навколишньому природному середовищу та природним ресурсам, – шкода та збитки, завдані, зокрема, земельним та водним ресурсам, атмосферному повітрю, *лісовому фонду (виділення моє – К.Д.)* та надрам (В4.1).

– порушення та втрата екосистем, – зокрема, *знищення лісів (виділення моє – К.Д.),* забруднення та засмічення вод, руйнування русел водних об'єктів, пошкодження родовищ корисних копалин, знищення або пошкодження геологічних об'єктів, що становлять особливу наукову і культурну цінність, знищення чи пошкодження природних комплексів територій та об'єктів природно-заповідного фонду (В4.3) [7].

Отже, відщкодування шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду України внаслідок збройної агресії РФ, безпосередньо передбачено підкатегоріями В4.1 та В4.3 Порядку і є складовою Екологічної шкоди (Категорія заяв В3.1 Реєстру збитків).

Визначення шкоди та збитків здійснюється відповідно до Методики визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії російської федерації, затвердженої наказом Міндовкілля від 5 жовтня 2022 року № 414.

Отже, ефективний компенсаційний механізм (Міжнародний реєстр збитків, Компенсаційна комісія та Компенсаційний фонд) є передумовою та гарантією відшкодування шкоди, заподіяної лісовому фонду України у зв'язку зі збройною агресією російської федерації, яка є складовою екологічної шкоди (Категорія заяв В3.1 Реєстру збитків).

Список використаних джерел:

1. Збитки довкіллю України через війну сягнули вже €85 мільярдів. *URL:* https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3975810-zbitki-dovkillu-ukraini-cerez-vijnu-sagnuli-vze-85-milardiv.html

2. Війна, що знищує все живе. У День довкілля говоримо про екологічні наслідки російської агресії в Україні. *URL:* https://phc.org.ua/news/viyna-scho-znischue-vse-zhive-u-den-dovkillya-govorimo-pro-ekologichni-naslidki-rosiyskoi

3. Міжнародний Реєстр збитків, завданих агресією російської федерації проти України, буде відкрито для прийому заяв. *URL:* https://www.kmu.gov.ua/news/mizhnarodnyi-reiestr-zbytkiv-zavdanykh-ahresiieiu-rosiiskoi-federatsii-proty-ukrainy-bude-vidkryto-dlia-pryiomu-zaiav

4. Розпочато офіційні переговори щодо Договору про створення Компенсаційної комісії для України. *URL:* https://www.rd4u.coe.int/uk/-/%D0%A0%D0%BE%D0%B7%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0%B0%D1%82%D0%BE-%D0%BE%D1%84%D1%96%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B8-%D1%89%D0%BE%D0%B4%D0%BE-%D0%A3%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D1%81%D1%82

5. Реєстр збитків для України. Мандат та функції. *URL:* https://rd4u.coe.int/uk/mandate-and-functions

6. Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України. Форма та правила подання заяви. Категорія заяв В3.1 - Екологічна шкода. *URL:* https://rd4u.coe.int/documents/358068/424503/RD4U_Board%282024%2956-UA+-+%D0%9A%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F+%D0%97%D0%B0%D1%8F%D0%B2+B3.1+%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0+%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B0.pdf/31a6b221-70fc-77bb-cd7b-d4a59927cc20?t=1743665694447

7. Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326. *URL:* https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF/print

Ковтун Олена Миколаївна,
доцентка кафедри кримінального та адміністративного права
Академії адвокатури України, кандидатка юридичних наук, доцентка

ПРОГРАМИ КОМПЛЕКСНОГО ВІДНОВЛЕННЯ: ЕКОЛОГО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Збройна агресія російської федерації заподіяла і продовжує заподіювати значної шкоди українському довкіллю. У результаті постійних обстрілів виникають масштабні лісові пожежі, знищуються природоохоронні території, флора та фауна, екосистеми забруднюються небезпечними хімічними речовинами від боєприпасів, військової техніки. Навколишнє природне середовище потребує відновлення. Отже, довкіллєва складова – важлива складова програм комплексного відновлення. Збереження та відновлення біорізноманіття значною мірою залежатиме від змістовного наповнення, ефективності та дієвості програм комплексного відновлення.

Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності» від 12 травня 2022 року №2254 передбачено необхідність розробки програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) – обласної або місцевої програми відновлення територій, яка визначає основні просторові, містобудівні та соціально-економічні пріоритети політики відновлення і включає комплекс заходів для забезпечення відновлення території відповідної області, території територіальної громади (її частини), яка постраждала внаслідок збройної агресії проти України або в якій сконцентровані соціально-економічні, інфраструктурні, екологічні чи інші кризові явища [1**].**

Серед складових програм комплексного відновлення області передбачено розділ, що містить обґрунтовані пропозиції щодо відновлення навколишнього природного середовища, збереження та розвитку природоохоронних територій та об'єктів.

Програма комплексного відновлення території територіальної громади (її частини) включає розділи щодо аналізу негативних впливів, що призвели до необхідності розроблення програми, на традиційний характер середовища, історичні ареали населених місць, об'єкти культурної спадщини, довкілля, природоохоронні території та об'єкти, а також інформацію про шкоду, заподіяну бойовими діями, терористичними актами, диверсіями, надзвичайними ситуаціями навколишньому природному середовищу та природним ресурсам, обґрунтовані пропозиції щодо відновлення навколишнього природного середовища, збереження та розвитку природоохоронних територій та об'єктів [2].

Довкіллєва складова програм комплексного відновлення відіграє надзвичайно важливе значення, оскільки людина не може жити у зруйнованому або пошкодженому довкіллі. Держава-агресорка, якій не під силу знищити Український народ, нищить середовище його існування – довкілля, наш спільний дім. Мабуть, не випадково, у Кримінальному кодексі України склади злочинів «геноцид» та «екоцид» містяться поряд.

Внаслідок збройної агресії російської федерації Україна втратила значний відсоток біорізноманіття, яке має бути максимально відновлене (на жаль, у багатьох випадках це неможливо).

У Плані відновлення України, а також у програмах комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) має бути посилено євроінтеграційну складову, яка, зокрема, має узгоджуватися зі Стратегією збереження біорізноманіття ЄС до 2030 року та Законом про відновлення природи, що покликаний відновити природу Європи згідно з Європейською Зеленою Угодою.

Так, у травні 2020 року Європейська Комісія презентувала «Стратегію збереження біорізноманіття ЄС до 2030 року: Повернення природи в наше життя» [3]. Стратегія містить конкретні зобов'язання та дії, які мають бути виконані на території ЄС до 2030 року. Серед

найбільш амбітних цілей документа: щонайменше 30% суходолу та 30% морських акваторій повинні стати заповідними територіями; щонайменше 10% сільгоспугідь мають бути виведені з обробітку й відновлені до природних екосистем, використання пестицидів має скоротитися на 50%; щонайменше 25 000 км річок планується відновити до стану вільно плинних [3].

Рада Європейського Союзу 17 червня 2024 року остаточно ухвалила Закон про відновлення природи (Nature Restoration Law), що встановлює юридично обов'язкову мету для держав-членів відновити щонайменше 20% земельних та морських територій ЄС до 2030 року та всі екосистеми, що потребують відновлення, до 2050 року. Згідно з документом, до 2030 року держави-члени мають відновити щонайменше 30% територій, що перебувають у поганому стані, до 2040 року – 60%, а до 2050 року – 90%. До 2030 року пріоритетом будуть території мережі Natura 2000 [4]. Показовим у цьому сенсі та найбільшим природоохоронним європейським проєктом може стати відновлення Великого Лугу, що становитиме вирішальний внесок України у виконання зобов'язань ЄС щодо відновлення річок до їхнього природного стану до 2030 року. Це має знайти своє відображення у програмах комплексного відновлення. Отже, ми поділяємо думку науковців, які закликають не поспішати з відновленням Каховської ГЕС, щоб не повторити історичних помилок. Території, постраждалі внаслідок підриву Каховської ГЕС, можуть стати частиною масштабного природоохоронного проєкту, що відповідає Стратегії збереження біорізноманіття ЄС до 2030 року та Закону ЄС про відновлення природи.

В Україні до цього часу відсутній Закон «Про Смарагдову мережу». Це унеможливлює розроблення та затвердження підзаконної нормативно-правової бази щодо збереження біорізноманіття через формування Смарагдової мережі. Чинне національне природоохоронне законодавство (Закони України «Про природно-заповідний фонд», «Про екологічну мережу України», «Про Червону книгу України») не містять механізмів та інструментів захисту складових біорізноманіття, передбачених Пташиною та Оселищною Директивами ЄС. На виконання природоохоронних зобов'язань за Угодою про асоціацію було розроблено проєкт Закону України «Про території Смарагдової мережі» (зареєстровано у Верховній Раді України 4 грудня 2020 р., № 4461). Але станом на сьогодні він так і залишився законопрєктом.

Отже, необхідне більш чітке та грунтовне формулювання довкіллєвої складової у програмах комплексного відновлення, що мають узгоджуватися зі Стратегією збереження біорізноманіття ЄС до 2030 року та Законом про відновлення природи, який покликаний відновити природу Європи згідно з Європейською Зеленою Угодою. Програми комплексного відновлення мають відповідати Цілям сталого розвитку та бути не формальними та декларативними, а виваженими, об'єктивними, змістовними, дієвими. Серед індикаторів впровадження концепції сталого розвитку в частині збереження біорізноманіття можемо виділити: наявність ефективного природоохоронного законодавства та його дотримання; показники формування національної екологічної мережі, інтегрування її до Смарагдової мережі, дотримання охоронного режиму територій особливої охорони, насамперед природно-заповідного фонду (як головної складової національної екологічної мережі); характер охоронного режиму щодо видів тварин і рослин, які особливо охороняються тощо. Провідним у системі правового регулювання відновлення України повинен стати Закон «Про відновлення України», розробка та прийняття якого є нагальною необхідністю. Змістовне наповнення програм комплексного відновлення щодо збереження біорізноманіття значною мірою залежатиме також від розробки підзаконної нормативно-правової бази, що стане можливим після прийняття Закону України «Про території Смарагдової мережі».

Як бачимо, дієві правові норми є запорукою збереження та відновлення біорізноманіття. Програми комплексного відновлення повинні бути об'єктивними, змістовними та грунтуватися на засадах чинного природоохоронного законодавства, що має бути суттєво реформоване і адаптоване до законодавства ЄС.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності. Закон України від 12 травня 2022 року №2254 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2254-20#n19

2. Порядок розроблення, проведення громадського обговорення, погодження програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) та внесення змін до них. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 14 жовтня 2022 року №1159. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1159-2022-%D0%BF#Text

3. Стратегія збереження біорізноманіття ЄС до 2030 року: Повернення природи в наше життя. URL: https://uncg.org.ua/stratehiia-bioriznomanittia-ies-do-2030-roku-povernennia-pryrody-v-nashe-zhyttia/ (дата звернення – 21.03.2025).

4. ЄС ухвалив Закон про відновлення природи: мета – відновити 20% територій до 2030 року. URL: https://myslyvets.com.ua/yes-uxvaliv-zakon-pro-vidnovlennya-prirodi-meta-vidnoviti-20-teritorij-do-2030-roku/?utm_source=rss&utm_medium=rss&utm_campaign=yes-uxvaliv-zakon-pro-vidnovlennya-prirodi-meta-vidnoviti-20-teritorij-do-2030-roku

Кожушко Олена Олегівна,
доцент кафедри правових та інформаційних технологій Відокремленого структурного підрозділу закладу вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» Хмельницький інститут соціальних технологій,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Публічна служба є важливою складовою механізму реалізації державної влади та місцевого самоврядування. Вона має бути ефективною, прозорою, підзвітною та підпорядкованою принципам служіння суспільству.

Під правовою основою організації й діяльності органів публічної влади розуміють систему нормативних актів, що визначають функції, компетенцію, форми і методи діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, а також їх структурних підрозділів [1].

Сьогодні публічна служба та місцеве самоврядування працюють у надзвичайних умовах — в умовах повномасштабної війни та правового режиму воєнного стану.

Це спричиняє низку нових викликів:

1) нестабільність функціонування органів влади, що полягає в окупації, бойових діях, евакуації частини населення та службовців призводять до перебоїв у роботі та втраті керованості на окремих територіях;

2) концентрація повноважень, а саме посилення ролі військових адміністрацій, що часто створює правові колізії між ними й органами місцевого самоврядування;

3) відсутність сталого правового механізму дій в умовах надзвичайної ситуації – багато рішень ухвалюється у ручному режимі, що, хоч і виправдано з практичної точки зору, але ускладнює правову визначеність і підзвітність;

4) зміщення пріоритетів так як основна увага органів влади зосереджена на безпеці, евакуації, підтримці ЗСУ, а не на стратегічному плануванні, розвитку, чи довгострокових реформах;

5) проблеми кадрів – велика кількість службовців мобілізовані до ЗСУ або змушені були залишити регіони. У громадах гостро бракує кваліфікованих кадрів, особливо на сході та півдні;

6) зміна форм комунікації – в умовах війни цифровізація виявилась не лише зручністю, а життєвою необхідністю – від електронного документообігу до організації дистанційної роботи публічних службовців.

Кадрові проблеми публічної служби, які були, а в час війни ще й загострились, вимагали прийняття невідкладних рішень. Оперативному залученню нових працівників до виконання завдань і функції держави стала спрощена процедура призначення на посади [2].

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану», який набрав чинності 20 травня 2022року вніс зміни до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» якими врегульовано питання призначення на посади публічної служби громадян України в період дії воєнного стану.

Законом також на час дії воєнного стану також спрощуються процедури прийняття актів органів місцевого самоврядування та сільських, селищних, міських голів:

- при прийнятті на службу не потрібно проводити конкурси, подавати декларацію, проводити спеціальну перевірку, подавати документ про підтвердження рівня володіння державною мовою (за наявності такого обов'язку) – проведення цих процедур та подання документів переноситься на мирний час;

- на акти органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб не поширюються вимоги щодо оприлюднення проектів актів за Законом України «Про доступ до публічної інформації», а також закони України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [3].

Війна в Україні не просто ускладнила виконання своїх посадових обов'язків публічними службовцями, а подекуди унеможливила їх виконання безпосередньо на робочих місцях. Хоча, слід зазначити, що віддалена робота для державних службовців стала не новим викликом, адже така практика існувала і в умовах карантину що зумовило необхідність змін до Типових правил внутрішнього службового розпорядку (наказ Національного агентства України з питань державної служби від 13 березня 2020 р. № 39-20, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 16 березня 2020 р. за № 277/34560), які передбачили можливість виконувати завдання за посадою за межами адміністративної будівлі державного органу [2].

Нагальним завдання у сфері публічної служби з початком війни стало – організація діяльності військових адміністрацій. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» змінює умови створення, порядок і строк здійснення військовою адміністрацією населеного пункту (далі – ВАНП) повноважень місцевого самоврядування:

1. Умовами створення ВАНП є нездійснення сільськими, селищними, міськими радами та/або їх виконавчими органами, та/або сільськими, селищними, міськими головами покладених на них Конституцією та законами України повноважень.
2. ВАНП може бути створена в межах територій територіальних громад (раніше – лише населених пунктів).
3. Начальником ВАНП може бути призначений відповідний сільський, селищний, міський голова.
4. ВАНП набуває повноважень органів місцевого самоврядування, сільських, селищних, міських голів лише після прийняття відповідного рішення Верховною Радою України.
5. ВАНП (у разі її створення) діятиме не довше періоду дії військового стану і 30 днів після (раніше до наступних виборів) [3].

Зважаючи на проблемні аспекти правового забезпечення діяльності публічної влади та органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану, потрібна розробка нормативної бази, яка регулюватиме діяльність цих органів в умовах воєнного чи надзвичайного стану — з урахуванням прав людини, особливостей управління територіями та координації з військовими адміністраціями, а саме:

1) кодифікація законодавства про публічну службу – створення єдиного акту, який охоплюватиме державну та муніципальну службу;

2) розмежування повноважень та відповідальності на всіх рівнях публічної влади;

3) цифровізація та підвищення кваліфікації службовців за єдиними стандартами.

Список використаних джерел:

1. Мельниченко Б., Рудницька Ю. (2023). Правові засади організації та здійснення публічної влади в Україні в умовах воєнного стану. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки».* Том 10. № 1(37). С. 297-304. URL : https://science.lpnu.ua/uk/law/vsi-vypusky/volume-10-number-137-2023/pravovi-zasady-organizaciyi-ta-zdiysnennya-publichnoyi (дата звернення: 06.05.2025).

2. Хомишин І.Ю. публічна служба в умовах війни. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* URL : https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/07/58.pdf (дата звернення: 06.05.2025).

3. Місцеве самоврядування під час воєнного стану: особливості функціонування визначено Законом. *Кадри та організація роботи* : веб-сайт. URL : https://www.auc.org.ua/novyna/misceve-samovryaduvannya-pid-chas-voyennogo-stanu-osoblyvosti-funkcionuvannya-vyznacheno (дата звернення: 06.05.2025).

Козак Василь Іванович,

студент 1 курсу магістратури юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження воєнного стану в Україні у зв’язку з широкомасштабною агресією Російської Федерації зумовило необхідність глибокого переосмислення конституційних меж допустимого втручання у сферу прав і свобод людини. Конституція України (ст. 64) дозволяє обмеження прав і свобод під час воєнного чи надзвичайного стану, але виключає обмеження щодо певного переліку прав (наприклад, право на життя, заборона катувань, право на правову допомогу тощо).

З огляду на Постанову Верховної Ради України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX, а також Укази Президента, які передбачають конкретні обмеження, важливим є з’ясування, наскільки вони відповідають принципу пропорційності та конституційним засадам.

У 2022–2024 роках Конституційний Суд України неодноразово наголошував, що навіть в умовах воєнного стану державна влада зобов’язана дотримуватись принципу верховенства права [1, с. 17]. Порушення або надмірне звуження змісту прав і свобод громадян створює ризики для конституційного ладу та довіри до державних інституцій.

Однією з ключових проблем є нечіткість меж повноважень органів державної влади у прийнятті рішень щодо обмежень, зокрема стосовно свободи пересування, приватної власності, свободи слова. У 2023 році Офіс Уповноваженого Верховної Ради з прав людини опублікував аналітичний звіт, у якому звертає увагу на випадки непропорційного втручання з боку органів влади [2, с. 4–5]. Упродовж 2023 року до Уповноваженого надійшло 95 796 звернень, з них 860 – колективних (18 245 осіб) і 94 936 індивідуальних. Варто зауважити, що кількість звернень до інституції зросла більш як удвічі (42 485 звернень упродовж 2022 року).

Конституційно обґрунтоване обмеження прав і свобод у воєнний час має відповідати таким критеріям: 1) законність – закріплення у нормативному акті з відповідною

юридичною силою; 2) необхідність – обумовленість потребами безпеки; 3) пропорційність – мінімально необхідне втручання у право; 4) контрольованість – наявність ефективного механізму оскарження та парламентського контролю.

З урахуванням європейських стандартів (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, практика ЄСПЛ) Україна повинна формувати практику обмежень, що ґрунтуються не на політичній доцільності, а на правових засадах. Збереження балансу між інтересами безпеки і захистом прав людини є основою стійкої демократії навіть у часи війни.

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного Суду України №3-р/2022 від 29 грудня 2022 року. *Офіційний вісник України*. 2023. №3. С. 17–20.

2. Звіт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за 2023 рік. URL: https://ombudsman.gov.ua (перевірено: 10.05.2025).

3. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.

Козакевич Олеся Миколаївна,
старший викладач кафедри адміністративної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
доктор філософії в галузі права

ДОСТУПНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Право людини на судовий захист є одним із основоположних прав людини, гарантованих Конституцією України. Ефективність захисту прав людини і громадянина зумовлена різними факторами, серед яких доступ до правосуддя відіграє ключову роль, зважаючи на універсальність судового захисту прав. Забезпечення доступу до правосуддя виступає як обов'язок держави у відносинах з громадянами і правова гарантія справедливого судочинства, що базується на фундаментальному принципі верховенства права. За транзитивних умов, доступність правосуддя розглядається як елемент системи правових гарантій для здійснення і захисту прав, свобод і законних інтересів особи у судовому або позасудовому порядку. Правове визнання такого права означає для держави обов’язок, створити належні умови для його реалізації спираючись, на принцип верховенства права.

Введення правового режиму воєнного стану в Україні вплинуло на всі сфери суспільного життя, зокрема і на систему правосуддя. Це зумовлює пошук новітніх механізмів забезпечення безперервного та ефективного функціонування адміністративного судочинства. Насамперед, це стосується реалізації прав людини на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, безбар'єрного доступу до правосуддя та недопущення порушень закону під час здійснення адміністративного судочинства у період дії воєнного стану.

Забезпечення та належний захист прав людини є одним із маркерів сучасного суспільства. Фундаментальною є теза про універсальність судового захисту та застосування судової процедури, як ефективного механізму захисту прав людини. Зважаючи на це, доступність правосуддя є одним із запобіжників порушень прав людини та водночас засобом відновлення порушених прав і свобод. Без належного доступу до правосуддя, неможливою є реалізація комплексу всіх інших прав.

З початком збройної агресії проти України у 2014 році перед національною системою правосуддя постало ряд проблем, деякі з них необхідно було терміново вирішувати. Першочергово, це стосувалось реалізації та доступності правосуддя як загальної правової гарантії людини і громадянина на судовий захист. Проте, значна частина цих питань так і залишились не вирішеною. В 2022 році з початком широкомасштабного збройного вторгнення їхня кількість лише збільшилась.

Саме тому впроваджується особливий режим організації роботи судів, який передбачає розгляд невідкладних справ та зміну територіальної підсудності. Законодавець звертає увагу на те, що можливі ситуації, коли правосуддя не може бути здійснене на тій території, де діє правовий режим воєнного стану, і тому можливе застосування зміни територіальної підсудності справи.

Так, відповідно до Розпорядження Голови Верховного Суду від 08.03.2022 р. № 2/0/9-22, було змінено підсудність справ, що розглядались в Харківському та в Чернігівському регіонах. Справи, які розглядалися судами в Харківській області, передані судам Полтавської області. Справи, що розглядалися в Чернігівській області, розподіляються між судами Черкаської та Київської Області [1].

Можна стверджувати, що питання зміни територіальної підсудності адміністративних справ у випадку ведення бойових дій досі залишається актуальним, адже Розпорядженням Верховного Суду було перенесено судів близько із 10 областей, а саме: Запорізької, Миколаївської, Харківської, Херсонської, Чернігівської тощо. Але також є і позитивний результат, адже більше 45 судів змогли повністю відновити свою роботу на деокупованих територіях.

Як зазначив голова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду Михайло Смокович, лише наявності системи адмінсудів недостатньо для функціонування демократичної держави[2].

Альтернативою звернення учасників справи до суду із позовними заявами, скаргами та іншими визначеними законом процесуальними документами, оформленими в паперовій формі та підписаними безпосередньо учасником справи або його представником, є звернення з процесуальними документами в електронній формі з обов'язковим їх скріпленням власним електронним підписом учасника справи та подання такого документа через електронний кабінет. Однак, найважливішим фактором є те, що використання ЄСІТС надає доступ громадянам до підсистем відеоконференцзв’язку, що дає технічну можливість взяти участь у судовому засіданні незалежно від місцезнаходження [1].

В контексті досліджуваного питання важливим фактом є те, що навіть в умовах воєнного стану національний законодавець намагається реформувати положення Кодексу адміністративного судочинства України, щоб якнайкраще пристосуватися до сучасних реалій. Наприклад, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов’язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами», були внесені зміни до 45 статей КАС України, які вже набули чинності 21 лютого 2024 року[3]. Такіі законодавчі ініціативи є гарним шляхом забезпечення розвитку «Електронного суду» та гармонізації судової системи загалом. Зокрема, новелою вищезгаданого нормативно-правового акту є те, що відтепер обов’язковою є реєстрації для всіх юридичних осіб приватної форми власності у ЄСІТС, які являються учасниками адміністративних справ.

Проаналізувавши здійснення адміністративного судочинства в умовах правового режиму воєнного стану, можна константувати, держава не лише гарантує, що адміністративне судочинство не може бути обмеженим під час дії особливого режиму, а й здійснює практичні кроки щодо забезпечення доступності та безперервності правосуддя, щоб кожна людина могла ефективно захищати свої порушені права. На часі є питання створення правових механізмів, які будуть більш ефективніше реалізовувати справедливий,

неупереджений та своєчасний розгляд та вирішення адміністративних справ, що включає в себе доступність до правосуддя та дієвий захист прав, свобод та інтересів громадян.

Список використаних джерел:

1.Козакевич О.М. Доступність правосуддя у транзитивному суспільстві: сучасний вимір: монографія. Одеса: Юридика, 2023. 246 с.

2. Нагальні питання діяльності адміністративних судів і проблеми правозастосування: у Верховному Суді відбулася розширена робоча зустріч. URL: http://surl.li/tocwo

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами: Закон України від 29.06.2023 р. № 3200-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3200-20#Tex

Колісецька Аня Вікторівна,
здобувач на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ФУНКЦІОНУВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Сьогодні Україна переживає один з найскладніших етапів своєї історії. У контексті військової агресії РФ постала необхідність перебудови системи органів публічної влади для функціонування в умовах воєнного стану та забезпечення їх ефективності. Ключовим є збалансоване виконання їхніх функцій: з одного боку — захист прав і свобод громадян, з іншого — ефективне забезпечення безпеки та захисту державних інтересів. Водночас органи публічної влади повинні налагодити комунікацію з громадськістю та забезпечити доступ до інформації про ситуацію в сфері безпеки та вжиті заходи. Це підкреслює необхідність поглибленого дослідження правових засад організації та функціонування публічної влади під час воєнного стану.

Встановлення воєнного стану має суттєвий вплив на державу і суспільство через зміни в правових та інституційних структурах, а також через зовнішню військову агресію. Досвід інших країн показує, що під час воєнного стану основними проблемами є руйнування управлінських механізмів, економічні кризи, падіння бюджету, загострення соціальних проблем, зростання бідності, інфляції та зниження інвестицій.

Термін «публічне управління» вперше ввів Десмонд Кілінг у 1972 році, визначивши його як процес пошуку найефективнішого використання ресурсів для досягнення основних завдань державної політики. Слушним є визначення сутності публічного управління, яке подає Л.М. Новак-Каляєва [1, с. 144]. Вона розглядає його як діяльність не лише органів державної влади та місцевого самоврядування, а також представників бізнесу та громадянського суспільства. У межах наданих законом повноважень вони займаються плануванням, координацією, організацією, керівництвом і контролем процесів, що стосуються прийняття управлінських рішень, важливих для суспільства, а також формування і реалізації політики розвитку держави та її регіонів.

Публічне управління характеризується як процес спільного прийняття та реалізації стратегічних рішень через узгодження цілей і дій усіх основних учасників. На сучасному етапі розвитку Україна потребує такої системи управління, яка створить ефективну взаємодію влади (державної та місцевої) і громадянського суспільства. Публічне управління об'єднує різні органи влади, організації та громадян у спільній діяльності для розвитку держави. Основна мета цієї системи — формування і реалізація соціально-

економічної політики задля підвищення рівня життя людей. Її успіх залежить як від роботи державних інституцій, так і від підтримки суспільством цілей і принципів цієї політики. Ефективне публічне управління є базою для побудови правової демократичної держави. Особливо це важливо зараз, в умовах воєнного стану, коли критично необхідна злагоджена співпраця влади та громадян для протистояння викликам війни та перемоги.

Варто зазначити, 24 лютого 2022 року на території України розпочалися бойові дії. У зв'язку з загрозою територіальній цілісності та незалежності України, Указом Президента України № 64/2022 був введений воєнний стан [2]. У результаті було внесено низку змін, зокрема в діяльності роботи органів влади. Для забезпечення виконання Конституції та законів України, а також у співпраці з військовим командуванням, було запроваджено ряд заходів, передбачених чинним законодавством. Зокрема, для організації оборони, цивільного захисту, громадської безпеки, захисту прав і свобод громадян та охорони критичної інфраструктури були створені тимчасові державні органи — військові адміністрації. Так, Указом Президента України "Про утворення військових адміністрацій" № 68/2022 від 24 лютого 2022 року було створено 24 обласні та Київську міську військові адміністрації, та також районні військові адміністрації [3].

Першим нормативно – правовим актом, який почав регулювати трудові відносини під час воєнного стану, став Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», ухвалений 15 березня 2022 року. У ньому встановлюються особливості праці державних службовців і працівників органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. Закон регулює трудові відносини на всіх підприємствах, установах і організаціях незалежно від форми власності, а також у представництвах іноземних компаній та у випадках укладення трудових договорів із фізичними особами відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [5].

Слід ще зазначити, що важливим кроком стало прийняття Закону України «Про адміністративну процедуру» від 17 лютого 2022 року [6], що набирав чинності 15 грудня 2023 року. Воєнний стан в Україні значно ускладнив, а в деяких випадках і повністю унеможливив виконання публічними службовцями своїх обов'язків на робочих місцях. Щоб вирішити цю проблему, Кабінет Міністрів України Постановою № 440 від 12 квітня 2022 року дозволив держслужбовцям працювати дистанційно під час воєнного стану. Згідно з постановою, керівник державної служби може запровадити дистанційну роботу для працівників, якщо є відповідні організаційні й технічні умови. При цьому робота держслужбовців за кордоном дозволяється тільки в разі оформленого службового відрядження [7]. Віддалена робота не стала новим викликом для державних службовців, оскільки така практика вже застосовувалася під час карантину.

За даними досліджень НАДС щодо організації роботи державних службовців під час воєнного стану, встановлено, що більшість із них — 67,8 % — продовжили працювати у штатному режимі. При цьому зафіксовано зростання робочого навантаження в органах влади різних рівнів. Водночас дистанційна робота стала поширеною практикою і сприяла активному використанню телекомунікаційних засобів, які тепер є важливою частиною щоденної діяльності державних службовців [8].

Військова агресія РФ призвела до зростання нестабільності в Україні й значно ускладнила визначення подальшого шляху розвитку держави. У таких умовах політика публічного управління стає ключовим напрямом державної політики у сфері підтримки громадянського суспільства. Вона охоплює дії держави, спрямовані на розвиток системи публічного управління, створення умов для вираження, захисту інтересів громадян та задоволення їхніх потреб. [9]

Загалом, під час воєнного стану система публічного управління в Україні зазнала помітних змін, викликаних як внутрішніми та зовнішніми проблемами. У відповідь держава створила військові адміністрації, адаптувала трудові відносини та впровадила дистанційну роботу для забезпечення стабільного функціонування влади та захисту прав громадян. У таких умовах публічне управління стало ключовим інструментом координації зусиль влади

й суспільства. Воно має бути гнучким, прозорим і здатним ефективно залучати ресурси задля збереження державності та демократичного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Публічне управління : термінол. слов. / уклад. : В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петроє та ін. ; за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2018. 224 с.

2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text (дата звернення: 01.05.2025 р.).

3. Про утворення військових адміністрацій : Указ Президента України № 68/2022 від 24 лютого 2022 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text (дата звернення: 03.05.2025 р.).

4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text (дата звернення: 04.05.2025 р.).

5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, №28, ст.250) від 12.05.2015 р. № 389-VII.I URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 04.05.2025 р.).

6. Про адміністративну процедуру : Закон України (Відомості Верховної Ради, (ВВР), 2023, №15, ст.50) від 17.02.2022 р. № 2073- IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text. (дата звернення: 05.05.2025 р.).

7. Деякі питання організації роботи державних службовців та працівників державних органів у період воєнного стану: Постанова КМУ від 12.04.2022 р. № 440. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 05.05.2025 р.).

8. Алюшина, Н.О. Розвиток інституту державної служби в умовах карантину та воєнного стану. Ефективність державного управління, (2023). № 70/71. С. 11–16.

9. Криворучко, І. (2023). Державне управління в умовах війни: виклики та перспективи. Теорія і практика державного управління URL: https://periodicals.karazin.ua/tpdu/article/view/23227 (дата звернення: 05.05.2025 р.).

Коломієць Ангеліна Андріївна,
здобувач на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

СВОБОДА СЛОВА У ВОЄННИЙ ПЕРІОД: ЮРИДИЧНІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Свобода слова – це одне з основних прав людини, що гарантує функціонування демократичного суспільства. Водночас її реалізація в умовах воєнного стану набуває особливого значення, оскільки забезпечення балансу між дотриманням прав людини та національною безпекою стає критично важливим. Актуальність цього питання для України виникло внаслідок збройної агресії Російської Федерації, що розпочалась у 2014 році та значно загострилась у 2022 році.

Згідно із Законом України «Про оборону України», воєнний стан - це особливий правовий режим, який запроваджується в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, що ставить під загрозу незалежность України та її територіальну цілісність. Воєнний стан передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод громадянина та прав юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

У статті 34 Конституції України кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів та переконань. Кожен має право збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію будь-яким способом [2]. Водночас стаття 64 Конституції України передбачає можливість обмеження прав і свобод людей в умовах воєнного або надзвичайного стану, крім тих, які передбачені в цій же статті, особливо право на життя, медичну допомогу, недоторканність тощо [2]. Свобода слова не входить до переліку цих прав, тому за умови дотримання принципів правомірності та необхідності може бути тимчасово обмежена у період війни.

Внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації Указом Президента України №64/2022 від 24 лютого 2022 року було введено воєнний стан на всій території країни, що супроводжувалось тимчасовим обмеженням реалізації конституційних прав і свобод громадянина, передбачені статтями Конституції України, зокрема на свободу слова [3]. Ці обмеження були конкретизовані через закони, постанови Кабінету Міністрів України та рішення РНБО. Їх головною метою є протидія ворожій пропаганді та запобігання поширенню інформації, яка може зашкодити обороноздатності країни.

Законодавство України передбачає відповідальність за розповсюдження інформації, що може завдати шкоди національній безпеці та обороноздатності держави. Згідно з Кримінальним кодексом України, встановлено покарання за колаборайну діяльність, що виражається у підтримці дій держави-агресора чи поширення пропаганди, а також за несанкціоноване оприлюднення відомостей. Крім того, передбачені підстави для обмеження доступу до засобів масової інформації, які співпрацюють з ворогом або свідомо поширюють неправдиву інформацію.

Важливу роль у воєнний період відіграють етичні принципи, зокрема усвідомлення кожним учасником інформаційного простору своєї відповідальності за наслідки поширеної інформації. Журналісти, блогери і навіть пересічні користувачі соціальних мереж стають активними учасниками комунікацій, що впливає на моральний стан суспільства та рівень довіри до влади. Кодекс етики українського журналіста визначає чіткі вимоги до діяльності журналістів. Він передбачає обов'язкову достовірність і перевірку інформації, дотримання балансу думок, а також повагу до прав людини й гідності особистості [4].

Отже, свобода слова є одним із базових прав людини, гарантованих Конституцією України, однак у період воєнного стану вона може підлягати обґрунтованому та чітко регламентованому обмеженню з метою захисту національної безпеки, суверенітету та територіальної цілісності держави. У таких умовах це питання набуває особливої складності, оскільки поєднує правові та етичні виміри. Ефективне функціонування інформаційного простору можливе лише за наявності чіткої законодавчої бази, дотримання журналістських стандартів та високого рівня громадянської відповідальності. Саме такий збалансований підхід дозволяє не лише протидіяти зовнішнім викликам, але й водночас зберігати демократичні цінності, права людини та підтримувати національну єдність навіть у найскладніших обставинах.

Список використаних джерел:

1. Про оборону України. Закон України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, №9, ст.106). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12 (дата звернення: 08.05.2025).

2. Конституція України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4334 (дата звернення: 08.05.2025).

3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text(дата звернення: 08.05.2025 р.).

4. НСЖУ | Проекти > Етика > Кодекс етики. *Wayback Machine*. URL: https://web.archive.org/web/20170420235423/http://www.nsju.org/page/196 (дата звернення: 08.05.2025).

Коломієць Олександра Едуардівна,
здобувачка на бакалаврському рівні юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЦИФРОВА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА ЕЛЕКТРОННИЙ ПІДПИС: ОСНОВИ БЕЗПЕЧНОГО ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ

Цифрова ідентифікація та електронний підпис стали фундаментальними елементами сучасного електронного урядування в Україні, сприяючи підвищенню ефективності, прозорості та безпеки державного управління. Вони забезпечують надійний механізм автентифікації користувачів та юридичну значущість електронних документів, що є критично важливим у процесі цифровізації державних послуг.

Цифрова ідентифікація дозволяє громадянам та юридичним особам підтверджувати свою особу в електронному середовищі, що є необхідним для доступу до онлайн-послуг. В Україні впроваджено кілька схем електронної ідентифікації з різними рівнями довіри, зокрема на основі Дія.Підпису (схема «DIIA.PKI.Remote»), кваліфікованого електронного підпису (схема «DIIA.PKI») та BankID Національного банку України (схема «DIIA.Oauth») [1]. Ці схеми відповідають європейським стандартам, що дозволяє українцям користуватися електронними послугами не лише в Україні, але й в країнах Європейського Союзу.

Закон України «Про електронні довірчі послуги» від 05.10.2017р., визначає правові та організаційні засади надання електронних довірчих послуг, зокрема електронного підпису, електронної печатки, електронного часу та послуг збереження електронних підписів. Цей закон імплементує положення Регламенту ЄС № 910/2014 (eIDAS), що забезпечує взаємне визнання електронних довірчих послуг між Україною та Європейським Союзом [2]. Згідно з цим законом, кваліфікований електронний підпис (КЕП) має таку ж юридичну силу, як і власноручний підпис на паперовому документі. Це дозволяє громадянам та юридичним особам укладати договори, подавати заяви та здійснювати інші юридично значущі дії в електронному форматі.

Важливим аспектом є розвиток інфраструктури відкритих ключів, яка забезпечує надійність та безпеку електронних підписів. Ця інфраструктура включає кваліфікованих надавачів електронних довірчих послуг, які видають сертифікати відкритих ключів та забезпечують їхнє збереження.

Одним із ключових аспектів забезпечення безпеки електронного урядування є впровадження сучасних криптографічних методів захисту інформації. У дослідженні С.А. Антоненка, присвяченому криптографічним основам застосування електронного цифрового підпису в Україні, наголошується на необхідності використання надійних алгоритмів шифрування та створення національної інфраструктури відкритих ключів. Це дозволяє забезпечити цілісність, автентичність та конфіденційність електронних документів, що є критично важливим для функціонування електронного урядування [3, с. 20].

У контексті електронного урядування, використання цифрової ідентифікації та електронного підпису сприяє підвищенню ефективності надання адміністративних послуг. Громадяни можуть отримувати послуги онлайн, без необхідності особистого відвідування органів влади, що зменшує бюрократичне навантаження та покращує доступність державних сервісів. Крім того, електронний документообіг забезпечує прозорість та контроль за діяльністю державних органів, що є важливим для боротьби з корупцією та підвищення довіри громадян до влади.

У 2024–2025 рр. Україна покращила свою цифрову ідентифікацію та електронний підпис, що сприяло зміцненню безпечного електронного урядування. Ці досягнення були пов'язані із активною імплементацією європейських стандартів та технологічних інновацій.

Ключовим моментом у цьому напрямі стало впровадження Дія.Підпису-EU, який відповідає вимогам Європейського Союзу. Цей електронний підпис дозволяє українським громадянам підписувати документи, що визнаються в країнах ЄС, сприяючи інтеграції України до Єдиного цифрового ринку. Впровадження Дія.Підпису-EU було реалізовано Міністерством цифрової трансформації за підтримки Єврокомісії та e-Governance Academy в межах проєкту EU4DigitalUA [4].

Крім того, у 2024 році Україна приєдналася до консорціуму Potential, який працює над розробкою європейського гаманця цифрової ідентичності (European Digital Identity Wallet, EUDI) [5]. Це дозволить українським громадянам використовувати свої цифрові ідентифікатори для доступу до послуг в ЄС, що є важливим кроком на шляху до цифрового безвізу.

Попри значний прогрес у впровадженні цифрової ідентифікації та електронного підпису в Україні, залишається проблема нерівномірного доступу до цих технологій у сільських громадах. Брак високошвидкісного інтернету, недостатня цифрова грамотність населення та обмежена інфраструктура у віддалених регіонах ускладнюють використання електронних послуг.

Для подолання цих викликів, на мою думку, необхідно розвивати цифрову інфраструктуру, зокрема забезпечити доступ до швидкісного інтернету, а також проводити освітні програми з підвищення цифрової компетентності громадян. Крім того, важливо адаптувати цифрові сервіси до потреб людей з обмеженими можливостями, забезпечуючи інклюзивність та зручність користування. Лише комплексний підхід дозволить забезпечити рівний доступ до електронного урядування для всіх громадян, незалежно від місця проживання.

Отже, цифрова ідентифікація та електронний підпис стали невід'ємними складовими безпечного та ефективного електронного урядування в Україні. Їхнє впровадження сприяє підвищенню ефективності надання адміністративних послуг, зменшенню бюрократичного навантаження та покращенню доступності державних сервісів. Крім того, електронний документообіг забезпечує прозорість та контроль за діяльністю державних органів, що є важливим для боротьби з корупцією та підвищення довіри громадян до влади. Досягнення за 2024-2025 роки стали результатом активної імплементації європейських стандартів та технологічних інновацій, що сприяє інтеграції України до Єдиного цифрового ринку ЄС. Подальший розвиток нормативно-правової бази та технічної інфраструктури є необхідним для забезпечення надійності, безпеки та доступності електронних послуг для всіх громадян.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження переліку схем електронної ідентифікації : Постанова Каб. Міністрів України від 05.12.2023 № 1276. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1276-2023-п#Text (дата звернення: 05.05.2025).

2. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII : станом на 18 груд. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text (дата звернення: 05.05.2025).

3. Антоненко С. А. Криптографічні основи застосування електронного цифрового підпису в Україні. *Правова інформатика*. 2013. Т. 4, № 40. С. 19–28. URL: https://ippi.org.ua/antonenko-sa-kriptografichni-osnovi-zastosuvannya-elektronnogo-tsifrovogo-pidpisu-v-ukraini?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 05.05.2025).

4. European integration portal. Мінцифри тестує електронний підпис у «Дії», який відповідає вимогам ЄС. *European integration portal*. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/mintsyfry-testuye-elektronnyj-pidpys-u-diyi-yakyj-vidpovidaye-vymogam-yes/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 05.05.2025).

5. Олійник Д. Цифрова трансформація економіки України в умовах війни. Жовтень 2024 року. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/tsyfrova-transformatsiya-ekonomiky-ukrayiny-v-umovakh-viyny-zhovten-2024?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 05.05.2025).

Комзюк Володимир Трохимович,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького,
доктор юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АПЕЛЯЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ ПОСТАНОВИ СУДДІ ВЕРХОВНОГО СУДУ У СПРАВІ ПРО АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Оскарження постанови у справі про адміністративне правопорушення і перегляд справи є важливою, хоча і необов'язковою (факультативною) стадією провадження в справах про адміністративні правопорушення, і повинно мати чітке нормативне регулювання, оскільки таке оскарження і перегляд справи безпосередньо пов'язане з правами і законними інтересами відповідних суб'єктів права. Питанням провадження в справах про адміністративні правопорушення присвятили свої праці багато відомих науковців, зокрема В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, В.М. Бевзенко, А.І. Берлач, Ю.П. Битяк, С.В. Ващенко, І.П. Голосніченко, С.М. Гусаров, Є.В. Додін, Р.А. Калюжний, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, Д.М. Лук'янець, О.М. Музичук, В.Я. Настюк, В.Г. Поліщук, В.В. Сокуренко та інші, але проблеми апеляційного оскарження постанови судді Верховного Суду у справі про адміністративне правопорушення дослідниками не розглядались і потребують належної уваги. Слід сказати, що забезпечення права на оскарження постанови у справі про адміністративне правопорушення є важливим принципом цього провадження. На думку науковців, «сам факт існування можливості перегляду постанови судом або вищестоящим органом має велике превентивне значення, примушує посадову особу, якій доручено застосовувати адміністративне стягнення, більш відповідально ставитись до винності особи, кваліфікації її дій, вибору заходу стягнення» [1, с. 97]. Як слушно акцентують інші науковці, «право на оскарження постанови по справі про адміністративне правопорушення є однією з гарантій захисту прав особи, забезпечення законності притягнення до адміністративної відповідальності» [2, с. 64]. В.К. Колпаков, розглядаючи принципи провадження в справах про адміністративні правопорушення, зауважує, що «оскарження реально сприяє найшвидшому виправленню допущених помилок, виявлення недоліків у роботі органів, які розглядають справи про адміністративні правопорушення» [3, с. 340].

Порядок оскарження постанови судді Верховного Суду у справі про адміністративне правопорушення на даний час визначений у частині 4 статті 221-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), згідно якої постанова судді Верховного Суду, прийнята за результатами розгляду такої справи, може бути оскаржена в апеляційному порядку до Касаційного кримінального суду і переглядається у складі колегії з трьох суддів [4]. Варто зауважити, що Верховний Суд уповноважений розглядати справи лише про одне адміністративне правопорушення, передбачене статтею 185-3 КУпАП (прояв неповаги до суду або Конституційного Суду України), це визначено частиною 1 статті 221-1 КУпАП, яка встановлює, що «місцеві господарські та адміністративні суди, апеляційні суди, вищі спеціалізовані суди та Верховний Суд розглядають справи про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 185-3 цього Кодексу» [4]. При цьому слід розуміти, що йдеться про розгляд справи про адміністративне правопорушення Верховним Судом як судом першої інстанції, постанова в якій і може бути оскаржена в

апеляційному порядку. Також важливо враховувати структуру Верховного Суду, до якої, згідно частини 2 статті 37 закону України «Про судоустрій і статус суддів», входять Велика Палата Верховного Суду; Касаційний адміністративний суд; Касаційний господарський суд; Касаційний кримінальний суд і Касаційний цивільний суд [5], і те, що розглядати справи про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 185-3 КУпАП, підвідомчі Верховному Суду як суду першої інстанції, можуть всі касаційні суди в його складі, Велика Палата Верховного Суду не розглядає справи, як суд першої інстанції. Таким чином, постанову судді будь-якого касаційного суду у складі Верховного Суду у справі про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 185-3 КУпАП, згідно ч. 4 статті 221-1 КУпАП, в апеляційному порядку можна оскаржити до Касаційного кримінального суду. Але тут є проблема, оскільки наявне протиріччя між положеннями різних частин цієї норми права, адже частина 3 статті 221-1 закріплює, що «постанова суду, прийнята за результатами розгляду такої справи, може бути оскаржена в апеляційному порядку до суду вищої інстанції…» [4] (очевидно, що Касаційний кримінальний суд не є судом вищої інстанції для всіх інших касаційних судів у складі Верховного Суду). Порядок апеляційного оскарження, визначений в частині 4 статті 221-1, суперечить також відповідним положенням закону України «Про судоустрій і статус суддів», що регулюють діяльність Верховного Суду. Так, пункт 2 частини 2 статті 45 цього закону, яка визначає повноваження Великої Палати Верховного Суду, встановлює, що Велика Палата «діє як суд апеляційної інстанції у справах, розглянутих Верховним Судом як судом першої інстанції» [5]. Це загальне правило для всіх касаційних судів у складі Верховного Суду, які у визначених законом випадках діють як суди першої інстанції, і воно має поширюватись і на розгляд справ про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 185-3, та оскарження постанови судді у таких справах в апеляційному порядку. На нашу думку, існує очевидна недосконаліть правового регулювання, суперечливість правових норм в даній ситуації і її слід виправити шляхом внесення змін до частини 4 статті 221-1 КУпАП, виклавши її в такій редакції: «Постанова судді Верховного Суду, прийнята за результатами розгляду такої справи, може бути оскаржена в апеляційному порядку до Великої Палати Верховного Суду».

Список використаних джерел:

1. Ващенко С.В., Поліщук В.Г. Адміністративна відповідальність: навчальний посібник. Запоріжжя: Юридичний інститут МВС України, 2001. 142 с.

2. Комзюк А.Т., Гуменюк В.А., Джагупов Г.В. та ін. Адміністративна відповідальність в Україні: навч. посібник. За заг. ред. А.Т. Комзюка. 3-є вид., доопр. Харків, 2007. 80 с.

3. Колпаков В.К. Адміністративне право України: підручник. Київ, 1999. 736 с.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс від 07.12.1984 р. № 8073-X / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text

5. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text

Кононенко Мар'яна Романівна,
студентка 1 курсу факультету міжнародної торгівлі і права
Державного торговельно-економічного університету

Кича Анна Олександрівна,
студентка 1 курсу факультету міжнародної торгівлі і права
Державного торговельно-економічного університету

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

Тема судового контролю за діяльністю органів публічної адміністрації є особливо актуальною в умовах реформування системи публічної влади в Україні. Основною гарантією дотримання прав і свобод громадян є забезпечення законності, прозорості та підзвітності дій органів влади. Одним із ключових механізмів контролю за такими органами є судовий контроль.

У науковій літературі багато уваги приділено вивченню питань судового контролю. Серед дослідників варто відмітити: Братковського В. М. [1], Гурковську К. А. [1], Рисіна О. О. [2], Сушко Л. П. [3] та інших, однак питання судового контролю залишається бути актуальним та потребує дослідження.

Вважаємо за необхідне приділити увагу питанню визначення та закріплення поняття «судовий контроль». У законодавстві це поняття відсутнє, і його сутність розкривається через норми про адміністративну юрисдикцію та правосуддя. У наукових колах термін досліджували Рисін О.О.: «Судовий контроль – це особлива форма реалізації судової влади, закріплена у ст. 124 Конституції України, яка передбачає, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі» [2]; Сушко Л.П.: «Судовий контроль - вид державного контролю, який здійснюється у сфері функціонування судової влади з належних до її компетенції питань» [3].

Як стверджують Братковський В.М. та Гурковська К. А.: «Як показує практика судів в адміністративних справах про проходження публічної служби, важливим завданням, які повинні здійснюватися адміністративним судом є беззаперечне визначення меж та обсягу судового контролю»[1]. Судовий контроль реалізується судовою гілкою влади для перевірки діяльності публічної адміністрації за зверненням громадянина чи відповідного суб'єкта владних повноважень.

Судовий контроль є важливою частиною системи стримувань і противаг, яка діє в демократичній правовій державі. Його головна мета – перевірка законності рішень, дій або бездіяльності органів публічної адміністрації. Особливість судового контролю полягає в тому, що він здійснюється незалежними судами на підставі закону та лише в межах судового процесу. На відміну від парламентського контролю, який здійснюється через запити, слухання або тимчасові слідчі комісії, судовий контроль передбачає обов'язковість виконання рішень суду, які мають юридичну силу. Тобто, якщо парламент може лише рекомендувати або вимагати пояснень, то суд може зобов'язати орган або посадову особу скасувати незаконне рішення або відновити порушене право.

Судовий контроль має особливе місце в системі контролю – він забезпечує реальне примусове відновлення порушених прав, а також стримує інші гілки влади від зловживань, діючи незалежно й об'єктивно. Таким чином, судовий контроль – це практичний механізм правосуддя, що дозволяє громадянину протистояти зловживанням з боку влади.

У юридичній науці розрізняють різні форми судового контролю, серед яких найчастіше виділяють прямий та непрямий контроль. Прямий судовий контроль відбувається тоді, коли особа безпосередньо звертається до суду зі скаргою на конкретне рішення, дію чи бездіяльність органу публічної адміністрації. Наприклад: людина оскаржує рішення податкової інспекції про нарахування податку, вважаючи його неправильним;

підприємство звертається до суду з вимогою скасувати рішення органу місцевого самоврядування, яке, на його думку, є незаконним і перешкоджає його діяльності. Непрямий судовий контроль здійснюється у процесі розгляду судом інших справ, коли законність дій органів публічної адміністрації має значення для прийняття рішення у цій справі.

Судовий контроль законодавчо закріплений у: Конституції України (гарантує кожному право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [4, ст. 55]; визначає загальну юрисдикцію судів [4, ст. 124]); Кодексі адміністративного судочинства України (зазначено, що завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [5, ст. 2]; встановлює юрисдикцію адміністративних судів [5, ст. 19]; Розділ III – визначає процедуру перегляду судових справ щодо оскарження дій, бездіяльності суб'єктів владних повноважень).

Будь-які дії чи бездіяльність публічної адміністрації, що якимось чином обмежують чи зачіпають інтереси, права та свободи особи, мають право на оскарження. Про це затверджено в Конституції України: «кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб» [4, ст. 55].

Звернення до адміністративного суду гарантує отримати ефективний захист ваших прав від неправомірної діяльності влади, шляхом скасування рішення. Адже адміністративний суд є гарантом безпеки, в ситуаціях з дотримання норм адміністративного права. Суд перевіряє наявність законності та чесності дій органів публічної адміністрації. Бездіяльність – також форма порушення за органами публічного управлінням фіксуються і такі ситуації.

На разі є багато прикладів з судової практики. З типових справ у сфері адміністративного судочинства є оскарження рішень або дій бездіяльності органів виконавчої влади, порушення прав громадян під час надання адміністративних послуг, невиконання або затримка у виконанні державними органами законних вимог особи.

Розглянемо приклад з судової практики про визнання бездіяльності протиправною: позивач оскаржив бездіяльність Головного управління Пенсійного фонду України в Полтавській області щодо непризначення пенсії з 22.11.2019 року[6]. Суд встановив, що орган Пенсійного фонду не виконав своїх обов'язків щодо призначення пенсії, що є порушенням прав позивача. Відповідно, суд визнав бездіяльність протиправною та зобов'язав відповідача призначити пенсію з відповідної дати. Можна зробити висновок що суд захистив особу від бездіяльності влади, яка порушувала її право на соціальне забезпечення. Адміністративний суд діє не лише як наглядовий орган, а і як провідний захисник громадян.

Рішення Верховного Суду України також відіграє важливу роль у юридичній практиці у сфері адміністративного судочинства. Він формує рішення на яких базуються висновки нижчих судів у вирішенні подібних справ, що є прикладом реалізації прецедента. Формування правових висновків таких як: ознаки протиправної бездіяльності, межі повноважень влади, умови законних висновків – також входить до його обов`язків. Для прикладу хочемо навести справу № 826/1122/21 [7] Верховного Суду. Позивач оскаржив рішення податкового органу, вважаючи його необґрунтованим та прийнятим з порушенням процедур. Рішення Верховного Суду – скасування рішення податкового органу, встановивши, що воно було ухвалене без належного обґрунтування та з порушенням встановлених процедур. Суд підкреслив важливість дотримання принципів належного адміністративного процесу та обґрунтованості рішень органів публічної влади. З цього випливає що суд чітко окреслив межі законності рішення, що воно обов`язково має бути обґрунтованим та прийнятим відповідно до процедур, передбачених законом. Так,

громадяни повинні отримувати лише ті висновки від органів публічної адміністрації, що не суперечать їхнім правам.

На практиці присутні проблеми з невиконанням та ігноруванням обов`язків з боку органів влади, навіть після ухвалення рішень адміністративними судами. Існують випадки, коли органи не виконують рішення роками. Так, у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» у 2009 році [8] зазначено, що невиконання рішень є системною проблемою.

Серед шляхів вдосконалення судового контролю, вважаємо має бути: посилена увага до звітів про стан виконання справ, також посилити відповідальність за невиконання судових рішень; збільшення фінансування для забезпечення всіх необхідних умов, що допоможуть виконати рішення.

Отже, судовий контроль у сфері публічної адміністрації є необхідним для фізичних та юридичних осіб, він слугує гарантом забезпечення законності та правової визначеності між особою та державою. Адміністративні суди допомагають захищати права громадян у випадках коли органи влади порушують їх. Судовий контроль часто стає єдиним інструментом, здатним змусити органи влади виконувати свої законні обов'язки. Ефективна система судового контролю не лише забезпечує поновлення порушених прав, а й стимулює органи державної адміністрації до ухвалення змістовних і законних рішень. У результаті, це сприяє підвищенню якості державного управління та розвитку правової держави.

Список використаних джерел:

1. Братковський В. М., Гурковська К. А. Шляхи вдосконалення здійснення судового контролю в адміністративних справах щодо спорів, що виникають у сфері публічної служби. *Актуальні проблеми політики.* 2023. Вип. 72. С. 139-144.
2. Рисін О. О. Судовий контроль як особлива конституційна форма реалізації судової влади України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2003. Вип. 22. С. 1–7
3. Сушко Л. П. Організаційно-правові засади здійснення судового контролю в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2009. 22 с.
4. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
5. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n9685
6. Постанова Верховного Суду від 13 березня 2023 року у справі №440/2582/20 URL:https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/rishennya_obedn_palati/2023_03_16_440_2582_20
7. Ухвала Верховного Суду від 28 вересня 2021 року Справа № 915/173/20 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/100000000
8. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України». URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96409

Конончук Богданна Ростиславівна,

здобувачка освітнього ступеня бакалавра на третьому курсі юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРИНЦИП ДИСПОЗИТИВНОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: МЕЖІ СУДОВОГО ВТРУЧАННЯ

Принцип диспозитивності є однією з ключових засад цивільного судочинства, що відображає самостійність сторін у реалізації їх матеріальних і процесуальних прав, а також визначає межі судового втручання у процесі розгляду цивільних справ. Закріплений у статті

13 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), цей принцип забезпечує сторонам свободу у визначенні змісту та ходу судового процесу, водночас обмежуючи суд розглядом виключно заявлених вимог і забороняючи йому самостійно ініціювати провадження чи змінювати позовні вимоги [1]. Диспозитивність гармонійно поєднується з принципом змагальності, що підкреслює роль суду як незалежного арбітра, який не втручається у формування змісту спору, а лише сприяє справедливому вирішенню справи.

Принцип диспозитивності ґрунтується на засадах автономії волі, що є характерною рисою цивільного права, і передбачає, що цивільне судочинство здійснюється за ініціативи сторін, які вільно розпоряджаються своїми процесуальними правами. Відповідно до положень статті 13 ЦПК України, судовий розгляд розпочинається виключно за волевиявленням позивача, заявника чи іншої заінтересованої особи, а суд не має права самостійно ініціювати провадження [1]. Позивач самостійно формулює предмет і підстави позову, визначаючи обсяг своїх вимог, а суд розглядає лише те, що заявлено сторонами, не виходячи за межі цих вимог, якщо інше не передбачено законом. Сторони також мають право укладати мирову угоду, відмовлятися від позову, визнавати позов чи змінювати його предмет або підстави, що закріплено у статті 207 ЦПК України [1]. Диспозитивність тісно пов’язана з принципом змагальності, закріпленим у статті 12 ЦПК України, який зобов’язує сторони самостійно надавати докази й аргументувати свої позиції, тоді як суд відіграє роль неупередженого посередника, забезпечуючи баланс між захистом приватних інтересів сторін і дотриманням вимог публічного порядку [1].

Межі судового втручання, визначені принципом диспозитивності, є ключовим аспектом забезпечення справедливого судового розгляду. Суд розглядає цивільні справи виключно в межах заявлених позовних вимог. Наприклад, якщо позивач просить стягнути певну суму компенсації, суд не може її збільшувати чи зменшувати без відповідного клопотання сторін [2]. Практика Верховного Суду підтверджує цю позицію: у постанові від 2 червня 2022 року у справі № 602/1455/20 щодо продовження строку для прийняття спадщини, Касаційний цивільний суд наголосив, що вихід суду за межі позовних вимог є порушенням принципу диспозитивності, яке може стати підставою для скасування судового рішення. Суд також не має права самостійно збирати докази чи вимагати їх подання, оскільки це суперечить принципу змагальності. Водночас суд може бути процесуально активним у межах, що не порушують автономію сторін, наприклад, роз’яснюючи їм їхні права чи пропонуючи уточнити позовні вимоги [3]. У постанові від 15 листопада 2023 року у справі № 761/3456/21 про стягнення заборгованості за договором позики, Касаційний цивільний суд підкреслив, що така процесуальна активність суду не повинна переходити у втручання в права сторін, зокрема шляхом самостійного формулювання позовних вимог, навіть якщо це здається необхідним для ефективного розгляду справи [4].

У певних випадках суд може вийти за межі заявлених вимог, якщо це необхідно для захисту публічного інтересу чи прав осіб, які потребують особливого захисту, наприклад, малолітніх або недієздатних осіб, що передбачено статтею 13 ЦПК України [1]. Принцип «*jura novit curia*» дозволяє суду самостійно застосовувати норми права, навіть якщо сторони їх не згадали, за умови, що це не змінює суті позовних вимог [5]. В результаті, це забезпечує правильну кваліфікацію правовідносин і сприяє винесенню законного рішення, зокрема коли сторони недостатньо обізнані в законодавстві. Наприклад, суд може застосувати норму про позовну давність, якщо це необхідно для захисту прав, не виходячи за межі заявленого спору.

Судова практика Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду є важливим джерелом для розуміння застосування принципу диспозитивності. У згаданій справі № 602/1455/20, що стосувалася спадкових прав, Верховний Суд зазначив, що принцип диспозитивності забороняє суду змінювати спосіб судового захисту, якщо позивач чітко визначив свої вимоги, наприклад, просить визнати право на спадщину, а не присудити

компенсацію [3]. Ці рішення демонструють, що порушення принципу диспозитивності є підставою для скасування судових рішень, оскільки воно суперечить засадам змагальності та верховенства права.

Практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) також підтверджує значення принципу диспозитивності як невід'ємної частини права на справедливий судовий розгляд, гарантованого статтею 6 Європейської конвенції з прав людини. У справі «Лазаренко та інші проти України» (заява № 296/04, рішення від 28 жовтня 2010 року) ЄСПЛ наголосив, що принципи змагальності та диспозитивності є складовими справедливого судового розгляду, а суд не може нав'язувати сторонам рішення, які вони не просили, оскільки це порушує їхню автономію та право на доступ до правосуддя [6]. У справі «Домбо Бехер Б.В. проти Нідерландів» (заява № 14448/88, рішення від 27 жовтня 1993 року) ЄСПЛ зазначив, що надмірне втручання суду в хід процесу може порушити принцип рівності сторін, що є ключовим елементом змагальності та диспозитивності [7]. Наведені рішення підкреслюють, що диспозитивність є універсальним принципом, який забезпечує повагу до прав сторін у судовому процесі.

Проте варто зауважити, що застосування принципу диспозитивності стикається з низкою проблем, зокрема зловживанням процесуальними правами, коли сторони подають необґрунтовані позови чи затягують процес, змінюючи позовні вимоги. Суд має запобігати таким діям, зберігаючи об'єктивність, що також підтверджується практикою Верховного Суду, зокрема у вже наведеній справі № 761/3456/21 [4]. Іншою проблемою є баланс між процесуальною активністю суду та автономією сторін, оскільки надмірна активність може бути сприйнята як порушення принципу диспозитивності. У справах, що стосуються публічного інтересу, наприклад, захисту прав дітей, суд змушений виходити за межі заявлених вимог, що вимагає чіткого обґрунтування таких дій [1]. Ці виклики вказують на необхідність вдосконалення механізмів реалізації принципу диспозитивності для забезпечення ефективного правосуддя.

У підсумку, принцип диспозитивності є основою цивільного судочинства, що забезпечує автономію сторін і обмежує суд розглядом виключно заявлених вимог. Практика Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду підтверджує, що порушення цього принципу є підставою для скасування рішень, оскільки воно суперечить засадам змагальності та верховенства права [3, 4]. В свою чергу, практика ЄСПЛ підкреслює, що диспозитивність є складовою права на справедливий судовий розгляд [6, 7]. Проблеми, пов'язані зі зловживанням процесуальними правами та балансом між процесуальною активністю суду і автономією сторін, вказують на необхідність подальших досліджень для вдосконалення механізмів реалізації цього принципу.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15 (дата звернення: 22.04.2025 року).
2. Принцип диспозитивності: межі позовних вимог. Verdictum. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/104711674.
3. Постанова Верховного Суду у справі № 602/1455/20 від 02.06.2022 року. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104711674 (дата звернення: 22.04.2025 року).
4. Постанова Верховного Суду у справі № 761/3456/21 від 15.11.2023 року. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115678921 (дата звернення: 22.04.2025 року).
5. Принцип jura novit curia у цивільному процесі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2021. Вип. 67. URL: http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/241567.

6. Рішення ЄСПЛ у справі «Лазаренко та інші проти України» (заява № 296/04) від 28.10.2010 року. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101234.
7. Рішення ЄСПЛ у справі «Домбо Бехер Б.В. проти Нідерландів» (заява № 14448/88) від 27.10.1993 року. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57854.

Коржинський Роман Вадимович,
здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОСОБЛИВОСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ МІГРАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Міграційне законодавство України є важливим інструментом регулювання переміщення та перебування іноземців та осіб без громадянства на території України, а також громадян за межами країни. Недотримання встановлених норм тягне за собою відповідальність, адміністративну чи кримінальну, особливості якої є предметом активних наукових дискусій та практичного застосування. Розуміння специфіки відповідальності за порушення міграційних норм є ключовим для забезпечення національної безпеки України, дотримання прав людини та ефективного управління міграційними процесами. У зв'язку з цим, дослідження особливостей відповідальності осіб за порушення міграційного законодавства України є дуже актуальним в умовах зростання міграційних потоків та необхідності гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами.

Міграційне законодавство та міграційний режим є важливими складовими сучасної соціально-економічної та політичної діяльності України. З часів незалежності міграційні процеси стали активним явищем на території України. Основні напрямки міграційної політики України охоплюють еміграцію, імміграцію та транзитний рух. До основних нормативно-правових актів, котрі регулюють міграційну політику можна віднести: Закон України «Про імміграцію», «Про зовнішню трудову міграцію», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» та інші нормативно-правові акти, котрі можуть регулювати міграційні питання. Дане законодавство загалом встановлює норми, котрі регулють порядок в'їзду й виїзду осіб з України, умови проживання та працевлаштування іноземних громадян, процедури надання статусу біженця, а також визначає механізми адміністративної чи кримінальної відповідальності за порушення міграційних норм [1, с. 303].

На думку Д. В. Бараненко та О. Г. Набакової, на сьогоднішній день адміністративна відповідальність за порушення міграційного законодавства стикається з низкою актуальних проблем і викликів, що потребують негайного вирішення. Однією з головних таких проблем є нелегальна міграція, коли іноземці або особи без громадянства перебувають в Україні без відповідних документів, що створює небезпеку для соціальної та економічної політики України. Часті зміни у міграційному законодавстві можуть спричиняти правову невизначеність і ускладнювати практику застосування адміністративних чи кримінальних норм. Важливо забезпечити дотримання прав іноземців і уникати надмірної відповідальності, дотримуючись принципів справедливості. Для ефективного вирішення цих проблем необхідний комплексний підхід, а саме: удосконалення законодавства, правова просвіта громадян, міжнародне співробітництво та постійний моніторинг результативності проведених заходів [1, с. 303-304].

Відповідно до статті 23 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», іноземці, особи без громадянства та нелегальні мігранти, які скоїли кримінальні, адміністративні чи інші правопорушення, підлягають відповідальності згідно з чинним законодавством України. З цього випливає, що іноземці та особи без громадянства

несуть на рівні із громадянами України адміністративну та кримінальну відповідальність [2].

Не менш важливі норми також зазначені в Кодексі України про адміністративні правопорушення. Відповідно до ст. 16 цього закону, іноземні громадяни та особи без громадянства, що перебувають в Україні, несуть адміністративну відповідальність на тих самих умовах, що й громадяни держави. Водночас, якщо такі особи користуються імунітетом від адміністративної юрисдикції згідно з українським законодавством або міжнародними договорами, питання їх відповідальності вирішується шляхом дипломатичних переговорів [3].

На думку багатьох науковців, адміністративна відповідальність за порушення міграційного законодавства ґрунтується на вчиненні адміністративного проступку, що полягає у порушенні норм адміністративного законодавства. За такі порушення передбачені адміністративні стягнення, відмінні від кримінальних покарань та інших видів відповідальності. Зокрема, ст. 24 КУпАП допускає адміністративне видворення іноземців та осіб без громадянства за грубі порушення правопорядку, що деталізується ст. 24-30 Закону України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства". Відповідно до ст. 30 цього закону, накладення адміністративних стягнень здійснюється: Державною міграційною службою, Державною прикордонною службою та Службою безпеки України [1, с. 305]. Процедура видворення іноземців та осіб без громадянства в Україні регулюється Кодексом адміністративного судочинства. До компетенції адміністративних судів належать справи щодо примусового повернення або видворення за межі України, затримання з метою ідентифікації чи забезпечення видворення, продовження строку такого затримання, а також затримання для вирішення питання про надання захисту або передачі за міжнародними договорами про реадмісію [4, с. 93-94].

У Законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» передбачено низку правових заходів, котрі регулюють перебування мігрантів в країні. Такими заходами є: скорочення строку тимчасового перебування на території України; добровільне повернення іноземців і осіб без громадянства до країни походження; примусове повернення зазначених осіб; їхню видачу іншій державі, а також передачу для відбування призначеного покарання [4, с. 94].

Отже, міграційне законодавство України встановлює відповідальність мігрантів за вчинення кримінального або адміністративного правопорушення. Особливістю є можливість застосування до іноземців та осіб без громадянства додаткових заходів, таких як примусове повернення або видворення за межі країни. Міграційне законодавство формує цілісну систему реагування на порушення міграційного режиму. Незважаючи на це все, законодавство потребує подальшого вдосконалення, урахування міжнародних стандартів і дотримання прав людини.

Список використаних джерел:

1. Бараненко Д. В., Набакова О. Г. Особливості адміністративної відповідальності за порушення міграційного режиму в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство.* Миколаїв, 2023. № 5. С. 302-305.

2. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI, № 19-20, ст.179. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text (дата звернення: 10.05.2025).

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: від 07.12.1984 № 8073-X. ст. 1122. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text (дата звернення: 10.05.2025).

4. Шкарупа К. В. Особливості адміністративної відповідальності трудящих-мігрантів за порушення норм міграційного законодавства України. *International Bulletin on Public Administration and Legal Affairs.* 2024. №1. С. 90-95.

Коржіньовська Маргарита Іванівна,
студентка 1 курсу юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ТА ПРАКТИЧНІ ВИКЛИКИ

Функціонування публічної влади в демократичній правовій державі ґрунтується на фундаментальних конституційних принципах, які забезпечують легітимність, ефективність і підконтрольність її діяльності. До таких принципів належать верховенство права, розподіл влади, народовладдя, правова визначеність, підзвітність органів влади та інші. У сучасному глобалізованому світі порівняльно-правовий аналіз цих принципів у конституційному праві дозволяє виявити як універсальні засади, спільні для більшості демократичних систем, так і національні особливості їхнього нормативного закріплення та практичного застосування. Актуальність дослідження зумовлена потребою удосконалення механізмів публічного управління, підвищення ефективності державного контролю та забезпечення балансу між владою і свободою в умовах сучасних викликів.

Публічна влада — це форма організації політичної влади, яка має загальнообов'язковий характер. Під даною категорією розуміється управлінська діяльність на загальнодержавному та регіональному рівнях, яка здійснюється та розповсюджується на певній території, направлена на задоволення потреб, вирішення проблемних питань суспільства, реалізація якої забезпечується через апарат управління, котрий є скоординованою системою, що побудована з урахуванням принципів взаємодоповнення і єдиноначальства [3, с. 38].

У теоретико-правовому аспекті публічна влада розглядається як особливий тип соціальної влади, що формалізована правом, має офіційний характер і реалізується відповідно до встановлених юридичних процедур. Основними ознаками публічної влади є її легітимність, легальність, публічність, загальнообов'язковість рішень, імперативний характер і можливість застосування примусу. Вона функціонує в межах правового поля, що закріплюється у конституційних та законодавчих актах.

Конституційні принципи функціонування публічної влади в Україні є основою для організації та здійснення державної влади в країні, вони визначають правову основу і механізми управління суспільними відносинами. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року, є основним нормативно-правовим актом, що закріплює ці принципи, і складає основу для всіх інших законодавчих та підзаконних актів. Основні принципи функціонування публічної влади, закріплені в Конституції України, сприяють ефективній і справедливій організації державної влади та забезпеченню прав і свобод громадян.

Принцип верховенства права є основним елементом правової держави, який забезпечує, що всі органи публічної влади діють в межах законодавства, а також підкреслює важливість підкорення всіх актів публічної влади Конституції та законам України. Це означає, що жоден орган державної влади не може діяти поза правовим полем і що всі громадяни, незалежно від їх статусу, рівня влади або інших обставин, повинні діяти в межах права. Ідея верховенства права зародилася ще у працях Платона, Арістотеля, Сократа, Цицерона та ін., – філософські погляди яких стали основою для сучасного формування його як основоположного принципу права [2, с. 15].

Принцип поділу влади є ще одним важливим елементом, який визначає організаційну структуру публічної влади в Україні. Він передбачає, що влада в державі повинна бути розподілена між трьома основними гілками — законодавчою, виконавчою та судовою. Кожна з цих гілок має свої функції та повноваження, але при цьому взаємодіє і здійснює контроль одна над одною. Це забезпечує систему стримувань і противаг, що перешкоджає зосередженню влади в одних руках і сприяє належному виконанню функцій державного управління.

Принцип народного суверенітету є ще одним важливим аспектом функціонування публічної влади в Україні. Згідно з цим принципом, вся влада в Україні належить народу, а органи державної влади є представниками цього народу. Вибори та референдуми є основними механізмами, через які громадяни мають можливість реалізувати своє право на участь у політичному процесі та визначати напрямки розвитку держави.

Принцип демократизму виявляється у тому, що право та законодавство виражають волю народу, волю всіх і кожного. Прояв принципу демократизму відбувається через форми народовладдя: безпосередню та представницьку демократію, тому в праві він проявляється шляхом закріплення в нормах правового становища людини, порядку участі народу у формуванні органів державної влади, у здійсненні правової політики, у створенні й удосконаленні законодавства [1, с. 16].

Не менш важливим є принцип правової рівності. Кожен громадянин має рівні права та можливості для реалізації своїх інтересів у політичному, економічному та соціальному житті. Цей принцип сприяє тому, щоб кожна особа могла звертатися до органів публічної влади для захисту своїх прав та інтересів, а також брати участь у процесах державного управління.

Принцип правового захисту прав і свобод людини є необхідною складовою демократичної держави, що полягає в забезпеченні ефективного захисту прав громадян з боку органів публічної влади. Це включає право на судовий захист, право на доступ до інформації, право на участь у публічному житті та інші базові права, що гарантуються Конституцією України.

Реалізація конституційних принципів функціонування публічної влади в Україні стикається з низкою суттєвих проблем, які уповільнюють утвердження правової держави та ефективного демократичного управління. Однією з ключових проблем є нестабільність політичної системи та часті зміни законодавства, що підривають принцип верховенства права. Законодавчі ініціативи часто приймаються поспіхом, без належного громадського обговорення та правової експертизи, що призводить до суперечностей у законодавстві й правової невизначеності. Крім того, правозастосовна практика не завжди відповідає нормам Конституції, а судова система, яка має бути гарантом верховенства права, досі стикається з проблемами корупції, політичного тиску та недостатньої незалежності.

Також спостерігається порушення принципу правової рівності. У суспільстві зберігаються значні соціальні та економічні нерівності, а доступ до публічної влади й захисту прав у суді залишається ускладненим для широких верств населення. В окремих випадках політичні, економічні або адміністративні ресурси використовуються для забезпечення привілейованого становища окремих осіб чи груп, що суперечить ідеї рівності перед законом.

Узагальнюючи результати порівняльно-правового аналізу конституційних принципів функціонування публічної влади, можна зробити висновок, що, незважаючи на відповідність основоположних положень Конституції України загальновизнаним демократичним стандартам, їх реалізація потребує подальшого вдосконалення. Принципи верховенства права, поділу влади, народного суверенітету, законності та гарантування прав і свобод особи формально закріплені в українському конституційному полі, однак на практиці часто стикаються з викликами, зокрема такими як правова невизначеність, низька інституційна спроможність органів влади, вплив політичних чинників на незалежність судової системи та нерівний доступ громадян до механізмів участі у публічному управлінні.

Список використаних джерел:

1. Бахновська І.П. Сова Ю.В. Загальнолюдські принципи права як універсальні нормативні засади. *Теорія та історія держави і права; історія політичний і правових учень*. 2020. № 4. С. 16.

2. Наливайко Л. Чепік-Трегубенко О. Принцип верховенства права: питання доктрини та практики. 2021. С. 15.

3. Стукан Т. М. Публічна влада: характеристика, ознаки та форми прояву / Механізми публічного управління. 2021. № 4. С. 38.

Корнева Тетяна Володимирівна,
доцент кафедри конституційного права та галузевих дисциплін Навчально-наукового інституту Національного університету водного господарства та природокористування, кандидат юридичних наук

Сірочук Ірина Володимирівна,
адвокат

ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ НА ШЛЯХУ ДО ЄС

Пріоритетний напрямок сучасної зовнішньої політики України – європейська інтеграція залишається незмінною і в умовах воєнного стану. Українська держава взяла на себе низку зобов'язань, зокрема відповідати Копенгагенським критеріям, які включають політичні вимоги (стабільність демократичних інститутів, верховенство закону, права людини, повага та захист меншин), економічні вимоги (функціонуюча ринкова економіка та конкурентоспроможність), а також правові вимоги (здатність приймати закони та правила ЄС та ефективно їх реалізовувати). саме через їх виконання стане можливим наближення умов функціонування державних інститутів до вимог європейського співтовариства. Одним із базових елементів Угоди про асоціацію України з ЄС є також положення про гармонізацію законодавства і нормативно-регуляторної бази, у тому числі й у сфері фінансової безпеки.

Станом на 31 березня 2025 року сукупний обсяг державного та гарантованого державою боргу України склав 7,12 трильйона гривень або 171,73 млрд доларів США згідно повідомлення Міністерства фінансів України[1], що визначає допомогу партнерів критично важливою для продовження захисту нашого суверенітету з одночасним забезпеченням важливих бюджетних видатків і вимагає об'єднання всієї країни для подальших змін на всіх рівнях законодавчої, виконавчої та судової влади для досягнення спільної мети – стати повноправним членом ЄС,

Слід зазначити, що для отримання фінансування від європейських партнерів необхідно було розробити та подати попередні стратегічні документи, що деталізують їх цільове використання, розробити Комплексну стратегію розвитку, що відповідає пріоритетам ЄС, та впровадити надійні системи фінансового управління та контролю для забезпечення прозорості та підзвітності отриманих фінансових ресурсів. Насамперед потрібно було довести, що державні інституції України в змозі ефективно управляти та розпоряджатися коштами, використовуючи надійні фінансові механізми моніторингу, оцінки та звітності.

Існуючий воєнний стан в Україні дещо спростив вимоги, які були незмінними до війни, а саме: довести, що усі проекти, які пропонуються для фінансування, відповідають політиці та пріоритетам ЄС, включаючи регіональний розвиток, захист довкілля та економічний розвиток. Неспровоковане вторгнення росії завдало серйозної шкоди економіці України, отже європейські партнери зрозуміли, що їх вчасна фінансова допомога є критично важливою для самого існування держави.

Проте в подальшому післявоєнному руху України до ЄС ці критерії стануть основними принципами побудови багатосторонніх угод та їх реалізації. Отож вже сьогодні потрібно сконцентрувати увагу до підготовки фахівців в органах публічної влади, які будуть залучатися до роботи з фондами Європейського Співтовариства, включаючи тих,

хто вже проявив себе під час воєнного стану репутаційно, працюючи з наявними можливостями, аудитами, прозорістю та підзвітністю. Припинити практику нескінченого реформування системи публічної влади і політичного впливу на кадрове забезпечення ключових посад у фінансовому секторі високо мотивованими проте низько кваліфікованими особами.

Важливими кроками процесів реформування в Україні є не тільки змістовна перебудова в економіці, а й адекватне корегування законодавчої бази з врахуванням сучасних публічних та приватних інтересів. Науковцям з фінансового права відомо, що за загальним правилом, фінансово-правові відносини врегульовуються імперативним методом, що має найвищий рівень жорсткості з боку публічної влади.

Отож, на сьогодні Україна виходить на фінішну пряму до вступу в ЄС, що потребує високої координації роботи усіх гілок публічної влади. Повноваження державних органів не повинні дублюватися, а парламент регулярно в першочерговому порядку має розглядати необхідні зміни до законів, з одночасною підготовкою та прийняттям Кабінетом Міністрів України підзаконних нормативно-правових актів, які реалізують прийняті правові норми.

На сьогодні, на жаль, така взаємодія не відповідає високим запитам суспільства. Так,у Верховній Раді вже підготували до другого читання законопроект про Національну установу розвитку (НУР) №11238., який комітет з питань податкової політики рекомендував прийняти в цілому, надавши НУР повноваження здійснювати такі види діяльності:

- надання коштів у кредит;
- надання гарантій;
- компенсація відсоткової ставки, основної суми та/або інших платежів за кредитами, фінансовим лізингом, факторингом та/або гарантіями;
- діяльність з укладення деривативних контрактів та вчинення правочинів щодо фінансових інструментів від свого імені та за власний рахунок (для участі у розподілі ризиків, управлінні ризиками та/або реалізації інвестиційної політики Національною установою розвитку);
- залучення коштів у способи, передбачені цим Законом;
- діяльність із розробки, супроводження та посередництва при розподілі та адміністрування коштів програм та проектів;
- проведення інвестиційних досліджень, фінансового аналізу або надання будь-яких інших загальних рекомендацій або консультацій;
- інші види діяльності (крім діяльності з надання фінансових послуг та діяльності у сфері матеріального виробництва і торгівлі), які здійснюються відповідно до рішень Загальних зборів Національної установи розвитку.

Учасниками Національної установи розвитку, крім держави, можуть бути міжнародні фінансові організації, організації міжнародного співробітництва та розвитку (у тому числі банки розвитку) держав – членів ЄС та Організації економічного співробітництва та розвитку, міжнародні та іноземні організації, які надавали або реалізовували міжнародну технічну допомогу Україні.

При таких широких повноваженнях НУР створюється як юридична особа *приватного права*, яка виконує функції із забезпечення фінансової та іншої підтримки розвитку та відбудови економіки України шляхом здійснення операцій з банками та іншими надавачами фінансових послуг та/або у співпраці з ними.

Проте, як зазначило Головне юридичне управління парламенту у своєму висновку , запроваджуваний проектом винятковий, безпрецедентно сприятливий режим функціонування НУР, ще й за умови відсутності закону про міжнародну технічну допомогу, фактично обумовлюють його перетворення на монополіста в усьому, що стосується надходження в Україну коштів іноземних та міжнародних фінансових організацій, їх розподілу та використання, отже законопроект у запропонованій редакції суперечить принципу розподілу влади, низці норм Конституції та законів України і з огляду на це може

стати предметом розгляду Конституційного Суду України. Зважаючи на це, пропонувало законопроект відхилити [2],

Цілком погоджуючись з висновком головного юридичного управління парламенту, зазначаємо, що на швидку руку подані законопроекти свідчать про шаблонний підхід до розподілу грошей, але вступ до ЄС це не тільки фінансові ресурси, але, насамперед побудова прозорих інституцій, яким довіряє суспільство, стратегічне планування в інтересах усього народу, справедливі законодавчі зміни, якісне управління і широке залучення громалськості.

Слід згадати, що система взаємодії з фондами ЄС з приводу фінансування створюється у кожній країні-кандидаті, щоб з моменту повноправного членства вміти взаємодіяти зі структурними фондами ЄС. Проте структура, механізми управління, фінансова звітність, фінансовий контроль, забезпечення підзвітності тощо має будуватися за стандартами ЄС. Саме тому, Україна вже має адаптувати фінансове законодавство, закінчити реформування державних інституцій (податкову і митну служби, БЕБ) відповідно до європейських стандартів, а також провести економічні та структурні реформи, модернізувати інфраструктуру, забезпечити верховенство права, активізувати розвиток громадянського суспільства.

Із врахуванням позитивного досвіду прибалтійських країн назріла гостра необхідність здійснити об’єктивний неупереджений аналіз матеріальних і процесуальних проблем, що виникають при непрозорому використанні коштів, звинувачень у корупції, щоб подолати не тільки зовнішніх, а й внутрішніх ворогів. Війна загострила почуття справедливості, складна ситуація в країні потребує зробити управління фінансовими ресурсами максимально ефективним і прозорим, адже ресурс дуже обмежений, кожна гривня на рахунку, тому вкрай важливо не давати опонентам приводу для звинувачень у нераціональному використанні партнерської допомоги та корупції.

Україна стає одним із найбільших інвестиційних і будівельних майданчиків світу на наступні десятиліття і не можна допустити, щоб відсутність правильних рішень стала вузьким місцем у цьому процесі. Відкритий діалог публічної влади, бізнесу і громадськості це практичний крок до побудови відкритого стійкого і ефективного суспільства, де професійні пропозиції допоможуть економіці не просто вижити, а зростати. Для майбутніх інвесторів надзвичайно важлива не лише наша перемога на фронті, але й побудова України за європейськими стандартами, з чесною конкуренцією, верховенством права, прозорою та ефективною системою управління.

Список використаних джерел:

1. Міністерство фінанссів України URL:
https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg (дата звернення 10.05.2025)

2. Зауваження до проекту Закону України «Про Національну установу розвитку» URL: blob:https://itd.rada.gov.ua/c3fd1e39-75b1-45ee-a1bd-2174a4c8d718 (дата звернення 10.05.2025)

Король Михайло Олексійович,
доцент кафедри адміністративної діяльності
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, кандидат юридичних наук, доцент

Кравцова Вікторія Романівна,
здобувач вищої освіти факультету правоохоронної діяльності
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ЯК СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Забезпечення національної безпеки є ключовим завданням держави, що передбачає ефективне функціонування публічної влади як системи органів, уповноважених реалізовувати управлінські, координаційні та контролюючі функції. Особливої актуальності це питання набуває в умовах сучасних загроз, зокрема збройної агресії проти України, інформаційних атак, спроб створити політичну нестабільність, тощо.

Відповідно до пункту 9 статті 1 Закону України «Про національну безпеку України», національна безпека України - захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [1]. Національна безпека - це здатність держави своєчасно виявляти, попереджати та нейтралізовувати як існуючі, так і потенційні загрози, що можуть вплинути на національні інтереси, а її забезпечення базується на пріоритеті цих інтересів, потребі оперативного реагування відповідно до характеру та масштабів загроз, а також здійснюється на основі принципів функціонування правової демократичної держави**.**

Серед таких принципів виділяють функціонування публічної влади, яка є інституційною основою державного управління, що охоплює діяльність органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, а також органів місцевого самоврядування. Вона має двоїстий характер: з одного боку - здійснює управління суспільними процесами, з іншого - гарантує права і свободи людини й громадянина.

З огляду на виклики сучасності, особливо в умовах збройної агресії проти України, питання ефективного функціонування публічної влади набуває особливого значення. Органи публічної влади виступають невід'ємною складовою механізму забезпечення національної безпеки, адже саме держава визначає пріоритетні завдання для суспільства відповідно до його інтересів, забезпечуючи його захист і створюючи необхідні умови для їх реалізації. Наявність широкого спектру реальних і потенційних загроз національній безпеці зумовлює потребу у формуванні державою цілісної та ефективної системи органів публічної влади. Її головною метою є забезпечення належного публічного управління в цій сфері, що сприятиме збереженню суверенітету, незалежності, територіальної цілісності України та гарантування основоположних прав і свобод людини.

Беручи до уваги наведене, а також зважаючи на динамічний характер системи органів публічної влади у сфері національної безпеки та прагнення до формування уніфікованого, комплексного й сталого визначення, вважаємо обґрунтованим розуміти під терміном «орган публічної влади у сфері національної безпеки» створений державою або народом у встановленому законодавством порядку орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, їх посадову чи службову особу або інший суб'єкт, який відповідно до чинного законодавства здійснює публічно-владні управлінські функції з метою збереження суверенітету, незалежності та територіальної цілісності України, а також забезпечення основоположних прав і свобод людини [2, ст. 549].

В розрізі забезпечення національної безпеки публічна влада уповноважена виконувати такі ключові функції:

нормотворчу - прийняття законодавчих актів, що регулюють відносини у сфері забезпечення національної безпеки;

інституційно-управлінську - формування та координація діяльності складових сектору безпеки та оборони України;

контрольну - моніторинг і нагляд за виконанням безпекових заходів, виявлення й нейтралізації загроз;

комунікативну - забезпечення взаємодії з громадянським суспільством, інформування населення про політику забезпечення національної безпеки.

Діяльність органів публічної влади у сфері забезпечення національної безпеки, а також інших профільних суб'єктів публічного управління має характерні особливості, зумовлені як загальними рисами, притаманними всім органам публічної влади, так і специфікою сфери забезпечення національної безпеки, до якої вони належать.

Так, органи публічної влади, що діють у сфері забезпечення національної безпеки, характеризуються певною економічною та організаційною автономією. Економічна автономія означає наявність у цих органів власного бюджету та фінансової самостійності, що дає змогу здійснювати закупівлі й інші фінансові операції без залежності від інших державних установ. Така незалежність є ключовою для забезпечення їхньої ефективної діяльності, особливо в умовах необхідності швидкого реагування на потенційні загрози.

Що стосується організаційної самостійності то вона передбачає наявність у цих органів власної організаційної структури та механізмів ухвалення рішень, що дозволяє оперативно й ефективно реагувати на різноманітні ситуації у сфері забезпечення національної безпеки. Крім того, ця автономія гарантує незалежність від політичного тиску та забезпечує безперервність функціонування незалежно від змін у складі органів державної влади.

Також слід відмітити, що органи публічної влади, діяльність яких направлена на забезпечення національної безпеки, мають особливий кадровий склад, який формується за спеціальними процедурами відповідно до вимог надійного захисту національних інтересів України та в межах коштів, передбачених Державним бюджетом України. Персоналу цих органів властиві висока дисциплінованість, відданість службі, вірність присязі, а також глибокий патріотизм, що дозволяє їм ефективно виконувати складні бойові завдання та проводити спеціальні операції.

З метою підтримання високого рівня доброчесності й професіоналізму, персонал цих структур проходить регулярні перевірки, а також постійно удосконалює свої знання і навички, орієнтуючись на найкращі практики провідних світових структур у цій сфері та використовуючи унікальний досвід, набутий в умовах російсько-української війни.

Важливим аспектом функціонування органів публічної влади у сфері забезпечення національної безпеки є те, що вони офіційно використовують державні символи - прапор, герб, гімн та інші атрибути - з метою підтримки національної ідентичності та формування патріотичних настроїв серед громадян. Ці символи застосовуються у повсякденній діяльності, в офіційних документах відповідних органів.

Слід відмітити, що органи публічної влади у сфері забезпечення національної безпеки наділені повноваженнями ухвалювати обов'язкові для виконання нормативні та індивідуальні правові акти у межах своєї компетенції. Так, нормативні акти встановлюють загальні правила і норми, які регулюють діяльність у сфері забезпечення національної безпеки та є обов'язковими для всіх осіб і організацій, на яких вони поширюються. Їхнє призначення - забезпечення належної організації, координації та функціонування системи національної безпеки. В свою чергу індивідуальні акти є рішеннями або діями, що приймаються з метою розв'язання конкретних питань або ситуацій. Такі акти обов'язкові для виконання лише тими особами чи структурами, яких вони безпосередньо стосуються.

Слід наголосити, що органи публічної влади у сфері національної безпеки можуть ухвалювати лише ті акти, які відповідають чинному законодавству та не суперечать

Конституції України. Це є гарантією дотримання принципу законності й захисту прав і свобод громадян.

Водночас функціонування публічної влади у сфері національної безпеки стикається з проблемами: надмірною централізацією, політизацією управлінських процесів, недостатньою координацією між органами, недостатньою довірою населення [3].

Підсумовуючи вищевикладене можемо стверджувати, що органи публічної влади відіграють провідну роль у формуванні та реалізації політики у сфері забезпечення національної безпеки, визначаючи пріоритетні завдання та забезпечуючи їх виконання відповідно до інтересів суспільства. Особливості їх функціонування зумовлені як загальними характеристиками, притаманними всім інституціям публічної влади, так і специфікою сектору безпеки та оборони, що передбачає підвищені вимоги до організаційної та економічної автономії, кадрового складу, оперативності ухвалення рішень та дотримання принципу законності. Загалом функціонування публічної влади як складової системи забезпечення національної безпеки характеризується комплексністю, багаторівневістю та інтеграційністю. Його ефективність залежить від здатності забезпечувати баланс між державною владою та громадянським суспільством, швидко адаптуватися до змін, дотримуватися принципів верховенства права, демократичності, підзвітності.

Таким чином, сучасна система публічної влади є важливим елементом механізму забезпечення національної безпеки України, а її подальший розвиток, удосконалення правового регулювання та кадрового потенціалу залишаються стратегічно важливими завданнями державної політики на сучасному етапі.

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text

2. Ісайко Д., Попов М. Органи публічної влади в сфері національної безпеки: поняття, ознаки та види. *Суспільство та національні інтереси.* № 5(5), (2024). С. 546-555.

3. Transparency International. Corruption Perceptions Index 2023. URL: https://www.transparency.org/en/cpi/2023

Костяшкін Іван Олександрович,
завідувач кафедри трудового, земельного та господарського права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
доктор юридичних наук, професор

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ В УКРАЇНІ

Низка проблем соціально-демографічного та соціально-економічного характеру зумовила необхідність трансформації адміністративно-територіального устрою в нашій державі в напрямку укрупнення адміністративних одиниць та децентралізації окремих повноважень органів державної влади на місцевий рівень. Адміністративно-територіальний устрій як неодмінний атрибут держави є водночас чинником її динамічного й збалансованого соціально-економічного розвитку, передумовою для практичної реалізації принципів сталого розвитку в межах територіальних адміністративних утворень та держави загалом. Важливою умовою відповідних реформаційних процесів є економічний, соціальний та правовий розвиток спроможних громад, що вимагає належного наукового обґрунтування і достатнього законодавчого забезпечення[1].

Особливістю правового забезпечення в сфері адміністративно-територіального устрою, як відомо, є його конституційний статус визначений у Розділі IX Конституції

України. Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканною (частини друга, третя статті 2 Конституції України), має свою внутрішню організацію - територіальний устрій, який відповідно до статті 132 Конституції України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості і соціально-економічного розвитку регіонів з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій. Територія України поділяється на адміністративно-територіальні одиниці, які складають систему адміністративно-територіального устрою України[2].

Систему адміністративно-територіального устрою згідно з частиною першою статті 133 Конституції України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села. Міста Київ та Севастополь мають спеціальний статус, який визначається законами України (частина третя цієї статті) [3].

Адміністративно-територіальна одиниця - це компактна частина єдиної території України, що є просторовою основою для організації і діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Водночас правове визначення територіального устрою віднесено до виключного законодавчого регулювання. Згідно з пунктом 13 частини першої статті 92 Конституції України територіальний устрій України визначається виключно законами України, що є однією з важливих гарантій єдності і цілісності державної території України (частина третя статті 2). Це означає, що правовий режим адміністративно-територіальних одиниць як окремих складових адміністративно-територіального устрою України (в тому числі визначення порядку утворення, ліквідації, зміни меж районів у містах) повинен визначатися законами України[2].

Визначені конституційні основи територіального устрою вимагають особливої уваги до тих нововведень, що знаходять своє закріплення в процесі адміністративно-територіальної реформи яка відбувається в Україні та визначає актуальність пропонованого дослідження.

На сьогодні в Україні фактично відбулася зміна територіального устрою, значною мірою, на підставі підзаконних нормативних актів. Так, у 2015 році було розроблено законопроект про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) [4], за яким систему адміністративно-територіального устрою України мали складати адміністративно-територіальні одиниці: громади, райони, регіони. На жаль такі зміни не були реалізовані. Натомість Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015 № 157-VIII[5] закріпив, що територія об'єднаної територіальної громади має бути нерозривною, межі об'єднаної територіальної громади визначаються по зовнішніх межах юрисдикції рад територіальних громад, що об'єдналися. Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад» 16 квітня 2020 року № 562-IX[6], зроблено спробу розширити територіальні межі громади за межі населеного пункту. Так, Законом визначено, що «територія територіальної громади - нерозривна територія, в межах якої територіальна громада здійснює свої повноваження щодо вирішення питань місцевого значення відповідно до Конституції і законів України, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування», однак виникає питання, що це за територія адже запропоноване визначення носить абстрактний характер. Доволі суперечливим з огляду на наявне конституційне забезпечення адміністративного поділу виглядає і спроба визначення, у перехідних положеннях Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», меж не існуючих адміністративно-територіальних утворень через акти Кабінету Міністрів: «До прийняття закону про адміністративно-територіальний устрій України визначення адміністративних центрів територіальних громад та затвердження територій територіальних громад здійснює Кабінет Міністрів України» [7]. Як наслідок прийнято низку розпоряджень КМУ від 12 червня 2020 р. № 707-р. - 729-р. «Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад», якими

визначено нову територіальну основу місцевого самоврядування, що поширена на усю територію держави в межах території громад[8].

В той же час на 2021р. до Верховної Ради України Було внесено законопроєкт «Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою України» [9], який має вирішити питання утворення, ліквідації, встановлення та зміни меж адміністративно-територіальних одиниць, назв населених пунктів та віднесення їх до певних категорій. Зокрема, встановлюється трирівнева система адміністративно-територіального устрою України — регіональний рівень (АР Крим і області), субрегіональний рівень (райони), базовий рівень — міста, селища, села та допоміжний рівень — райони в містах. Однак, територія громади не обмежуватиметься межею населеного пункту, адже право комунальної власності на землю згідно п. 24 Перехідних положень Земельного кодексу України вже сьогодні поширюється на всі землі в межах таких територіальних громад[10], що потребує законодавчого а фактично конституційного закріплення громади як адміністративно-територіальної одиниці. Адміністративно-територіальна одиниця, згідно вказаного законопроекту, — компактна частина єдиної території України з визначеними в установленому цим Законом порядку межами, що є просторовою основою для організації та діяльності органів державної влади та/або органів місцевого самоврядування. У свою, територія територіальної громади — нерозривна територія,в межах якої територіальна громада здійснює свої повноваження щодо вирішення питань місцевого значення відповідно до Конституції та законів України як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування. Тобто фактично територіальна громада і є первинною одиницею адміністративно-територіального устрою, що є просторовою основою для організації та діяльності органів державної влади та/або органів місцевого самоврядування, а відтак потребує свого законодавчого забезпечення.

Викладені підходи правового забезпечення адміністративно-територіального устрою дають підстави стверджувати про необхідність достатнього конституційного регулювання територіального устрою в сучасних умовах, що має включати громаду, як первинну одиницю такого устрою. Саме громада має забезпечити основу ефективного управління на основі принципів децентралізації влади, ефективного використання місцевих ресурсів тощо.

Список використаних джерел:

1. Костяшкін І.О. Право власності на землю в об’єднаних територіальних громадах. Третє зібрання фахівців споріднених кафедр щодо обговорення стратегії еволюції аграрних, земельних, екологічних та природоресусних правовідносин у контексті інтеграційного розвитку України : матер. конф. (м. Одеса, 7-10 червня 2018 року) / відп.ред., д.ю.н., доц.. Т.Є. Харитонова, к.ю.н., доц.. Х.А. Григор’єва. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 276 с.

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів "район" та "район у місті", … від13 липня 2001 року N 11-рп/2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-01#n54

3.Конституція України : прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.

4. Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади): проект Закону України від 01 липня 2015 року № 2217а. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812

5. Про добровільне об’єднання територіальних громад : Закон України від 05 лютого 2015 року № 157–VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015. № 13. Ст. 91.

6. Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад: Закон України, від 16 квітня 2020 року № 562-IX. URL: www.rada.gov.ua.

7. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97. *Відомості Верховної Ради України.* 1997. № 24. Ст. 170.

8. Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Хмельницької області: Розпорядження КМУвід 12 червня 2020 р. № 727-р. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-viznachennya-administrativnih-centriv-ta-zatverdzhennya-teritorij-teritorialnih-gromad-hmelnickoyi-oblasti-727-120620

9. Проєкт Закону про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70936

10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин: Закон України від 28 квітня 2021 року№ 1423-IX. URL: www.rada.gov.ua.

Краснова Юлія Андріївна,
провідний науковий співробітник відділу проблем модернізації господарського права та законодавства Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»,
доктор юридичних наук, доцент

ПРИНЦИП ПРІОРИТЕТУ В НОРМОПРОЕКТУВАННІ

При формуванні правових засад діяльності з нормопроектування, одним із головних завдань виступає визначення його головних принципів, на підставі яких розвивається законодавство і держава в цілому. Враховуючи те, що в теорії права таких принципів пропонується чимало, в даному дослідженні увага буде приділена принципу пріоритету в нормопроектуванні.

Цей принцип був вперше сформульований у справі «Costa v. ENEL» у 1964 році, що стало важливим прецедентом для правової системи ЄС [1].

Принцип пріоритету в нормопроектуванні в Європейському Союзі базується на верховенстві права ЄС над національним законодавством держав-членів. Ще його називають «Примат права Європейського Союзу» [1]. Це означає, що норми права ЄС мають перевагу над суперечливими національними законами, навіть якщо вони суперечать конституції держави-члена.

Основні аспекти такого принципу включають в себе, зокрема:

- пряме застосування права ЄС, коли норми права ЄС діють без необхідності трансформації в національне законодавство [2];
- юридична визначеність, коли норми законодавства ЄС мають бути чіткими, точними і передбачуваними;
- кодифікацію та узгодженість норм ЄС, над чим ведеться постійна активна робота задля структурованого застосування техніки переформування правових актів для забезпечення їхньої узгодженості [3].

Отже за своєю суттю, зазначений принцип є важливим елементом юридичної техніки, який забезпечує верховенство закону та відповідність підзаконних актів основним правовим нормам. Він спрямований на гарантування законності, правопорядку та захисту прав і свобод громадян.

Він включає в себе: 1) верховенство закону, де закон займає центральне місце в системі нормативно-правових актів; 2) ієрархічну структуру, де підзаконні акти повинні відповідати законам і не суперечити їм; 3) уніфікацію норм для забезпечення узгодженості та цілісності правової системи [1].

В українському законодавстві принцип пріоритету розглядається через призму верховенства права та ієрархії нормативно-правових актів. Згідно зі статтею 8 Конституції

України, в країні діє принцип верховенства права а норми Конституції мають найвищу юридичну силу.

Щодо міжнародного права, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою, мають вищу юридичну силу, ніж інші нормативно-правові акти. Це означає, що міжнародні зобов'язання України мають пріоритет над національним законодавством, якщо вони не суперечать Конституції України.

Особливістю принципу пріоритету в нормопроектуванні є і те, що він може застосовуватися і щодо норм рівнозначних нормативно-правових актів, визначаючи їх узгодженість та логічну послідовність.

В такому разі, наведений принцип визначає: 1) взаємну відповідність, коли норми рівнозначних актів повинні бути узгодженими між собою, щоб уникнути конфліктів у правозастосуванні; 2) спеціалізацію норм, де у випадку суперечностей між загальними та спеціальними нормами, перевага має надаватись спеціальним нормам, які більш точно регулюють конкретні правовідносини; 3) хронологічний принцип, відповідно до якого норми, прийняті пізніше, мають пріоритет над раніше прийнятими, якщо вони не суперечать основним принципам правової системи; 4) причинно-наслідкові зв'язки, де викладення норм повинно враховувати логічну послідовність та взаємозв'язок між структурними елементами актів.

Неузгодженість пріоритету норм може мати серйозні наслідки для правової системи та суспільства, зокрема:

- юридичну невизначеність, яка може призвести до плутанини у правозастосуванні, що ускладнює роботу правозастосовних органів;
- конфлікти у правозастосуванні, які виражаються у різнотлумаченні норм, що створює ризик суперечливих рішень у схожих справах;
- порушення прав громадян у зв'язку з чим останні можуть стикатися з труднощами у захисті своїх прав через неоднозначність норм або їх неправильне застосування;
- зниження довіри до правової системи через присутність постійних колізій та суперечностей між нормами законодавства;
- економічні наслідки, що впливають на економічну стабільність та інвестиційний клімат.

В прийнятому Законі України «Про правотворчу діяльність» окреслений принцип розглядається в іншому значенні – як «принцип пріоритетності утвердження та забезпечення прав і свобод людини, дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини» (абз. 2 ч. 1 ст. 3 Закону), що також є важливим напрямом нормопроектування, однак не розкриває усієї суті зазначеного принципу.

Враховуючи вищенаведене, пропонуємо переглянути закріплений в абз. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про правотворчу діяльність» принцип пріоритетності та закріпити положення про нього таким чином, щоб вони розкривали усі його характерні особливості.

Список використаних джерел:

1. Precedence of European law. *EUR-Lex. Access to European Union law*. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Al14548 (дата звернення: 13.05.2025).

2. Edyta Calka (2016) The Principle of Priority of European Union Law. Selected Issues. *Studia Iuridica Lublinensia*. 25(1):47. https://doi.org/10.17951/sil.2016.25.1.47.

3. Возняк І.З. Техніка нормопроєктування Європейського Союзу: загальнотеоретична характеристика. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 26-30. https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/3.

Краснопортко Софія Олексіївна,
студентка 1 курсу юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ ЯК ОСНОВА ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА

У контексті стрімкого розвитку суспільства електронне урядування набуває статусу невід'ємного елемента державного управління, тому що воно забезпечує інтеграцію громадян у процеси взаємодії з державною владою. Цифровізація адміністративних та управлінських механізмів сприяє прозорості діяльності органів публічної влади, дозволяючи громадянам ознайомлюватися з усіма етапами їхньої роботи. Крім того, використання технологій розширює можливості суспільства щодо участі у формуванні державних рішень, підвищуючи рівень демократичності політичних процесів.

Впровадження електронного урядування ґрунтується на досить важливих принципах, а саме:

1.) Орієнтація на громадян – держава повинна враховувати потреби своїх громадян і не лише їх. Ця орієнтація полягає в тому, що державі необхідно надавати не лише послуги, а й залучати людей до прийняття рішень, щоб враховувати їхню думку для розвитку суспільства та держави.

2.) Прозорість і підзвітність – уся робота держави та її органів має бути відкритою, а громадяни повинні мати доступ до всієї необхідної інформації про діяльність органів публічної влади, тому влада регулярно публікує свої звіти роботи суспільству, яке контролює його.

3.) Зручність і простота – електронні сервіси, додатки повинні бути максимально легкими та простими у використанні, щоб особи швидко змогли знайти чи виконати певну функцію незалежно від рівня їхньої цифрової грамотності.

4.) Ефективність – державні електронні платформи мають бути розроблені так, щоб вони могли обслуговувати якнайбільше громадян якісно та швидко.

5.) Безпека – важливий принцип, який повинен гарантувати захист персональних даних осіб у різних онлайн-платформах державних органів [4, с. 32].

Досліджуючи термін «електронне урядування», можна підкреслити, що це сукупність цифрових механізмів, які спрямовані на запровадження цифрових технологій у процеси державного управління з метою підвищення його ефективності. Воно створює умови для активної участі громадян у процесах державного управління, використовуючи цифрові технології. Якщо коротко, то е-урядування є взаємодією держави між громадянами через інтернет-ресурси. Головна мета цього урядування – створення цифрових інструментів для модернізації адміністративних процесів, підвищення ефективності державного управління через онлайн-платформи та додатки, а також надання можливості особам швидше отримувати адміністративні послуги. Цифровізація публічного управління залежить від політичного режиму країни, тобто від того, як організована влада. У демократичних державах цифрові технології застосовуються для покращення ефективності та доступності державних послуг, натомість в авторитарних –цифровізацію використовують не для зручності громадян, а для посилення влади та контролю над ними [2, с. 82].

Розвиток суспільства в інформаційній сфері вимагає від держав і їх органів управління прийняти систему електронного урядування, яка буде спрямована на забезпечення та покращення відносин суспільства та держави. Завдяки цій системі громадяни зможуть мати доступ до адміністративних та державних послуг онлайн, що може економити час та гроші громадян, також зможуть брати участь у державних справах та подавати свої питання, які їх турбують, державним органам через різноманітні електроні петиції. Держава, у свою чергу, з розвитком електронного урядування повинна адаптувати

свої закони через виклики, які виникають внаслідок розвитку цифрової сфери. Такі закони повинні регулювати захист конфіденційної та персональної інформації громадян на різних урядових сайтах та програмах тощо. Основними формами прояву електронного самоврядування можуть бути різноманітні офіційні додатки державних органів, сайти або ж цифрові платформи для громадських обговорень чи електронних звернень [3].

Електронне урядування охоплює чотири основних моделей взаємодії державних органів із суспільством. Одна з них G2G (уряд для уряду) – це взаємодія між державними органами через цифрові додатки чи платформи. Другою моделлю урядування є G2C (уряд для громадян) – вона спрямована на надання громадянам електронних державних послуг, тобто можливість особи отримати довідку, сплатити податки чи подати заявку через онлайн-платформи. Третьою моделлю є G2B (уряд для бізнесу) – держава надає для бізнесу цифрові сервіси для того, щоб їм допомогти у легшій реєстрації компанії, ліцензуванні, податкових звітах та інших процедурах. Четвертою моделлю є G2E (уряд для державних службовців) – забезпечує ефективне навчання для державних службовців, а також включає комунікацію між ними через електронні засоби [1, с. 4].

Електронне урядування в Україні досить активно розвивається і його впровадження охоплює різні сфери державного управління та взаємодії з громадянами. Прикладом електронного урядування є офіційний мобільний додаток «Дія», який дозволяє громадянам отримувати державні послуги онлайн, що дуже зручно, адже особам не потрібно відвідувати певні установи. У «Дії» в електронному вигляді знаходяться усі необхідні документи: паспорт, водійське посвідчення, свідоцтво про народження, студентський квиток та інші документи. Також за допомогою додатка особи можуть користуватися адміністративними послугами без черг онлайн. До цих послуг відносяться реєстрація бізнесу, оформлення субсидій тощо. На платформі можуть проводитися опитування та голосування, які залучають громадян до державних питань, до того ж особи можуть сплачувати штрафи та податки або реєструвати пошкоджене майно через додаток. Проте, крім цієї платформи, в Україні є багато інших платформ, зокрема електронний суд чи електронний кабінет платника податків тощо. Тому Україна рухається до цифрової держави, щоб забезпечити ефективне урядування та активну участь суспільства у державних справах.

Отже, електронне урядування відіграє важливу роль у сучасному державному управлінні, забезпечуючи прозорість, ефективність та доступність послуг для громадян. Завдяки впровадженню цифрових технологій, взаємодія між державою та суспільством стає більш зручною та швидкою. Україна активно рухається до електронного урядування, впроваджуючи електронні онлайн-платформи, які спрощують отримання державних послуг для громадян. Тому електронне урядування не тільки підвищує якість державних та адміністративних послуг, але й зміцнює демократичні процеси, адже сприяє участі громадян у формуванні своєї держави.

Список використаних джерел:

1. Бучковська О. Ю., Веремчук О. В. Електронне урядування як основа взаємодії держави та суспільства в україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2020. № 3. С. 4. URL: https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.3.34 (дата звернення: 27.04.2025).

2. Вжешневська О. М. Адміністративно-правові засади забезпечення цифровізації діяльності органів публічної адміністрації в україні : Дисертація. Хмельницький, 2025. 224 с. URL: https://univer.km.ua/sites/default/files/users/user161/Вжешневська/diss%20Вжешневська.pdf.

3. Гайдученко С. О. Електронне урядування : конспект лекцій для студентів усіх форм навчання спеціальності 281 – Публічне управління та адміністрування / С. О. Гайдученко ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. – 54 с.

4. Погребняк І. Є. Електронний уряд (e-government) і електронне урядування (e-governance): поняття та принципи функціонування. *Право та інновації*. 2014. № 3. С. 32. URL: https://www.pti.org.ua/index.php/ndipzir/article/view/158

Кривенко Юлія Василівна,
доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент

ПУБЛІЧНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасне правове регулювання волонтерської діяльності досить часто критикується у правовій сфері, оскільки чинне законодавство повною мірою не враховує існуючого практичного стану відповідних суспільних відносин.

З одного боку, подібна тенденція наявності законодавчих прогалин є досить закономірною, оскільки волонтерська діяльність останніми роками в умовах пандемії коронавірусної інфекції та повномасштабного вторгнення розвивається гіперактивними темпами, з іншого боку, нині існує гостра необхідність оперативного вирішення існуючих правових проблем з метою розвитку волонтерської діяльності з урахуванням сучасних внутрішньодержавних та міжнародних обставин.

Проаналізуємо докладніше кілька найважливіших напрямів державної політики у сфері волонтерства.

Насамперед слід позначити правове регулювання щодо статусу волонтерської діяльності, яке сьогодні не є ідеальним і потребує суттєвого коригування, проте водночас перебуває на досить високому рівні свого розвитку, закріплене в законі України «Про волонтерську діяльність» [1]

Слід сказати, що з цього моменту починається історія офіційних взаємин волонтерства та держави, а також зароджується система волонтерського руху, який держава намагається урегулювати .

До цього волонтерська діяльність розвивалася суто у форматі громадянської активності, в рамках діяльності непідприємницьких організацій чи самостійних незареєстрованих волонтерських груп.

Незалежне волонтерство має ряд досить незручних для держави характеристик. Насамперед незручно те, що це не єдина структура, вона не має жодних ознак, які дозволяли б об'єднувати розрізнені групи між собою. Волонтери, які вирішують соціальні, екологічні, будь-які інші завдання, об'єднуються локально навколо проблемних питань, що потребують вирішення. Вони об'єднуються самі або їх можуть залучати будь-які непідприємницькі організації. Це просто різноспрямована вільна громадянська активність. У результаті неможливо взаємодіяти з цими групами як із спільнотою, неможливо через просту комунікацію з лідерами контролювати їхню діяльність. З погляду сучасного державного мислення, властивого нашій сучасній системі управління, яка прагне все категоризувати, об'єднати та створити механізми контролю та управління, подібна розгалуджена та неорганізована громадянська активність у формі волонтерства не має якостей, які б дозволили з нею взаємодіяти у зручному для державних органів форматі.

Другий важливий напрям підтримки – це фінансовий, матеріально-технічний. Насамперед йдеться про виділення бюджетних коштів на виплати субсидій, грантів для реалізації конкретних волонтерських проєктів. На сьогодні така система існує на всіх рівнях влади (щоправда, реалізується далеко не у всіх муніципальних утвореннях, не має широкої практики поширення), проте також не є достатньою, оскільки не охоплює на 100% всі волонтерські організації.

Організаційно-управлінський аспект публічно-правового забезпечення волонтерської діяльності орієнтований на такі процеси:

- створення, функціонування та ліквідація волонтерських організацій;

- визначення сфер життєдіяльності держави та суспільства, в яких допустима волонтерська діяльність;

-контроль та нагляд за правомірністю здійснюваної волонтерською діяльністю;

-підтримка та стимулювання волонтерської діяльності в соціально значущих напрямах.

Аналізуючи організаційно-управлінський вплив, що вчиняється з боку держави щодо волонтерської діяльності, особливу увагу слід приділити питанням взаємодії суб'єктів даної діяльності з органами державної влади. З урахуванням специфіки волонтерства, досить часто діяльність зазначених осіб здійснюється в тих сферах, де також функціонують компетентні органи влади (наприклад, соціальна підтримка населення, ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій, забезпечення громадської безпеки та ін.).

Таким чином, на основі проведеного дослідження слід зробити висновок про те, що сучасне публічно-правове забезпечення волонтерської діяльності має такі особливості:

- динаміка розвитку волонтерської діяльності, її масштабів та різновидів;

-наявність прогалин та проблем правового регулювання волонтерської діяльності, що ускладнюють її здійснення;

-необхідність активізації ефективної взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування із суб'єктами волонтерської діяльності з метою підтримки волонтерства та стимулювання його подальшого розвитку.

Вищезгадані особливості одночасно пов'язані як з правовим, так і з організаційним складником публічно-правового забезпечення волонтерської діяльності, оскільки вимагають створення належних умов для того, щоб волонтерська діяльність функціонувала належним чином, у тому числі в аспекті вдосконалення чинного законодавства та контрольно-наглядових механізмів у сфері волонтерства.

Список використаних джерел:

1. Про волонтерську діяльність: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 42. Ст. 435

Крисаченко Валентин Семенович,
провідний науковий співробітник Науково-дослідного інституту українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
доктор філософських наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ЗМІСТ КАТЕГОРІЇ «КАНОНІЧНА ТЕРИТОРІЯ» РПЦ: ДОКТРИНА ІМПЕРСЬКОГО АГРЕСИВНОГО ЕКСПАНСІОНІЗМУ

Поняття «канонічна категорія» з’явилось в умовах розпаду радянської імперії і є не церковно-релігійною, а **політико-правовою категорією**, котра покликана відобразити приналежність певного об’єкта тому чи іншому суб’єкту права. В даному мова йде про інстинктивну реакція владної верхівки РПЦ в часи агонії СРСР. Суверенізація колишніх радянських республіки, для неї стала «втратою» свого впливу, ресурсів та надуманої величі. А тому **РПЦ стала фактичним лідером у пред’явленні власних прав/претензій/зазіхань не лише на увесь пострадянський простір, але й на сконструйовану Кремлем фантомну реальність під назвою «русскій мір».**

Ідеологема і означення канонічної території активно почали використовуватися керівництвом РПЦ з 1989 р., а на церковно-правовому рівні закріплене згодом на православних соборах. Зокрема, в статуті РПЦ, ухваленому **Архієрейським Собором 2000 р.** в загальному розділі означено розмірність її канонічної території: «Юрисдикція РПЦ поширюється на осіб православного віровизнання, що проживають на канонічній території

РПЦ: в Російській Федерації, Україні, Білорусі, Республіці Молдові, Азербайджанській Республіці, Республіці Казахстан, Китайській Народній Республіці, Киргизькій Республіці, Латвійській республіці, Монголії, Республіці Таджикистан, Туркменістані, Республіці Узбекистан, Естонській Республіці, Японії, а також добровільно приєднаних до неї православних, які мешкають в інших країнах».

Офіційний речник РПЦ митрополит Іларіон визнає, що **там, де РПЦ є церквою більшості, там всім іншим вже немає місця на цьому конфесійному просторі**. До цього долучається ще один постулат Московського патріархату: **зміна державних кордонів Росії не обов'язково призводить до дроблення церкв**и. Обидві тези є прямим **порушенням норм канонічного права**, зокрема в тій його частині, котра визначає критерієм отримання помісними церквами статусу автокефалії ***волю самих віруючих незалежних держав***.

РПЦ своїми зазіханнями на виключне право використовувати у власних інтересах суверенну територію незалежних держав грубо порушує статутні вимоги ООН, рішення Генеральної Асамблеї у сфері прав націй і народів. Мова йде, зокрема, про **Декларацію про надання незалежності колоніальним країнам і народам**, ухвалену ще 14 грудня 1960 р. Цей знаковий акт засвідчив недопустимість незаконного втручання іноземних агентів впливу різного ґатунку в долю інших народів. Він проголошує: іноземне ярмо і панування є запереченням основних прав людини; народи мають право на самовизначення; проблемні ситуації не повинні використовуватися як привід для затримки суверенітету тощо. Дії РПЦ в Україні безпосередньо підпадають під пряму чинність Декларації: «Любі військові дії чи репресивні заходи будь-якого чину, спрямовані проти незалежних народів, повинні бути припинені з тим, щоб надати їм можливість здійснити в умовах миру і свободи своє право на повну незалежність, а цілісність їхньої території повинна шануватися». Таким чином, **зазіхання РПЦ на контроль за територією суверенної держави є відвертим проявом агресивного експансіонізму.**

Доктрина «канонічної території» втілюється в життя всіма притаманними для імперії засобами. Найпершим з них є військова агресія, що супроводжується насильницьким захопленням тієї чи іншої країни, цілком чи її частини, з наступною жорсткою селекцією громадян та привласненням майна, населення, всіх інших ресурсів. Починаючи з 2014 р., подібна агресивна експансія здійснюється щодо України. Як зазначає П. Лисянський, інтеграційна політика Російської Федерації була спрямована на поступову інтеграцію окупованих територій до свого складу. І далі: «Цей процес здійснювався через низку заходів, які включали в себе примусову паспортизацію, мілітаризацію населення, створення паралельних адміністрацій і впровадження російської ідентичності. Мінські угоди, що були спрямовані на врегулювання військового конфлікту, фактично використовувалися РФ як інструмент для зміцнення свого контролю на цих територіях. Примусова паспортизація громадян України на тимчасово окупованих територіях «ЛНР» та«ДНР» стала одним із ключових елементів інтеграційної політики РФ. Цей процес почався під час мінських перемовин і мав на меті створення правового підґрунтя для подальшої легітимації присутності Росії в регіоні. Основною метою примусової паспортизації було перетворення місцевого населення на росіян, що давало РФ підстави для втручання у внутрішні справи України під приводом захисту своїх громадян. Це створювало додаткові важелі впливу на політичну та соціальну ситуацію в регіоні» [1, с. 103]. На окупованих територіях функціонують лише структури РПЦ, а діяльність парафій ПЦУ, УГКЦ, римо-католицької церкви, низки протестантських конґрегацій знаходяться під забороною, а їхнє майно та інші цінності привласнені загарбниками.

На підконтрольних законній владі українських землях доктрина «канонічної території» здійснюється методами латентної, «повзучої» експансії. Для цього використовуються певні огріхи в національному законодавстві, котрі уможливлюють легальне функціонування підконтрольних РПЦ структур. Яскравим прикладом цього є діяльність т. зв. УПЦ МП, з потужним проросійським мобілізаційним – антиукраїнським – потенціалом. Живильним ресурсом є численна «п'ята» колона в Україні, яка є наслідком

багатовікової геноцидної селекції автохтонного населення на предмет лояльності до окупантів та заміщення незламних і неугодних українців імперськими «вернопoдданими».

Серед засобів впливу на українське суспільство особливе місце займає **інформаційний дискурс, котрий наповнений як прихованими, так і відвертими офіційними російськими наративами**. Відомий релігієзнавець та історик Олександр Бродецький у квітні 2025 р., тобто на четвертому році повномасштабної війни московитів проти України, здійсним своєрідний огляд богослужбової літератури в чернівецьких храмах юрисдикції УПЦ МП. Дослідник побачене іменує як «ЖАХ СМИСЛОВГО ДИСОНАНСУ»: «О спасении державы Российской и утолении в ней раздоров и нестроений". Це назва першої молитви в розділі «Молитвы за Отечество» молитовника, який 13 квітня 2025 р., на 4-му році повномасштабного вторгнення Росії в Україну і жахливої війни, котру вона проти України веде, продавали буковинцям у Свято-Введенському монастирі в Чернівцях, зовсім неподалік від самісінького центру міста» (Бродецький, 2025). І це пропонувалось віруючим 13 квітня, у Вербну Неділю. Пропонують не десь в захаращених нечистотами промислових «шанхаях», а в європейському університетському місті, «маленькому Відні». У молитовнику є ще низка молитов подібного змісту: «Молитва о спасении России", «Молитва покаянная, читаемая в церквах России во дни смуты»; «Молитвы русским святым»... А ще цілий розділ зветься «Молитвы за воинов». Ці та інші молитви наповнені знаковими для «русского міра» категоріями і поняттями: "Российская земля", "за веру, царя, Отечество", "Русь единая", "российские правители" і т. п. і т. п. [2].

Стратегічною метою РПЦ, є встановлення повного і беззастережного контролю над захопленою територією. В реальному житті це означає взяття у власне повне користування матеріальних (природних та виробничих), людських та культурних ресурсів. При цьому загарбаний ресурс трансформується у бажаному для РПЦ напрямку: матеріальний – для особистого та імперського збагачення, людський – перетворення автохтонного у безвідмовну та слухняну юрбу виконавців та послухів, уніфікованих за своєю поведінкою, діями та мисленням, культурний - для підкріплення та нарощування власних ідеологем та наративів щодо виключності, месійного призначення богообраності «русского міра». Загалом, функціонування РПЦ як невід'ємної складової частини імперського державного механізму позбавляє її права відносити себе до християнської віри в цілому, оскільки заповіді і приписи останньої використовуються нею всупереч самим церковним канонам.

Позиція українського народу лютому агресору однозначна: «Ми є, були, і будемо!». І ми живемо на своїй землі, в нашому українському світі, який створили і творимо для себе і для дружніх людей. Такою є наша відповідь злісному ворогу, котрий поставив собі за мету знищити кожного з нас зокрема, всіх разом, і всю Україну. А чим же живиться його ненависть до всього українського? Очевидно тим, що ми є самодостатніми, вільними і творчими людьми, віддавна живемо на своїй – не чужій, землі, плекаємо її і творимо майбуття. І не тільки для себе самих та своїх дітей та онуків, але й для всіх людей, гідних цього високого імені. Тільки не для рашистів, для яких підкорення українського світу є нестримним бажанням довести свою зверхність над нами і зробити наступний крок до руйнування світового порядку.

Список використаних джерел:

1.Лисянський П. Л. Експансіонізм РФ на тимчасово непідконтрольних частинах територій Луганської та Донецької областей у 2014–2022 роках . *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2024. Випуск 4(64). С. 101-108.

2.Бродецький Олександр. Ні, ні. Цієї неділі я, дякувати Богу…URL: https://www.facebook.com/100002294891739/posts/9480831148669954/?rdid=W1D8w4sIFUP2Pqws# (16.04.2025).

Круглов Віталій Вікторович,
професор кафедри соціології і публічного управління Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»,
доктор наук з державного управління, професор

ІНТЕГРАЦІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СИСТЕМУ ЕЛЕКТРОННОГО ВРЯДУВАННЯ

Інтеграція штучного інтелекту (ШІ) в систему електронного врядування являє собою значну зміну у моделі надання державних послуг, прийнятті рішень та взаємодії з громадянами. За останні кілька років досягнення в галузі машинного навчання, обробки природної мови та аналізу даних створили суттєві можливості для підвищення ефективності, прозорості та доступності державних процесів та послуг. Оскільки більшість країн світу прискорюють свої програми цифрової трансформації, ШІ став критично важливим фактором для систем електронного врядування наступного покоління.

Концепція електронного уряду розроблялася в межах теорії державного сектору і містить організаційні, адміністративні, регулювальні та технологічні питання, адже проблематика цифровізації передбачає врахування інтересів різних зацікавлених сторін і поєднання технологічних аспектів взаємодії та впливу [1]. Електронне врядування змінило систему залучення громадян до участі в управлінні державою. Цифрові технології надають громадянам платформи для активної участі, співпраці та впливу на рішення органів державної влади, тим самим сприяючи відкритому врядуванню. Оскільки держава продовжує впроваджувати цифровізацію, використання різних платформ для посилення залучення громадян стає необхідним для розбудови більш прозорого та інклюзивного демократичного суспільства [2].

Системи електронного врядування, вдосконалені можливостями штучного інтелекту, реалізуються в різних державних функціях. Чат-боти в державних органах були зосереджені переважно на простих порадах та інформаційних цілях. Наприклад, використання для відповіді на запитання, пов’язані з адміністративними послугами. Більш складні завдання включають використання традиційних методів пошуку інформації для виконання запитів на основі ключових слів для отримання індексованих текстів, документів та послуг. Інший напрям чат-ботів – надання державних послуг, відмінних від пошуку інформації та доступу до відкритих даних, таких як подання заявки на отримання посвідчення особи або паспорта, шлюб, реєстрація або зміна домашньої адреси [3]. Впровадження штучного інтелекту у наданні державних послуг призводить до оптимізації ресурсів, підвищення рівня державних послуг та стимулювання впровадження інновацій в органах державної влади [4].

Адміністрування та опрацювання документів, які традиційно вважалися трудомістким завданням в державних процесах, зазнала кардинальних змін завдяки застосуванню обробки природної мови та комп’ютерного зору. Технології штучного інтелекту та аналізу даних дозволяють державі оптимізувати процеси прийняття рішень, пропонуючи аналітику в режимі реального часу та сприяючи залученню зацікавлених осіб. Інструменти візуалізації дозволяють робити великі, складні набори даних доступними та інтерпретованими, покращуючи комунікацію та прозорість між державними органами та громадянами.

Системи підтримки прийняття рішень залишаються однією з важливих сфер застосування штучного інтелекту. Прийняття рішень за допомогою ШІ призвело до більш справедливого розподілу ресурсів та покращення довгострокових результатів. Зазначені системи синтезують величезні обсяги накопичених даних, демографічної інформації та даних у режимі реального часу для створення рекомендацій, які державні службовці можуть переглянути перед прийняттям остаточних рішень.

Незважаючи на перспективні застосування, інтеграція штучного інтелекту в системи електронного урядування створює суттєві труднощі. Проблеми конфіденційності та безпеки даних є одними з найсуттєвіших перешкод. Захист даних визначається головним завданням під час впровадження рішень на основі штучного інтелекту. Зазначене питання виходить на інший рівень, враховуючи, що державні системи часто обробляють конфіденційну персональну інформацію.

Алгоритмічна упередженість та прозорість становлять ще одну критичну проблему. Вказані упередження часто виникають з історичних даних, які відображають існуючу соціальну нерівність, потенційно посилюючи дискримінацію, коли вони закодовані в автоматизованих системах. Природа «чорної скриньки» складних моделей машинного навчання ще більше обтяжує питання, ускладнюючи пояснення процесів прийняття рішень громадянам або навіть самим адміністраторам.

Обмеження інституційного потенціалу також перешкоджають успішній інтеграції ШІ. Багатьом державним органам бракує технічних знань, необхідних для впровадження та підтримки складних систем ШІ. Перешкоди для функціонування штучного інтелекту в процесі прийняття рішень включають соціальну динаміку людей, обмежувальні правила, брак довіри та прозорості, зміни бізнес-середовища, втрату влади та контролю, а також етичні міркування [5].

Ускладнення при використанні ШІ потребують пошуку перспективних підходів до вирішення зазначених проблем. Можливими шляхами реалізації завдань щодо дієвого впровадження ШІ є розроблення комплексної системи для відповідального управління штучним інтелектом, яка наголошує на прозорому проєктуванні алгоритмів, постійному тестуванні на упередженість та неформальних механізмах підзвітності. Вказана модель може бути впроваджена в системі місцевого самоврядування, що дозволить визначити рівень показників довіри місцевої громадськості та провести перевірку результатів системи.

Державно-приватні партнерства стали ефективною стратегією подолання обмежень у ресурсах та спроможності в системі електронного врядування [6]. Співпраця між державними органами та технологічними підприємствами може прискорити використання штучного інтелекту в органах влади, водночас забезпечивши, щоб впровадження ґрунтувалося на суспільних цінностях. Вказані партнерства мають включати компоненти передачі знань, які створюватимуть довгостроковий потенціал в державних органах.

Таким чином, інтеграція штучного інтелекту в систему електронного врядування є одночасно значною можливістю та складним викликом для державного управління. За умови широкого впровадження ШІ може підвищити ефективність, доступність та якість державних послуг, одночасно покращуючи процеси прийняття рішень. Однак, реалізація вказаних переваг вимагає вирішення суттєвих проблем, пов’язаних з конфіденційністю, упередженістю, прозорістю та інституційним потенціалом.

Успішні стратегії впровадження зазвичай передбачають поєднання технічних рішень, структур управління, що встановлюють дієві механізми підзвітності, та ініціатив з розбудови компетенцій, що спрямовані на посилення фаху у сфері ШІ в державних органах. Оскільки держава продовжує рухатися в напрямі цифрової трансформації державних послуг, збалансований підхід, який використовує можливості ШІ, зберігаючи при цьому людський нагляд та етичні підходи, посилюватиме своє значення.

Список використаних джерел:

1. Круглов В. В., Дем’яненко М. В. Електронне урядування у сфері економіки. Сучасна фінансова політика України: проблеми та перспективи: матеріали IX Всеукраїнської науково-практичної конференції, (м. Київ, 8 грудня 2021 р.). Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2021. С. 68-71.

2. Круглов В. В. Роль електронного урядування у забезпеченні прозорості та відкритості публічної адміністрації. Розвиток сучасного українського суспільства у

соціологічному вимірі: Матеріали X міжнар. наук.-практ. конф. 15 грудня 2023 р. Харків: НТУ «ХПІ», 2023. С. 219-223.

3. Cortés-Cediel M. E., Segura-Tinoco A., Cantador I., Bolívar M. P. R. Trends and challenges of e-government chatbots: Advances in exploring open government data and citizen participation content. Government Information Quarterly. 2023. №40(4). P. 101877.

4. Kruhlov V., Bobos O., Hnylianska O., Rossikhin V., Kolomiiets Y. The Role of Using Artificial Intelligence for Improving the Public Service Provision and Fraud Prevention. Pakistan Journal of Criminology. 2024. №16(02). P. 913-928.

5. Booyse D., Scheepers C. B. Barriers to adopting automated organisational decision-making through the use of artificial intelligence. Management Research Review. 2024. №47(1). P. 64-85.

6. Круглов В. В. Державно-приватне партнерство в системі електронного урядування. Публічне управління XXI століття: традиції та інновації : зб. тез XVII Міжнар. наук. конгресу, 27 квітня 2017 р. Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2017. С. 403–406.

Кузнецова Людмила Валеріївна,
доцент кафедри історії та права Черкаського державного технологічного університету, кандидат юридичних наук, доцент

Гарбазей Дмитро Олександрович,
доцент кафедри історії та права Черкаського державного технологічного університету, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАЦІЙ

Особливі умови, що є на зараз в Україні змушені утворювати спеціальні органи управління для нормального функціонування держави або змінити правовий статус вже нині існуючого державного механізму. У відповідності зі статтю 4 п.1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян можуть утворюватися тимчасові державні органи - військові адміністрації [1].

Військово-цивільні адміністрації - це тимчасові державні органи у селах, селищах, містах, районах та областях, що діють у складі Антитерористичного центру при Службі безпеки України. Вони здійснюють на відповідній території повноваження районних, обласних рад, державних адміністрацій. Військово-цивільні адміністрації є юридичними особами публічного права, що здійснюють підготовку та затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, цільових програм з інших питань місцевого самоврядування; забезпечують збалансований економічний та соціальний розвиток відповідної території, ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів [2].

Їхня місія полягає в забезпеченні безпеки, підтримці громадського порядку, захисті конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також у реалізації заходів оборонного характеру під час введення воєнного стану.

Сутність військового управління полягає в регулюючому, забезпечувальному, виконавчому та організуючому впливі органів державної влади в межах сектора безпеки і оборони, у цілеспрямованій діяльності органів військового управління щодо створення й удосконалення сектора безпеки і оборони, всебічного забезпечення його життєдіяльності, організації підготовки та застосування відповідно до призначення, а також з управління

збройними силами, іншими військовими формуваннями та державними органами при виконанні завдань забезпечення воєнної безпеки та оборони країни, визначених законодавством, також і тим, що регулює правовий режим воєнного стану [3, с.444].

Головним завданням військово-цивільних адміністрацій є, перш за все, злагоджена співпраця з органами місцевого самоврядування, з цивільним населенням, а також з іншими органами військового спрямування, котрі перебувають у встановлених територіальних межах.

За підпорядкуванням військові адміністрації поділяються на рівні, а саме: перший рівень – обласні адміністрації (спрямування, координацію та контроль за діяльністю здійснює Генеральний штаб Збройних Сил України та Кабінет Міністрів України у межах своїх повноважень); другий рівень – районні (спрямування, координацію та контроль за діяльністю здійснює Генеральний штаб Збройних Сил України та Кабінет Міністрів України, обласні військові адміністрації); третій рівень – адміністрації населених пунктів (діяльність військових адміністрацій населених пунктів підлягає загальному керівництву, яке здійснюють керівники відповідних районних державних адміністрацій або начальники районних військових адміністрацій) [4, с.37].

Розмежування повноважень військових адміністрацій здійснюється відповідно до територіальних меж, на які поширюється їхня компетенція: район, область, населений пункт, що узгоджується з адміністративно-територіальним поділом, встановленим в Україні, та відповідає спільним інтересам українського народу відповідно до принципу цілісності і недоторканності території України в межах чинних кордонів.

Військові адміністрації використовують низку специфічних інструментів публічного адміністрування, що забезпечують ефективне публічне адміністрування в умовах воєнного стану. Первинним із них є видання підзаконних нормативно-правових актів, які встановлюють обов'язкові для виконання підзаконні норми права. Адміністративно-правове забезпечення охоплює правові приписи, дозволи, заборони та зобов'язання, які спрямовані на реалізацію державних завдань у сфері оборони та безпеки. Організаційні інструменти через видання адміністративних актів охоплюють рішення, що ухвалюються центральними органами виконавчої влади або військовими адміністраціями для забезпечення належного функціонування сектору безпеки та оборони. Контроль і нагляд, як важливий інструмент, реалізуються через моніторинг виконання виданих розпоряджень, зокрема дотримання комендантської години та виконання мобілізаційних розпоряджень. [5, 523].

Отже, військово-цивільні адміністрації є невід'ємною складовою національного механізму в державному управління за умов запровадження воєнного стану воєнного стану та є адміністративно-територіальною одиницею управління в державі. Основним завданням яких є забезпечення нормального функціонування державного управління та реалізації політики національної безпеки, а також захист прав і свобод людини і громадянина.

Список використаних джерел:

1.Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19

2.Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 3 лютого 2015 року № 141-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19

3. Рой О.В. Військові адміністрації як суб'єкти владних повноважень. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* 2024. №3. С.441-446.

4. Дулгер В.В. Військові адміністрації як тимчасові державні органи з елементами військової організації управління у складі сектору безпеки й оборони України. Південноукраїнський правовий часопис. 2018. № 4 Ч. 2. С.33-37.

5.Шаповал І.І. Кузніченко О.О. Особливості адміністративно-правового статусу військових адміністрацій. *Міжнародне гуманітарне право та основи безпеки у період*

збройних конфліктів: матеріали Міжнарод. наук.практ. конф. (м. Київ, 6 лют. 2025 р.) – Київ: Київський інститут Національної гвардії України, 2025. 529 с.

Куненко Ірина Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОКТРИНАЛЬНОГО ОСМИСЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮСТИЦІЇ

Адміністративна юстиція посідає важливе місце в системі захисту прав і свобод людини та громадянина в умовах демократичної правової держави. Її розвиток обумовлений необхідністю ефективного контролю за законністю діяльності публічної влади, а також забезпечення можливості особам відстоювати свої права у публічно-правових спорах. Незважаючи на багатий теоретичний доробок, питання визначення сутності, предмета та функцій адміністративної юстиції залишаються дискусійними, що обумовлює актуальність їх подальшого дослідження.

В юридичній науці при трактуванні поняття «адміністративна юстиція» можна виділити вузький і широкий підходи. Перший (вузький) є більш поширеним, у його межах адміністративна юстиція розглядається як організація діяльності, що охоплює сукупність повноважень і процедур судових та квазісудових органів, які здійснюють контроль за відповідністю публічного управління правовим стандартам, або ж як адміністративне судочинство.

У широкому сенсі адміністративна юстиція охоплює: 1) порядок прийняття управлінських рішень, здійснення адміністративних дій (бездіяльності) органами виконавчої влади та іншими суб'єктами, наділеними публічними повноваженнями; 2) процедури діяльності органів виконавчої влади щодо забезпечення належних умов життя суспільства в соціально-культурній, економічній, політичній та інших сферах [1; 2].

Основним завданням адміністративної юстиції вважають забезпечення законності у сфері діяльності державних і місцевих органів, а також захист прав та інтересів громадян та юридичних осіб від неправомірних дій і рішень органів публічного адміністрування [3, с. 29].

Ще у 1910 році С. Корф, наголошував, що суть адміністративної юстиції – бути гарантією від посягань на права громадян адміністративними органами [4, с. 446].

Досліджуючи адміністративну юстицію, А. Осадчий, зокрема зазначав, що оскільки публічне адміністрування є діяльністю, під час якої забезпечується практична реалізація більшості наданих особі Конституцією і законами України прав та виконання покладених на неї обов'язків, цілком природно, що найбільша кількість правових спорів стосовно реалізації фізичними та юридичними особами їхніх прав, інтересів, а також виконання обов'язків у сфері публічно-правових відносин виникає саме в цій сфері. Для судового вирішення таких спорів (які позначають як публічно-правові спори) в Україні, як і в багатьох провідних демократичних країнах, функціонує інститут адміністративної юстиції [5]. Отже, основою для виокремлення адміністративної юстиції автор вважає публічно-адміністративні спори.

В. Сажина вважає, що «адміністративна юстиція виражає аспект адміністративної діяльності лише у формі дії чи бездіяльності. Її об'єкт − неналежна управлінська діяльність» [6]. Отже, тут уже критерієм виокремлення адміністративної юстиції виступає управлінська діяльність.

А, наприклад, М. Смокович, розглядаючи адміністративну юстицію, стверджує, що ознака «адміністративна» вказує як на адміністративний елемент в організації адміністративної юстиції (з погляду кадрового складу) та в порядку її функціонування (елементи адміністративного процесу), так і на характер справ, що вирішуються органами

адміністративної юстиції (публічні спори). Досліджуючи визначення адміністративної юстиції в науковій літературі, автор робить висновок, що спільними для них є те, що для адміністративної юстиції характерне зарахування до її відання спорів, які виникають у сфері управління між фізичними чи юридичними особами, з одного боку, і адміністративним органом – з іншого; юрисдикційним органом є орган, спеціально уповноважений на вирішення такої категорії спорів, розгляд і вирішення адміністративних спорів відбувається з дотриманням судової процесуальної форми [7, с. 50].

Схожої думки дотримуються й інші дослідники, зазначаючи, що основне завдання адміністративної юстиції – захист прав, свобод та інтересів у сфері публічно-правових відносин, і що суд є суб'єктом, який уповноважений забезпечити такий захист [8, с. 10].

У підсумку можна зазначити, що як у науці, так і у практиці досі не існує уніфікованого підходу до визначення сфери адміністративної юстиції, її завдання, предмета й суб'єктів.

На нашу думку, адміністративна юстиція – це вид юстиції, який передбачає юридичну діяльність уповноважених державою суб'єктів на основі принципу законності, спрямовану на усунення порушень закону при конкретизації у підзаконних нормативних актах встановлених законом правових норм, а також на захист від порушення прав та законних інтересів громадян і юридичних осіб у діяннях (діях чи бездіяльності) публічно-владних суб'єктів.

Таким чином, адміністративна юстиція постає як самостійний інститут, що забезпечує юридичний контроль за діями органів публічної влади та служить інструментом захисту прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб. Попри різноманіття підходів до її визначення, що зумовлено специфікою публічно-правових відносин спільним залишається визнання її ключової ролі у врегулюванні публічно-правових спорів та забезпеченні законності управлінської діяльності. Подальше теоретичне осмислення цього поняття має важливе значення для удосконалення правового регулювання адміністративної юстиції, що сприятиме посиленню гарантій прав людини й забезпеченню законності в діяльності публічної влади.

Список використаних джерел:

1. Winkler R. Administrative Justice in Europe: The EU Acguis, Good Practice and Recent Developments. Croatian Public Administration. 2007. No. 4. S. 906.

2. Gebhardt G. Rechtsschutz durch und gegen die Verwaltung in Frankreich – zugleich eine vergleichen- de Betrachtung zu Annärungstendenzen des französichen und deutschen Verwaltungsrechtsschutzsystems // Verwaltungsblätters fur Baden-Wurttemberg. 2007.

3. О.Костроміна. Адміністративна юстиція в системі сучасної правової держави. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2023. № 4. С. 28-31. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2023/nv4/NV_4-2023-28-31.pdf.

4. В. Базов. Професор Сергій Олександрович Корф — видатний вчений, талановитий педагог, державний і політичний діяч. Право України. 2014. № 3. С. 232 -235. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/Zurnal_2014/pravo_ukr_3_2014.pdf.

5. А. Осадчий. Сучасний концепт української адміністративної юстиції. Юридичний вісник. Одеса: Гельветика. 2019. № 1. С. 37 - 41. URL: http: //webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:FkdvIMoKHEJ:dspace.onua.edu.ua/handle/1130015719&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua.

6. В. Сажина. Адміністративна юстиція: до теорії та історії питання. Рад. госуд. і право. 1989. № 9. С. 36-44.

7. М. Смокович. Адміністративна юстиція як доступний та ефективний інструмент захисту прав людини в Україні. Приватне та публічне право. 2021. № 1. С. 48-53.

8. Основи адміністративного судочинства в Україні. (навчальний посібник для юридичних факультетів та юридичних клінік) /За заг. редакцією Александрової Н.В., Куйбіди Р.О. К.: Конус Ю, 2006. 256 с.

Курепін Вячеслав Миколайович,
доцент кафедри методики професійного навчання Миколаївського національного аграрного університету, кандидат економічних наук, доцент

УКРАЇНСЬКА ПРИЗМА ПАРТНЕРСТВА: ДОСЯГНЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ НА МАЙБУТНЄ

Моніторинг успішності України поставлених цілей показує активні фази виконання всіх поставлених пріоритетів за всіма напрямками розвитку економічних, соціально-політичних та інших стратегій та концепцій. Дослідження з цієї теми показують досягнення та прогрес державних програм реформування.

Розглянемо досягнення та прогрес за тематичним спрямуванням. У виконанні Україною поставлених міжсекторальних завдань є помітні досягнення. Додаткового імпульсу набула взаємодія влади з широким колом організацій громадянського суспільства. Вона стала більш структурованою, придбала інституційну підтримку, посилилася співпраця із суб'єктами ухвалення рішень як в Україні, так і на рівні європейських інститутів.

Є суттєві покращення у контексті ґендерної рівності та недопущення дискримінації [1, с. 12]. В Україні за останні десять років створена/оновлена відповідна законодавча та нормативна база. Був посилений національний ґендерний механізм, запроваджена посада урядового уповноваженого з питань ґендерної політики. Стратегічні комунікації, запроваджені уніфіковані підходи до візуалізації тематичних проєктів в Україні дозволило ширше інформувати українців про діяльність та підтримку як вітчизняних реформ, так і реформ Європейського Союзу. Але досягнення та успіхи реформування повинні бути захищені від дезінформації, особливо від тих, які поширюються проти ЄС меседжами, що перебувають під впливом Росії.

Економічний розвиток та ринкові можливості, один з важливих пріоритетів української влади. Покращення окремих соціально-економічних показників відбувалося/відбувається через цифровізацію, особливо ринкових відносин. Завдяки активній підтримки з боку ЄС (програми розвитку) в Україні фіксуються позитивні зміни у малому та середньому бізнесі.

У напрямку розвитку фінансового сектору Україна оновила програмні документи розвитку та ухвалила низку законів та нормативно-правових актів. Це допомогло зменшити прогалини у доступі до фінансів та фінансової інфраструктури, реструктурувати кредитний реєстр та управління кредитними ризиками. Але для підтримки державного фінансового сектору та стимулювання кредитування у національній валюті практичних кроків у галузі створення та розробки альтернативних джерел фінансування ще недостатньо. Можливості місцевого та регіонального ринків праці створюються за рахунок проєктів ЄС у яких Україна бере активну участь [2, с. 66].

Неузгодженість у деяких питаннях стратегічного підходу до формування політик у сфері гармонізації цифрових ринків із ЄС для України є найбільшим викликом. Зрозуміло, на національному рівні є окремі позитивні досягнення, але їх недостатньо. Українській владі необхідна узгоджена національна стратегія для всіх основних напрямів розвитку.

Найбільш спірним з погляду виконання досягнень має проведена реформа системи державного управління. З одного боку її вважають найрезультативнішою [3, с. 142]. З іншого боку, не можуть тішити практичними результатами: механізми верховенства права та боротьби з корупцією; реалізація ключових реформ у сфері судочинства. При аналізі таких реформ, вони від експертів отримують низькі оцінки. Нажаль, Україні не вдається

запровадити повноцінну автоматичну перевірку декларацій чиновників у єдиній системі декларування, забезпечити ефективну та результативну діяльність системи антикорупційних інститутів.

Передбачалося підвищення рівня прозорості та підзвітності суддівства. Реалізація судової реформи у 2016 р. змінила Конституцію щодо правосуддя, був прийнятий пакет законів та нормативно-правових актів, однак процедура формування органів суддівського управління призвели до консервації проблем у судовій системі. Корупція та залежність від політичної влади залишилися. Ефективне завершення антикорупційної та судової реформ в Україні потребує насамперед значної політичної волі.

Критично важливою для України є безпекова галузь [4, с. 121]. Співпраця нашої держави з ЄС демонструє значний прогрес: ухвалено низку стратегічно важливих документів у сфері безпеки, Закон України «Про національну безпеку» (2018 рік). Але передбачена інтеграція до європейського та євроатлантичного простору постійно знаходиться під загрозою. На нашу думку ЄС варто приділяти більше уваги інституційному посиленню боротьби з гібридними проявами російської агресії.

Питання енергетики є пріоритетними, як для України, так і для держав ЄС. Питання енергоефективності, довкілля та зміни клімату спрямовані на посилення транспортних та енергетичних взаємозв'язків. Для досягнення результатів необхідні спільні підходи з ЄС у питаннях навколишнього середовища та клімату: угоди, договори, проєкти тощо. На тлі домовленостей для України основним викликом залишається підготовка та реалізація пріоритетних проєктів, пошук фінансування.

У рамках двосторонніх відносин України та ЄС чільне місце займає енергопостачання. Окремі напрямки енергетичної співпраці успішно розвиваються та мають значні досягнення [5, с. 11]. Енергетична реформа відбулася потребують біль рішучих дій та та розвивається. Але для продовження реформ в енергетиці та розвитку відносин із країнами Енергетичного співтовариства необхідні більш дієві інструменти реалізації зазначених досягнень - укладання плану дій зі сталого енергетичного розвитку країни та запуск умовах співфінансування із ЄС проєктів енергоефективності, таких як: використання відновлюваної енергії, зменшення викидів парникового газу, енергоефективність. У фокусі уваги уряду України завжди перебували питання навколишнього середовища та адаптації до зміни клімату. Вони визначаються концептуальними довгостроковими документами: Закон «Про оцінку впливу на навколишнє середовище» (2017р.), Закон «Про стратегічну екологічну оцінку» (2018р.). Відбувається реформування системи управління водними ресурсами. Проте занепокоєння викликає відсутність системних дій держави для подолання нелегальних вирубок лісу.

Співробітництво між Україною та ЄС з питань мобільності та контактів між людьми мають особливе значення для формування пріоритетів всебічного розвитку громадян України, особливо молоді. Кількість проєктів програм, в яких бере участь українська молодь, організації, з кожним роком тільки збільшується [6, с. 236].

Зрозуміло прогрес та здобутки у співробітництві між Україною та країнами ЄС є, вони сприяють глибшому реформуванню життєво важливих сфер для українського суспільства. Але за окремими стратегічними напрямками української влади спільно з громадянським суспільством доцільно розробити окремі плани дій, програми розвитку із чіткими індикаторами успіху, зокрема у сфері свободи та безпеки, інтеграції до Енергетичного союзу. Україна, для свого розвитку, має максимально використати інструменти підтримки, сприяти імплементації розпочатих реформ та виконання Угод між Україною та ЄС.

Список використаних джерел:

1. Іваненко В. С. Жінки-підприємниці під час війни: досягнення та виклики // Підприємництво під час війни в Україні: виклики та можливості : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 60-річчю кафедри

підприємництва, торгівлі та прикладної економіки (м. Івано-Франківськ, 20 листопада 2023 р.). Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, 2023. С. 12-14. URL: https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/16141.

2. Курепін В. М. Іваненко В. С. Застосування цифрових технологій у сільському господарстві для досягнення цілей сталого розвитку. Modern Economics. 2024. № 47(2024). С. 62-69. DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V47(2024)-09.

3. Іваненко В. С. Інновації у сфері безпеки: захист різних сфер діяльності місцевих громад. Розвиток територіальних громад: правові, економічні та соціальні аспекти : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф., (м. Миколаїв, 9 грудня 2024 р. Миколаїв : МНАУ, 2024. С. 141-144. URL:https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/20102.

4. Гнатюк Н. М. Дві сторони безпеки майбутнього: безпека та гігієна праці й екологічна політика підприємств. Екологічні та соціальні аспекти розвитку економіки в умовах євроінтеграції : матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 23-25 жовтня 2024 р.). Миколаїв : МНАУ, 2024. С. 121-124. URL:https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/18917.

5. Блащук В. В. Захист енергетичної інфраструктури: аналіз української законодавчої бази // Інформаційно-психологічна та техногенна безпека: історичні аспекти, особливості захисту суспільства та особистості : тези доповідей за результатами тематичного «круглого столу», м. Миколаїв, 9 грудня 2022 р. Миколаїв : МНАУ, 2022. С. 10-13. URL:https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/12063.

6. Dotsenko, N. A., Kurepin, V. M., & Gorbenko, O. A. (2025). Implementation of European experience in training students of agricultural specialties in the context of strengthening national food security. Professional training of future specialists amidst modern realities. Baltija Publishing, 1, 218-239. https://doi.org/10.30525/978-9934-26-522-8-12.

Курепін Вячеслав Миколайович,
доцент кафедри методики професійного навчання, кандидат юридичних наук, доцент

Іваненко Валерія Сергіївна,
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету менеджменту Миколаївського національного аграрного університету

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ: СПРИЙНЯТТЯ РЕФОРМИ, РИЗИКИ ТА ДОСЯГНЕННЯ

Із перших років виникнення української державності на порядку денному влади стояло питання необхідності децентралізації державного управління в Україні. Різними урядами нашої країни було зроблено спроби провести необхідні реформи. Але недосконаліть законодавства України та невпевнені кроки реформування не дозволяли досягти успіху з цього питання.

Знаковою подією для країни було ратифікація Верховною Радою України Європейської хартії місцевого самоврядування. З того часу було проголошено прихильність до європейських стандартів управління. З прийняттям Кабінетом Міністрів України Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади розпочалося втілення в життя системних змін. Реформа влади в цілому та її елементи навіть у теперішній час вимагають більш пильної уваги та досліджень. За роки реформації влади багато питань були уточнені [1, с. 266], були надані відповіді, але у українців завжди з'являлися/з'являються питання на які треба надавати відповіді. Спробуємо зробити уточнення по деяким питанням та надати відповіді.

Питання № 1. Чи є українська реформа децентралізації унікальною? Так є, децентралізація припускає передачу повноважень та бюджетних надходжень від державних

органів до органів місцевого самоврядування. Наголошено про три компонент реформи: 1) територіальна організація влади; 2) реформація місцевого самоврядування; 3) зміни у регіональній політики. Специфіка компонентів та методика передачі влади дійсно є унікально українською і не копіює досвід будь-якої іншої країни.

Питання № 2. Які завдання реформи, чи потрібні вони пересічним громадянам? Завдання реформи - створення умов для розвитку місцевих громад; наблизити послуги до людей [2, с. 222]; передати більшу частину повноважень на базовий рівень управління; чітко розмежувати функції між рівнями управління; гарантувати належне ресурсне забезпечення місцевого самоврядування.

За реформацією територіального устрою сформовано три рівні місцевого самоврядування: область (регіон), район, громада (кілька населених пунктів, що об'єдналися). Повноваження між трьома рівнями місцевого самоврядування отримали чітке розмежування. На рівень громади передані повноваження відповідно до її компетенції відповідно до принципу субсидіарності [3, с. 43], серед яких: освіта (початкова та середня), медицина, житлово-комунальне господарство, будівництво, місцеві дороги, інфраструктура. Чи вигідно таке місцевому населенню, зрозуміло - так.

Питання № 3. Що надали громадам нові засади формування регіональної політики? Зміни Бюджетного та Податкового кодексів (грудень 2014 року) зміцнили фінансову базу місцевого самоврядування. Громади отримали певні стимули для об'єднання. Частина податків залишалася на місцях, громади отримали можливість встановлювати власні податки та регулювати їхні ставки. Новостворені громади з питань бюджету отримали можливість перейти на прямі відносини із державним бюджетом, з’явилася можливість отримувати бюджетні субвенції, минаючи місцеві державні адміністрації.

Питання № 4. Чи має реформа децентралізації потенційні виклики та ризики? Так має, їх декілька. Сфера соціокультурної політики, ефективного управління та розвитку дієвого політичного плюралізму в громадах мала/має певні виклики та ризики, такі як:

- соціально-економічні диспропорції - ризики у системі державного управління та у взаєминах центр-регіони, зростання соціально-економічних диспропорцій між економічно вразливими та ресурсозабезпеченими об'єднаними громадами;

- обмежений контроль та криміналізація процесу виборів у громадах - з боку громадських інститутів та Центральної виборчої комісії можуть виникнути локальні політичні конфлікти із за відсутності ефективного контролю за процесом виборів, криміналізація виборів, підкуп та використання адмінресурсу;

- порушення домовленостей соціального плану у процесі життєдіяльності об'єднаної громади - невиконання поточних зобов'язань, зміна пріоритетів діяльності в об'єднаній громаді без узгодження з громадянами;

- слабка система контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування - корупційні ризики, пасивність громадського контролю [4, с. 127], слабкості державної судової системи, обмеження у процедурах реалізації права на громадську ініціативу;

- ризики управління та компетентність - нестачі менеджерів в адмініструванні процесів соціально-економічного управління в громадах, їх недостатня кваліфікація;

- легальність та легітимність прийняття рішень у рамках повноважень об'єднаних громад - прийняття органами місцевого самоврядування політико-популістських рішень, які не входять до їх повноважень.

Питання № 5. Чи можна зменшити ризики децентралізації на місцях? Зниження ризиків відбувається шляхом підтримки об'єднаних громад, розвитком законодавства у сфері самоврядування; проведення реформ у правоохоронній, освітянській, медицинській сферах, земельній реформі, з урахуванням особливостей регіональної реформи, самоврядування, територіальної організації влади; підтримкою громадських організацій та ініціатив щодо контролю за владою, розвитку соціокультурних ініціатив.

Питання № 6. Чи є у децентралізації позитивні сторони, досягнення? Реформа децентралізації має план, стратегію, чітку концепцію. Особливістю реформи є проведення

у сфері державного управління одночасно кількох реформ. Таких як: а) реформи територіальної організації влади; б) реформи місцевого самоврядування [5, с. 190]; в) реформи регіональної політики. Також реформа в Україні проходить із досить високою швидкістю. Це не тільки високі показники, а і позитивні сторони та досягнення.

Процес децентралізації забезпечив реальне місцеве самоврядування, він сприймається як: можливість громад мати повноваження та розпоряджатися ресурсами для їх реалізації; трансформація відносин центру та об'єднаних громад від підпорядкування до партнерства, відносини набувають більш прагматичного характеру [6, с. 441]; усунення можливості централізованого застосування адміністративного ресурсу під час під час питань пов'язаних із розподілом ресурсів; пожвавлення економічної активності на місцевому рівні, створюються робочі місця, які раніше не були характерними для сільської місцевості; підвищення якості послуг на рівні громади; усунення/зменшення адміністративних перешкод для розвитку підприємництва.

Питання № 7. Чи є у громадян побоювання щодо реформи децентралізації влади? Звісно, можуть бути. На нашу думку, є наявні для цього підстави та причини, такі як: розрив між громадами - ризик соціально-економічна диференціація між багатими та біднішими громадами [7, с. 40]; ризик дискредитації реформи на рівні окремих об'єднаних громад із за низької кваліфікації підготовки управлінців, що, зрозуміло, заважає скористатися можливостями та перевагами адміністрування ресурсів на місцях; корупція у місцевих органах влади та неефективна/відсутня система належного контролю над органами місцевого самоврядування у питаннях законності їх діяльності; певне коло повноважень та ухвалення місцевими органами влади рішень, які не співвідносяться з їхньою компетенцією; постійна зміна законодавства (недосконалість, мінливість) в процесі втілення реформи.

Отже. На нашу думку, невисока активність громадян та їхнє небажання брати відповідальність на себе за прийняті рішення може бути основною перешкодою щодо проведенню ефективних реформ в Україні. Низька активність громадян створює можливість керувати процесами реформування «згори». Для просування реформ потрібна серйозна робота з населенням, пояснення переваг членам громад нового устрою.

Список використаних джерел:

1. Іваненко В. С., Курепін В. М. Реалізація заходів цивільного захисту у реформах місцевого самоврядування // Екологічні та соціальні аспекти розвитку економіки в умовах євроінтеграції : матеріали X всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 25-27 жовтня 2023 року). Миколаїв : МНАУ, 2023. С. 265-268. URL:https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/15758.

2. Соколюк-Орел Д. А. Особливості співпраці місцевих органів влади та пожежно-рятувальних підрозділів ДСНС України в умовах воєнного стану. Правові засади організації та здійснення публічної влади : матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої світлій пам’яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 17 травня 2024 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. С. 220-223. URL:https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/18498.

3. Сиворотка Н. М. Взаємодія органів місцевого самоврядування та органів державної влади: напрями та форми. Розвиток територіальних громад: правові, економічні та соціальні аспекти : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф., (м. Миколаїв, 9 грудня 2024 р.). Миколаїв : МНАУ, 2024. С. 41-45. URL: https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/20124.

4. Курепін В. М. Іваненко В. С. Взаємодія місцевих органів влади та засобів масової інформації як фактор реалізації інформаційної політики при надзвичайних ситуаціях.

Modern Economics. 2025. № 49(2025). С. 124-132. DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V49(2025)-17.

5. Орешко К. Ф. Тимчасова управлінська модель міської влади Миколаєва під час війни: наслідки та виклики. Правові засади організації та здійснення публічної влади : матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 17 травня 2024 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. С. 189-192. URL:https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/18497.

6. Іваненко В. С. Адаптація публічних обговорень в онлайн-режимі за допомогою онлайн-інструментів. Публічне управління в Україні: історичний досвід та перспективи розвитку : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18 лют. 2025 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи, Н. М. Корчак, Л. В. Гонюкової. Київ: ННІПУДС КНУ імені Тараса Шевченка, 2025. С 441-443. URL:https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/21069.

7. Соколюк-Орел Д. А. Вдосконалення форм взаємодії органів місцевого самоврядування з населенням. Розвиток територіальних громад: правові, економічні та соціальні аспекти : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф., (м. Миколаїв, 9 грудня 2024 р.). Миколаїв : МНАУ, 2024. С. 39-41. URL:https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/20101.

Курига Ірина Миколаївна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ІННОВАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Сьогодення змінюється та щодня впроваджує інновації в побуті та провадженні діяльності суспільства. Враховуючи швидкий темп інновацій та реформ, важливо усвідомити, що існуючі системи вимагають оновлення. Зважаючи на динамічний розвиток та зростаючі вимоги до ефективності державного управління підвищення кваліфікації державних службовців набуває особливого значення.

Традиційні підходи до навчання поступово доповнюються інноваційними методами, які враховують цифровізацію, персоналізацію освітнього процесу та інтеграцію сучасних технологій. Впровадження інноваційних механізмів навчання дозволяє адаптувати систему підготовки кадрів до викликів цифрової трансформації, глобалізації та змін у соціально-економічному середовищі.

Окрім потреби йти в ногу з часом, інноваційні механізми навчання дозволяють забезпечити безперервне професійне зростання державних службовців, сприяють формуванню нових компетенцій та розвитку управлінських навичок. Використання сучасних технологій у навчальному процесі дозволяє підвищити його ефективність, доступність і персоналізацію. Варто звернути увагу, що відповідно до ч. 5 ст. 48 Закону України «Про державну службу», підвищення рівня професійної компетентності державних службовців проводиться протягом проходження служби, а підвищення кваліфікації - не рідше одного разу на три роки [1].

С. Селіванова «Інноваційні вектори розвитку професіоналізації публічних службовців в процесі службової діяльності» свідчить про безпосередній інтерес до питання інноваційних напрямів розвитку державних службовців. Зокрема, аналіз можливостей розвитку державних службовців в зарубіжних країнах [2].

О. М. Вжешневська підкреслює, що цифровізація є ключовим елементом інноваційного розвитку публічного адміністрування. Вона сприяє оптимізації

адміністративних витрат, підвищенню прозорості та ефективності публічних інституцій, зменшенню корупційних ризиків, а також уніфікації та стандартизації адміністративно-правового забезпечення.

Впровадження інноваційних цифрових технологій, таких як електронно-комунікаційна взаємодія, хмарні технології та блокчейн, трансформує всі сфери діяльності органів публічної адміністрації, потребуючи при цьому належного правового регулювання для усунення правових прогалин та ризиків у сфері обігу цифрової інформації [3].

До основних інноваційних механізмів варто віднести наступне:

- дистанційне та онлайн-навчання, адже використання платформ для електронного навчання (наприклад, Moodle, Coursera, Prometheus) дає змогу державним службовцям підвищувати кваліфікацію без відриву від основної діяльності;

- штучний інтелект і персоналізоване навчання - використання алгоритмів ШІ дозволяє створювати індивідуальні траєкторії навчання, що враховують потреби конкретного працівника;

- інтерактивні методи навчання: кейс-методи, ділові ігри, ситуаційне моделювання допомагають опанувати практичні навички в умовах, наближених до реальних управлінських завдань;

- гейміфікація освітнього процесу - застосування ігрових технологій у навчанні сприяє підвищенню мотивації та залученості слухачів;

- мікронавчання - формат коротких навчальних модулів (відеоуроки, тестові завдання) дозволяє швидко отримувати необхідні знання та навички. Зважаючи на постійне і надмірне навантаження державних службовців, мікронавчання – один з варіантів підвищення кваліфікації у короткий термін;

- платформи для обміну досвідом - використання професійних соціальних мереж і корпоративних порталів сприяє швидкому поширенню передового досвіду та комунікації між службовцями.

Звісно, в будь-якому разі, впровадження нового має і перспективи, і виклики. Незважаючи на очевидні переваги, впровадження інноваційних механізмів у систему підвищення кваліфікації державних службовців супроводжується низкою викликів:

- недостатня цифрова грамотність окремих працівників;

- обмеженість фінансових ресурсів для впровадження новітніх технологій;

- необхідність змін у нормативно-правовій базі.

Перспективи розвитку передбачають активну інтеграцію новітніх технологій у систему державної служби, розвиток партнерств із вищими навчальними закладами та міжнародними організаціями, а також створення єдиної платформи для навчання та сертифікації державних службовців.

Значною обставиною, яка впливає на перспективи є сприяння держави, що проявляється в забезпеченні нормативно-правовою базою, зокрема: Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» (2015 р.) [4]; Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року (2019 р.) [5]; Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки (2022 р.) [6] та ін.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2019 р. №106, однією з форм реалізації свого права на професійне навчання учасниками професійного навчання є підвищення кваліфікації - це набуття учасниками професійного навчання нових та/або вдосконалення раніше набутих компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань [7].

Відповідно до цієї ж Постанови, державні службовці зобов'язані щорічно підвищувати кваліфікацію, набуваючи не менше одного кредиту ЄКТС (30 академічних годин) протягом календарного року. Для вищих категорій посад доцільно проводити підвищення кваліфікації щорічно, тоді як для інших категорій – не рідше одного разу на три роки [7].

Інноваційні механізми підвищення кваліфікації державних службовців є важливим інструментом розвитку ефективного державного управління. Використання сучасних освітніх технологій, включаючи цифрові платформи, штучний інтелект, інтерактивні методи та мікронавчання, дозволяє суттєво покращити рівень професійної підготовки кадрів. Важливим аспектом є також розвиток культури навчання протягом усього життя, що сприятиме більшій адаптивності та мобільності державних службовців у змінних умовах суспільного розвитку.

Реалізація інноваційних підходів потребує комплексного підходу, що включає державну підтримку, фінансування, нормативно-правове забезпечення та розвиток партнерств між освітніми установами, державними структурами та міжнародними організаціями. Лише системний підхід до навчання та підвищення кваліфікації держслужбовців дозволить сформувати ефективний, професійний та компетентний кадровий склад, який відповідатиме сучасним викликам та забезпечуватиме високоякісне державне управління.

Список використаних джерел:

1. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII : станом на 1 січ. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text (дата звернення: 28.03.2025).

2. Селіванов С. Інноваційні вектори розвитку професіоналізації публічних службовців в процесі службової діяльності. Право та державне управління. 2022. № 4. С. 199–206.

3. Вжешневська О. М. Адміністративно-правові засади забезпечення цифровізації діяльності органів публічної адміністрації в Україні : дисертація. м. Хмельницький, 2025. 224 с.

4. Про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020" : Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text (дата звернення: 28.03.2025).

5. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 10.07.2019 № 526-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-р#Text (дата звернення: 28.03.2025).

6. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 23.02.2022 № 286-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-р#Text (дата звернення: 28.03.2025).

7. Про затвердження Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад : Постанова Каб. Міністрів України від 06.02.2019 № 106 : станом на 3 січ. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2019-п#Text (дата звернення: 07.04.2025).

Курилюк Юлія Любомирівна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПЛАТФОРМА «ДІЯ» В СИСТЕМІ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА

З розвитком цифрових технологій Україна активно впроваджує сучасні інструменти для оптимізації державного управління та забезпечення зручної взаємодії між громадянами і владою. Одним із найважливіших кроків у цьому напрямі стало впровадження платформи «Дія» – це унікального електронного сервісу, що відкрив нові можливості для доступу до державних послуг. Цей додаток дозволяє громадянам отримувати документи, реєструвати

бізнес, записуватися на прийом до органів влади та користуватися іншими послугами онлайн без необхідності особистого візиту до державних установ. В умовах цифрової трансформації «Дія» стала основним інструментом реалізації електронного урядування в Україні, що сприяє прозорості, зменшенню корупційних ризиків та підвищенню ефективності державної політики у сфері публічного сервісу.

Електронний уряд відіграє ключову роль у побудові сучасної, відкритої та ефективної системи державного управління. Його впровадження забезпечує не лише оперативний обмін інформацією всередині державного апарату, а й створює нові канали для взаємодії з громадянами. В умовах цифровізації суспільства на перший план виходить потреба у забезпеченні зручного доступу до адміністративних послуг, прозорості діяльності органів влади та скороченні бюрократичних процедур.

На думку О. Баранова, електронний уряд – це уряд, в якому вся сукупність як внутрішніх, так і зовнішніх зв'язків і процесів підтримується й забезпечується відповідними інформаційно-комунікаційними технологіями. Необхідною умовою переходу до електронного уряду є широка інформатизація всіх процесів у звичайній діяльності міністерств, відомств, місцевих органів виконавчої влади, причому як внутрішніх, так і зовнішніх [1].

Цей підхід передбачає, що цифрові рішення мають бути впроваджені не точково, а на системному рівні, охоплюючи всі рівні управління від центральних до місцевих органів влади. Платформа «Дія» стала прикладом втілення саме такого підходу, адже об'єднує державні сервіси в єдиний цифровий простір, доступний кожному громадянину. Це дозволяє не лише спростити процес отримання послуг, а й трансформувати саму модель спілкування між державою та суспільством.

У контексті електронного урядування важливо не лише запровадити цифрові сервіси, а й забезпечити їхню ефективність, безпеку та доступність для громадян. Саме на цьому ґрунті виникла потреба у створенні універсальної платформи, яка б стала центром цифрової взаємодії між громадянами, бізнесом та державою. Такий підхід дозволяє не лише зменшити навантаження на державні установи, а й підвищити якість обслуговування, зробити його прозорим і зручним.

В Україні відповіддю на цей виклик стало впровадження комплексного цифрового рішення «Дія», яке поєднує в собі функції державного порталу та мобільного застосунку. Його розроблено з урахуванням новітніх технологій та потреб сучасного користувача. Ця платформа охоплює широкий спектр електронних послуг і документів, дозволяючи громадянам взаємодіяти з державою безпосередньо у кілька кліків.

Дія – це застосунок в якому усі потрібні документи в одному місці, у вашому смартфоні. Дія – це один портал, де можна отримати всі послуги онлайн: швидко, зручно та людяно [2].

Завдяки впровадженню «Дії» взаємодія держави з громадянами набула нового якісного рівня. Платформа не лише забезпечує доступ до базових адміністративних послуг, а й формує новий формат комунікації між владою та суспільством – відкритий, прозорий і оперативний. Важливо, що всі сервіси, доступні через «Дію», є безкоштовними для користувачів, що гарантує рівний доступ кожного громадянина до державних послуг незалежно від його матеріального становища.

Наприклад, громадяни можуть не лише зручно отримати цифрові версії документів, а й брати активну участь у демократичних процесах. Через портал «Дія» реалізовано можливість підтримки електронних петицій, що дозволяє громадськості прямо впливати на формування політичного порядку денного.

Також платформа забезпечує безоплатний доступ до таких сервісів, як реєстрація підприємницької діяльності, отримання довідок, виписок, дозволів, субсидій та компенсацій. Особливо важливо, що «Дія» орієнтована на зниження бюрократичного навантаження – заяви та звернення подаються в кілька кліків без черг, зайвої паперової роботи чи корупційних ризиків.

Особливу увагу у межах платформи «Дія» приділено молодому поколінню, яке є найбільш активним користувачем цифрових технологій. Українці й українки, яким виповнилося 18 років у 2024 році або виповниться у 2025 зможуть із настанням повноліття отримати допомогу від держави на купівлю книжок [3]. Це не лише сприяє розвитку культури читання серед молоді, а й забезпечує зручну, інноваційну форму отримання знань.

У підсумку, платформа «Дія» стала важливим елементом розбудови електронного урядування в Україні, відкривши нові можливості для ефективної, зручної та прозорої взаємодії між державою та суспільством. Завдяки впровадженню цифрових рішень, громадяни отримали безкоштовний доступ до широкого спектру державних послуг, що суттєво спростило адміністративні процедури та зменшило ризики корупції. «Дія» не лише підвищує якість публічного сервісу, а й стимулює громадянську активність – через електронні петиції, реєстрацію бізнесу, доступ до соціальних послуг і підтримку молоді. Таким чином, платформа стала символом сучасної цифрової держави, що орієнтована на потреби своїх громадян і здатна адаптуватися до викликів сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Баранов О. Електронний уряд в Україні? Буде! Коли? Деркало тижня. 04.01.2002 URL: https://zn.ua/ukr/SOCIUM/elektronniy_uryad_v_ukrayini_bude_koli.html (дата звернення 10.05.2025)
2. Що таке Дія? URL: https://diia.gov.ua/faq/8 (дата звернення 10.05.2025)
3. Стартує програма єКнига. URL: https://ubi.org.ua/uk/news/kategoriya-2/startu-programa-kniga (дата звернення 10.05.2025)

Курилюк Юлія Любомирівна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Коломієць Олександра Едуардівна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження воєнного стану в Україні стало одним із ключових викликів для системи публічної влади, яка змушена діяти в умовах правової трансформації, надзвичайної безпеки та обмежених ресурсів. Воєнний стан спричиняє потребу у негайному реагуванні, що передбачає гнучке, але водночас правомірне застосування норм Конституції України та законодавства.

Особливу актуальність у цьому контексті набуває питання дотримання конституційного ладу, збалансованого функціонування гілок влади та збереження демократичних інститутів навіть у надзвичайних умовах. Конституційно-правові засади публічної влади під час воєнного стану визначаються, з одного боку, необхідністю забезпечення обороноздатності держави, а з іншого — потребою зберегти принципи верховенства права та прав людини.

Особливі правові умови воєнного стану мають вплив й на місцеве самоврядування, оскільки саме місцеві громади стали опорними точками у боротьбі проти російської агресії [1, с. 285]. Очевидно, що запровадження воєнного стану після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року суттєво трансформувало механізми функціонування

територіальних громад в Україні. У цих надзвичайних умовах органи місцевого самоврядування були змушені оперативно адаптувати свою діяльність до нових викликів, пов’язаних із забезпеченням обороноздатності, публічного порядку та стабільності на місцях.

Відповідно до пункту 2 Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», органам місцевого самоврядування доручено впроваджувати та реалізовувати заходи, передбачені Законом України «Про правовий режим воєнного стану». Йдеться, зокрема, про здійснення широкого кола повноважень, спрямованих на забезпечення національної безпеки, підтримку оборонного сектору, захист життя і здоров’я населення, а також охорону стратегічно важливих об’єктів і комунікацій. Таким чином, місцеві органи влади стали важливою ланкою у забезпеченні стійкості держави в умовах війни, поєднуючи функції публічного управління, цивільного захисту та співпраці з військовими адміністраціями [2].

Правові засади організації та функціонування публічної влади під час воєнного стану визначаються Конституцією України, зокрема статтями 64, 106 та 107, а також Законом України "Про правовий режим воєнного стану". Ці нормативні акти регулюють повноваження органів державної влади, порядок введення воєнного стану та обмеження прав і свобод громадян у цей період.

Відповідно до статті 106 Конституції України, Президент як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України має право запроваджувати воєнний стан у разі загрози державній незалежності чи територіальній цілісності країни [3], що і було реалізовано в лютому 2022 року.

Важливо зазначити, що навіть в умовах воєнного стану Конституція не втрачає своєї юридичної сили, а принцип верховенства права залишається чинним. У статті 64 Конституції передбачено, що деякі права і свободи громадян можуть бути обмежені у період надзвичайного чи воєнного стану, однак із дотриманням чітко визначених меж і виключно у випадках, прямо передбачених законом [3]. Таким чином, конституційно-правові норми водночас забезпечують інструменти для реагування на надзвичайні обставини та гарантують, що держава не виходить за межі правового поля.

Крім того, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» конкретизує механізми реалізації повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування, а також визначає повноваження військових адміністрацій щодо забезпечення оборони, громадської безпеки, функціонування критичної інфраструктури та реалізації заходів воєнного стану на відповідних територіях.

Отже, в умовах воєнного стану система публічної влади України зазнала суттєвих змін, спрямованих на ефективне реагування на виклики, пов'язані з обороною держави та забезпеченням безпеки громадян. Незважаючи на необхідність тимчасових обмежень деяких прав і свобод, такі заходи здійснюються в межах, визначених Конституцією України та відповідним законодавством, що гарантує збереження демократичних інститутів і принципів верховенства права. Зокрема, органи місцевого самоврядування відіграють ключову роль у реалізації заходів воєнного стану, поєднуючи функції публічного управління та цивільного захисту. Таким чином, навіть в умовах надзвичайного стану, публічна влада в Україні функціонує на засадах конституційної легітимності, забезпечуючи баланс між необхідністю захисту держави та дотриманням прав і свобод громадян.

Список використаних джерел:

1. Припхан І. І., Щур Р. І. Економічні та конституційно-правові аспекти публічного управління територіальними громадами в умовах воєнного стану. *Науковий журнал Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2023. Т. 2, № 19. С. 280–288.

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 8 лют. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 06.05.2025).

3. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 06.05.2025).

Лабун Вікторія Сергіївна,
студентка 1 курсу факультету міжнародної торгівлі і права
Державного торговельно-економічного університету

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ І КІБЕРБЕЗПЕКА В ЕЛЕКТРОННОМУ УРЯДУВАННІ

У сучасному світі, коли цифрові технології активно інтегруються в кожну сферу життя, електронний уряд стає важливим інструментом взаємодії держави та її громадян. Державні послуги стали зручнішими, швидшими та доступнішими. Проте з новими можливостями з'являються нові ризики, зокрема загроза витоку чи неправомірного використання персональних даних. Питання захисту персональної інформації є особливо актуальним, оскільки держава несе відповідальність за безпечне зберігання та обробку даних, наданих громадянами. В умовах зростання кількості кіберінцидентів необхідно не лише встановити заходи технічного захисту, а й законодавчо закріпити та врегулювати ці процеси відповідно до міжнародних стандартів.

Досліджувану тему розглядали ряд науковців, серед них Максимович Р. О. [1] (питання кібербезпеки в електронному урядуванні як запоруки захисту персональних даних соціально вразливих верств населення), Сироватченко М. [2] (правові аспекти забезпечення кібербезпеки в Україні), Аніщук В. В. [3] (проблеми захисту персональних даних в кіберпросторі) та інші. Однак, тема залишається актуальною та потребує вивчення.

Вважаємо варто розпочати із огляду понятійного апарату. Електронне урядування - форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян [4]. Завдяки цифровізації значно скорочується час, необхідний для обробки запитів, зменшується рівень бюрократичної тяганини, мінімізуються корупційні ризики та підвищується доступність послуг у будь-який час і з будь-якого місця.

Однак розвиток електронного урядування супроводжується низкою викликів, головними серед яких є гарантування кібербезпеки та захист персональних даних користувачів. Враховуючи обсяги інформації, які щоденно передаються, зберігаються та обробляються в електронному вигляді, кожна вразливість у системі може стати джерелом масштабної загрози — як для окремих осіб, так і для державної безпеки загалом. Тому безпечне функціонування цифрової інфраструктури потребує не лише технічних рішень (таких як шифрування, брандмауери, системи моніторингу), а й системного впровадження правових, організаційних та освітніх заходів.

Зокрема, важливо, щоб нормативно-правове регулювання у сфері електронного урядування враховувало як національні пріоритети, так і вимоги міжнародних стандартів, зокрема рекомендації ЄС щодо захисту приватності. Успішна реалізація електронного врядування неможлива без довіри громадян, а така довіра базується передусім на впевненості у захищеності їхніх особистих даних. Саме тому питання безпеки є не допоміжними, а базовими елементами будь-якої цифрової адміністративної системи.

В Україні правове регулювання захисту персональних даних ґрунтується насамперед на Законі України «Про захист персональних даних» [5], який визначає правила збору,

обробки та зберігання особистої інформації. Закон передбачає ключові принципи, такі як правомірність, прозорість і обов'язкове отримання згоди суб'єкта даних на їх обробку. Крім цього, діє низка підзаконних актів і технічних стандартів, що регламентують організаційні та технічні заходи безпеки. Особливе значення має адаптація українського законодавства до положень GDPR – Загального регламенту ЄС про захист фізичних осіб у зв'язку з обробкою персональних даних і про вільний рух таких даних [6], який встановлює високі вимоги до обробки персональної інформації.

У сфері електронного урядування особлива увага приділяється захисту державних реєстрів та інформаційних систем, через які надаються публічні послуги. Відповідно до законодавства, такі системи мають відповідати сучасним стандартам кібербезпеки, аби уникнути несанкціонованого доступу до персональних даних громадян.

Із поширенням цифрових технологій кількість кіберзагроз у сфері електронного урядування суттєво зросла. Кібернапади можуть набувати різних форм – від фішингових схем і шкідливого програмного забезпечення до складних цілеспрямованих атак, що ставлять за мету викрадення або знищення конфіденційної інформації. У зв'язку з цим дедалі актуальнішим стає питання створення надійної системи захисту персональних даних громадян і зміцнення кіберстійкості державних цифрових сервісів. Для прикладу, у червні 2017 року Україна зазнала масштабної кібератаки з використанням вірусу NotPetya [7], який поширювався через програмне забезпечення MeDoc і спричинив параліч роботи банків, державних установ, енергетичних компаній та інфраструктури. Атака мала на меті не отримання викупу, а знищення даних, що призвело до блокування доступу до важливих державних реєстрів, зокрема юридичних та земельних. А 19 грудня 2024 року відбулася наймасштабніша за останній час зовнішня кібератака на державні реєстри України [8], внаслідок якої було тимчасово зупинено роботу низки цифрових сервісів, включно з реєстрами актів цивільного стану та власності.

Державні органи мають не лише підтримувати існуючу інфраструктуру кібербезпеки, а й постійно її вдосконалювати для забезпечення стабільної роботи національних інформаційних систем і реєстрів. Ключовими завданнями в цьому напрямі є формування ефективних стратегій кіберзахисту, впровадження системного моніторингу та проведення регулярного аудиту цифрових ресурсів. Водночас важливу роль відіграє тісна взаємодія між державними структурами та представниками приватного сектору, що дозволяє об'єднувати зусилля у протидії сучасним кіберзагрозам.

Серед ключових заходів безпеки варто відзначити використання криптографічних методів для шифрування даних, запровадження двофакторної аутентифікації користувачів, а також постійний контроль і аудит доступу до інформаційних систем. Окрему роль відіграють регулярне оновлення програмного забезпечення, впровадження систем виявлення та реагування на кіберінциденти, що дозволяє своєчасно нейтралізувати потенційні загрози та запобігати їхньому поширенню [9]. Національна стратегія кібербезпеки України [10], затверджена Указом Президента, формулює основні принципи забезпечення національної безпеки в цифровій сфері. У ній визначено ключові напрямки вдосконалення системи захисту кіберпростору, впровадження передових технологій для запобігання цифровим загрозам, а також створення дієвих структур, здатних оперативно реагувати на інциденти у інформаційному просторі. Одним із суттєвих елементів стратегії є налагодження міжнародного партнерства, адже більшість загроз в Інтернеті мають транснаціональний вимір.

Незважаючи на позитивні зрушення у цьому напрямку, держава все ще стикається з низкою серйозних проблем. Зокрема, однією з найбільших перешкод є застарілість технічної бази деяких органів влади, що ускладнює інтеграцію сучасних засобів кіберзахисту. Як зазначає Максимович Р.О. «Адаптація правових норм до новітніх технологічних реалій у сфері кіберзахисту є необхідною умовою для забезпечення ефективного захисту персональних даних. Зокрема, це стосується впровадження штучного інтелекту, децентралізованих технологій зберігання даних і хмарних сервісів. Одночасно

важливо зміцнювати інституційну спроможність державних структур та підвищувати рівень координації між відповідними відомствами в контексті забезпечення інформаційної безпеки, зокрема для соціально вразливих груп населення» [1].

Підсумовуючи, можна сказати, що кібербезпека є важливою частиною електронного урядування і захисту персональних даних громадян. Нові технології дають можливість поліпшити роботу державних установ, але водночас виникають нові загрози для безпеки даних. Тому систему кіберзахисту потрібно постійно оновлювати, щоб вона могла ефективно протистояти цим загрозам. Законодавство України в цій сфері розвивається, але є ще певні проблеми, які потрібно вирішити. Важливо покращити технічне оснащення державних органів, підвищити рівень цифрової освіти серед громадян і зміцнювати міжнародну співпрацю у боротьбі з кіберзагрозами. Також потрібно розробляти спеціальні заходи захисту для вразливих груп населення. У майбутньому розвиток кібербезпеки в Україні передбачає впровадження нових технологій. Для досягнення цих цілей потрібно постійно вдосконалювати законодавство і співпрацювати між державним і приватним секторами.

Список використаних джерел:

1. Максимович Р. О. Кібербезпека в електронному урядуванні як запорука захисту персональних даних соціально вразливих верств населення *Право та державне управління*. 2024. № 4(312). С. 263–267. DOI: https://doi.org/10.32782/pdu.2024.4.41.
2. Сироватченко М. Правові аспекти забезпечення кібербезпеки в Україні: сучасні виклики та роль національного законодавства. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: "Юридичні науки"*. 2024. № 1 (41). С. 314–319. DOI: 10.23939/law2024.41.314.
3. Аніщук В. В. Проблема захисту персональних даних в кіберпросторі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія Право*. 2024. Вип. 84: Ч. 3. С. 252–258. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.38.
4. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 649-р від 20 вересня 2017 р. *Офіційний сайт Верховної Ради України* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text
5. Про захист персональних даних: Закон України від 01 червня 2010 р. № 2297-VI *Офіційний сайт Верховної Ради України* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text
6. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з обробкою персональних даних і про вільний рух таких даних, а також про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16.
7. Наймасштабніша в історії кібератака NotPetya була вчинена Росією проти України — США. *Детектор медіа.* 2018, 16 лютого. URL: https://detector.media/infospace/article/134755/2018-02-16-naymasshtabnisha-v-istorii-kiberataka-notpetya-bula-vchynena-rosiieyu-proty-ukrainy-ssha/
8. Russia conducted mass cyber attack on Ukraine's state registries, deputy PM says. *Reuters***.** 2024, 19 грудня. URL: https://www.reuters.com/technology/cybersecurity/russia-conducted-mass-cyber-attack-ukraines-state-registries-deputy-pm-says-2024-12-19/
9. Національний координаційний центр кібербезпеки при РНБО України. Звіт щодо актуальних кіберзагроз. Київ: НКЦК, 2023. 34 с.
10. Про Стратегію кібербезпеки України: Указ Президента України від 7 липня 2021 р., № 447/2021. *Офіційний сайт Президента України*. URL: https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013
11. Концепція розвитку електронного урядування в Україні *Офіційний сайт Міністерства цифрової трансформації України*. URL: https://thedigital.gov.ua/.

Лагоднюк Ангеліна Сергіївна,
здобувач на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЦИФРОВОЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

У реаліях сьогодення ми спостерігаємо доволі швидку трансформацію традиційних форм інформації, таких як текст на папері, в цифровий формат, що дозволяє значно полегшити обробку та зберігання даних. Наразі це є дійсно важливим, адже умови нинішнього світу, особливо нестабільність буденного життя на території України, ставлять перед нами завдання швидко і безперешкодно отримувати достовірну інформацію. Так, метою перед публічною владою постало створення ключових інструментів, що забезпечують ефективну взаємодію держави та громадян. Втім це, зі свого боку, сформувало нові виклики, пов'язані з кібербезпекою, захистом персональних даних та доступністю цифрових сервісів у зонах бойових дій.

З початком повномасштабного вторгнення Українська держава опинилась перед складним викликом: зберегти ефективність управлінських процесів, забезпечити доступ громадян до публічних послуг, захистити відомості користувачів та одночасно продовжити шлях до європейських стандартів врядування. У цих умовах електронне урядування стало не просто шляхом оптимізації управління, а критично важливою платформою забезпечення безперервності влади та комунікації з громадянами.

Євгенія Архипова стверджує, що електронне урядування як форма організації державного управління є одним з інструментів розвитку інформаційного суспільства, що забезпечує підвищення ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, дієвість якого підтверджується позитивним досвідом країн-лідерів із реалізації механізмів електронного урядування. Такий спосіб організації державного управління дозволяє громадянам, юридичним особам та неурядовим організаціям звертатися до органів державної влади у віддалений спосіб та в режимі реального часу, а отже суттєво спрощує процес комунікації суб'єктів та об'єктів державного управління [2].

Україна ще до військової агресії активно впроваджувала цифрові інструменти. Єдиний державний вебпортал електронних послуг – Дія став унікальним рішенням інтеграції документів, надання послуг та громадської участі, через проведення опитувань щодо ініціатив, що і до сьогодні немає аналогів у світі. Портал Дія створений з метою реалізації права кожного на доступ до електронних публічних та інших послуг, звернення до органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, благодійної діяльності, автоматизації управління закладами освіти, створення, обробки, обміну інформацією та документами в електронній формі, внесення до центральної бази даних електронної системи охорони здоров'я медичної та іншої інформації про користувача або особу, законним представником якої він є, в електронній формі, перегляд такої інформації та обмін нею, отримання інформації з національних електронних інформаційних ресурсів, інших інформаційно-комунікаційних систем, яка необхідна для надання послуг, а також для проведення моніторингу та оцінки якості послуг [3].

Починаючи з 2022 року функціонування платформи суттєво розширилось. Зокрема, з'явилась можливість реєстрації внутрішньо переміщених осіб, подання заяв на державну допомогу, доступ до цифрового військово-облікового документа. Окрім цього впроваджувались нові застосунки для автоматизованого управління мобілізаційним ресурсом – Резерв+, який дозволяє дистанційно отримати інформацію з реєстру «Оберіг».

Так, як ми розуміємо, сервіси не тільки підвищують зручність, але й зміцнюють довіру до держави в надзвичайних ситуаціях.

Однак перед початком схвалення Концепції з розвитку електронного урядування в Україні були проведенні дослідження щодо інформаційних технологій у державному управлінні такими науковцями як: О.А. Баранов, М.С. Демкова, С.В. Дзюба, А.В. Єфанов, І.Б. Жиляєв, Е.Л. Клепець, Ю.Місников, О.Арво, Т.В. Попова, І.А. Рубан, А.І. Семенченко, С.А. Чукут, які зазначили, що всупереч позитивній динаміці розвитку електронних інформаційних ресурсів в Україні невирішеними хронічними проблемами залишаються недосконала технологія підготовки та прийняття урядових рішень, яка суттєво знижує їх ефективність, відомчий підхід до їх створення, значне дублювання інформації, відсутність єдиних стандартів та несумісність ресурсів, складність доступу тощо. Це значно погіршує умови надання інтегрованих державних послуг в дистанційному режимі за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій [1, ст. 6].

Незважаючи на кількість часу та активний розвиток цифрової системи в Україні деякі проблеми все ще залишаються актуальними і невирішеними, окрім цього щоденно в період війни з'являються нові перешкоди, які потребують ще більшої організації. По-перше, загроза кібербезпеці – зростання кількості кібератак з боку держави-агресора вимагає нових підходів до захисту критичної цифрової інфраструктури. По-друге, залишається проблема цифрової нерівності, адже не всі громадяни України мають однаковий доступ до цифрових сервісів, особливо складною залишається ситуація в окупованих ворогом територіях та зонах бойових дій. По-третє, актуальним є захист персональних даних, а саме в умовах воєнного стану, коли ризи витоку критичної інформації суттєво зростає.

Втім, саме війна, попри свої руйнівні наслідки, стимулювала українську державу до переосмислення моделей взаємодії органів державної влади та громадянами. Впроваджувались нові цифрові рішення для волонтерської та гуманітарної діяльності за допомогою зборів на підтримку армії, удосконалювалась електронна демократія, через цифрові опитування на платформі Дія та в цілому перетворення цього застосунку з інструменту електронних послуг та багатофункціональний центр публічної взаємодії.

Як висновок ми можемо зазначити, що формування електронного урядування в Україні сприяє розвитку держави сучасного типу, яка орієнтована, насамперед, на забезпечення вільної реалізації прав та свобод свої громадян. Окрім цього в умовах воєнного стану цифрова публічна влада виконує не лише стабілізуючу функцію, а й виступає інструментом модернізації та адаптації механізму управління. Таким чином, ми розуміємо, що система електронного урядування вже довела свою ефективність у кризових умова і, без сумніву, має стати фундаментом для відбудови України як сучасної, європейсько-орієнтованої цифрової держави.

Список використаних джерел:

1. А.І. Семенченко Концепція розвитку електронного урядування в Україні. Київ - 2009 р. – 16 с. URL: CONCEPTION_FINAL (02:05:2025)

2. Є.О. Архипова Електронне урядування як форма організації Державного управління. Державне управління: удосконалення та розвиток № 5, 2015. URL: ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ | Є О Архипова | Державне управління: удосконалення та розвиток №5 2015 (02:05:2025)

3. Питання Єдиного державного вебпорталу електронних послуг та Реєстру адміністративних послуг: Постанова КМУ від 4 грудня 2019 р. № 1137. URL: Питання Єдиного державного вебп... | від 04.12.2019 № 1137 (02:05:2025)

Лазебна Ірина Василівна,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Державного торговельно-економічного університету,
кандидат економічних наук, доцент

КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ КОМУНІКАЦІЙ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Як зазначає більшість сучасних дослідників, оцінка ефективності організації комунікацій всіх сучасних публічних інституцій (органів державної влади та органів місцевого самоврядування) має бути безперервним процесом, який включає вибір системи показників ефективності, розробку критеріїв ефективності (норм і процедур), вимірювання показників ефективності та порівняння фактичного стану ефективності з вимогами цих критеріїв [1].

З іншого боку, для розуміння внутрішньої природи оцінювання та його ефективного здійснення необхідно розрізняти оцінювання як функцію, оцінювання як процес та оцінювання як результат.

Концепція оцінювання як процесу є найбільш поширеною та домінуючою в сучасних дослідженнях українських науковців. Дослідники вважають, що оцінювання – це діяльність, яка базується на порівнянні двох об'єктів між собою або з третім об'єктом, який виступає еталоном (в якому вимірюється ступінь відхилення або наближення до еталона) або визначенні частоти прояву певних якостей [1]. Оцінювання в контексті управлінських рішень передбачає наявність нормативної моделі ситуації (явища, процесу) та реальної моделі. Перша є критерієм (те, що порівнюється), друга – об'єктом (те, з чим порівнюється). Порівняння здійснюється за допомогою спеціальних методик і процедур і здебільшого зводиться до оцінки відповідності рішення чи процесу його прийняття певним нормам (встановленим правилам).

У розвинених західних країнах сьогодні використовуються більш складні методи оцінювання, які потребують більше часу на розробку відповідних критеріїв, збір, обробку та аналіз інформації, трансформацію отриманих даних у вибрані критерії, підготовку та розповсюдження звітів, їх дослідження та інтерпретацію [1]. Це адміністративний метод оцінювання. Зарубіжні дослідники підкреслюють, що крім оцінки конкретних управлінських рішень, необхідно визначати ефективність основних складових управління – функцій, організаційних структур і технологій, тобто внутрішніх чинників самого управління [2].

Комплексне дослідження проблеми оцінювання ефективності організації комунікацій в органах державної влади має ґрунтуватися на створенні взаємопов'язаної системи оцінювання, яка включає такі критерії, як комплексність, багатофакторність, пріоритетність, безперервність та надійність (рис. 1).

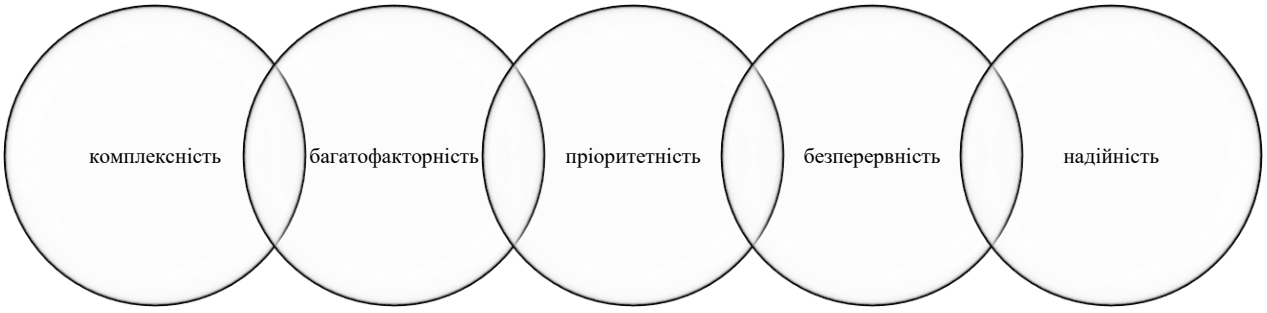

Рис. 1. Критерії оцінювання ефективності організації комунікацій в органах державної влади

Джерело: складено автором на основі [3].

Розглянемо ці аспекти більш детально:

1. Комплексність. Багато явищ і процесів в економічній, політичній та соціальній сферах характеризуються складною взаємодією та переплетенням численних факторів і умов. Оцінка комунікативної діяльності в публічному управлінні повинна враховувати, як те чи інше рішення впливає на відповідні сектори. Найбільш об'єктивна оцінка управлінської комунікативної діяльності досягається шляхом комплексного врахування різних перспектив, включаючи економічні та соціальні, кількісні та якісні, поточні та майбутні.

2. Багатофакторність. Проблема оцінювання ефективності комунікативної діяльності органів державної влади безпосередньо пов'язана з оцінкою ефективності цієї діяльності як з боку державних службовців, так і з боку суспільства. Дослідники виділяють декілька якісних показників адміністративної ефективності:

– Ефективність процесу прийняття рішень;
– Орієнтація на споживача;
– Ступінь координації діяльності;
– Використання інформаційних технологій;
– Швидкість роботи;
– Якість послуг та їх доступність для громадян [3].

Для кількісних показників оцінка проводиться за рівнем витрат (кількість персоналу, адміністративні витрати, кількість наданих послуг, кількість обслугованих осіб тощо).

3. Пріоритетність. Окрім комплексної оцінки різних аспектів управлінської комунікативної діяльності, необхідно зосередитися і виділити основні моменти, які мають вирішальний вплив на інші. До таких ситуацій належать стилі управління, стратегічні рішення або рішення, що впливають на значну кількість соціальних груп.

4. Безперервність (постійність). Оцінювання слід проводити не на регулярній основі (щорічно або щоквартально), а на постійній основі. Це дає змогу своєчасно аналізувати, виявляти та модифікувати зміни і приймати необхідні управлінські рішення.

5. Надійність. Методи оцінки, що використовуються, повинні надійно характеризувати, тестувати і перевіряти досліджуване явище або процес.

Загалом, як частина процесу вдосконалення управлінської комунікативної діяльності, аналіз та оцінка повинні бути чітко визначені за часом, формою, процедурами та результатами. Системність і достовірність мають надати технології ефективного управління характеру сукупності алгоритмів здійснення оцінок поза суб'єктивним свавіллям і реалізації управлінських рішень, спрямованих на вдосконалення соціально-економічних процесів. Технологія як цілісна динамічна система включає засоби, операції і процедури діяльності, управління цією діяльністю, необхідну для цієї діяльності інформацію, знання і ресурси, а також сукупність результатів, які певним чином впливають і змінюють середовище цієї системи.

На сьогоднішній день накопичено значний досвід використання різних технологій у державному управлінні, політичному менеджменті та консалтинговій діяльності. Нова ситуація суспільного розвитку призвела до того, що багато методів і прийомів управління, які довели свою ефективність у комерційному секторі, поступово впроваджуються в адміністративну практику [4; 5]. За останні два десятиліття з'явилися різні методи, часто запозичені з приватного сектору, для оцінки та підвищення ефективності комунікативної діяльності органів державної влади. Це, зокрема, такі методи, як бенчмаркінг, реінжиніринг та використання моделей оцінки ефективності (наприклад, загальне управління якістю, ISO 9000, створення «робочих мереж», функціональний аналіз, управлінський аудит тощо).

Одним із інструментів оцінки комунікативної діяльності органів державної влади та державних службовців є регулярні опитування мешканців для оцінки задоволеності якістю, ефективністю, вартістю та різноманітністю послуг, що надаються.

Слід зазначити, що однією з головних передумов успішного впровадження сучасних методів вимірювання ефективності в Україні є запровадження ефективних механізмів державного та громадського управління і системи індикаторів реалізації конкретних етапів реформ на основі стратегічних та оперативних планів.

Серед методичних підходів до оцінки ефективності комунікації органів державної влади чільне місце посідають статистичні методи. Згідно зі звітами DataReportals попередніх років, на початок 2021 року рівень проникнення інтернету в Україні становив 67,6%: 29,47 мільйона інтернет-користувачів та 25,7 мільйона користувачів соціальних мереж. У січні 2022 року, до повномасштабного військового вторгнення росії, кількість інтернет-користувачів в країні зросла до 31,1 мільйона, а користувачів соціальних мереж – до 28 мільйонів. Рівень проникнення інтернету зріс до 71,8%. Однак до вересня 2024 року кількість інтернет-користувачів в Україні впала до 28,57 мільйона, а рівень проникнення інтернету склав 79,2%. Користувачів соціальних мереж в Україні було 26,7 мільйона, що становило близько 74% від загальної кількості населення [6].

Необхідно підкреслити важливість використання соціальних медіа, які відіграють особливу роль як специфічний інструмент інформаційно-комунікативної діяльності в сучасному суспільстві. Впровадження таких інструментів покращує взаємодію між групами зацікавлених сторін та органами публічної влади, особливо на регіональному та місцевому рівнях [2]. Крім того, слід згадати про необхідність створення спеціальних інтерактивних сервісів, чи то на місцевому, чи то на регіональному, чи то на національному рівнях, які дадуть змогу громадянам розв’язувати соціально значущі проблеми. Це означає, що громадяни зможуть вільно користуватися своїм правом на доступ до публічної інформації.

Таким чином, громадськість може оцінювати лише певні результати, які, в свою чергу, не повністю залежать від конкретного органу влади, а інші елементи управлінської діяльності – характеристики людських ресурсів, управлінські процеси та технологічні питання – часто залишаються осторонь. Тому оптимальним є використання комплексного методу оцінки ефективності організації комунікації в органах державної влади, який поєднує внутрішні та зовнішні, соціальні та економічні, кількісні та якісні критерії. Процес формування публічного управління, який відповідає сучасним викликам, є складним завданням, яке стоїть перед суспільством, і вимагає визначення методології як системи знань про метод, що зазвичай означає сукупність практичних або теоретичних прийомів, кроків та інструкцій.

Список використаних джерел:

1. Дзюндзюк В., Дзюндзюк Б. Державне управління з використанням технології та платформ блокчейн: нові можливості. *Актуальні проблеми державного управління.* 2022, № 2 (61). С. 104-115. DOI: https://doi.org/10.26565/1684-8489-2022-2-07

2. Дзяна Г., Дзяний Р. Інформаційна мобільність як комунікаційний потенціал розвитку України. *Наукові інновації та передові технології*. 2024, № 6 (34). DOI: https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-6(34)-102-113

3. Лопатченко І.С. Використання найновіших інструментів комунікації органами влади та громадськістю. *Актуальні проблеми державного управління*. 2020, № 2 (58). DOI: 10.34213/ap.20.02.14

4. Васюк Н.В., Гаєвська Л.М. Механізми мережевого управління в діяльності органів публічної влади: сутність понять. Аспекти публічного управління. 2023, № 11(2). С. 17-23. DOI: https://doi.org/10.15421/152314

5. Трансформація механізмів належного урядування в умовах глобалізації: монографія / Т.В. Бєльська, В.Г. Горник, О.Л. Євмєшкіна та ін.; Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського. Одеса : Олді+, 2024. – 290 с.

6. Кількість користувачів соцмереж в Україні за рік зменшилася на 10%. 2024. Інтернет-видання «MEDIASAPIENS». URL: https://ms.detector.media/internet/post/34670/2024-04-15-kilkist-korystuvachiv-sotsmerezh-v-ukraini-za-rik-zmenshylasya-na-10/

Левенець Анжела Вікторівна,
доцент кафедри конституційного права та правосуддя
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
кандидат юридичних наук, доцент

Чайковський Олег Ігоревич,
доцент кафедри філософії, політології, психології та права
Одеської державної академії будівництва та архітектури,
кандидат юридичних наук

ПРОЦЕДУРА ФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЇЇ ЧЛЕНІВ

У системі забезпечення високопрофесійного, доброчесного та компетентного суддівського корпусу особливу роль відіграють органи суддівського врядування, на які конституційними положеннями покладаються функції щодо добору, призначення, притягнення до відповідальності та звільнення суддів. Подібні органи – як правило суддівські ради – призвані не лише виконувати зазначені функції у контексті формування якісного кадрового потенціалу судової влади, але й забезпечувати незалежність суддів від інших гілок влади чи посадових осіб. В Україні таким органом є Вища рада правосуддя (далі – ВРП), яка була утворена у 2016 році після проведення конституційно-судової реформи та впровадження низки нових конституційних принципів та критеріїв процедури добору та призначення кандидатів на суддівські посади. Згідно ст.1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», «Вища рада правосуддя є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів» [1, ст.1].

Довгий період часу вважалось, що з метою гарантування незалежності функціонування такого органу суддівського врядування та убезпечення його від тиску чи втручання від інших гілок влади достатньо забезпечити у його складі більшість суддів або суддів у відставці. Так, у висновку Консультативної ради європейських суддів (КРЄС) 2007 року міститься наступне положення: «Судова рада може складатися або повністю із суддів, або мати змішаний склад суддів та не суддів. В обох випадках слід уникати відчуття корпоративного інтересу, протекціонізму та надання преференцій. У випадку змішаного складу (судді і не судді), КРЄС вважає, що для запобігання будь-якому маніпулюванню чи неправомірному тиску, значна більшість членів мають бути суддями, обраними іншими суддями» [2, п.п.16, 18]. Відповідна позиція також була висловлена Європейським судом з прав людини в одному з ключових рішень, постановлених проти України у 2013 році у справі «Олександр Волков проти України». Так, у п.29 ЄСПЛ зазначає: «склад Вищої ради юстиції України все ще не відповідає європейським стандартам, оскільки із 20 її членів лише троє є суддями, що обрані своїми колегами… Разом із Міністром юстиції та

Генеральним прокурором 50 % членів або належать до органів виконавчої чи законодавчої влади, або призначаються ними. Тому Вища рада юстиції не може вважатися такою, значна частина якої складається із суддів» [3, п.29]. Саме ґрунтуючись на цій тезі, основним акцентом при ліквідації колишньої Вищої ради юстиції та створенні нової Вищої ради правосуддя став підхід, за якого з двадцяти одного члена ВРП «десятьох - обирає з'їзд суддів України з числа суддів чи суддів у відставці, двох - призначає Президент України, двох - обирає Верховна Рада України, двох - обирає з'їзд адвокатів України, двох - обирає всеукраїнська конференція прокурорів, двох - обирає з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ. Голова Верховного Суду входить до складу Вищої ради правосуддя за посадою» [1, ст.5].

Однак слід зазначити, що подальші процеси функціонування судової влади в Україні засвідчили, що кількісна перевага суддів у складі новоствореної ВРП не вирішила проблеми очищення судової влади від недоброчесних її носіїв. У дослідженні щодо європейських стандартів судочинства та особливостей їх застосування, проведеному експертами Фундації DEJURE, зазначається наступне: «Модель створення органів суддівського врядування, більшість членів яких становлять судді, обрані суддями, стала поширеною у середині 2000-х років. Низка країн Центральної та Східної Європи запровадила стандарт "суддя, обраний суддями" для своїх органів суддівського врядування… В цих країнах правило "судді, обрані суддями" має сенс: судді самі дбають за чистоту своїх рядів і за доброчесність всього суддівського корпусу» [3]. Далі у дослідженні наводяться позиції з низки висновків Венеційської комісії, які свідчать про те, що стандарт «суддів маюсь судити/обирати судді» може мати достатньо негативний наслідок: «Залучення (до вирішення кадрових питань суддівської кар'єри) лише самих суддів спричиняє ризик, що цей процес сприйматиметься під кутом зору їх самозахисту, корисливості та кумівства. Стосовно ж складу ради правосуддя, то при його формуванні слід уникати як політизації, так і корпоративності. Має бути знайдено відповідну рівновагу між членами ради, що є суддями, і тими, хто професійно не належить до судівництва [4, п.82].

Вищезазначені позиції засвідчують той факт, що для забезпечення незалежної та неупередженої ВРП як органу, здатного формувати дійсно доброчесний та компетентний суддівський корпус, недостатньо визначити на конституційному рівні змішаний порядок формування з істотним превалюванням суддів у її складі. Актуальним виявилось питання забезпечення доброчесності самих членів ВРП як основного критерію, яким мають керуватись органи або суб'єкти, які їх обирають (призначають) відповідно до законодавства. Слід зазначити, що ст.9 Закону «Про Вищу раду правосуддя» передбачає конкурсні засади відбору кандидатур на обрання (призначення) членів ВРП. Положеннями цієї статті визначається крайній термін, протягом якого кандидати мають подати пакети документів для участі у конкурсі на обрання (призначення) членом ВРП, процедура їх оприлюднення, проведення секретаріатом ВРП спеціальної перевірки кандидатів, передача документів кожного з кандидатів Етичній раді та їх перевірка на відповідність вимогам професійної етики та доброчесності та інші аспекти проведення конкурсу для призначення кандидатів за квотою Президента України або обрання їх Верховною радою України. Важливо зазначити, що ч.8 ст.9 закону встановлює мінімальну кількість кандидатів, які мають бути рекомендовані для обрання на посаду члена Вищої ради правосуддя. «Такий список має містити кількість кандидатур, яка щонайменше вдвічі перевищує кількість вакантних посад членів Вищої ради правосуддя. Якщо кількість рекомендованих Етичною радою кандидатів, які відповідають критеріям професійної етики та доброчесності, є меншою за кількість кандидатів, визначену абзацом другим цієї частини, оголошується новий конкурс, що проводиться в порядку, передбаченому цим Законом» [1, ст.8].

Особливо слід підкреслити роль Етичної ради у процедурі визначення відповідності кандидатів на вакантні посади членів ВРП критеріям професійної етики та доброчесності. Цей допоміжний орган був запроваджений у результаті чергового етапу судової реформи та внесення змін до закону «Про Вищу раду правосуддя» від 14 липня 2021 року. Так, згідно

ст.9[1] закону, «Етична рада утворюється з метою сприяння органам, що обирають (призначають) членів Вищої ради правосуддя, у встановленні відповідності кандидата на посаду члена Вищої ради правосуддя критеріям професійної етики та доброчесності» [1, ст.9[1]]. Етична рада складається з шести осіб, які призначаються Головою ВРП за поданням таких суб'єктів: три кандидати від Ради суддів України, та по одному від Ради прокурорів України, Ради адвокатів України та НАПрН в особі Президії. До цього слід додати також, що згідно п.23[1] Перехідних положень закону, перший склад Етичної ради включає трьох суддів, запропонованих Радою суддів України та трьох міжнародних експертів, «запропонованих міжнародними та іноземними організаціями, які відповідно до міжнародних або міждержавних угод протягом останніх п'яти років надають Україні міжнародну технічну допомогу у сфері судової реформи та/або запобігання і протидії корупції» [1, п.23[1]]. Перший склад Етичної ради, окрім іншого, мав провести оцінку відповідності критеріям професійної етики та доброчесності всіх діючих на той час членів ВРП. Включення до першого складу Етичної ради трьох міжнародних експертів мало за мету подолання проблеми внутрішнього корпоративізму між представниками судової влади в Україні та забезпечення об'єктивної оцінки діючих членів ВРП та нових кандидатів на вакантні посади. Ще одним важливим аспектом, який заслуговує на увагу, є те, що незважаючи на допоміжний характер Етичної ради, її висновки щодо відповідності кандидатів у члени ВРП вимогам професійної етики та доброчесності є ключовими та остаточними на цьому етапі процедури добору та призначення їх на посади. Законодавством не передбачена можливість кандидата потрапити у список для обрання (призначення) членом ВРП, окрім як внаслідок отримання позитивного висновку Етичної ради та включення до такого списку. І навіть при тому, що за правовими позиціями Великою палати Верховного суду такі висновки не мають самостійного характеру, оскільки не створюють правових наслідків для кандидатів, а є лише одним з етапів процедури обрання (призначення) членів ВРП, вважаємо запровадження даного етапу ключовим у забезпеченні доброчесності її складу.

Підсумовуючи, можемо зазначити, що еволюція національного законодавства щодо процедури формування ключового органу суддівського врядування, призваного забезпечити незалежний, компетентний та доброчесний суддівський корпус, свідчить про зміщення акцентів від кількісного до якісного її складу. Лише доброчесність кожного члена ВРП може сприяти виконанню її функцій на основі реальної незалежності та неупередженості в оцінці інших суддів чи кандидатів на суддівські посади.

Список використаних джерел:

1. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#n6 (дата звернення: 04.05.2025).
2. Висновок № 10 (2007) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи про судову раду на службі суспільству: Схвалено на 8 засіданні КРЄС (Страсбург, 21—23 листопада 2007 р.), документ № CCJE (2007). URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_10_2007.pdf (дата звернення: 05.05.2025).
3. Справа «Олександр Волков проти України» (Заява № 21722/11): Рішення ЄСПЛ від 9 січня 2013 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#Text (дата звернення: 04.05.2025).
4. Що таке "європейські стандарти" судочинства і як вони повинні бути застосовані? URL: https://dejure.foundation/shcho-take-evrostandarty-sudochynstva-i-yak-vony-zastosovuutsia/
5. Мірило правовладдя: Ухвалено Венеційською Комісією на 106-му пленарному засіданні (Венеція, 11-12 березня 2016 року). https://www.venice.coe.int/images/SITE%20IMAGES/Publications/Rule%20of%20Law%20checklist%20UKR.pdf

Левчишин Вікторія Дмитрівна,
здобувач освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ХАРАКТЕРИСТИКА ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

В сучасних умовах використання електронних технологій є невід'ємною частиною життя більшості людей, тож держава, як провідний інститут організації суспільства також повинна враховувати тенденції діджиталізації задля ефективної реалізації адміністрування та взаємодії з власним населенням. У провідних державах світу все більше набирає популярності явище електронного урядування, тобто форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян.

Важливим є те, що система електронного урядування в Україні включає в себе різні аспекти цільового використання. Першим сектором відносин є «Уряд-Уряд» (G2G), основним призначенням якого є координування внутрішньої роботи. Наслідком впровадження цієї програми є скорочення бюрократичного апарату, що мінімізує витрати з державного бюджету завдяки зменшенню числа працівників, а також вплив на ефективність роботи, адже організація за допомогою цифрових технологій унеможливлює ризики «людського фактора». Існування в органах державної влади різних інформаційних систем також впливає на гласність, адже багато ресурсів існує у відкритому доступі, що дозволяє легко та безперешкодно стежити за виконанням тих чи інших завдань.

Наступним сектором відносин є «Уряд-Громадянин» (G2C). Основним цільовим спрямуванням якого є оптимізація виконання багатьох «побутових» функцій, які вимагають звернення до державних установ. До прикладу, отримання ліцензії чи подання заяви онлайн. Шляхом впровадження цієї програми і поширення її на нові сфери можна досягти не лише економії часу та бюджету, а й вплинути на мінімізацію побутової корумпованості. Іншим виявом програми G2C є «електронна демократія», тобто надання громадянам як можливості спостерігати, так і безпосередньо брати участь у вирішенні надважливих питань. Перевагою є те, що в такому виді діяльності виключається вплив територіальної віддаленості та обмежень у фізичних можливостях, що дає можливість залучати до політичного життя нових осіб. Щодо доцільності виведення «електронної демократії» в широкі кола науковці розділилися на дві групи. Одні вважають, що безпосередня демократія має поширювати свій вплив та все більше закріплюватися (можливість громадянам голосувати та обговорювати певні законопроєкти), інші ж розглядають утвердження такого рівня демократії, як процес, що повільно призведе до анархії через те, що більшість громадян є некомпетентними в справах державного управління та розглядатимуть наявність чи відсутність тих чи інших рішень лише з суб'єктивного боку [1, ст. 53-58].

Проблема реалізації розвитку електронного урядування в Україні висвітлена в постанові Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні». Причиною затримки здійснення цієї політики є низка важливих факторів. Провідним з яких є економічна криза, що унеможливлює фінансування розробки багатьох проєктів у зазначеній сфері. Окрім цього, проблемою є й недостатній рівень інформаційної безпеки, низький рівень загальносуспільної довіри та обізнаності, відсутність єдиної цифрової ідентифікації громадян і мешканців, що унеможливлює уніфікацію та ставить під загрозу особисті дані користувачів [2]. Квестією, з якою зіткнулися країни Європейського Союзу, є різноманіття технологій для функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що суперечить принципу

сумісності. Варто зважати не лише на перешкоди впровадження, а й на проблеми, які можуть спіткати державу після введення системи електронного урядування. Прозорість та відкритість діяльності органів державної влади можуть бути використані для посягань на державний лад та суверенітет. Ця ж проблема стосується й індивідуального використання: великий потенціал бази даних без чіткого визначення меж може поставити під загрозу таємницю приватного життя користувачів [3, ст. 69].

Для вирішення висвітленої проблеми необхідно проводити покрокову та тривалу роботу на різних рівнях: формувати сприятливі умови для розробницької діяльності, забезпечувати достатній рівень нормативно-правової, економічної та суспільної бази. Під час реалізації проєкту варто враховувати й те, що необхідно приділяти неабияку увагу не лише навчанню працівників, а й звичайних користувачів, а також забезпечити доступ до інформаційно-комунікаційних технологій усім верствам населення. Окрім цього, необхідно на практичному та законодавчому рівні передбачити ризики впровадження електронного урядування. До прикладу, важливо зважати на те, що збій у системі може призвести до глобальних наслідків – затримки в роботі чи втрати важливої документації.

Отже, реалізація електронного урядування є хорошою ідеєю на майбутнє, адже вдале впровадження цього курсу призведе до безлічі позитивних наслідків: економії державного бюджету, оптимізації контролю за державними органами та органами місцевого самоврядування, спрощення вирішення повсякденних питань, мінімізації корупції та багато чого іншого. Проте, варто зважати на те, що на даний момент, за умов війни, реалізація цього проєкту стає неможливою через відсутність фінансових ресурсів, непевний стан енергетичної системи, а також необхідність збереження великої кількості інформації в конфіденційності задля збереження суверенітету та його захисту від посягань країни-агресора.

Список використаних джерел:

1. Дубов Д.В., Дубова С.В. Основи електронного урядування: Навчальний посібник -К.: Центр навчальної літератури, 2006.- 176 с.
2. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 20.09.2017 № 649-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-р#Text (дата звернення: 11.05.2025).
3. Чукут С. А. Тенденції та прблеми впровадження електронного урядування в Україні. Сучасні проблеми управління*:* виклики інформаційної епохи, матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 4 жовт. 2016 р. Київ, 2017.

Лобунець Максим Сергійович,
здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОСОБЛИВОСТІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Місцеве самоврядування в Україні у період воєнного стану виконує надзвичайно важливу роль у забезпеченні життєдіяльності громад і підтриманні стабільності. Законодавство передбачає особливі механізми його функціонування в умовах надзвичайних обставин. У період воєнного стану можуть створюватися військові адміністрації населених пунктів у громадах, де органи місцевого самоврядування не здатні виконувати свої повноваження.

Начальником такої військової адміністрації може бути призначений відповідний сільський, селищний або міський голова. Водночас військові адміністрації набувають повноважень місцевого самоврядування лише після ухвалення відповідного рішення

Верховною Радою України [1] . У тих громадах, де не ведуться бойові дії та не створено військові адміністрації, сільські, селищні та міські голови отримують додаткові повноваження. Вони можуть самостійно приймати рішення з питань бюджету, кадрових призначень та інших важливих аспектів місцевого управління [2].

На період воєнного стану також спрощено процедури прийняття актів органами місцевого самоврядування та їх посадовими особами. Зокрема, на цей час скасовано вимоги щодо проведення конкурсів при прийнятті на службу, подання декларацій, проведення спеціальних перевірок та підтвердження рівня володіння державною мовою. Виконання цих вимог переноситься на мирний період [1]. Передбачено і можливість припинення повноважень органів місцевого самоврядування. Це може статися в трьох випадках: через прийняття окремого закону Верховною Радою України, через непроведення сесій районних або обласних рад у встановлені строки або внаслідок нездійснення повноважень органами місцевого самоврядування внаслідок окупації чи інших обставин.

Органи місцевого самоврядування зобов'язані взаємодіяти з військовим керівництвом та військовими адміністраціями. У разі необхідності вони погоджують виконання окремих повноважень, зокрема щодо примусового вилучення майна, а також можуть отримувати додаткові завдання, пов'язані з реалізацією заходів воєнного стану, якщо це передбачено указом Президента України. Одночасно, під час дії воєнного стану автоматично подовжується термін повноважень представницьких органів місцевого самоврядування, навіть якщо строк їхньої каденції сплив. Така міра спрямована на забезпечення безперервного функціонування влади та запобігання виникненню правового вакууму [4].

Також слід зауважити, що в умовах воєнного стану Президент України має право відсторонювати від посад тих осіб, призначення або звільнення яких належать до його компетенції. На період такого відсторонення він може делегувати виконання обов'язків іншій особі [3]. Окрім інституційних змін, місцеві органи влади відіграють провідну роль у забезпеченні базових потреб населення в умовах війни. Вони організовують розподіл гуманітарної допомоги, евакуаційні заходи, тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб та надають підтримку в найнеобхіднішому — від продуктів до медичних послуг. Завдяки безпосередньому зв'язку з громадами саме місцеве самоврядування має змогу швидко реагувати на нагальні потреби та допомагати тим, хто цього найбільше потребує.

Важливо також зазначити, що в умовах воєнного стану органи місцевого самоврядування виконують функцію ключового каналу комунікації між державою та громадянами. Вони не лише забезпечують інформування населення про безпекову ситуацію, обмеження або зміни в режимі життя, а й сприяють збереженню довіри до держави через прозорість рішень, відкритість до діалогу та залучення громади до волонтерських та оборонних ініціатив. Таким чином, місцеве самоврядування продовжує залишатися невід'ємною частиною системи національної стійкості.

Список використаних джерел:

1. Асоціація міст України (Муніципальна статистика) URL : https://auc.org.ua/ (дата звернення 13.05.2025)
2. Реформа децентралізації влади – офіційний сайт реформи URL : https://decentralization.ua (дата звернення 13.05.2025)
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану . Закон України URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text (дата звернення 13.05.2025)
4. Про місцеве самоврядування в Україні . Закон України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170) https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 13.05.2025)

Лозінська Світлана Володимирівна,
завідувач кафедри міжнародного та європейського права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ СВЯТОГО ПРЕСТОЛУ В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ

Політико-правовий статус держави Ватикан на міжнародній арені завжди був об'єктом зацікавленості багатьох вчених дослідників у сфері міжнародного права та політичних відносин. У межах держави-міста Ватикан розташовується Святий Престол, який має міжнародно-правове визнання та відповідно до цього реалізує активне та пасивне право посольства, оскільки є урядом Католицької Церкви, представляючи її на міжнародній арені. Церква, будучи світовою релігійною структурою, є поряд з тим активним учасником різноманітних політичних, економічних та культурних подій міжнародного життя. Місце і роль Святого Престолу в світовій політиці має суттєві відмінності в змісті та методах ведення міжнародної діяльності папської дипломатії і світських держав [1, с.163].

Важлива різниця в правовому статусі Ватикану та Святого Престолу полягає в тому, що вони юридично не є рівнозначними поняттями: Святий Престол має історичну перевагу в питаннях своєї місійної діяльності, яка сягає ще ранньохристиянських часів. Натомість Ватикан забезпечує діяльність Святого Престолу та є суб'єктом міжнародного права, маючи усі атрибути державності та юридично отримав цей статус відповідно до Латеранських угод 1929 року [2, с. 149]. Створення Ватикану було пізнішим кроком для гарантування часової незалежності Святого Престолу.

Латеранські угоди 1929 року між італійським урядом та Святим Престолом мали на меті вирішити «італійське питання» наслідком чого було прийняття трьох важливих документів:

1) Договору про визнання незалежності та суверенітету Святого Престолу та створення держави-міста Ватикан; 2) Конкордату, що визначає відносини між урядом і церквою в Італії; 3) Фінансової конвенції, яка передбачала компенсацію Святому Престолу за втрату Папської області у 1870 році [3].

Першим договором гарантувався нейтралітет Папи Римського у міжнародних конфліктах, якщо не було спеціального запиту на посередництво. Конкордат визначав відносини між державою та церквою, встановив державне фінансування Католицької церкви та посилив її роль в італійському суспільстві. Він також підтвердив католицизм як єдину державну релігію на той час. Латеранські угоди були підтверджені в Конституції Італії 1948 року, зміцнивши правову основу відносин між Церквою та державою.

У 1984 році до конкордату було внесено значні зміни шляхом переговорів між італійським урядом та Святим Престолом. Ці зміни включали скасування католицизму як єдиної державної релігії та коригування державного фінансування Церкви. Була запроваджена система, яка дозволяла платникам податків виділяти частину свого прибуткового податку на підтримку Католицької церкви або інших релігійних груп. Ця зміна модернізувала відносини Церкви з державою та відкрила двері для отримання фінансової підтримки іншими релігійними організаціями.

Нещодавно 13 травня 2023 року за часів понтифікату Папи Франциска був підписаний новий Основний закон (Конституція) держави-міста Ватикан, який набрав чинності 7 червня 2023 року, відповідно замінивши попередній закон від 26 листопада 2000 року [4]. Новий Закон підкреслив особливість та автономність судового устрою Ватикану щодо судоустрою Римської курії (it. *Curia romana* – сукупність керівних органів, які складають адміністративний апарат Святого Престолу).

Святий Престол є активним учасником міжнародних відносин, і задовго до створення Папської держави, надсилав і приймав дипломатичні місії. Єпископи Риму

надсилали своїх представників до різних церков, на вселенські собори, до місцевих синодів лише у справах, які стосувалися виключно внутрішньо-церковних питань. Починаючи з IX століття надсилалися представники *legati missi* (послані легати) до окремих країн, щоб вирішувалися певні питання церковного життя.

Постійне дипломатичне представництво Апостольської Столиці датується у світі XV століттям і було встановлене папами: Сікстом IV та Олександром VI. У 1492 році папа Олександром VI заснував перше постійне дипломатичне представництво при королі Іспанії. В період Середньовіччя Апостольська Столиця виступала в ролі посередника на міжнародних конгресах, сприяючи укладенню багатьох мирних договорів, у тому числі підписанню в 1648 році в Мюнстері Вестфальського мирного договору, який завершив 30-річну війну в Європі. Право папи на дипломатичну активність як глави церкви також підтвердив Віденський конгрес у 1815 році. У цей же період Апостольська Столиця налагодила нові дипломатичні відносини з мусульманськими державами Близького Сходу, зі світськими державами та дипломатичні відносини з православними державами.

Папська держава проіснувала з 754 по 1870 роки як теократична держава в Центральній Італії та займала провідне становище в період середньовіччя і нового часу. Очолювалася держава відповідно Папою Римським. Об'єднання Італії в середині XIX ст. призвело до анексії Папської області, кульмінацією якої стало включення Риму до складу Італійського королівства у 1870 році. Це позбавило папу світської влади та призвело до напружених відносин між папством та італійським урядом.

11 лютого 1929 року Святий Престол та Італія після припинення існування Папської держави підписали Латеранський договір в результаті чого було утворено державу-місто Ватикан. У статті 12 договору зазначається, що дипломатичні відносини зі Святим Престолом регулюються нормами міжнародного права.

Латеранські угоди зайняли визначне місце в історії держав як спосіб вирішення конфлікту, який формував відносини між Італією та Римським Папою протягом десятиліть. Проголосивши Ватикан незалежною державою, договір забезпечив Святому Престолу збереження духовної та світської влади, вільної від зовнішнього політичного контролю. Договір заклав основу для сучасної ролі Ватикану як релігійної, дипломатичної та культурної організації з глобальним впливом.

В Італії договір закріпив інтеграцію Риму як національної столиці та підкреслив визнання державою ролі Католицької церкви в національному житті. Підтвердження договором суверенітету Ватикану та положення конкордату впливали на італійське суспільство протягом більшої частини XX ст., відображаючи взаємопов'язаний характер релігії та політики.

Вплив Латеранського договору поширився за межі Італії, слугуючи моделлю для інших країн, які орієнтуються у відносинах між Церквою та державою. Перегляди конкордату 1984 року модернізували рамки договору, узгодивши їх із сучасними цінностями та забезпечивши роль Ватикану як суверенної держави на світовій арені. Сьогодні договір залишається наріжним каменем існування Ватикану та важливим розділом в історії відносин між Церквою та державою.

Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 року у статті 16 пункт 3 офіційно підтвердила практику, прийняту будь-якою державою перебування, щодо старшинства представника Святого Престолу в дипломатичному корпусі [5]. Дипломатичних представників Папи Римського називають Апостольськими Нунціями, які представляють Папу у його відносинах з католицьким духовенством та вірними у певній країні, також нунції можуть вважатися дуаєнами місцевого дипломатичного корпусу.

Дипломатична служба Святого Престолу є важливим інструментом його міжнародної діяльності, спрямованої на підтримку відносин з державами та міжнародними організаціями, а також на забезпечення діяльності Католицької Церкви у всьому світі. Одним із завдань дипломатичної служби є забезпечення свободи та ефективності місії Католицької Церкви, сприяння миру, справедливості та загальному благу у міжнародних

відносинах. Очолюється дипломатична служба Державним секретаріатом, зокрема Секцією з відносин з державами та міжнародними організаціями. Святий Престол здійснює свою дипломатичну діяльність як «*soft power*» – «м'яка сила», спираючись на моральне переконання й етичне лідерство, задля сприяння справедливості, миру та солідарності в міжнародному масштабі. Концепція «*soft power*» означає також здатність держави досягати своїх цілей не через примус чи оплату, а завдяки привабливості культури, політичних цінностей і зовнішньої політики [6].

Список використаних джерел:

1. Гев'юк А. Дипломатична діяльність Святого Престолу в сучасних міжнародних відносинах. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Ужгород, 2010. Вип. 14. С.161-165
2. Данилюк І. В. Святий Престол і Ватикан: Особливості міжнародної правосуб'єктності. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського* . Серія: Історичні науки. 2023. №2. Том 34 (73) С.148-154
3. Lateran Treaty: History and Major Facts about the Treaty that Established an Independent Vatican City. URL: https://worldhistoryedu.com/lateran-treaty-history-and-major-facts-about-treaty-that-established-an-independent-vatican-city/
4. Папа підписав нову Конституцію Держави-Міста Ватикан. *CREDO*. Ватикан 13 травня 2023 URL: https://credo.pro/2023/05/346704;

Our History. Permanent observer mission of the Holy See to the United Nations. URL: https://holyseemission.org/index.php;

Byrnes T. A. Sovereignty, Supranationalism, and Soft Power: The Holy See in International Relations. *The Review of Faith & International Affairs*. 2017. №15(4), P.6–20. URL: https://doi.org/10.1080/15570274.2017.1392140
5. ВІДЕНСЬКА КОНВЕНЦІЯ про дипломатичні зносини. (Конвенцію ратифікували із застереженням Указом Президії ВР СРСР № 2208-VI від 11.02.64 Указом Президії ВР УРСР від 21.03.64) URL: https://iplex360.com.ua/npa.php?code=995_048
6. Дипломатія Святого Престолу важлива його «позитивним нейтралітетом» *CREDO.* 08 липня 2024р. URL: https://credo.pro/2024/07/368771

Магновський Ігор Йосифович,
професор кафедри загальноправових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР ОРГАНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ДЕМОКРАТИЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Упродовж останніх десятиліть Україна впевнено крокує складним, але незворотним шляхом демократичних перетворень, тісно пов'язаних із європейським курсом. Ключовим елементом даного процесу є модернізація системи публічної влади як із погляду її інституційної структури, так і засад її функціонування. Адже європейський вектор розвитку публічних інституцій суспільства визначається прихильністю до демократичних цінностей, верховенства права, захисту прав людини, а також принципів прозорості та відповідальності влади перед громадянами.

Європейські стандарти публічного управління засвідчують, що публічна влада в країнах ЄС функціонує на основі принципів добровільного врядування, які були визначені, зокрема, Радою Європи та Європейською комісією. Ці принципи включають: законність та верховенство права; ефективність і результативність управління; відкритість, прозорість і доступ до інформації; участь громадян у прийнятті рішень; етичну поведінку та боротьбу з

корупцією; рівність і недискримінацію.

Для України указані принципи стали дороговказами реформ, закріпленими в Угоді про асоціацію з ЄС (2014), яка визначає необхідність наближення національного законодавства та практик управління до європейських стандартів.

Із 2014 року Україна активно реалізує реформу децентралізації, яка спрямована на передачу повноважень і ресурсів від центральної влади до місцевих громад. Вона відповідає європейській моделі субсидіарності та сприяє розвитку локальної демократії. Так реформа державної служби розпочалась із прийняттям Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року, що стало рушійним кроком до деполітизації, підвищення професіоналізму, прозорості та доброчесності держслужбовців, що відповідає європейським стандартам управління [1].

Своєю чергою електронне урядування та відкритість влади передбачає ініціативи у сфері цифровізації (сервіси «Дія», електронні закупівлі Prozorro, відкриті реєстри тощо) підвищили прозорість дій влади та сприяють подоланню корупції. Як наголошують дослідники, вітчизняний і зарубіжний досвід конституційно-правових засад організації та здійснення публічної влади й цифрова трансформація суспільства всього світу стає інноватором і потужним імпульсом для впровадження сучасної моделі державного управління – державного управління за результатами, за швидкими змінами та інноваціями [2, с. 509].

Звісно не обходиться і без викликів на шляху до європейської моделі, де **п**опри значний поступ, українська система публічної влади все ще стикається із низкою проблем: недостатній рівень довіри громадян до інститутів влади; політизація кадрових рішень; нерівномірне впровадження реформ у регіонах; опір старих еліт демократичним змінам. недостатній рівень реалізації принципу підзвітності; формальний характер участі громадян у прийнятті рішень; гальмування конституційної реформи через політичні суперечності; вплив війни на стабільність інституцій.

Окрім того, війна накладає додаткові обмеження на темпи реформ, хоча водночас стимулює згуртованість суспільства та посилення європейської ідентичності.

Зобов’язання України відповідати стандартам Ради Європи та Європейського Союзу посилили роль принципів демократичного врядування, субсидіарності, участі громадян у прийнятті рішень.

В Україні триває процес інтеграції європейських стандартів у сферу публічної влади, що є важливою складовою демократичних перетворень. Цей процес охоплює різноманітні аспекти, зокрема законотворчу діяльність, реформу публічної адміністрації, децентралізацію та громадянську участь. І саме, забезпечення ефективного механізму участі інститутів громадянського суспільства у здійсненні публічної влади є необхідною умовою для досягнення європейських стандартів демократії..

У перспективі для України важливим є завершення реформи місцевого самоврядування, оновлення Конституції у частині децентралізації, посилення цифрової трансформації влади та подальше утвердження демократичних практик.

Таким чином, інтеграція європейських стандартів у сферу публічної влади є ключовим елементом демократичних перетворень в Україні, що сприяє її розвитку як соціальної держави, підвищенню ефективності управління та зміцненню довіри громадян до органів влади.

Отже, європейський вимір публічної влади в Україні є не лише декларацією – це конкретизована стратегія демократичного розвитку, що охоплює глибокі трансформації суспільно-політичних та державно-правових інституцій, процедур і цінностей, а також передбачає дієвий перехід від зовнішнього орієнтиру до внутрішнього імперативу модернізації. Інтеграція європейських принципів управління сприяє побудові прозорої, ефективної та підзвітної влади, яка здатна реагувати й змістовно відповідати на сучасні виклики. Водночас, успіх зазначеного процесу залежить від сталості реформ, активної участі громадян і непохитної політичної волі еліт. Реалізація європейських стандартів

управління є не лише умовою євроінтеграції, а й передумовою побудови сталої демократії, правової держави та справедливого громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Про державну службу: Закон України 10 грудня 2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради.* 2016. № 4. Ст. 43. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text

2. Сторожилова У. Л. Конституційно-правові засади організації та здійснення публічної влади в період цифрової трансформації України. *Правові засади організації та здійснення публічної влади:* збірник тез IV Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 2–6 березня 2021 року). – Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021.С. 508–511.

Мазур Вероніка Олегівна,

здобувачка вищої освіти на магістерському рівні, юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЦИФРОВІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ:ПРАВОВІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Упродовж останнього десятиліття цифровізація стала визначальним трендом розвитку публічного управління в Україні. Особливої актуальності цей процес набув у сфері надання адміністративних послуг, що є одним із ключових елементів взаємодії держави з громадянами. В умовах воєнного стану та після початку повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році, потреба в оперативному та дистанційному доступі до послуг набула критичного значення.

Ключовим інструментом цифровізації стала національна платформа «Дія», яка поєднує портал електронних послуг та мобільний застосунок. Через неї громадяни можуть отримати десятки найпопулярніших адміністративних послуг, включаючи реєстрацію, подачу заяв, оформлення документів тощо. Завдяки інтеграції з державними реєстрами «Дія» виконує функцію цифрового «посередника» між громадянином і державою.

Разом з тим, цифровізація адміністративних послуг висуває нові виклики до правового регулювання. Передусім, це питання нормативного визначення юридичного статусу електронних документів, дій, цифрових підписів та результатів адміністративних процедур, здійснених в електронній формі. У чинному законодавстві ще залишаються прогалини та неузгодженості, які можуть створювати правову невизначеність у відносинах між суб'єктами.

Особливої уваги потребує правове регулювання електронної ідентифікації. В Україні застосовуються кілька інструментів для підтвердження особи онлайн: BankID, MobileID, електронний підпис (КЕП). Водночас, немає єдиного комплексного нормативного акту, який би детально регламентував процес, рівні довіри до кожного виду ідентифікації, та їх відповідність європейським стандартам.

Крім того, важливо враховувати виклики, пов'язані з цифровою нерівністю. Частина населення (особливо літні люди, мешканці сільської місцевості, особи з інвалідністю) досі мають обмежений доступ до мережі Інтернет або не володіють базовими цифровими навичками. Таким чином, існує ризик порушення принципу рівного доступу до адміністративних послуг, що потребує розробки та закріплення у законодавстві альтернативних форм подання заяв, отримання консультацій тощо.

Ще одним надзвичайно чутливим аспектом є захист персональних даних. Електронні сервіси оперують великими обсягами інформації про фізичних осіб, включаючи

ідентифікаційні дані, медичну інформацію, дані про місце проживання, майно, тощо. Питання кіберзахисту, безпеки державних реєстрів та прозорості обробки даних набувають першорядного значення у контексті активного впровадження електронних адміністративних послуг. З огляду на зростання обсягів інформації, що обробляється в цифровому форматі, особливо актуальним стає захист персональних даних користувачів. Це стосується не лише технічної безпеки інформаційних систем, а й організаційних заходів, спрямованих на запобігання несанкціонованому доступу, втраті або витоку інформації. Особливу увагу слід приділяти тому, як держава забезпечує права громадян щодо контролю за використанням їхніх даних, можливості виправлення, видалення або обмеження їх обробки. На цьому тлі Закон України «Про захист персональних даних» [1] виявляється застарілим і не повною мірою відповідає викликам цифрової епохи. Його положення не охоплюють новітні механізми обробки даних, такі як автоматизоване прийняття рішень або алгоритмічна обробка великих масивів інформації, що дедалі частіше використовуються в сучасних цифрових сервісах. У зв'язку з цим актуальною є потреба у приведенні українського законодавства у відповідність до стандартів Європейського Союзу, передусім до положень Загального регламенту про захист даних (GDPR) [2]. Впровадження вимог GDPR дозволить встановити чіткі правила обробки даних, визначити обов'язки розпорядників інформації та гарантувати ефективні механізми захисту прав суб'єктів персональних даних. Це також сприятиме підвищенню довіри громадян до цифрових послуг, що є необхідною умовою їх успішного розвитку.

Крім того, важливо забезпечити прозорість роботи державних реєстрів, їхню взаємну сумісність та технічну захищеність, оскільки саме вони є основою для функціонування більшості електронних адміністративних сервісів [3, с. 87]. Будь-які збої, маніпуляції чи порушення в роботі таких реєстрів можуть мати серйозні юридичні наслідки, зокрема в частині правомірності наданих адміністративних послуг. Враховуючи ці аспекти, цифрова трансформація повинна супроводжуватись системним удосконаленням нормативно-правового забезпечення у сфері кібербезпеки та захисту персональних даних.

Також доцільно згадати про необхідність нормативного закріплення принципів цифрових прав людини в адміністративному процесі. До таких принципів можна віднести право на доступ до цифрових сервісів, право на приватність, на захист від автоматизованих рішень тощо [3, с. 77].

У контексті євроінтеграційного курсу України важливим є приведення національного правового регулювання у відповідність до норм і практик Європейського Союзу. Це стосується як технічних стандартів (електронна ідентифікація, сумісність систем), так і організаційно-правових підходів до захисту прав суб'єктів адміністративного процесу.

Отже, цифровізація адміністративних послуг створює підґрунтя для побудови прозорої, ефективної та клієнтоорієнтованої системи публічного управління. Проте для повноцінного функціонування цієї системи необхідна модернізація нормативної бази, яка повинна бути системною, узгодженою та орієнтованою на потреби користувача. У підсумку, перспективи розвитку цифрових адміністративних послуг в Україні тісно пов'язані з належним правовим забезпеченням, дотриманням принципів верховенства права, а також із забезпеченням балансу між інноваціями та правами людини. Лише за умов ефективного правового регулювання цифровізація здатна стати інструментом реального покращення якості взаємодії держави з громадянами.

Список використаних джерел:

1. Про захист персональних даних. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text.

2. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист

даних). *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text.

3. Bondarenko S., Liganenko I., Mykytenko V. Transformation of public administration in digital conditions: world experience, prospects of Ukraine. Social Development and Security. 2020. № 10.2. P. 76—89

Малишева Наталія Рафаелівна,
головний науковий співробітник відділу проблем аграрного, земельного, екологічного та космічного права Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, докторка юридичних наук, професорка, акад. НАПрН України

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В ДОВКІЛЛЕВІЙ СФЕРІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне російське вторгнення в Україну та здійснювані тут воєнні дії спричинили переформатування державної екологічної політики, зміщення пріоритетів з забезпечення довгострокового сталого розвитку на безпекові чинники, пов'язані з подоланням екологічних наслідків воєнних дій. В результаті основною метою публічного управління в довкіллевій сфері стало забезпечення базового рівня екологічної безпеки на територіях, уражених бойовими діями (пошкоджені лісові масиви, земля, водні ресурси, об'єкти природно-заповідного фонду, критичної інфраструктури тощо).

Суттєвий вплив на функціонування органів публічної влади справило введення в Україні воєнного стану, що триває вже четвертий рік [1]. Діяльність військових адміністрацій вплинула на перерозподіл функціонального навантаження органів публічного управління в бік централізації прийняття управлінських рішень [2], перехід певних повноважень в екологічній сфері від цивільних органів до новостворених, пристосованих до умов війни.

Зазнають змін умови здійснення ключових функцій державного управління в сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів: моніторинг, облік, контроль, забезпечення участі громадськості, юридична відповідальність. Так, процедури моніторингу та обліку природних ресурсів змушені адаптуватись до умов ведення воєнних дій та тимчасової окупації певних територій, знищення або недоступності значної кількості пунктів та станцій спостережень, недостатності кваліфікованого персоналу для здійснення відповідних функцій. Все це потребує безпрецедентного залучення методів дистанційного зондування Землі (використання супутникових даних, інформації з безпілотних літальних апаратів та ін.).

В умовах воєнного стану спрощуються процедури доступу до природних ресурсів, що несе загрозу їх нераціонального використання. Законодавчими змінами вводяться спрощені процедури видобутку корисних копалин або вирубки лісу для воєнних потреб, хоча й встановлюються застереження, що це має відбуватися із забезпеченням мінімального впливу на довкілля. Так, після введення в Україні воєнного стану було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану» [3], який, зокрема, передбачив певне спрощення дозвільних процедур і скасування ряду правових бар'єрів для оперативного забезпечення видобутку стратегічної сировини. До прикладу, змінами до ст. 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» надано військовим адміністраціям населених пунктів на відповідній території повноваження щодо надання дозволів на користування надрами (крім нафти і газу). На період дії воєнного стану було зупинено дію частини п'ятої ст. 39 Закону України «Про тваринний світ», якою, зокрема, встановлено низку обмежень та заборон на період розмноження диких тварин (з 1 квітня до 15 червня):

проведення робіт та заходів, які є джерелом підвищеного шуму та неспокою, здійснення всіх видів рубок на лісових відтворювальних ділянках, на територіях природно-заповідного фонду та ін. Внесенням змін до Лісового кодексу України (зокрема, до ст. 19) спрощуються деякі процедури отримання дозволів на лісокористування.

Крім того, непоодинокими є випадки, коли тимчасове спрощення окремих дозвільних процедур використання природних ресурсів здійснюється не законодавчим шляхом, а через накази Міндовкілля або рішення військових адміністрацій. До прикладу, наказами Міндовкілля було встановлено спрощене погодження дозволів на спецводокористування для підприємств критичної інфраструктури. А рішеннями ОВА кількох областей (Волинської, Житомирської, Рівненської) ухвалювались тимчасові рішення щодо дозволу на санітарні рубки без участі контрольних органів та чимало інших.

Участь громадськості у прийнятті важливих управлінських рішень завжди була ключовою ознакою екологічної сфери. В умовах воєнного стану така участь суттєво обмежується. Так, у багатьох регіонах скасовуються або проводяться формально публічні слухання щодо будівництва чи реконструкції промислових та інших об'єктів. У зв'язку з безпековими ризиками закривається доступ до певних видів екологічно важливої інформації (наприклад, про забруднення води, повітря, стан об'єктів підвищеної екологічної небезпеки). В умовах воєнного стану допускаються спрощені процедури оцінки впливу на довкілля, що обмежує можливість громадськості впливати на рішення, що приймаються. Водночас екологічно активна громадськість шукає нові способи впливу на публічну довкіллєву політику. В результаті, незважаючи на обмеження, в деяких сферах спостерігається навіть розширення громадянської участі. Це, зокрема, непоодинокі ініціативи громадського моніторингу забруднень; волонтерські рухи з відновлення пошкодженої природи, екоактивізм у ініціюванні розроблення законопроєктів щодо повоєнного відновлення на засадах «зеленої реконструкції» тощо. Все це демонструє новий баланс між потребами оборони держави та правом громадськості на участь у прийнятті екологічно важливих рішень, який під час війни помітно змістився в бік національної безпеки (з екологічною безпекою як її неодмінною складовою).

Важливою тенденцією здійснення публічної влади в сфері охорони довкілля в умовах воєнного стану стала поява нових інституційних механізмів фіксації екологічних злочинів, вчинених в результаті збройної російської агресії. Оцінка шкоди довкіллю стає вагомим елементом публічного адміністрування. Цей процес охоплює кілька важливих аспектів. Так, при Державній екологічній інспекції України (ДЕІ) створено *Оперативний штаб із фіксації екологічних злочинів* [4], завдяки якому інформація для експертів та фахівців, що здійснюють збір, обробку та узагальнення інформації про екологічні злочини, розміщена на одному ресурсі.
Тут збираються та систематизуються дані про екозлочини для використання в судових процесах, у тому числі міжнародних. У структурі ДЕІ було запроваджено спеціалізовані мобільні групи з оперативного виїзду на місця екологічних інцидентів. Їхня діяльність включає відбір проб, фіксацію наслідків атак на промислові об'єкти, оцінку шкоди довкіллю. Крім того, розгорнуто роботу *Центру оперативного реагування на екологічні загрози при ДЕІ*, що дозволяє швидко обробляти інформацію та ухвалювати рішення. Діють цифрові платформи для залучення громадськості до моніторингу, зокрема проєкт *"ЕкоЗагроза"* [5], де громадяни можуть повідомляти про випадки забруднення чи руйнування природних об'єктів унаслідок бойових дій. Важливим інструментом також стала платформа *"SaveEcoBot"* [6], що забезпечує інтеграцію з державними реєстрами і дозволяє стежити за станом повітря і води в реальному часі.

В проєктах кількох стратегічних і методичних документів відновлення України неодмінно присутні заходи екологічного спрямування, що серед іншого передбачають створення окремої системи екологічного аудиту постраждалих територій. Затверджено нові методики визначення шкоди і збитків, завданих природним ресурсам України (землі,

водним, лісовим ресурсам, об'єктам природно-заповідного фонду та ін.) внаслідок російської збройної агресії.

Таким чином, умови воєнного стану істотно вплинули на функціонування публічної влади у довкіллевій сфері. Основним результатом такого впливу є зміщення пріоритетів від чинника забезпечення сталого розвитку у бік безпеки та оборони, обмеження доступу до екологічної інформації, спрощення процедур у сфері природокористування, а також зростання ризиків для довкілля через воєнні дії. Водночас зберігається необхідність дотримання основних принципів і норм міжнародного та національного екологічного права, що формує виклик для балансування між оборонними потребами і збереженням довкілля.

Список використаних джерел:

1. А.М. Кучук. Реформування публічного управління в умовах воєнного часу: аксіологічний аспект. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2024. № 12.
2. І.В. Криворучко. Публічне управління в умовах війни: виклики та перспективи. Теорія та практика державного управління. 2023. № 2 (77). С. 38-53.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період : Закон України від 15.03.2022 р. No 2132-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-20#Text.
4. Екополітика. URL: https://ecopolitic.com.ua/ua/news/v-operativnogo-shtabu-z-fiksacii-ekozlochiniv-z-yavivsya-sajt-chim-ce-dopomozhe/.
5. «ЕкоЗагроза» - фіксація фактів заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу. https://www.dei.gov.ua/post/ekozagroza-fiksatsiya-faktiv-zapodiyannya-shkodi-navkolishnomu-prirodnomu-s.
6. SaveEcoBot**.** Єдина в України екологічна система**.** URL: https://www.saveecobot.com**.**

Манюк Денис Валерійович,

аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

БЮДЖЕТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВИХ ЗАГАЛЬНИХ СУДІВ: НАЦІОНАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Бюджетне забезпечення є основою функціонування будь-якої державної інституції, визначаючи рівень її спроможності ефективно виконувати покладені на неї завдання. Раціональне та достатнє фінансування сприяє стабільності, розвитку та підвищенню якості надання послуг у різних сферах, зокрема в системі правосуддя.

Окрему увагу слід приділити бюджетному забезпеченню місцевих загальних судів, які виконують ключову роль у забезпеченні прав і свобод громадян. В Україні ця сфера стикається з низкою викликів, зокрема недостатнім фінансуванням, диспропорцією у розподілі коштів та потребою в удосконаленні механізмів бюджетного планування.

Згідно з проектом Державного бюджету на 2024 рік, на забезпечення функціонування правосуддя в місцевих та апеляційних судах, а також діяльність органів і установ системи правосуддя було передбачено 20,53 млрд грн, з яких 17,33 млрд грн становили видатки загального фонду [1]. У 2025 році заплановано збільшення фінансування судової влади. Зокрема, на підтримку місцевих та апеляційних судів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України та Служби судової охорони передбачається 22 млрд грн, з яких 18,49 млрд грн буде спрямовано через загальний фонд, а залишок – через спеціальний фонд [2]. Порівняння з 2024 роком свідчить про приріст

фінансування: у 2024 році на ці самі цілі було передбачено 20,59 млрд грн, з яких 17,39 млрд грн складали видатки загального фонду. Отже, у 2025 році заплановано збільшити фінансування за загальним фондом на 1,1 млрд грн.

Незважаючи на збільшення бюджетних асигнувань, існують суттєві виклики, що потребують уваги:

1. Незмінність прожиткового мінімуму. Прожитковий мінімум для визначення окладів суддів залишився на рівні 2102 грн, що може мати негативні наслідки для мотивації суддів та їхнього соціально-економічного становища.

2. Дефіцит фінансових ресурсів. За даними Вищої ради правосуддя, загальна потреба апеляційних та місцевих судів, а також органів та установ системи Державної судової адміністрації у фінансуванні на 2025 рік оцінюється в 36,27 млрд грн, тоді як фактично передбачено лише 22,11 млрд грн.

3. Залежність від спеціального фонду. Частина фінансування, що виділяється на судову систему, залежить від надходжень до спеціального фонду, основним джерелом якого є судовий збір. Це створює ризик нестабільності у фінансуванні в разі коливань надходжень [3].

Фінансування судової системи місцевих судів є критично важливим для забезпечення ефективності та незалежності правосуддя, що є основою функціонування демократичних інститутів в європейських країнах. Європейський досвід свідчить про застосування різноманітних підходів до фінансування судів, що сприяють зміцненню верховенства права та підвищенню довіри громадян до судових інституцій. В більшості європейських держав фінансування судової системи здійснюється через державний бюджет, що підкреслює необхідність забезпечення незалежності судової влади від інших гілок влади. Рівень бюджетного фінансування судової системи залежить від кількох факторів, зокрема економічного розвитку, правової традиції та актуальних соціально-політичних умов. Загалом спостерігається тенденція до збільшення бюджетних асигнувань на підтримку судової системи, особливо в умовах зростання складності судових справ і необхідності інтеграції новітніх технологій у судовий процес.

Фінансування місцевих загальних судів є важливим компонентом забезпечення ефективності правосуддя. Європейський досвід демонструє різноманітні підходи до бюджетного забезпечення судової системи, що враховують національні особливості та специфіку викликів.

У країнах, таких як Фінляндія, Франція та Нідерланди, реалізовано модель бюджетування, орієнтовану на досягнення високої ефективності. Цей підхід включає детальну оцінку бюджетних потреб, чітко визначені процеси бюджетного асигнування, застосування показників та критеріїв для розподілу фінансів, а також встановлення балансу між результативністю судових органів та необхідністю забезпечення їхньої незалежності та підзвітності. Особлива увага приділяється наданню керівникам судів певної автономії у розподілі ресурсів, що дозволяє ефективно поєднувати незалежність судової влади з її обов’язком відповідати за використання фінансових ресурсів. Дослідження демонструють, що така система бюджетування здатна значно підвищити якість правосуддя. Наприклад, аналіз практик трьох європейських країн показав, що різні підходи до бюджетного забезпечення безпосередньо впливають на ефективність судової системи, зокрема в аспекті оцінки потреб та критеріїв фінансування, що сприяє поліпшенню правосуддя [4, с. 24–46].

У Швеції на 2025 рік заплановано витрати на судову систему на 3,46 млрд шведських крон (приблизно 335 млн доларів США) з метою посилення боротьби зі злочинністю. Загальний бюджет на судову систему в 2025 році складе 86,7 млрд крон. Це збільшення фінансування підкреслює прагнення уряду забезпечити громадську безпеку та ефективність судових процедур [5].

У Нідерландах у 2024 році було виділено 9 млн євро на підтримку спроможностей Офісу Генерального прокурора та судової влади України, а також ще 8 млн євро для підтримки стабілізації деокупованих територій через Консультативну місію ЄС. Ці кошти

свідчать про міжнародну солідарність та підтримку реформ в українській судовій системі [6].

Європейський досвід також демонструє, що укрупнення судів не завжди призводить до економії коштів чи підвищення ефективності. Наприклад, дослідження в Данії показали, що розмір суду та його географічне розташування не мають значного впливу на ефективність роботи судів. Навпаки, менші суди часто показували кращі результати щодо часу розгляду справ. Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи наголошують на важливості комплексного підходу до реформування судової мережі, враховуючи широкий спектр факторів, а не обмежуючись лише економічними аспектами [7].

Висновок. Отже, враховуючи заплановане збільшення бюджетних асигнувань на судову систему України, проблеми з фінансуванням залишаються актуальними через дефіцит необхідних коштів та залежність від нестабільних надходжень до спеціального фонду. Це створює ризики для ефективного функціонування судових органів та їхньої незалежності. Європейський досвід свідчить про необхідність детальної оцінки бюджетних потреб, забезпечення автономії судових органів у розподілі ресурсів та стабільного фінансування, що безпосередньо сприяє підвищенню якості правосуддя. В Україні потребує вдосконалення механізм бюджетного планування та інтеграції міжнародної підтримки для оптимізації процесів фінансування судової системи. Урахування європейських практик сприятиме підвищенню ефективності та стабільності правосуддя в Україні.

Список використаних джерел:

Бюджет – 2024 – скільки отримає кожен суд, таблиця. *Судово-юридична газета.* URL: https: // sud. ua / uk / news / publication / 280890-byudzhet – 2024-skolko-poluchit-kazhdyy-sud-tablitsa (дата звернення: 13.03.2025).

Кабмін в бюджеті на 2025 рік пропонує збільшити фінансування судовій владі. *Судово-юридична газета*. URL: https: // sud. ua / uk / news / publication / 315338-kabmin-v-byudzhete-na – 2025-god-predlagaet-uvelichit-finansirovanie-sudebnoy-vlasti (дата звернення: 14.03.2025).

Фінансування судової влади у 2025 році залишиться на рівні поточного року – проект бюджету. *Судово-юридична газета*. URL: https: // wrt. sud. ua / uk / news / publication / 310671-finansirovanie-sudebnoy-vlasti-v – 2025-godu-ostanetsya-na-urovne-tekuschego-goda-proekt-byudzheta (дата звернення: 14.03.2025).

Віапіана Ф. Фінансування судової системи: як система бюджетування впливає на правосуддя? порівняльний аналіз на прикладі трьох досліджень. *Слово національної школи суддів України,* № 2/(27). 2019. С. 24–46.

Швеція збільшить фінансування на судову систему для посилення боротьби зі злочинністю. *Європейська правда*. URL: https: // www. eurointegration. com. ua / news / 2024 / 09 / 11 / 7193956/ (дата звернення: 14.03.2025).

Нідерланди виділяють кошти для посилення можливостей судового сектору України та на проект з підтримки стабілізації деокупованих територій. *Інтерфакс-Україна*. URL: https: // interfax. com. ua / news / general / 952290. html (дата звернення: 14.03.2025).

Дорога до якісного правосуддя. Як європейський досвід може допомогти реформі судової системи України. *LexInform: Правові та юридичні новини, юридична практика, коментарі*. URL: https: // lexinform. com. ua / dumka-eksperta / doroga-do-yakisnogo-pravosuddya-yak-yevropejskyj-dosvid-mozhe-dopomogty-reformi-sudovoyi-systemy-ukrayiny/ (дата звернення: 14.03.2025).

Марусик Юлія Олександрівна,
студентка 3 курсу факультету публічного управління Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВІД СВАВІЛЛЯ ДО СПРАВЕДЛИВОСТІ: СУДОВИЙ МЕХАНІЗМ ОСКАРЖЕННЯ ДІЙ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ

У сучасному демократичному суспільстві захист прав і свобод громадян від неправомірних дій державних органів є однією з ключових функцій правової держави. Адміністративне судочинство виступає ефективним інструментом забезпечення цього захисту [2], дозволяючи громадянам оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень.

Значення цього питання зростає в контексті посилення ролі судової влади як гаранта дотримання прав людини на тлі реформування системи державного управління в Україні.

Незважаючи на існування відповідної правової бази [1],[2],[3], практика застосування механізму судового захисту прав громадян у сфері публічно-правових відносин залишається недосконалою. Основними проблемами є: формальний підхід судів до розгляду справ, складність доказування неправомірності дій органів влади, затягування строків судового розгляду, низький рівень правової обізнаності громадян.

Правовою основою механізму оскарження дій державних органів є Конституція України [1], Кодекс адміністративного судочинства України (КАСУ) [2], Закон України «Про судоустрій і статус суддів» [6], а також міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України. Конституційні положення — зокрема, статті 55 та 129 — гарантують право кожного на судовий захист [1] і визначають принципи судочинства: верховенство права, рівність учасників процесу, гласність та право на апеляційне оскарження. КАСУ, своєю чергою, регламентує механізм звернення до суду, вимоги до адміністративного позову та інші етапи процесуального руху справи, тим самим створюючи процедурну основу для реалізації прав громадян [2].

У науковій літературі адміністративне судочинство розглядається як ключовий інструмент громадського контролю за владою. Так, Андрій Крусян стверджує, що предметом адміністративного судового права є відносини між адміністративними судами та суб'єктами владних повноважень [3]. Вікторія Бондаренко розглядає адміністративне судочинство як інструмент забезпечення прав фізичних та юридичних осіб [4]. Валерій Колпаков підкреслює, що адміністративне судочинство є формою реалізації принципу верховенства права у відносинах «людина — держава», що потребує постійного вдосконалення, особливо в аспектах процесуальної рівності та належного доказування [5].

Утім, реальна практика свідчить про ряд системних недоліків, що перешкоджають ефективності судового механізму. Однією з найпоширеніших проблем є формалізм у розгляді справ. Наприклад, у випадках оскарження рішень щодо нарахування субсидій або пенсійного забезпечення, суди нерідко обмежуються перевіркою формальних ознак рішення органу влади, не аналізуючи фактичні обставини, які могли суттєво вплинути на зміст прийнятого рішення. Це призводить до того, що навіть явно несправедливі рішення залишаються в силі.

Не менш серйозною є складність процесу доказування. Громадяни, які подають позови проти органів державної влади, часто не мають повного доступу до документів і доказів, якими оперує орган влади. Наприклад, у справах, що стосуються земельних питань або розміщення об'єктів інфраструктури, позивачі стикаються з тим, що їм відмовляють у наданні доступу до містобудівної документації [2], планів територій або висновків експертиз, які є у розпорядженні відповідача. Це створює суттєвий дисбаланс у можливостях сторін.

Окрему категорію становлять труднощі з ефективною реалізацією права на звернення до адміністративного суду. Незважаючи на проголошене право кожного на

судовий захист, на практиці багато громадян, зокрема похилого віку, осіб з інвалідністю або малозабезпечених, зіштовхуються з бар'єрами в доступі до судового процесу. Йдеться не лише про фізичну або інформаційну недоступність судів, а й про недостатню поінформованість щодо можливостей адміністративного оскарження дій держави, низький рівень правової культури та відсутність спеціалізованої допомоги в підготовці адміністративного позову. У результаті такі категорії осіб не можуть ефективно захистити свої права, наприклад, у випадках оскарження дій управлінь соціального захисту або реєстраційних служб.

Щоб змінити ситуацію, необхідно впроваджувати інституційні зміни. По-перше, важливо забезпечити процесуальну рівність сторін. Це передбачає обмеження або скасування процесуальних переваг для органів державної влади, зокрема таких як скорочені строки реагування, автоматичне визнання достовірності документів тощо. Також варто передбачити механізми, які зобов'язують органи влади активно співпрацювати з судом, зокрема — надавати повну й правдиву інформацію, а не використовувати право на мовчання як інструмент для уникнення відповідальності.

По-друге, необхідно удосконалити процедури оцінки доказів. Це означає, що суд має активно брати участь у зборі й витребуванні доказів, особливо коли сторона, що потребує захисту, не має до них доступу. Запровадження презумпції недобросовісності адміністративного акта у разі порушення ним прав особи — це своєрідний засіб балансування процесуальної сили між громадянином і владою [3]. Такий підхід змусить органи влади ретельніше обґрунтовувати свої рішення.

По-третє, необхідно вдосконалити механізми забезпечення рівного доступу до адміністративного судочинства. Це включає не лише розширення інформаційної підтримки та правової просвіти громадян щодо можливостей адміністративного оскарження, але й запровадження спрощених процедур звернення до суду, зокрема в електронній формі. Особливу увагу слід приділити вразливим категоріям населення — особам похилого віку, людям з інвалідністю, малозабезпеченим, для яких участь у судовому процесі у справах щодо пенсій, соціальних виплат, реєстрації статусу ВПО тощо є життєво необхідною. Запровадження інструментів процесуальної підтримки, консультаційних сервісів при судах та спеціалізованих інформаційних кампаній сприятиме реальному доступу громадян до правосуддя. [6].

І нарешті, важливо запровадити реальні механізми відповідальності державних службовців. Це стосується як матеріальної, так і дисциплінарної відповідальності за зловживання владою, неправомірні дії або бездіяльність, невиконання судових рішень. Ефективним засобом може стати створення публічного реєстру таких випадків, що сприятиме відкритості й публічному контролю за якістю роботи посадових осіб.

Такий підхід не лише зміцнить довіру до судової системи, а й утвердить відчуття справедливості в суспільстві, що є основою для формування дієвої демократії та ефективного правового регулювання.

Таким чином, адміністративне судочинство є важливою складовою механізму забезпечення справедливості у правовій державі. Воно виконує не лише юридичну, а й суспільну функцію — слугує індикатором реального стану верховенства права в державі. Через адміністративне судочинство громадянин має можливість не тільки захистити свої права, але й вплинути на процес підзвітності та відкритості органів влади.

Лише за умов послідовної політичної волі, професійного зростання суддівського корпусу, широкого залучення громадськості та підтримки з боку фахових правозахисних інституцій ми зможемо досягти того рівня справедливості, якого потребує сучасне українське суспільство. Адже мова йде не просто про судовий процес — мова йде про цінність людської гідності, яку держава зобов'язана захищати у будь-яких обставинах.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141.
2. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. №35-36. Ст. 446.
3. Крусян А. П. Адміністративне судочинство України: теоретико-практичні аспекти. К. : Юрінком Інтер, 2020. 298 с.
4. Бондаренко В. І. Адміністративне судочинство як засіб забезпечення прав громадян. Юридичний журнал. 2019. №2. С. 45–48.
5. Соціальні права та їх захист адміністративним судом: зб. матеріалів ІІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 4 вересня 2020 р.). – Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2020. – 236 с.
6. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» : Закон від 02.06.2016 № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. №31. Ст. 545.

Марущин Юрій Віталійович,
заступник керуючого справами виконавчого апарату Хмельницької обласної ради, доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
кандидат наук з державного управління

СТРАТЕГІЧНИЙ УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК У БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ: ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Управлінський облік забезпечує прозоре та ефективне використання бюджетних ресурсів, підтримує прийняття рішень та зміцнює довіру до публічних органів влади. Однак для підвищення ефективності необхідні автоматизація, стандартизація та гармонізація з міжнародними стандартами. Реформа управління державними фінансами в найближчій перспективі повинна сприяти впровадженню стратегічного планування, розробці середньострокових прогнозів та координації бюджетних процесів [5].

Стратегічний аналіз ризиків та розробка відповідних заходів є фундаментальними складовими забезпечення стійкості бюджетних установ у сучасних умовах. Комплексний підхід до управління ризиками включає виявлення зовнішніх загроз шляхом аналізу макроекономічного, соціально-політичного та технологічного середовища, оцінку ризиків за допомогою кількісних та якісних методів, а також розробку стратегій розвитку, адаптованих до ресурсних спроможностей та можливостей. Особливе значення займає створення гнучкої організаційної структури, яка повинна забезпечити оперативне та ефективне реагування на зміни. Реалізація стратегічних планів повинна супроводжуватися чітким визначенням етапів, моніторингом результатів за допомогою системи ключових показників ефективності (KPI) та впровадженням механізмів зворотного зв’язку для своєчасного коригування заходів у разі відхилень від запланованих цілей. Це дозволяє створювати альтернативні сценарії розвитку та адаптувати стратегію до нових умов.

Загалом, стратегічний управлінський облік – це комплексний інструмент планування, моніторингу та контролю, що забезпечує стійкість та адаптацію організації до мінливого середовища [4]. Його впровадження дозволяє ефективно виконувати свої функції в умовах обмежених ресурсів і зовнішніх викликів, демонструючи високу якість публічних послуг, інституційну гнучкість, управлінську спроможність і здатність до залучення додаткових ресурсів у межах конкурентного середовища сьогоднішніх реаліях повномасштабної російсько-української війни та майбутніх процесах відновлення.

У найближчі роки очікується значна трансформація системи бухгалтерського обліку в бюджетних установах України [1]. Основними напрямками цього процесу є гармонізація з Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку для державного сектору та інтеграція управлінського обліку в систему стратегічного управління. Інноваційні підходи до розробки управлінського вектора облікової політики бюджетних установ сприятимуть підвищенню прозорості та ефективності їхньої діяльності шляхом забезпечення обліку доходів і витрат за центрами походження та відповідальності, а також точного розрахунку вартості нематеріальних послуг. Оскільки бюджетні установи є некомерційними організаціями, головним критерієм ефективності їхньої діяльності є не прибутковість, а оптимізація витрат та забезпечення високоякісного надання послуг. Це вимагає детального обліку витрат, проєктування відповідної структури витрат, організації первинного обліку та впровадження внутрішніх інструментів управління, зокрема, бюджетування [3].

Сучасні технології суттєво змінюють облікові процеси, сприяючи їхній автоматизації, підвищенню ефективності та прозорості. Хмарні технології забезпечують доступ до даних у режимі реального часу, оптимізують витрати на підтримку IT-інфраструктури та надають можливості для масштабування [2]. Інтеграція штучного інтелекту й машинного навчання дозволяє автоматизувати рутинні бухгалтерські операції, прогнозувати витрати та виявляти аномалії у фінансових даних. Аналіз великих даних сприяє комплексному оцінюванню витрат і прийняттю більш обґрунтованих управлінських рішень. Використання роботизованої автоматизації процесів (RPA) дозволяє зменшити кількість помилок, пов’язаних із повторюваними завданнями, та підвищити загальну продуктивність. Водночас впровадження технології блокчейну для шифрування та зберігання облікових даних забезпечує вищий рівень безпеки та прозорості, що істотно зміцнює довіру до фінансової звітності.

Отже, управлінський облік у бюджетних установах є важливим інструментом забезпечення прозорості, ефективності та стратегічного управління ресурсами. Його розвиток вимагає гармонізації з міжнародними стандартами, автоматизації процесів та інтеграції управління ризиками. Використання сучасних технологій, таких як хмарні сервіси, штучний інтелект та блокчейн покращують якість бухгалтерського обліку та впевненість у об’єктивності звітності. Водночас, акцент на детальному обліку витрат, бюджетуванні та адаптивному плануванні сприятиме створенню інноваційної платформи управлінського обліку в бюджетних установах України.

Список використаних джерел:

1. Із 1 січня 2025 року набувають чинності зміни у бухгалтерському обліку бюджетних установ. *Український кризовий медіа-центр.* URL: https://uacrisis.org/uk/24356985 (дата звернення: 26.04.2025).
2. Компанієць Ф. Оптимізація витрат на хмару: основні стратегії для бізнесу. *Дія.Бізнес.* URL: surl.li/hctljy (дата звернення: 26.04.2025).
3. Кравченко О., Пастернак Я. Особливості організації управлінського обліку в бюджетних установах. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління.* URL: https://doi.org/10.32838/2523-4803/69-4-24 (дата звернення: 26.04.2025).
4. Мошковська О. Місце і роль стратегічного управлінського обліку в обліковій практиці вітчизняних підприємств в умовах військових дій. *Галицький економічний вісник*. URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.05.039 (дата звернення: 26.04.2025).
5. Черкашина Т. Нові підходи щодо ефективного функціонування системи управлінського обліку у державному секторі. *Одеський національний економічний університет*. URL: http://surl.li/luqjm (дата звернення: 26.04.2025).

Марчевська Дарія Артурівна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВІДКРИТІ ДАНІ ЯК КАТАЛІЗАТОР ІННОВАЦІЙ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Розкриття даної теми полягає у стрімкому зростанні ролі відкритих даних у сучасному цифровому суспільстві. Відкриті дані сприяють прозорості, підтримують прийняття ефективних управлінських рішень і відкривають нові можливості для розробки інноваційних продуктів та послуг. Вони стають основою для стартапів, наукових досліджень і покращення якості життя громадян, особливо в умовах цифрової трансформації економіки та державного управління.

Відкриті дані — це дані, які доступні для вільного використання, повторного використання та розповсюдження будь-ким. Право на доступ до інформації є ознакою демократичності та конституційним правом людини, яке передбачене й гарантоване статтею 34 Конституції України [1], де записано право кожного вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір. Важливим кроком на шляху впровадження європейських стандартів відкритості і прозорості в роботу органів публічної влади стало ухвалення Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 N 2939-VI [1]. Для забезпечення прозорості доступу до публічної інформації необхідне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), які за останні десятиліття XX століття стали каталізатором змін у житті суспільства. Своєю чергою інформаційне суспільство трансформує сучасну політичну реальність. Електронне урядування має стати одним із інструментів, що забезпечує нові форми комунікації між громадянами, бізнесом і владою. Безперешкодний доступ до публічної інформації сприяє участі громадян у виробленні й упровадженні державної політики. Поширення Інтернету та глобальної мережі на сучасному етапі стало основою для зміщення акцентів на зв'язки з громадськістю. Службовці отримали можливість спілкуватися безпосередньо з громадянами та поширювати інформацію серед них [2, с. 225].

Сьогодні на основі відкритих даних створено цифрові інструменти, якими можуть скористатися територіальні громади, зокрема, Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України активно розвиває такі цифрові інструменти: екосистема DREAM[3]: система для планування, підготовки, фінансування та координації проектів відновлення і розвитку; геоінформаційна система регіонального розвитку: геоінформаційна система для моніторингу та оцінки розвитку громад і регіонів; оновлений портал «Децентралізація» [4] та містобудівний кадастр на державному рівні. Крім того, розробляються цифрові рішення для адміністрування місцевих фінансів і підтримки місцевої демократії. Наприклад, екосистема DREAM допомагає у відновленні пошкоджених об'єктів та інфраструктури, сприяючи координації й реалізації проектів відновлення. З моменту запуску в листопаді 2022 року DREAM досягла значних результатів, включно із запуском основного функціоналу, публічного аналітичного модуля та інтеграцією для більш ніж 500 органів управління [5, с. 409].

Щодо залучення громадян, то це є основою функціонуючої демократії, а в цифрову епоху електронне врядування значно розширило можливості для громадян брати активну участь в управлінні державою. Розвиток цифрових технологій не лише революціонізував роботу органів державної влади, але й значно розширив залучення громадян до процесів прийняття рішень. Платформи електронної участі є прикладом того, як цифровізація сприяє залученню громадян. Онлайн-платформи забезпечують простір, де громадяни можуть висловлювати свою думку, брати участь у політичних дискусіях і навіть пропонувати ініціативи. Громадяни, незалежно від їхнього географічного розташування, беруть участь в

опитуваннях, дискусіях та консультаціях, забезпечуючи таким чином більш інклюзивне та різноманітне представлення поглядів[6]. В результаті формується платформа для впровадження новітніх технологій і підвищення конкурентоспроможності країни – ДПП (Державно-приватне партнерство). Державно-приватне партнерство є ефективним механізмом, що дозволяє об'єднати зусилля держави та бізнесу для реалізації масштабних проєктів у сфері цифровізації. Наприклад, спільне фінансування інфраструктурних проєктів, таких як створення смарт-міст, розвиток національних платформ електронного врядування та підтримка стартапів у сфері цифрових інновацій. Завдяки державному-приватному партнерству держава може залучити приватні інвестиції, що мінімізує фінансовий тиск на бюджет, тоді як бізнес отримує можливість реалізовувати перспективні проєкти з високим соціальним та економічним ефектом.

Яскравим прикладом успішного застосування державному-приватному партнерству є створення цифрової платформи «Дія» (Дія). Цей проєкт об'єднав державні ресурси та приватну експертизу, що дозволило впровадити зручний, прозорий і масштабований інструмент для надання адміністративних послуг. Завдяки залученню технологічних партнерів, таких як провідні IT-компанії, платформа «Дія» стала символом цифрової трансформації державного управління. Вона спростила доступ до державних послуг, мінімізувала бюрократичні бар'єри та продемонструвала, як співпраця між державою і бізнесом може ефективно вирішувати суспільно важливі завдання [7].

Протягом 2022 року 63% українців користувалися послугами онлайн. У 2021 році цей показник був 60%, а в 2020 році – лише 53%. Найпопулярнішими сервісами залишилися застосунок або портал Дія. Так, завдяки Дії на 10% більше українців стали користуватися послугами онлайн. Про це свідчать результати щорічного всеукраїнського опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології у вересні 2022 року на замовлення Програми розвитку ООН в Україні за підтримки Швеції й у партнерстві з Мінцифрою. Загалом 3 з 5 дорослих українців протягом року користувалися електронними державними послугами. Окрім цього, значно зросла кількість респондентів, які користувалися застосунком чи порталом Дія. У 2022 році цей показник становить 52%, у 2021 – 30%, а в 2020 – 13%. Тобто за три роки частка користувачів зросла в 4 рази. При цьому 79% респондентів, які користувалися державними електронними послугами, вважають досвід позитивним [8].

В умовах цифрової трансформації державне управління зазнає суттєвих змін у своїй структурі та функціях. Цифрові технології впливають на парадигму управління, сприяючи переходу від традиційних бюрократичних моделей до більш гнучких та децентралізованих систем. Зокрема, виникає акцент на використанні електронного урядування для полегшення взаємодії з громадянами та підприємствами, зменшення бюрократичних перешкод та покращення доступу до послуг. Автоматизація процесів з використанням штучного інтелекту та аналітики даних стає ключовим елементом оптимізації управлінських завдань. Це включає в себе використання великих обсягів інформації для прийняття обґрунтованих рішень та автоматизації рутинних операцій. Паралельно із цим спостерігається рух у напрямку децентралізації та взаємодії між різними рівнями управління. Заохочення відповідальності на місцевому рівні та використання механізмів взаємодії між державними органами допомагають підвищити ефективність та швидкість реакції на зміни. Також важливим аспектом є підвищення кібербезпеки та захисту конфіденційності інформації, оскільки цифрова трансформація супроводжується збільшеним обсягом цифрової інформації та новими викликами в сфері кібербезпеки. Забезпечення навичок та підготовка персоналу державних органів до роботи з цифровими технологіями стає необхідною складовою вдосконалення державного управління в умовах цифрової трансформації [9].

Відкриті дані є важливим ресурсом для модернізації публічного управління, сприяючи підвищенню його прозорості, ефективності та підзвітності. Вони стимулюють інновації шляхом створення нових цифрових сервісів, аналітичних платформ, застосунків і стартапів, орієнтованих на потреби громадян і бізнесу. Доступ до відкритих даних дозволяє

громадянам активніше брати участь у прийнятті рішень, здійснювати контроль за діяльністю органів влади та впливати на формування політик. Впровадження відкритих даних сприяє боротьбі з корупцією та неефективністю в системі публічного управління.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних Постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 No 867 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/867-2016-%D0%BF.
2. Клименко І.В. Технології електронного урядування : навчальний посібник / І.В. Клименко, К.О. Линьов. – Київ: Вид-во ДУС, 2006. – 225 с.
3. DREAM. *DREAM*. URL: https://dream.gov.ua/ua (date of access: 13.05.2025).
4. Децентралізація в Україні. *Децентралізація в Україні*. URL: https://decentralization.ua/ (дата звернення: 13.05.2025).
5. Горбата Л. Використання відкритих даних в умовах сталого розвитку територіальних громад. *Вісник ХНТУ*. 2024. № 4. С. 409. URL: https://journals.kntu.kherson.ua/index.php/visnyk_kntu/article/view/823/790.
6. Гончарова, Круглов І. Є. В. Роль електронного урядування у забезпеченні прозорості та відкритості публічної адміністрації. *Розвиток сучасного українського суспільства у соціологічному вимірі* : наукова, м. Харків. URL: https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/a2740a0e-d76c-4968-baba-d3317cd6fec8/content.
7. Ларіна Наталія, Потоцький Микола, Ларін Станіслав, Орищук Василь. Механізми публічного управління розвитком інтелектуального потенціалу в умовах цифровізації. *Аспекти публічного управління*. 2024. Т. 12, № 4. С. 46. URL: https://doi.org/file:///C:/Users/User/Downloads/1091-Текст%20статті-1699-2-10-20250128.pdf.
8. Кожен другий українець, який отримував е-послуги, використовував Дію, – соцопитування. *Державні послуги онлайн Дія*. URL: https://diia.gov.ua/news/kozhen-drugij-ukrayinec-yakij-otrimuvav-e-poslugi-vikoristovuvav-diyu-socopituvannya (дата звернення: 13.05.2025).
9. Корнага О. Вплив цифрової трансформації на механізми державного управління регіональним розвитком. *Економічні науки*. 2024. Т. 1, № 1. С. 191–192. URL: https://doi.org/file:///C:/Users/User/Downloads/VKNU-ES-2024-N1(326)+189-193.pdf.

Martyniuk Roman Stanislavovych,
Associate Professor of the Department of National Security and Political Science of the Educational and Scientific Institute of International Relations and National Security of the National University "Ostroh Academy", Candidate of Political Sciences, Associate Professor

Datsiuk Oleksii Oleksiyovych,
Associate Professor of the Department of State and Legal Disciplines of the Educational and Scientific Institute of Law of the National University "Ostroh Academy", Candidate of Philological Sciences

DETERMINING THE ENTITIES COMPOSITION OF THE SECURITY AND DEFENSE SECTOR IN THE LAW OF UKRAINE "ON NATIONAL SECURITY OF UKRAINE"

The Law of Ukraine "On National Security of Ukraine" dated June 21, 2018 establishes a number of the most important institutions in the field of national security and defense, individual elements of the mechanism for ensuring national security and defense capability of the Ukrainian

state, and defines the structure of the security and defense sector of Ukraine. Along with the relevant provisions of the Constitution of Ukraine, it forms the regulatory basis of Ukrainian legislation in the field of national security and defense. In view of this, the shortcomings of the Law become of utmost importance, among which it is possible, in particular, to single out the problem of determining the entities composition of the security and defense sector of Ukraine.

In Part 16 of Article 1 of the Law of Ukraine "On National Security of Ukraine" the concept of the security and defense sector is defined. The peculiarity of this definition is that the concept itself establishes the composition of the security and defense sector. According to Part 16 of Article 1 of the 1 of the Law, the security and defense sector is "a system of state authorities, the Armed Forces of Ukraine, other military formations established in accordance with the laws of Ukraine, law enforcement and intelligence agencies, special-purpose state authorities with law enforcement functions, civil defense forces, the defense-industrial complex of Ukraine, the activities of which are under democratic civilian control and, in accordance with the Constitution and laws of Ukraine, are functionally aimed at protecting the national interests of Ukraine from threats, as well as citizens and public associations who voluntarily participate in ensuring the national security of Ukraine" [4]. At the same time, the Law of Ukraine "On National Security of Ukraine" contains a separate Article 12 entitled "Composition of the Security and Defense Sector". Part 1 of Article 12 establishes that "the security and defense sector of Ukraine consists of four interrelated components: security forces; defense forces; defense-industrial complex; citizens and public associations who voluntarily participate in ensuring national security" [4]. Specifying the composition of the security and defense sector, Part 2 of Article 12 establishes that "the security and defense sector includes: the Ministry of Defense of Ukraine, the Armed Forces of Ukraine, the State Special Service of Transport, the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the National Guard of Ukraine, the National Police of Ukraine, the State Border Service of Ukraine, the State Migration Service of Ukraine, the State Emergency Service of Ukraine, the Security Service of Ukraine, the Anti-Terrorist Center under the Security Service of Ukraine, the Court Security Service, the State Security Department of Ukraine, the State Service for Special Communications and Information Protection of Ukraine, the Apparatus of the National Security and Defense Council of Ukraine, the intelligence agencies of Ukraine, the central executive body that ensures the formation and implementation of the state military-industrial policy" [4]. Thus, Part 2 of Article 12 narrows the composition of the security and defense sector compared to Clause 16 of Part 1 of Article 1 and Part 1 of Article 12 of the Law. In fact, Part 2 of Article 12 of the Law includes only certain state authorities (state bodies) or their structural divisions in the list of subjects of the security and defense sector. This list does not include either subjects of the defense-industrial complex, or citizens and public associations that voluntarily participate in ensuring national security and defense capability of the state.

Among the subjects of the security and defense sector listed in Part 2 of Article 12 of the Law of Ukraine "On National Security of Ukraine", the President of Ukraine is not mentioned, in particular. The President of Ukraine as a leading subject of the security and defense sector is mentioned in Article 13 of the Law "Leadership in the Spheres of National Security and Defense". Therefore, it is impossible to understand why the President of Ukraine as a subject of the security and defense sector is not mentioned in Part 2 of Article 12 of the Law. The list of subjects of the security and defense sector given in Part 2 of Article 12 of the Law also does not mention the Cabinet of Ministers of Ukraine, the National Security and Defense Council of Ukraine, etc.

Part 2 of Article 12 of the Law of Ukraine "On National Security of Ukraine" does not mention such subjects of the security and defense sector as citizens of Ukraine and their associations who voluntarily participate in ensuring the national security and defense capability of Ukraine. According to the Law, foreign citizens who serve in the Armed Forces of Ukraine or carry out volunteer activities for the benefit of the Armed Forces of Ukraine are also not subjects of the security and defense sector.

Public associations and citizens who voluntarily participate in ensuring the national security and defense capability of the state as separate subjects of the security and defense sector

are directly mentioned in Clause 16 of Part 1 of Article 1 of the Law, which defines the concept of the security and defense sector, and in Part 1 of Article 12 of Section IV of the Law "Security and Defense Sector", which defines the composition of the security and defense sector. The consolidation in the Law of Ukraine "On National Security of Ukraine" of the status of citizens and public associations that voluntarily participate in ensuring the national security and defense capability of Ukraine as subjects of the security and defense sector is necessary at least in view of the provisions of Part 1 of Article 17 of the Constitution of Ukraine that "the protection of the sovereignty and territorial integrity of Ukraine, ensuring its economic and information security are the most important functions of the state, the business of the entire Ukrainian people" [1]. Citizens and public associations that voluntarily participate in ensuring the national security and defense capability of the state are important participants in the process of ensuring the national security and defense capability of Ukraine. This is clearly demonstrated by the circumstances of the modern Russian-Ukrainian war at its initial stage, when Ukrainian civil society actively opposed the Russian occupation by creating its own armed formations (volunteer battalions) and providing them with comprehensive assistance. At the same time, the activities of both the units themselves, created on the popular initiative, and the public organizations that facilitated them, were outside the scope of legal regulation [2, p. 16]. Despite this, the role of civil society institutions in ensuring national security and defense capability of Ukraine is not properly reflected in the Law of Ukraine "On National Security of Ukraine". It is noteworthy that in the Concept for the Development of the Security and Defense Sector of Ukraine, approved by the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated March 4, 2016, public organizations were recognized as active participants in the process of developing the security and defense sector (Chapter IV "The Role and Place of Society in the Development of the Security and Defense Sector") [5].

The list of subjects of the security and defense sector specified by the Law of Ukraine "On National Security of Ukraine" does not mention local self-government bodies. Local self-government bodies play a significant role in ensuring national security, especially under the conditions of martial law or a state of emergency. The activities of local self-government bodies as subjects of the security and defense sector are regulated, in particular, in the Law of Ukraine "On Local Self-Government in Ukraine" dated May 21, 1997. Article 38 of this act enshrines detailed provisions on the powers of local self-government bodies to ensure security in the territory of the relevant territorial community [3]. It is also noteworthy that local self-government bodies were defined as "subjects of ensuring national security" in Article 4 of the Law of Ukraine "On the Fundamentals of National Security of Ukraine" [6].

Part 2 of Article 12 of the Law of Ukraine "On National Security of Ukraine" contains the following provision: "Other state bodies and local self-government bodies shall carry out their functions to ensure national security in cooperation with bodies that are part of the security and defense sector" [4]. Thus, in accordance with the cited provision, local self-government bodies shall carry out certain functions to ensure national security. However, despite this, the Law of Ukraine "On National Security of Ukraine" does not mention them in the list of subjects of the security and defense sector.

It is obvious that the list of subjects of the security and defense sector, even reflected in general in the Law of Ukraine "On National Security of Ukraine", is not exhaustive. In reality, the circle of subjects that ensure the national security and defense capability of Ukraine, in addition to the Ukrainian people, also includes the Verkhovna Rada of Ukraine, the Constitutional Court of Ukraine, the State Bureau of Investigation, the Antimonopoly Committee of Ukraine, the National Anticorruption Agency, the Independent Anticorruption Commission, the National Agency of Ukraine for the Identification, Search and Management of Assets Obtained from Corruption and Other Crimes, people's deputies of Ukraine, and civil society institutions.

It is seen that all subjects that ensure the national security and defense capability of Ukraine can be divided into several groups. The first group is formed by state authorities, which, given their competence and staffing, directly ensure the national security and defense capability of Ukraine. These are such bodies as the Armed Forces of Ukraine, the Security Service of Ukraine,

the National Police of Ukraine, the National Guard of Ukraine, etc. The second group is formed by state authorities that ensure the national security and defense capability of Ukraine indirectly, in the process of exercising their "titular" functions and powers. These are such state authorities as the Verkhovna Rada of Ukraine, the Constitutional Court of Ukraine, etc. The third group is formed by state authorities that perform leadership and coordination functions in the field of national security and defense. These are such state authorities as the President of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine, the National Security and Defense Council of Ukraine, etc. The fourth group is formed by entities that ensure the national security and defense capability of Ukraine in interaction with entities of the first group. With this approach, the entities of the fourth group are formed by the Ukrainian people in general and civil society institutions.

Therefore, the Law of Ukraine "On National Security of Ukraine" must clearly, consistently and exhaustively define the range of entities in the security and defense sector.

References:

1. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of June 28, 1996 No. 254/96-vr. *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine.* 1996. No. 30. Art. 141.
2. Doronin I. Legal problems of the participation of the Ukrainian people in ensuring national security. *Education and science in the sphere of national security: problems and priorities of development: materials of the VI International Scientific and Practical Conference (Ostroh, May 17, 2024) / edited by prof. M. S. Romanov, associate professor R. S. Martyniuk, prof. E. M. Balashov.* Ostroh: Publishing House of the National University "Ostroh Academy", 2024. P. 15-19.
3. On local self-government in Ukraine: Law of Ukraine dated May 21, 1997 No. 280/97-VR. *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine.* 1997. No. 24. Art. 170.
4. On national security of Ukraine: Law of Ukraine dated June 21, 2018 No. 2469-VIII. *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine.* 2018. No. 31. Art. 241.
5. On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated March 4, 2016 "On the Concept of Development of the Security and Defense Sector of Ukraine": Decree of the President of Ukraine dated March 14, 2016. No. 92/2016. *Official Gazette of Ukraine.* 2016. No. 23. Art. 898.
6. On the Fundamentals of National Security of Ukraine: Law of Ukraine dated June 19, 2003 No. 964-IV. *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine.* 2003. No. 39. Art. 351.

Машкіна Ольга Іванівна,
аспірантка кафедри права, національної безпеки та європейської інтеграції Навчально-науково інституту «Інститут державного управління» Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна

Меляков Антон Володимирович,
доцент кафедри права, національної безпеки та європейської інтеграції Навчально-науково інституту «Інститут державного управління» Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, кандидат історичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Попри повномасштабну війну, в Україні продовжується зміцнення інституційної спроможності публічної політики із захисту прав дітей. Ключовими суб'єктами цього процесу є: Верховна Рада України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; Радник-уповноважений Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації; Освітній омбудсмен України; Національна соціальна сервісна служба України (НССС); Державна

служба України в справах дітей. Згадані інституції мають різний досвід діяльності та ресурсні можливості, проте, спільно з мережею громадських організацій відповідного тематичного спрямування, утворюють дієву систему забезпечення прав дітей, яка має свої особливості [2].

Так, наприклад, в інформаційному просторі відсутнє Положення про радника-уповноваженого Президента України з прав дитини, хоча саме в Положенні мають бути визначені мета та завдання діяльності, організаційні та інші засади функціонування подібних консультативно-дорадчих органів. Варто відзначити, що радник-уповноважений (пані Д. Герасимчук) здійснює активну і корисну, в т.ч. і міжнародну, діяльність, особливо актуальну в умовах повномасштабної війни. Проте, через відсутність/недоступність для ознайомлення Положення, важко визначити наскільки така діяльність є регламентованою і чи відповідають її результати тим завданням, що поставлені перед цим органом з боку Офісу Президента.

Жоден з комітетів Верховної Ради України не має серед предметів свого відання «захист прав дітей», «формування державної політики щодо дітей», «соціальний захист дітей» тощо [5]. Показово, що до відання Комітету ВРУ з питань освіти, науки та інновацій входить, серед іншого, «правовий статус та соціальний захист наукових, педагогічних і науково-педагогічних працівників», проте про здобувачів загальної середньої освіти, згадки немає. При цьому, в структурі комітету є підкомітет з питань раннього розвитку та дошкільної освіти, а також підкомітет з питань загальної середньої, інклюзивної освіти та освіти на тимчасово окупованих територіях. Тож було б доречним внести зміни до профільної постанови ВРУ та доповнити перелік предметів відання комітету.

Комітет з питань молоді та спорту має серед предметів «державну молодіжну політику», а в структурі – підкомітет з питань державної молодіжної політики. Зауважимо, що громадянин України у віці від 14 до 18 років потрапляє одночасно в категорії і «дитина», і «молодь». Так, згідно ст. 1 Закону «Про охорону дитинства», дитина – це особа віком до 18 років, а відповідно до Закону «Про основні засади молодіжної політики», молодою особою є людина від 14 до 35 років.

Проте, найбільш активно в справі захисту прав дітей діє Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики ВРУ, в структурі якого функціонує підкомітет у справах сім'ї та дітей. До предметів його відання, серед іншого, відноситься: державна політика у сфері сімейно-шлюбних відносин; державна політика сприяння становленню інституту сім'ї, забезпечення надання державної допомоги сім'ям з дітьми, захисту безпритульних дітей, оздоровлення та відпочинку дітей [5]. Не дивлячись на надзвичайно широке проблемне коло (від питань інформаційної безпеки та аудіовізуального ринку до туристичної діяльності та захисту культурної спадщини), з яким має справу комітет, він є, фактично, провідним в площині вироблення державної політики щодо дітей.

Саме в цьому комітеті працює перший в історії України уповноважений Президента України з питань дітей Ю. Павленко, котрий обіймав цю посаду у 2011-2014рр. Ще у 2021р. член цього комітету – народний депутат П. Сушко, був обраний співголовою Тимчасової слідчої комісії ВРУ з питань розслідування випадків та причин порушення прав дитини під час здійснення децентралізації повноважень з питань охорони дитинства, реформування системи закладів інституційного догляду та виховання, реалізації права дитини на сімейне виховання та усиновлення, розвитку (модернізації) соціальних послуг [4].

1. Одним з вагомих наслідків діяльності цієї ТСК була активізація роботи КМУ із створення Державної служби України в справах дітей. Перші кроки з її утворення були зроблені у 2021-2022р., але початок повномасштабного вторгнення загальмував процес формування центрального органу виконавчої влади, відповідального за реалізацію державної політики у сфері захисту прав дітей, соціальної підтримки сімей з дітьми, оздоровлення та відпочинку дітей, розвитку сімейних форм виховання та усиновлення. Втім, з 29.09.2023р. Державна служба в справах дітей (ДССД) розпочала свою роботу [1].

2. Не зважаючи на порівняно не тривалий період діяльності ДССД, можна зробити окремі висновки щодо результативності її роботи. Створення Служби дало можливість розвантажити Національну соціальну сервісну службу України, позбавивши її невластивих напрямів діяльності [3]. Вже на першому етапі роботи частина повноважень, а також кадрових, фінансових та інформаційних ресурсів, була передана від НССС до ДССД. Показовим в цьому контексті може бути спільний наказ обох установ від 16.10.2024 № 78/ос/161-ос «Про приймання-передавання анкет дітей, які можуть бути усиновлені, особових справ громадян України, які проживають за межами України, та іноземців, які бажають усиновити дитину, що проживає в Україні, документації з усиновлення».

3. Діяльність Служби широко висвітлюється в соціальних мережах, при цьому зацікавленому читачу пропонуються не «сухі» статистичні дані, але якісно візуалізовані факти. Підготовлено, оприлюднено та публічно презентовано перший річний звіт про роботу Служби у 2024р. [7]. Проактивну медійну позицію займає чинний голова Служби, котрий особисто дає пояснення з найбільш актуальних проблем в діяльності ДССД. Служба має змістовну та офіційну сторінку у Facebook, сторінку в Instagram, а також офіційний канал на YouTube. Важливо використовувати інтерактивний потенціал згаданих каналів інформації, не лише повідомляючи громадян про діяльність Служби та її актуальні сервіси, але й ініціювати зворотній зв'язок. Це дозволить не лише швидко реагувати на запити населення, але й отримувати думки громадян щодо якості та своєчасності надання послуг.

4. Окремі ініціативи Служби спрямовані на подолання патерналістського ставлення до держави з боку навіть таких соціальних верств населення як діти-сироти та діти позбавлені батьківського піклування. Зокрема, Службою розробляються підходи щодо посилення конкурентоспроможності молодих осіб на ринку праці, створення умов для отримання ними першого офіційного робочого місця.

5. На завершення наголосимо на викликах, що стоять перед новоствореною Службою: посилення кадрового потенціалу центрального, регіональних та місцевих підрозділів; імплементація положень низки діючих засадничих документів загальнодержавного значення, наприклад: Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору; Стратегії забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні на 2024-2028 роки; Стратегії Ради Європи з прав дитини на 2022-2027 рр.: «Права дитини на практиці: від стабільної реалізації до спільного новаторства»; моніторинг стану перебування за кордоном дітей, які були евакуйовані у складі інтернатних закладів за межі України; розвиток системи патронату, посилення методичного та іншого ресурсного забезпечення патронатних родин як альтернативи соціальному сирітству, бездоглядності тощо.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання Державної служби у справах дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2023 р. № 1048 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1048-2023-%D0%BF#Text
2. Машкіна О. І. Інституційні засади публічного управління захистом прав дітей в умовах війни. Збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції «Публічне управління в Україні: виклики сьогодення та глобальні імперативи». (м. Хмельницький, 18 травня 2023 року). Хмельницький : ХУУП імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 107-109.
3. Положення про Національну соціальну сервісну службу України : Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2020р. № 783. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2020-%D0%BF#Text
4. Про звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування випадків та причин порушення прав дитини під час здійснення децентралізації повноважень з питань охорони дитинства, реформування системи закладів інституційного догляду та виховання, реалізації права дитини на сімейне виховання та усиновлення, розвитку (модернізації) соціальних послуг: Постанова Верховної Ради

України № 2266-IX від 22 травня 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2266-IX#Text

5. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання : Постанова Верховної Ради України № 19-IX від 29 серпня 2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/19-20#Text

6. Про схвалення Стратегії забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні на 2024-2028 роки та затвердження операційного плану заходів на 2024-2026 роки з її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1201-р від 26 листопада 2024 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-2024-%D1%80#Text

7. Публічний звіт Голови Державної служби України у справах дітей Петра Добромільського про підсумки діяльності за 2024 рік. URL: https://www.youtube.com/watch?v=RUV3x-ibMH4&t=33s

Мелех Богдан Володимирович,
доцент кафедри права Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Ґжицького, кандидат наук з державного управління, доцент

Воробей Максим Сергійович,
здобувач вищої освіти 4-го курсу спеціальності 081 Право факультету суспільного благополуччя і здоров'я людини Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Ґжицького

ПОДІЛ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ У СІМЕЙНОМУ ПРАВІ

Поділ спільного майна подружжя є однією з найбільш поширених і дискусійних тем у сімейному праві. Це питання виникає не лише при розірванні шлюбу, але й у випадках необхідності визначення правового статусу майна в процесі шлюбу. В Україні правове регулювання цього питання забезпечується переважно нормами Сімейного кодексу України (далі — СК України) та відповідними положеннями Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) [1; 2].

Спільним майном визнається майно, яке було придбане подружжям у шлюбі, незалежно від того, хто з них його придбав або на чиє ім'я воно оформлене (ст. 60 СК України) [1]. До складу спільного майна входять: доходи від трудової діяльності, підприємництва чи інтелектуальної праці; рухоме та нерухоме майно; цінні папери, банківські вклади тощо [1].

Особисте майно подружжя (ст. 57 СК України) включає: майно, набуте до шлюбу, отримане у спадщину чи як подарунок, а також речі індивідуального користування, крім коштовностей [1].

Основні принципи поділу спільного майна **є** принцип рівності часток. Частки подружжя у спільному майні є рівними, якщо інше не передбачено шлюбним договором чи рішенням суду (ст. 70 СК України) [1], принцип добросовісності. Суд враховує інтереси неповнолітніх дітей, економічний стан подружжя та інші обставини [1; 3], принцип захисту прав третіх осіб**.** Майнові права інших осіб (наприклад, кредиторів) повинні бути захищені під час поділу майна (ст. 74 СК України) [1].

Порядок поділу майна подружжя

1. Поділ за домовленістю. Подружжя може домовитися про поділ майна шляхом укладення договору, який повинен відповідати вимогам законодавства (ст. 69 СК України) [1]. За потреби такий договір може бути нотаріально посвідчений [3].

2. Судовий порядок поділу. У разі відсутності згоди між подружжям питання вирішується у судовому порядку (ст. 71 СК України) [1]. Суд визначає склад спільного майна, його вартість та спосіб поділу (натуральний поділ чи компенсація) [3].

Суд враховує: внесок кожного подружжя у придбання майна;наявність неповнолітніх дітей;використання майна в інтересах сім'ї чи одного з подружжя [3; 4].

Проблемні аспекти правового регулювання поділу спільного майна

- Недостатня деталізація критеріїв поділу. Чинне законодавство не надає чітких вказівок щодо оцінки внеску подружжя у придбання спільного майна [1].
- Складність вирішення спорів щодо боргів. Не всі боргові зобов'язання чітко визначені як спільні чи особисті [3].
- Недостатня захищеність прав неповнолітніх дітей. Не завжди враховується вплив поділу майна на житлові умови дітей [4].

Поділ спільного майна подружжя є важливим аспектом забезпечення правової справедливості. Хоча чинне законодавство встановлює загальні правила, у практичній площині виникає багато труднощів, пов'язаних із оцінкою майна, захистом прав третіх осіб і визначенням часток [4].

На нашу думку, для покращення правового регулювання необхідно:деталізувати критерії поділу спільного майна в СК України; удосконалити процедуру оцінки спільного внеску подружжя; створити механізми захисту житлових умов дітей під час поділу майна [3; 4].

Проблема поділу спільного майна потребує комплексного підходу, враховуючи як інтереси подружжя, так і права інших учасників правовідносин [4].

Поділ спільного майна – це не просто юридична дія, а важливий механізм, який має забезпечувати справедливість і захист прав кожного з подружжя. Для досягнення цієї мети необхідно вдосконалювати законодавство, враховуючи як реалії сучасного життя, так і динамічний розвиток сімейних відносин. Успішна реалізація цього завдання є запорукою зміцнення довіри громадян до правової системи України [4].

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV.
3. Гопанчук В.М. Сімейне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2020.
4. Довгерт А.С. Сімейне право України: навчальний посібник. Київ: Алерта, 2021.

Мелех Богдан Володимирович,

доцент кафедри права Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Ґжицького, кандидат наук з державного управління, доцент

Кізимишин Марія Василівна,

здобувачка вищої освіти 3 курсу спеціальності 081 Право факультету суспільного благополуччя і здоров'я людини Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Ґжицького

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНІ

Збільшення кількості екологічних загроз, яке є наслідком інтенсивного промислового розвитку, вирубування лісів, забруднення води та повітря, викликає деградацію природного середовища та зникнення далеко не одного виду флори й фауни. В умовах глобальної екологічної кризи природоохоронні території стають ключовим інструментом для збереження біологічного різноманіття. Вони забезпечують умови для збереження видів, які є рідкісними і знаходяться на межі зникнення. Також сприяють підтримці екологічної

рівноваги та збереження природних ландшафтів. Таким чином, ефективний правовий режим таких територій є гарантією стабільного розвитку та екологічної безпеки цілої держави.

Природоохоронні території є частинами суші та водного простору, які несуть у собі наукову, естетичну, історико-культурну або рекреаційну цінність і повинні охоронятися за допомогою спеціальних правових механізмів. Вони є об'єктом екологічного права, яке маю за мету сприяти збереженню біологічного різноманіття, природних екосистем комплексів для нас та наших нащадків.

Правовий режим природоохоронних територій в Україні регулюється багатьма нормативно-правовими актами різних рівнів. Відповідно до статті 50 Конституція України[1] гарантує право кожного на безпечне довкілля. Галузевим актом є Закон України «Про природно-заповідний фонд України», який встановлює правові засади створення, охорони та використання територій природно-заповідних фондів. Крім того, є й інші нормативні акти, зокрема Закони України «Про охорону навколишнього природного середовища» [2], «Про тваринний світ» [4], «Про Червону книгу України» [3], а також підзаконні нормативні документи.

Природно-заповідний фонд України складається з різних категорій територій, зокрема, заповідники, національні природні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища та регіональні ландшафтні парки. У них високий рівень охорони та суворо визначена допустима діяльність, тому там заборонена будь-яка господарська діяльність, а в парках і заказниках дозволені екологічний туризм, дослідження, обмежене природокористування.

Серед найбільш відомих об'єктів ПЗФ – біосферний заповідник «Асканія-Нова», Карпатський та Шацький національні природні парки.

Управління природно-заповідним фондом здійснює Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, місцеві органи влади та адміністрації (дирекціями) конкретних об'єктів природно-заповідного фонду. Контроль за дотриманням режиму охорони передбачає, зокрема, адміністративний нагляд, моніторинг екологічного стану, залученість громадськості.

За порушення природоохоронного режиму передбачена адміністративна, кримінальна та цивільна відповідальність залежно від ступеня тяжкості правопорушення, об'єкту посягання та способу вчинення. Основними проблемами у сфері правозастосування є незаконна забудова, самовільні вирубки та недостатній ефективний контроль з боку держави.

Крім того, багато перешкод викликає нестача фінансування, дефіцит кадрів, корупція та неефективне управління. Необхідно удосконалити законодавство, орієнтуючись на європейські стандарти. Доволі перспективними напрямами є цифровізація, інтегрований екологічний моніторинг та активне залучення громадськості за допомогою різних акцій на різних платформах.

Природно-заповідні території дуже сприяють збереженню та розвитку біологічного різноманіття та екологічній безпеці України. Їх правовий статус визначається національним законодавством. Попри наявність нормативної бази, система охорони ПЗФ стикається з низкою проблем, зокрема, з незаконною діяльністю, неналежним контролем, браком фінансування та дефіцитом кадрів. З метою ефективнішої охорони обов'язково необхідно вдосконалювати законодавство, впроваджувати сучасні інструменти моніторингу та більш активно сприяти залученню суспільства до збереження природної спадщини.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (із змінами) Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 року № 2456-XII — https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text

2. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року № 1264-XII —https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text
3. Закон України «Про Червону книгу України» від 7 лютого 2002 року № 3055-III —https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3055-14#Text
4. Закон України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 року № 2894-III — https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text

Мелех Любомира Володимирівна,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Божик Маряна Ігорівна,
здобувачка вищої освіти 4 курсу Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУТУ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

У сучасному світі спостерігається стійка тенденція до цифровізації різноманітних сфер суспільного життя, і судова система не є винятком. Застосування електронних технологій у правосудді розглядається як важливий інструмент для підвищення ефективності, доступності та прозорості судових процесів, зокрема у сфері господарського судочинства.

Повномасштабне вторгнення в Україну у 2022 році стало безпрецедентним викликом для функціонування всіх державних інституцій, включаючи судову владу. Зміни змусили переосмислити традиційні підходи до здійснення судочинства, підкресливши нагальну потребу впровадження технологічних рішень для забезпечення безперервності та доступності правосуддя. В умовах воєнного стану, коли традиційні методи судового розгляду можуть бути ускладнені або неможливі, сучасні технології стають критично важливим інструментом для підтримки верховенства права.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року, воєнний стан - особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [2]. Згідно зі ст.ст. 10, 12-2, 26 цього Закону [2] введення воєнного стану в державі не має впливати на діяльність судів, крім того, не допускається ані прискорення, ані скорочення будь-яких форм судочинства [6, С. 283].

У цивільному, господарському та адміністративному судочинстві єдиний уніфікований спосіб електронно-цифрової комунікації забезпечують модулі ЄСІТС «Електронний кабінет» та «Електронний суд». Вони допомагають учасникам справи вести процесуальну комунікацію зі судом, іншими учасниками та ознайомлюватися з матеріалами.

Центральним нормативно-правовим актом, що регулює функціонування електронного судочинства в Україні, є Положення про порядок функціонування окремих

підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи від 17 серпня 2021 року № 1845/0/15-21 [3]. Відповідно до п. 2 вищезгаданого нормативно–правового акту [3], Положення визначає порядок функціонування в судах та органах системи правосуддя окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, зокрема підсистем "Електронний кабінет", "Електронний суд" та підсистеми відеоконференцзв'язку.

Дане положення про ЄСІТС є ключовим елементом для забезпечення електронної взаємодії між судами та учасниками судового процесу, визначаючи технічні вимоги до електронних документів, порядок їх подання та отримання, а також процедури використання підсистеми відеоконференцзв'язку.

Згідно з ч. 6 ст. 6 ГПК України [1], адвокати, нотаріуси, державні та приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, органи державної влади та інші державні органи, зареєстровані за законодавством України як юридичні особи, їх територіальні органи, органи місцевого самоврядування, інші юридичні особи, зареєстровані за законодавством України, реєструють свої електронні кабінети в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в обов’язковому порядку. Інші особи реєструють свої електронні кабінети в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в добровільному порядку.

Щодо інших учасників це є не обов’язком, а правом. Функціонально «Електронний суд» дозволяє мінімізувати паперову роботу, а також налагоджує швидкий та зручний процес взаємодії з усіма учасниками справи, які зареєстровані в системі. Та за будь-яких умов за учасниками залишається право отримати документи в паперовій формі, якщо вони подадуть окрему заяву [7].

Електронне судочинство значно полегшує участь у процесі для осіб та підприємств, які були змушені покинути свої домівки або змінити місцезнаходження через війну. Завдяки функціоналу "Електронний суд", навіть громадяни, які перебувають за межами України, мають можливість зареєструватися в системі та отримати доступ до правосуддя. Це особливо важливо для господарських спорів, оскільки підприємства, що постраждали від війни, потребують можливості вирішувати свої правові питання незалежно від свого поточного місцезнаходження.

Запорукою ефективного захисту суб’єктів господарювання є впровадження сучасних інформаційних технологій для автоматизації судових. Проблеми цивільного та господарського права процедур, електронного документообігу та забезпечення доступу до судової інформації в реальному часі. Разом із тим необхідно забезпечити кібербезпеку функціонування судових процедур в електронній формі, оскільки останні події із хакерською атакою мережі мобільного оператора «Київстар» в грудні 2023 року актуалізують питання безпеки кіберпростору. Одним із шляхів забезпечення захисту суб’єктів господарювання є розробка та впровадження спрощених судових процедур, зокрема впровадження спрощеного позовного провадження для більшості судових справ, що розглядаються судом. Такий підхід дозволить зменшити час на розгляд справ та сприятиме більш ефективному здійсненню правосуддя [8, С. 46].

Господарські суди України дотримуються високих міжнародних та європейських стандартів у сфері судочинства задля забезпечення доступу до правосуддя навіть в умовах воєнного стану. Запровадження функціонала «Електронний суд» створило можливість оперативного обміну документами між учасниками судових проваджень і судом, що прискорило здійснення правосуддя. Після введення цієї новації, зокрема, у КГС ВС протягом 2024 року до електронних кабінетів користувачів було надіслано майже 109,6 тис. судових документів [4, С. 3].

Використання підсистеми «Електронний суд» дозволило зменшити витрати на поштові відправлення, прискорити обмін документами та полегшити доступ учасників

процесу до матеріалів справ. У 2024 році через «Електронний суд» надійшло 65,1 % касаційних скарг, що свідчить про поступове впровадження цифрових технологій [5].

Отже, надсилання судових рішень до електронних кабінетів учасників процесу та на їхні електронні адреси стало звичайною практикою. Попри виклики, спричинені війною та іншими проблемами, більшість судів в Україні зберігають високу ефективність роботи. Зокрема, обмін документами та доступ до інших підсистем здійснюють за допомогою Електронного кабінету.

Станом на кінець 2022 року Електронний кабінет зареєстрували 145 тисяч користувачів, а вже до кінця 2023-го користувачів було 279 тисяч. Сьогодні кількість користувачів перевищує 400 тисяч і вона постійно збільшується [9].

Функціонування системи правосуддя в умовах цифрової трансформації характеризується як позитивними аспектами, так і певними викликами. З одного боку, впровадження ЄСІТС та електронного суду сприяє підвищенню ефективності, доступності та прозорості судової системи, економії часу та ресурсів учасників процесу, а також має позитивний екологічний ефект. З іншого боку, існує ряд невирішених проблем, зокрема: обмежене функціонування більшості модулів ЄСІТС, недосконалість працюючих модулів «Електронний суд» та «Електронний кабінет», необхідність посилення захисту даних та забезпечення кібербезпеки [10, С. 89].

Отже, електронний документообіг є ключовим інструментом, що дозволяють підтримувати доступ до правосуддя, підвищувати ефективність судових процесів та зменшувати витрати, у свою чергу також є пов'язане з певними недоліками та ризиками.

Для подальшого розвитку технологій у господарському судочинстві України рекомендується:

– Удосконалення правового та нормативного забезпечення. Подальша розробка та вдосконалення законодавства у сфері електронного судочинства з урахуванням досвіду воєнного стану та міжнародних стандартів.

– Посилення кібербезпеки та захисту даних. Інвестування в сучасні системи кіберзахисту для ЄСІТС та інших судових інформаційних систем. Впровадження жорстких заходів щодо захисту персональних та комерційних даних відповідно до національного та міжнародного законодавства.

– Подолання цифрового розриву. Розробка програм навчання та підтримки для суддів, співробітників судів, адвокатів та інших учасників судового процесу з метою підвищення їхньої цифрової грамотності та здатності ефективно використовувати електронні інструменти. Розгляд можливостей забезпечення доступу до необхідних технологій та Інтернету для осіб, які цього потребують.

– Вивчення та впровадження новітніх технологій. Проведення пілотних проектів для оцінки можливостей використання штучного інтелекту та онлайн-платформ для вирішення спорів у господарському судочинстві.

– Забезпечення процесуальної справедливості та прозорості**.** Розробка чітких правил та процедур для проведення дистанційних судових засідань та використання електронних доказів, що гарантують дотримання принципів справедливості та належної правової процедури. Забезпечення прозорості функціонування електронних судових систем та надання зрозумілої інформації для громадськості.

Список використаних джерел:

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991р. № 1798-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text

2. Про правовий режим воєнного стану: Закону України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

3. Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення Вищої Ради Правосуддя від

17 серпня 2021 року. № 1845/0/15-21. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text

4. Аналіз стану здійснення правосуддя при розгляді господарських справ за 2024 рік. *Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду.* С. 28. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/Analiz_KGS_pravosud_2024.pdf

5. Судова влада України: офіційний веб-сайт. У КГС ВС підбили підсумки роботи за 2024 рік. 10 лютого 2025. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1753202/

6. Шпомер А.І. Шевченко В.С. Правове регулювання господарського судочинства в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* С. 282–287. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/03/51.pdf

7. Катерина Р., Демчук П., Ткачук А. Як працює система електронного кримінального провадження іКейс. *Укрінформ* [Електронне видання]. 06 вересня 2024. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3902652-ak-pracue-sistema-elektronnogo-kriminalnogo-provadzenna-ikejs.html

8. Дришлюк В. І., Кострицький І. Л. Оптимізація господарського судочинства в умовах воєнного стану в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис.* Випуск 4. 2023. С. 43–47. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2023/4/8.pdf

9. Пампура М. Цифровізація судочинства: ключові завдання. *Юридична Газета online* [Електронне видання]. 15 листопада 2024. URL: https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/cifrovizaciya-sudochinstva-klyuchovi-zavdannya.html

10. Никон О. З. Цифровізація (діджиталізація) системи правосуддя в Україні: теоретико-правові засади. *Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».* Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів. 2025. С. 269. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/nauka/dorobok_zdobuvachiv/nicon_d.pdf

Мелех Любомира Володимирівна,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Полагів Аліна Петрівна,
здобувачка вищої освіти 4 курсу
Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

У теперішній час з надзвичайною швидкістю розвиваються галузі, пов’язані з технологіями, з’являється все більше новітніх пристроїв, це впливає на всі сфери життя людини. Цифровізація відіграє значну роль і в процесі функціонування судів в Україні. Цей є важливим для розвитку судової системи та підвищення ефективності здійснення правосуддя. Також впровадження різних технологій забезпечує доступ людей до правосуддя, надає нові можливості для участі у справі.

Діджиталізація судових процесів - це впровадження цифрових технологій для автоматизації судочинства, що включає перехід від паперових до електронних форматів. Цей процес охоплює електронне подання документів, проведення онлайн-слухань, обмін інформацією між судами та учасниками, а також електронний моніторинг справ. Цифрова трансформація правосуддя - це глибше перетворення всієї судової системи, що передбачає не лише впровадження цифрових інструментів, але й зміну підходів до організації

правосуддя, вдосконалення процесів та підвищення доступності для громадян. Електронне судочинство є важливим елементом цієї трансформації, спрямованим на покращення доступу до правосуддя та зменшення бюрократії [3, с. 322].

У статті 6 ГПК України закріплено, що в господарських судах функціонує Єдина судова інформаційно-комунікаційна система. Вона забезпечує реєстрацію процесуальних документів, автоматизований розподіл справ між суддями, обмін документами в електронній формі між судами та учасниками процесу, а також фіксацію судового процесу. Система передбачає створення електронних кабінетів для учасників судового процесу, при цьому для адвокатів, державних органів, юридичних та інших осіб реєстрація кабінетів є обов'язковою, а для інших - добровільною. Учасники можуть отримувати та надсилати документи в електронному форматі, використовуючи кваліфікований електронний підпис. Судові рішення та інші документи надсилаються через електронні кабінети. Положення про систему розробляється Державною судовою адміністрацією та затверджується Вищою радою правосуддя [2].

Наразі активно обговорюється впровадження штучного інтелекту у сферу правосуддя. Думки дослідників розділились: одні вважають, що він може підвищити доступність, швидкість і неупередженість судових процесів, інші ж наполягають, що лише суддя-людина здатен повноцінно оцінити докази та ухвалити справедливе рішення. Технології штучного інтелекту поки що розглядаються як допоміжний інструмент для аналізу та обробки інформації [1, с. 61]

Отже, цифровізація на сьогодні охоплює всі сфери діяльності і суди не є винятками. У багатьох країнах, в Україні зокрема, судочинство здійснюється з використанням різних цифрових технологій. Це дає багато переваг: полегшує доступ до правосуддя, надає можливість брати участь у судових засіданнях на відстані за важливих обставин, скорочує строки розгляду справ, збільшує прозорість роботи судів, що в свою чергу підвищує довіру до суддів. Звичайно наявні й проблеми такі як ризики кібератак, а також технічних збоїв. Тому потрібно й надалі удосконалювати цифрові технології, поступово впроваджувати їх у судочинство та регулювати їх роботу на законодавчому рівні.

Список використаних джерел:

1. Барабаш О. О. Цифровізація правосуддя у контексті впровадження системи Е-Суд: виклики та завдання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2023. Вип. 1. С. 57-66.

2. Господарський процесуальний кодекс України від 06 листопада 1991 року № 1798-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text.

3. Згама О. О. Щодо цифрової трансформації правосуддя та перспектив для сфери господарювання. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. С. 320-325.

Мелех Любомира Володимирівна,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Скрипкіна Анастасія Миколаївна,
здобувачка вищої освіти 4 курсу Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ

СТРОКИ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану, що був запроваджений в Україні внаслідок збройної агресії рф, функціонування судової системи загалом та господарського судочинства зокрема

зазнало значних змін. Особливо суттєвих трансформацій зазнав інститут процесуальних строків у господарському процесі, оскільки саме строки є одним із ключових елементів, що є запорукою ефективного, оперативного та стабільного розгляду справи.

Під час воєнного стану, суб'єкти господарювання доволі часто зіштовхуються з проблемою неможливості у визначений законодавством термін, наприклад, звернутися до суду за захистом своїх порушених прав, чи своєчасно подати апеляційну, або ж касаційну скаргу.

У правовій доктрині зазначено, що "процесуальний строк" – це встановлений законом або судом проміжок часу, протягом якого повинна або може бути здійснена та чи інша процесуальна дія або закінчений певний етап провадження по справі [1, с. 171-172].

Відповідно до положення закріпленого у статті 113 ГПК України у господарському процесі строки поділяються на два види: строки, які встановлені законодавством та строки, які встановлені господарським судом [2].

Також важливо згадати про термін "розумні строки", він не є новим та має міжнародне закріплення. Так зокрема, відповідно до статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, визначено, що кожній фізичній та юридичній особі гарантується право на розгляд судом упродовж розумного строку цивільної, кримінальної, адміністративної або господарської справи, в якій вона є стороною [3].

В рішенні у справі "Броуган та інші проти Сполученого Королівства" Європейський суд пояснив, що строк, який можна визначити розумним, не може бути однаковим для всіх справ, і було б неправильно встановлювати один строк в конкретному виразі для усіх випадків.

Проблеми визначення поняття "розумного строку" досліджувало чимало науковців. Хочемо виділити думку Б. М. Грек, який під розумним строком вирішення спору розуміє загальну тривалість часу, який необхідний для здійснення процесуальних дій з моменту відкриття провадження по справі до моменту виконання прийнятого по ній остаточного рішення [4, с. 35]/

Указом Президента України №64/2022 від 24.02.2022 року введено в Україні воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб. Воєнний стан не одноразово було продовжено і станом на сьогодні він все ще триває [5].

Цікавим є той факт, що Рада Суддів України у своїх Рекомендаціях від 02.03.2022 року, закріпила положення, в якому було зазначено, що процесуальні строки по можливості продовжуються щонайменше до закінчення воєнного стану. Не зважаючи на це, станом на сьогодні відповідно до позиції Верховного Суду, введення на території України воєнного стану не зупиняє перебіг строків на звернення до суду, зокрема господарського, з позовами.

Аналізуючи судову практику, ми дійшли до висновку, що сам по собі факт запровадження указом Президента України воєнного стану в Україні не є підставою для поновлення строку. Проте, такими обставинами можуть бути безпосередньо обставини, які виникли внаслідок запровадження воєнного стану та унеможливили виконання учасником процесу певних дій протягом визначеного Господарським процесуальним кодексом строку.

У випадку, коли все ж таки особа пропустила строк на звернення до суду, але обґрунтувала поважність та об'єктивність його пропуску, суд може поновити такий строк та прийняти справу до розгляду. Кожен такий випадок розглядається окремо, тобто суддя за своїм внутрішнім переконанням, яке беззаперечно базується на об'єктивному, безпосередньому та всебічному дослідженні доказів, які подала особа, для підтвердження поважності причини пропуску встановлених строків.

Отже, основним у даному випадку є те, що суб'єкт господарювання має обов'язок довести об'єктивну неможливість звернення до суду у визначені законодавством строки.

Зараз як ніколи є актуальною проблема пропуску строку на звернення до суду через причини, які пов'язані з воєнним станом в Україні. Зокрема, серед таких можна виділити: окупацію території, на якій перебуває підприємство, установа чи організація, активне ведення бойових дій, або ж, якщо підприємство наближене до зони активних бойових дій;

через тривалі відключення світла по всій території України, внаслідок масованих ракетних обстрілів і пошкоджень енергетичної інфраструктури, змінюється графік роботи поштових відділень; втрата документів, якщо підприємство знаходилось на окупованій території чи в зоні бойових дій, і змушене було евакуюватись; а також інші обставини, які безпосередньо пов'язані з бойовими діями.

В даному випадку важливим є той факт, що ведення воєнного стану буде поважною причиною пропущення процесуального строку тільки тоді, коли буде доведено конкретними, а не загальними причинами, що практично, а не теоретично, не давали можливості вчасно звернутися до суду чи виконати процесуальну дію.

Також ми б хотіли коротко зачепити форс-мажорні обставини, які є також підставою для поновлення строку на звернення до господарського суду під час воєнного стану. Форс-мажорними обставинами є невідворотні та надзвичайні події, які об'єктивно перешкоджають виконанню зобов'язань передбачених умовами договору, а також відповідних обов'язків, які встановлені законодавством чи іншими нормативно правовими актами. Це визначення закріпилось на законодавчому рівні, а саме у ч. 2 ст. 14-1 Закону України "Про торгово-промислові палати" [6].

Варто звернути увагу на постанову Верховного Суду від 25.01.2022 року №904/3886/21, в якій Суд виокремив основні елементи форс-мажорних обставин. Таким чином, можна вважати, що вони не залежать від волі сторін, мають надзвичайний характер, є невідворотними та найважливіше те, що вони перешкоджають виконанню зобов'язань у нашому випадку у господарській діяльності [7].

Торгово-промислова палата України опублікувала лист №2024/02.0-7.1 від 08.02.2022 року щодо засвідчення форс-мажорних обставин, іншими словами обставин непереборної сили, у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану [8].

Хочемо зазначити, що судова практика не стоїть на місці та станом на сьогодні суди, в тому числі господарські, при прийняті рішення про поновлення пропущеного процесуального строку значно детальніше та прискіпливіше перевіряють поважність причин пропуску конкретного строку, і вище зазначений лист торгово-промислової палати втрачає свою юридичну силу як доказ при вирішені даного питання.

Безумовно, введення на території України воєнного стану внесло свої корективи у всі сфери життєдіяльності, звичайно це торкнулось і судової системи зокрема. Відбулися значні зміни в господарському законодавстві і не тільки. Суди враховуючи обставини сьогодення з розумінням ставляться до зміни у певних процесуальних моментах, а саме пропуску строку на звернення до суду чи на здійснення певної процесуальної дії. Поновлення пропущеного строку стало досить поширеним явищем, яке дає змогу суб'єктам господарювання відновити своє право на звернення до суду за захистом своїх порушених прав та інтересів.

Можна зробити висновок, що інститут процесуальних строків займає чільне місце у господарському судочинстві і є невід'ємною складовою розгляду справи.

Список використаних джерел :

1. Господарський процес України : підручник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 316 с.

2. Господарський процесуальний кодекс України від 06 листопада 1991 року №1798-XII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text.

3. Конвенція з прав людини та основоположних свобод ратифіковано Законом № № 475/97-ВР від 17.07.97. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

4. Грек Б. М. Правова доктрина інституту розумних строків у господарському процесі. Б. М. Грек, Т. Б. Грек. Адвокат. 2012. №6. С.34-37.

5. Про введення воєнного стану: Указ Президента України від 22 лютого 2022 року №64/2022. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text.

6. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 02 грудня 1997 року №671/97-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-вр#Text.
7. Постанова Верховного Суду від 25.01.2022 року по справі №904/3886/21. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/102797678.
8. Лист торгово-промислової палати України №2024/02.0-7.1 від 08.02.2022 року. URL : https://ucci.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf

Мельник Софія Русланівна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ: АНАЛІЗ ЗМІН ДО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Закон України «Про державну службу» є ключовим нормативно-правовим актом, що регулює засади функціонування державної служби в Україні[1]. Саме він регулює реалізацію конституційних норм, які стосуються публічної служби в державі. Конституцією України, а саме статтею 38 передбачається, що Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування[2].

Громадяни мають рівне право доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування. Цей закон визначає правовий статус державних службовців, основи їхньої професійної діяльності, права та обов'язки, порядок вступу на державну службу, проходження служби, її припинення, а також питання оплати праці, соціальних гарантій та дисциплінарної відповідальності.

Закон спрямований на формування професійного, політично нейтрального, доброчесного та ефективного корпусу державних службовців, здатного реалізовувати завдання державної політики та служити суспільству. У березні 2025 року Верховна Рада України ухвалила важливі зміни до законодавства про державну службу, прийнявши в цілому законопроєкт №9478. Ці зміни стали продовженням реформи, започаткованої раніше законопроєктом №8222, що запровадив нову систему класифікації посад та оплати праці державних службовців[3].

Основна мета — впровадження єдиних та справедливих підходів в оплаті праці у державному секторі. Одним із ключових положень нових змін є збереження надбавки за вислугу років для працівників апарату Верховної Ради, які набули право на її підвищений розмір (понад 30%) до набрання чинності новим законом. Таким чином, захищаються інтереси тих працівників, чий трудовий стаж мав би бути врахований у системі винагород. Також важливі корективи були внесені до визначення рівня юрисдикції судів для цілей оплати праці. Наприклад, апеляційні суди віднесено до державних органів із юрисдикцією на всю територію України, що дає змогу підвищити посадові оклади їх працівникам. Районні та міські суди, натомість, розглядатимуться як державні органи обласного рівня. Така норма діятиме тимчасово — до 1 січня 2026 року. Ще одна новація стосується узгодження рангів державних службовців із іншими спеціальними званнями: дипломатичними, військовими, званнями посадових осіб місцевого самоврядування тощо.

Відтепер під час призначення осіб із такими званнями на державну службу буде застосовано чітке співвідношення між рангами, що забезпечить прозорість і логіку в кадрових призначеннях. Також уточнено порядок присвоєння чергового рангу державному службовцю — це може відбутися через три роки після отримання попереднього. Але в разі наявності дисциплінарного стягнення (крім зауваження) присвоєння нового рангу тимчасово призупиняється. Однак якщо порядок присвоєння чергових рангів державним

службовцям буде визначений Кабінетом Міністрів без достатньої чіткості та регламентованості, існує ризик виникнення суб'єктивного підходу при кадрових рішеннях.

У цілому, ухвалені зміни свідчать про послідовну роботу держави над впорядкуванням системи державної служби, забезпеченням її прозорості, мотиваційності та соціальної справедливості. Це важливий крок у напрямку модернізації держапарату та створення якісної, ефективної публічної служби в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про державну службу , Закон України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 4, ст.43) URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text (дата звернення 18.04.2025)
2. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 18.04.2025)
3. Законопроект Верховної Ради України URL : https://www.rada.gov.ua/news/razom/259659.html (дата звернення 18.04.2025)

Мельник Софія Русланівна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВЗАЄМОДІЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ТА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

У сучасному правовому полі Україна активно інтегрується в європейський правовий простір, що забезпечує тісну взаємодію національних інституцій із міжнародними механізмами захисту прав людини. Особливе значення в цьому контексті має співпраця між Конституційним Судом України та Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ), оскільки саме ця інституція є ключовими гарантіями підтримки прав і свобод людини.

Взаємодія між національним судовим органом та міжнародною судовою інституцією формується не лише на рівнях загальних цінностей, а й через реальне застосування практики ЄСПЛ у діяльності Конституційного Суду. Значущим прикладом взаємодії між практичним судом Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) та Конституційним Судом України (КСУ) стала справа про заміну смертної кари довічним позбавленням волі, рішення в якому було ухвалене 26 січня 2011 року. У цій справі Конституційний Суд уперше більш глибоко й системно звернувся до прецедентного права ЄСПЛ, зокрема, до рішення у справі «Скоппола проти Італії» від 17 вересня 2009 року. Це рішення ЄСПЛ стало правовим орієнтиром для Конституційного Суду України при тлумаченні принципу права верховенства в контексті кримінального покарання [1].

Суд відзначив, що важливою складовою верховенства права є передбачуваність правозастосування, що, зокрема, вимагає від суду винести до особи таке покарання, яке є пропорційним і відповідає приписам закону. Саме на це вказував ЄСПЛ у справі «Скоппола», підкреслюючи, що влада має діяти в межах принципу правової визначеності та не може вільно змінювати умови кримінального переслідування та покарання. Конституційний Суд України, спираючись на цей підхід, визнав, що заміна смертної кари, довічним покаранням є обґрунтованим європейським кроком, який відповідає як національному правовому полю, так і стандартам прав людини. Можливість обґрунтованого наукового осмислення значення та потреби використання правових позицій Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) у національному конституційному судочинстві зумовлюється, насамперед, євроінтеграційним курсом України. Орієнтація на європейські і гуманістичні цінності, права людини, верховенство права та демократичні стандарти зумовлює потребу гармонізації національної правової системи із загальноєвропейською

моделлю правового захисту. Водночас у правових спільнотах точаться дискусії щодо юридичних сил прецедентів ЄСПЛ, обсягу їх врахування в судовій практиці України, а також щодо узгодження систем правових підходів, що належать до різних правових сімей. Зростаючий вплив практики ЄСПЛ на українське право вже визнається в науковій літературі як очевидний факт. Йдеться не лише про формальні посилання на рішення ЄСПЛ, а про глибше – концептуальне – закріплення європейських стандартів прав людини як ідеалу, до якого потрібно прагнути українську правову систему. У цьому процесі особливу роль відіграє Конституційний Суд України як орган конституційного контролю, здатний транслювати стандарти на європейський рівень конституційного тлумачення норм і принципів Основного Закону [2] .

Надзвичайно важливою є співпраця між органами конституційної юрисдикції України та Європи для подальшого поглиблення правових і культурних зв'язків. Така взаємодія дозволяє збагачувати правові системи через обмін досвідом, підходами до захисту прав людини, та утвердження цінності права верховенства. Конституційна юрисдикція, як в Україні, так і в Європі, є запорукою охорони основоположних прав і свобод, а також гарантією демократичності правового процесу. Практика ЄСПЛ є прецедентом за власною природою. Застосування доктрини stare decisis («стояти на вирішеному») забезпечує стабільність і передбачуваність у правозастосуванні, а також може сприяти офіційному визнанню судового прецеденту як джерела права. Це означає, що суд буде виконувати свої попередні рішення, якщо не існує переконливих підстав для зміни підходу. Такий підхід сприяє стабільності, передбачуваності та ускладненню в судочинстві. Національні суди, зокрема й Конституційний Суд України, дедалі частіше звертаються до цієї практики, яка в перспективі може сприяти офіційному визнанню судового прецеденту як джерела права у справах щодо захисту прав людини.

Відтак, у найновіший час Конституційний Суд України дедалі активніше апелює до правових підходів Європейського суду з прав людини. Це явище заслуговує схвалення, бо надає змогу посилити обґрунтування власних правових висновків, сформульованих з урахуванням Конституції України, та, що найважливіше, сприяє роз'ясненню суті й значення конституційних норм, які застосовуються, з одного боку, та законодавчих актів, конституційність яких перевіряється, — з іншого [3].

За результатами аналізу співпраці між Конституційним Судом України та Європейським судом з прав людини можна зробити висновок, що інтеграція європейських стандартів прав людини в національне право є першим етапом євроінтеграційного процесу України. Взаємодія цих інституцій сприяє гармонізації національної правової системи з європейськими принципами верховенства права, прав людини та демократичних стандартів. Практика ЄСПЛ має значний вплив на тлумачення Конституції України та розвиток судової практики, що забезпечує правову визначеність і стабільність.

Список використаних джерел:

1. Чубенко А. А. Вплив практики Європейського суду з прав людини на конституційне судочинство в Україні [Електронний ресурс] / А. А. Чубенко // Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. — URL : https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7301/1/CHubenko_1009.pdf (дата звернення 18.04.2025)

2. Case of Scoppola v. Italy [Електронний ресурс] // Європейський суд з прав людини. URL : https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-126165&filename=CASE%20OF%20SCOPPOLA%20v.%20ITALY%20

3. Юровська Г. Практика Європейського суду з прав людини в рішеннях органу конституційної юрисдикції / Г. Юровська // Вісник Конституційного Суду України. — 2021. — № 5. — С. 110–130. — URL : https://ccu.gov.ua/library/praktyka-yevropeyskogo-sudu-z-prav-lyudyny-v-rishennyah-organu-konstytuciynoyi-yurysdykciyi (дата звернення 18.04.2025)

Мирослiп Дар`я Валентинівна,
студентка 1 курсу юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВОЄННОГО СТАНУ:ТРАНСФОРМАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ГРОМАДЯН

Воєнний стан є особливим правовим режимом, що тимчасово обмежує порядок реалізації окремих прав та свобод громадян, а також зміну механізмів управління державою з метою захисту її суверенітету, територіальної цілісності та національної безпеки. У таких умовах публічна влада набуває особливого значення, оскільки саме вона виконує основне призначення у забезпеченні функціонування державних інституцій, реалізації оборонної політики та підтримці життєдіяльності населення.

Відповідно до Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану», публічна влада під час збройної агресії діє на засадах законності, верховенства права, централізації та підзвітності. Президент України реалізує керівництво обороною держави та має повноваження вводити воєнний стан за погодженням з Верховною Радою України. Під час воєнного стану відбувається перерозподіл повноважень між гілками влади, що зумовлено необхідністю швидкого та ефективного реагування на зовнішні загрози. В умовах військової загрози посилюється роль виконавчої гілки влади, що дає змогу швидко ухвалювати рішення, спрямовані на забезпечення безпеки держави. Ключову роль у координації дій у сфері оборони і національної безпеки виконує РНБО. Крім того, помітно зростає роль Збройних Сил України, Національної поліції, Державної служби з надзвичайних ситуацій та інших організацій, що відповідають за підтримання правопорядку та стабільності в країні.

Публічна влада під час воєнного стану також здійснює контроль за дотриманням вимог щодо мобілізації, евакуації, режиму комендантської години, а також контролює інформаційну політику з метою запобігання поширенню дезінформації. Органи влади зобов'язані оперативно координувати дії з органами місцевого самоврядування та забезпечувати функціонування критичної інфраструктури.

Окрім управлінських функцій, публічна влада в умовах війни виконує важливу роль у соціальному захисті населення. Вона організовує надання гуманітарної допомоги, підтримує роботу медичних і соціальних установ, координує роботу волонтерських організацій та відповідає за реалізацію програм допомоги внутрішньо переміщеним особам. Така багатогранна діяльність спрямована на збереження єдності суспільства та подолання наслідків збройної агресії.

Президент України приймає рішення про створення військових адміністрацій на основі подань обласних державних адміністрацій або військового керівництва. У разі прийняття такого рішення, відповідні обласні та районні державні адміністрації набувають статусу військових адміністрацій, а їх голови стають начальниками цих адміністрацій [1]. Генеральний Штаб ЗСУ здійснює координацію та контроль діяльності обласних військових адміністрацій під час воєнного стану. Він відповідає за організацію оборони країни та оперативне реагування на загрози. Кабінет Міністрів України займається іншими питаннями, зокрема економічною стабільністю та гуманітарною допомогою. Розподіл повноважень між Генеральним Штабом та Кабінетом Міністрів дозволяє ефективно керувати країною в умовах воєнного стану.

Згідно зі статтею 64 Конституції України, в умовах воєнного чи надзвичайного стану не можуть бути обмежені основоположні права і свободи людини, зокрема ті, що гарантовані статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55–63 Конституції України [2]. Це, зокрема, право на життя, гідність, свободу та особисту недоторканність, право на правову допомогу, заборона катувань, презумпція невинуватості та інші. Водночас, у разі необхідності для забезпечення національної безпеки, захисту суверенітету та територіальної цілісності держави, може бути обмежено деякі інші права і свободи

громадян передбачені статтями 30, 31, 32, 33, 34, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 53. Це зокрема, право на недоторканість життя, таємницю листування, право на свободу думки і слова, житло. Такий підхід дозволяє знайти баланс між необхідністю захисту держави та збереженням основоположних прав людини.

У період воєнного стану захист прав людини і громадянина залишається одним із головних обов'язків демократичної держави, навіть попри тимчасові обмеження окремих свобод. Кожна особа має можливість звернутися до суду для захисту своїх прав, а також подати скаргу до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Важливу роль у цьому процесі відіграють правозахисні організації, адвокати та міжнародні інституції, що опікуються правами людини. Держава повинна гарантувати доступ до правосуддя, інформувати людей про їхні права та забезпечувати дієві механізми для їх відновлення навіть у воєнний час.

Можна зробити висновок, що у період воєнного стану публічна влада відіграє особливо важливу роль, адже саме від її рішень залежить безпека країни та збереження основних прав громадян. Ефективне управління, законність, взаємодія всіх гілок влади – це необхідні умови для підтримки стабільності та подолання викликів, які постають перед державою. Важливо, щоб дії влади були послідовними, прозорими та відповідали принципам демократичного врядування, навіть попри складнощі воєнного стану. Тільки за таких умов можливо зберегти довіру громадян, згуртованість суспільства та забезпечити стійкість держави у боротьбі з зовнішньою агресією.

Список використаних джерел:

1. Ярмистий М. Місцеві органи влади в умовах воєнного стану:повноваження та співпраця військових адміністрацій з органами місцевого самоврядування. *Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування*. 2022. URL: http://buk-visnyk.cv.ua/misceve-samovryaduvannya/2059 (дата звернення: 13.05.2025)

2. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 64. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 13.05.2025)

Мороз Андрій Олександрович,
здобувач освіти на магістерському рівні за спеціальністю право
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

СУЧАСНА ПАРАДИГМА КОНСТИТУЦІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституційно-правове закріплення основоположних правових цінностей, які відображають загальнолюдські ідеали та демократичні стандарти, має вагоме значення для України, як і для багатьох інших країн. Незважаючи на постійні зміни в суспільному житті та державному устрої, ці цінності залишаються чинником стабільності, що сприяє збереженню й розвитку досягнень національного та міжнародного правового простору, запобіганню серйозним викликам, а також формуванню правосвідомості, правової, зокрема конституційної, культури, національної правової ідеології та ідентичності. Водночас сучасні події, зокрема триваюча майже десять років гібридна а потім і повномасштабна агресія росії проти України, масові порушення прав людини, незаконна окупація українських територій та інші наслідки, виявляють глибокі розбіжності в системах конституційних цінностей, державних ідеологіях та підходах до здійснення влади. У контексті воєнного стану особливої ваги набуває комплексне осмислення ролі конституційних цінностей, їхньої актуальності, а також необхідності переосмислення або перегляду їхньої ієрархії.

Правові цінності являють собою конкретні соціально-правові явища, інструменти та механізми, які включають: практичне втілення значущості права в житті людини (забезпечення безпеки в умовах конфлікту, визначеність і гарантії прав, встановлення істини й справедливості під час вирішення юридичних питань); фундаментальні природні права людини, що ґрунтуються на основних демократичних принципах; спеціальні правові засоби та юридичні механізми (юридичний інструментарій), які сприяють реалізації цінності права, забезпеченню гарантованості прав, а також інститути, що відображають оптимальний баланс між нормативним і індивідуальним регулюванням [1].

Цінність відображає сутність, тоді як цінність у праві – це шкала виміру того сутнісного, що дозволяє праву зберігати свою сутність, спроможність слугувати метою та засобом задоволення науково обґрунтованих, соціально справедливих загальнолюдських потреб та інтересів громадян і їхніх об'єднань. Крім того, функції, принципи, специфіку природи права неможливо з'ясувати без ціннісного виміру [2].

З огляду на конституційні засади організації державного та суспільного життя, особливо важливого значення набувають такі цінності, як людське життя, здоров'я, честь, гідність, а також інші невід'ємні права людини. Окрему, специфічну роль у правовому контексті відіграють такі цінності, як безпека, законність, правопорядок, право власності, свобода думки, слова, віросповідання тощо. З феноменологічної точки зору, ці цінності виступають у ролі «символічних універсумів» або своєрідних «універсалій», тоді як у межах науково-психологічного підходу їх розглядають як глибоко вкорінене у психіці кожної особи ядро моральних, естетичних, правових та інших цінностей. Це ціннісне ядро виконує функцію «програмного блоку», який визначає основні риси соціальної поведінки людини, залишаючись при цьому недостатньо диференційованим і малокерованим з боку її свідомості та волі [3].

Характерними рисами конституційних цінностей вважають їх верховенство, легітимність, історичність, ієрархічність, стабільність, сконцентрованість, оновленість змісту, справедливість. Обґрунтованою також є позиція стосовно виокремлення певної ієрархії цих цінностей. Зокрема, слід виокремити конституційні цінності, притаманні будь-якій країні з традиціями конституціоналізму, завданням яких є визначення типу правосвідомості; конституційні цінності другого порядку, що означені особливостями конституційної моделі правового регулювання, третього порядку – системою джерел конституційного права конкретної країни, насамкінець можна виділити конституційні цінності інституційного характеру, що визначають засади власне конституційного порядку (демократія, народний суверенітет, легітимність публічної влади, парламентаризм, судовий конституційний контроль) [2; 4; 5].

У періоди воєнного стану або за інших кризових обставин складно зберігати толерантність до всього, що відбувається, що, в свою чергу, ускладнює повноцінну реалізацію окремих правових цінностей, змінюючи їхню пріоритетність і значущість. Проте, фундаментальні правові цінності залишаються незмінними незалежно від того, чи йдеться про мирний, чи про воєнний час. Однією з таких базових цінностей є життя людини як фізичне явище, яке, хоча часто сприймається як щось самоочевидне, водночас отримує сучасні форми правового та ідеологічного закріплення у низці міжнародно-правових актів. Серед таких форм – право на приватне життя, людська гідність, право на життя, а також право на безпечні умови для життя і здоров'я [6].

Така цінність, як мир, трактується здебільшого як період між війнами, що вирізняється дипломатичними відносинами між групами людей, народами й державами, а також стан спокою та гармонії в соціумі. З такою цінністю, як мир, пов'язана й наступна конституційна цінність – територіальна цілісність держави, що становить водночас одну із засад конституційного ладу держави та є одним з основних принципів міжнародного права.

У контексті акультурації українських правових цінностей у межах євроінтеграції нашої держави важливого значення набувають основні європейські цінності, закріплені в ст. 2 Договору про Європейський Союз: «Союз заснований на цінностях поваги людської

гідності, свободи, демократії, рівності, правової держави і дотримання прав людини, включаючи права осіб, що належать до меншин». В Основному Законі України наявні схожі правові цінності, передусім у розділ II, де закріплено широкий спектр прав і свобод людини та громадянина [7].

Висновки. У сучасних умовах, зокрема в умовах воєнного стану, конституційні цінності України набувають особливої ваги як орієнтири стабільності, правової послідовності та національної ідентичності. Їх конституційно-правове закріплення забезпечує збереження загальнолюдських ідеалів, демократичних стандартів і служить інструментом протидії внутрішнім і зовнішнім викликам, зокрема агресії з боку російської федерації.

Правові цінності виявляються як соціально-правові явища, що мають конкретні прояви у формі природних прав людини, юридичних механізмів їх реалізації та інститутів, які гарантують баланс між свободою та правопорядком. У цьому контексті особливо важливими залишаються такі універсальні цінності, як життя, гідність, безпека, свобода думки та віросповідання, а також територіальна цілісність та мир.

Незважаючи на зміну умов – мирного або воєнного часу – фундаментальні правові цінності зберігають свою сутність та незмінність. Водночас у кризових умовах змінюється їх ієрархія та акценти реалізації: частина прав може бути обмежена, а інші – посилено захищені. Саме тому виникає потреба у постійному переосмисленні ролі, структури та значення цих цінностей у сучасному правопорядку.

Загальне розуміння правових цінностей як "символічних універсалій" та елементів правової свідомості демонструє їх глибоку інтегрованість у моральну та культурну систему суспільства. Це підкреслює важливість ціннісного підходу у правотворенні, правозастосуванні та правовій освіті.

Список використаних джерел:

1. Онтологія, аксіологія, антропологія, гносеологія філософсько-правових вчень : навч. посіб. за заг. ред. В. В. Кузьменка. Дніпропетровськ : ДДУВС, 2015. 246 с.
2. Камінська Н. В. Меритократія як конституційна цінність і ключова засада реформування публічної влади. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2022. № 4. С. 51–61. DOI: https://doi.org/10.32886/instzak.2022.04.06.
3. Гладкий С. О. Правові цінності як практична проблема правового життя українського суспільства. URL: http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/9729/1/%D0%93%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%BA%D0%B8 %D0%B9%20%D0%A1.%D0%9E..pdf
4. Савчин М. Конституційні цінності та конституційна юриспруденція в Україні. Вісник Конституційного Суду України. 2010. № 1. С. 111–120.
5. Савчин М. Основоположні цінності і принципи конституційного порядку : лекція. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/20370/1/4%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0% BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D1%96%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1% 81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96%20%D1%86%D1%96% D0%BD%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.pdf.
6. Dzhuska A., Kaminska N., Makarukha Z. Modern concept of understanding the human right to life. Wiadomości Lekarskie TOM LXXII. 2021. № 2. P. 1337–1342. DOI: 10.36740/WLek202102131.
7. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

Муза Олег Валентинович,
професор кафедри публічного та міжнародного права ННІ «Юридичний інститут Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана», доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ

Адміністративно-правове забезпечення діяльності публічної адміністрації в умовах війни в Україні об'єктивно пов'язане із регулюванням та вирішенням нагальних потреб у сфері публічного адміністрування, зокрема сфер оборони та національної безпеки.

Стратегічне реформування державного управління в Україні у період воєнного часу зазнало пріоритетних змін. До початку війни очікувалися удосконалення організації роботи Кабінету Міністрів України, реформування функціонального призначення, завдань, організаційно-структурного компонента правового статусу центральних органів виконавчої влади, зміна взаємовідносин між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, поглиблення процесів діджиталізації публічного управління та ін. На теперішній час дискурс сучасного стану державного управління в Україні пов'язаний з інституційною, організаційною та фінансово-матеріальною спроможністю розв'язання поточних проблем, подолання існуючих викликів та загроз. Варто також згадати і про актуальні питання кібербезпеки як окремого напряму забезпечення національної безпеки в Україні.

В теперішніх умовах розвиток державної служби також потребує вирішення як давно назрілих проблем, зумовлених впровадженням та застосуванням Закону України «Про державну службу», починаючи з 2016 року, так і подолання нових викликів, що пов'язані із запровадженням воєнного стану.

На розвиток державної служби впливають такі, зокрема, фактори, як:

- кадровий дефіцит в органах державного управління, що виник в результаті евакуації/переміщення із зон бойових дій та прифронтових територій;
- незавершеність реформи оплати праці державних службовців;
- забезпечення кадрового потенціалу державної служби;
- обмеженість бюджетних ресурсів для розв'язання питань матеріально-технічного забезпечення функціонування державної служби;
- наявність гострої потреби у компетентних державних службовцях у сфері публічного адміністрування оборони, національної безпеки, гуманітарної сфери тощо;
- існування корупційних ризиків та проявів на державній службі.

Для вирішення завдань повноцінного функціонування державної служби необхідно відновити проведення відкритих конкурсів на посади державної служби. Починаючи із запровадженого у 2020 році карантину, спричиненого коронавірусом SARS-CoV-2, та початком широкомасштабного вторгнення у 2022 році, конкурси як спосіб зайняття посад на державній службі було зупинено. Верховна Рада повинна зрештою відновити проведення конкурсів на державній службі з урахуванням реалій, що склалися. З цією метою Національним агентством України з питань державної служби проводяться громадські консультації щодо порядку відновлення конкурсних процедур на державній службі, а також оновлення законодавчого регулювання кар'єрного просування державних службовців в умовах воєнного стану.

У контексті відновлення конкурсних процедур за доцільне оновити роботу Комісії з питань вищого корпусу державної служби, зробити її більш відкритою та прозорішою, а також зменшити адміністративний вплив на її діяльність, збільшивши кількість представників громадянського суспільства у її складі.

На думку С.А. Федчишина, «однією із «воєнних» новацій має стати законодавче встановлення переважного права на вступ на державну службу для ветеранів війни, що

потребує зміни Закону України «Про державну службу» та належної підзаконної деталізації» [1, с. 151].

Варто звернути увагу, що завдяки активним процесам розвитку електронного урядування в Україні вдалося частково мінімізувати наявні проблеми у державному управлінні, створити в умовах війни належні процедури взаємовідносин органів публічного адміністрування та громадян. Безумовно це стосується і функціонування державної служби.

11 березня 2025 року Верховною Радою було прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про державну службу» щодо впровадження єдиних підходів в оплаті праці державних службовців на основі класифікації посад», яким передбачено, що заробітна плата державного службовця складатиметься з: 1) сталої заробітної плати – посадового окладу, надбавки за вислугу років, надбавки за ранг державного службовця; 2) варіативної заробітної плати – премії за результатами щорічного оцінювання службової діяльності, місячної або квартальної премії. Стала заробітна плата державного службовця є фіксованою виплатою та основною винагородою за виконання посадових обов'язків. Варіативна заробітна плата залежить від особистого внеску державного службовця в загальний результат роботи державного органу, є винагородою за ініціативну роботу, своєчасне і якісне виконання завдань, виконання додаткового обсягу завдань. Державний службовець може отримувати гарантійні та компенсаційні виплати, передбачені законодавством. Гарантійні та компенсаційні виплати встановлюються державним службовцям незалежно від їхньої заробітної плати, не входять до її сталої або варіативної складової та не враховуються при формуванні фонду сталої та варіативної заробітної плати. До гарантійних та компенсаційних виплат належать: компенсація у зв'язку з роботою, яка передбачає доступ до державної таємниці; матеріальна допомога для вирішення соціально-побутових питань; грошова допомога, що виплачується з наданням щорічної основної відпустки; інші гарантійні та компенсаційні виплати, встановлені законодавством [2].

Новації щодо оплати праці державних службовців спрямовані на визначення єдиних підходів грошової винагороди на державній службі та зменшення впливу керівника державної служби та безпосереднього керівника на професійне і неупереджене виконання державними службовцями своїх обов'язків через зменшення ваги преміальних та стимулюючих виплат. Однак варто додати, що Кабінет Міністрів України визначатиме схему посадових окладів на державній службі, тому залишається місце для адміністративної дискреції щодо визначення рівня оплати праці державних службовців.

Таким чином, розвиток державної служби в Україні потребує визначення нових напрямів її реформування з огляду на виклики та потреби, що існуватимуть у майбутньому. Оптимальним рішенням з точки зору стратегічного планування була б підготовка окремої урядової стратегії щодо розвитку державної служби у середньостроковій перспективі. Державна служба зачіпає організаційні аспекти державного управління у всіх сферах суспільного розвитку, тому завжди потребує адміністративно-правового забезпечення її стабільності та ефективності.

Список використаних джерел:

1. Федчишин С. А. Вступ на державну службу в Україні: новації воєнного стану та перспективи. Публічна служба: вектори реформування в умовах воєнного стану : збірник наукових матеріалів Всеукраїнського науково-практичного круглого столу з нагоди Дня державної служби (21 червня 2024 р.). Харків : НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2024. С. 148-152.

2. Проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про державну службу» щодо впровадження єдиних підходів в оплаті праці державних службовців на основі класифікації посад». URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40885

Мушка Ростислав Іванович,
аспірант кафедри приватного та публічного права
Київського національного університету технологій та дизайну

ФІНАНСОВО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АДВОКАТА ЗА ПОРУШЕННЯ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Однією з ознак адвоката як суб'єкта податкових правовідносин є здатність самостійно нести юридичну відповідальність за порушення податкового законодавства. Ця здатність розкривається у такій правовій категорії як деліктоздатність, яка є складовим елементом податкової правосуб'єктності та необхідною умовою для притягнення адвоката до відповідальності за податкові правопорушення. Порушення податкового законодавства адвокатом тягне за собою юридичну відповідальність, передбачену Податковим кодексом та іншими законами України. Одним із видів юридичної відповідальності адвоката за порушення податкового законодавства є фінансово-правова, яка встановлена Податковим кодексом України.

Фінансово-правова відповідальність являє собою правовідносини, що виникають у зв'язку з вчиненням фінансового правопорушення, змістом яких є застосування уповноваженими державними органами до правопорушника заходів покарання, передбачених фінансово-правовими санкціями [1, с. 22-23]. Відповідно до п. 111.2 ст. 111 Податкового кодексу України фінансова відповідальність застосовується у вигляді штрафних (фінансових) санкцій (штрафів) та/або пені [2]. У п. 14.1 пп. 14.1.265 ст. 14 Податкового кодексу України штрафна санкція (фінансова санкція, штраф) визначена як плата у вигляді фіксованої суми та/або відсотків, що справляється з платника податків у зв'язку з порушенням ним вимог податкового законодавства та іншого законодавства, контроль за дотриманням яких покладено на контролюючі органи, а також штрафні санкції за порушення у сфері зовнішньоекономічної діяльності [2]. Згідно п. 14.1 пп.14.1.162 ст. 14 Податкового кодексу України пеня – це сума коштів у вигляді відсотків, нарахована на суми податкових зобов'язань та/або на суми штрафних (фінансових) санкцій, не сплачених у встановлені законодавством строки, а також нарахована в інших випадках та порядку, передбачених цим Кодексом або іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи [2]. Отже, фінансово-правова відповідальність за порушення податкового законодавства у вигляді у вигляді штрафу та/або пені. Метою штрафу є покарання правопорушника та попередження вчинення нових податкових правопорушень. Натомість пеня виконує правовідновлювальну (компенсаційну) і каральну (штрафну) функції. Підставою для притягнення особи до фінансової відповідальності за вчинення податкового правопорушення та стягнення штрафу є податкове повідомлення-рішення, що відповідає вимогам, визначеним п. 58.1 ст. 58 Податкового кодексу України [2].

Адвокат у сфері оподаткування може мати статус як платника податків, так і податкового агента. Відповідно до п. 15.1 ст. 15 Податкового кодексу України платниками податків визнаються фізичні особи (резиденти і нерезиденти України), юридичні особи (резиденти і нерезиденти України) та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування згідно з цим Кодексом або податковими законами, і на яких покладено обов'язок із сплати податків та зборів згідно з цим Кодексом [2]. Згідно п. 18.1 ст. 18 Податкового кодексу України податковим агентом визнається особа, на яку цим Кодексом покладається обов'язок з обчислення, утримання з доходів, що нараховуються (виплачуються, надаються) платнику, та перерахування податків до відповідного бюджету від імені та за рахунок коштів платника податків [2]. У п. 110.1 ст. 110 Податкового кодексу України встановлено, що платники податків, податкові агенти, а також інші суб'єкти у

випадках, прямо передбачених цим Кодексом, несуть фінансову відповідальність за вчинення податкових правопорушень [2].

До податкових правопорушень, за які до адвоката можуть бути застосовані фінансово-правові санкції, доцільно віднести наступні: 1) порушення встановленого порядку взяття на облік (реєстрації) у контролюючих органах (п. 117.1 ст. 117 Податкового кодексу України); 2) порушення строку та порядку подання інформації про відкриття або закриття рахунків/електронних гаманців, звіту про підзвітні рахунки (п. 118.3 ст. 118 Податкового кодексу України); 3) порушення платником податків порядку подання інформації про фізичних осіб – платників податків (ст. 119 Податкового кодексу України); 4) неподання або несвоєчасне подання податкової звітності або невиконання вимог щодо внесення змін до податкової звітності (п. 120.1, п. 120.2 ст. 120 Податкового кодексу України); 5) порушення встановлених законодавством строків зберігання документів з питань обчислення і сплати податків та зборів, а також документів, пов'язаних із виконанням вимог іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи (ст. 121 Податкового кодексу України); 6) штрафні (фінансові) санкції (штрафи) у разі визначення контролюючим органом суми податкового зобов'язання та/або іншого зобов'язання, контроль за сплатою якого покладено на контролюючі органи, зменшення бюджетного відшкодування або виявлення фактів використання податкових пільг не за цільовим призначенням чи всупереч умовам чи цілям їх надання (ст. 123 Податкового кодексу України); 7) порушення правил сплати (перерахування) грошового зобов'язання (п. 124.1 ст. 124 Податкового кодексу України); 8) порушення правил нарахування, утримання та сплати (перерахування) податків у джерела виплати (ст. 125^1 Податкового кодексу України); 9) порушення правил утримання та сплати (перерахування) податків податковими агентами платників єдиного податку (ст. 126^1 Податкового кодексу України).

Отже, адвокат може бути суб'єктом фінансово-правової відповідальності за порушення податкового законодавства у якості платника податків та/або податкового агента. Фінансово-правова відповідальність за порушення податкового законодавства до адвоката може бути застосована у вигляді штрафу та/або пені.

Список використаних джерел:

1. Оніщик Ю.В. Фінансова відповідальність за порушення митного законодавства України: сутність та проблемні моменти. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2017. № 2. С. 19–25.

2. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.

Налуцишин Віктор Володимирович,
професор кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, доктор юридичних наук, професор

ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС: ТЕЗИ З ПРИВОДУ

Термін «воєнний час» є всеприсутнім у сучасній політиці. Разом з тим, воєнний час є відносно недавнім політичним винаходом. Традиційно воєнний час і його попередні варіанти означали обмежені періоди, коли звичайна політика перетворювалася на грубу силу, виконували інструментальну і стримуючу функцію, обмежуючи жалюгідні і найгірші аспекти міжнародної політики чіткими і близькими кордонами, призначеними для вирішення особливо складних проблем, зберігаючи при цьому політичну легітимність. Вважалося, що воєнний час санкціонував виняткові заходи і надзвичайні страждання,

виходячи з того, що так само, як «кожна війна повинна закінчитися», воєнний час досить скоро зміниться мирним - або, точніше, що успішне завершення воєнного часу дозволить мирному часу відновитися в умовах, коли конфлікти будуть розв'язані, а скарги задоволені [1].

Однак, у XXI столітті війни набули міжнародного значення, стали все більш звичайним і розширеним виміром політики. На сьогодні «воєнний час» означає низку необмежених і часто самозбережених насильницьких практик, які глибоко та надовго змінили глобальну політику та політику національної безпеки.

Нині «воєнний час» більше не стосується виключно роздільного, обмеженого застосування сили, він символізує і легітимізує вічну війну з тероризмом, хронічні і безцільні інтервенції, звикання держави національної безпеки як цілого державного підходу до соціального порядку і навіть прагнення безнадійних політиків самоідентифікувати себе як дуже серйозних лідерів під час невійськових криз [2].

Міжнародна історія XXI століття розгортається як майже безперервний період воєнного часу, що змінює життя в усьому світі.

Тема «воєнного часу» є постійною темою політико-правового та громадського дискурсу в усьому світі [3]. Можливість «нової ери війни між великими державами» супроводжується страхами перед «Китаєм, що піднімається» або конкуренцією за все більш дефіцитні глобальні ресурси [4; 5]. Прогнози щодо цих війн найближчого майбутнього часто включають завзяті дискусії про надзвичайну швидкість і темп конфліктів, які ведуться за допомогою роїв дронів, гіперзвукових ракет або кіберзброї (російсько-українська війна), які загрожують скоротити час прийняття рішень і реагування в умовах організованого хаосу воєнного часу.

З початку повномасштабного вторгнення в Україну, введено воєнний стан. У зв'язку із загрозою територіальній цілісності та незалежності України з метою ефективності організації та здійснення публічної влади в умовах воєнного стану необхідна повна консолідація зусиль і взаєморозуміння на усіх її рівнях, що вкрай важливо у воєнний час.

Війна і час виступають великими та важливими питаннями, які взаємопов'язані на багатьох рівнях розвитку суспільства. За останнє століття чи навіть менше нова форма часу (воєнного) стала домінувати у світовій політиці.

Сподіваюся, що майбутні дискусії про політику воєнного часу нададуть можливості до його закриття або принаймні уникнення.

Список використаних джерел:

1. Fred Charles Iklé, Every War Must End, 2nd revised ed. (New York, NY: Columbia University Press, 2005). URL: https://cup.columbia.edu/book/every-war-must-end/9780231529662/ (дата звернення: 10.05.2025 р.)

2. Kevin Rawlinson, ''This Enemy can be Deadly': Boris Johnson Invokes Wartime Language', The Guardian, 17 March 2020. URL: https://www.theguardian.com/world/2020/mar/17/enemy-deadly-boris-johnson-invokes-wartime-language-coronavirus (дата звернення: 10.05.2025 р.)

3. Constantine Atlamazoglou, 'Russia's War is Grinding on in Eastern Ukraine, and France's Macron Wants Europe to Prepare for a 'Wartime Economy'', Business Insider, 27 June 2022. URL : https://www.businessinsider.com/macron-wants-wartime-economy-in-europe-amid-russia-ukraine-war-2022-6 (дата звернення: 10.05.2025 р.)

4. Graham Allison, Destined for War: Can America and China Escape Thucydides' Trap? (London: Scribe, 2018). URL : https://www.thriftbooks.com/w/destined-for-war-america-china-and-thucydidess-trap_graham-allison/13534650/?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=pmax_uk_low_17778219800&utm_adgroup=&utm_term=&utm_content=&gad_source=1&gad_campaignid=17957531659&gbraid=0AAAADwY45hpX2o5Vfkd1pancbS3jKSza&gclid=Cj0KCQjwlYHBBhD

9ARIsALRu09qIhyjMSJS67m5B9Z00Y7iIZQWfRqTjMJR5Ni_d9d0juCTwWHKy-bgaAhG5EALw_wcB#edition=13201855&idiq=23728197 (дата звернення: 10.05.2025 р.)

5. Vincent KL Chang, ‘China’s New Historical Statecraft: Reviving the Second World War for National Rejuvenation’, International Affairs, 98(3), 2022, pp. 1053–69.URL : https://academic.oup.com/ia/article/98/3/1053/6549854 (дата звернення: 10.05.2025 р.)

Никончук Софія Миколаївна,
здобувачка на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПОВНОВАЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Державна влада, що поділяється на законодавчу, виконавчу та судову, і Президент України наділені різноманітними повноваженнями, які впливають на функціонування держави. Проте ці повноваження можуть змінюватися під час воєнного стану чи надзвичайних ситуацій. Тому важливо зрозуміти, як саме ці ситуації впливають на роботу тих чи інших органів, які повноваження залишаються такими, як були, які змінюються, а які додаються.

Згідно статті 75 Конституції України [1], єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України. До повноважень Верховної Ради входить прийняття законів; затвердження, внесення змін та контроль за Державним бюджетом; внесення змін до Конституції України; призначення всеукраїнського референдуму; контроль за діяльністю Кабінету Міністрів України; можливість усунення Президента України з посади – імпічмент; та багато інших.

Згідно Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2], повноваження Верховної Ради України, передбачені Конституцією України, в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені. Це означає, що повноваження Верховної Ради України залишаються такими ж, як і у мирний час. Крім того, під час воєнного стану Верховна Рада може висловити недовіру чи звільнити посадову особу, якщо її призначення та звільнення віднесено до повноважень парламенту. Висловлення недовіри може бути ініційовано Головою Верховної Ради України або не менш як одною четвертою народних депутатів. Це питання негайно розглядається на пленарному засіданні невідкладно, без урахування процедур, які визначені спеціальними законами. Наслідком висловлення недовіри є звільнення особи з обійманої посади.

Виконавчу гілку влади представляє Кабінет Міністрів України, якому підзвітні міністерства, а на обласних та місцевих рівнях – обласні і місцеві адміністрації. Кабінет Міністрів України разом з міністерствами забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України; вживає заходів для забезпечення прав і свобод людини і громадянина; здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю; організовує і забезпечує здійснення зовнішньоекономічної діяльності України, митної справи та деякі інші повноваження.

Під час воєнного стану до повноважень Кабінету Міністрів додається розробка та здійснення Плану запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в окремих місцевостях України, У цьому плані вказані назви заходів, строк їх виконання (зазвичай в цій графі вказано «на час введення воєнного стану»), органи, що відповідальні за запровадження заходу та органи, що залучені до здійснення заходу. Крім того, вони організовують і координують роботу центральних і місцевих органів виконавчої влади; створюють безпечні зони для цивільних відповідно до норм міжнародного права;

визначає особливості здійснення оборонних та публічних закупівель із забезпеченням захищеності державних замовників і замовників від воєнних загроз.

Окремим органом виконавчої гілки влади, що створюється на період введення воєнного стану є військові адміністрації. Вони створюються для забезпечення дії Конституції та законів України, а також забезпечення запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного режиму воєнного стану. Рішення про їх утворення приймає Президент за поданням обласних державних адміністрацій або військового командування. Їхнє утворення може бути пов'язане з неспроможністю органів місцевого самоврядування забезпечити дію Конституції та законів України та/або забезпечити здійснення заходів правового режиму воєнного стану.

Військові адміністрації поділяються на обласні, районі та військові адміністрації населених пунктів. Та не залежно від поділу, їх повноваження однакові. Окрім основної задачі, для якої їх створювали, вони також займаються забезпеченням оборони, громадської безпеки та порядку та захист критичної інфраструктури. Загалом строк повноважень військових адміністрацій становить весь час воєнного стану та 30 днів після його завершення або скасування.

Судова влада здійснює правосуддя. Відповідно до статті 5 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» [3], правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, делегування обов'язків не допускається. Народ здійснює правосуддя через присяжних. Суди поділяються на суди першої інстанції, апеляційні та касаційні, проте в деяких випадках апеляційні та касаційні суди можуть діяти як суди першої інстанції. Особливий статус має Конституційний Суд України, який не здійснює правосуддя, а тлумачить Конституцію України та перевіряє нормативно-правові акти та інші підзаконні акти на відповідність Конституції.

Під час воєнного стану судова влада здійснює ті самі повноваження, що й у мирний час. Проте суди стикаються з такими труднощами, як безпека усіх учасників правосуддя. Тому на суди розповсюджуються ті самі правила безпеки, що й на інші заклади: мати сховище в самій будівлі або неподалік, оперативно реагувати на сигнали повітряної тривоги та покидати приміщення та інше. Судді, не зважаючи на небезпеку, продовжують працювати в штатному режимі, щоб забезпечити право людей людей на захист своїх прав.

Президент України не належить до жодної гілки влади та виступає як представник країни; Головнокомандувач Збройних Сил України та Голова Ради національної безпеки та оборони України. Крім цього до його повноважень входить гарантія безпеки громадян та територіальної цілісності країни; прийняття рішення про визнання чи невизнання іноземних держав; призначення Міністра закордонних справ та Міністра оборони; призначає на посаду Генерального прокурора, Голову Служби безпеки України та третину складу Конституційного Суду; може розпустити Верховну Раду у випадках, передбачених законом; видає укази, зокрема указ про введення воєнного стану; може зупинити дію актів Кабінету Міністрів, якщо вони суперечать Конституції; та виконує інші повноваження.

Під час воєнного стану до його повноважень додаються ще: здійснення загального керівництва запровадження та виконання заходів правового режиму воєнного стану; прийняття рішення (за пропозицією Ради безпеки та оборони) про залучення Збройних Сил, інших військових формувань та правоохоронних органів до здійснення заходів правового режиму воєнного стану; стратегічне керівництво Збройними Силами, іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами через Генеральний штаб Збройних Сил України; визначає порядок проходження військової служби. Якщо під час воєнного стану закінчиться строк повноважень Президента, його повноваження продовжуються до обрання нового Президента.

Тож можна сказати, що у виконавчої гілки влади та Президента України під час воєнного стану окрім Конституційних повноважень додаються також повноваження, визначені в Законі України «Про правовий режим воєнного стану». У законодавчої та судової гілки залишаються лише Конституційні повноваження, які вони продовжують

виконувати. Якщо розглядати додаткові повноваження, то у виконавчої гілки влади це забезпечення безпеки цивільного населення, а у Президента – керівництво Збройними Силами та іншими військовими формуваннями через Генеральний штаб.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/conv#n92
3. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv#Text

Novak Adam O.,
4th year student, Faculty of Law
Alfred Nobel University

ADMINISTRATIVE LIABILITY FOR MISINFORMATION: BALANCING PUBLIC ORDER AND FREEDOM OF SPEECH

Introduction

The growing influence of disinformation has become particularly salient in the context of rapid digitalization and hybrid threats. In Ukraine, where the state continues to face external aggression, the proliferation of fake news can directly undermine domestic stability and defensive capacity. At the same time, overly severe regulations risk encroaching on freedom of expression, potentially leading to censorship and violations of constitutional rights [1]. Hence, the question arises: how can Ukraine effectively safeguard its information space without undermining the very democratic principles it seeks to defend?

1. Current State of Ukrainian Legislation on Disinformation

1.1 Lack of a Dedicated Statutory Provision

Ukraine's Criminal Code and Code of Administrative Offenses do not feature a specific article that explicitly criminalizes or penalizes "disinformation." Instead, existing norms apply to certain harmful manifestations of false information—for instance, propaganda advocating aggression, calls to overthrow the constitutional order. These include, but are not limited to, provisions under Articles 109, 110, and 436 of the Criminal Code of Ukraine, which target propaganda advocating aggression, attempts to undermine territorial integrity, or glorification of war or knowingly false statements about threats to public safety [2]. Although these provisions address the most egregious cases, there remains a legislative gap concerning the dissemination of fake news on broader political or societal matters.

1.2 The 2020 Draft Law on Disinformation

In January 2020, the then Ministry of Culture, Youth, and Sports introduced a draft law on disinformation, which proposed a precise definition of "disinformation," the establishment of a Commissioner for Information, strict fines, and even the possibility of criminal liability [3]. The draft received considerable criticism from media organizations and international bodies, including the OSCE's Representative on Freedom of the Media [4], due to concerns over excessive restrictions on journalists (such as mandatory membership in a unified professional association) and the perceived risk of governmental overreach. As a result, this legislative initiative was withdrawn.

1.3 The 2022 Law on Media

Currently, Ukraine's primary legal framework for media regulation is the new Law on Media [2], which expands the powers of the National Council on Television and Radio Broadcasting. However, it does not explicitly codify the term "disinformation." In practice, Ukraine continues to rely on general legal provisions to counter the most dangerous forms of false content—especially in the sphere of national security.

2. International Experiences

2.1 Targeted Regulation in Democratic Systems

- **France** has enacted provisions that allow judges to order the swift removal of disinformation during electoral campaigns. Outside those periods, standard media regulations apply. This targeted approach focuses on preventing large-scale manipulation that could jeopardize election outcomes [6].
- **Germany** enforces the Netzwerkdurchsetzungsgesetz (NetzDG), obliging social networks to remove illegal content—including certain false statements—within short deadlines or face significant fines [7]. However, the law primarily targets large platforms, rather than individual users, thereby reducing the likelihood of disproportionate penalties for minor infractions.

2.2 Risks of Authoritarian Misuse

- **Russia** has enacted broad "anti-fake news" legislation that allows authorities to penalize any content deviating from official narratives, including truthful reports about military actions. This exemplifies how a legal tool intended to curb disinformation can be weaponized to suppress independent journalism and dissent.
- Similar concerns have emerged in other countries where governments have invoked vague or expansive anti-disinformation statutes to quell opposition voices, highlighting the danger of conflating genuine security needs with political interests [8].

3. Balancing Freedom of Expression and National Security

Under international standards such as Article 10 of the European Convention on Human Rights [5], states have the right to restrict freedom of expression to protect national security or public order, provided that such restrictions are lawful, necessary, and proportionate. Laws containing overly broad definitions of "fake news" can result in arbitrary enforcement, especially if a government institution is granted unchecked authority to determine what constitutes disinformation [9]. This tension between safeguarding the public sphere and maintaining pluralism is evident in multiple legal frameworks worldwide.

4. Recommendations for Improving Administrative Regulation in Ukraine

1. **Clear Definition of Disinformation**. The law should establish a narrow and precise definition—e.g., the deliberate dissemination of demonstrably false information of public importance, intended to mislead society or undermine public order [3]. Differentiating disinformation from unintentional errors or personal opinions is critical.
2. **Gradual and Proportionate Sanctions**. Severe penalties such as large fines or imprisonment should be reserved for malicious, large-scale campaigns (particularly those serving foreign aggression) [1, 4]. For less harmful cases, administrative liability could focus on mandatory corrections, retractions, or moderate fines.
3. **Independent Oversight Mechanism**. In order to avoid politicization, oversight should be vested in a body that operates transparently and is subject to judicial review. Concentrating decisive power in a single government office raises concerns over potential abuses [9].
4. **Support for Media Literacy**. A purely punitive approach overlooks the root causes of disinformation. Government and civil society should invest in media literacy and fact-checking initiatives, enabling citizens to critically assess online content [9].

5. **Coordination with International Standards**. Ukraine's alignment with international human rights obligations, as well as engagement in cross-border efforts to address disinformation, can strengthen the credibility and effectiveness of any administrative measures adopted [8].

5. Conclusion

In a context where disinformation directly threatens national security, Ukraine must defend its information space. Nonetheless, legislation intended to combat fake news could become a double-edged sword: without careful safeguards, it might open the door to censorship and the suppression of legitimate speech [1, 4]. By defining disinformation rigorously, imposing proportionate sanctions, ensuring independent oversight, and fostering a media-literate society, lawmakers can create a legal environment that protects both state interests and civil liberties. This balanced approach is essential for preserving democratic values while confronting the challenges posed by disinformation.

References:

1. **Verkhovna Rada of Ukraine.** (1996). *Constitution of Ukraine (Law No. 254k/96-VR).* Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474/96-%D0%B2%D1%80
2. **Verkhovna Rada of Ukraine.** (2022). *Law of Ukraine "On Media" (Law No. 2849-IX).* Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20
3. **OSCE Representative on Freedom of the Media.** (n.d.). *Official website.* Retrieved from https://www.osce.org/representative-on-freedom-of-media
4. **Council of Europe.** (1950). *European Convention on Human Rights, Article 10.* Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
5. **European Parliament.** (2021). *Disinformation and the EU (Study No. 695445).* Retrieved from https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/695445/IPOL_STU(2021)695445_EN.pdf
6. **Bundesministerium der Justiz.** (2017). *Netzwerkdurchsetzungsgesetz (NetzDG), BGBl. I, p. 3352.* Retrieved from https://www.gesetze-im-internet.de/netzdg/
7. **Levy, S. (Ed.).** (2021). *Disinformation, misinformation, and democracy.* Cambridge University Press. Chapter: "The Case of Government Disinformation." Retrieved from https://www.cambridge.org/core/books/disinformation-misinformation-and-democracy/case-of-government-disinformation/FC5D988C422B3B5B94E92C55EFD54BED
8. **European Student Think Tank.** (2025, March 17). *Fighting online misinformation: The delicate balance between regulation and safeguarding the right to freedom of expression.* Retrieved from https://esthinktank.com/2025/03/17/fighting-online-misinformation-the-delicate-balance-between-regulation-and-safeguarding-the-right-to-freedom-of-expression/
9. **Law & Economics Center.** (n.d.). *Knowledge and decisions in the information age: The law & economics of regulating misinformation on social media platforms.* Retrieved from https://laweconcenter.org/resources/knowledge-and-decisions-in-the-information-age-the-law-economics-of-regulating-misinformation-on-social-media-platforms/

Scientific advisor: S. D. Storozhuk, Associate Professor, Senior Lecturer, Department of Foreign Languages, Alfred Nobel University

Новак Антоніна Олександрівна,
студентка 2-го курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ НА РОЗВИТОК МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Місцеве самоврядування є основою демократичного управління на рівні громад та міст, де відбувається взаємодія громадян із органами влади. В Україні, після здобуття незалежності, процес реформування місцевого самоврядування постійно супроводжується пошуками оптимальних моделей, що відповідали б європейським стандартам. Європейська інтеграція стала потужним фактором, що стимулював трансформацію місцевого самоврядування, оскільки Україна, підписавши угоду про асоціацію з ЄС, взяла на себе зобов'язання щодо адаптації своєї правової системи до стандартів, що діють в Європі.

Розвиток місцевого самоврядування в Європейському Союзі має глибоке коріння, яке сягає середини XX століття, коли країни Європи почали розвивати нові форми управління, що відповідали принципам демократії, автономії та децентралізації. Ідея європейських стандартів місцевого самоврядування виникла в контексті прагнення до стабільності, миру та розвитку, що стали основними цілями після двох світових воєн. Європейські країни усвідомили важливість створення ефективних і демократичних місцевих органів влади, здатних забезпечити соціально-економічний розвиток, підтримувати стабільність на місцях і, водночас, бути підзвітними своїм громадам.

Одним із важливих кроків стало підписання Європейської хартії місцевого самоврядування в 1985 р., яку Україна ратифікувала в 1997 р. Стандарти, проголошені в Хартії, створили правову основу для ефективного управління на місцях та забезпечення прозорості у діяльності органів самоврядування. Основними принципами європейських стандартів за Хартією є: автономія місцевих органів влади, децентралізація, підзвітність та прозорість[1]. Ці принципи передбачають, що місцеві органи влади повинні мати достатньо повноважень для самостійного прийняття рішень у сфері економіки, соціальної сфери та культури, а також відповідати перед громадою за свою діяльність.

Для дієвого застосування положень Хартії необхідно виконувати наступні умови: 1) наявність належного теоретико-правового забезпечення та його подальшого розвитку; 2) безперервне впровадження теоретичних досягнень у практичну діяльність; 3) взаємодія перших двох елементів через здійснення результативного правового регулювання. Хартія не повинна сприйматися як документ, що обмежує розвиток місцевого самоврядування в країні, а як детально розроблена система принципів, основ і рекомендацій, що сприятимуть реалізації державних планів щодо забезпечення права на сучасне, ефективне та відповідне національним традиціям місцеве самоврядування.

Адаптація європейських стандартів до практики місцевого самоврядування в Україні не обходиться без труднощів. Зміни у законодавстві потребують значних зусиль з боку центральної влади та місцевих органів. Попри те, що в Україні були ухвалені важливі законодавчі акти, такі як Закон України "Про місцеве самоврядування" (1997 р.) та Кодекс адміністративного судочинства (2005 р.), на практиці залишається низка проблем, пов'язаних із недостатньою політичною волею на місцях, корупцією, а також нерівномірним розвитком територій. Крім того, важливим аспектом є участь громадян у процесах місцевого самоврядування, що передбачає прозорість і доступність інформації, а також можливість громадян впливати на прийняття рішень.

Важливим етапом у розвитку місцевого самоврядування в Україні стало створення інституту служби в органах місцевого самоврядування як окремої категорії публічної служби, що стало можливим після ухвалення Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» 2001 р. Цей нормативно-правовий акт регулює правові, організаційні, соціальні та матеріальні аспекти реалізації громадянами України права на

службу в органах місцевого самоврядування, визначаючи основні принципи діяльності посадових осіб місцевих органів, їхній правовий статус, а також умови та гарантії проходження служби. Як зазначає К. Соляннік, ефективний розвиток місцевого самоврядування в Україні значною мірою залежить від забезпечення належних ресурсів для його структур. Закон «Про службу в органах місцевого самоврядування» встановлює обов'язкові вимоги щодо організації кадрової роботи та управління кадрами на місцевому рівні [3, с. 80-86].

З 2005 року Україна розпочала процес євроінтеграції, що поступово змусило реформувати місцеве самоврядування з урахуванням європейських стандартів. Підписання угоди про асоціацію з ЄС у 2014 році стало важливим етапом, коли Україна взяла на себе зобов'язання здійснювати реформи, зокрема, у сфері місцевого самоврядування. Один з ключових етапів реформування – це децентралізація. За її результатами значно змінилися принципи розподілу повноважень між центральною та місцевими владними органами. Місцевим громадам було надано більше можливостей для самостійного управління, збільшено їх фінансову автономію завдяки бюджету місцевого самоврядування. Важливим результатом цієї реформи стало створення об'єднаних територіальних громад, що дозволило більш ефективно розподіляти ресурси на місцях і сприяло розвитку інфраструктури [4].

Попри значні досягнення у реформуванні місцевого самоврядування, є ще багато проблем, що потребують вирішення. Серед них — удосконалення фінансової системи місцевих органів влади, розширення прав і повноважень громад, боротьба з корупцією та забезпечення прозорості в роботі місцевих органів. Інтеграція європейських стандартів потребує активної підтримки з боку місцевих органів влади, навчання кадрів і посилення громадянської участі.

Місцеве самоврядування в Україні залишається на етапі активних змін. Спостерігається тенденція до зміцнення місцевої автономії та покращення управління на місцях, що сприяє розвитку демократії та покращенню якості життя громадян. Реформа місцевого самоврядування в Україні — це не лише правова зміна, а й соціальна, економічна трансформація, що відкриває нові можливості для розвитку країни. Успіх децентралізаційної реформи та адаптація європейських стандартів до практики місцевого самоврядування в Україні залежать від політичної волі, підтримки на місцях і ефективного впровадження законодавчих ініціатив.

Література:

1. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text

2. Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», № 33 від 07.06. 2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text

3. Соляннік К. Є. Служба в органах місцевого самоврядування: проблеми правового регулювання. Проблеми законності. Національна юридична академія України. Харків. 2006 р. Випуск №83. С. 80 - 86.

4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 09.09.2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

Овчар Оксана Сергіївна,
студентка 1 курсу факультету економіки менеджменту та психології
Державного торговельно-економічного університету

ЕЛЕКТРОННЕ ВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В сучасних умовах повномаштабної війни в Україні перед публічною владою постає велика кількість викликів, що вимагають стрімкої трансформації механізмів організації влади. Одним із таких ключових механізмів є електронне врядування, що забезпечує ефективну та безбар'єрну взаємодію між громадянами та органами виконавчої влади, навіть в умовах воєнного стану. Діджиталізація публічного управління сприяє підвищенню прозорості, доступності та швидкості надання адміністративних послуг в сучасних умовах.

Перш за все слід зазначити, що питання трансформації публічної влади у воєнний період та її цифровий розвиток у своїх наукових працях розглядала значна кількість науковців, зокрема: Богуславська С. [1], Іжа М. [2], Кравченко О. [1], Криворучко І. [3], Курносенко Л. [2], Скляр І. [4], Стефанюк Р. [1] та інші. Їхні дослідження спрямовані на аналіз сучасних проблем та підходів до здійснення публічної влади у період воєнного стану, необхідність адаптації управлінських процесів до нових викликів та перспективи цифровізації адміністративних послуг.

Публічне управління передбачає процес колективного прийняття та запровадження стратегічних рішень на засадах узгодження та координування мети й дій усіх учасників цього процесу. Погоджуємось з позицією Криворучко І.В. в тому, що у період затяжної повномасштабної війни на території України реалізація даного процесу зіштовхнулася з рядом нових проблем до яких відносяться: низький рівень кадрового забезпечення органів влади; перевантаження адміністративних сервісів у тилових регіонах; низький рівень прозорості в діяльності органів публічної влади; виникнення нестандартних ситуацій, що вимагали оперативних дій без дотримання звичних процедур та нормативної чіткості [3, с. 42].

Важливим кроком у розвитку електронного врядування з боку держави було розроблення «Стратегії реформування державного управління на 2022-2025 роки, де головною метою було побудувати в Україні спроможну сервісну та цифрову державу, яка забезпечує захист інтересів громадян на основі європейських стандартів та досвіду» [5]. На основі цього відбулося зростання обсягу фінансування на продовження цифровізації країни. Як зазначають у своїй праці Іжа М. М. та Курносенко Л.: «Кошти державного бюджету спрямували на подальшу діджиталізацію охорони здоров'я, соціальний захист та освіту, розвиток та розширення мережі центрів надання адміністративних послуг, Національну програму з інформатизації та ін.» [2, с. 17-18]. Зокрема відбувся значний розвиток єдиного державного вебпорталу електронних послуг «Дія», яка дозволила громадянам отримувати адміністративні послуги, реєструватися як внутрішньо переміщені особи; подавати й отримувати документи онлайн [4, с. 63]. Саме це сприяло підвищенню прозорості процесів, водночас зменшивши бюрократичне навантаження та тиск на адміністративні центри на місцях.

Варто також ураховувати досвід країн Балтії, зокрема Естонії, яка стала прикладом сучасної цифрової держави. Україна активно імплементує деякі їхні практики, зокрема щодо е-резиденства, електронного голосування, електронних реєстрів. Проте реалізація таких рішень у період воєнного стану потребує обережного підходу та надійного захисту інформаційних джерел [6]. Цілком погоджуємося в тому, що «Для здійснення та повного функціонування вищезазначених практик Україні потрібно, насамперед, забезпечити рівний доступ до цифрових технологій, особливо у сільській місцевості та прифронтових регіонах; запустити курси, які сприятимуть розвитку навичок роботи з електронними платформами; забезпечити нормативно-правову підтримку цифрових реформ в управлінні; а також забезпечити інформаційну безпеку, захист персональних даних, запобігання фейкам,

маніпуляціям та зовнішньому втручанню» [1, с. 4]. Цифровізація держави дозволить подолати корупційні впливи, і, хоч уже в цьому напрямку в Україні діє платформа «Prozorro», зупинятися не варто, а для цього велику увагу потрібно приділити фінансування технологій та підготовці кадрів в цій царині.

Отже, електронне врядування є потужним інструментом для повноцінного функціонування держави у період війни. Воно спрощує адміністративні процедури та підвищує прозорість взаємодії з державними органами. Однак для максимального ефекту потрібно вирішити низку проблем, зокрема забезпечити кібербезпеку. З урахуванням цих факторів, Україна має всі передумови для подальшого утвердження як цифрової держави, здатної забезпечувати належний рівень публічного управління, а подальший розвиток електронного самоврядування може стати ключовим фактором економічного зростання, що є критично важливим у процесі відновлення країни після війни.

Список використаних джерел:

1. Богуславська С., Кравченко О., Стефанюк Р. Вплив електронного врядування на розвиток малого та середнього бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2024. № 67. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-2
2. Іжа М. М., Курносенко Л. В. Публічне управління в умовах викликів воєнного стану. *Публічне управління та регіональний розвиток: наук. журн.* 2023. № 19. С. 11–30.
3. Криворучко І. В. Публічне управління в умовах війни: виклики та перспективи. *Теорія та практика державного управління*. 2023. Вип. 2 (77). С. 38–53. URL: https://doi.org/10.26565/1727-6667-2023-2-03
4. Скляр І. Особливості розвитку цифрового врядування в умовах воєнного стану. *Аспекти публічного управління*. 2024. 12(4). С. 60-64.
5. Стратегія реформування державного управління України на 2022-2025 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 831-р. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/reforms/pars-2022-2025-ukr.pdf
6. European Commission. eGovernment Benchmark 2023: Smart Government for Smart Citizens. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2023. [англійська] URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/egovernment-benchmark-2023

Омельченко Андрій Іванович,
аспірант кафедри морського та митного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ФОРМИ ТА МЕТОДИ НАЦІОНАЛЬНОГО РІВНЯ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ РЕЖИМУ ПІДВОДНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Інститут форм та методів публічного адміністрування є класичним для української адміністративно-правової науки. Поряд з уже доволі тривалими доктринальними дискусіями навколо категорій «державне (публічне) управління» та «публічне адміністрування», питання їх форм та методів (інструментів), а також суб’єктного складу також зазнавало змін та уточнень. Так, зважаючи на різноманіття та особливості механізмів реалізації керуючих впливів (як імперативних, так й рекомендаційних, заохочувальних тощо), обґрунтовано пропонується замінити усталені категорії форм та методів управління оновленою «інструменти адміністрування», і додати до традиційного кола суб’єктів (органів держави та органів місцевого самоврядування) також наднаціональні інституції різного рівня, громадські формування, класифікаційні товариства (для судноплавної галузі), інші утворення, що впливають як на вироблення відповідного нормативного базису, так й на процеси його реалізації. Таким чином, на теперішній час об’єктивно складеними є декілька рівнів публічного адміністрування, що отримує особливого прояву у сферах, що є

міжнародно стандартизованими, зокрема мореплавстві та портовій діяльності. Схвалені та погоджені на наднаціональному рівні правничі та управлінські стандарти визначають особливості побудови внутрішньодержавних механізмів публічного адміністрування судноплавства, інших видів використання морських просторів, контрольних портових формальностей тощо.

Цей перелік доповнює також діяльність, спрямована на підводну культурну спадщину, та інші види активностей, що тісно з нею пов'язані. Провідними міжнародними угодами, що встановлюють їх режими є Конвенція ЮНЕСКО про охорону підводної культурної спадщини 2001 р. [1] (далі – 2001 UNESCO Convention) та Конвенція ООН з морського права 1982 р. [2] (далі – UNCLOS'82), що містить базові засади охорони, захисту та забезпечення преференційних прав держав культурного, історичного або археологічного походження знайдених артефактів (ст.ст. 149, 303). При цьому, гарантією збереження за державами передбачених UNCLOS'82 прав, юрисдикції та зобов'язань є ст. 3 2001 UNESCO Convention, якою передбачено, що ніщо в цій Конвенції не завдає їм шкоди, а її тлумачення та застосування здійснюються у контексті й відповідно до міжнародного права, у т.ч. UNCLOS'82.

Значно більший функціонал щодо встановлення та підтримання режиму підводного культурного надбання містить 2001 UNESCO Convention. У цій Конвенції особливу увагу приділено та, відповідно, присвячено переважну більшість статей правам та зобов'язанням держав-учасниць. Поряд з зобов'язаннями співробітничати та вживати усіх належних заходів для охорони підводної культурної спадщини, зберігати її на благо людства у становищі in situ, забезпечувати повагу до людських останків та забороною комерційної експлуатації (ст. 2), 2001 UNESCO Convention регламентує особливий механізм міждержавного та міжінституційного співробітництва для створення максимально дієвого охоронного режиму знайдених артефактів, а також передбачає необхідність використання найкращих засобів (фактично – форм та методів публічного адміністрування), які є у розпорядженні держав і які можна практично застосовувати для відвернення або пом'якшення будь-яких можливих несприятливих наслідків діяльності, яка підпадає під їх юрисдикцію та може випадково впливати на підводну культурну спадщину (ст. 5).

Наведемо декілька прикладів форм публічного адміністрування режиму підводної культурної спадщини та, зокрема, спрямованої на неї діяльності, що передбачені 2001 UNESCO Convention для держав:

a) регулювання та надання дозволів на діяльність, спрямовану на підводну культурну спадщину, у внутрішніх та архіпелажних водах, територіальному морі та прилеглій зоні, а також вимагання застосування при цьому Правил, які стосуються діяльності, спрямованої на підводну культурну спадщину (ч. 1, 2 ст. 7, ст. 8), що є Додатком до 2001 UNESCO Convention;

b) інформування (з метою співробітництва щодо найбільш ефективних способів охорони державних суден і літальних апаратів) про виявлення у своїх архіпелажних водах і територіальному морі державного судна або літального апарата, що піддається ідентифікації, держави прапора, яка є учасницею цієї Конвенції, і, у відповідних випадках, інших держав, що мають зв'язок, який піддається перевірці, з таким об'єктом, особливо зв'язок культурного, історичного або археологічного характеру (ч. 3 ст. 7);

c) заявлення державі-учасниці, у виключній економічній зоні або на континентальному шельфі якої знаходиться підводна культурна спадщина, про заінтересованість в участі в консультаціях щодо шляхів забезпечення ефективної охорони цієї підводної культурної спадщини; така заява має ґрунтуватися на зв'язку із цією підводною культурною спадщиною, який піддається перевірці, особливо зв'язку культурного, історичного або археологічного характеру (ч. 5 ст. 9);

d) заборона або надання дозволу на будь-яку діяльність, спрямовану на підводну культурну спадщину у виключній економічній зоні або на континентальному шельфі для

недопущення порушення суверенних прав або юрисдикції, встановлених міжнародним правом, у т.ч. UNCLOS'82 (ч. 2 ст. 10);

e) консультування та координація консультацій щодо шляхів забезпечення найбільш ефективної охорони підводної культурної спадщини у виключній економічній зоні та на континентальному шельфі (ч. 3 ст. 10);

f) спрямування письмового повідомлення на ім'я Генерального директора про запропоновані поправки до 2001 UNESCO Convention (ч. 1 ст. 31) та про її денонсацію (ч. 1 ст. 32) тощо.

Зазначені та інші форми, встановлені 2001 UNESCO Convention для національного рівня публічного адміністрування, є прикладами класичних правових та неправових (організаційних) форм управління (адміністрування), якими є письмові повідомлення, двосторонні, регіональні або інші багатосторонні угоди, обмін інформацією тощо. При цьому, у більшості випадків механізм їх застосування сформульовано узагальнено: «співробітництво», «координація», «вжиття заходів», «заявлення», «повідомлення», «використання засобів», «забезпечення поваги». Також держави з метою встановлення та підтримання режиму підводної культурної спадщини, відповідно до 2001 UNESCO Convention, можуть «регулювати», «дозволяти», «вимагати», «інформувати», «забороняти», «охороняти шляхом усіх практично здійсненних заходів», «здійснювати заходи», «повідомляти» тощо про здійснені кроки для побудови та підтримання режиму підводної культурної спадщини. Такий підхід до нормотворення пояснюється наявністю у держав власних, передбачених внутрішнім законодавством, інструментів реалізації зазначених заходів. Лише деякі статті 2001 UNESCO Convention передбачають більшу конкретизацію таких управлінських форм: встановлення санкцій (ст. 17), заснування спеціальних органів (ст. 22), але також, природньо, не визначають, яким саме чином це буде реалізовано всередині держав.

Для національного рівня публічного адміністрування режиму підводної культурної спадщини є характерним увесь набір методів: й переконання, й заохочення, й, безумовно, примус. Крім того, передбачені 2001 UNESCO Convention форми публічного адміністрування дають підстави стверджувати, що відповідні методи охоплюють як непрямі, так й прямі засоби впливу. Слід пригадати, що непрямі методи публічного адміністрування передбачають опосередкований вплив, багатоваріативність дій та можливість розсуду, сприяння активності осіб, відтермінований і не безумовно гарантований результат, не вимагають регулярного розпорядчого втручання. Тоді як прямі зумовлюють однозначний зобов'язальний вплив, відсутність можливості вибору варіанта активності; більш швидке та достовірне досягнення результату; виключення позитивної ініціативи; необхідність оперативного коригування; ускладнені процедури застосування [3, с. 362].

Краще визначеними є форми публічного адміністрування у рамках 2001 UNESCO Convention, спрямовані на уособлення наддержавних домовленостей, реалізацію процедурних правил Конвенції, а також про взаємодію між державами та організаціями за межами підсуверенних акваторій [двосторонні, регіональні або інші багатосторонні угоди (ст. 6), письмові повідомлення (ст.ст. 31, 32), заяви (ч. 5 ст. 9, ч. 4 ст. 11, ст. 28, 29), дозволи (ч. 5, 6 ст. 10, ч. 1, 4, 6 ст. 12), інформація (ч. 5 ст. 10, ч. 5 ст. 12, ст. 19), переговори (ч. 1 ст. 25), ратифікаційні грамоти або акти про прийняття (ч. 3 ст. 26)]. Методами, що підлягають застосуванню тут є переконання та заохочення (для договірного або переговорного процесів та співробітництва щодо охорони підводної культурної спадщини, а у разі, наприклад, приєднання до 2001 UNESCO Convention – примус, зумовлений зобов'язанням надати ратифікаційні грамоти або акти про прийняття.

Таким чином, розглянуті форми та методи публічного адміністрування режиму підводної культурної спадщини засвідчують значне різноманіття [4, с. 149], а також специфіку, обумовлену характером міждержавної взаємодії та її нормативних засад, закріплених у міжнародних угодах, стандарти яких підлягають реалізації за допомогою

внутрішньонаціональних механізмів публічного адміністрування із застосуванням характерних для нього інструментів.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про охорону підводної культурної спадщини, 2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c52#Text

2. United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

3. Загальне адміністративне право України: підручник / за заг. ред.: акад. С. Ківалова і проф. Л. Білої-Тіунової. Одеса: Фенікс, 2023. 792 с.

4. Омельченко А.І. Публічне адміністрування правового режиму підводної культурної спадщини. *Актуальні проблеми політики*: зб. наук. пр. 2023. Вип. 72. С. 145–152. https://doi.org/10.32782/app.v72.2023.20

Омельчук Валерія Олексіївна,
здобувач на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОМПАС: ПОРІВНЯЛЬНІ КООРДИНАТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ В УКРАЇНІ ТА НІМЕЧЧИНІ

З метою наукового аналізу, доречно констатувати, що кожна суверенна держава характеризується індивідуалізованими моделями державного правління та, відповідно, базовими, але дивергентними гілками влади. Однією з ключових інституційних складових, котра, відіграє вагому роль не тільки у регулюванні суспільних правовідносин, але й у процесі державотворення, є судова влада. В Україні судова влада представлена судами загальної юрисдикції та Конституційним судом України. Водночас, особливої уваги заслуговує Конституційний Суд України (далі – КСУ), який хоч і не входить до системи судоустрою, проте займає провідне місце серед інших. Виходячи з того факту, що будь-яка конституційна система являє собою багатогранне поле для досліджень, метою даної роботи є поглиблене дослідження повноважень КСУ, як гаранта верховенства Конституції України. Для забезпечення та підвищення цінності доповіді, вважаємо доречним здійснити порівняння із Федеральним Конституційним Судом Німеччини (далі – ФКС). Такий аналіз допоможе зіставити компетенції конституційних судів обох країн та виокремити особливості ФКС, які можуть бути розглянуті для покращення функціонування КСУ.

Згідно статті 1, Закону України « Про Конституційний Суд України», КСУ є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України (далі – КУ), вирішує питання про відповідність КУ законів України та у передбачених КУ випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до КУ. Діє на засадах верховенства права, гласності, об’єктивності, обґрунтованості, відкритості [1]. Даний суд розглядає питання щодо відповідності КУ тільки чинних актів. До складу КСУ входять 18 суддів, яких призначають по шість Президент України, Верховна Рада України та з’їзд суддів України [1]. У складі також діють Велика Палата, два сенати та шість колегій, котрі мають статус органів суду. Всі вони здійснюють свої повноваження переважно у сфері перевірки та контролю відповідності різних актів Конституції України та законів України. До КСУ, згідно Статті 54 Закону України «Про Конституційний Суд України», можуть звертатись Президент України; Верховна Рада України, а разом із нею Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; Кабінет Міністрів України та щонайменше сорока п’яти народних депутатів України [1]. Станом на зараз, фізична особа також має право звернутись до даного суду у

випадках порушення норм Конституції, по відношенню до неї, але скарга розглядається лише з наявністю обґрунтованих підстав. Судді КСУ обираються строком на дев'ять років.

До повноважень КСУ, відповідно до статті 7 Закону України «Про Конституційний Суд України», належать: 1) вирішення питань про відповідність КУ (конституційність) законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; 2) офіційне тлумачення КУ; 3) надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України, або Кабінету Міністрів України висновків про відповідність КУ чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; 4) надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України висновків про відповідність КУ (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою; 5) надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту в межах, визначених статтями 111 і 151 КУ; 6) надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до КУ вимогам статей 157 і 158 КУ; 7) надання за зверненням Верховної Ради України висновку про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим КУ або законів України; 8) вирішення питань про відповідність Конституції України та законам України нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим за зверненням Президента України згідно з частиною другою статті 137 КУ; 9) вирішення питань про відповідність КУ (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить КУ [1].

Федеральний Конституційний Суд (далі - ФКС), то його слід пояснювати як орган конституційного нагляду Німеччини, наділений повноваженнями розгляду законів. ФКС це поєднання незалежного конституційного органу із правом суду у сфері державного права. У ст. 1 Закону "Про ФКС" це сформульовано непрямо: "Федеральний Конституційний Суд є самостійним і незалежним по відношенню до інших конституційних органів Судом федерації". Сам ФКС проголосив у спеціальному "Меморандумі про статус" від 27 червня 1952 року свій особливий статус конституційного органу і обґрунтував його. Це відрізняє ФКС від усіх інших судів, включно від Верховних Судів суб'єктів федерації, які такого статусу не мають [2, с.84]. ФКС має таку будову: два сенати, кожен з яких має в складі вісім суддів. Обидва сенати є рівноправними та незалежними один від одного. Головну частину рішень приймає Перший сенат. У разі виникнення суперечностей щодо кінцевих позицій, рішення приймається Пленумом у складі всіх суддів ФКС. Судді ФКС обираються строком на дванадцять років. До ФКС мають право подавати скарги Федеральний уряд, уряди земель, одна третина Бундестагу (законодавчий орган) та, також, фізична особа [3, ст. 342].

В загальному, до повноважень ФКС відносять розгляд скарг про: 1) позбавлення основних прав; 2) про неконституційність партій; 3) за скаргами на рішення Бундестагу, що стосуються законності виборів або набуття чи втрати депутатського мандата у Бундестазі; 4) за обвинуваченнями, що висунуті федеральному президенту Бундестагом або Бундесратом; 5) тлумачення Основного Закону у зв'язку зі спорами про обсяг прав та обов'язків будь-якого вищого федерального органу чи інших сторін, наділених правами, які вони можуть здійснювати самостійно. [2, ст. 102-104].

До спільних ознак ми можемо віднести: 1) охорона Конституції – обидва суди забезпечують верховенство Конституції при здійсненні своїх повноважень; 2) розгляд конституційних скарг громадян; 3) вирішення спорів між органами влади, зокрема щодо компетенції між різними органами влади; 4) обов'язковість виконання рішень; 5) здійснення тлумачення норм Конституції; 6) розгляд справ про конституційність законів. До відмінних рис КСУ та ФКС належать: 1) структура; 2) процедура прийняття рішення; 3) різний ступінь

розвиненості та ефективності розгляду конституційних скарг; 4) порядок призначення суддів; 5) Німеччина має більш розвинену практику розгляду справ, що стосуються національного права та Європейського союзу, на відміну від України; 6) різний рівень довіри суспільства.

Як раніше зазначалось, метою роботи є виокремлення особливостей ФКС, які можуть бути розглянуті для покращення функціонування КСУ. З огляду на дане порівняння, можемо зауважити, що воно дає нам змогу виокремити такі характеристики. Отже, на нашу думку, для забезпечення покращення діяльності КСУ, Україні слід запозичити:

1. Більший прояв незалежності від політичного впливу на етапі формування – перехід на змішану систему призначення суддів та залучення до цього процесу окремих представників кожної із гілок влади.

2. Підвищення принципу прозорості – запровадження більшої відкритості, до приладу, шляхом трансляції відкритих засідань та комунікації із народом.

3. Розвиток практики розгляду справ, що стосуються національного права та Європейського Союзу.

4. Залучення експертів на науковців до процедури обговорення та розгляду питань.

5. Розробку чіткіших критеріїв прийнятності конституційних скарг громадян з метою підвищення ефективності роботи КСУ та мінімізації подання скарг, що не відповідають вимогам.

Таким чином, дослідження повноважень та характеристик КСУ та ФКС посприяло встановленню загальних засад діяльності конституційного органу в Україні та Німеччині, а також дало змогу виокремити особливості ФКС, які можуть бути розглянуті для покращення функціонування КСУ. На нашу думку, ФКС є дещо більш розвиненим у певних аспектах з причини свого довгого існування, що покращує здійснення процедури захисту прав не тільки юридичних, але й фізичних осіб. Вважаємо, що в майбутньому Україна запозичить деякі повноваження ФКС, що створить перспективи та можливості впливу конституційних органів на правову систему різними способами.

Список використаних джерел:

1. Про Конституційний Суд України : Закон Верховної Ради України від 13.07.2017, № №2136-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text (дата звернення: 07.05.2025).

2. Паславська Н.Т. Становлення та розвиток конституційної юстиції ФРН: історико-правове дослідження / ЛНУ імені І. Франка. Львів, 2015. 210 с. URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/Дисертація-6.pdf

3. Качурінер В.Л., Згама А.О. Конституційна скарга як форма звернення до органу конституційної юрисдикції: національний та зарубіжний досвід. Юрид. наук. електр. журнал. 2021. С. 340-343. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2021/88.pdf

Оніщик Юрій Віталійович,
завідувач кафедри приватного та публічного права
Київського національного університету технологій та дизайну,
доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ВИРІШЕННЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ У СФЕРІ МИТНОЇ СПРАВИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПОРЯДКУ

Протилежність публічного та приватного інтересу у сфері митної справи зумовлює конфлікти між владними та підвладними суб’єктами митних відносин. Такі суперечності у процесі або з приводу переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон є передумовою виникнення публічно-правових спорів у сфері митної справи [1, с. 122].

Одним із способів розв'язання публічно-правових спорів у сфері митної справи є їх вирішення в адміністративному порядку.

Порядок оскарження рішень, дій або бездіяльності митних органів визначено у главі 4 Митного кодексу України (далі – МК України). У ч. 2 ст. 24 МК України встановлено, що предметом вирішення публічно-правових спорів у сфері митної справи в адміністративному порядку є рішення, дії або бездіяльність митних органів. При цьому, слід зауважити, що положення глави 4 МК України застосовуються у всіх випадках оскарження підприємствами або громадянами рішень, дій або бездіяльності митних органів, крім випадків, якщо законом встановлено інший порядок оскарження таких рішень, дій або бездіяльності. Оскарження постанов у справах про порушення митних правил здійснюється в порядку, встановленому главою 72 МК України, а оскарження податкових повідомлень-рішень митних органів здійснюється у порядку, встановленому Податковим кодексом України (далі – ПК України) [2].

Для оскарження рішень, дій або бездіяльності митних органів підвладний суб'єкт митних правовідносин повинен подати скаргу – звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб [3]. Згідно ст. 26-1 МК України скарга може бути подана протягом 30 днів з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення своїх прав унаслідок рішення, дії чи бездіяльності митного органу, але не пізніше шести місяців з дня прийняття відповідного рішення, вчинення дії або бездіяльності [2]. Скарга розглядається митним органом вищого рівня протягом 30 днів з дня її отримання. Строк розгляду скарги може бути продовжений за рішенням митного органу вищого рівня, але не більше ніж на 20 днів [2]. Слід відмітити, що подання скарги не призводить до зупинення виконання оскаржуваного рішення. За заявою особи, яка подала скаргу, митний орган вищого рівня на час розгляду скарги має право зупинити повністю або частково виконання оскаржуваного рішення у разі, якщо є обґрунтовані підстави вважати, що оскаржуване рішення не відповідає законодавству України з питань митної справи або що існує ризик заподіяння значної шкоди особі, яка подала скаргу [2].

Оскарження постанов у справах про порушення митних правил здійснюється в порядку, встановленому главою 72 МК України. Постанова митниці у справі про порушення митних правил може бути оскаржена до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику. Скарга на постанову митного органу у справі про порушення митних правил подається протягом десяти днів з дня винесення постанови. Подання скарги зупиняє виконання постанови у справі про порушення митних правил до закінчення розгляду скарги. Скарга на постанову у справі про порушення митних правил розглядається правомочними органами (посадовими особами) в десятиденний строк з дня її надходження. Рішення за результатами перевірки центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, приймаються шляхом винесення постанов. Копія рішення по скарзі на постанову у справі про порушення митних правил протягом трьох днів з дня його винесення надсилається центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, особі, стосовно якої винесено постанову, поштовим відправленням з повідомленням про вручення [2].

Оскарження податкових повідомлень-рішень митних органів здійснюється у порядку, встановленому ПК України та наказом Міністерства фінансів України від 21 жовтня 2015 року № 916 «Про затвердження Порядку оформлення і подання скарг платниками податків та їх розгляду контролюючими органами». Відповідно до ст. 56 ПК України у разі якщо платник податків вважає, що контролюючий орган неправильно визначив суму грошового зобов'язання або прийняв будь-яке інше рішення, що суперечить законодавству або виходить за межі повноважень контролюючого органу, встановлених цим Кодексом або іншими законами України, такий платник має право звернутися із скаргою про перегляд цього рішення до контролюючого органу вищого рівня. Скарга

подається до контролюючого органу вищого рівня у письмовій формі (за потреби – з належним чином засвідченими копіями документів, розрахунками та доказами, які платник податків вважає за потрібне надати з урахуванням вимог п. 44.6 ст. 44 цього Кодексу) протягом 10 робочих днів, що настають за днем отримання платником податків податкового повідомлення-рішення або іншого рішення контролюючого органу, що оскаржується [4]. Платник податків одночасно з поданням скарги до контролюючого органу вищого рівня зобов'язаний письмово повідомити про це контролюючий орган, який прийняв оскаржуване рішення [5].

Згідно наказу Міністерства фінансів України від 21 жовтня 2015 року № 916 «Про затвердження Порядку оформлення і подання скарг платниками податків та їх розгляду контролюючими органами» розгляд матеріалів скарги здійснюється у відкритому засіданні або у закритому засіданні. Розгляд матеріалів скарги у відкритому засіданні – це розгляд матеріалів скарги контролюючим органом, який відбувається на підставі клопотання платника податків – скаржника, податкового агента або його уповноважених представників (у тому числі адвокатів), а також: уповноважених представників центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику; уповноважених представників центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну регуляторну політику; уповноваженого представника Ради бізнес-омбудсмена; представників засобів масової інформації. Розгляд матеріалів скарг у відкритому засіданні відбувається виключно на підставі письмового клопотання платника податків про відкритий розгляд матеріалів скарги, що додається, яке повинно містити: перелік осіб, залучення яких необхідне для розгляду матеріалів скарги у відкритому засіданні; надання згоди на розголошення контролюючим органом (посадовими особами) відомостей про такого платника, що становлять конфіденційну інформацію, комерційну чи банківську таємницю та стали відомі під час виконання посадовими особами службових обов'язків; надання згоди контролюючому органу на присутність залучених осіб під час відкритого засідання. Розгляд матеріалів скарги у закритому засіданні – це розгляд матеріалів скарги контролюючим органом, який відбувається виключно за участю платника податків – скаржника або його уповноважених представників (у тому числі адвокатів), уповноваженого представника Ради бізнес-омбудсмена (за умови прийняття Радою бізнес-омбудсмена до розгляду скарги, поданої платником податків) та представників центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику [5].

Митний орган, який розглядає скаргу платника податків, зобов'язаний прийняти вмотивоване рішення та надіслати його протягом 20 календарних днів, наступних за днем отримання скарги, на адресу платника податків поштою з повідомленням про вручення або надати йому під розписку. Керівник (його заступник або уповноважена особа) митного органу може прийняти рішення про продовження строку розгляду скарги платника податків понад 20-денний строк, але не більше 60 календарних днів, та письмово повідомити про це платника податків. Якщо вмотивоване рішення за скаргою платника податків не надсилається платнику податків протягом 20-денного строку або протягом строку, продовженого за рішенням керівника (його заступника або уповноваженої особи) митного органу, така скарга вважається повністю задоволеною на користь платника податків з дня, наступного за останнім днем зазначених строків. Скарга вважається також повністю задоволеною на користь платника податків, якщо рішення керівника (його заступника або уповноваженої особи) митного органу про продовження строків її розгляду не було надіслано платнику податків до закінчення 20-денного строку. Скарга, подана із дотриманням строків зупиняє виконання платником податків грошових зобов'язань, визначених у податковому повідомленні-рішенні (рішенні), на строк від дня подання такої скарги до митного органу до дня закінчення процедури адміністративного оскарження [4].

Таким чином, процедури вирішення публічно-правових спорів у сфері митної справи в адміністративному порядку мають свою специфіку [6, с. 97], яка, незважаючи на деяку

схожість у процедурних питаннях оскарження, визначається для кожного виду діяльності підставами виникнення публічно-правового спору у сфері митної справи; виявленням рішень і дій, які підлягають оскарженню; встановленням прав, свобод і законних інтересів, які порушені оскаржуваними діями і рішеннями. Усі зазначені фактори разом із конкретним видом діяльності митного органу впливають на правовий режим захисту порушених прав і визначають процедуру вирішення публічно-правового спору у сфері митної справи в адміністративному порядку.

Список використаних джерел:

1. Юрій Оніщик. Альтернативні способи вирішення митних спорів. *Krakowskie Studia Małopolskie*. 2022. № 4 (36). С. 122–139.

2. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text.

3. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text.

4. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text.

5. Про затвердження Порядку оформлення і подання скарг платниками податків та їх розгляду контролюючими органами: наказ Міністерства фінансів України від 21 жовтня 2015 року № 916. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1617-15#Text.

6. Правове регулювання процедур вирішення митних спорів в Україні: монографія / Ю. В. Оніщик, К. Е. Абдукадирова; за ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю.В. Оніщика. Одеса: Видавництво «Юридика», 2024. 186 с.

Паращина Юліана Броніславівна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні факультету публічного управління Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ВИКЛИКИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Нормативно-правове забезпечення інформаційної безпеки в Україні є актуальним елементом національної безпеки в умовах постійної гібридної загрози, активної інформаційної війни та широкомасштабної кіберзлочинності. У XXI столітті інформація стала не лише стратегічним ресурсом, а й інструментом впливу, що активно використовується як у мирний час, так і під час збройного конфлікту. Відтак, потреба у створенні ефективної, системної та динамічної нормативно-правової основи для захисту національного інформаційного простору є життєво необхідною умовою збереження державності.

Правова система у сфері інформаційної безпеки України формувалась поступово – від фрагментарних рішень до системного підходу. Основу цієї системи становить стаття 17 Конституції України, яка закріплює обов'язок держави захищати свій суверенітет і територіальну цілісність, у тому числі в інформаційній сфері (Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР) [1].

Разом з тим, у чинному законодавстві України досі немає загальновизнаного поняття терміну «інформаційна безпека», що створює складнощі в правозастосуванні та нормотворенні [2 с. 69]. У літературі цей факт вважається однією з головних проблем, на

думку деяких вчених, зокрема М. О., Шевчука [3], хоча деякі документи все ж намагаються окреслити зміст поняття. Наприклад, у постанові Кабінету Міністрів України від 29.05.2019 № 518 «Про затвердження Загальних вимог до кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури» зазначено, що політика інформаційної безпеки - політика, що визначає підхід підприємства, установи та організації, які відповідно до законодавства віднесені до об’єктів критичної інфраструктури, до інформаційної безпеки, вимоги, правила, обмеження, рекомендації, що регламентують порядок дотримання та забезпечення інформаційної безпеки. [4].

Важливим чинником формування національної системи інформаційної безпеки є приєднання України до ключових міжнародних документів. Зокрема, Україна ратифікувала Конвенцію про кіберзлочинність (Convention on Cybercrime, Budapest Convention) від 23.11.2001, № 994_575 [5], а також Конвенцію про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних від 28.01.1981, № 994_326 [6]. Ці документи стали базою для адаптації українського законодавства до стандартів Ради Європи. Однак їх імплементація вимагає подальших зусиль, зокрема гармонізації термінології та механізмів правозастосування [7, с. 114].

На національному рівні ключовими нормативними актами є:

– Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 05.10.2017 № 2163-VII [8];

– Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-XII [9];

– Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 № 2297-VI [10];

– Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII [11].

Усі ці документи визначають різні аспекти інформаційної безпеки, встановлюють інституційні рамки, права та обов’язки суб’єктів, а також порядок реагування на загрози.

Важливим стратегічним орієнтиром є Доктрина інформаційної безпеки України, затверджена рішенням РНБО від 29.12.2016 та введена в дію Указом Президента України від 25.02.2017 № 47/2017 [12]. Вона окреслює головні напрями державної політики: протидія інформаційним загрозам, захист інформаційної інфраструктури, розвиток національного медіапростору тощо. Проте документ має переважно декларативний характер і потребує конкретизації механізмів реалізації [2, с. 70].

До підзаконних актів належать укази Президента України, зокрема Указ № 449/2014 від 01.05.2014 «Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України» [13], а також рішення РНБО щодо загроз в умовах воєнного стану, як наприклад Рішення РНБО, яке введено в дію Указом Президента України від 26 листопада 2018 року № 390/2018 «Щодо надзвичайних заходів із забезпечення державного суверенітету і незалежності України та введення воєнного стану в Україні» [14]. Такі документи дозволяють оперативно реагувати на кризи та координувати діяльність між органами влади.

З початком широкомасштабного вторгнення РФ у 2022 році нормативно-правова база була частково оновлена. Прийнято низку актів, що стосуються регулювання контенту, протидії дезінформації та обмеження ворожого мовлення. Наприклад, ухвалено законопроєкти щодо обмеження доступу до інформаційних ресурсів країни-агресора та оновлено норми щодо кіберзахисту критичної інфраструктури. За даними Мінцифри, у 2022–2024 роках було реалізовано понад 60 нових ініціатив з кіберзахисту та запущено понад 200 курсів з кіберграмотності на національних освітніх платформах. Таким прикладом за підтримки Міністерства цифрової трансформації України є програма безоплатного навчання спеціалістів з кібербезпеки, що розпочалась у 2023 році [15].

Незважаючи на прогрес, залишаються системні проблеми: фрагментарність законодавства, відсутність єдиного координаційного центру, дублювання функцій органів, недостатній рівень взаємодії між ними, а також низький рівень інформаційної культури населення. Це знижує ефективність реагування на загрози, підвищує вразливість до фейків і маніпуляцій [7, с. 115–116].

Подальша модернізація нормативно-правової системи має базуватись на таких принципах: подальша євроінтеграція, удосконалення міжвідомчої координації, розробка специфічних регуляцій для окремих інформаційних сфер (медіа, соціальні мережі, штучний інтелект), розвиток освітніх ініціатив. Важливо також здійснити аналіз кількості та змісту прийнятих нормативних актів до і після 2022 року — наприклад, до повномасштабного вторгнення було прийнято близько 15 основних документів, після — понад 30 нових або оновлених, включно з підзаконними актами.

Таким чином, система нормативного регулювання інформаційної безпеки в Україні є динамічною, але ще недостатньо структурованою. Її розвиток визначатиметься не лише внутрішніми потребами, а й викликами глобального середовища, вимогами міжнародних партнерів та досвідом участі в інформаційній війні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 27.04.2025)
2. Бондар І. Інформаційна безпека як основа національної безпеки. *Mechanism of an economic regulation*. С. 68-75. URL: http://mer-journal.sumy.ua/index.php/journal/article/view/529 (дата звернення : 27.04.2025)
3. Шевчук М. О. До питання генези поняття інформаційної безпеки як складової національної безпеки. 2023. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/56239 (дата звернення : 27.04.2025)
4. Про затвердження Загальних вимог до кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури : Постанова Кабінету Міністрів України; Вимоги, Перелік від 19.06.2019 № 518. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/518-2019-%D0%BF (дата звернення: 12.05.2025)
5. Конвенція про кіберзлочинність : Конвенція; Рада Європи від 23.11.2001. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_575 (дата звернення: 27.04.2025)
6. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних : Конвенція; Рада Європи від 28.01.1981. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_326 (дата звернення: 27.04.2025)
7. Борисов О. Ю. Нормативно-правова база забезпечення інформаційної безпеки України: сучасні проблеми та відправні точки їх вирішення. *Інформація і право*, 2020, С. 113-118. URL: https://family-medicine.com.ua/index.php/2616-6798/article/view/221236 (дата звернення: 28.04.2025)
8. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2163-19 (дата звернення: 28.04.2025)
9. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2657-12 (дата звернення: 29.04.2025)
10. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2297-17 (дата звернення: 30.04.2025)
11. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19 (дата звернення: 30.04.2025)

12. Про Доктрину інформаційної безпеки України : Рішення; РНБО від 29.12.2016. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/n0016525-16 (дата звернення: 30.04.2025)

13. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2014 року "Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України" : Указ Президента України від 01.05.2014 № 449/2014. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/449/2014 (дата звернення: 30.04.2025)

14. Щодо надзвичайних заходів із забезпечення державного суверенітету і незалежності України та введення воєнного стану в Україні : Рішення; РНБО від 26.11.2018. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/n0012525-18 (дата звернення: 12.05.2025)

15. За підтримки Мінцифри стартує програма безоплатного навчання спеціалістів з кібербезпеки. Міністерство цифрової трансформації України. 2023. URL: https://thedigital.gov.ua/news/za-pidtrimki-mintsifri-startue-programa-bezoplatnogo-navchannya-spetsialistiv-z-kiberbezpeki (дата звернення: 12.05.2025)

Пархоменко Наталія Миколаївна,
завідувач відділу Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор, член-кор. НАН України

ЗАКОНОДАВСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

З виникненням держави та у зв'язку з виконанням нею своїх основних завдань та функцій протягом століть історії людської цивілізації напрацьовано низку різноманітних механізмів та засобів, за допомогою яких держава здійснює вплив на регулювання суспільних відносин та забезпечення їх прогресивного розвитку. Одним із таких механізмів є правовий, який включає законодавство як сукупність нормативно-правових актів, що покликані на забезпечення правопорядку.

Правовий механізм впровадження публічної політики включає в себе прийняття законодавчих, нормативно-правових актів, постанов і розпоряджень органів публічної влади, які спрямовані на практичну організацію ефективної взаємодії цих органів з інститутами громадянського суспільства з метою: здійснення управління безпосередньо шляхом прийняття конкретних політико-управлінських рішень; оформлення прийнятих рішень; організації виконання таких рішень; контролю і оцінці виконання рішень тощо [1].

В цьому сенсі законодавство розглядається як інструмент, що розробляється та приймається уповноваженими суб'єктами, містить норми права – правила поведінки для суб'єктів суспільних відносин, що закріплюють їх права та свободи, порядок здійснення державної влади та зміст державного ладу, визначають межі повноважень публічної влади, порядок взаємодії держави і громадянського суспільства, держави і міжнародних організацій тощо. Таким чином саме завдяки законодавству суб'єкти публічної влади визначають сутність та зміст внутрішньої та зовнішньої політики, правосуб'єктність держави та особи, підприємств та установ, що діють в межах її юрисдикції.

Законодавство також виконує інституціоналізуючу функцію, оскільки саме в Конституції як Основному Законі встановлюється ієрархія норм, порядок делегування повноважень, правила взаємодії між державними органами, механізми підзвітності та контролю. У демократичній державі якісне законодавство –це один з вирішальних чинників ефективного врядування, захисту прав і свобод людини, що є фундаментальною цінністю конституційного ладу.

Законодавство також можна розглядати не лише як інструмент визначення, закріплення та доведення до суспільства державної волі, а й засіб соціального діалогу,

завдяки якому держава прагне встановити та забезпечити баланс інтересів всіх суб'єктів суспільних відносин. З огляду на це, законотворчість має базуватися на принципах відкритості, обґрунтованості, наукової об'єктивності та орієнтації на суспільний інтерес.

В умовах викликів сучасності – війни, глобальних трансформацій, цифровізації, штучного інтелекту – роль законодавства як інструмента публічної політики тільки зростає. Воно має не лише реагувати на виклики часу, а й прогнозувати розвиток суспільних відносин, слугувати платформою для стратегічного планування та стабільного розвитку держави, в тому числі і у повоєнний період.

З огляду на це якість законодавства та його відповідність об'єктивно-існуючим суспільним відносинам безпосередньо визначає якість реалізації публічної політики, ефективність управлінських рішень та рівень довіри громадян до інститутів державної влади.

Зазвичай законодавство приходить як рішення конкретної проблеми або проблем. Це рішення виражається через вибір законодавчих методів, механізмів правозастосування та законодавчого вираження, які найкращим чином відповідають бажаним цілям[2, 5]. Якщо законодавство є несвоєчасним, суперечливим або не відповідає реальним потребам суспільства, а отже неефективним, це неминуче призводить до правового нігілізму, зростання соціальної напруги та кризи легітимності владних рішень, розхитування правопорядку.

В цьому аспекті ефективність стала невід'ємною частиною цінностей і принципів, що характеризують законодавчу якість. Ефективність відображає зв'язок між метою і наслідками законодавства і виражає ступінь, в якій він здатний направляти ставлення і поведінку суб'єктів до тих, які встановлені законодавцями. Простими словами, ефективність виражає те, наскільки закон може виконувати роботу, яку він призначений робити, і вважається основним виразом законодавчої якості.[3, 80-81]

Однією з важливих умов ефективності використання законодавства як інструменту впливу суб'єктів публічної політики на правопорядок є комплексність такого впливу, що передбачає: єдність мети і завдань законодавства; розробку та прийняття низки підзаконних нормативно-правових актів, які забезпечать реалізацію положень, що містяться в законах. Таким чином створюється правовий механізм реалізації законодавства як чинник його ефективності; системний підхід до внесення змін і доповнень до законодавства, що передбачає одночасність внесення необхідних змін для забезпечення повноцінного та ефективного впливу на певну сферу суспільних відносин; формування комплексних нормативно-правових актів, що містять норми різних галузей права, втім регулюють певну відносно однорідну сферу суспільних відносин; термінологічну єдність як в межах всієї системи законодавства, так і в межах окремих галузей законодавства; відповідність нормативних положень, в т. ч. сутнісну точність дефініцій, юридичних конструкцій; зумовленість реально існуючими потребами у правовому впливі.

Цього можливо досягти через рутинні процеси державної політики та перегляд законодавства, рекомендацій комісій або інших органів моніторингу або незалежних установ, рішень суду, що тлумачить існуючі правові, міжнародні або регіональні зобов'язання, домовленості про фінансування або допомогу міжнародних організацій або двосторонніх партнерів з розвитку, передвиборчі обіцянки або тиск з боку ЗМІ або міжнародних і національних груп інтересів[4, 13].

Комплексність застосування законодавства може відбуватися у вигляді інтеграції, координації та комбінування правового впливу на регулювання суспільних відносин; характеризується складною системою залежностей між правотворчістю та правореалізацією; встановленням багаторівневих зав'язків між нормативною, інституційною та організаційною, в тому числі фінансово-матеріальною, складовими створення та функціонування законодавства, адже «ефективна реалізація нормативно-правового акта можлива тільки за умови його забезпеченості комплексом матеріальних, юридичних, організаційних, фінансових, інституційних та інших заходів. Ігнорування

якогось заходу не дозволить використати весь потенціал нормативно-правового акта» [5, 101]; одночасним забезпеченням внутрішніх зв'язків в межах одного закону та функціонально-системних зв'язків між різними законами; обрання методів та засобів правового регулювання певних сфер суспільних відносин та меж втручання права в процес соціальної регуляції з огляду на важливість забезпечення ефективності суспільного розвитку, його стійкого прогресу, сталого розвитку суспільства тощо.

Окрім того, ефективність використання законодавства та правового регулювання може бути досягнута лише у випадку системного використання всіх засобів упорядкування законодавства. Зазначене може бути можливим завдяки продуманій правовій політиці в цій сфері, постановленню та вирішенню відповідних завдань [6, 28-29].

Упорядкування законодавства – доволі широке поняття, що охоплює систематизацію, різновидами якої є інкорпорація, кодифікація, консолідація законодавства. Окрім того, упорядкування законодавства означає і його облік, і ревізію. Можливим є упорядкування законодавства відповідно до певних вимог чи обставин, зокрема, це може бути воєнний стан, входження у європейський правовий простір, вступ до міжнародних альянсів та блоків тощо. У зв'язку з цим зазвичай йдеться про окремі складові законодавчого масиву або загальні засади, які потребують упорядкування шляхом узгодження законодавства з конкретними вимогами, принципами, стандартами. У цьому випадку упорядкування відбуватиметься шляхом уніфікації, адаптації, гармонізації, імплементації, стандартизації та ін. форм удосконалення законодавства. Така діяльність потребує опрацювання не лише чинних правових актів, а й розробки і прийняття нових, скасування не діючих.

Визначальним у процесі упорядкування законодавства є забезпечення переходу кількості правових актів у їх якість, адже прийняття великої кількості правових актів щодо певних об'єктів правового регулювання не завжди забезпечує ефективність такого регулювання. Особливо в умовах воєнного стану правотворчій діяльності часто бракує послідовності, системності, плановості, стабільності, що безпосередньо впливає на якість законодавства та ефективність його реалізації [7, 29].

Підсумовуючи можна зазначити, що законодавство як інструмент публічної політики є засобом упорядкування суспільних відносин, легітимації рішень держави, її взаємодії з громадянським суспільством, визначення пріоритетів та цінностей, залучення суспільства до державного управління, забезпечення реформування різних сфер суспільних відносин, взаємодії з міжнародним правом та міжнародними організаціями, прогнозованого, передбачуваного та стабільного розвитку суспільних відносин тощо. Тому від якості та ефективності законодавства та його належного використання як інструменту суб'єктами публічної політики залежить не лише функціонування держави на тому чи іншому етапі її розвитку, але й її майбутнє.

Список використаних джерел:

1. Гомоляко О. В. Організаційно-правові механізми впровадження публічної політики в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/12_2020/104.pdf

2. Mousmouti Maria The "effectiveness test" as a tool for law reform. IALS Student Law Review | Volume 2, Issue 1, Autumn 2014 Special Issue: Law Reform and Child Protection | Page 5.

3. Helen Xanthaki, 'Quality of Legislation: an achievable universal concept or an utopia pursuit?' in Luzius Mader, Mart Tavres de Almeida (eds), Quality of Legislation. Principles and Instruments (Nomos 2011) 80-81.

4. Victoria E. Aitken An exposition of legislative quality and its relevance for effective development. (July 2013). P. 13. https://jobs.luc.edu/media/lucedu/prolaw/documents/AITKEN%20FINAL%20ARTICLE.pdf

5. Колодій А., Тернавська В. Правовий моніторинг - засоби забезпечення конституційно-правової політики в Україні. *Нове українське право*, Вип. 1, 2023. С.101.https://ccu.gov.ua/sites/default/files/library/kolodiy_a._m._ternavska_v._m._pravovyy_monitoryng_-_zasib_zabezpechennya_konstytuciyno-pravovoyi_polityky_v_ukrayini.pdf

6. Пархоменко Н. М. Упорядкування законодавства як спосіб підвищення його ефективності на сучасному етапі. Альманах права. Трансформація законодавства України в сучасних умовах. Випуск 14. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2023. С. 28-29.

7. Там само. С. 29.

Пивовар Ірина Вікторівна,
науковий консультант управління забезпечення роботи судової палати з розгляду справ щодо захисту соціальних прав секретаріату Касаційного адміністративного суду Апарату Верховного Суду, кандидат юридичних наук, доцент

ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВА ДІТЕЙ ПІЛЬГОВИХ КАТЕГОРІЙ НА БЕЗКОШТОВНЕ ХАРЧУВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Декларацією прав дитини, прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН 1959 року, закріплено, що дитина, внаслідок її фізичної і розумової незрілості, потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження [1].

Основним законом, який визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров`я, освіту, соціальний захист та всебічний розвиток встановлює основні засади державної політики у цій сфері, що ґрунтуються на забезпеченні найкращих інтересів дитини, є Закон України «Про охорону дитинства» (Преамбула Закону) [2].

В умовах тривалої війни рф проти України, на превеликий жаль, з кожним днем зростає кількість дітей, які залишаються без батька або матері. Так, згідно з даними лише Міністерства у справах ветеранів України станом на 15.04.2024 до Єдиного державного реєстру ветеранів внесена інформація про 36 402 особи, яким надано статус члена сім'ї загиблого (померлого) Захисника і Захисниці України, з них 7 236 дітей віком до 18 років [3].

Очевидно такі сім'ї та безпосередньо діти потребують державної підтримки, додаткового соціального захисту.

Згідно з законодавством України (закони України «Про охорону дитинства», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про освіту» та інші) однією з гарантій, зокрема дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій, дітей ветеранів війни, інших пільгових категорій дітей, є забезпечення їх безоплатним харчуванням в закладах освіти.

І хоча держава спільно з територіальними громадами в сучасних складних соціально-економічних умовах намагаються забезпечити виконання цієї гарантії, проте судова практика свідчить про наявні проблеми в цій сфері. Зокрема, в окремих випадках мають місце ситуації невключення окремих пільгових категорій дітей до списків для забезпечення безоплатним харчуванням в закладах шкільної освіти.

Для захисту й відновлення порушеного права таких категорій дітей в суди звертаються прокурори, як правило, з вимогами визнати протиправною бездіяльність, зокрема міських, селищних рад, щодо незабезпечення безкоштовним харчуванням дітей та зобов'язати вчинити дії, спрямовані на забезпечення безкоштовним харчуванням дітей. Водночас аналіз судової практики вказує на неоднакові підходи судів при розгляді

відповідних позовів прокурорів у таких справах, в тому числі на стадії відкриття проваджень.

З числа питань, з приводу яких найчастіше виникають розбіжності суддів під час розгляду подібних спорів, можна виокремити такі основні: 1) повноважність прокурора звертатися до суду в таких справах (належність позивача); 2) повноважність органу місцевого самоврядування на прийняття рішень щодо організації забезпечення безоплатним харчуванням дітей в закладах освіти (належність відповідача); 3) належний спосіб захисту порушеного права дітей, та інші.

З огляду на обмеженість обсягу для висвітлення результатів дослідження усіх проблемних питань означимо напрями, які можуть слугувати ідейною основою для їх подальшого глибокого аналізу.

По-перше, щодо наявності підстав у прокурора на звернення до суду з позовними вимогами про визнання протиправною бездіяльність міської, селищної ради щодо незабезпечення безкоштовним харчуванням дітей пільгових категорій в закладах освіти відповідної міської, селищної ради та зобов'язання вчинити дії, спрямовані на забезпечення таких дітей безкоштовним харчуванням, зазначимо таке. Відповідно до одного з типових прикладів, прокурор звернувся до суду з позовом, в якому уважав, що при прийнятті селищною радою рішення Солотвинської селищної ради «Про встановлення розміру батьківської плати в навчальних закладах Солотвинської селищної ради на 2023 рік» (далі – рішення № 2077) [4], не враховані категорії дітей з числа дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних класах, дітей з інвалідністю, дітей, які мають статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів та дітей з числа осіб, визначених у статтях 10, 10-1 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

Внаслідок системного аналізу цього рішення через призму положень законодавства, а також судової практики Верховного Суду, ми дійшли висновку, що належним позивачем захисту встановленого законом права дитини на отримання безкоштовного харчування в закладах освіти є не прокурор, який намагається це здійснити в інтересах держави, а батьки або особи, які їх заміняють. Приписами декількох нормативно-правових актів закріплені права та обов'язки батьків або осіб, які їх замінюють. Так, частина друга статті 55 Закону України «Про освіту» до прав батьків здобувачів освіти відносить, зокрема: захищати відповідно до законодавства права та законні інтереси здобувачів освіти; звертатися до закладів освіти, органів управління освітою з питань освіти [5]; пунктом 4 частини першої статті 36 Закону України «Про дошкільну освіту» передбачено, що батьки або особи, які їх замінюють, мають право захищати законні інтереси своїх дітей у відповідних державних органах і суді [6].

По-друге, щодо належного відповідача у справах даної категорії узагальнено зазначимо таке.

З аналізу рішень органів місцевого самоврядування з питань організації та забезпечення безкоштовним харчуванням здобувачів освіти комунальних закладів освіти (наприклад, Рішення Новодмитрівської сільської ради від 20.12.2024 №63-5/VIII «Про встановлення вартості одного дітодня в закладах дошкільної та загальної середньої освіти»; наказ відділу освіти виконавчого комітету Новодмитрівської сільської ради від 25.01.2023 №8 «Про організацію безкоштовного харчування здобувачів освіти закладів дошкільної та загальної середньої освіти Новодмитрівської сільської ради в 2023 році» [7], рішення № 2077, тощо) убачається відсутність єдиного підходу в розумінні та, відповідно, формуванні «правил організації» такої роботи.

Юридичний аналіз, зокрема рішення № 2077, дозволяє констатувати про те, що, по-перше, воно є підзаконним нормативним актом, прийнятим з порушенням компетенційного розподілу повноважень органів місцевого самоврядування. Це зумовлено тим, що згідно з підпунктом 6 пункту «а» статті 32 Закону України «Про місцеве самоврядування» «організація медичного обслуговування та харчування у закладах освіти,

культури, фізкультури і спорту, оздоровчих закладах, які належать територіальним громадам або передані їм» [8] належить до власних (самоврядних) повноважень саме виконавчих органів сільських, селищних рад, тоді як статті 25, 26 цього ж Закону не містять серед загальної та виключної компетенції сільських, селищних, міських рад зазначеного повноваження; по-друге, положення, викладені в аналізованому рішенні є текстуальним формально-юридичним проявом реалізації дискреційних повноважень органу місцевого самоврядування, оскільки жодним нормативно-правовим актом не встановлено вимоги щодо порядку та змісту прийняття актів щодо організації харчування в комунальних закладах освіти; по-третє, положення пункту 4 даного рішення («Звільнити від плати за харчування дітей батьків або осіб, що передбачено законодавством України (діти-сироти і діти позбавлені батьківського піклування, які перебувають під опікою і виховуються в сім`ях; діти працівників органів внутрішніх справ, які загинули при виконанні службових обов`язків, діти- напівсироти, діти з числа внутрішньо переміщених осіб, тощо)» носить формальний інформативний характер, передбачаючи на меті лише узагальнення наявних в чинному законодавстві пільгових категорій щодо забезпечення безкоштовним харчуванням в закладах освіти; по-четверте, встановлені відповідними законами права дітей на пільгове безкоштовне харчування в закладах освіти підлягають реалізації незалежно від наявності рішення органу місцевого самоврядування, зокрема рішення № 2077 та зазначення в його переліку пільговиків відповідної категорії осіб. Основною правовою підставою для отримання особою пільги з отримання безкоштовного харчування є встановлення відповідного права в нормі закону, а не в рішенні органу місцевого самоврядування про звільнення від сплати за харчування. Останнє є лише локальним актом як підставою для упорядкування роботи органів місцевого самоврядування й закладів освіти з метою виконання приписів законів. Тоді як громадянин, ґрунтуючись на законних очікуваннях щодо отримання пільги, розраховує на належне врядування з виконання уповноваженими суб'єктами законодавчих приписів у законний і зручний (оптимальний) для таких суб'єктів спосіб; по-п'яте, саме по собі рішення № 2077 й зокрема його пункт 4 не створюють для пільговиків нові права, не можуть зумовлювати порушення встановлених законом прав та інтересів, за винятком, коли положення таких рішень суперечать відповідним нормам актів вищої юридичної сили.

По-третє, при визначенні належного способу захисту порушеного права дітей слід виходити з характеру відносин щодо забезпечення визначеного законом права на пільгу, яких виділяється два рівні: 1) праворегулюючий (правотворчий), на якому зміст правовідносин обумовлений основною метою, що полягає у врегулюванні (унормуванні) порядку забезпечення встановленого державою права на пільгу. Коло суб'єктів, які взаємодіють у правовідносинах цього рівня є виключно повноважні владні суб'єкти. Участь громадян чи громадських організацій у таких правовідносинах, зокрема щодо розроблення та прийняття нерегуляторних нормативно-правових актів, виключається; 2) правореалізаційний рівень правовідносин, в яких провідна роль належить керівникам закладів освіти та громадянам–пільговикам. Саме від активного волевиявлення особи (батьків або законних представників дитини) залежить виникнення й розвиток правовідносин цієї групи. Лише після ініціативного інформування пільговиком свого права та бажання отримувати відповідну пільгу керівник закладу освіти зобов'язаний вжити комплекс заходів з забезпечення реалізації такого права.

З урахуванням цих рівнів й зважаючи на заявницький характер відносин щодо реалізації права на отримання безкоштовного харчування, уважаємо, що ефективним способом захисту порушеного права дитини є оскарження рішення керівника (адміністрації) закладу освіти про відмову у включенні до відповідних списків пільговиків або рішення про виключення такої особи з відповідних списків, а також визнання протиправною бездіяльність такого керівника щодо забезпечення дитини-пільговика безкоштовним харчуванням. При цьому датою та подією, з якими слід пов'язувати факт порушення права особи на отримання безкоштовного харчування, є дата подання до

адміністрації закладу освіти заяви з необхідним пакетом підтверджувальних пільгу документів про бажання отримувати таке харчування.

Список використаних джерел:

1. Декларація прав дитини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20.11.1959 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text.
2. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text.
3. Скрипка Олег. Статистична інформація щодо дітей з числа сімей загиблих ветеранів російсько-української війни. *Платформа прав людини.* URL: https://dostup.org.ua/request/statistichna_informatsiia_shchod_10.
4. Про встановлення розміру батьківської плати в навчальних закладах Солотвинської селищної ради на 2023 рік : рішення Солотвинської селищної ради від 23.12.2022 р. № 2077. URL: https://rada.info/upload/users_files/04349691/docs/065e9ff58b3cdb571ee767feb940900c.pdf.
5. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text.
6. Про дошкільну освіту : Закон України від 06.06.2024 р. № 3788-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#n714.
7. Про організацію безкоштовного харчування здобувачів освіти закладів дошкільної та загальної середньої освіти Новодмитрівської сільської ради в 2023 році : наказ відділу освіти виконавчого комітету Новодмитрівської сільської ради від 25.01.2023 р. №8. URL: https://drive.google.com/file/d/16-U6STu8krUzNYlhTl_NHmdAHbm8U54Z/view.
8. Про місцеве самоврядування : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text.

Пивовар Юрій Ігорович,
начальник управління аналітичної та правової роботи Касаційного адміністративного суду департаменту аналітичної та правової роботи Апарату Верховного Суду, доктор філософії в галузі права, професор

Хромей Василь Васильович,
начальник відділу аналітичної допомоги суддям управління аналітичної та правової роботи Касаційного адміністративного суду департаменту аналітичної та правової роботи Апарату Верховного Суду, кандидат юридичних наук

МЕЖІ ОБОВ'ЯЗКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО ЧАСТИНОЮ ЧЕТВЕРТОЮ СТАТТІ 7 КОДЕКСУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ, ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ЙОГО НЕВИКОНАННЯ

Відповідно до частини першої, другої, четвертої статті 7 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) суд вирішує справи відповідно до Конституції та законів України, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Суд застосовує інші правові акти, прийняті відповідним органом на підставі, у межах повноважень та у спосіб, визначені Конституцією та законами України.

Якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії [1].

У такому випадку суд після винесення рішення у справі звертається до Верховного Суду (далі – ВС) для вирішення питання стосовно внесення до КС України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, що віднесено до юрисдикції КС України.

Зміст юридичної конструкції частини четвертої статті 7 КАС України вказує на її імперативний характер, а саме в частині покладання процесуального обов'язку на суд звернутися після ухвалення відповідного судового рішення у справі до ВС з «конституційним клопотанням».

Водночас дослідження судових рішень в Єдиному державному реєстрі судових рішень (ЄДРСР) та інформації про надходження й розгляд «конституційних клопотань» у ВС вказує на наявність практики судів першої й апеляційної інстанцій не направлення відповідних звернень до ВС у випадках, коли суди доходять висновку про суперечність закону чи іншого правового акту положенням Конституції України й застосовують норми Конституції України як норми прямої дії.

За цих умов при апеляційному чи касаційному оскарженні таких рішень у судів вищої інстанції виникає питання (в тому числі, за ініціативи скаржника) щодо необхідності здійснення оцінки дотримання судом нижчої інстанції норм процесуального права.

В даній роботі пропонується визначити межі обов'язку адміністративного суду щодо звернення до ВС для вирішення питання стосовно внесення до КС України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, що віднесено до юрисдикції КС України, та правові наслідки невиконання такого обов'язку.

Як було зазначено вище, саме той суд, який в своєму рішенні застосував норму абзацу першого частини четвертої статті 7 КАС України, зобов'язаний звернутися до ВС з відповідним «конституційним клопотанням».

Водночас, якщо суд першої інстанції такої процесуальної дії не вчинив і під час апеляційного чи касаційного перегляду справи суд вищої інстанції дійде аналогічного висновку про те, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, то суд вищої інстанції повинен самостійно виконати такий обов'язок, оскільки положення частини четвертої стосуються всіх адміністративних судів будь-якої інстанції (тобто, фактично на розгляд ВС може надійти три клопотання в одній і тій же самій справі з одного і того ж питання).

На наш погляд, вказане не означає, що суд вищої інстанції за такої юридичної ситуації не повинен надати оцінку процесуальним діям суду нижчої інстанції на предмет дотримання таким судом норм процесуального права.

Такий висновок базується передовсім на положеннях частини третьої статті 241, частин першої-третьої статті 242 КАС України, якими передбачено, що законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права при дотриманні норм процесуального права. Крім того, слід враховувати частину першу статті 13 КАС України, якою гарантується учасникам справи, а також особам, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, право на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення. При цьому, згідно з частиною третьою статті 317, частинами першою, другою статті 351, частиною третьою статті 353 КАС України підставами перегляду/скасування рішень судів нижчих інстанцій до суду вищої інстанції є зокрема порушення судом нижчої інстанції норм процесуального права.

З аналізу зазначених норм можна зробити висновки, що невиконання судом процесуального обов'язку, передбаченого частиною четвертою статті 7 КАС України, щодо звернення до ВС для вирішення питання стосовно внесення до КС України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, є порушенням норм процесуального права. Водночас таке порушення процесуального закону не є тим, що може призвести до ухвалення незаконного по суті судового рішення, оскільки сама конструкція частини четвертої статті 7 КАС України передбачає, що такі дії суд вчиняє після ухвалення рішення

у справі. Вказане підтверджується зокрема і тим, що в КАС України невиконання судом обов'язку, передбаченого частиною четвертою статті 7 КАС України, не відноситься до такого порушення процесуального закону, яке є обов'язковою підставою для скасування судового рішення (частина третя статті 317 КАС України, частина третя статті 353 КАС України).

Водночас не звернення судом (суддею) до ВС для вирішення питання стосовно внесення до КС України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, може призвести до того, що «помилки законодавця» у вигляді нормативно-правового акта або його частини, які не відповідають Конституції України, можуть існувати й надалі та призводити до неправильного/неправомірного регулювання певної сфери суспільних відносин, що призведе до порушення прав, свобод та інтересів людини і громадянина, прав та інтересів юридичних осіб.

Переконані, що суд вищої інстанції зобов'язаний надати правову оцінку такому порушенню суду нижчої інстанції, що узгоджується із положеннями процесуального закону. Принаймні для цього може бути використаний процесуальний інструмент, передбачений статтею 249 КАС України – постановлення окремої ухвали.

Відповідно до частин першої, четвертої, восьмої статті 249 КАС України (яка є універсальною стосовно усіх учасників процесу) суд, виявивши під час розгляду справи порушення закону, може постановити окрему ухвалу і направити її відповідним суб'єктам владних повноважень для вжиття заходів щодо усунення причин та умов, що сприяли порушенню закону. В ній суд має зазначити закон чи інший нормативно-правовий акт (у тому числі, його статтю, пункт, тощо), вимоги яких порушено, і в чому саме полягає порушення.

З комплексного аналізу положень статті 249 КАС України можна дійти висновку, що суд вищої інстанції, виявивши під час розгляду справи порушення закону судом нижчої інстанції, зокрема, порушення норм процесуального права, незалежно від того, чи є такі порушення підставою для скасування або зміни судового рішення, може постановити окрему ухвалу і направити її у відповідний суд для вжиття заходів щодо усунення причин та умов, що сприяли порушенню закону, до Ради суддів України або до Вищої ради правосуддя.

Узагальнюючи викладене, визначимо такі умовиводи:

1) юридична конструкція частини четвертої статті 7 КАС України має імперативний характер, покладаючи процесуальний обов'язок на суд, який під час розгляду справи та ухвалення судового рішення дійшов висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, звернутися після ухвалення судового рішення в адміністративній справі до ВС для вирішення питання стосовно внесення до КС України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, що віднесено до юрисдикції КС України;

2) у разі, якщо суд першої інстанції не виконав процесуального обов'язку, передбаченого абзацем другим частини четвертої статті 7 КАС України, і під час апеляційного або касаційного перегляду справи відповідний суд дійде аналогічного висновку про те, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, то суд вищої інстанції повинен самостійно виконати такий обов'язок, оскільки положення частини четвертої стосуються всіх адміністративних судів будь-якої інстанції;

3) суд вищої інстанції за такої правової ситуації зобов'язаний надати оцінку процесуальним діям суду нижчої інстанції на предмет дотримання таким судом норм процесуального права, оскільки невиконання судом процесуального обов'язку, передбаченого частиною четвертою статті 7 КАС України, щодо відповідного звернення до ВС є порушенням норм процесуального права. При цьому таке порушення процесуального закону не належить до таких, що можуть призвести до ухвалення незаконного по суті судового рішення;

4) суд вищої інстанції, виявивши під час розгляду справи порушення судом нижчої інстанції норм процесуального права, незалежно від того, чи є такі порушення підставою для скасування або зміни судового рішення, може постановити окрему ухвалу і направити її у відповідний суд для вжиття заходів щодо усунення причин та умов, що сприяли порушенню закону, до Ради суддів України або до Вищої ради правосуддя;

5) суд вищої інстанції не може окремою ухвалою зобов'язати суд нижчої інстанції, який порушив під час розгляду адміністративної справи вимоги частини четвертої статті 7 КАС України, звернутися до КС України з поданням щодо конституційності закону чи іншого правового акта; якщо суд вищої інстанції дійде аналогічного висновку про те, що закон чи інший правовий суперечить Конституції України, то такий суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії, після чого самостійно звертається до ВС для вирішення питання стосовно внесення до КС України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта;

6) процесуальний закон (зокрема стаття 7 КАС України) не визначає порядок звернення до ВС з «конституційним клопотанням», що на практиці призводить до використання судами різних способів: одні судді (суди) надсилають такі звернення до ВС у формі листів (супровідних до рішень або постанов суду); деякі судді – у формі постановлення ухвал про відповідне звернення до ВС з супровідним листом; в окремих випадках – надсилаються листами за підписом голови суду (особливо характерно у 2018-2019 роках). Уважається необхідним врегулювати дану правову прогалину процесуальним законом, закріпивши зокрема єдиний процесуальний спосіб – у формі відповідної ухвали суду.

Список використаних джерел:

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017). *Відомості Верховної Ради України.* 2017. № 48. Ст. 436. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text.

Підгірна Тетяна Володимирівна,
здобувачка вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЕФЕКТИВНІСТЬ ОРГАНІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО ТА ІТАЛІЙСЬКОГО ДОСВІДУ

Для демократичної та правової держави захист прав людини та основоположних свобод завжди був і є першочерговим пріоритетом. Такий захист гарантується національними конституціями більшості розвинених країн, зокрема України та Італії. Центральну роль у реалізації цього відіграють органи конституційної юрисдикції — Конституційний Суд України (КСУ) та Конституційний Суд Італії (КСІ, Corte Costituzionale). Хоча обидва суди належать до європейської моделі конституційного контролю, їхня ефективність у сфері захисту прав людини формується під впливом історичних, політичних та правових контекстів кожної країни.

Як Конституційний Суд Італії так і Конституційний Суд України не входять до системи загальних судів і виступають вищими органами конституційної юрисдикції. Це підкреслює їхню особливу роль у захисті конституційного порядку та фундаментальних прав людини. Обидва суди мають виняткові повноваження у сфері тлумачення конституції, контролю конституційності законодавства та захисту основоположних прав людини. Їх рішення є остаточними і обов'язковими для виконання на всій території відповідної держави.

Роль Конституційного Суду України у забезпеченні прав і свобод людини безпосередньо визначається положеннями статті 3 Конституції України. Згідно зі статтею 2 Закону України «Про Конституційний Суд України», забезпечення верховенства Конституції на всій території України є ключовим завданням Суду. У свою чергу, частина 1 статті 55 Конституції України закріплює право кожної людини і громадянина на судовий захист. Отже, здійснюючи правову охорону Конституції та забезпечуючи її верховенство, Конституційний Суд України безпосередньо сприяє реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина, які гарантовані відповідними положеннями Основного Закону [1], [2].

Аналогічно, Конституція Італії у статті 2 визнає і гарантує непорушні права людини, що виражають її особистість, і згідно зі статтею 3, зобов'язує державу ліквідовувати перешкоди, що обмежують свободу та рівність громадян і заважають повноцінному розвитку людської особистості [3].

Говорячи про захист прав і свобод людини варто зазначити, які ж повноваження мають органи конституційної юрисдикції в обох країнах. Так, Конституційний Суд України, уповноважений здійснювати конституційний контроль законів та інших актів державних органів і правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; аналіз відповідності міжнародних договорів (чинних та тих, що потребують ратифікації) Конституції; надавати висновки щодо процедури імпічменту Президента; офіційно тлумачити Конституцію та закони, а також перевіряти конституційність законопроекту про внесення змін до Основного Закону (ст. 13 ЗУ «Про Конституційний Суд України») [2].

Конституційний Суд Італії має подібні повноваження, серед яких: вирішення спорів про конституційність законів та чинних законів актів держави та областей; вирішення суперечок про компетенцію між різними владними інституціями держави, між державою та областями та між областями; розгляд звинувачень, висунутих відповідно до Конституції проти Президента Республіки; приймає рішення питань щодо допустимості проведення референдуму (ст. 134 Конституції Італії) [3].

Попри однакову модель конституційного контролю, механізми доступу до конституційного правосуддя різняться. В Італії система непрямого доступу**,** тобто будь-який суд під час розгляду справи, якщо вважає закон неконституційним, передає питання про конституційність на розгляд до КСІ. Цей механізм, хоча й забезпечує обґрунтований контекст для розгляду, іноді може призвести до тривалих проваджень до вирішення конституційного питання.

Натомість, Україна запровадила систему, що включає прямий доступ для осіб через інститут конституційної скарги, запроваджений у 2016 році. Це дозволяє використовувати більш безпосередній та потенційно швидший шлях перевірки на конституційність закону (його окремих положень), використаного в остаточному судовому рішенні. Суб'єктами подання конституційної скарги є безпосередньо фізичні або юридичні особи, чиї права були порушені застосуванням оскаржуваного акта у їхній конкретній справі. Слід наголосити на тому, що процедура розгляду обмежується виключно питанням конституційності оскаржуваного нормативного акта. А у випадку встановлення неконституційності акта чи його окремих положень, Конституційний Суд України має повноваження поновити права особи, які було порушено внаслідок його застосування [4, ст.13]. Й варто додати, що конституційна скарга в Україні є не лише засобом захисту порушених прав, але й інструментом формування доктрини захисту прав засобами конституційного контролю.

Незважаючи на запровадження конституційної скарги, важливим є її подальше вдосконалення для розширення можливостей КСУ у захисті прав людини. Одним із кроків може стати надання особі права звертатися до Суду без обов'язкового попереднього судового розгляду, за умови чіткого обґрунтування невідповідності закону Конституції та порушення конституційних прав. Також актуальним є розгляд питання про можливість оскарження інших нормативних актів ВРУ, Президента та КМУ через конституційну скаргу

на тих самих підставах, що й законів, незалежно від того, яким органом влади вони були застосовані до конкретної особи [5].

Доцільно також звернути увагу й на повноваження Конституційного Суду Італії щодо контролю за призначенням референдумів. Адже в країні існує так званий аброгативний референдум (referendum abrogativo). Цей інструмент дозволяє 500 000 виборців або 5 регіональним радам ініціювати загальнонаціональне голосування з метою скасування чинного законодавчого акта або його фрагмента [3]. Так, суд має право приймати рішення щодо допустимості вимог щодо проведення референдумів. Це дає йому можливість брати участь у законодавчому та законотворчому житті держави, знижуючи всі можливі казуси, пов'язані з порушенням приписів Конституції.

Показово, що незалежність як КСУ так і КСІ гарантує, що їхні рішення ухвалюються без зовнішнього політичного чи іншого впливу. Завдяки цьому суди залишаються об’єктивними і неупередженими, орієнтуючись на ретельний аналіз законодавства та конституційних норм, а не на політичні чи особисті інтереси.

Варто додати, що в процесі встановлення відповідності законів та інших нормативно-правових актів Конституції, а також під час офіційного тлумачення положень Конституції та законів, Конституційні Суди України та Італії передусім зосереджуються на аспектах, що стосуються захисту прав і свобод людини і громадянина або можуть становити загрозу для їх реалізації. Цей підхід послідовно застосовується при розгляді кожної справи. Як інституція, покликана гарантувати основоположні права, Конституційні Суди відіграють важливу роль у трансформації та вдосконаленні національного законодавства, орієнтуючи його на відповідність міжнародним стандартам у сфері прав людини. Тому й рішення Конституційних Судів обох країн мають остаточний характер, не підлягають оскарженню та є обов'язковими до виконання. Однак, до прикладу в Україні, відсутній спеціальний орган, який би здійснював контроль за виконанням рішень КСУ. Також, враховуючи те, що відсутня відповідальність за невиконання чи невідповідне виконання судових рішень, політичні інституції ігнорували або затримували їх виконання. Більше того, рішення КСУ не завжди призводили до системної законодавчої реформи, що обмежувало їхній ширший суспільний вплив [6]. Попри це, важко заперечити роль Конституційного Суду України в утвердженні верховенства Конституції, законності та пріоритету прав людини. У його діяльності слід відзначати як рішення щодо конституційності нормативних актів, так і надзвичайно важливу функцію конституційного тлумачення. Створення КСУ було необхідним кроком у процесі становлення держави. Водночас, політичний вплив є серйозним ризиком, що може спотворити діяльність Суду та порушити демократичні принципи. У сучасних умовах воєнного стану стабільне функціонування КСУ залишається ключовою гарантією дотримання Конституції, що сприяє збалансованій роботі державної влади та забезпеченню прав громадян. Особливо важливим є нині захист основ конституційного ладу та непохитне дотримання прав людини і громадянина.

Конституційний Суд Італії теж стикається з окремими викликами, які можуть вплинути на їхню ефективність. Так суд час від часу критикували за тривалість розгляду справи, що впливає на своєчасне забезпечення дотримання конституційних принципів. Тому забезпечення своєчасного правосуддя залишається ключовою сферою для покращення. Крім того, постійною проблемою є затримка, з якою Парламент виконує вказівки Суду. Наприклад, у сфері соціальних прав Суд неодноразово закликав до законодавчого втручання для забезпечення ефективності таких прав, але часто такі заклики не знаходили своєчасної відповіді, залишаючи визнані права без конкретного захисту [7].

На підставі вищевикладеного можна зазначити, що як Конституційний Суд Італії, так і Конституційний Суд України є важливими опорами у своїх відповідних правових системах, на які покладено вирішальне завдання захисту основоположних прав. КСІ, завдяки своїй усталеній практиці демонструє дещо більшу стабільність, ніж КСУ який, орієнтуючись у складних та нестабільних соціально-політичних умовах, все ж демонструє

зростаючу ефективність, особливо із запровадженням конституційної скарги, але стикається з постійними з проблемами щодо своєї повної незалежності та виконання своїх рішень. Зрештою, ефективність будь-якого конституційного суду залежить від його незалежності, якості його рішень, ефективності його процедур та поваги, яку виявляють до його рішень інші гілки влади та суспільство в цілому. Тому як Італія, так і Україна мають продовжувати зміцнювати Конституційні Суди, адже ефективність Конституційного Суду — це не лише правове питання, а індикатор зрілості демократичної системи загалом.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 10.05.2025).
2. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL: https://zakon.rada. gov.ua/laws/show/2136-19#n25 (дата звернення: 10.05.2025).
3. Costituzione Italiana URL: https://www.governo.it/it/costituzione-italiana/2836
4. Айріян К.Б. Конституційна скарга як форма звернення до органу конституційної юрисдикції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02.Київ, 2015. 20 с.
5. Гультай М. М., Федоренко Т. О. Роль Конституційного Суду України в загальнодержавному механізмі захисту прав і свобод людини та громадянина URL: https://elar.navs.edu.ua/bitstreams/27208f51-3728-4446-a6a5-58ed4b43c6e0/download
6. Ромців О. І. Проблеми реалізації рішень Конституційного Суду України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 97-102.
7. Il problema costituzionale dell'attuazione dei diritti sociali (con particolare riguardo al diritto all'abitazione)*. Questione Giustizia. URL: https://www.questionegiustizia.it/articolo/il-problema-costituzionale-dell-attuazione-dei-dir_27-07-2018.php?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 11.05.2025).

Підгорний Віталій Юрійович,
здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРОТИДІЯ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ: МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

Міграція, як складне соціальне явище, стала одним із основних викликів сучасного світу. Протягом останніх десятиліть проблема нелегальної міграції стала надзвичайно актуальною, оскільки вона включає в себе не лише питання безпеки, а й гуманітарні аспекти, зокрема захист прав людини. Протидія нелегальній міграції є важливою складовою як національної, так і міжнародної міграційної політики, що потребує комплексного підходу та активної співпраці між державами.

На міжнародному рівні протидія нелегальній міграції здійснюється через різноманітні механізми та угоди, основною метою яких є забезпечення прав мігрантів та регулювання міграційних потоків. Одним з таких основоположних документів є Конвенція ООН про захист прав усіх трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей, яка намагається створити правову основу для захисту прав мігрантів та запобігання їхній експлуатації [1].

Важливим правовим документом є Європейська конвенція про захист прав людини, в рамках якої країни-учасники зобов'язуються забезпечувати захист прав людини, в тому числі для осіб, які перебувають на їхній території нелегально [2]. Згідно з цією конвенцією, держава повинна надавати доступ до правосуддя та захисту, незалежно від статусу особи.

Однією з важливих ініціатив є Пакт ООН про міграцію, що був прийнятий в 2018 році [2]. Цей документ спрямований на створення більш ефективних механізмів управління

міграцією, зокрема боротьбу з нелегальною міграцією, через міжнародну співпрацю та гармонізацію національних політик.

Проте на міжнародному рівні не завжди є однозначність у підходах до міграції, що призводить до значних розбіжностей у політиках різних країн. Наприклад, країни ЄС, зокрема Німеччина та Франція, намагаються інтегрувати біженців та мігрантів, в той час як країни Центральної Європи, як Польща та Угорщина, виступають за більш жорсткі обмеження та контролі. Це свідчить про те, що міжнародні правові документи, незважаючи на свою універсальність, можуть тлумачитися по-різному в залежності від національних інтересів і політичних контекстів.

На національному рівні боротьба з нелегальною міграцією часто базується на вдосконаленні законодавства, посиленні контролю за кордонами та вдосконаленні механізмів легалізації трудових мігрантів. Кожна країна має власну міграційну політику, яка враховує як національні інтереси, так і вимоги міжнародних правових норм.

В Україні, наприклад, одним з основних документів, який регулює міграційну політику, є Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», який визначає права та обов'язки іноземців на території України. Закон чітко окреслює правила в'їзду, перебування та виїзду іноземців, а також механізми покарання за порушення міграційних норм [4].

Однак національні законодавства повинні не лише забезпечувати контроль за переміщенням осіб, але й сприяти інтеґрації мігрантів, створюючи для них умови для легальної праці та адаптації в новому соціумі. Важливою частиною національної політики є розробка програм соціальної адаптації мігрантів, що дозволяє не лише зменшити рівень нелегальної міграції, але й зберегти соціальну стабільність.

Водночас, вчені, зокрема, О. М. Литвиненко, підкреслюють важливість балансування між забезпеченням безпеки країни та дотриманням прав мігрантів. Науковець зазначає, що держави повинні створювати умови для легальної міграції та використовувати новітні технології для ефективного контролю за міграційними потоками, одночасно захищаючи права осіб, що опинились у нелегальному статусі через обставини, які не залежать від них [2].

Нелегальна міграція є серйозною проблемою для багатьох країн, оскільки вона включає в себе не лише порушення законодавства, але й цілий спектр соціальних, економічних та правових проблем. Часто нелегальні мігранти стають жертвами трудової експлуатації, примусової праці та інші форми насильства. Це ставить під загрозу їхнє здоров’я, безпеку та добробут, і одночасно створює соціальні напруги в країнах, що приймають мігрантів.

Економічні наслідки нелегальної міграції також є значними. Нелегальні мігранти працюють переважно в неформальному секторі, що позбавляє держави можливості збирати податки з їхньої праці. Це створює тіньову економіку та збільшує соціальну нерівність.

Загрози, що виникають внаслідок нелегальної міграції, не можуть бути вирішені тільки через посилення політики безпеки. Як зазначає дослідник міграційних процесів П. Шевченко, «важливо не лише закрити кордони, але й створити умови для легального входу та працевлаштування мігрантів, що допоможе знизити рівень нелегальної міграції». Важливо також не забувати про гуманітарний аспект, адже нелегальні мігранти, особливо з країн, що переживають війни або екологічні катастрофи, часто є вимушеними біженцями, що потребують особливого захисту [3].

Протидія нелегальній міграції є важливим компонентом сучасної міграційної політики, як на національному, так і на міжнародному рівні. Однак, для того, щоб боротьба з нелегальною міграцією була ефективною, важливо поєднувати правоохоронні заходи з дотриманням прав людини. Міжнародна співпраця, вдосконалення національних законодавств, а також створення умов для легальної міграції можуть допомогти значно зменшити нелегальні міграційні потоки, зберігаючи при цьому гуманітарні принципи.

Таким чином, вирішення проблеми нелегальної міграції потребує комплексного підходу, що поєднує інтереси безпеки, економіки та прав людини.

Список використаних джерел:

1. Конвенція ООН про захист прав усіх трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей: Конвенція від 18 грудня 1990 року // ООН. – Режим доступу: https://www.un.org/ru/

2. Литвиненко О. М. *Міграційна політика та її реалізація в Україні: сучасні виклики та перспективи розвитку* / О. М. Литвиненко. – Київ: Юрінком Інтер, 2018.

3. Шевченко П. *Соціально-економічні аспекти нелегальної міграції: новітні виклики та стратегії боротьби* / П. Шевченко. – Київ: Наукова думка, 2020.

4. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2013 року № 1601-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 16.

5. Колесникова І. В. *Нелегальна міграція як соціальний феномен: теоретичні аспекти та соціальні наслідки* / І. В. Колесникова. – Харків: Остром, 2019.

Погребняк Богдан Вікторович,
аспірант кафедри приватного та публічного права
Київського національного університету технологій та дизайну

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА АДВОКАТУРИ У СФЕРІ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПЕРВИННОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ

Найважливішим елементом системи надання безоплатної правничої допомоги є відповідні суб’єкти. Одним із видів безоплатної правничої допомоги є первинна безоплатна правнича допомога. До суб’єктів надання безоплатної первинної правничої допомоги законодавцем віднесено адвокатів, які залучаються органами місцевого самоврядування. Реалізація цього напрямку діяльності у сфері надання безоплатної первинної правничої допомоги неможлива без ефективної взаємодії органів місцевого самоврядування та адвокатури.

Законом України «Про безоплатну правничу допомогу» встановлено, що безоплатна первинна правнича допомога – це вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи та обов’язки, порядок їх реалізації та виконання, відновлення прав у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Право на безоплатну первинну правничу допомогу мають усі особи, які перебувають під юрисдикцією України. Безоплатна первинна правнича допомога охоплює: 1) надання правової інформації; 2) надання консультацій і роз'яснень з правових питань; 3) складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); 4) надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правничої допомоги та медіації [1]. Таким чином, за допомогою безоплатної первинної правничої допомоги держава гарантує можливість особи отримати доступ до інформації про її права і свободи, порядок їхньої реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [2, с. 78].

Відповідно до ч. 7 ст. 12 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» органи місцевого самоврядування можуть укладати з адвокатами договори про надання безоплатної первинної правничої допомоги на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці [1]. Механізм залучення органами місцевого самоврядування адвокатів до надання безоплатної первинної правничої допомоги з урахуванням потреб відповідної адміністративно-територіальної одиниці та з метою забезпечення доступу осіб

до безоплатної первинної правничої допомоги визначено Порядком залучення органами місцевого самоврядування адвокатів та інших фахівців у відповідній галузі права до надання безоплатної первинної правничої допомоги, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 2023 року № 1088 «Деякі питання щодо організації надання безоплатної первинної правничої допомоги органами місцевого самоврядування».

Згідно Порядку залучення органами місцевого самоврядування адвокатів та інших фахівців у відповідній галузі права до надання безоплатної первинної правничої допомоги залучення адвокатів до надання безоплатної первинної правничої допомоги на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці здійснюється органом місцевого самоврядування на підставі договору, укладеного за результатами закупівель послуг з надання безоплатної первинної правничої допомоги, проведених відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі», інших актів законодавства у сфері публічних закупівель з урахуванням обмежень, визначених Законом України «Про запобігання корупції». Предметом договору є надання адвокатами правничих послуг, визначених ч. 2 ст. 7 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу», а саме: 1) надання правової інформації; 2) надання консультацій і роз'яснень з правових питань; 3) складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); 4) надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правничої допомоги та медіації. До надання безоплатної первинної правничої допомоги на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці можуть залучатися адвокати, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально (самозайняті особи) або в організаційно-правових формах адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання та відомості про яких внесені до Єдиного реєстру адвокатів України [3].

Надання безоплатної первинної правничої допомоги адвокатами здійснюється відповідно до Порядку надання безоплатної первинної правничої допомоги суб'єктами, що створюються або залучаються за договорами органами місцевого самоврядування, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 2023 року № 1088 «Деякі питання щодо організації надання безоплатної первинної правничої допомоги органами місцевого самоврядування». Порядком надання безоплатної первинної правничої допомоги суб'єктами, що створюються або залучаються за договорами органами місцевого самоврядування, передбачено здійснення органами місцевого самоврядування моніторингу якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної первинної правничої допомоги [4].

Необхідно зазначити, що згідно ст. 25 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» оцінка якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правничої допомоги здійснюється комісіями, утвореними для цієї мети радами адвокатів регіонів [5]. Відповідно, моніторинг якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної первинної правничої допомоги має здійснюватися адвокатурою (органами адвокатського самоврядування). Тому норми Порядку надання безоплатної первинної правничої допомоги суб'єктами, що створюються або залучаються за договорами органами місцевого самоврядування, суперечать положенням Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а також порушують принцип незалежності адвокатури. У зв'язку з цим необхідно у Порядку надання безоплатної первинної правничої допомоги суб'єктами, що створюються або залучаються за договорами органами місцевого самоврядування, скасувати повноваження органів місцевого самоврядування з проведення моніторингу якості надання адвокатами безоплатної правничої допомоги та нормативно закріпити здійснення моніторингу якості надання адвокатами безоплатної правничої допомоги комісіями, утвореними для цієї мети радами адвокатів регіонів. Відповідні зміни сприятимуть ефективній взаємодії органів місцевого самоврядування та адвокатури у сфері надання безоплатної первинної правничої допомоги та функціонуванню системи безоплатної правничої допомоги загалом.

Список використаних джерел:

1. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI року. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text.

2. Польська М.О. Суб'єкти відносин безоплатної правової допомоги в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2. с. 76-85.

3. Порядок залучення органами місцевого самоврядування адвокатів та інших фахівців у відповідній галузі права до надання безоплатної первинної правничої допомоги: постанова Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 2023 року № 1088 «Деякі питання щодо організації надання безоплатної первинної правничої допомоги органами місцевого самоврядування». *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text.

4. Порядок надання безоплатної первинної правничої допомоги суб'єктами, що створюються або залучаються за договорами органами місцевого самоврядування: постанова Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 2023 року № 1088 «Деякі питання щодо організації надання безоплатної первинної правничої допомоги органами місцевого самоврядування». *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text.

5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17.

Полтораков Олексій Юрійович,
старший дослідник відділу безпекових досліджень (Міжнародний центр стратегічних досліджень) Національної академії внутрішніх справ, кандидат політичних наук, старший науковий співробітник

Щиголь Ірина Василівна,
кандидат соціологічних наук, факультет соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ «ПОСТКОЛОНІАЛЬНИХ СТУДІЙ» У КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ (МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ПЕРСПЕКТИВА)

«Постколоніальні студії» виступають одним із мейнстрімів сучасних соціогуманітарних пошуків, охоплюючи дедалі ширший спектр дисциплін – від літературознавства [10] до історії [7] та політології [1]. Їх міждисциплінарним полем виступає, зокрема, «аналіз різних форм підпорядкування – національного, расового, гендерного, класового, генераційного» [3, с.8.]. Парадигмою «постколоніальних студій» виступає концепт М. Фуко щодо «влади як знання» в його ціннісному співвіднесенні із «знанням як владою». У сучасному дискурсі «постколоніальні студії», а також «ґендерні студії» [15] і т.п., продовжують функціонувати як «знання», що є включеним в сферу публічного [2] та, відповідно, має справу із суспільними проблемами. П. Іванишин визначає постколоніалізм як загальногуманітарну методологію, в основі якої лежать пріоритетність збереження та розвитку національної культури, утвердження її самодостатності та поборення імперських дискурсів [5, с. 73].

«Наріжним каменем» цього напрямку рефлексії виступає передусім теза польсько-американської дослідниці Є. Томпсон про те, що «постколоніальна теорія ґрунтується на припущенні, що тексти, поряд із іншими своїми функціями, є інструментом імперської влади» [9]. При цьому із концептуального («герменевтичного») погляду, категорію «текстів»

не варто обмежувати суто літературними творами (традиційний «внутрішній» об'єкт «постколоніальних студій»), а розширити/розповсюдити її на ширший контекст, вводячи у відповідне «зовнішнє» предметне поле «постколоніальних студій» також політико-правові, конституційно-правові і т.п. «тексти». Зокрема, саме під таким кутом зору можуть бути розглянуті корпуси нормативно-правових документів, які стосуються статусу, ролі та місця української мови в Російській імперії та СРСР. Адже українська мова регулярно підпадала під дію періодичних заборон [8] : лише протягом XIX ст. – 16 разів (Валуєвський циркуляр 1863 р., Емський указ 1876 р. та ін.), а до 1930 р. – 12. (Суміжною є, зокрема, проблематика справи Кирило-Мефодіївського товариства, тим більше, що суду над його учасниками не було – їх було покарано суто «за найвищим велінням» [4, с.395.]) І прийняття 28 жовтня 1989 р. славнозвісного Закону УРСР «Про мови в Українській РСР» (ще до проголошення незалежності!) стало не тільки вагомим політико-правовим кроком, але також значущою подією в широких термінах боротьби загального «антиколоніального» характеру.

Однак у сучасному суто загальноправовому дискурсі «постколоніальні студії» присутні лише на периферії науково-аналітичної уваги [12; 13]. Ситуацію додатково продовжує ускладнювати також відзначена Є.Томпсон обставина, що довгий час «посткомуністична» росія не сприймалася на Заході як колоніальна держава: одні пов'язували російський колоніалізм із «докомуністичним минулим», а інші вважали, «що колонії розташовані далеко від метрополії і що їх завоювання вимагає заморських походів» [9, с.39].

Втім, потенціал «постколоніальних студій» є достатньо вагомим, глибоким та перспективним, причому не тільки на суто теоретико-правовому рівні наукової рефлексії, але також на рівнях практично-правової компаративістики та прикладного правового аналізу, зокрема, щодо поточних реалій російсько-української віни (з 2014 р., а надто – з лютого 2022 р.). Так, американський історик Т.Снайдер артикулює, що війна в Україні є саме колоніальною: «Коли Володимир Путін заперечує реальність української держави, він говорить звичною мовою імперії» [14]. На думку українських істориків, щодо «суцільного переосмислення радянської й імперської спадщин, насамперед тієї деструктивної, ба навіть фатальної, ролі, яку вони відіграли у розгортанні сучасної війни», зокрема, «доречно звернути увагу на концептуальні пропозиції і дослідницькі стратегії з обсягу постколоніальних студій та імперської історії» [7, с. 6].

В першому наближенні «постколоніальні студії» розпадаються на проблематики «зовнішньої колонізації» та «внутрішньої колонізації». Остання, на думку британського професора А.Еткінда, – це «процес культурної експансії, гегемонії, асиміляції в межах державних кордонів, реальних або уявних» [11]. В свою чергу, Є. Томпсон слушно артикулює, що «ідеологічне прикриття колоніальної практики», яке «широко практикувалось російськими письменниками» [9]. Цілком погоджуючись із артикульованим західними дослідниками культурно-політичним виміром проблематики «(внутрішньої) колонізації», варто також звернути увагу, зокрема, на культурно-правовий та ціннісно-правовий виміри цієї проблематики.

Так, «постколоніальний аналіз» може виступити перспективною методологічною рамкою для конституційно-правових досліджень «радянського права», передусім в його співвіднесенні до «права УРСР». Відповідний «нормативний» (а потім і «вузьконормативний») підхід до (конституційного) права, який лежав в основі усього т.зв. «радянського права» та апелював до «волі пануючого класу», містив чіткі позитивістські ознаки колоніального підпорядкування – в термінах не тільки загальної «правової культури», але також «конституційного права» (зокрема, декларованим у конституції СРСР правом кожної республіки на вихід із СРСР). Показово, що український дисидент-правозахисник Л. Лук'яненко (майбутній співавтор Акту проголошення незалежності України (1991 р.)), який намагався апелювати до відповідної конституційної (!) норми про можливість виходу Української РСР з СРСР (відповідно до статті 72 Конституції СРСР), був 1961 р. засуджений радянським режимом до вищої міри покарання. Його звинуватили,

визнали винним та засудили за «зраду Батьківщині» (ст. 56, ч. 1 КК УРСР) та «організаційну діяльність, спрямовану до вчинення особливо небезпечних державних злочинів» (ст. 64 КК УРСР) [6]. А 1978 р. Чернігівський обласний суд визнає Л. Лук'яненко винним вже у «антирадянській агітації і пропаганді» (ст. 62 ч. 2 КК УРСР).

Попередні висновки. «Постколоніальний аналіз» як дослідницька практика допомагає в т.ч. виявляти та визначати системність російської агресії – від історичних імперсько-колоніальних практик до сучасних конституційно-правових механізмів «легітимізації» неоколоніального загарбництва росією українських територій. В контексті, зокрема, проблематики деокупації українських територій подолання колоніального тягаря вимагатиме не лише суто воєнного спротиву, але й відповідної деколонізації усього спектру правових, освітніх та культурних інституцій. Під конституційно-правовим кутом зору «постколоніального аналізу» може бути розглянутий, зокрема, історико-конституційний контекст прийняття Закону УРСР «Про мови в Українській РСР» (1989 р.). На окреме дослідження конституційно-правового характеру заслуговує (нео)колоніальний підтекст збройної агресії росії проти України, в т.ч. його ключові правові (конституційно-правові, а також культурно-правові, адміністративно-правові і т.п.) виміри та складові.

Список використаних джерел:

1. Баталов О.А. Постколоніальні дослідження в політичній теорії. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна. Сер.: Питання політології.* 2016. Вип. 30.
2. Голіков О.С. *Фабрикація порядку. Знання в конституюванні соціального.* Х.: ХНУ ім. В.Н.Каразіна, 2018.
3. Гундорова Т. *Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми.* К. : Грані-Т, 2013.
4. Дзюба І. *Тарас Шевченко. Життя і творчість.* К.: Києво-Могилянська академія, 2000.
5. Іванишин П.В. *Національно-екзистенціальна інтерпретація (основні теоретичні та прагматичні аспекти).* Дрогобич : «Відродження», 2005.
6. Мартинюк О.В. Історико-правовий аналіз ст. 62 Кримінального кодексу УРСР 1960 р. // *Мислити з Олексою Тихим* : зб. наук. пр. / Вінниця–Дружківка : ДонНУ ім. В. Стуса, 2017.
7. Смолій В., Ясь О. Сучасна російсько-українська війна у світлі постколоніалізму // *Вісник НАН України.* 2022. № 6.
8. Сушко Р., Левицький М. *Хроніка нищення української мови : від доби Романових до сьогодення*. К., 2012.
9. Томпсон Е. *Трубадури імперії: Російська література і колоніалізм*. К. : «Основи», 2006.
10. Юрчук О. *У тіні імперії. Українська література у світлі постколоніальної теорії.* К. : «Академія», 2013.
11. Etkind A. I*nternal Colonization. Russia's Imperial Experience.* Cambridge: Polity Press, 2011.
12. Haldar P. *Law, Orientalism and Postcolonialism: Jurisdiction of the Lotus Eater.* London: Cavendish, 2007.
13. Mawani R. Postcolonial Legal Studies // *The Oxford Handbook of Law and Humanities* / Stern S., Del Mar M., Meyler B. (eds). Oxford Handbooks, 2019.
14. Snyder T. The War in Ukraine Is a Colonial War // *The New Yorker.* 2022, April 28.
15. Strazzeri I. Gender and postcolonial studies: history of the concept and debate // *Frontiers in Sociology.* 2024. Vol. 9.

Поручинська Ірина Євгенївна,
студентка 1-го курсу факультету економіки, менеджменту та психології Державного торговельно-економічного університету

Шевченко Олена Володимирівна,
доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права Державного торговельно-економічного університету, кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна змінила життя населення України, багато людей виїхало із територій, які сьогодні окупував ворог як, до порівняно безпечних у державі, так, і за кордон. Значні зміни зазнала економіка, так як сильно постраждав як великий, так і малий бізнес. Торкнулися зміни і сфери адміністративно-правового регулювання. Варто зазначити, що в умовах воєнного стану публічні, адміністративні органи різних рівнів виконують декілька функцій, серед них: захист безпеки громадян, підтримання публічного порядку, регулювання взаємодії між громадянами і державними органами. Така діяльність у особливий період, яким є воєнний стан, потребує особливих підходів до застосування управлінських функцій. Тож, на нашу думку питання, щодо особливостей механізмів адміністративно-правового регулювання в умовах воєнного стану сьогодні набуває особливої актуальності.

У наукових публікаціях з 2022 року дослідження правового режиму воєнного стану стало активно розглядатися. Адміністративно-правовий режим воєнного стану, введеного в Україні у зв’язку з московською військовою агресією аналізували Комзюк А.Т. [1], Комзюк М.А. [1], Липій Є.А. [1]. Правовий режим воєнного стану вивчали Басс В.О.[2], Воробйов В. [3], Корж-Ікаєва Т. Г.[2], Прохоренко М.М. [4], Тимошенко А.В. [4] та інші. Це питання неодноразово обговорювалося на засіданнях наукових конференцій. Однак, на нашу думку, важливо розглянути особливості механізмів адміністративно-правового регулювання в цей період.

Воєнний стан введено відповідно до Указу Президента «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 року, де зазначено, що «У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України…. Постановляю: ввести в Україні воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року…» [5]. Зміст правового режиму воєнного стану визначені Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [6].

Погоджуємося з позицією Прохоренко М.М. та Тимошенко А.В. в тому, що «Особливості адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану включають в себе комплексну систему заходів, спрямованих на забезпечення дисципліни, порядку та збереження нормального функціонування суспільства. Відновлення чи підтримання правопорядку у воєнний період вимагає від держави високого рівня організації, планування та координації дій» [4, с.300].

Так, у зв’язку із запровадженням комендантської години в Україні відповідно до указу Президента України від 24.02.2022 року, функції забезпечення контролю з дотриманням особами комендантської години та спеціального режиму світломаскування перейшли до патрулів, які, відповідно до пункту 11 «Порядку здійснення заходів під час запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан» [7] , що затверджений Постановою Кабінету Міністрів України «Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану» [8], знаходяться у підпорядкуванні коменданта. А комендант, у свою чергу, «…підпорядковується керівникові військового командування або військової адміністрації» [7, п.6].

Варто відмітити також, що в період воєнного стану адміністративне затримання проводиться швидше, ніж у мирний час. Органи влади мають право діяти оперативно – без тривалих перевірок, без обов'язкового попередження чи рішення суду. Бо основною метою є негайне забезпечення безпеки, запобігання загрозам або порушенням громадського порядку. Як приклад, можна навести ситуацію, яка була в місті Харків «під час масованих обстрілів затримання підозрілих осіб здійснювалося без судового дозволу – на основі рішення поліції або СБУ» [9].

Військова адміністрація наділена повноваженнями організовувати та проводити евакуацію населення, у разі потреби – проведення огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, реквізиції майна для потреб армії. Так, у 2022 році військова адміністрація Донецької області організовувала вивезення цивільного населення, відповідно до Розпорядження Кабінету міністрів України «Про проведення обов'язкової евакуації населення Донецької області» [10].

Варто відмітити, що низький рівень правосвідомості громадян породжує проблеми у період воєнного стану на які, ми вважаємо, треба звертати увагу. Однією з важливих проблем недостатня правова обізнаність громадян. Тому, що громадяни не завжди знають свої права і обов'язки в умовах воєнного стану, що збільшує кількість адміністративних правопорушень через брак знань. Багато випадків порушення трапляються не навмисно, а через нерозуміння змін у заходах безпеки. Так, за даними Головного управління Національної поліції в м. Києві у 2023 році «…правоохоронці виявили 41 394 порушників комендантської години… (з них – авт.) 40 017 людей доставили до управлінь поліції для подальшого розбору ситуації» [11].

Отже, можна стверджувати, що воєнний стан вплинув на трансформацію механізмів адміністративно-правового регулювання та державного управління в Україні. Постали непрості завдання, в умовах надзвичайних обставин, забезпечити публічний порядок, підтримувати безпеку громадян і регулювати взаємодію між державою та суспільством. Проте, важливо звернути увагу на те, що необхідно тримати на контролі процедури обмеження свобод у період воєнного стану і не допускати зловживань з боку державних органів. Поряд з цим, надзвичайно важливо підвищувати правову культуру громадян, забезпечувати баланс між безпекою держави та захистом прав людини, навіть у найскладніших умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Комзюк А. Т., Комзюк М. А., Липій Є. А. Адміністративно-правовий режим воєнного стану, введеного в Україні у зв'язку з московською військовою агресією. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Вип 3. С. 100-106. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/eefd7663-025d-44e9-af0d-a4e4f152c04f/content
2. Басс В. О., Корж-Ікаєва Т. Г. Правовий режим воєнного стану та його адміністративно-правове забезпечення в умовах повномасштабного збройного конфлікту в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 489-492. URL: http://lsej.org.ua/5_2023/122.pdf
3. Воробйов В. Особливості адміністративно-правового регулювання правового режиму воєнного стану в Україні. *Тези доп. учасників міжн. наук.-практ. конф. «Протидія дезінформації в умовах російської агресії проти України: виклики і перспективи» (Анн-Арбор - Харків, 12-13 груд. 2023 р.)* С. 205-208. DOI: https://doi.org/10.32782/PPSS.2023.1.54
4. Прохоренко М.М. Тимошенко А.В. Особливості адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал.* №8. 2023. С. 300-303. DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-8/69
5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента від 24.02.2022 р. № 64/2022 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
7. Порядок здійснення заходів під час запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан: затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 8 липня 2020 р. № 573 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2020-%D0%BF#n8
8. Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 липня 2020 р. № 573 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2020-%D0%BF#n8
9. СБУ затримала чоловіка, якого підозрюють у коригуванні ракетного удару по Харкову 5 лютого. *Сайт: hromadske* від 08.02.2023 р. (дата звернення 18.04.2024 р.) URL: https://hromadske.ua/posts/sbu-zatrimala-cholovika-yakogo-pidozryuyut-u-koriguvanni-raketnogo-udaru-po-harkovu-5-lyutogo
10. Про проведення обов'язкової евакуації населення Донецької області: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2022 р. № 679-р URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-2022-%D1%80#Text
11. У Києві понад 40 тисяч людей з початку року порушили комендантську годину. *Сайт: rubryka* від 25.11.2023 р. (дата звернення 18.04.2024 р.) URL: https://rubryka.com/2023/11/25/u-kyyevi-ponad-40-tysyach-lyudej-z-pochatku-roku-porushyly-komendantsku-godynu/

Радченко Ксенія Сергіївна
студентка 2 курсу магістратури юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ РЕЧОВИХ ПРАВ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Зі зміною суспільних реалій сьогодення, а саме – у зв'язку із запровадженим з 24 лютого 2022 року воєнним станом на території всієї країни, виникає нагальна потреба у дослідженні особливостей державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, перш за все, для того, щоб запобігти та протидіяти рейдерству.

Слід зазначити, що **державна реєстрація речових прав на нерухоме майно** є офіційним визнанням і підтвердженням державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно (земельні ділянки; об'єкти нерухомого майна – житлові будинки, будівлі, споруди та ін; об'єкти незавершеного будівництва та майбутні об'єкти нерухомості), обтяжень таких прав. Так, відповідні відомості вносяться до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

В Україні державна реєстрація речових прав на нерухомість здійснюється: виконавчими органами сільських, селищних та міських рад, Київською міською, районними, районними у місті Києві державними адміністраціями; державними реєстраторами прав на нерухоме майно; нотаріусами [1].

Суттєві зміни щодо державної реєстрації речових прав на нерухоме майно в умовах довготривалого воєнного стану були внесені постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2022 року № 209 «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» [2], Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству» від 12.05.2022 року № 2255-IX [3] та ін.

Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів в умовах воєнного стану регулюються **постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 р. № 209.** Неодноразово ця постанова вдосконалювалась. Так, зокрема, 24

червня 2022 року постановою Кабміну № 719 запроваджені важливі зміни до постанови № 209, в ній встановлено порядок доступу державних реєстраторів до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (ДРРП) та обмеження стосовно його роботи в умовах воєнного часу.

Постановою Кабінету Міністрів № 209 від 06.03.2022 р. визначено повноваження посадових осіб територіальних органів Міністерства юстиції щодо державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Вказаним посадовим особам дозволено: *здійснювати державну реєстрацію набуття обтяжень речових прав на нерухоме майно на підставі судового рішення; реєструвати судове рішення про заборону вчинення реєстраційних дій* [4, с. 4].

Слід зауважити, що відповідно до постанови Кабінету Міністрів № 209 від 06.03.2022 р. забороняється проведення державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, та їх обтяжень, на підставі договорів, посвідчених у період з 25 лютого 2022 р. до 31 грудня 2023 р. включно нотаріусом, що був відсутній у затвердженому Міністерством юстиції переліку нотаріусів, якими у період воєнного часу здійснюються нотаріальні дії стосовно цінного майна, або був включений до цього переліку з відповідним застереженням.

Введено заборону на вчинення державної реєстрації на підставі документів, які були подані або підписані на підставі довіреності, посвідченої не на спеціальному нотаріальному бланку, за відсутності стосовно неї в Єдиному реєстрі довіреностей відомостей про наявність повноважень, які є необхідними представникові для подання або підписання відповідних документів [2].

Заборонено проводити державну реєстрацію права власності на нерухоме майно на підставі договору іпотеки за споживчим кредитом, окрім випадку, коли предметом іпотеки є нерухоме майно, яке визначається в абзаці другим пункту 5^2 розділу VI «Прикінцеві положення» Закону України «Про іпотеку».

Слід відмітити, що у **Законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству» № 2255-IX** врегульовується питання зупинення державної реєстрації прав.

Так, власником може бути подана заява стосовно власної нерухомості. Заяву не приймуть, якщо: *не встановлено особу заявника; не встановлено належність об'єкта нерухомого майна; не сплив п'ятиденний строк*. Потрібно зауважити, що нотаріуси повинні чітко розмежовувати зупинення державної реєстрації та зупинення розгляду заяви.

Вчинення державної реєстрації зупиняється, якщо: *власником подано заяву про заборону проведення реєстраційних дій; суд ухвалив рішення про заборону здійснення реєстраційних дій* [4, с. 5].

Розгляд заяви зупиняється, якщо: *відсутній документ у повному обсязі; відсутній документ, яким підтверджується факт реєстрації прав на нерухомість, що виникли до 1 січня 2013 року; відсутня інформація про судові рішення в Єдиному державному реєстрі судових рішень та потрібно направляти відповідний запит*.

Треба зазначити, що відповідно до Закону України № 2255-IX **змінилась процедура виправлення технічної помилки у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно –** розширилось коло обставин, по яких можна виправити технічні помилки. Тепер для виправлення помилки, яка наявна у відомостях Держреєстру, можна подати звернення до Міністерства юстиції. Рішення про виправлення помилки приймає колегія Міністерства юстиції з питань розгляду скарг у сфері державної реєстрації .

До того, як документи видані, помилка виправляється державним реєстратором самостійно, а для того, щоб виправити відповідну помилку після видачі документів, необхідно подавати відповідну заяву про виправлення помилки [3].

На своєму євроінтеграційному шляху, незважаючи на довготривалу війну з російським агресором, Україна імплементує у національне законодавство досвід провідних

європейських країн. Доцільно проаналізувати досвід правового регулювання державної реєстрації речових прав на нерухоме майно держави-сусідки - Польщі.

У Польщі державну реєстрацію прав на нерухомість здійснюють *місцеві суди*. Закріплення обов'язку вчиняти державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно за судами є запозиченням досвіду Німеччини. У Польщі діє засада: без реєстрації немає права. Слід зазначити, що відповідно до польського законодавства про проступки за ухилення або невчасне звернення правонабувача до суду з реєстрацією набутого речового права передбачена відповідальність у вигляді штрафу.

В Польщі запроваджене правило щодо реєстраційного законодавства: після того, як укладено нотаріально засвідчений правочин, нотаріус зобов'язаний у 7-денний строк з дня здійснення акту, що стосується нерухомості, направити виписку з реєстрової нотаріальної книги до суду за місцем розташування нерухомості для того, щоб судовий реєстратор вніс запис в поземельну книгу. Слід зауважити, що нотаріус в Польщі засвідчує не правочин, а підписи, які ставлять на ньому особи [5, с. 67].

Враховуючи досвід Польщі, Німеччини та інших європейських країн, для вдосконалення державної реєстрації речових прав на нерухоме майно пропонуємо:

- на законодавчому рівні збільшити розмір штрафів за порушення держреєстрації прав на нерухомість;
- запровадити засвідчення нотаріусами не самих правочинів, а підписів осіб на них;
- зобов'язати нотаріусів у 10-денний строк з дня здійснення акту, що стосується нерухомості, направляти виписку з реєстрової нотаріальної книги до суду за місцем розташування нерухомості та ін.

Дані рекомендації дозволять: *забезпечити ефективний захист прав на нерухомість як приватних власників, так і держави; гарантувати надійність і гласність цивільного обороту нерухомості; скоротити кількість помилок під час вчинення державної реєстрації; привести вітчизняну реєстраційну систему до єдиних європейських стандартів, запобігти та протидіяти рейдерству, яке часто трапляється під час війни*.

Таким чином, нами визначено поняття «державна реєстрація речових прав на нерухоме майно», проведено аналіз введених в умовах воєнного стану змін щодо державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, охарактеризовано досвід Польщі стосовно державної реєстрації речових прав на нерухомість, розроблено рекомендації щодо вдосконалення державної реєстрації речових прав на нерухоме майно в Україні.

Список використаних джерел:

1. Державна реєстрація речових прав на нерухоме майно. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Державний_реєстр_речових_прав_на_нерухоме_майн

2. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 р. № 209. *Кабінет Міністрів України. Законодавство України.* URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-п#Text

3. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству: Закон України від 12.05.2022 р. № 2255-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2255-20#Text

4. Русанюк З. Держреєстрація прав під час війни: Закон № 2255-IX та Постанова №209. *Протокол юридичний інтернет ресурс.* 2023. 03 серпня. С. 3-7. URL : https://protocol.ua/ua/dergreestratsiya_prav_pid_chas_viyni_zakon_2255_ix_ta_postanova_209/

5. Тамаря Я. Зарубіжний досвід державної реєстрації речових прав на нерухоме майно. *Національний юридичний журнал: теорія і практика.* 2024. № 12. С. 66-69. URL : http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2016/6/part_1/15.pdf

***Репчонок Андрій Юрійович*,**
заступник начальника ГУНП в Хмельницькій області,
доцент кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Міжнародне співробітництво в оперативно-розшуковій діяльності, яке є складовою частиною загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки та правопорядку, передбачає активну взаємодію між правоохоронними органами різних держав, спрямовану на запобігання, виявлення, припинення та розслідування злочинів, що мають міжнародний характер або вчинені організованими злочинними угрупованнями, діяльність яких становить загрозу не лише внутрішній безпеці окремої держави, а й міжнародному правопорядку в цілому.

Правова основа цього співробітництва визначається, з одного боку нормами внутрішнього законодавства, такими як Конституція України, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», Кримінальний процесуальний кодекс України, а також численними підзаконними актами, включаючи інструкції, накази та положення, що регламентують порядок обміну інформацією, проведення слідчих дій і залучення іноземних партнерів до спільних розслідувань, а з іншого боку — нормами міжнародного права, включаючи багатосторонні та двосторонні договори, угоди про правову допомогу, конвенції ООН, Ради Європи, а також інші документи, ратифіковані Україною, які мають вищу юридичну силу порівняно з національними нормами у випадку колізій.

У контексті сучасних глобалізаційних процесів та активізації міжнародної злочинності, що дедалі частіше набуває форм, у яких злочини вчиняються одночасно в кількох юрисдикціях або за участі громадян різних країн, надзвичайно важливим є не лише встановлення чітких механізмів обміну оперативною інформацією та проведення спільних розшукових заходів, а й розробка ефективних інструментів правового захисту прав і свобод осіб, що можуть бути залучені до відповідних слідчих процедур, особливо коли йдеться про негласні розшукові дії, які по суті втручаються у приватне життя особи та тому потребують особливих гарантій законності.

Такі форми міжнародної співпраці, як екстрадиція підозрюваних, створення спільних слідчих груп, взаємне визнання рішень судів і органів досудового розслідування, а також електронний обмін доказами через системи Європолу та Інтерполу, є безумовно важливими складовими ефективної боротьби зі злочинністю, однак вони потребують не лише високого рівня довіри між державами-партнерами, а й чітко унормованих процедур, що забезпечують дотримання принципів законності, пропорційності та необхідності кожного втручання.

Окремо варто зупинитися на проблемах, які супроводжують міжнародне співробітництво в сфері ОРД, серед яких особливу увагу привертають труднощі в збиранні електронних доказів, що зберігаються на території інших держав, відсутність єдиної практики виконання запитів про міжнародну правову допомогу, надмірна бюрократизація процедур, а також інколи політизованість підходів до співпраці, що ускладнює або унеможливлює оперативне реагування на злочини, які потребують негайного втручання з боку органів правопорядку.

Усвідомлюючи виклики, що постають перед Україною у сфері міжнародного співробітництва в оперативно-розшуковій діяльності, вітчизняне законодавство постійно адаптується до змін у міжнародному правовому полі, зокрема, шляхом участі в нових конвенціях, гармонізації норм з європейським правом та вдосконалення внутрішніх процедур, що регламентують співпрацю між органами внутрішніх справ, прокуратури, СБУ

та іншими органами, уповноваженими на проведення ОРД, з відповідними структурами іноземних держав та міжнародних організацій.

Таким чином, правова основа міжнародного співробітництва в ОРД постає як динамічне та багатовимірне явище, яке потребує не лише фахового осмислення та наукового супроводу, а й постійного удосконалення на законодавчому, інституційному та процедурному рівнях задля забезпечення ефективної, законної та справедливої реалізації оперативно-розшукових завдань у міжнародному вимірі.

Список використаних джерел:

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10. Ст. 88.

3. Про організацію роботи у сфері міжнародного співробітництва: Наказ Державного бюро розслідувань від 29.03.2021 № 193. *Офіційний вісник України*. 2021.

4. Калайда А. В. Адміністративно-правові засади міжнародного співробітництва органів та підрозділів Національної поліції України : дис. канд. юрид. наук. К., 2021. 225 с.

5. Князєв С. М., Чернявський С. В., Грібов М. Л. Міжнародне співробітництво у сфері негласних розслідувань. *Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ*. 2020. № 4 (117). С. 34–39.

6. Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність (Будапешт, 23 листопада 2001 року) // Офіційний переклад. — URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575.

7. Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах (1959 р.) // Ратифікована Україною. 1998 р.

Рогожа Аріна Олегівна,
студентка 3 курсу за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНТРОЛЮ ЗА ЗАКОННІСТЮ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Адміністративне судочинство є ключовим елементом механізму забезпечення законності та контролю за діяльністю публічної влади. В умовах воєнного стану його роль набуває особливої актуальності, оскільки забезпечує баланс між необхідністю оперативного управління та дотриманням прав і свобод громадян. Адміністративне судочинство являє собою специфічну форму судової діяльності, що покликана вирішувати публічно-правові конфлікти між фізичними чи юридичними особами та органами державної влади або їх посадовими особами. Його ключове призначення полягає у забезпеченні ефективного захисту прав, свобод та законних інтересів осіб у правовідносинах із суб'єктами владних повноважень. Ця галузь судочинства є невід'ємною частиною правової системи демократичної держави, де верховенство права виступає основним принципом державного управління. Адміністративне судочинство виконує функцію контролю за законністю дій публічної адміністрації та сприяє підвищенню її підзвітності й прозорості [1].

Згідно з Конституцією України [2], право на судовий захист не може бути обмежене навіть в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Це положення забезпечує безперервність функціонування адміністративної юстиції, яка є гарантом законності в державі. Проте, воєнний стан вимагає адаптації процесуального законодавства. Зокрема, Кодекс

адміністративного судочинства України [3] передбачає можливість зупинення провадження у справах у разі неможливості їх розгляду через обставини, пов'язані з воєнним станом [4].

Воєнні дії можуть унеможливити діяльність судів у певних регіонах. У таких випадках передбачено зміну територіальної підсудності або тимчасове переміщення судів до безпечніших місць для забезпечення безперервності правосуддя [5].

В умовах воєнного стану забезпечення доступу до правосуддя набуває критичного значення. Через обстріли, окупацію територій, порушення логістики та обмеження переміщення громадян традиційна форма участі у судових засіданнях стає неможливою або небезпечною. Саме тому однією з ключових інновацій стало впровадження електронних засобів комунікації в адміністративному процесі. Законодавство України (зокрема, ст. 195 КАСУ [3]) передбачає можливість участі в судових засіданнях за допомогою відеозв’язку. У період дії воєнного стану ця практика набула масового характеру. Застосування систем типу "EasyCon", "Zoom" або державного електронного сервісу "Електронний суд" дало змогу забезпечити фізичну безпеку учасників процесу, підключати сторони з будь-якої точки країни чи навіть з-за кордону, мінімізувати затримки у розгляді справ та зберегти гласність і відкритість судового процесу (за винятком справ, що потребують закритого режиму).

Крім відеозв’язку, адміністративні суди активно використовують електронний документообіг. Через систему «Електронний суд» сторони можуть подавати позовні заяви, клопотання та докази в електронному вигляді, отримувати судові рішення та інші процесуальні документи, повідомлення про хід розгляду справ, здійснювати комунікацію з судом без необхідності фізичного візиту. Це значно спрощує доступ до правосуддя, особливо для осіб, які перебувають у небезпечних регіонах або на тимчасово окупованих територіях. Незважаючи на діджиталізацію, адміністративне судочинство під час воєнного стану зберігає основоположні принципи справедливого судового розгляду. Забезпечується:

1) належне повідомлення сторін;
2) реєстрація всіх процесуальних дій у судовій інформаційній системі;
3) захист персональних даних і конфіденційність електронного листування;
4) дотримання принципів рівності сторін і змагальності.

Адміністративне судочинство виконує фундаментальну функцію в демократичному суспільстві — забезпечення контролю над законністю дій органів публічної влади. Цей контроль набуває особливого значення в умовах воєнного стану, коли державні інституції отримують розширені повноваження, а ризики порушення прав громадян суттєво зростають.

Воєнний стан створює передумови для концентрації влади в руках виконавчих структур. У таких умовах судовий контроль стає своєрідним "стримувальним фактором", що запобігає використанню надзвичайних повноважень у незаконний спосіб. Адміністративне судочинство не дозволяє державним інституціям діяти поза межами закону, навіть якщо їхні рішення приймаються в інтересах безпеки. Завдяки прозорому та незалежному судовому розгляду зменшується ризик репресій, дискримінації та вибіркового застосування норм.

Важливою функцією адміністративних судів є уніфікація підходів до правозастосування в умовах воєнного стану. Судові рішення створюють прецеденти, на основі яких інші органи влади можуть орієнтуватися у своїй діяльності.

Так, практика адміністративного судочинства допомагає:

- Визначити межі правомірного втручання у права людини під час мобілізації.
- Стандартизувати підходи до захисту прав внутрішньо переміщених осіб.
- Встановити критерії оцінки законності актів військової адміністрації.

Отже, адміністративне судочинство в умовах воєнного стану не просто виконує технічну функцію вирішення спорів — воно є гарантом стабільності правової системи, стримуючим механізмом у ситуаціях посиленого державного тиску, та засобом захисту громадянина від зловживань владою. Ефективність цього інституту у кризових умовах

залежить від його спроможності адаптуватися до нових викликів — впроваджувати технології, оперативно реагувати на звернення громадян і водночас зберігати неупередженість та правову обґрунтованість рішень. Таким чином, адміністративні суди виступають не лише сторожами законності, а й носіями довіри до держави та її здатності діяти у правовому полі навіть у найскладніші періоди національного буття.

Список використаних джерел:

1. Кожевников А.Ю. Теоретичні аспекти розуміння особливостей адміністративного судочинства як юрисдикційного процесу. *State and regions. series: law.* 2022. № 2. С. 134–139.
2. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 лип. 2005 р. № 2747-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446.
4. Федоренко Т. В. Особливості здійснення судочинства в умовах воєнного стану. *Сучасний науковий журнал.* 2023. Вип. №1(1) С. 46-51.
5. Нечитайло С. В., Краковська А.Є. Особливості здійснення адміністративного судочинства в умовах дії правового режиму воєнного стану. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса. Випуск 16. Том 2*. 2024. С. 97-101.

Ромась Денис Сергійович,
доцент кафедри приватного права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, доктор філософії з права

НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОМПЕНСАЦІЇ ЗА ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Закон про авторське право Австрії встановлює виплату компенсації як один із заходів цивільно-правової відповідальності за порушення авторського права. Так, потерпіла особа може вимагати подвійну винагороду як компенсацію за винну матеріальну шкоду, яку вона зазнала (ст. 87 (3)) [1]. Винагородою у ст. 86 вказано справедливу винагороду автору, що мала місце до порушення його прав (наприклад, гонорар). Компенсація на додаток до справедливої винагороди (ст. 86) або повернення прибутку (параграф (4)) може вимагатися лише в тій мірі, в якій вона перевищує винагороду або прибуток, що підлягає поверненню (ст. 87 (5)) [1]. У той же час вимоги про справедливу винагороду, справедливу компенсацію, повернення прибутку повинні бути встановлені відповідно до положень про позови про відшкодування збитків (ст. 90 (1)) [1]. Очевидно, що таке законодавче регулювання схоже до національного – теж стягується подвійна винагорода за винне правопорушення. Однак в Україні позов про відшкодування збитків та виплати компенсації розглядається у різних судових провадженнях.

За Кодексом інтелектуальної власності Франції суб'єкти права інтелектуальної власності мають право на виплату компенсації за порушення своїх прав (R612-29, L612-10 , L613-20) [2].

У США виплата компенсації має назву «Statutory damages» та регулюється Законом про авторське право (*the Copyright Act of 1976*). За загальним правилом *statutory damages* означає присуджену судом суму, замість фактичних збитків та доходів, стосовно порушення будь-якого одного твору як індивідуальне, так і солідарне, у розмірі не менше ніж 750 доларів США або більше ніж 30 000 доларів США, якщо суд вважає справедливим [3, с. 200-201.

У той же час цим законом встановлено, що розмір визначення компенсації може залежати від форми вини. Так, якщо порушення авторського права було вчинено навмисно, суд на свій розсуд може збільшити присуджену законом компенсацію збитків до суми не більше ніж 150 000 доларів США. У випадку, коли такий порушник не знав і не мав підстав вважати, що його чи її дії становлять порушення авторського права, суд на власний розсуд може зменшити розмір компенсації на суму не менше 200 доларів США [3, с. 201]. Схоже правове регулювання щодо залежності розміру виплати компенсації від форми вини присутнє і в Україні.

Особливістю регулювання виплати компенсації у США полягає у тому, що зазвичай межі визначення мінімальної та максимальної виплати встановлюються окремо для певних видів порушення авторського права. Прикладом також може слугувати імпорт, виробництво чи розповсюдження будь-якого цифрового аудіозаписувального пристрою або цифрового аудіоінтерфейсного пристрою (пар. 1002 Закону про авторське право). За таке порушення позивач може вимагати компенсації не більше 2 500 доларів США. Більше того, якщо порушник вчинить порушення такого самого авторського права протягом трьох років, то сума компенсації подвоюється [3, с. 283]. Як вказувалось раніше, повторність теж зустрічається в Україні як підстава для збільшення суми виплати.

Досить велику увагу в США присвячено регулюванню правовідносин у сфері телемовлення, його ліцензування, територіальних обмежень. Таке детальне регулювання здійснюється у зв'язку з федеративним устроєм держави Законом про розширення супутникового телебачення та територіальність 2010 року (*The Satellite Television Extension and Localism Act of 2010*). Наприклад, за вторинну передачу телевізійних програм на відстані через супутник, а саме за порушення територіальних обмежень щодо встановленої законом ліцензії для станцій мережі виплата компенсації не повинна перевищувати 250 доларів США для такого абонента за кожен місяць, протягом якого сталося порушення. Якщо ж така трансляція здійснювалась на всю країну – не більше 2 500 000 доларів США за кожний 3-місячний період, протягом якого виконувалася трансляція (пар. 119 Закону про авторське право) [3, с. 121].

Протилежна ситуація щодо правового регулювання виплати компенсації склалася у Великій Британії. Хоча правова система даної держави дуже схожа на американську, у сфері захисту авторського права виплата компенсації (statutory damages) не зустрічається. Такого висновку можна дійти шляхом аналізу профільного закону про авторське право *The Copyright, Designs and Patents Act 1988*. Захистити своє право суб'єкт авторського права може шляхом подання позову про відшкодування збитків (*damages*) та накладення судових заборон (ст. 96) [4]. Вирішуючи спір, суд враховує усі обставини, при цьому наголос робиться на грубості порушення та блага, які отримав порушник (ст. 97 (2)) [4]. Важливо вказати, що якщо у суді буде доведено, що особа, яка вчинила порушення авторського права, «не знала і не мала підстав вважати, що авторське право існує на твір, якого стосується позов, позивач не має права на відшкодування збитків» (ст.ст. 97 (1), 191) [4]. Отже, в британському авторському праві головним заходом цивільно-правової відповідальності є відшкодування збитків, а форма вини має вирішальне значення для такого відшкодування – лише умисна. В Україні ж умисне вчинення правопорушення є підставою для збільшення виплати компенсації.

Проведений аналіз першоджерел законодавчого регулювання компенсації у вказаних вище державах дає підстави для наступного висновку. По суті, єдиний підхід до регулювання виплати компенсації у сфері авторського права відсутній. У країнах романо-германської правової системи виплата компенсації є окремим заходом цивільно-правової відповідальності за порушення авторського права, хоча часто має спільні риси із відшкодуванням збитків. При цьому в даних країнах відсутні законодавчі межі визначення розміру виплати компенсації, що є результатом впливу законодавства ЄС (що простежується і в Україні). Країни англосаксонської правової системи вибірково відносять виплату компенсації до заходу цивільно-правової відповідальності. Специфікою

американської виплати компенсації є встановлення чіткого діапазону визначення розміру компенсації, що встановлюється законом майже для кожного правопорушення у сфері авторського права. Британське право заходом цивільно-правової відповідальності за порушення авторського права встановлює лише відшкодування збитків. Усе вказане ще раз підтверджує відсутність у різних держав єдиного підходу до правової природи виплати компенсації, хоча певна уніфікація простежується серед країн ЄС, в тому числі України.

Список використаних джерел:

1. Federal Law on Copyright in Literary and Artistic Works and Related Rights (Copyright Law of 1936) (as amended up to Federal Law Gazette I (BGBL.I) №. 25/1998). URL: HTTPS://WIPOLEX.WIPO.INT/EN/TEXT/124839

2. Intellectual Property Code. French Republic. 2003. URL: https://www.regimbeau.eu/docs/Intellectual-Property-Code-EN.pdf

3. Copyright Law of the United States and Related Laws Contained in Title 17 of the United States Code. United States Copyright Office. Washington DC. May 2021. 456 pages.

4. The Copyright, Designs and Patents Act 1988. UK Legislation. URL: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/48/contents

Ромась Марія Іванівна,

доцентка кафедри приватного права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, докторка філософії з права, доцентка

УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРІВ ПРО ЗАКУПІВЛЮ ЗА УЧАСТІ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА

Публічна закупівля характеризується відкритістю та прозорістю, що є необхідною умовою для всеосяжного задоволення державою Україна суспільного (загальнонаціонального) інтересу. У договорі про закупівлю держава Україна найчастіше виступає на стороні замовника (покупця), рідше – на стороні продавця, а укладення таких договорів відбувається за допомогою конкурентних процедур.

Договір про закупівлю укладається відповідно до норм Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про публічні закупівлі» (ч. 1 ст. 41) [1]. Слід погодитись з думкою Н.В. Головко, яка на прикладі закупівлі сільськогосподарської продукції для державних потреб показує, що при формуванні державних замовлень між суб'єктами такої закупівлі складаються публічно-правові відносини, які при укладенні державних контрактів змінюються на приватно-правові, хоча при цьому цільовим використанням цієї продукції є задоволення державних потреб [2, с. 9].

Держава Україна через органи державної влади безпосередньо бере участь у публічних закупівлях переважно *на стороні замовника* товарів, робіт і послуг (п. 1 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про публічні закупівлі») [1] . При цьому від імені замовника діє уповноважена особа на підставі трудового договору або ж розпорядчого рішення (та відповідного положення), або ж централізована закупівельна організація. Із вказаного випливає – особливістю даного виду договорів є те, що пропозицію укласти договір (оферта) завжди надає замовник – в нашому випадку держава Україна, що відбувається шляхом оприлюднення оголошень про проведення процедури закупівлі (де містяться вимоги до предмета закупівлі).

Виконавцем за договором про закупівлю може бути не будь-яка організація, а лише особа, яка відповідає кваліфікаційним критеріям, зокрема, наявність матеріально-технічної бази, досвіду, фінансова спроможність тощо (ч.ч. 1, 2 ст. 16 Закону України «Про публічні закупівлі») [1]. Також така особа повинна мати відповідні дозвільні документи для

здійснення певної діяльності, якщо це передбачено законом або тендерною документацією – ліцензії, дозволи тощо (п. 2 ч. 2 ст. 41 Закону України «Про публічні закупівлі») [1].

Аналізуючи Закон України «Про публічні закупівлі», можна дійти висновку, що істотними умовами договору про закупівлю за участі держави Україна є умова про предмет, ціну та строк.

Відповідно до ч.ч. 1-3 ст. 656 ЦК України предметом договору купівлі-продажу може бути товар, майнові права, право вимоги [3]. В той же час предметом договору про закупівлю є платне надання послуг, виконання робіт або придбання товару (п. 6 ст. 1 Закону України «Про публічні закупівлі») [1]. З даного положення випливає, що лише «придбання товару» підпадає під поняття предмету договору купівлі продажу. Очевидно, що договір про закупівлю є змішаним договором, адже містить в собі характеристики договорів купівлі-продажу, найму (оренди) та підряду, однак, на нашу думку, віднесення договору про закупівлю саме до різновиду договору-купівлі продажу за участі держави Україна є найбільш доцільним, оскільки придбання товару є найпоширенішим предметом договору про закупівлю.

Вартість предмета закупівлі товару (товарів), послуги (послуг) повинна дорівнювати або перевищувати 200 тисяч гривень, а робіт – 1,5 мільйона гривень (п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про публічні закупівлі») [1]. При цьому, усі товари, роботи та послуги, які є об'єктом договору про закупівлю, передбачені Єдиним закупівельним словником, затверджений Наказом Мінекономрозвитку України від 23.12.2015 року № 1749. Більше того, об'єкт договору про закупівлю повинен відповідати технічним специфікаціям, які підтверджені відповідним маркуванням, протоколами випробувань, сертифікатами, технічним паспортом (ст. 23 Закону України «Про публічні закупівлі») [1] .

Ціна у договорі про закупівлю має визначальне значення, оскільки саме ця істотна умова є критерієм оцінки пропозиції для укладення договору. Замовник (держава Україна) обирає найбільш економічно вигідну пропозицію (або узгоджує таку ціну при переговорній процедурі) для укладення договору про закупівлю, що в подальшому стає істотною умовою договору у вигляді ціни. Ціна, за якою замовник готовий укласти договір, зазначається ним в тендерній документації. При поданні тендерної пропозиції учасник пропонує ціну, за яку він готовий виконати договірне зобов'язання, однак ціна тендерної пропозиції не може перевищувати очікувану вартість предмета закупівлі, зазначену в оголошенні про проведення закупівлі (ч. 4 ст. 26 Закону України «Про публічні закупівлі») [1] .

Ще однією істотною умовою договору про закупівлю є строк, яким можуть бути строк поставки товарів, виконання робіт, надання послуг зазначаються замовником у тендерній документації (п. 7 ч. 2 ст. 22 Закону України «Про публічні закупівлі»), а також строк дії договору про закупівлю (п. 10 ч. 1 ст. 42 Закону України «Про публічні закупівлі») [1]. Таким чином, законодавець розділив поняття строку дії договору та строку виконання зобов'язань за ним (поставка, виконання, надання).

Держава Україна може бути стороною договору контрактації сільськогосподарської продукції. Прикладом можуть слугувати форвардні закупівлі зерна, що регулюється Порядком проведення державних форвардних закупівель зерна, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 16.05.2007 року № 736. Приватно-правовий характер даного виду закупівлі за участі держави Україна підтверджується тим, що даний вид закупівлі здійснюється відповідно до умов ЦК України (п. 1 вказаного Порядку) [4]. На стороні замовника у форвардному біржовому контракті щодо закупівлі зерна виступає Аграрний фонд, в той час як на стороні заготівельника – сільськогосподарський товаровиробник (приватна юридична особа або фізична особа-підприємець).

Яскравим прикладом договору про закупівлю є державні контракти (договори) з оборонних закупівель відповідно до Закону України «Про оборонні закупівлі». Так, державний контракт (договір) – це угода, укладена у письмовій формі державним замовником від імені держави з виконавцем відповідно до затверджених планів закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення (п. 17 ст. 1 Закону України «Про оборонні

закупівлі») [5]. Таким чином, законодавець чітко вказав, що у договорі з оборонних закупівель стороною є держава Україна, яка діє через органи державної влади, зокрема вказавши, що власником виробничих потужностей, а також об'єктів права інтелектуальної власності, створених за державні кошти в результаті виконання оборонних закупівель, є держава в особі державних замовників (ч. 2 ст. 36 Закону України «Про оборонні закупівлі») [5] .

Із самої назви договору випливає, що метою його укладення є забезпечення потреб сектору безпеки і оборони України. Даний договір також укладається за допомогою процедур публічної закупівлі, а тому державний контракт (договір) укладається з тим учасником, пропозиція якого визнана найбільш економічно вигідною та відповідає вимогам предмета закупівлі.

Отже, істотними умовами договору про закупівлю є умова про предмет (товари, роботи, послуги), ціну (найбільш економічно вигідна пропозиція) та строк поставки товарів, надання послуг, виконання робіт. Для договору про закупівлю також характерні особливі види забезпечення виконання зобов'язань (не передбачені ЦК України) – забезпечення тендерної пропозиції (аналог гарантії) та забезпечення виконання договору про закупівлю. На стороні держави Україна у договорах купівлі-продажу найчастіше виступає Фонд державного майна України, рідше – Кабінет Міністрів України (наприклад, у форвардних закупівлях зерна на стороні держави Україна виступає Аграрний фонд).

Хоча договори про закупівлю укладаються за однаковою публічною процедурою, між ними все ж є яскраві відмінності, зокрема, мета укладення та предмет. Так, метою укладення договору про оборонні закупівлі є забезпечення потреб сектору безпеки і оборони України, а метою укладення договору про форвардні закупівлі зерна ж формування державного продовольчого резерву.

Список використаних джерел:

1. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015. № 922-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 9. Ст. 89.

2. Головко Н.В. Особливості правового регулювання закупівлі сільськогосподарської продукції для державних потреб: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06. Харків, 2009. 18 с.

3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.

4. Про затвердження Порядку проведення державних форвардних закупівель зерна: постанова Кабінету Міністрів України від 16.05.2007 року № 736. *Офіційний вісник України.* 2007. № 37. Ст. 1486.

5. Про оборонні закупівлі: Закон України від 17.07.2020. № 808-IX. *Офіційний вісник України.* 2020. № 67. Ст.2147.

Сабадаш Анастасія Вікторівна,
студентка 1 курсу магістратури юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧОЇ ПРОЦЕДУРИ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС

Законодавча процедура є одним з найважливіших елементів функціонування будь-якої демократичної країни, забезпечуючи структурованість і прозорість у прийнятті актів. До цієї процедури зазвичай належать такі стадії, як розроблення, внесення, розгляд та обговорення, прийняття, оприлюднення та опублікування проектів нормативно-правових актів.

В Україні є багато положень щодо законодавчої процедури, які варто було б деталізувати для їх кращого розуміння громадськості та запобігання здійснення не регламентованих дій на власний розсуд. Хоч чинний Регламент Верховної Ради України встановлює вимоги до оформлення законопроєктів та супровідних документів, однак, не охоплює не менш важливої стадії як підготовчий етап, що має передувати розробці законопроєкту. Крім того, аналіз чинного Регламенту та законодавчого процесу в Україні вказує на відсутність етапу, відомого як «законодавча пропозиція». У свою чергу, це знижує ефективність законотворчої діяльності суб'єктів права законодавчої ініціативи та загалом якість українського законодавства, збільшує невизначеність і суперечливість правового регулювання, а також зменшує прозорість процесу прийняття та узгодження політичних рішень у всіх сферах суспільного життя в країні. Як наслідок, це також сприяє зниженню довіри до державних інституцій. [1]

Порівняно з цим, у Європейському Союзі законодавчий процес починається з принципу "evaluate first" (спочатку оцінюй), що передбачає оцінку нормативно-правових актів перед їх розробкою. Цей принцип встановила Європейська комісія для оцінки всіх нормативно-правових актів перед їх розробкою у певній сфері регулювання, що значно підвищує якість законодавства. Під час оцінки на практиці зазвичай розглядають такі критерії, як актуальність, ефективність, результативність, та відповідність з іншими законами. [2]

Ще однією не менш важливою проблемою в Україні є неактивна участь Уряду в законотворчій роботі, що обмежує можливості для ефективної співпраці між різними гілками влади. Статистично, Верховна Рада України ухвалює невелику кількість урядових законопроєктів, тому очевидно виникає необхідність підвищити рівень співпраці між органами. Така комунікація між суб’єктами права законодавчої ініціативи позитивно вплине на довіру суспільства до органів державної влади та може стати важливим кроком на шляху до вдосконалення законодавчої системи України, що, в свою чергу, сприятиме стабільності та розвитку країни.

Згідно досвіду таких країн, як Естонія, Литва, Словаччина, Франція, Німеччина, та Іспанія уряд виступає як "основний" суб'єкт права законодавчої ініціативи, що означає його активну участь. Це пояснюється тим, що саме уряд несе відповідальність за розробку та реалізацію державної політики, а також має достатні ресурси та інформацію для створення якісних законопроєктів. Важливо зазначити, що, хоча уряд відіграє провідну роль у підготовці законопроєктів, які подаються на розгляд парламенту, інші суб'єкти права законодавчої ініціативи також мають можливість брати участь у роботі над законопроєктами разом з урядом.

Наприклад, у Франції раз у два тижні Парламент має обов'язок розглядати законодавчі ініціативи, запропоновані виконавчою владою, хоча порядок денний на ці тижні повністю формує Уряд згідно його найважливіших завдань. Також, один тиждень з на місяць відведений лише для законопроєктів, які не ініціюються урядом. Список законопроєктів, які будуть виносити на дебати впродовж цього тижня, формується Конференцією президентів, – це орган, до складу якого входять Президент і Віце-президент Національної асамблеї, голови постійних комітетів та лідери політичних груп (фракцій). [3, с. 6]

Отже, порівняльний аналіз законодавчих процедур в Україні та країнах ЄС вказує на необхідність реформування українського законодавчого процесу. Для України важливо вдосконалити законодавчий процес, враховуючи ефективні практики Європейського Союзу, а саме розпочинати розробку нормативно-правового акту з теоретичної пропозиції, яка обґрунтовує раціональність прийняття певного акту. Це підхід, який забезпечує належне регулювання, адже нормативно-правовий акт розглядається як інструмент імплементації політики, що дозволяє забезпечити цілісність і узгодженість законодавства, що є критично важливим для ефективного управління. Активніша участь уряду в законотворчій діяльності, як це практикується в багатьох країнах ЄС, може сприяти більшій

узгодженості між різними гілками влади та підвищити довіру суспільства до державних інституцій.

Список використаних джерел

1. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10.02.2010 р. № 1861-VI. *Верховна Рада України*. *Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text

2. https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/monitoring-and-evaluation/evaluation-framework_en?prefLang=lv. (Дата звернення 11.05.2025)

3. Пол Сілк, ЗАКОНОДАВЧИЙ ПРОЦЕС «ВІД ПОЧАТКУ ДО КІНЦЯ»: ПРИКЛАДИ КРАЩИХ МІЖНАРОДНИХ ПРАКТИК. Рада за Європу, с. 6 – 7.

Савіна Анна Олегівна,

студентка 1 курсу магістратури юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ОСОБИ

Захист прав і свобод особи – це пріоритет будь – якої правової держави. Україна гарантує право на звернення із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених Конституцією України.

Згідно зі статтею 55 Закону України "Про Конституційний Суд України" під конституційною скаргою розуміється подане до Суду письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу [2].

Якщо ж своїми словами, то це інструмент, який дозволяє будь – якому громадянину України звернутись до Конституційного Суду України в випадках, коли остаточне судове рішення в його справі порушує конституційні права чи свободи.

В свою чергу Конституційний Суд України вирішує питання про конституційність за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України [1].

Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України.

Ще одним повноваженням КСУ є повноваження з недопущення настання несприятливих наслідків у справах за конституційними скаргами, а саме – при розгляді конституційної скарги Велика палата, у виняткових випадках, з власної ініціативи може вжити заходів щодо забезпечення конституційної скарги, видавши забезпечувальний наказ, який є виконавчим документом [2].

Конституційна скарга може бути подана за певних умов, а саме: наявність остаточного судового рішення та якщо вичерпано всі національні засоби юридичного захисту. Як виняток, скарга може бути прийнята та розглянута із мотивів суспільного інтересу.

Варто зауважити, що до суб'єктів права на конституційну скаргу не належать юридичні особи публічного права.

При пропуску строку подання конституційної скарги у зв'язку з тим, що немає повного тексту судового рішення, суб'єкт права може висловити у конституційній скарзі клопотання про поновлення пропущеного строку[2].

Метою та підставою даної скарги є захист особи від неконституційного застосування закону, що порушує її основоположні права та запобігання незворотніх наслідків, що можуть настати у зв'язку з виконанням остаточного судового рішення.

Способом забезпечення конституційної скарги є встановлення тимчасової заборони вчиняти певну дію , що може зашкодити правам заявника до розгляду справи по суті.

Наслідком задоволення скарги вважається визнання Конституційним Судом відповідну норму неконституційною, і вона втрачає чинність, що відкриває можливість для перегляду справи. Але суд може і відмовити у відкритті конституційного провадження, визнавши конституційну скаргу неприйнятною, якщо зміст і вимоги конституційної скарги є очевидно необґрунтованими або наявне зловживання правом на подання скарги.

Забезпечувальний наказ втрачає чинність з дня ухвалення рішення або постановлення ухвали про закриття конституційного провадження у справі[2].

Отже, кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Конституційна скарга є важливим інструментом для захисту прав людини та яка забезпечує можливість вплинути на ситуацію, коли навіть остаточне судове рішення не гарантує дотримання конституційних прав. Завдяки цьому кожна особа має змогу захистити свої права та інтереси на найвищому рівні судового контролю, що в свою чергу зміцнює довіру до судової влади та утверджує принцип верховенства права.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: від 01.01.2020р., *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Про Конституційний Суд України: від 20.08.2023р., *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text

Самбор Микола Анатолійович,

начальник сектора моніторингу Прилуцького районного відділу поліції Головного управління Національної поліції в Чернігівській області, депутат Прилуцької районної ради, член-кореспондент Національної академії наук вищої освіти України, кандидат юридичних наук, викладач вищої категорії

ПРАВА, СВОБОДИ ТА ІНТЕРЕСИ ЛЮДИНИ У ПРИЗМІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

Права, свободи людини наділені певним магнетизмом, що зумовлює постійну прискіпливу увагу до вказаних правових явищ з боку дослідників права, філософів, пошуковців, пересічних громадян. Відповідь на вказане питання може бути простою і доступною, глибинною і змістовною, а головне – завжди пов'язана із здобуттям нових знань людиною і суспільством, здатністю останніх усвідомлювати трансформувати, прилаштовувати розуміння, форму і зміст прав і свобод до потреб чи інтересів людини. Звідси, очевидно, затребуваним і життєздатним є сформований і поширюваний П. Рабіновичем потребовий підхід до виявлення соціальної сутності права [1]. Права людини – це певні можливості людини, котрі необхідні для задоволення потреб її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, об'єктивно зумовлюються досягнутим рівнем розвитку суспільства і забезпечені обов'язками інших суб'єктів. Відображена у цій дефініції інтерпретація прав людини ґрунтується не просто на соціальному, а, власне, на соціально-потребовому підході. Адже існування й розвиток людини відбувається, зазвичай, тільки-но в процесі задоволення її потреб, а процес, ясна річ, опосередковується здебільшого такими «засобами», які є природно-історичними наслідками діяльності інших

суб'єктів, тобто результатами суспільного виробництва (і матеріально, і духовного) [1, с. 51].

Під іншою призмою є інтерпретація прав і свобод людини з огляду на інтерес, як фундаментальне правове явище, що координує та спрямовує поведінку людини, під яким розуміється усвідомлена спрямованість суб'єкта, обумовлена його внутрішнім переконанням в оволодінні певним благом матеріального чи нематеріального характеру, що являє задоволення потреби, здійснення та реалізація якого відбувається в межах загальноприйнятих правил поведінки, визначених у нормах права, що відповідає відсутності прямої заборони у досягненні такого блага, так і бажаним для нього способом, а також спирання на забезпечення компетентними органами у разі наявності перешкоди на шляху можливості його задоволення [3, с. 6]. Безперечно інтересовий та потребовий підходи доречно розглядати, як єдиний ланцюг пошуку розуміння прав і свобод людини, а головне – їх використання та здійснення. Інтерес є логічним продовженням потреби з огляду на внутрішнє ставлення суб'єкта до його усвідомлення та визначення своєї активності щодо його задоволення.

Рефлексії довкола питань прав, свобод та інтересів людини вказують на важливу складову – історико-соціальний розвиток суспільства та відносин у ньому, долучення до вказаних процесів держави, її органів, науковців, пересічних громадян, формування історико-правової доктрини прав і свободи людини, що відповідає запитам відповідного суспільства, його рівня та його історичних.

Так, О. Грищук вказує на те, що суди вдаються до власної моральної аргументації, яка є досить своєрідною [2, с. 172]. Цитуючи В. Стефанюка, О. Грищук вказує на те, що створені певні стандарти чи принципи є наслідком соціально-дослідницької діяльності, що формує специфічні пізнавальні традиції з подальшим розгортанням такої практики та кристалізації пізнання прав людини [2, с. 173]. Отож судова влада, як одна з гілок державної влади, формулює власне аксіологічне розуміння прав і свобод людини, інтересів останньої, яким надає не лише індивідуально визначеного застосування, а й формулює прецедентну практику, змістовні аспекти якої закладає у якості фундаменту доктрини прав, свобод та інтересів людини.

Глибоко переконані, що державно-правове бачення прав, свобод та інтересів, їх використання та здійснення, реалізації, захисту та поновлення перебуває у істотній залежності від держави, яка у інтересах держави, а точніше – інтересах суб'єктів, що у утримують державну владу, формує домінуючу доктрину розуміння прав, свобод та інтересів, її поширення, зокрема із використанням засобів масової інформації, освіти та виховання, як знаряддя, формування норм права та правової політики тощо. У згаданому контексті на порядок денний виходить використання поняття механізму прав і свобод людини, а точніше механізму забезпечення прав і свобод людини. Поряд із цим втрачається сама сутність прав, свобод та інтересів людини, як певних ціннісних можливостей поведінки людини та уникнення сваволі держави, її органів та посадових осіб від втручання у приватне життя. Упевнені, що саме механізм прав і свобод людини має стати емпіричним мірилом і знаряддям свободи екзистенції особистості та обмеження безпідставного втручання держави і поведінку та відносини особистості.

Механізм забезпечення прав і свобод людини сприймається як законодавчо закріплені у національному та міжнародному праві нормативні приписи, що передбачають з однієї сторони права, свободи та гарантії їх реалізації для людини, та механізми реалізації відповідальності держави та її представників за порушення цих прав і свобод – з іншої [4, с. 73].

Система забезпечення прав і свобод людини і громадянина, як і будь яка інша система, має певну структуру. Тобто, система забезпечення прав і свобод людини та громадянина складається з чотирьох підсистемних елементів, а саме: 1) інституційне забезпечення, 2) правове забезпечення, 3) організаційне забезпечення, 4) ресурсне забезпечення. Усі ці елементи діють на підставі на таких початкових принципах, як єдність мети, взаємна залежність, взаємний вплив.

Тобто, усі елементи системи забезпечення прав і свобод людини та громадянина діють задля досягнення єдиної мети – забезпечення прав і свобод. Діють вони у взаємній залежності, тобто без ефективного функціонування одного з цих елементів усі інші не мають можливості виконувати покладені на них функції [5, с. 601].

Водночас хочеться наголосити на тому, що механізм забезпечення, на наше переконання, є забезпечувальним засобом стосовно механізму використання та здійснення прав, свобод та інтересів людини. Останній у свою чергу не піддається глибинному емпіричному та теоретичному обґрунтуванню, що спонукає до формування різного сприйняття та тлумачення вказаної правової категорії. Поміж цього, поряд із поняттям механізм прав і свобод людини використовується поняття алгоритм (юридичний) прав і свобод людини.

Юридичний алгоритм є закріпленою у письмовому правовому акті специфічною юридичною конструкцією, у якій виражено соціально значуще правило поведінки. Юридичний алгоритм передбачає здійснення послідовних дій, які є змістом правових відносин. Причому такі правовідносини виникають тільки як правові, в іншій якості вони існувати не можуть, наприклад, конституційні, адміністративні, процесуальні, кримінальні тощо. Тобто суб'єкти права домагаються задоволення інтересів в особливому порядку, визнаному державою. Тільки в рамках цього різновиду суспільних відносин суб'єкти права здійснюють свої правові можливості, виконують покладені на них законом юридичні обов'язки. У такому разі має місце конкретизація загального змісту норм права відповідно до певного життєвого випадку. Ця конкретизація здійснюється в межах втілення у життя правових норм та надає змогу вирішити конкретну справу шляхом встановлення, зміни чи припинення суб'єктивних прав [7, с. 6]. Д. Манько підходить до вказаної правової категорії винятково з позитивістської точки зору, що суттєво звужує перш за все розуміння, використання та здійснення таких можливостей як права, свободи та інтереси людини, а також істотно збіднює сучасні здобутки правничої науки у сфері прав, свобод та інтересів людини.

Існування прав людини не може заперечуватися через брак загальновизнаних механізмів їх захисту [6, с. 136], а найперше – використання та здійснення. Варто зауважити, що для усвідомлення можливостей захисту прав людини необхідно пам'ятати про тривалий процес так званої юридизації прав людини [6, с. 136-137], формування алгоритмів, сформованих у єдиний механізм використання та здійснення прав, свобод та інтересів людини.

Підсумовуючи зауважимо, що права, свободи та інтереси людини потребують формування науково обґрунтованого та загальновизнаного, а відтак інституціоналізованого механізму прав, свобод та інтересів людини, що охоплюватиме: 1) історико-правову доктрину розуміння змісту та форми цих правових категорій; 2) правові та емпіричні алгоритми використання та здійснення прав, свобод та інтересів людини; 3) алгоритми поведінки (діяльності) держави в особі її апарату, окремих органів, їх посадових осіб щодо створення необхідних умов свободи людської екзистенції та можливості використання та здійснення прав, свобод та інтересів людини; 4) алгоритми забезпечення реалізації кожною людиною її прав, свобод та інтересів; 5) створення елементів механізму охорони та захисту; 6) створення підсистеми поновлення; 7) формування загальнонаціональної та міжнародної доктрини механізму прав, свобод та інтересів людини та моделювання шляхів її удосконалення, забезпечуючи тим самим динамічну складову правової системи.

Саме сприйняття та впровадження, ідеалізація та прагнення до вдосконалення механізмів та алгоритмів використання, здійснення, охорони, захисту, поновлення прав, свобод та інтересів людини державою є чи не єдиним перспективним засобом прогресивного розвитку. Саме підтримка природно-правової концепції прав, свобод та інтересів людини державою підкреслює прагнення суспільства в особі його державного інституту не лише до визнання та інституціоналізації прав, свобод, інтересів людини, а й формування функціональної спрямованості на створення справедливих та рівних умов свободи їх використання і здійснення кожною людиною.

Список використаних джерел:

1. Рабінович П.М. Потребовий підхід – безальтернативний інструмент виявлення соціальної сутності права і держави. Наукові праці Одеської національної юридичної академії / голов. ред. С. В. Ківалов. Одеса : Юрид. л-ра, 2009. Т. 8. С. 45-53.
2. Грищук О.В. Конституційні цінності: філософські та судові аспекти. Монографія. Видання 2-е доопрац. і доповн. Київ: Ваіте, 2020. 530 с.
3. Самбор М.А. Інтерес в праві: загальнотеоретичні аспекти розуміння та реалізації: автореф. дис… канд. юрид. наук за спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень. Київ, 2010. 20 с.
4. Давиденко П.О. Механізм забезпечення конституційних прав людини в умовах воєнного стану: дис… докт. філософії за спец. 081 «Право». Харків, 2023. 226 с.
5. Романова А.А. Система забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні. Форум права. 2012. № 2. С. 599-602. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_2_95 (Дата звернення: 22.04.2025).
6. Іванків І. Б. Права людства: стан та перспективи їх забезпечення: дис… канд. юрид. наук за спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» (081 – Право). Київ, 2019. 214 с.
7. Манько Д.Г. Структура юридичного алгоритму та його відображення у правових актах. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Юриспруденція. 2017. № 25. С. 4-6.

Сенюк Олександра Олександрівна,
студентка 2 курсу спеціальності 081 Право Хмельницького університету управління і права імені Леоніда Юзькова

ВПЛИВ ВІЙСЬКОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Нагальність досліджуваної проблематики визначається безпрецедентним правовим статусом воєнного стану, який був введений в Україні у зв'язку з широкомасштабним збройним вторгненням Російської Федерації. У цих надзвичайних обставинах виникла об'єктивна потреба у формуванні військових адміністрацій як тимчасових органів державної виконавчої влади особливого характеру. Їхня діяльність на територіях, де органи місцевого самоврядування не мають можливості ефективно реалізовувати свої функції або їхнє функціонування припинено, набуває виняткової важливості для підтримання громадського порядку, захисту громадян та зміцнення обороноздатності країни.

Згідно з Законом України «Про правовий режим воєнного стану» Президент України має повноваження створювати військові адміністрації. Порядок їх формування визначено відповідним Указом Президента України, який видається на основі подання Генерального штабу Збройних Сил України або пропозицій Кабінету Міністрів. Очолюють їх керівники, яких призначає Президент України, зазвичай з числа військовослужбовців або осіб, що мають відповідний досвід управління та авторитет у сфері оборони та безпеки. Такі адміністрації діють у тісній взаємодії з Збройними Силами України, правоохоронними органами та іншими елементами силового блоку, виконуючи функції як органів виконавчої влади, так і органів місцевого самоврядування.

Військові адміністрації виконують значущу функцію у забезпеченні правопорядку та зміцненні обороноздатності держави. Їхня діяльність як тимчасових управлінських структур на рівні областей, територіальних громад та населених пунктів має прямий вплив на функціонування органів місцевого самоврядування, які відповідно до статті 140 Конституції України визначені як фундамент самостійного врегулювання питань локального значення територіальними спільнотами [1].

Слід акцентувати, що підстави для створення, спектр повноважень і характер взаємодії з органами місцевого самоврядування істотно різняться на базовому (громади) та регіональному/субрегіональному (райони, області) рівнях. Ці відмінності зумовлені специфікою здійснення самоврядування на кожній з цих територіальних одиниць.

Щодо взаємодії між військовими адміністраціями та органами місцевого самоврядування легко зрозуміти, що вона зазнала суттєвих змін, що обумовлено необхідністю централізованого управління у кризових умовах. До моменту запровадження воєнного стану військові адміністрації, як правило, функціонували у резервному режимі або ж створюються лише в окремих прикордонних чи деокупованих районах, де існує загроза безпеці або фактична відсутність органів місцевого самоврядування. Їхні повноваження до цього обмежуються координацією безпекових заходів, допомогою у стабілізації ситуації та виконанням рішень центральних органів влади. Однак після введення воєнного стану військові адміністрації набувають статусу фактичних органів виконавчої влади на відповідних територіях, включаючи функції, які раніше здійснювали місцеві ради та органи самоврядування. Зокрема, вони можуть обмежувати конституційні права громадян, запроваджувати комендантську годину, примусово відчужувати майно в інтересах оборони, контролювати інформаційний простір, а також координувати мобілізацію та забезпечення обороноздатності. Уся ця передача повноважень оформлюється актами Президента України на підставі Закону «Про правовий режим воєнного стану» та Конституції України, що дозволяє оперативно реагувати на загрози державному суверенітету та забезпечувати ефективне управління в умовах війни [2].

Така взаємодія набула особливого значення, трансформуючись у чітко структуровану вертикаль влади з пріоритетом забезпечення національної безпеки, правопорядку та стійкості критичної інфраструктури. Військові адміністрації фактично перебрали на себе частину виконавчих функцій місцевого самоврядування, особливо в умовах загрози чи відсутності легітимних органів влади. Однак у регіонах, де органи місцевого самоврядування продовжують свою діяльність, встановлюється тісна співпраця з військовими адміністраціями, яка базується на принципах координації, субсидіарності та взаємодоповнення.

Зокрема, сільські, селищні та міські ради залишають за собою представницькі функції, одночасно виконуючи розпорядження військових адміністрацій щодо цивільного захисту, мобілізаційної підготовки, евакуації населення та підтримки Збройних Сил України. Така модель взаємодії дозволяє забезпечити гнучкість управління в умовах війни, зберігаючи при цьому елементи демократичного врядування, підконтрольності та легітимності, що особливо важливо в контексті післявоєнної відбудови держави. Водночас це вимагає високого рівня правової культури, оперативності прийняття рішень і чіткого розмежування повноважень між цивільними та військовими структурами [3].

Варто зазначити, що ключовою особливістю військових адміністрацій, яка полягає в їхній дуальній підпорядкованості. Ці органи, поєднуючи виконання завдань як у сфері оборони, так і в галузі загального державного управління, звітують не лише перед Кабінетом Міністрів України як вищим виконавчим органом, але й перед Генеральним штабом Збройних Сил України як військовою інституцією управління. Такий інтегрований підхід до керівництва в умовах воєнного стану підкреслює тісну взаємодію між цивільним і військовим керівництвом [4].

Утворення військових адміністрацій не тягне за собою автоматичного скасування або ліквідації існуючих органів місцевого самоврядування. Засадничий принцип правового режиму воєнного стану полягає у максимальному збереженні інститутів демократичної організації держави.

Саме тому передбачається можливість їхнього паралельного існування та скоординованої діяльності з військовими адміністраціями. Таке співробітництво забезпечується через наділення військових адміністрацій особливими компетенціями у галузі національної безпеки та оборони, а також шляхом часткового перерозподілу владних

повноважень від органів місцевого самоврядування на користь військових адміністрацій [5].

Отже, функціонування військових адміністрацій в умовах воєнного стану становить правову та практичну відповідь держави на загрози, що виникли внаслідок збройної агресії. Їхня діяльність, заснована на принципах поєднання цивільного та військового управління, дозволяє забезпечити безперервність влади, обороноздатність, публічний порядок та базові потреби громадян на територіях з обмеженим функціонуванням органів місцевого самоврядування. Водночас ефективність цих адміністрацій значною мірою залежить від вирішення низки системних проблем, зокрема у сферах кадрового забезпечення, фінансування, міжінституційної координації та легітимності дій. Забезпечення балансу між воєнною доцільністю та дотриманням демократичних стандартів має стати ключовим орієнтиром у подальшому розвитку правового регулювання та практики діяльності військових адміністрацій.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 12.05.2025)

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 12.05.2025).

3. Воробей П.А., Галунько В.В., Шишка Р.Б., Лазарев А.А. Військові адміністрації як адміністративні органи. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/131 (дата звернення: 12.05.2025)

4. Мороз В.О. Повноваження органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану в Україні: законодавче регулювання та проблеми реалізації. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/97 (дата звернення: 12.05.2025)

5. Ключковський Ю. Правове регулювання місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. Право України. 2024. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/e35b4010-242b-4889-80cd-f3e851dd647e/download (дата звернення: 12.05.2025)

Сердечна Ірина Леонідівна,
доцент кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, кандидат юридичних наук

ЗАХИСТ СІМЕЙНИХ ПРАВ ОРГАНАМИ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ

Однією з форм забезпечення охорони сімейних прав виступає юрисдикційна форма захисту. Її сутність полягає у зверненні особи, чиї права чи законні інтереси були порушені неправомірними діями, до державних або інших уповноважених органів, наділених повноваженнями вживати відповідних заходів з метою поновлення порушеного права і припинення правопорушення.

У межах юрисдикційної форми виділяються судовий і позасудовий порядок захисту сімейних прав та інтересів. Судовий порядок передбачає можливість захисту порушеного, оспореного чи невизнаного сімейного права шляхом звернення до суду. Позасудова форма передбачає звернення особи до інших компетентних органів, зокрема органів опіки та піклування, нотаріату, адвокатури, прокуратури тощо.

Зосередимося на аналізі особливостей діяльності органів опіки та піклування щодо захисту сімейних прав у контексті охорони прав дитини. Відповідно до чинного законодавства, органами опіки та піклування виступають районні державні адміністрації, виконавчі органи міських, районних у містах, сільських і селищних рад, які реалізують функції із захисту особистих, майнових і житлових прав дітей, надання статусу дитини-

сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування, влаштування таких дітей, встановлення опіки та піклування [1].

У науці сімейного права розроблено різні підходи до визначення форм участі органів опіки та піклування у захисті сімейних прав. Л. В. Красицька визначає такі форми участі: 1) безпосередній самостійний захист прав батьків і дітей; 2) участь у судовому процесі; 3) інші дії, спрямовані на запобігання порушенням; 4) контроль за дотриманням прав [2, с. 396-400]. С. М. Лепех додає такі види діяльності: 1) звернення до суду в інтересах окремих категорій осіб; 2) участь у судових розглядах; 3) самостійне вирішення спорів або надання згоди на окремі дії [3, с. 42-43]. Відповідно до іншого підходу, виділяють:1) самостійне прийняття рішень у межах наданих повноважень, зокрема надання дозволів на певні дії; 2) звернення до суду у позовному порядку; 3) участь у судових процесах. У ряді випадків ці форми поєднуються. Р.Гаврік виділяє дві форми участі органів опіки та піклування : безпосередня участь у захисті сімейних прав та інтересів, коли орган опіки та піклування самостійно застосовує відповідні способи захисту і опосередкована, коли орган опіки та піклування залучається до участі у вирішенні сімейно-го спору щодо виховання та утримання дитини, однак самостійно відповідні способи захисту не застосовує [4, с.98] .

Стаття 19 СК України закріплює широкі повноваження органів опіки та піклування щодо захисту учасників сімейних правовідносин [5]. Рішення цих органів мають рекомендаційний характер, але стають обов'язковими до виконання у разі, якщо протягом десяти днів від моменту їх винесення не подано позову до суду. При цьому звернення до суду є альтернативним і не потребує попереднього звернення до органів опіки [6, с. 38].

На запит суду орган опіки подає письмовий висновок щодо спору на основі обстеження умов проживання дитини, її батьків та інших осіб. Основним підтвердним документом є акт обстеження. Висновок повинен відповідати інтересам дитини, інакше суд має право не враховувати його [7, с. 72].

Звернення до органів опіки дає можливість захистити інтереси дитини, однак не дозволяє захищати особисті права інших членів сім'ї та родичів щодо дитини, наприклад, право на спілкування з нею. Так, дід чи баба не можуть вимагати встановлення порядку спілкування через орган опіки – це компетенція суду, згідно з ч.2 ст. 257 СК України. Органи опіки не можуть вирішувати спори щодо виховання чи спілкування, як це передбачено у справах між батьками (ст. 158 СК України).

Таким чином, визначаємо форми участі органів опіки та піклування у захисті сімейних прав:

1. прийняття рішень у межах компетенції;
2. участь у процесі влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
3. участь у судових процесах.

Залишається поза компетенцією органів опіки вирішення питань, пов'язаних із встановленням порядку спілкування або виховання дитини іншими членами родини.

Отже, важливою формою позасудового захисту сімейних прав є звернення до органів опіки та піклування, хоча їхні повноваження мають чіткі законодавчі межі.

Список використаних джерел:

1. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 р. № 866 // Офіційний вісник України. 2008. № 76. Ст. 2561.

2. Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей : монографія. К. : Видавництво Ліра-К, 2014. 628 с.

3. Лепех С. М. Сімейне право України : навч. посібник. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 318 с.

4. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. Ст. 135.

5. Гаврік Р. Особливості застосування способів захисту сімейних прав та інтересів органами опіки та піклування: питання змісту. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». №4. 2022. С.89-93.

6. Буркацький Л. К. Захист цивільного права та інтересу: методика складання документів, коментарі, позовні та інші заяви : навч. посібник. К. : Юрінком Інтер, 2005. 400 с.

7. Гузь Л. Є., Гузь А. В. Судово-практичний коментар до Сімейного кодексу України. Х. : Фактор, 2011. 576 с.

Ситенко Григорій Олексійович,
аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ОБІГУ ЦИФРОВИХ ВАЛЮТ В УКРАЇНІ

Цифрові (віртуальні валюти) є видом віртуальних активів, які мають власний режим адміністративно-правового регулювання. Однак, в Україні, попри те, що у 2020 р. наша держава посіла перше місце у неофіційному Глобальному рейтингу прийняття криптовалют (за даними звіту Chainalysis 2020 Geography of Cryptocurrency Report) [4], правове регулювання у цій сфері знаходиться на етапі становлення.

Водночас, що певні законодавчі рамки, що визначають засади використання цифрових активів та криптовалют, все ж таки вже напрацьовані. Так, із набуттям чинності Закону України від 6 грудня 2019 року № 361-IX «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» запроваджено порядок нагляду та контролю, у тому числі, за ринком віртуальних активів, до яких за визначенням включаються і віртуальні валюти [2]. Варто відзначити, що із прийняттям Закону № 361-IX в українському законодавстві вперше з’явилося поняття віртуального активу.

Наступним кроком стало у регулюванні обігу цифрових валют в Україні стало прийняття у 2021 р. Закону України «Про віртуальні активи», який став першим кроком до легалізації цифрових валют. Цей закон визначає віртуальні активи як нематеріальні блага, що можуть бути об’єктами цивільних правовідносин. Ним же включено ринок обігу віртуальних активів до сфери ринків фінансових послуг і ринку цінних паперів (залежно від форми забезпечення віртуального активу) [1]. Загалом, Закон України «Про віртуальні активи» регулює:

- статус віртуальних активів;
- правила реєстрації провайдерів послуг, пов'язаних із віртуальними активами;
- умови обігу криптовалют на ринку України.

Так, звісно, зміст Закону України «Про віртуальні активи» видається досить суперечливим з огляду на те, що він, з одного боку, надає зрозумілу теоретичну кваліфікацію віртуальним активам як нематеріальним благам і містить низку прогресивних норм щодо регулювання обігу віртуальних активів, а з іншого – всупереч очевидним фактам підкреслює, що віртуальні активи (усі) не є засобом платежу на території України, і це прямо зазначено в ч. 7 ст. 4 Закону України «Про віртуальні активи». Автори Закону України «Про віртуальні активи», очевидно, кваліфікують платежі віртуальними валютами як обмін, оскільки ч. 1 ст. 11 Закону України «Про віртуальні активи» зазначає про обмін віртуальних активів на інші віртуальні активи, гроші та валютні цінності [1].

Варто також відзначити, що Національний Банк України також бере участь у розробці регулювальних механізмів у сфері обігу цифрових валют. Так, НБУ визначає криптовалюти як фінансові активи, проте не визнає їх офіційним платіжним засобом в Україні. Зважаючи на те, що НБУ має повноваження регулювати ринок цифрових валют у межах фінансової стабільності та монетарної політики країни, то у 2020 році презентовано концепцію е-гривні. Паралельно Національний Банк України провів випробовування технології блокчейн-платформи, випустивши в обіг обмежений обсяг е-гривні, операції з використанням якої тестувалися робочими групами за участі НБУ, компаній-волонтерів, а також Світового банку [3].

Законом України «Про віртуальні активи» Міністерство цифрової трансформації України наділено правом контролю та регуляції ринку віртуальних активів, яке також координує розробку нормативно-правових актів для забезпечення належного функціонування ринку криптовалют в Україні [1].

Поруч з цим Україна продовжує робити спроби інтеграції до міжнародних правових та фінансових стандартів, зокрема через дотримання рекомендацій FATF. Це передбачає боротьбу з відмиванням коштів, пов'язаних із цифровими активами, та фінансуванням тероризму.

Узагальнюючи основні аспекти правового регулювання обігу електронних грошей в Україні, варто зазначити, що спільними їх рисами з «традиційними» коштами (готівковими чи безготівковими) є здатність виступати законними засобами платежу для оплати товарів (робіт, послуг). Водночас електронні гроші є за своєю суттю зобов'язанням емітента до їх користувача, вони обмежені в обігу та вартістю реальних грошей, якими вони забезпечені. Отже, на відміну від «традиційних» коштів, електронні гроші не мають самостійної цінності та виступають у ролі еквівалента традиційних грошей із деякими особливостями емісії та обігу. Загалом, варто відзначити, що питання правового регулювання у сфері обігу цифрових валют в Україні все ще потребує подальшого розвитку нормативної бази та адаптації до швидко змінюваних умов ринку цифрових активів.

Список використаних джерел:

1. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text (дата звернення: 05.09.2024).

2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 20.06.2024, № 3720-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text (дата звернення: 05.09.2024).

3. Національний банк продовжить вивчати можливість випуску власної цифрової валюти – е-гривні. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-prodovjit-vivchati-mojlivist-vipusku-vlas№yi-tsifrovoyi-valyuti--e-grivni (дата звернення: 05.09.2024).

4. The 2020 Global Crypto Adoption Index: Cryptocurrency is a Global Phe№me№n. Insights. URL: https://blog.chainalysis.com/reports/2020- global-cryptocurrency-adoption-index-2020. (дата звернення: 05.09.2024).

Січко Людмила Олександрівна,
науковий консультант відділу аналітичної допомоги суддям
Касаційного адміністративного суду, кандидат юридичних наук

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ ЯК НОВИЙ ЕТАП ЦИФРОВЗАЦІЇ ПРАВОСУДДЯ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Сучасна трансформація судової системи в Україні дедалі частіше асоціюється не лише з діджиталізацією, а й із потенційною інтеграцією технологій штучного інтелекту

(ШІ). У світовій правовій практиці системи на основі ШІ вже активно використовуються для аналізу судових прецедентів, автоматичного складання процесуальних документів, прогнозування рішень і оптимізації розподілу справ. Українська адміністративна юстиція також робить перші кроки в цьому напрямі, хоча переважно у вигляді пілотних рішень або концепцій. Між тим, перебування України в умовах воєнного стану, суттєво впливає як на швидкість упровадження нових технологій, так і на визначення їх допустимих меж. Особливу увагу при цьому привертають питання правової легітимності, відповідальності за рішення, винесені за участю або на основі ШІ, та дотримання засад верховенства права.

Питання цифровізації правосуддя та запровадження систем ШІ у судочинство неодноразово висвітлювали представниками правової науки.

Зокрема, С. В. Ківалов пропонує розглядати цифровізацію як фактор діяльності суб'єктів публічного адміністрування та складову змісту діяльності суб'єктів публічного адміністрування [1, с. 34].

Своєю чергою О. В. Присяжнюк мету цифровізації адміністративного судочинства вбачає у: полегшенні доступу до інформації щодо судочинства та судочинства для того, щоб зробити провадження ефективнішим і простішим як для сторони, так і для суду; прискоренні та підвищенні прозорості судочинства; зменшенні витрат на судове провадження тощо [2, с. 196].

Саме поняття штучного інтелекту визначене у Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р, як організованої сукупності інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [3].

Проте, запровадження технологій ШІ у судочинство розпочалося дещо пізніше, ніж в інших сферах публічного управління. Так, першим кроком на шляху регулювання застосування цієї технології в судочинстві З'їзду суддів України стосовно 18 вересня 2024 року затвердив нову редакцію Кодексу суддівської етики, стаття 16 якого дозволила суддям використання технологій штучного інтелекту, проте тільки у випадку, якщо це не впливає на незалежність та неупередженість судді, не стосується оцінки доказів і процесу ухвалення рішень та не порушує вимог законодавства [4].

Наступним кроком у напрямку запровадження технологій ШІ в судочинстві стало затвердження Державною судовою адміністрацією у 2025 році нової Концепції Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (ЄСІКС), яка передбачає використання в окремих процесах ШІ, а саме – під генерації проєктів документів і при підборі оптимальної моделі розгляду справи [5].

У розділі 6.3 нової Концепції ЄСІТС визначене місце та допустимі межі застосування ШІ в системі. Зокрема, зазначається, що у межах ЄСІТС ШІ може бути використаний для реалізації таких функцій: розпізнавання текстів завантажених в Систему документів, класифікація таких документів; виявлення в текстах документів інформаційних сутностей, що можуть мати юридичне значення, деперсоналізація та маскування конфіденційної інформації; стенограма судових засідань та службових нарад, інші перетворення мовлення в текст на запит користувача та ін. [6].

Крім того, певні елементи технологій ШІ застосовані в оновленій Базі правових позицій Верховного Суду, що є тестовим допоміжним інструментом пошуку практики Верховного Суду. Презентована 14 квітня 2025 р. оновлена База правових позицій Верховного Суду впроваджує такі інновації: генерація стислих правових позицій: ШІ аналізує великі масиви судових рішень та формує короткі узагальнення, що допомагає юристам швидко зорієнтуватися в практиці; пошук за повнотекстовими документами; інтеграція з Єдиним державним реєстром судових рішень, що забезпечує доступ до повного

обсягу судової практики та дозволяє здійснювати пошук за різними критеріями тощо [7]. Тобто оновлена База правових позицій Верховного Суду є прикладом упровадження елементів ШІ в адміністративне судочинство України.

При цьому технології ШІ є особливо актуальним для адміністративного судочинства, оскільки ця галузь часто стикається з великими обсягами однотипних справ, значним масивом нормативного матеріалу та потребою в єдності судової практики при вирішенні спорів між людиною і державою. З огляду на це, використання технологій ШІ в адміністративному судочинстві сприятиме ефективному вирішенню завдань щодо аналізу подібних рішень, виявлення системних правових проблем, що існують в законодавстві, та надання аналітичної підтримки суддям, тим самим сприяючи підвищенню ефективності, прозорості та передбачуваності адміністративного судового процесу.

Разом з тим, з метою ефективного та одночасно безпечного використання технологій ШІ в адміністративному судочинстві важливо, щоб процес запровадження супроводжувався внесенням відповідних законодавчих доповнень. Передусім, це стосується положень Кодексу адміністративного судочинства України, який доцільно доповнити окремою статтею, що буде містити застереження про те, що програмні засоби з використанням технологій штучного інтелекту можуть застосовуватися у порядку, визначеному законом, та виключно з метою: аналізу подібної судової практики; формування правових висновків; технічної допомоги при оформленні документів; автоматичного розподілу справ. Суд не матиме права покладатися виключно на висновки або дії таких систем при ухваленні судового рішення, а учасники справи повинні отримати гарантоване право на інформацію про використання технологій ШІ в межах провадження.

До того ж в Положенні про порядок функціонування окремих підсистем ЄСІТС необхідно чітко окреслити категорії ШІ-функцій, що можуть впроваджуватися в ЄСІТС, наприклад: автоматизований пошук аналогічної практики; інтелектуальна допомога користувачу (чат-бот, підказки, шаблони документів); передбачити обов'язкову прозорість алгоритмів (публічний опис логіки системи, її обмеження) та запровадити обов'язкову експертизу та аудит алгоритмів ШІ, що використовуються в ЄСІТС, з боку Ради суддів України або Вищої ради правосуддя.

Отже, сфера публічного управління в Україні, включаючи адміністративне судочинство, нині перебуває на етапі глибокої цифрової трансформації, яка поступово переходить від простого перенесення процедур у електронне середовище до впровадження елементів «розумного» автоматизму, які все частіше відіграють роль не лише технічної підтримки, а й інструментів попереднього аналізу, рекомендацій і навіть допомоги в прийнятті управлінських чи процесуальних рішень. Це відкриває нові можливості, але й потребує обережного етичного й правового регулювання. Для ефективного використання інструментів ШІ в адміністративному судочинстві необхідні цілеспрямовані зміни до процесуального та деяких інших актів законодавства.

Список використаних джерел:

1. Ківалов С. В. Щодо системності адміністративно-правового мислення в умовах розвитку цифровізаційних векторів врядування: Адміністративістика в умовах цифровізації: теорія, правове регулювання, практика : монографія; авт. колектив: С. В. Ківалов, Л. Р. Біла-Тіунова, Т. А. Латковська та ін. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 800 с.

2. Присяжнюк О. В. Особливості трансформації системи адміністративного судочинства в умовах цифровізації. Наука і техніка сьогодні. 2024. № 6(34). С. 192-202.

3. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text.

4. Про затвердження Кодексу суддівської етики: Рішення З'їзду суддів України від 18.09.2024. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-24#n2.

5. Мамченко Н. ДСА затвердила концепцію ЄСІКС – у правосудді планують використати штучний інтелект. Судово-юридична газета. 2025. URL : https://sud.ua/uk/news/publication/329958-gsa-utverdila-kontseptsiyu-esiks-v-pravosudii-planiruyut-ispolzovat-iskusstvennyy-intellekt.

6. Концепція Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. https://court.gov.ua/storage/portal/dsa/news/Kontseptsia%20ESIKS.pdf.

7. Бабанли Р. Ш. Презентація оновлень Бази правових позицій Верховного Суду. Портал сучасного права. 2025. URL : https://so.supreme.court.gov.ua/video/228/prezentatsiia-onovlen-bazy-pravovykh-pozytsii-verkhovnoho-sudu.

Смолінський Іван Олександрович,
здобувач вищої освіти бакалаврського рівня юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

НАЦІОНАЛЬНЕ АНТИКОРУПЦІЙНЕ БЮРО УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Згідно з аб. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції», корупція - це використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов’язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов’язаних з ними можливостей [1].

Національне антикорупційне бюро України (далі - НАБУ) є ключовим спеціалізованим органом у системі протидії та запобігання корупції в нашій державі. Створене в умовах глибоких соціально-політичних трансформацій, НАБУ покликане забезпечити ефективне розслідування корупційних злочинів, зокрема тих, що вчиняються високопосадовцями. Його діяльність є важливою складовою антикорупційної політики, спрямованої на утвердження принципів прозорості, підзвітності та верховенства права. У цьому контексті дослідження ролі НАБУ в системі органів із запобігання та протидії корупції набуває особливої актуальності.

Згідно з аб. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», національне антикорупційне бюро України є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних та інших кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових[2].

Відповідно до аб. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», завданням Національного бюро є протидія корупційним та іншим кримінальним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці, а також вжиття інших передбачених законом заходів щодо протидії корупції [2].

Національне антикорупційне бюро України є спеціалізованим правоохоронним органом, що відіграє провідну роль у боротьбі з корупцією на найвищих щаблях державної влади. Його основне завдання полягає у виявленні, запобіганні, припиненні та розкритті корупційних правопорушень, до яких причетні високопосадовці, зокрема державні службовці категорії «А». НАБУ наділене широкими оперативно-розшуковими та слідчими повноваженнями, що дозволяють ефективно реагувати на складні корупційні схеми та

притягати до відповідальності осіб, які займають ключові посади в органах державної влади. Завдяки своїм функціям і статусу, Бюро виконує важливу місію у формуванні прозорої та підзвітної системи державного управління, а також запобігає вчиненню нових корупційних злочинів [3, с. 174].

До основних функцій НАБУ входять попередження, розслідування, запобігання, припинення та розкриття корупційних злочинів, скоєних високопосадовцями, що відповідає принципам багатофункціональної моделі спеціалізованого антикорупційного органу. НАБУ має зосереджувати свої зусилля на боротьбі з корупцією серед високих посадових осіб, таких як міністри, депутати, судді, прокурори, керівники органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Слідчі цього органу мають повноваження порушувати кримінальні справи, вимагати інформацію про майно, доходи та витрати осіб, а також мати доступ до державних установ без обмежень. Наразі в НАБУ працює 800 співробітників при загальній допустимій чисельності персоналу до 1000 осіб, згідно із ч. 6 ст. 5 Закону України «Про НАБУ» [2; 5].

Ще одним важливим елементом для визначення місця НАБУ в системі органів із запобігання та протидії корупції в України є цінності НАБУ, серед яких виокремлюють:

1) незалежність: ми є інституційно незалежним центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом;

2) досконаліть: ми дотримуємося найвищих стандартів професійної діяльності;

3) відповідальність: ми несемо відповідальність за свої дії, рішення та їхні наслідки;

4) верховенство права: ми неухильно дотримуємося Конституції, законів України та Кодексу професійної етики;

5) доброчесність: ми здійснюємо свою діяльність відповідно до принципів чесності та прозорості і дотримуємося високих етичних стандартів та норм доброчесності;

6) відкритість: ми відкриті до співпраці та взаємодії з громадськістю та регулярно інформуємо суспільство про результати роботи Національного антикорупційного бюро України;

7) інноваційність: ми впроваджуємо передові рішення та практики, зокрема в частині діджиталізації, з метою зменшення витрат ресурсів та прискорення досудових розслідувань, а також оптимізації внутрішніх процесів;

8) превенція: ми проводимо політику нетерпимості до будь-яких форм корупції в Національному антикорупційному бюро України та сприяємо формуванню нульової толерантності до корупції у суспільстві [4].

Враховуючи все вищезазначене, Національне антикорупційне бюро України посідає центральне місце в системі органів, відповідальних за протидію та запобігання корупції в Україні. Завдяки наявності спеціального статусу та широкого кола повноважень, НАБУ виконує ключову функцію у виявленні та розслідуванні злочинів, скоєних вищими посадовими особами, включаючи представників усіх гілок влади. Його діяльність спрямована на забезпечення прозорості державного управління, підвищення рівня підзвітності посадовців та зниження ризику корупційних проявів, що становлять загрозу національній безпеці.

Отже, НАБУ не лише реалізує правоохоронну функцію, а й виступає як носій сучасних етичних та управлінських стандартів, що ґрунтуються на принципах незалежності, верховенства права, доброчесності, інноваційності та відкритості. Водночас Бюро активно впроваджує політику превенції, що дозволяє формувати в суспільстві нетерпимість до корупції. З урахуванням зазначених завдань, функцій та цінностей, Національне антикорупційне бюро України справедливо вважається головним інструментом у реалізації державної антикорупційної політики та важливою складовою у забезпеченні законності й правопорядку в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання корупції : Закон України. Відомості ВРУ. від 14.10.2014 № 1700-VII : станом на 4 квіт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text (дата звернення: 07.05.2025).

2. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України. Відомості ВРУ від 14.10.2014 № 1698-VII : станом на 25 березня 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text (дата звернення: 05.05.2025).

3. Панова Е. О., Шатрава С. О. Національне антикорупційне бюро України як орган, що здійснює адміністративні заходи протидії корупції. *Пріоритетні напрями діяльності Національної поліції України*. 2018. С. 173–176.

4. Завдання, цінності та принципи діяльності. Національне антикорупційне бюро України. URL: https://nabu.gov.ua/about-the-bureau/zasadi-roboti/zmist-ta-pryncypy-diyalnosti/ (дата звернення: 05.05.2025).

5. Штатний розпис на 2024 рік НАБУ. URL: https://nabu.gov.ua/site/assets/files/28163/shtatnii_rozpis_vid_12_01_2024.pdf (дата звернення: 05.05.2025).

Смолінський Іван Олександрович,
здобувач вищої освіти бакалаврського рівня юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ОСОБИ І ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах повномасштабної збройної агресії проти України питання реалізації права під час воєнного стану набуває особливої актуальності. Воєнний стан передбачає низку обмежень у здійсненні прав і свобод громадян, однак водночас держава зобов'язана забезпечувати верховенство права навіть у критичних обставинах.

Згідно з ч. 1 ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень[1].

У таких умовах реалізація права потребує переосмислення традиційних підходів до співвідношення між правом і владою. З одного боку, йдеться про необхідність забезпечення національної безпеки, ефективного управління державою та виконання рішень військового командування. З іншого — важливо зберігати правову природу держави, не допустити свавілля й зловживань владними повноваженнями.

О. В. Легка стверджує, що реалізація права – це інтелектуально-вольова діяльність суб'єктів права, що спрямована на використання, виконання, дотримання та застосування правових норм, здійснюється для задоволення потреб та досягнення бажаного особистого чи соціального результату[2, с. 30]. У контексті воєнного стану така реалізація може мати як специфічні форми (наприклад, виконання військових обов'язків, дотримання обмежувальних приписів, участь у громадській обороні), так і обмеження, пов'язані з об'єктивною неможливістю забезпечення окремих прав.

Однією з ключових правових категорій у воєнний період є «обмеження прав», що допускаються згідно з ст. 64 Конституції України. До прикладу, можуть бути обмежені такі конституційні права та свободи: право на свободу та особисту недоторканність; право на вільне пересування; право на мирні зібрання; право на недоторканність житла; право на свободу слова; право на приватне життя[3].

Однак ці обмеження не можуть стосуватися базових невід'ємних прав, таких як право на життя, заборона катувань, право на гідність, свободу думки, релігії тощо. Конституційний механізм таких обмежень має бути чітко врегульований, а кожне втручання у права — обґрунтованим, пропорційним і тимчасовим.

Варто звернути увагу на приклади обмежень конституційних прав під час воєнного стану, а саме: права на пересування - введення комендантської години, яка визначає період доби, протягом якого заборонено перебування на вулицях та в інших громадських місцях без спеціального дозволу, що є важливим засобом гарантування безпеки під час кризових ситуацій. Такий режим сприяє зниженню рівня злочинності, ефективнішому використанню ресурсів і запобіганню надзвичайним подіям. Комендантська година допомагає підтримувати громадський порядок, зокрема в місцях масового скупчення людей — у центрах міст, на публічних заходах тощо. Це також зменшує ймовірність виникнення конфліктних ситуацій і загроз громадській безпеці. Загалом, комендантська година є ефективним інструментом регулювання суспільного життя в умовах підвищеної небезпеки, спрямованим на захист інтересів населення та збереження стабільності. У період дії воєнного стану можливе встановлення військового контролю над об'єктами інфраструктури, транспортом, засобами зв'язку та іншими стратегічно важливими ресурсами[4, с. 101].

Також варто виокремити наступні обмеження: повний контроль над засобами зв'язку, перевірка документів та огляд речей - право на приватне життя; заборона проводити вибори, масові збори, акції протесту, референдуми та внесення поправок до Конституції - право на політичне життя; тощо.

Водночас реалізація права під час воєнного стану неможлива без ефективного функціонування правозастосовчих інституцій. Суди, органи прокуратури, правоохоронні органи мають забезпечувати справедливість, дотримуючись процедур та гарантій. У складних умовах війни саме правосуддя є тим механізмом, який має стримувати потенційні зловживання та забезпечувати баланс між інтересами держави та правами громадянина.

Особливої уваги потребує і питання правової визначеності, адже у період воєнного стану держава повинна діяти в межах чітких, передбачуваних правил. Громадяни, у свою чергу, мають розуміти межі дозволеного, що сприяє легітимності влади й підтримці суспільного порядку. Своєчасне інформування, оприлюднення нормативно-правових актів, доступність правової допомоги — усе це є необхідними передумовами ефективної реалізації права.

Таким чином, реалізація права під час воєнного стану є складним і багатогранним процесом, що потребує балансу між інтересами національної безпеки та дотриманням прав людини. Попри тимчасові обмеження певних конституційних свобод, держава зобов'язана діяти в межах закону, забезпечуючи верховенство права, пропорційність рішень і правову визначеність.

Отже, збереження правового порядку, ефективна робота правозастосовчих інституцій, чітке правове регулювання надзвичайних заходів (таких як комендантська година чи військовий контроль) — усе це є необхідними умовами для підтримки довіри громадян до держави та забезпечення стабільності в умовах збройного конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України. Відомості ВРУ. від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 8 лют. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 04.05.2025).

2. Легка О. В. Теоретико-методологічні засади реалізації права. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2017. Вип. 42. С. 30–33.

3. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 04.05.2025).

4. Церковник С. І. Теоретико-правовий аналіз дії права під час воєнного стану в Україні. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2024. С. 100–104.

Солодка Ірина Володимирівна,
доцентка кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, кандидатка юридичних наук, доцентка

МЕХАНІЗМИ ПІДТРИМКИ ТА ЗАХИСТУ ВИКРИВАЧІВ : КРОКИ ДО ЕФЕКТИВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

У сучасних умовах, коли Україна продовжує протистояти зовнішній агресії та водночас прагне інтегруватися до європейської спільноти, питання боротьби з корупцією набуває особливої ваги. Ефективна антикорупційна політика є не лише внутрішньою потребою для забезпечення справедливості та верховенства права, але й ключовою вимогою міжнародних партнерів та передумовою для сталого розвитку країни.

Викривачі корупції – це громадяни, які, ризикуючи власною безпекою та добробутом, повідомляють про факти зловживань, порушень та неправомірних дій у сфері публічного управління. Їхня роль у виявленні та запобіганні корупційним проявам є надзвичайно важливою. Однак без належних механізмів захисту та підтримки ці особи залишаються вразливими до переслідувань, дискримінації та інших негативних наслідків.

Згідно з аналітичним звітом НАЗК за 2024 рік, абсолютна більшість населення (74,3%) та бізнесу (85,8%) схвально ставляться до діяльності викривачів корупції. Це свідчить про зростаюче усвідомлення важливості їхньої ролі у суспільстві та необхідності забезпечення їхнього захисту [1]. Проте, як зазначено в Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки, низькі темпи реалізації антикорупційної політики в Україні суттєво сповільнюють її економічне зростання [2].

Поширеність корупції та недовіра до судової системи є основними перешкодами для залучення в Україну іноземних інвестицій. Таким чином, створення ефективних механізмів підтримки та захисту викривачів є не лише моральним обов'язком держави перед своїми громадянами, але й стратегічним кроком до побудови прозорої, відповідальної та стійкої системи управління. Це сприятиме формуванню довіри до інституцій, зміцненню правової держави та забезпеченню сталого розвитку України.

В Україні вже зафіксовано успішні приклади ефективної співпраці з викривачами корупції, що свідчить про поступове формування дієвої системи захисту та заохочення громадян до викриття корупційних правопорушень.

У жовтні 2023 року Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) вперше здійснило виплату винагороди викривачу корупції. Це стало можливим після того, як Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду (ВАКС) задовольнила апеляційну скаргу викривача, який повідомив про корупційне правопорушення у межах своїх службових обов'язків. Суд ухвалив рішення про виплату винагороди, що становила 10% від суми завданих державі збитків. Цей випадок став знаковим, оскільки продемонстрував готовність державних інституцій не лише приймати повідомлення про корупцію, але й забезпечувати реальний захист та заохочення викривачів [3].

Після впровадження Єдиного порталу повідомлень викривачів, за перший місяць його роботи було отримано понад 360 звернень. Це свідчить про зростаючу довіру громадян

до механізмів викриття корупції та готовність брати участь у боротьбі з нею. Керівниця відділу розвитку Інституту викривання НАЗК Анастасія Ренкас зазначила, що це є важливим кроком до євроінтеграції України та формування культури доброчесності [4].

Окрім наведеного, зауважимо, що в Україні сформовано комплексну систему підтримки та захисту викривачів корупції, яка ґрунтується на чинному законодавстві та практичних механізмах реалізації прав викривачів. Згідно із Законом України «Про запобігання корупції» [5], викривачі мають право на анонімність, що дозволяє їм повідомляти про корупційні правопорушення без розкриття особистих даних. Розголошення інформації про викривача можливе лише за його згодою або за рішенням суду, при цьому викривач повинен бути повідомлений про таке розголошення не пізніше ніж за 18 робочих днів до дня розкриття відповідної інформації.

У разі загрози життю, здоров'ю або майну викривача та його близьких осіб, держава забезпечує їхній захист відповідно до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Це включає заходи особистої охорони, охорони житла, зміни місця проживання та інші необхідні дії для гарантування безпеки.

Викривачі також мають право на безоплатну правову допомогу у зв'язку із захистом своїх прав. Це право реалізується через систему безоплатної правової допомоги, яка надає юридичні консультації, представництво в судах та інші види правничих послуг. Крім того, викривачі мають право на винагороду у розмірі 10% від суми завданих державі збитків або розміру предмета корупційного злочину, якщо ці суми перевищують п'ять тисяч прожиткових мінімумів для працездатних осіб. Ця винагорода виплачується після ухвалення обвинувального вироку суду [6].

Отже, механізми підтримки та захисту викривачів є наріжним каменем ефективної антикорупційної політики, особливо в умовах трансформації державного управління та прагнення України до європейських стандартів доброчесності. Викривачі відіграють ключову роль у виявленні корупційних правопорушень, адже саме завдяки їхній поінформованості та громадянській сміливості державні органи можуть своєчасно реагувати на зловживання.

На сьогодні в Україні закладено основи правової та інституційної моделі захисту викривачів, які включають право на анонімність, безпеку, безоплатну правову допомогу, а також можливість отримати винагороду. Крім того, запровадження Єдиного порталу повідомлень викривачів та перші реальні виплати винагород свідчать про поступову зміну практики – від формального підходу до практичної підтримки тих, хто сприяє викриттю корупції.

Разом з тим, для повноцінного функціонування цієї системи потрібне не лише вдосконалення законодавства, а й зміна суспільного ставлення до викривачів, підвищення рівня обізнаності громадян, а також розбудова незалежних механізмів контролю та реагування. Отже, захист викривачів – це не лише правовий інструмент, а й індикатор демократичного розвитку держави. Успішне впровадження дієвих механізмів у цій сфері є запорукою прозорого врядування, зміцнення довіри до інституцій та утвердження верховенства права в Україні.

Список використаних джерел:

1. Корупція в Україні 2024: розуміння, сприйняття, поширеність. Аналітичний віт за результатами опитування населення та бізнесу. Київ, 2024. 146 с. URL: https://www.sapiens.com.ua/publications/socpol-research/333/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82_IS_NACP_2024_UKR.pdf

2. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки: Закон України від 20.10.2020 № 2322-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2322-20

3. Національне агентство з питань запобігання корупції. Вперше в історії України викривач корупції отримав винагороду. Офіційний сайт НАЗК. 2024 URL: https://nazk.gov.ua/uk/vpershe-v-istorii-ukrainy-vykryvach-koruptsii-otrymav-vynagorodu/

4. Національне агентство з питань запобігання корупції. Єдиний портал повідомлень викривачів: короткий гайд з підключення. Офіційний сайт НАЗК. 2024. URL: https://nazk.gov.ua/uk/edynyy-portal-povidomlen-vykryvachiv-korotkyy-gayd-z-pidklyuchennya/

5. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1700-18

6. WikiLegalAid. Правовий статус викривачів корупції URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Правовий_статус_викривачів_корупції

Солодовнік Дарина Ростиславівна,
студентка 1 курсу магістратури Юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

На сучасному етапі державного розвитку євроінтеграційний курс України визначає ключові орієнтири в реформуванні системи правосуддя. Особливого значення у цьому процесі набуває адміністративне судочинство — інструмент вирішення публічно-правових спорів та захисту прав особи від дій держави. Впровадження європейських стандартів у цю сферу є не лише умовою реалізації Угоди про асоціацію з ЄС, але й запорукою побудови правової держави [7].

Після здобуття незалежності Україна задекларувала намір інтегруватися до європейського правового простору, що закріплено в Угоді про партнерство і співробітництво (1994), Угоді про асоціацію з ЄС (2014), а також Загальнодержавній програмі адаптації законодавства України до acquis communautaire (2004) [4]. Це передбачає не лише адаптацію законодавства, але і реформування судової системи, посилення незалежності суддів, впровадження антикорупційних заходів [3].

Ключовим міжнародним актом, що визначає права людини та стандарти справедливого судочинства, є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950), яка разом із практикою Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) є джерелом права в Україні відповідно до ст. 17 Закону № 3477-IV [2].

Кодекс адміністративного судочинства України (КАС) встановлює низку засад, які цілком відповідають європейським стандартам: верховенство права, гласність, обов'язковість рішень, право на апеляцію тощо (ст. 2 КАС) [1].

Ці принципи кореспондують статті 6 Конвенції, яка гарантує справедливий суд, неупередженість, юридичну визначеність і розумні строки. Окрім цього, в Концепції вдосконалення судівництва визначено, що метою реформи є утвердження європейських стандартів судочинства в Україні [5].

У міжнародній практиці сформувалися документи так званого "м'якого права" — Рекомендації Ради Європи щодо незалежності, ефективності та ролі суддів (1994), Хартія про статус суддів (1998) тощо, які використовуються як орієнтири при реформуванні судової влади.

Рішення ЄСПЛ стали джерелом інтерпретації положень Конвенції, особливо у справах, де національне законодавство не дає чітких відповідей. Наприклад, у справі «Щокін проти України» ЄСПЛ наголосив на необхідності тлумачити норми найбільш сприятливо для особи [6].

Згідно з Угодою про асоціацію між Україною та ЄС (ст. 153, 264), практика Суду ЄС також підлягає застосуванню. У постанові Верховного Суду від 03.08.2022 у справі № 910/9627/20 вказано, що рішення Суду ЄС мають значення для тлумачення європейських актів і є обов'язковими для врахування українськими судами.

Серед проблем впровадження європейських стандартів — брак перекладів рішень міжнародних судів, неоднакова практика нижчих інстанцій, відсутність єдиної методики тлумачення норм ЄСПЛ .

У цьому контексті важливим є завершення судової реформи, підготовка суддів та повне закріплення стандартів в КАС України. Крім того, Стратегія сталого розвитку України до 2030 року передбачає доступ до правосуддя, протидію корупції, забезпечення виконання рішень судів.

Також є потреба створити українську модель адміністративного судочинства, сумісну з європейськими стандартами, але адаптовану до вітчизняних умов правозастосування.

Отже, провадження європейських стандартів в адміністративне судочинство України є важливою складовою інтеграції до ЄС. Через адаптацію законодавства, імплементацію практики ЄСПЛ та Суду ЄС і системну реформу правосуддя, адміністративні суди здатні гарантувати ефективний захист прав особи.

Проте без забезпечення єдності судової практики, послідовного застосування міжнародних стандартів і формування сталої правової культури ці процеси можуть залишитися декларативними. Лише інтеграція європейських підходів у повсякденну діяльність адміністративних судів забезпечить реальний рух до правової держави.

Список використаних джерел:

1. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 № 2747-IV : станом на 9 квіт. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text

2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV : станом на 2 груд. 2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text

3. Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції : Постанова Верхов. Ради України від 29.07.2022 № 2483-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2483-20#Text

4. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV : станом на 4 листоп. 2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text

5. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів : Указ Президента України від 10.05.2006 № 361/2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006#Text

6. Справа «Щокін проти України» (Заяви № 23759/03 та № 37943/06) : Рішення Європ. суду з прав людини від 14.10.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_858#Text

7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода Україна від 27.06.2014 : станом на 30 листоп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

Сопільняк Валерій Юрійович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти 3 курсу економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
адвокат

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНИХ СУДІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ: АНАЛІЗ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРАКТИКИ ЄСПЛ

Однією з ключових ознак демократичної правової держави є панування в ній верховенства права. Будучи продуктом плюралістичних та ліберальних правових інститутів цей принцип охоплює домінування права в діяльності всіх суб'єктів публічного управління. В умовах трансформаційних процесів в Україні та впровадження європейських стандартів вирішального значення набуває роль національних судів у контролі за дотриманням цього принципу, насамперед у сфері публічного управління, забезпечуючи таким чином дотримання прав людини та захист їх від свавілля з боку держави.

Займаючи в українській правовій системі місце джерела права рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ або Суд) відіграють важливу роль у формуванні єдиного підходу до тлумачення та застосування верховенства права. У своїй практиці Суд неодноразово наголошував на необхідності правової визначеності та належного урядування, забезпечення ефективного судового контролю та пропорційності втручання держави у права та свободи особи. Саме ці елементи мають бути інтегровані в систему національного правозастосування.

Метою цієї статті є визначення ролі національних судів у забезпеченні верховенства права у сфері публічного управління крізь призму практики ЄСПЛ, а також аналіз механізмів адаптації європейських стандартів в українському судочинстві.

Принцип верховенства права, закріплений у статті 8 Конституції України [1], є фундаментальною засадою функціонування демократичної правової держави та обов'язковим орієнтиром для діяльності всіх органів публічної влади. Як універсальний критерій легітимності публічного управління, він вимагає, щоб кожне рішення органів влади відповідало його стандартам. Класичне розуміння цього принципу було сформульоване британським правником А.В. Дайсі (Albertus Venn Dicey, 1835-1922), який вбачав у ньому обмеження державної влади через три взаємопов'язані компоненти: 1) заборону свавілля з боку держави (включаючи стару максиму *nullum crimen sine lege* – ніякого покарання без закону); 2) рівність усіх перед законом; 3) конституційне право є не джерелом, а наслідком прав окремих осіб, витлумачених та забезпечених судом [2].

Перші два елементи концепції верховенства права є загальнообов'язковими для всіх державних інституцій. Тоді як адресатом останньої є судова гілка влади. За концепцією Дайсі саме незалежному та ефективному суду відводиться провідна роль у реалізації верховенства права, оскільки саме цей орган покликаний забезпечувати остаточне тлумачення правових норм відповідно до змісту вказаного принципу та здійснювати контроль за його дотриманням з боку інших органів публічної влади.

Спроба концептуалізації верховенства права в українському конституційному праві була зроблена Конституційним Судом України у рішенні від 02 листопада 2004 року № 15-рп/2004, в якому зазначено, що «панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення в правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема в закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті, передусім, ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності» [3]. Водночас таке загальне, декларативне тлумачення принципу не дозволяє сформулювати чіткі правові орієнтири для діяльності органів публічної влади. Відсутність конкретизованих стандартів створює загрозу надмірної дискреції у сфері державного управління, що, у свою чергу, може призводити до порушення вимог правової визначеності, передбачуваності та недискримінації. Це обумовлює потребу в подальшому аналізі змісту верховенства права для визначення шляхів більш інклюзивного його

застосування національними судами крізь призму практики Європейського суду з прав людини з метою забезпечення передбачуваності та обмеження свободи розсуду, особливо під час розгляду справ щодо публічного управління.

Венеційська комісія у своїй доповіді «Верховенство права» [4] також не навела визначення цьому феномену, як орієнтир запропонувавши бачення британського судді Тома Бінґема *(Tom Bigham)* щодо його елементів, яке полягало в наступному: «<...> всі особи та інституції в державі – чи публічні, чи приватні – повинні коритися гласно створеним нормативним актам, що набирають чинності (як правило) в майбутньому й на основі яких прилюдно чинять правосуддя, та їм належить мати змогу користуватися благами цих актів». Виходячи з такого розуміння комісія визначила шість обов'язкових елементів поняття «верховенство права»: 1) Законність, включаючи прозору, підзвітну та демократичну процедуру надання юридичної сили актам права; 2) Юридична визначеність; 3) Заборона свавільності; 4) Доступ до правосуддя в особі незалежних і безсторонніх судів, включно з тими, що здійснюють судовий нагляд за адміністративною діяльністю; 5) Дотримання прав людини; 6) Недискримінація та рівність перед законом.

Європейський Суд з прав людини також уникає спроб сформулювати загальне визначення «верховенства права», яке б було застосовним до всіх ситуацій, акцентуючи увагу на тісному зв'язку цього принципу з гарантованими Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод [5] (далі також – ЄКПЛ або Конвенція) правами людини. З погляду Суду, закріплена у преамбулі до Конвенції концепція верховенства права властива цьому договору в цілому, розповсюджуючи таким чином прямий вплив на ефективне гарантування прав людини. Виконуючи завдання щодо офіційного тлумачення та застосування Конвенції, ЄСПЛ у своїх рішеннях заклав основи нормативного визначення змісту принципу верховенства права в залежності від конкретного конвенційного права, в тому числі й у контексті публічного управління. Зрештою, застосовуючи динамічний та еволютивний підхід до тлумачення ЄКПЛ і вважаючи її «живим інструментом», який має тлумачитися у світлі сучасних умов та ідей, що тепер панують в демократичних державах [6, §§ 98,102], Суд розвиває зміст принципу верховенства права, підтримуючи його актуальність у змінних історичних умовах.

З погляду ЄСПЛ, здійснюючи визначені законом повноваження органи публічної влади мають забезпечити баланс між правами особи та інтересами суспільства. Проте, діяльність органів державної влади, наділених певною дискрецією, може за певних умов спонукати до зловживань. В питаннях, які стосуються основоположних прав, надання дискреції виконавчому органу влади, яка виражається в необмежених повноваженнях, суперечить принципу верховенства права. Загальна вимога дотримання цього принципу передбачає, що у випадку, коли законом державному органу надається певна свобода рішень у сфері публічних відносин, такий закон повинен чітко визначати обсяг дискреційних повноважень компетентного органу та встановлювати спосіб їх реалізації. Це необхідно для того, щоб забезпечити особі можливість ефективного захисту від свавільного або непропорційного втручання з боку публічної влади. Отже надаючи оцінку публічним рішенням, від яких залежать основоположні права людини, національний суд має перевіряти не лише формальну їх визначеність законом, а й дотримання вимог якості закону (доступність, передбачуваність, ясність) та наявність у особи реальної можливості оскаржити свавільну діяльність.

Щоб втручання держави в права особи відповідало верховенству права, воно має бути необхідним у демократичному суспільстві, тобто має існувати нагальна соціальна потреба в обмеженні, а захід, за допомогою якої обмежується право, повинен бути пропорційним переслідуваній меті. У контексті відносин з публічними органами центрального значення набуває вимога належного урядування, якій має відповідати діяльність держави. Вона містить чіткі критерії, що охоплюються принципом пропорційності втручання: 1) державні органи повинні діяти вчасно та в належний і якомога послідовніший спосіб; 2) на державні органи покладено обов’язок запровадити внутрішні

процедури, які посилять прозорість і ясність їхніх дій, мінімізують ризик помилок; 3) державні органи, які не впроваджують або не дотримуються своїх власних процедур, не повинні мати можливість отримувати вигоду від своїх протиправних дій або уникати виконання своїх обов'язків; 4) ризик будь-якої помилки державного органу повинен покладатися на саму державу, а помилки не можуть виправлятися за рахунок осіб, яких вони стосуються; 5) виправлення допущеної державним органом помилки може потребувати виплати відповідної компенсації [7, §§70, 71].

Забезпечення того, щоб публічне управління здійснювалося у демократичний спосіб відповідно до вимог права, покладається на судову гілку влади. ЄСПЛ завжди вбачав особливу функцію судів у суспільстві, яка полягає в тому, що вони є гарантами справедливості та відіграють основоположну роль у державі, керованій правом [8, §34]. Таким чином, саме національним судам належить практичне застосування вироблених ЄСПЛ стандартів відповідності державного управління засадам верховенства права.

Отже, принцип верховенства права у сфері публічного управління реалізується передусім через ефективний судовий контроль за діяльністю виконавчих органів, що має ґрунтуватися на стандартах, сформованих у практиці ЄСПЛ. Застосування цих стандартів дозволяє гарантувати належний баланс між інтересами держави і правами особи, запобігаючи проявам свавілля та утверджуючи принципи правової визначеності, пропорційності та належного урядування як наріжні камені демократичного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року з наст. змінами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.;
2. *Dicey, Albert.* Introduction to the Study of the Law of the Constitution (LF ed.). Liberty Fund, 1915, p. 112-122. Online Library of Liberty, https://oll.libertyfund.org/titles/michener-introduction-to-the-study-of-the-law-of-the-constitution-lf-ed.
3. Рішення Конституційного Суду України від 02.11.2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) (справа №15-рп/2004): URL: https://ccu.gov.ua/docs/504;
4. Верховенство права. Доповідь, схвалена Венеційською комісією на її 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25-26 березня 2011 року). CDL-AD(2011)003rev2-ukr. URL: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev2-ukr;
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
6. Рішення ЄСПЛ у справі *Bayatyan v. Armenia [GC] (*№ 23459/03, 07.07.2011). URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-105611 ;
7. Рішення ЄСПЛ у справі *Rysovskyy v. Ukraine* (№29979/04, 20.10.2011). URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-214067 ;
8. Рішення ЄСПЛ у справі *Prager and Oberschlick v. Austria* (№15974/90, 26.04.1995). URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-57926.

Сослюк Софія Андріївна,
студентка 1 курсу факультету Міжнародної торгівлі та права
Державного торговельно-економічного університету

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Сьогодні Україна перебуває у стані боротьби за свою незалежність і територіальну цілісність. У цих умовах запровадження воєнного стану є необхідним заходом для

національної безпеки. Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться на території України або в окремих її місцевостях, що надає військовому командуванню, органам державної влади, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування певних повноважень, необхідних для відвернення потенційної загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки у межах країни [1]. Його провадження є необхідним заходом для обороноздатності країни, гарантуючи захист прав і свобод громадян у період кризових викликів.

У XXI столітті важко було уявити, що нашій державі знову доведеться боротися за своє існування та відстоювати свою незалежність і територіальну цілісність. Щодня українці змушені протистояти новим викликам, які несуть загрозу їх життю та порушують безпеку й стабільність держави. Проте, незважаючи на всі труднощі, ми не втрачаємо сили і віримо у нашу перемогу та безпечне майбутнє України. В умовах надзвичайної загрози держава змушена застосовувати спеціальні правові інструменти, одним із яких є адміністративно-правовий режим воєнного стану. Адміністративно-правовий режим воєнного стану є надзвичайно важливим для України, враховуючи ту геополітичну і внутрішньополітичну ситуацію, в якій знаходиться наша держава і яка обумовлює необхідність запровадження спеціального режиму адміністративно-правового регулювання задля забезпечення національної безпеки і оборони України [2]. Він допомагає державі діяти швидко й ефективно, зберігаючи законність і контроль у надзвичайних ситуаціях.

Адміністративно-правовий режим воєнного стану належить до категорії надзвичайних правових режимів. Його запровадження супроводжується тимчасовим обмеженням окремих прав і свобод громадян, а також встановленням спеціального порядку реалізації деяких конституційних гарантій. У період воєнного стану впроваджуються наступні дії: запровадження комендантської години, встановлення особливого режиму в'їзду і ви'їзду, обмеження прав громадян, проведення евакуації населення, створювання військових адміністрацій та запровадження інших заходів, передбачених нормами міжнародного гуманітарного права [1]. Ключовим є те, що перелік прав і свобод, які можуть бути обмежені під час воєнного стану, визначається виключно Указом Президента України «Про введення воєнного стану» і має відповідати Конституції та міжнародним стандартам. Цей закон визначає зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб. Згідно ст. 25 цього закону, особи, які порушують вимоги або не виконують заходи, передбачені правовим режимом воєнного стану, несуть відповідальність відповідно до чинного законодавства України. Відповідальність за порушення встановлених правових обмежень у період воєнного стану регламентується Кримінальним кодексом України або Кодексом України про адміністративні правопорушення, залежно від ступеня суспільної небезпеки діяння. До таких порушень відносяться: порушення комендантської години, розповсюдження інформації, що може зашкодити національній безпеці, ухилення від мобілізаційного обов'язку та інше, що передбачено Законом «Про введення воєнного стану». Адміністративно-правовий режим воєнного стану реалізують такі органи як: Міністерство оборони, Міністерство внутрішніх справ, Служба безпеки України, місцеві органи влади та військові адміністрації, вони запроваджують та здійснюють заходи правового режиму воєнного стану [1].

Механізм запровадження та функціонування воєнного стану ґрунтується на положеннях Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та на міжнародно-правових принципах і зобов'язаннях, які регулюють ситуації, що потребують введення воєнного стану. Введення воєнного стану має відбуватися відповідно до міжнародних стандартів прав людини та гуманітарного права, щоб уникнути порушення основних прав, свобод та інтересів громадян.

На територіях, на яких введено воєнний стан, утворюються військові адміністрації. Військові адміністрації – це тимчасові державні органи, які діють на період воєнного стану,

для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян [1]. Ухвалення рішення про створення військових адміністрацій здійснюється Президентом України на підставі подання обласних державних адміністрацій або відповідного військового командування [1].

24 лютого 2022 р. на всій території України було утворено 25 обласних військових адміністрацій. До їх видів належать обласні та районні військові адмінстрації, а також військові адміністрації населених пунктів (міські, селищні, сільські). Військові адміністрації здійснюють свої повноваження в порядку, визначеному законами України для здійснення повноважень відповідних місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом [1]. Вони мають повноваження запроваджувати та здійснювати заходи правового режиму воєнного стану, складати та затверджувати місцевий бюджет, мобілізовувати ресурси, обмежувати пересування, а також виконання інших завдань, передбачених Законом України «Про правовий режим воєнного стану». Фінансування діяльності військових адміністрацій із виконання повноважень органів місцевого самоврядування здійснюється за рахунок коштів відповідних місцевих бюджетів, виконання інших функцій - за рахунок коштів Державного бюджету України. Військові адміністрації є єдиними легітимними органами влади, спроможними забезпечити життєдіяльність держави в умовах воєнного стану. Саме це спонукає їх дотримуватися принципів прозорості, законності та громадської думки при прийняті рішень.

Організація Об'єднаних Націй в Україні оприлюднила оцінку впливу війни на людей. Вона містить всебічний аналіз впливу наслідків російського вторгнення на умови життя, здоров'я, доступ до освіти, засоби для існування, продовольчу безпеку, соціальну інтеграцію та гендерну рівність. У результаті проведеного дослідження, було зазначено, що рівень безробіття в Україні досяг 18,3 % у 2023 році, а 65 % домогосподарств з лютого 2022 року повідомили про зниження доходів. На це вплинуло скорочення виробничої діяльності та зупинка значної частини підприємств. Одночасно з цим спостерігається зростання кількості осіб з обмеженими можливостями та осіб з особливими потребами, для яких бойові дії створюють додаткові труднощі в соціально-побутовому житті, зокрема через обмеження доступу до медичних установ та закладів, що надають соціальні послуги [3].

Адміністративно-правовий режим воєнного стану є важливим інструментом забезпечення обороноздатності та внутрішньої стабільності держави в умовах збройної агресії. Він дозволяє ефективно контролювати діяльність органів влади і військових адміністрацій, оперативно реагувати на загрози та обмежувати окремі права та свободи громадян для захисту національної безпеки. Водночас, такі обмеження мають здійснюватися виключно в межах закону та відповідати міжнародним стандартам, що стосуються прав людини. Варто також зазначити, що воєнний стан має серйозні соціально-економічні наслідки, що впливають на повсякденне життя мільйонів людей. Саме тому, важливо підтримувати ефективне управління державними процесами в умовах війни та закладати основи для стійкого та справедливого відновлення держави.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n3 (дата звернення: 05.05.2025).
2. Àäì³í³ñòðàòèâíî-ïðàâîâèé ðåæèì âîºííîãî ñòàíó | òåîð³ÿ ïðàâà. *Ðåôåðàòè òà êóðñîâ³, êîíòðîëüí³ òà äèïëîì³ ðîáîòè äëÿ óêðà¿íñüêèõ ñòóäåíò³â - 4ua.co.ua*. URL: http://www.4ua.co.ua/pravo/teoriya/administrativno-pravoviy-rezhim-voyennogo-stanu.html (date of access: 05.05.2025).

3. Оцінка впливу війни на людей виявила масштабні наслідки російського вторгнення для українського суспільства | United Nations Development Programme - Bing. *Bing*.
URL: https://www.bing.com/search?q=Оцінка+впливу+війни+на+людей+виявила+масштабні+наслідки+російського+вторгнення+для+українського+суспільства+|+United+Nations+Development+Programme&cvid=2c805cbb5a17469ebcd041c0895d2ef1&gs_lcrp=EgRlZGdlKgYIABBFGDkyBggAEEUYOTIGCAEQRRg9MgYIAhBFGD3SAQgxMTA5ajBqNKgCCLACAQ&FORM=ANAB01&PC=U531 (дата звернення: 05.05.2025).

***Стеньгач Надія Олександрівна**,*
професорка кафедри теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, кандидатка історичних наук, доцентка

ІДЕАЛИ ЛИЦАРСТВА В ПОЛІТИКО-ПРАВОВІЙ КУЛЬТУРІ КОЗАЦЬКОЇ СТАРШИНИ ГЕТЬМАНЩИНИ (СЕРЕДИНА XVII-XVIII СТ.СТ.)

Уявлення про свою належність до лицарства політичні репрезентанти Війська Запорозького безперечно перейняли як від запорозького товариства, члени якого – «козаки усвідомлювали себе лицарями, тобто особисто вільними людьми, спосіб життя яких визначали воєнне ремесло й належність до корпоративно окресленої військової спільноти», так і від нобілітованих шляхтичів Речі Посполитої, котрі титулували себе лицарями з огляду на «політичну та соціальну престижність рицарської ідеї». [1,с.38-41] Звичайно, що за умов соціального розшарування, яким супроводжувалося формування Української козацької держави, старшинство все більше і більше схилялося до шляхетського витлумачення сутності лицарства. Так, у листі П. Суховію від 10 травня 1669 р. Д. Многогрішний себе називає «лицарем», а козаків лише «добрими молодцями».[2,с.90-81] Термін «лицарство» вживали щодо старшини учасники великоднього старшинського з'їзду 1671 р.: гетьман подав статті «панам полковникам і осавулам, сотникам, отаманам і всьому Війська Запорозького лицарству». [3,с.159-160] Очевидно, що мова велася виключно про старшин, учасників вказаної ради хоча у даному випадку ще можна припускати, що звернення стосувалося всього військового товариства Війська Запорозького, включаючи й козаків.

Потреба нової еліти легітимізувати своє провідне становище у суспільстві за рахунок зображення себе носіями ряду загально гуманістичних та суспільно-політичних військових чеснот спонукала до використання поширеного у Європі стереотипу про верству лицарства як носія таких чеснот.

Однією із норм лицарської поведінки вважався захист співвітчизників, боротьба заради цього, якщо потрібно, з чисельнішим за себе неприятелем. Так, І. Самойлович, критикуючи воєнно-політичний вибір І. Сірка влітку 1677р. (який, на думку гетьмана, був зроблений кошовим отаманом виключно з огляду на багатократну чисельну перевагу турецько-татарських військ) запитував: «А якби сили неприятельської і того більше було, чи нам їх опасаючись допомагати їм проти церков Божих і на братію свою воювати? Позбав Боже, хоча помремо, того не вчинимо».[4, с.112] Символ лицарства спонукав старшин також до культивування ідеї про виконання заповітів своїх попередників, примноження їх бойової слави, що і знаходило своє відображення у кореспонденції представників політичної еліти: »..Щоб слави війська запорозького низового не втратили, котру вам предки ваші на пам’ять тримати і грудьми своїми військовими захищати наказували».

Старшини не пропускали можливості підкреслити бойові «лицарські» заслуги, як особисті, так і родові. Факти лицарства, героїзму завжди залишалися в полі зору старшинства, потрапляючи до їхньої кореспонденції, щоденників, як факти гідні подиву, поваги і схвалення. Це робив, зокрема, Я. Маркович, занотовуючи до своїх «Щоденних записок» про сутичку «козаків з ляхами, і Галаган з козаками верх взяли. Ляхів убили

чоловік 500 і гнали їх 4 милі.» [2,с.98-101] Фіксування подібних фактів безперечно вказує, що поняття лицарської звитяги належало до комплексу загальних моральних чеснот старшинської верстви.

Разом з тим, геройство, бойова звитяга не набували морально позитивної значущості самі по собі, абстраговано від суспільно-політичного контексту. У поняття лицарства старшини включали сему суспільно-політичної корисності військової дії, засуджуючи «лицарство» у внутрішньо-політичній боротьбі. Так, у листі генерального писаря Л. Бускевича до Р. Дмитрашка-Райчі з цього приводу застережено: «І на те зріти потрібно, щоб за нинішнього нерозсудного лицарства, коли самі себе воюємо, шумуємо мужністю і лицарством, як сліпці довбнею, а то все шкода бідним людям...». [1,с.38-41] Як «велику неславу» військову розглядав П. Дорошенко у листі від 2 грудня 1672 р. на Кіш «домову нещасливу між роками від людей безстрашних зачату колотню». [2,с.90-81]

З розвитком власних господарств старшини все більше віддалялися від військової та адміністративної служби і все ретельніше займалися справами господарювання у власних маєтках. Це зумовило деяке ослаблення уваги до чеснот лицарських та її посилення до чеснот загальногромадянських. Зорієнтованість на них від імені шляхетства Гадяцького, Миргородського й Полтавського полків продемонстрував депутат Катеринінської законодавчої комісії М. Мотоніс. Висловлюючи свою думку з приводу законів про дворянство, він підкреслював, що до цього високого ступеня гідності приводять чесноти і заслуги. А «ці дві похвальні якості можуть бути виявлені не тільки під час війни, але й за часів миру». Порівнюючи мир і війну як два стани суспільно-політичного життя, для війни він відводив лише підпорядковану роль: «Війна захищає державу від неприятелів і здійснюється ні для чого іншого, як для миру. Мир керує державою і її утримує... Як міцність життя людини залежить від здоров'я, так мир зберігає могутність і силу держави. До якого нікчемного стану може дійти та держава, яка стала б вести безперервну війну?» [4, с.124-125]

Загалом зазначимо, що підкреслення і лицарських, і громадянських чеснот українській політичній еліті було однаково необхідне для обґрунтування свого провідного місця в суспільстві. Активніше звернення уваги на ту чи іншу групу чеснот залежало від конкретних історичних обставин війни, розбрату чи миру та стабільності, до яких потрапляло і якими жило суспільство України-Гетьманщини.

Список використаних джерел:

1. Когут З. Російський централізм і українська автономія / З. Когут; Канадський інститут українських студій. Ліквідація Гетьманщини 1760-1830. Київ: Основи, 1996. 317 с.
2. Субтельний Орест Мазепинці. Український сепаратизм на початку XVIII ст. / Пер. з англ. В. Кулика. К.: Либідь, 1994. 240 с.
3. *Смолій В., Степанков В.* Українська державна ідея XVII–XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації. Київ : Інститут історії України НАН України, 1997. 368 с.
4. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России собранные и изданные археографическою комиссиею. Спб.: Тип. В.Пратца, Т.XII. 1872. 398 с.

Степченко Софія Владиславівна,
студентка факультету міжнародної торгівлі та права Державного торговельно-економічного університету

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ АДВОКАТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Наприкінці 80-х – на початку 90-х років XX сторіччя Україна розпочала свій рух до змін у політиці, економіці, державному устрої та правовій системі. Конституція України затвердила її як правову демократичну державу, де найвища цінність – це людина, її права та свободи. Правовий захист громадян є одним із ключових принципів правової держави. Для всебічного та науково обґрунтованого забезпечення такого захисту громадян в Україні були ініційовані численні реформи судової та правоохоронної систем держави. З моменту здобуття Україною незалежності відбувалися різноманітні спроби реформування адвокатури та правового забезпечення її діяльності, але прийняття нового закону тривало 22 роки, що було зумовлено низкою факторів та відсутністю єдиного бачення місця та ролі адвокатури в демократичному суспільстві, меж її автономії, організаційних форм діяльності адвокатури та адвокатів. Проте з прийняттям Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" [1] у 2012 році науковці та практичні працівники стикнулися з рядом недоліків при практичному застосуванні нормативно-правових приписів, особливо при застосуванні принципів адвокатської діяльності.

Питання роботи органів адвокатського самоврядування, набувають ключового значення сьогодні, оскільки їхня плідна діяльність зумовлює успіх судової реформи, повернення віри громадян у правоохоронні й правозахисні структури, а також безпосередньо в адвокатуру. Слід зауважити, що у науковому дискурсі адміністративного права ця тема висвітлювалася несистемно, у зв'язку з розв'язанням інших наукових задач. Такі питання досліджували: Бакаянова Н. М. [2], Вільчик Т. Б. [3], Гвоздій В. А. [4], Святоцька В. О. [5] та інші. Недоліки у дослідженні правового статусу самоврядних (саморегульованих) організацій як інституцій публічного права уповільнюють їх прогрес та стають на заваді повноцінному усуненню колізій і прогалин, які присутні у нормативно-правових актах, а також у процесі їх реалізації на практиці. Ці обставини і визначають актуальність обраної теми.

Адвокатське самоврядування - гарантоване державою право адвокатів самостійно вирішувати питання організації та діяльності адвокатури в порядку встановленому Законом України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність". Адвокатське самоврядування ґрунтується на принципах виборності, гласності, обов'язковості для виконання адвокатами рішень органів адвокатського самоврядування, підзвітності, заборони втручання органів адвокатського самоврядування у професійну діяльність адвоката. Засади адвокатського самоврядування здійснює Національна асоціація адвокатів України, яка є недержавною некомерційною професійною організацією, яка об'єднує всіх адвокатів України та утворюється з метою забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування, створена на засадах професійної належності для сприяння розвитку та зміцнення інституту адвокатури в Україні, підвищення рівня правової допомоги, що надається адвокатами, ролі та авторитету адвокатури в суспільстві, захисту прав і законних інтересів членів організації [6].

Так, Гвоздій В. А. вважає, що адміністративно-правове забезпечення діяльності органів адвокатського самоврядування - це сукупність адміністративно-правових засобів, які використовуються для регулювання суспільних відносин, спрямованих на досягнення визначених цілей [4, с. 11]. Але для глибшого розуміння цих цілей необхідно дослідити механізми, які здійснюють розвиток адвокатського самоврядування.

Одним з найважливіших аспектів удосконалення адміністративно-правового забезпечення діяльності органів адвокатського самоврядування є аналіз та забезпечення

подальшого існування адміністративно-правового механізму функціонування первинної форми адвокатського самоврядування - зборів адвокатів регіонів.

В регіональних відділеннях Національної асоціації адвокатів України функціонують регіональні органи адвокатського самоврядування: конференції правників, ради адвокатів, кваліфікаційно-дисциплінарні комісії, ревізійні комісії адвокатів. До повноважень зборів адвокатів належать: 1) обрання делегатів на конференції адвокатів регіону; 2) визначення питань, які мають бути включені до порядку денного конференції адвокатів регіону.

Однак, як зазначає Н. Бакаянова, положення діючого Закону не регламентують первинну форму здійснення самоврядування адвокатами – збори адвокатів, які висувають делегатів на конференції адвокатів регіонів. Законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність взагалі не врегульовано компетенцію та порядок проведення цих зборів [2].

В частині 2 статті 47 Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" встановлюється, що конференцію адвокатів регіону скликає рада адвокатів регіону або ж за ініціативою щонайменше десятої частини від загального числа адвокатів цього регіону. Відповідно до пункту 5 Прикінцевих положень цього Закону, протягом двох місяців після його набрання чинності в Україні було проведено установчі конференції адвокатів регіонів [1].

Тож, скликанню конференцій передує організація зборів адвокатів, зокрема, з метою обрання делегатів. Проте Н. Бакаянова дотримується думки, що чинним Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» процедура зборів адвокатів для висування делегатів не врегульована. Автор, аналізуючи причини законодавчого нехтування адвокатських зборів, їх відсутність згадки у Законі України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність", встановила наступне: система органів адвокатського самоврядування, що сформована в Україні, працює за схемою «згори донизу», тоді як їй варто виникати органічно, в адвокатських колективах у регіонах. Адвокатське самоврядування не можна нав'язувати, воно мусить реалізовуватися як природна можливість вирішення адвокатами будь-яких питань стосовно організації адвокатури. Однак, Гвоздій В. А. стверджує, що система органів адвокатського самоврядування ґрунтується на принципах виборності, демократичності і діє «знизу вверх». Ми погоджуємося з думкою Гвоздія В. А., адже збори адвокатів мають вагомий вплив на діяльність інших органів адвокатського самоврядування, особливо у великих областях України. Через їх роботу беззаперечно захищаються інтереси всіх адвокатів регіонів, бо саме вони вирішують, хто буде представляти адвокатів регіону на конференції адвокатів, а також обирати голову та членів ради адвокатів – органу, що реалізує функції адвокатського самоврядування у регіоні між конференціями адвокатів.

Крім того, варто зазначити, що законодавство не надає Голові Національної асоціації України та Раді адвокатів України одноосібного впливу на функціонування органів адвокатського самоврядування. Останні формуються та працюють на основі вільного волевиявлення та виборності. Це беззаперечно демонструє, що система адвокатського самоврядування в Україні не функціонує за принципом «згори до низу».

Отже, норми чинного законодавства, що стосуються функціонування органів адвокатського самоврядування є досить ефективними та забезпечують оптимальну рівновагу у розподілі компетенцій між центральними та регіональними структурами адвокатури. Саме вони виступають фундаментом для становлення висококваліфікованої та нетерпимої до корупції адвокатської спільноти.

На підставі вище викладеного можна зробити висновок, що Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» є досить прогресивним та дотримує баланс між національними та регіональними органами адвокатського самоврядування. Адвокатське самоврядування в Україні діє на основі закріплених у законодавств принципів та засад.

Список використаних джерел:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text (дата звернення 21.04.2025 р.)
2. Бакаянова Н. М. Збори адвокатів як організаційна форма адвокатського самоврядування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія: Право. 2015. Вип. 34(3). С. 102-105. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_34%283%29__28 (дата звернення: 30.04.2025).
3. Вільчик Т. Б. Діяльність адвоката у виконавчому провадження. *Успіхи і досягнення у науці.* 2024.№1. С. 79-95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sucachs_2024_1_7 (дата звернення: 30.04.2025).
4. Гвоздій В. А. Збалансованість адміністративно-правового забезпечення діяльності органів адвокатського самоврядування в Україні. *Науковий журнал "Право і суспільство".* 2020. Т. 2, № 1. С. 10–14. URL: https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.1-2.2 (дата звернення: 30.04.2025 р.).
5. Святоцька В. О. Міжнародні та європейські стандарти адвокатури: національний аспект. Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє: матер. IX Міжнар. наук.-практ. конф.: (м. Одеса, 15 листоп., 2019 р.). редкол.: Н. М. Бакаянова (голова) та ін. – Одеса : Фенікс, 2019. – С. 68-72. URL: https://hdl.handle.net/11300/21219 (дата звернення: 30.04.2025).
6. Національна асоціація адвокатів України. Офіційний сайт *НААУ*. URL: https://unba.org.ua/naau (дата звернення: 02.05.2025).
7. Регламент Ради адвокатів України: Закон України від 30.08.2014 № 115. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0115871-14#Text (дата звернення: 30.04.2025).

Сторожук Ірина Петрівна,
доцентка кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, кандидатка юридичних наук, професорка

ВІДКРИТІ ДАНІ В СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ: ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

У сучасному демократичному суспільстві відкритість державних фінансів є не лише ознакою прозорості влади, а й потужним інструментом громадського контролю. Сучасне суспільство вимагає від держави прозорості, підзвітності та ефективного управління публічними ресурсами. У цьому контексті відкриті дані стали важливим елементом цифрової трансформації державного управління. Відкритість бюджетної інформації сприяє запобіганню корупції, покращенню ефективності розподілу коштів та залученню громадськості до прийняття рішень. Відкриті дані у сфері публічних фінансів дозволяють кожному громадянину побачити, куди спрямовуються бюджетні кошти, хто їх отримує і як ефективно вони використовуються. Втім, попри очевидні переваги, на шляху до повної прозорості існує чимало викликів.

Відкриті дані – це концепція, за якою певні дані мають бути вільними для використання та розповсюдження будь-якою особою з будь-якою метою. Цей термін часто використовують для позначення концепції «Відкриті державні дані», що є інструментом оцінки та контролю роботи влади та держави та є одним з наріжних каменів електронного уряду. В Україні для позначення відкритих державних даних використовують формулювання «публічна інформація у формі відкритих даних» [1].

У контексті публічних фінансів до відкритих даних належать інформація про дохідну та видаткову частину бюджету, результати тендерних закупівель, фінансову звітність державних підприємств тощо. Згідно з міжнародними стандартами, ці дані мають бути машиночитабельними, актуальними, достовірними та структурованими.

В Україні відкритість публічних фінансів почала активно розвиватися після 2014 року. Було створено кілька електронних платформ які стали основою для формування системи відкритих даних у фінансовій сфері це єдиний веб-портал використання публічних коштів (Є-data), публічний портал бюджетної інформації «OpenBudget», платформа електронних закупівель Prozorro.

Основними викликами у сфері відкритих фінансових даних є якість і повнота даних; низька цифрова грамотність користувачів; брак кваліфікованих кадрів у державних органах, слабка інтеграція інформаційних систем; недостатнє фінансування ІТ-рішень та інші.

В Україні якість і повнота відкритих даних у сфері публічних фінансів поступово покращуються, але все ще є певні виклики. Відкриті дані, такі як бюджети, звіти про витрати та фінансові звіти, стають доступнішими для громадськості, що сприяє прозорості та підзвітності. Однак, існують проблеми з оновленням даних, їх структурованість та доступність в зручних форматах.

В Україні працює власний механізм моніторингу якості та впливу відкритих даних (постанова КМУ № 409 від 17 квітня 2019 року). Складові моніторингу умовно можна поділити на 5 блоків.

- Блок 1. «Політика відкритих даних»: наявність у розпорядника внутрішніх розпорядчих документів, що визначають відповідальність та порядок відкриття та оновлення даних, оприлюднення обов'язкових та додаткових наборів даних;
- Блок 2. «Потенціал обробки та аналізу відкритих даних»: визначення розпорядником відповідальної особи, залучення фінансування, взаємодія з іншими розпорядниками інформації, використання міжнародних стандартів, проведення навчань та аудиту.
- Блок 3. «Якість відкритих даних»: частота оновлення та повнота оприлюднення наборів даних, машиночитаність, типи даних.
- Блок 4. «Залучення користувачів до системи оприлюднення відкритих даних»: наявність зворотного зв'язку, інформування розпорядником про оприлюднення та оновлення наборів даних, залучення користувачів даних до визначення нових наборів.
- Блок 5. «Вплив відкритих даних»: сприяння розпорядником використанню оприлюднених наборів, організація та проведення моніторингу, оцінки впливу, переваги від оприлюднених наборів для громадськості.

Зусилля уряду та громадських організацій, спрямовані на покращення цих аспектів, можуть допомогти підвищити якість і повноту відкритих даних, що, в свою чергу, сприятиме більш ефективному контролю за публічними фінансами.

Проведення моніторингу відбувається в 3 етапи:

- самооцінка розпорядників: Мінцифри опитує розпорядників інформації шляхом збору заповнених інформаційних карток;
- верифікація: Мінцифри спільно з громадськими організаціями верифікує надану інформацію;
- звітування: Мінцифри презентує результати для широкого загалу та надсилає звіт Кабінетові Міністрів України. [3]

Впровадження відкритих даних у сфері публічних фінансів – процес не лише політичний, а й значною мірою техніко-організаційний. Ефективність та сталість політики відкритості значною мірою залежать від технічної інфраструктури, кваліфікації персоналу та внутрішніх процедур органів публічної влади.

Технічними бар'єрами можна визнати фрагментарність інформаційних систем (органи державної влади та місцевого самоврядування часто використовують різні облікові системи, програмне забезпечення та формати зберігання даних), відсутність єдиних технічних стандартів автоматичної обробки та аналізу великих обсягів інформації, низький рівень автоматизації та відсутність надійного захисту даних.

Організаційними бар’єрами є ціла низка факторів. Найперше це низький рівень цифрової грамотності посадовців, що в свою чергу може привести до корупційних ризиків через відсутність прозорості та автоматизації, а також відставання від цифрових тенденцій, що гальмує розвиток державного управління.

Ще одним фактором є брак інституційної відповідальності, а саме відсутність у багатьох органах влади спеціальних підрозділів або відповідальних осіб, які б системно займались підготовкою, публікацією та супроводом відкритих даних. Крім того відкриття інформації часто сприймається як загроза управлінській автономії або як інструмент для зовнішньої критики. В результаті спостерігається затягування термінів публікації, вибір неповних або несуттєвих наборів даних.

До організаційних бар’єрів можна віднести і невизначеність правових повноважень та процедур, а саме попри наявність законодавчої бази, у багатьох випадках відсутні чітко виписані внутрішні регламенти: які саме дані має оприлюднювати орган, хто відповідальний, з якою періодичністю та в якому форматі може бути оприлюднення даних у сфері публічних фінансів.

Крім того органи влади часто не мають належного бюджетного забезпечення для створення або модернізації систем управління відкритими даними, що сповільнює цифровізацію процесів.

Отже, технічні й організаційні бар’єри залишаються ключовими стримуючими факторами у впровадженні відкритих даних у сфері публічних фінансів. Їх подолання потребує системного підходу: запровадження єдиних стандартів, розвитку цифрових компетенцій, внутрішньої мотивації публічних службовців та підтримки з боку держави та громадянського суспільства.

Відкриті дані у сфері публічних фінансів відіграють ключову роль у побудові прозорої, ефективної та підзвітної системи державного управління. Водночас, існуючі виклики потребують комплексного вирішення — як на рівні нормативного забезпечення, так і в площині технічного та організаційного впровадження. Перспективи відкритих даних напряму залежать від політичної волі, інституційної спроможності та активності громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Визначення відкритості. URL: https://web.archive.org/web/20191010041050/http://opendefinition.org/od/2.0/ua/

2. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо відкритих даних. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 № 409. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/409-2019-%D0%BF#Text

3. Кількісний підхід до оцінки впливу відкритих даних. URL: https://diia.data.gov.ua/info-center/valueqaunt

4. Про затвердження Порядку оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних. Постанова КМУ №835 від 21.10.2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF#Text

5. Кузнецов А. В. Відкриті дані у системі публічного управління: стан і перспективи. *Державне управління: теорія та практика*. 2022. №3.

Строкоус Єлизавета Валеріївна,
студентка 1 курсу факультету міжнародної торгівлі та права
Державного торговельно-економічного університету

ЗАХИСТ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Тема прав працівників та їх захисту в усі часи була актуальною, а з новою динамікою, спричиненою воєнним станом, вона набрала ще більшого значення. Окрім захисту життя найманого працівника та його прав при виконанні робочих доручень, перед владою України виникло питання, як виробити дієвий та надійний механізм захисту під час небезпечних умов воєнного стану. З початком озброєного повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року почали масово закриватись або частково призупиняти свою роботу підприємства, організації, установи та компанії. Передумовою цьому стали активні бойові дії на території України, регулярні обстріли та масовані ракетні удари зі сторони ворога, а також часткова або повна окупація території України. Як наслідок, такі критичні умови праці призвели до масових звільнень найманих працівників, масштабних збоїв у роботі підприємств та установ, проблем з фінансуванням, а отже, затримання виплати заробітної плати.

Своєю чергою, в умовах активної фази війни влада повинна зосередитися на нагляді за дотриманням законодавства, вчасно виявляти та притягувати до відповідальності за порушення трудових прав. Влучно зазначила Пархета В.І., що воєнний стан вносить свої корективи у здійснення трудового законодавства, тому і реагування на ці зміни потребує швидкого реагування. Ці дії, як зауважує Парехта: «Допоможуть гарантувати захист та дотримання прав працівників незалежно від умов, у яких вони працюють» [1, с. 9].

Одним з основних органів регулювання праці в Україні є Державна служба України з питань праці відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2014 року, як наслідок реорганізації та злиття Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки й Державної інспекції з питань праці [2]. Головна мета служби - реалізовувати державну політику у сфері охорони та гігієни праці, сфері промислової безпеки, контролювати дотримання законодавства про працю на державному рівні.

Відповідно до щорічного звіту за 2024 рік голови Державної служби України з питань праці, головною проблемою є незадекларована праця, що, згідно зі статистикою склала 3 млн 061,6 тис. осіб [3, с. 6]. З такою кількістю незадекларованих осіб Державна служба установила розмір щорічних втрат бюджету — більш як 100 мільярдів гривень. В першу чергу, така кількість незаконної праці сприяє погіршенню економічного стану країни, оскільки до державного бюджету не сплачуються податки, тобто це пряме ухилення від їх сплати. По-друге, держава не має змоги належним чином фінансувати важливі компоненти соціального життя громадян. По-третє, працівники, що за власною згодою влаштовуються на неофіційну посаду, наражаються на великі ризики для свого життя; вони позбавлені соціального захисту та гарантій, а отже, позбавлені будь-якого захисту трудових прав. Лише за 2024 рік травмувалося 3 тис. 509 осіб, а зі смертельним наслідком 493 особи, що доводить всю небезпечність виконання роботи на неофіційних умовах.

Державна служба України з питань праці активно долучається до усунення випадків не задекларованості найманих працівників. Вона запроваджує дієві плани, різноманітні програми та превентивні заходи щодо зниження неофіційної праці найманих робітників. Служба веде соціальний діалог з зацікавленими органами для налагодження співпраці, проводить інформаційну роботу для ознайомлення більшої кількості населення з трудовими правами та законодавством, здійснює державний нагляд і контроль.

До чинного органу регулювання праці в Україні також відноситься Національна служба посередництва та примирення (надалі НСПП), яка займається вирішенням та регулюванням колективних трудових спорів (конфліктів) [4]. У воєнний час діяльність

НСПП є безпосереднім доказом національно-стратегічного розвитку держави. Незалежне та неупереджене ставлення НСПП до кожного учасника трудових відносин дає гарантію справедливого захисту трудових прав.

До НСПП протягом 2024 року звернулося понад 100 колективів з проблемою порушення їхніх трудових прав, з яких 103 вдалося вирішити [5, с. 13]. Найчастішою темою звернення були недотримання вимог праці, викладених у законодавстві України, що склало 76%; вимоги щодо зміни або вдосконалення наявних умов праці — 20%; а також вимоги до виконання колективних трудових договорів — 4%. Аналізуючи показники 2023 року, можна підсумувати, що за 2024 рік значно підвищилися колективні трудові спори.

Для дієвого захисту трудових прав найманих працівників в умовах воєнного стану НСПП провели низку заходів та реформ. Їхня головна мета — якісний соціальний діалог з громадянами задля стійкого взаєморозуміння. Запроваджено та здійснюється регулярний наглядовий контроль за різними підприємствами та установами задля дотримання дисципліни та порядку робочого процесу. Всупереч доволі складному становищу держави, НСПП аналізує та вдосконалює свою роботу задля стабілізації умов праці під час озброєної агресії з боку ворога.

Виходячи з глибокого аналізу питання захисту прав найманих працівників в умовах воєнного стану, можна зробити висновок, що перед Україною стоїть ще багато до кінця не розв’язаних питань. Публічній владі України варто зосередитися на ознайомленні громадян зі своїми трудовими правами та методами їх безпосереднього захисту для підвищення обізнаності про свої права з боку суспільства. Також варто мотивувати та заохочувати найманих працівників залишатися в країні, встановлюючи відповідні якісні умови для праці, забезпечувати гарантії та перспективи для подальшого розвитку в Україні. Праця є рушійною силою, що забезпечує стабільне функціонування різних сфер держави.

Окрім цього, владі України варто звернутися до практики інших країн щодо питання регулювання робочого процесу під час воєнного стану. Доцільно запропонували Новікова О.Ф., Остафійчук Я.В., Новак І.М. використати практику ЄС під час пандемії щодо підтримки бізнесу [6, с. 8]. Країни ЄС застосовували досить дієві механізми, наприклад, план збереження робочих місць, підтримка ліквідності, заохочення працівників своєрідними ваучерами, відшкодування державою понесених витрат, а що важливо, фінансова підтримка самозайнятих осіб, яким пропонувалася щомісячна грошова допомога.

Список використаних джерел:

1. Пархета, В.І. (2023). Особливості дотримання трудових прав працівників в умовах воєнного стану. Журнал «Наука і техніка сьогодні». 2023. №10(24). С. 8.

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 10 вересня 2014 р. №442. Верховна Рада України: веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BF#Text

3. Публічний звіт голови Державної служби України з питань праці Ігоря Дегнери за підсумками 2024 року. Державна служба України з питань праці: веб-сайт. URL: https://dsp.gov.ua/wp-content/uploads/2025/02/publichnyj-zvit-holovy-2024.pdf

4. Указ Президента України «Про утворення Національної служби посередництва та примирення» від 17 листопада 1998 р. №1258/98. Верховна Рада України: веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1258/98#Text

5. Щорічний звіт Національної служби посередництва і примирення за 2024 рік. Федерація професійних спілок України: веб-сайт. URL: https://nmcs.gov.ua/media/files/externaldocument_File_y-5D8SwMJY/%D0%A9%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82%20%D0%9D%D0%A1%D0%9F%D0%9F%202024.pdf

6. Новікова О. Ф., Остафійчук Я. В., Новак І. М. Зміни трудового та податкового законодавства України в умовах воєнного стану: проблеми і перспективи вдосконалення.

Экономика промышленности.2022. №2(98). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/zmini-trudovogo-ta-podatkovogo-zakonodavstva-ukrayini-v-umovah-voennogo-stanu-problemi-i-perspektivi-vdoskonalennya/viewer

Тарасюк Оксана Анатоліївна,
здобувач вищої освіти факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

ХАРАКТЕРИСТИКА СУТНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ОРГАНУ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

У сучасних умовах розвитку демократичної, правової та соціальної держави ключовою передумовою ефективного державного управління є наявність чітко організованої системи публічного адміністрування. Одним із базових елементів цієї системи виступає адміністративний орган, сутність якого зумовлює здатність держави забезпечувати належну реалізацію публічних функцій, гарантувати права і свободи громадян, підтримувати баланс публічних і приватних інтересів.

Досліджуючи підходи до розкриття змісту поняття «публічне адміністрування» доцільно виходити, перш за все, із мультидисциплінарності проблематики, що охоплює такі галузі знань як філологія, філософія, соціологія, право, економіка і політологія. За таких обставин теоретичні засади формуються з позицій розвитку ідеї «публічного» [1, с. 9].

Публічне адміністрування – це регламентована законами та іншими правовими актами, діяльність суб'єктів публічного адміністрування, що спрямована на: прийняття адміністративних рішень; надання адміністративних послуг; здійснення внутрішнього адміністрування суб'єкта публічного адміністрування. У вузькому сенсі, публічне адміністрування передбачає взаємодію суб'єктів з виконавчою гілкою влади, а в широкому сенсі – з усіма трьома гілками влади на різних рівнях прийняття рішень (державний, регіональний, муніципальний) [2, с. 8].

В структурі публічного адміністрування ключову роль відіграють адміністративні органи, що насамперед реалізують державну політику, забезпечуючи надання публічних послуг та виконання управлінських функцій. Адміністративний орган діє від імені держави або територіальної громади, має певну внутрішню організаційну структуру, персонал, матеріальні ресурси та інші необхідні засоби для виконання покладених на нього завдань.

Термін «адміністративний орган» закріплює Закон України «Про адміністративну процедуру» і визначає його як орган виконавчої влади, орган влади АРК, орган місцевого самоврядування, їх посадова особа, інший суб'єкт, який відповідно до закону уповноважений здійснювати функції публічної адміністрації [3].

Ключовими ознаками адміністративного органу виступають:

правова основа діяльності – адміністративний орган створюється і функціонує відповідно до нормативно-правових актів, що визначають його статус, завдання, компетенцію;

наявність владних повноважень – адміністративний орган уповноважений приймати рішення, обов'язкові для виконання, застосовувати заходи примусу в межах закону;

ієрархічність – адміністративні органи підпорядковані вищим органам публічної влади, що забезпечує управлінську вертикаль і контроль;

публічний характер діяльності – діяльність адміністративного органу спрямована на задоволення суспільних потреб, реалізацію публічних інтересів.

У системі публічного адміністрування адміністративний орган виступає не лише суб'єктом реалізації державної політики, а й інститутом, що формує правові, організаційні та управлінські засади взаємодії між державою і громадянським суспільством. З огляду на

це його діяльність має ґрунтуватися на принципах верховенства права, прозорості, відкритості, підзвітності, ефективності.

Також слід зазначити, що адміністративні органи характеризуються наступними рисами: здійснюють функції виконавчої влади; наділені законом владними повноваження; реалізують компетенцію виключно на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією й законами України; наділені правом ухвалення підзаконних нормативно-правових та адміністративних актів, застосування інших інструментів публічного адміністрування; їх діяльність обмежена повноваженнями в межах адміністративно-правових відносин щодо забезпечення публічного інтересу [4, с. 20].

Особливої уваги потребує проблема взаємозв'язку адміністративного органу з концепцією «нового публічного менеджменту», що передбачає запровадження в діяльність державних інституцій принципів ефективності, орієнтації на результат, сервісного підходу до надання публічних послуг. У цьому контексті адміністративний орган трансформується з «карального» у сервісний, стаючи посередником між державою і громадянином.

Водночас сутність адміністративного органу нерозривно пов'язана з його функціями, серед яких провідними є: управління публічними справами; забезпечення виконання законодавства; надання адміністративних послуг; контроль за діяльністю підвідомчих суб'єктів; захист публічного порядку та безпеки.

Відповідно до положень чинного законодавства до адміністративних органів належать: органи виконавчої влади; суб'єкти місцевого самоврядування; суб'єкти делегованих законом виконавчих повноважень, а саме, громадські об'єднання під час виконання делегованих повноважень виконавчої влади та інші суб'єкти під час здійснення делегованих законом виконавчих функцій із метою забезпечення публічного інтересу [3].

Крім основних, для яких публічне адміністрування є головним видом діяльності, існують й публічні органи, яким притаманні пені риси адміністративних органів, зокрема це: Президент України – щодо кадрових ініціатив у сфері виконавчої влади, внесення до Верховної Ради України подань про призначення Міністра оборони, Міністра закордонних справ, Голови Служби безпеки; зупинки дії актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності їх Конституції, ухвалення рішення про прийняття до громадянства України та припинення громадянства України; Національна рада України з питань радіомовлення та телебачення; Державна судова адміністрація та апарат суду – при здійсненні виконавчих функцій усередині судової гілки влади України.

В умовах реформування публічного управління в Україні (зокрема, адміністративно-територіальної реформи, децентралізації) спостерігається зміщення акцентів у діяльності адміністративних органів на розширення їхньої автономії, посилення взаємодії з органами місцевого самоврядування, запровадження електронного урядування та цифрових сервісів.

Однак проблемними залишаються питання надмірної централізації, дублювання функцій, низької якості управлінських рішень, недостатнього кадрового потенціалу. Для підвищення ефективності адміністративних органів необхідним є впровадження сучасних механізмів управління, інституційної відповідальності, підвищення професійної компетентності державних службовців.

Отже, адміністративний орган у системі публічного адміністрування є складним соціально-правовим інститутом, що поєднує в собі елементи влади, управління та публічного сервісу. Його сутність полягає у здійсненні публічно-владних управлінських функцій з метою реалізації завдань держави та задоволення потреб суспільства. Подальший розвиток адміністративних органів пов'язаний із розширенням їхньої відкритості, прозорості, підзвітності та орієнтації на потреби громадян.

Список використаних джерел:

1. Основи публічного управління та адміністрування : навчальний посібник для здобувачів спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» / П.С. Покатаєв,

М.А. Латинін, С.В. Степаненко, Г.П. Пасемко, О.М. Таран. Харків : ТОВ «Оберіг», 2024. 240 с

2. Бакуменко В.Д. Надолішній П.І. Теоретичні та організаційні засади державного управління: навч. посіб. Київ : Міленіум, 2003. 256 с.

3. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text

4. Адміністративне право та адміністративний процес в умовах воєнного стану в Україні : навчальний посібник : у 2-х томах. Том 1. Загальне адміністративне право. Особливе адміністративне право / за заг. ред. В. Галунька, В. Фелика. Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. 622 с.

Терлецький Дмитро Сергійович,
завідувач кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ: ЗМІНИТИСЯ, АБИ ВИЖИТИ

Будь-яка надзвичайна ситуація, включно зі збройним конфліктом, є випробуванням інституційної спроможності держави, її здатності ефективно здійснювати внутрішні і зовнішні функцій за надзвичайних умов.

Рівною мірою будь-яка надзвичайна ситуація є випробуванням декларованої системи засад організації та здійснення публічної влади. При цьому надзвичайна ситуація частіше є не так першопричиною, як каталізатором прояву і посилення вже наявних явищ та процесів. Тому, якщо зумовлені надзвичайною ситуацією заходи засвідчують відступ від звичайних процедур організації та здійснення державної влади, то первинним є припущення про відповідність таких звичайних процедур засадам демократії, верховенства права та правам людини. В іншому разі має місце не відступ, а посилення наявних недоліків та деформацій здійснюваного публічного владарювання [1, С. 16-17].

Ці міркування, висловлені на початку 2022 року в контексті аналізу європейського і національного досвіду пристосування до пандемії COVID-19, в умовах повномасштабної збройної агресії проти України отримали нові фактичні значення.

Одним з-поміж інших стало продовження реформи щодо децентралізації публічної влади, безпосередньо пов’язане із виконанням умов, які передбачені Ukraine Facility Plan – програмою фінансової допомоги Європейського Союзу для України. Справа в тім, що згідно з прийнятими Україною зобов’язаннями протягом 1-го кварталу 2025 року парламент мав ухвалити закон, спрямований на перетворення «…місцевих державних адміністрацій в органи префектурного типу з метою організації домірної системи забезпечення законності в діяльності органів місцевого самоврядування, забезпечення координації територіальних органів центральних органів виконавчої влади при реалізації державної політики на місцях» [2, С. 212-213; 218].

Цілком ймовірно, якби не ця обставина, розпочата 2014 року, але й досі не завершена реформа щодо децентралізації публічної влади, була б відкладена на невизначений час, але щонайменше до сталого припинення бойових дій.

Водночас було б безпідставним та помилковим пояснювати продовження реформи виключно євроінтеграційними прагненнями України та потребою у фінансовій допомозі від Європейського Союзу. Це об’єктивна необхідність: в організації та здійсненні публічного управління наявні численні проблеми і правовий статус місцевих державних адміністрацій, який було визначено наприкінці 90-х років XX століття, тільки одна з-поміж інших таких проблем. Важливо також вказати, що необхідність перетворення місцевих державних адміністрацій в органи префектурного типу або, інакше кажучи, необхідність зміни їхнього статусу і функціонального призначення з органів загальної компетенції на органи, які

мають здійснювати контрольно-наглядові функції на місцевому територіальному рівні публічного управління, визнані в Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні 2014 [3].

З іншого боку, безпідставним та помилковим було б вважати, що за неспроможності ключових задіяних сторін – парламенту, Уряду, Офісу Президента України, асоціацій та об'єднань органів місцевого самоврядування, представників експертної спільноти – досягнути консенсусу, потрібного для завершення реформи щодо децентралізації публічної влади, ситуація порівняно, наприклад, із 2019 [4] або 2021 [5] роками, залишилася незмінною. Ні, вона погіршилася, хоча б тому, що до вже наявних, але невирішених проблем додалися нові.

У найбільш загальному вигляді йдеться, по-перше, про те, що відсутність дієвого механізму контролю за законністю при здійсненні місцевого самоврядування [6] (варіант якого – серед багатьох інших новацій, які, власне, стосувалися статусу місцевих державних адміністрацій, – було запропоновано в законопроекті від 30.10.2020 № 4298 [5]), сприяє різноманітним зловживанням, зокрема щодо використання місцевих бюджетів, і водночас утворює сприятливе середовище для усіляких маніпуляцій, спрямованих проти органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

По-друге, поєднання централізації та децентралізації у здійсненні публічної влади в умовах протидії повномасштабній збройній агресії сприймається як дилема між ефективним і неефективним публічним управлінням і вирішується на користь посилення централізації, зокрема через утворення – подекуди за відсутності обґрунтованих підстав [7] – військових адміністрацій.

Констатовані та інші проблеми, безперечно, не можуть бути вирішені тільки шляхом правотворчості, йдеться про цілий комплекс заходів різної природи і масштабу, але навіть за такого важливого застереження видається аксіоматичним, що запровадження нового нормативно-правового регулювання є для цього обов'язковою передумовою. Утім запізніле виконання однієї з умов, які передбачені Ukraine Facility Plan, ще раз засвідчило нездатність задіяних сторін досягнути консенсусу та узгодити затребувані системні зміни.

29 квітня 2025 року Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування цілком очікувано рекомендував Верховній Раді України [8] ухвалити за основу проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення законності в діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування: проєкт закону України від 03.04.2025 № 13150 [9] (далі – проект № 13150).

Цей проект, який, попри зауваження, підтримали усі присутні на засіданні Комітету всеукраїнські асоціації органів місцевого самоврядування [10], уособлює компроміс заради виконання однієї з умов, які передбачені Ukraine Facility Plan. Водночас варто визнати, що проект № 13150 не здатний і навіть не покликаний вирішити наявні проблеми. Визначення власних і делегованих повноважень місцевих державних адміністрацій, їхнє розмежування із повноваженнями органів місцевого самоврядування, порядок призначення, строк повноважень та статус голів місцевих державних адміністрацій тощо мають бути вирішені згодом, в межах окремих законодавчих ініціатив [11].

Однак рамковий характер проекту № 13150, насправді, не є єдиною, ба більше, вирішальною претензією. Натомість, незважаючи на заявлену мету – перетворення місцевих державних адміністрацій в органи префектурного типу – проект № 13150, принаймні на цьому етапі, запроваджує державний контроль, який, як видається, не враховує автономну правову природу і конституційний статус місцевого самоврядування як гарантованої Конституцією самостійної, публічної-самоврядної влади. Так, проект № 13150 передбачає здійснення державного контролю за актами органів та посадових осіб місцевого самоврядування, безвідносно до їхнього зв'язку із певними, делегованими повноваженнями. Серед інших суттєвих зауважень – подальше посилення обласних державних адміністрацій, які мають забезпечувати законність актів сільських, селищних,

міських, районних у місті рад, їхніх виконавчих органів, районних рад, відповідних посадових осіб (див. статтю 16-1 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» в редакції проекту № 13150).

Чи вдасться змінити ці найбільш контроверсійні новели проекту № 13150? Дозволю твердити – малоймовірно. Але важливішим видається зовсім інше питання: чи тенденція централізації публічного управління посилює інституційну спроможність нашої держави?

Список використаних джерел:

1. Терлецький Д.С. Обмеження конституційних прав: у пошуках балансу між приватними та публічними інтересами. *Права людини в особливих правових режимах: досвід України : монографія* / за заг. ред. д.ю.н., проф. М.В. Афанасьєвої. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 8-50.
2. План для Ukraine Facility 2024-2027. 380 с. *Ukraine Facility.* URL: https://www.ukrainefacility.me.gov.ua (дата звернення: 04.05.2025)
3. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. *Верховна Рада України. Законодавство*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p#Text (дата звернення: 04.05.2025)
4. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади): проєкт закону України від 13.12.2019 № 2598. *Верховна Рада України. Законопроєкти*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67644 (дата звернення: 04.05.2025)
5. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» та деяких інших законодавчих актів України щодо реформування територіальної організації виконавчої влади в Україні: проєкт закону України від 30.10.2020 № 4298. *Верховна Рада України. Законопроєкти*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70293 (дата звернення: 04.05.2025)
6. Терлецький Д.С. Забезпечення законності при здійсненні місцевого самоврядування: перспективи реформування. *Децентралізація публічної влади: національний та зарубіжний досвід*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 6 листопада 2020 р. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2020. С. 41-46.
7. Ганущак Ю. Військові державні адміністрації: альтернатива місцевому самоврядуванню? *Дзеркало тижня. 09 грудня 2022 р.* URL: https://zn.ua/ukr/internal/vijskovi-derzhavni-administratsiji-alternativa-mistsevomu-samovrjaduvannju.html (дата звернення: 04.05.2025)
8. Висновок Комітету з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування Верховної Ради України від 30.04.2025 № 04-23/03-2025/100263. *Верховна Рада України. Законопроєкти*. URL: https://itd.rada.gov.ua/BILLINFO/Bills/Card/56140 (дата звернення: 04.05.2025)
9. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення законності в діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування: проєкт закону України від 03.04.2025 № 13150. *Верховна Рада України. Законопроєкти*. URL: https://itd.rada.gov.ua/BILLINFO/Bills/Card/56140 (дата звернення: 04.05.2025)
10. Законопроєкт про забезпечення законності в діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування готовий до першого читання. *Децентралізація*. URL: https://decentralization.ua/news/19527 (дата звернення: 04.05.2025)
11. Нагляд за ОМС. Системна реформа чи формальність під гроші ЄС? *Дзеркало тижня. 28 квітня 2025 р.* URL: https://zn.ua/ukr/reforms/nahljad-za-oms-sistemna-reforma-chi-formalnist-pid-hroshi-jes.html (дата звернення: 04.05.2025)

Тимощук Віктор Павлович,
старший науковий співробітник відділу проблем державного управління та адміністративного права Інституту держави і права імені В.М.Корецького НАН України, кандидат юридичних наук

ЩОДО ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕДУРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Ухвалення Закону України «Про адміністративну процедуру» (далі – ЗАП) від 17 лютого 2022 року та набуття ним чинності 15 грудня 2023 року стало новим етапом розвиту та європеїзації вітчизняного адміністративного права. ЗАП спрямований на впровадження європейських стандартів належного публічного адміністрування [1].

Втілення ЗАП перебуває лише на початковому етапі, а його потенціал розкриватиметься еволюційно протягом багатьох наступних років. Наразі важливо продовжувати приведення спеціального законодавства у відповідність із ЗАП (нині, після ухвалення Закону №4017 від 10.10.2024 р. [2] це вже стосується передусім підзаконних нормативно-правових актів), приведення інформаційних систем адміністративних органів у відповідність із ЗАП, подальше навчання публічних службовців та суддів, інформування приватних осіб про нові права за ЗАП.

Принциповим завданням є захист предмету та сфери дії ЗАП і недопущення нових винятків зі сфери його дії. У цій частині Україні також треба виконати рекомендації Європейського Союзу [3, с. 27] щодо гармонізації із ЗАП податкового кодексу, сектору земельних відносин та цифрових процедур, прийняття нового закону про звернення [4]. Також потрібно прискорити роботу над новим Кодексом про адміністративні проступки [5].

Необхідно також відслідковувати усі секторальні законодавчі ініціативи та забезпечувати їх відповідність ЗАП. При цьому, треба мінімізувати дублювання норм і мінімізувати спеціальні процедури (винятки та особливості), максимально покладатися у правовому регулюванні на загальну процедуру, встановлену ЗАП.

Наступним етапом має бути перегляд спеціального законодавства, яке досі часто нераціонально розподіляє повноваження між публічною адміністрацією та судовою владою. Зокрема, це стосується окремих секторів і категорій справ (як-от, у містобудуванні, земельному секторі, підприємницькому законодавстві), коли фактично вирішення адміністративної справи здійснюється не самостійно адміністративними органами, а через їх звернення (як суб'єктів владних повноважень) до суду, у тому числі у питанні відкликання та визнання недійсними адміністративних актів, примусового виконання адміністративних актів. Цей етап розвитку може бути досить складним, адже вимагає перебудови філософії публічного адміністрування, що має ґрунтуватися на довірі до держави, довірі до публічних службовців.

Водночас вже від часу набрання чинності ЗАП важливо здійснювати постійний моніторинг застосування цього Закону, з метою вчасного виявлення можливих проблем і недоліків, їх належного опрацювання, та, за потреби нормативного усунення. Тим паче, що окремі несуттєві недоліки були очевидні і на час прийняття.

Наразі ЗАП не містить критичних недоліків для його ефективного застосування. Та й загалом, хоча жоден закон не може бути ідеальним, проте у поточній практиці доцільно передусім покладатися на добросовісне та розсудливе тлумачення. І лише у крайньому разі потрібно звертатися до зміни (удосконалення) тексту закону. При цьому окремі точкові зміни, аналіз практики застосування та своєчасне реагування на виявлені проблеми, є цілком очікуваними. Серед таких змін вже на цьому етапі можна відзначити наступні питання для уваги, опрацювання, і, можливо, реалізації.

Потрібно буде впорядкувати норми щодо сфери дії ЗАП. Насамперед, треба усунути «технічні недоліки» у самій ч. 2 ст. 1 ЗАП - щодо «захисту економічної конкуренції» та

«оцінки впливу на довкілля», адже ці сектори вже повернулися у сферу дії ЗАП завдяки Закону №4017.

Також варто усунути виняток щодо застосування законодавства про «громадянство, надання притулку в Україні», оскільки це класичні адміністративні відносини, і особа тут потребує права на належне публічне адміністрування.

Виняток щодо «застосування законодавства про національну безпеку і оборону» варто буде в перспективі включити у сферу ЗАП. Адже і тут рішення мають бути законні, обґрунтовані, належно доведені до відома особи тощо. Водночас у цьому секторі може бути більше особливостей (у тому числі, де це потрібно, через потребу прийняття невідкладних рішень; обмеження щодо надання повного обсягу мотивувальної частини рішення тощо). Проте до цього питання варто буде повернуться в умовах стійкого миру і стабільної ситуації, аби жодним чином не нашкодити безпеці держави.

У визначенні поняття «адміністративного акта» (п. 3 ч. 1 ст. 2) доцільно додати буквально таку його характеристику як «зовнішня дія» / «спрямована назовні правова дія», аналогічного до того, як це урегульовано у Латвії чи ФРН. Це допоможе у практиці з відмежуванням внутрішньо-управлінських відносин від публічного адміністрування.

У ст. 18 ЗАП, де йдеться про ефективні способи правового захисту доцільно наголосити, що судове оскарження здійснюється саме в адміністративні суди. Це може принаймні частково сприяти мінімізації юрисдикційних конфліктів та підтверджувати очевидний висновок, що судовий контроль за публічною адміністрацією, за загальним правилом, здійснюють саме адміністративні суди. Чинна редакція норми ґрунтована на способах захисту (адміністративний та судовий), а не визначенні юрисдикції.

У ЗАП може бути доцільно замість категорії «посадова особа адміністративного органу» в перспективі змінити термінологію, наприклад, словами «уповноважена особа адміністративного органу», щоб мінімізувати ризики помилкового застосування службового законодавства до цих відносин, а також враховувати функціональний, а не статутний підхід до розуміння категорії «адміністративний орган».

Потрібно продовжити пошук балансу між гарантуванням права особи на участь у провадженні та принципом ефективності. Це стосується і механізмів залишення заяви без руху (зокрема, у разі неусунення недоліків заяви особою), і заслуховування у справах за ініціативою адміністративного органу. Загалом у ЗАП норми в перспективі мають бути додатково проаналізовані на предмет збалансованості та достатнього охоплення справ за ініціативою адміноргнів. Серед іншого, можна повернутися до ідеї врегулювання на рівні окремої глави особливостей інспекційних проваджень.

У розділі V ЗАП («Адміністративний акт») у статті 69 або 70 доцільно додати норму-підказку, що зазвичай позитивні адміністративні акти оформляються у той спосіб, що визначений у спеціальному законодавстві. В абзаці шостому частини 1 ст. 71 ЗАП у вимогах до заключної частини адміністративного акта, варто підвищити стандарт інформування про судовий спосіб захисту, зокрема, вказувати повну інформацію, аналогічно до адміністративного оскарження.

Доцільно у перспективі чи на рівні загального правила, чи у випадках передбачених законом (тобто принаймні в певних секторах публічного адміністрування) встановити і такий підхід, що оскарження адміністративних актів ОМС у частині реалізації делегованих державою повноважень може здійснюватися також до вищого адміністративного органу в межах органів місцевого самоврядування (у разі наявності такого вищого адміністративного органу). І лише у разі відсутності такого суб'єкта оскарження має відбуватися вже до відповідного ЦОВВ.

Також варто повернутися до питання запровадження обов'язкового адміністративного оскарження як умови звернення до суду.

У ч. 1 ст. 85 потрібно усунути технічну прогалину і додати пряму норму про реагування на бездіяльність та обов'язок адміністративного органу розглянути справу і прийняти адміністративний акт (дзеркально до вимог п. 7 ч. 2 ст. 78 ЗАП).

Кілька прогалин і колізій потрібно усунути у розділі про примусове виконання адміністративних актів. Зокрема, потрібно додати у ЗАП норму, що кошторис, який складається при застосуванні такого заходу впливу як виконання дій за рахунок зобов'язаної особи (ст. 95) є виконавчим документом. Також потрібно усунути одну з двох дублюючо-колізійних норм щодо «грошового стягнення» (це абзац другий ч. 3 та ч. 5 ст. 96 ЗАП). Після певного періоду застосування ЗАП, залежно від оцінки ефективності, доцільно зняти обмеження щодо лише одноразового повторного застосування такого заходу впливу як грошове стягнення (абзац перший ч. 3 ст. 96 ЗАП). Також варто додатково опрацювати, проаналізувавши ризики, норму третього речення ч. 1 ст.100 ЗАП, за якою «подання скарги зупиняє виконання заходу впливу до завершення її розгляду по суті», адже в окремих ситуаціях, ймовірно, потрібне застереження, коли таке оскарження не зупиняє виконання та й загалом потреба негайного виконання навіть без попередження.

Нарешті у частині примусового виконання потрібно додати ще одну поправку не до ЗАП, а до Закону України «Про виконавче провадження», щоб надати можливість виконання «нових» виконавчих документів за ЗАП не лише державних органів, але й інших суб'єктів (зокрема, органів місцевого самоврядування). Тобто йдеться і про їх кошториси при виконанні дій за рахунок зобов'язаної особи, а також про рішення щодо застосування такого заходу впливу як грошове стягнення.

Однією з прогалин ЗАП, яку варто усунути є брак регулювання щодо адміністративних договорів. Тут загалом може бути потрібно і не так багато норм, але фактично треба зафіксувати ті відносини, що склалися у спеціальному законодавстві.

Загалом ще раз підкреслимо, що наразі ЗАП не містить критичних недоліків для його ефективного застосування без зміни тексту. Переважно достатньо розсудливого тлумачення. Водночас практика завжди виявляє нові проблеми і нові виклики на які мають надавати своєчасну відповідь юридична наука і законодавець. І в перспективі такі зміни до ЗАП варто внести системно та у мінімально достатньому обсязі.

Список використаних джерел:

1. Charter of fundamental rights Of the European Union. 2010. URL: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України "Про адміністративну процедуру": Закон України від 10 жовтня 2024 року № 4017-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4017-20#Text.

3. Ukraine Report 2024. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2024_en.

4. Проект закону про звернення: реєстраційний номер 11082 від 13.03.2024. *Верховна Рада України. Законопроекти*. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43836.

5. Проект Кодексу про адміністративні проступки: реєстраційний номер 11386 від 28.06.2024. *Верховна Рада України. Законопроекти*. URL https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44507.

Тімашов Віктор Олександрович,
професор кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права Державного торговельно-економічного університету, доктор юридичних наук, професор

Погрибенник Роксолана Ігорівна,
студентка Державного торговельно-економічного університету

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ТА ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН СЕРЕД МОЛОДІ

Актуальність дослідження цієї теми полягає в тому, що незаконний обіг наркотичних засобів та психотропних речовин, зокрема серед неповнолітніх, досі є ключовою проблемою як в Україні, так і в інших державах. Обсяги попиту та розповсюдження даної злочинності вражають. Це один із найприбутковіших незаконних бізнесів, що росте та набирає обороти з року в рік. Молодь, як найуразливіша категорія населення, є головною мішенню наркоторгівлі. На це можуть впливати різні фактори: від психологічної вразливості до активного використання цифрових технологій, через які найчастіше поширюються незаконні речовини. Наслідки розповсюдження або вживання наркотиків впливають не лише на людей, які прямо пов'язані з цим, а й на суспільство та державу в цілому. Значна кількість злочинів, утворення кримінальних угрупувань, притягнення невинних до злочинної діяльності ведуть до негативних наслідків у всіх сферах: соціальна ізоляція молоді, збільшення числа злочинів, навантаження на правоохоронні та судові органи, зростання кількості хворих, збільшення витрат на охорону здоров'я, розповсюдження інфекційних захворювань (через вживання ін'єкційних наркотиків) зростання кількості людей із відхиленнями в поведінці, втрата працездатного населення, збитки для економіки держави, загроза соціальній безпеці та стабільності суспільства, зниження народжуваності, рівня освіти та зайнятості населення.

Одним із ключових напрямів у боротьбі з незаконним обігом наркотиків є реалізація заходів, що включають профілактику, нормативно-правове регулювання, міжнародну співпрацю, реалізацію ефективної реабілітації для тих, хто вживав наркотики. Актуально, зокрема, запроваджувати систематичні навчальні програми для молоді та проводити інформаційні кампанії щодо небезпеки вживання наркотиків. Значна роль у подоланні проблеми належить посиленню санкцій за розповсюдження наркотиків та покращенню механізмів оперативно-пошукової роботи, особливо в онлайн-просторі.

Разом з тим, результативність протидії незаконному обігу наркотиків часто страждає через наявність низки проблем. Недостатнє фінансування заходів протидії, хабарництво в правоохоронних органах, а також низький рівень довіри населення до державних структур суттєво ускладнюють роботу. Додатковою проблемою є постійне вдосконалення способів розповсюдження наркотиків, зокрема через месенджери, даркнет та соціальні мережі, тому необхідно постійно вдосконалювати методи боротьби та контролю.

Протидія наркозлочинності – це діяльність держави, правоохоронних і публічних органів, суспільства, що спрямована на виявлення, ліквідацію або утримання на мінімальному рівні факторів, що спричиняють зростання наркоторгівлі, а також умов, які сприяють зростанню залежних від наркотичних препаратів осіб. М. Хруппа визначає незаконний обіг наркотичних засобів як небезпечне для здоров'я людей та економіки антисоціальне явище, що полягає в не періодично повторюваній не ліцензованій діяльності по виробництву, розподілу, торгівлі наркотичними засобами, спрямованій на задоволення незаконного попиту на них на «чорному» ринку з метою одержання наживи [1].

В Україні наркотики вживають від 1 мільйона до 1,5 мільйона громадян. Щорічно ця кількість зростає на 8-10%. Поширення наркотиків серед неповнолітніх вражає: 60% серед чоловічої статі та 20% серед жіночої у віці 14-17 років хоча б раз пробували наркотичні речовини. Термін життя залежного, який систематично вживає наркотики, становить не

більше 5 років. 89% наркозалежних інфіковані гепатитом, у 80% мають ВІЛ, 54% – венеричні захворювання. За даними МВС, на в Україні офіційно налічується близько 600 тис. наркозалежних, з них 173,6 тис. вживають наркотики регулярно. При цьому близько 6 тис. наркозалежних не досягнули 18 років [2].

Існує декілька моделей суспільно-соціальної та правової реакції на проблему контролю у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів:

- рестриктивна (заборонно-обмежувальна) – особи, які зловживають наркотичними засобами, психотропними речовинами, становлять соціальну небезпеку, і до них мають застосовуватися відповідні заходи адміністративного і кримінального примусу. Для осіб із «зони ризику» має бути забезпечена висока доступність до всіх видів медико-соціальної допомоги (лікування, реабілітація, ресоціалізація);
- ліберальна (незаборонно-заохочувальна) – оскільки наркоманія – це хвороба, тому особа не може бути за це покарана. Вживати наркотики чи ні – право вибору людини, а якщо суспільство це явище буде сприймати як нормальне, зменшиться чисельність наркоспоживачів;
- репресивна (заборонна) – споживання наркотиків незмінно призводить до негативних медичних і соціальних наслідків як для осіб, які їх споживають, так і для суспільства загалом, а тому вони мають бути законодавчо заборонені й підлягати суворим заходам державного контролю за їх обігом [3].

Рестриктивна модель державної політики контролю обігу наркотичних препаратів та психотропних речовин є найпоширенішою. Зокрема вона встановлена в США, Китаї та країнах Євросоюзу. Система заходів в Україні, спрямованих на боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та зловживання ними, регламентується Законом України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» [4]. Основні правові та організаційні принципи державної політики у цій сфері визначені Законом України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» [5]. Цей закон також регулює процедуру державного контролю, розподіл повноважень між органами виконавчої влади, а також права та обов'язки фізичних та юридичних осіб, які взаємодіють у цій галузі.

Адміністративна відповідальність передбачається в статті 44 КУпАП. Перелік наркотичних засобів та психотропних речовин, обіг яких заборонено/обмежено і стосовно яких допускаються виключення деяких заходів контролю перелічено в постанові Кабінету Міністрів України № 770 від 6 травня 2000 року [6]. Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 188 від 01.08.2000 затверджено таблиці невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних речовин [7].

У статтях 307, 309, 310, 316 ККУ визначаються покарання за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, посів або вирощування снотворного маку або конопель та незаконне публічне вживання наркотичних засобів [8].

Різниця між ст. 309 ККУ та ст. 44 КУпАП полягає в основному в розмірах наркотичних засобів та санкціях за це.

Важливим є те, що тривалість покарання за розповсюдження наркотиків серед неповнолітніх суттєво не відрізнятиметься від тієї, що застосовується до дорослих. Проте, при винесенні вироку братимуться до уваги обставини життя та виховання неповнолітнього, вплив старших, рівень його розвитку та інші особисті обставини особи.

В Україні контроль за обігом і боротьбу з наркозлочинністю здійснюють різні уповноважені органи публічної та виконавчої влади на національних та регіональних рівнях. Центральну роль відіграють такі органи:

- Міністерство внутрішніх справ України (до складу входить Національна поліція) –до їхньої діяльності входять пошукова діяльність, виявлення, документація та припинення виготовлення, збуту, розповсюдження, вживання, транспортування та

зберігання заборонених речовин (Закон України «Про Національну поліцію» – визначає повноваження поліції щодо боротьби з наркозлочинністю [9]);

- Служба безпеки України – боротьба з наркобізнесом на державному та міжнародному рівнях (Закон України «Про Службу безпеки України» – стосується повноважень СБУ у сфері державної безпеки, включаючи боротьбу з наркотрафіком [10]);
- Державна митна служба та Державна прикордонна служба уповноважені на контроль, виявлення та припинення незаконної контрабанди через кордон;
- Офіс Генерального прокурора України – відповідальний за дотримання законності під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків, а також координує взаємодію правоохоронних органів;
- Міністерство охорони здоров'я – визначає дозволені наркотичні та психотропні препарати для медичних закладів, видає ліцензії на право їх зберігання і використання (Закон України «Про охорону здоров'я» – містить положення щодо обігу наркотиків у медичних закладах);
- Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками – здійснення політики, узгодження діяльності органів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин.

На місцевому рівні уповноважені органи місцевої влади та органи місцевого самоврядування забезпечують проведення програм та кампаній з профілактики наркозалежності, формування здорового способу життя. Важливе значення мають навчальні заклади, в яких вчителі, викладачі, психологи ідентифікують та допомагають підліткам, які можуть потрапити в зону ризику або мають зв'язок із наркотиками.

У 1964 р. Україна, як суб'єкт ООН, ратифікувала Єдину конвенцію (1961 р.), а в 1978 р. – Конвенцію 1971 р., якими передбачено основні вимоги у сфері контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. У 1991 р. Україною ратифіковано Міжнародну конвенцію ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 року. Тобто міжнародне законодавство з питань організаційно-правових засад протидії наркозлочинності складається з трьох основних Конвенцій ООН: Єдиної конвенції про наркотичні засоби 1961 року, Конвенції про психотропні речовини 1971 року, Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 року тощо [1].

Багатогранність наркобізнесу сприяє необхідності створення та реалізації налагодженої стратегії по боротьбі з проблемою, попередня у сфері наркополітики діяла у 2013-2020 роках. Проєкт розпорядження Кабінету міністрів «Про схвалення Державної стратегії наркополітики на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2023-2025 роки» був оприлюднений на сайті МОЗ наприкінці липня 2023 року. У Стратегії прописуються 4 цілі:

популяризація здорового способу життя, зниження попиту на наркотичні засоби тощо;

забезпечення доступності замісної підтримувальної терапії;

своєчасні послуги з діагностики, профілактики, медичної та соціальної допомоги особам з наркозалежністю;

протидія незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин тощо, своєчасне їх вилучення.

Протидія незаконному обігу наркотичних засобів в Україні є складним і багатогранним процесом, який потребує злагодженої взаємодії між різними органами державної влади, правоохоронними структурами, медичними й освітніми установами. З аналізу чинних законів, рішень, конвенцій, постанов, наказів, статистик та аналітичних даних бачимо, що розв'язання проблеми не стоїть на місці. Співпраця на національному та міжнародному рівні дає поштовх у реалізації заходів боротьби з наркозлочинністю. Однак, нормативно-правові акти та методи протидії повинні постійно вдосконалюватись, адже способи незаконного збуту наркотиків постійно змінюються, еволюціонують та

підлаштовуються (продаж на онлайн-серверах, в даркнеті, залучення до поширення неповнолітніх, контрабанда за кордон і т.д.) задля уникнення відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Matat Y. I., Shevchuk O. M. Organizational and legal principles of countering drug crime: international aspect. *Uzhhorod national university herald. series: law*. 2024. Т. 3, № 84. С. 228–235. URL: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.35 (дата звернення: 05.05.2025).
2. Кількість наркозалежних серед молоді зростає. Департамент охорони здоров'я Полтавської обласної державної адміністрації. URL: http://uoz.gov.ua/2024/06/26/кількість-наркозалежних-серед-молод/ (дата звернення: 05.05.2025).
3. Копотун І.М. Протидія незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів: протидія, розслідування, відповідальність, правова характеристика правопорушень, актуальна судова практика, особливості правозастосування під час воєнного стану. Київ : ЦУЛ, 2024. 488 с.
4. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними : Закон України від 15.02.1995 № 62/95-ВР : станом на 31 берез. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-вр#Text (дата звернення: 05.05.2025).
5. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори : Закон України від 15.02.1995 № 60/95-ВР : станом на 16 серп. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-вр#Text (дата звернення: 05.05.2025).
6. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів : Постанова Каб. Міністрів України від 06.05.2000 № 770 : станом на 19 лют. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-п#Text (дата звернення: 05.05.2025).
7. Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу : Наказ МОЗ України від 01.08.2000 № 188 : станом на 1 берез. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0512-00#Text (дата звернення: 05.05.2025).
8. Кримінальний кодекс України : Чин. законодавство зі змін. та допов. станом на 15 квіт. 2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text
9. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII : станом на 16 серп. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення: 05.05.2025).
10. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII : станом на 9 січ. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text (дата звернення: 05.05.2025).

Тішаков Петро Юрійович,
аспірант 2 курсу факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВПЛИВ ЗОВНІШНІХ ФАКТОРІВ НА СТРАТЕГІЮ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

У сучасних реаліях стрімкого розвитку продовольчого ринку і посилення конкуренції малі підприємства харчової промисловості зіштовхуються з численними зовнішніми викликами, які здатні як стимулювати їхнє зростання, так подекуди створювати серйозні перешкоди для їх функціонування. Під зовнішніми факторами розуміється сукупність економічних, політико-правових, соціально-демографічних, технологічних,

екологічних, міжнародних умов, під впливом яких відбувається формування зовнішнього середовища діяльності підприємства і визначаються основи для його стратегічного планування [1]. Розуміння природи впливу таких факторів на бізнес допомагає розробляти гнучкі, але в той же час надійні стратегії, які дозволяють малому бізнесу не тільки адаптуватися до змін, але й активно використовувати нові можливості.

Макроекономічна ситуація являє собою фундамент, на якому будується діяльність будь-якого суб'єкта господарювання. Рівень інфляції, як один з головних макроекономічних показників, значною мірою впливає на процес стратегічного планування діяльності малих підприємств харчової промисловості. Зростання цін на сировину, енергоносії, транспортні послуги та інші компоненти виробничих витрат безпосередньо позначається на фінансових результатах компанії. За умов високої інфляції представники малого бізнесу стикаються з необхідністю перегляду цінової політики, що в подальшому призводить до зниження конкурентоспроможності або ж зменшення обсягів продажів через падіння рівня купівельної спроможності населення. До того ж, інфляційні процеси ускладнюють довгострокове прогнозування й планування інвестицій, змушуючи підприємців надавати перевагу короткостроковим стратегіям [1].

Різкі зміни валютних курсів провокують непередбачуване збільшення витрат чи зменшення доходів, а отже, призводять до погіршення фінансової стабільності та прибутковості підприємства. Щоб мінімізувати валютні ризики, малий бізнес може використовувати певні стратегії, наприклад, хеджування, диверсифікацію постачальників, перегляд умов контрактів [2]. Проте, часто сфера застосування подібних інструментів залишається обмеженою через невеликі масштаби їхньої діяльності й недостатній обсяг фінансових ресурсів.

Політична стабільність і правове регулювання формують критично необхідний механізм для сталого розвитку малих підприємств. Непередбачувані зміни в законодавчій базі створюють серйозні перепони для довгострокового стратегічного планування діяльності малих виробників харчових продуктів. Невизначеність щодо подальших правил на ринку, складнощі в отриманні необхідних дозволів і ліцензій, обтяжливі сертифікаційні процедури спроможні призвести до значного уповільнення темпів розвитку компаній, спрямовуючи їх обмежені ресурси на подолання адміністративних бар'єрів, а не на розвиток. На противагу цьому, запровадження ефективних державних програм підтримки малого бізнесу здатне створити потужні стимули для стратегічного зростання. Надання податкових пільг, спрощення регуляторних процедур, забезпечення доступу до фінансування на пільгових умовах, підтримка в питаннях навчання значно полегшить процес ведення бізнесу для малих харчових підприємств. Дані заходи сприяють вивільненню ресурсів, які підприємці можуть спрямувати на модернізацію виробництва, розширення асортименту, підвищення якості продукції, вихід на нові ринки [3].

Соціально-демографічні характеристики споживачів відіграють визначальну роль у формуванні попиту на різноманітну харчову продукцію, що безпосередньо впливає на стратегічні рішення малих підприємств харчової промисловості. Вікова структура населення, рівень доходів різних соціальних груп, переважаючий спосіб життя, культурні цінності формують специфічні вподобання, які підприємства повинні враховувати для успішного функціонування на ринку. Зростання уваги до питань здорового харчування, підвищення інтересу до органічних продуктів, підтримка місцевих виробників створюють нові ринкові ніші та вимагають від малих підприємств гнучкості в розробці продуктової стратегії [4]. Тому компанії змушені переглядати традиційні рецептури, впроваджувати більш екологічні методи виробництва, використовувати натуральні інгредієнти і забезпечувати прозорість щодо походження своєї продукції.

Рівень технологічного розвитку впливає на здатність підприємств харчової промисловості залишатися конкурентоспроможними в умовах сучасного ринку. Використання інноваційних виробничих технологій дозволяє зменшити собівартість продукції, підвищити її якість і збільшити швидкість виробничих процесів. Наприклад,

автоматизовані лінії пакування допомагають знизити ризик людських помилок, що особливо важливо у харчовій промисловості, де високі стандарти безпеки є обов'язковими. Додатково, новітні методи обробки продуктів продовжують термін придатності продукції та відкривають можливості для виходу на віддалені ринки. У контексті малого бізнесу стратегія технологічного розвитку повинна бути продуманою і поетапною. Замість одночасного впровадження дорогих технологій, малі підприємства можуть обирати шлях поступової модернізації, починаючи з найбільш критичних ділянок виробництва або управління. Співпраця з бізнес-інкубаторами, участь у грантових програмах, налагодження партнерських відносин з технологічними стартапами стануть ефективними способами отримання доступу до новітніх технологій без значних початкових інвестицій [5].

Зростаюче глобальне занепокоєння щодо екологічної безпеки і сталого розвитку кардинально трансформує способи ведення бізнесу в усіх галузях економіки. Малий бізнес, який працює в харчовій галузі, дедалі частіше зіштовхується з тиском з боку суспільства, контролюючих органів і споживачів, які закликають до впровадження екологічно відповідальних практик. Необхідність дотримання еко-стандартів, організація ефективного сортування та переробки відходів виробництва, заходи зі скорочення водо- та енергоспоживання стали не стільки бажаними, скільки обов'язковою передумовою успішної діяльності [6].

Втім, екологічні вимоги не слід розглядати виключно як додатковий тягар для малих підприємств. Впровадження «зеленої стратегії» відкриває перед ними нові перспективи і конкурентні переваги. Екологічно чиста продукція, виробництво з використанням сталих технологій, відповідальне ставлення до навколишнього середовища стають факторами при виборі споживачів, особливо серед екологічно свідомих верств населення. Екологічно відповідальні компанії здебільшого мають кращу репутацію та легше залучають інвестиції, оскільки принципи сталого розвитку стають дедалі важливішими для інвесторів.

Міжнародні тенденції у сфері екологічного регулювання, особливо ті, що формуються в Європейському Союзі, мають прямий вплив на експортні стратегії малих підприємств України, які планують або вже здійснюють постачання своєї продукції на європейські ринки. Вимоги щодо маркування екологічної інформації, стандарти сертифікації органічної продукції, правила щодо утилізації відходів стають обов'язковими для українських виробників, що прагнуть конкурувати на європейському ринку [7].

Отже, зовнішні фактори являють собою динамічний комплекс впливів, котрі набувають особливого значення при формуванні та реалізації стратегій розвитку малих підприємств харчової промисловості. Успішність діяльності компаній багато в чому зумовлена їхньою здатністю вчасно виявляти тенденції і виклики зовнішнього середовища, а потім правильно адаптуватися до них, використовуючи нові можливості. Гнучкість, інноваційність, стратегічне мислення перетворюються на провідні якості, за допомогою яких малі харчові підприємства спроможні успішно функціонувати, розвиватися, досягати конкурентних позицій у постійно мінливому зовнішньому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Басюркіна Н. Й. Ризики хлібопекарного бізнесу в Україні. *Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття* : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса. 2021. С. 19–20.
2. Піхоцька, О. М. Management of financial risks of enterprises under the conditions of marital state. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*. 2024. С. 37-42.
3. Козьміних А. Основні механізми та особливості політичної стабільності в Україні в умовах політичного транзиту. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури.* 2020. Т. 12, № 1. С. 123–132.
4. Косар Н., Мамчин М., Баран А. Дослідження зміни поведінки споживачів у сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. 2022. № 45. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-68 (дата звернення: 29.04.2025).

5. Sembay N. Modern innovative business strategies in the food industry system of Ukraine. *Economic sciences.* 2023. Vol. 314, no. 1. P. 285–289.
6. Омельчук, Д. С. Implementation of the green concept into business strategy. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*. 2023. № 38. С. 223–229.
7. Psuturi B. Certification and labeling of organic products in European countries: experience for Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights.* 2023. No. 2. P. 110–116.

Трач Оксана Михайлівна,
доцентка кафедри приватного права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, кандидатка юридичних наук, доцентка

ОКРЕМІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СПРАВАХ ПРО ВИЗНАННЯ СПАДЩИНИ ВІДУМЕРЛОЮ

У контексті воєнного стану та масштабних переміщень населення, ситуації, коли спадкоємці не приймають спадщину, взагалі відсутні, набули системного характеру. Це зумовлює зростання значення інституту відумерлої спадщини. В іншому випадку таке майно може бути занедбане, пошкоджене, опинитися в незаконному користуванні третіх осіб.

Дані судової статистики за 2024 рік свідчать про те, що судами першої інстанції в порядку окремого провадження у цій категорії розглянуто 725 справ, із них 552 справу із ухваленням рішення (в тому числі із задоволенням заяви – 491). Має місце у 164 справах залишення заяви без розгляду. закрите провадження у 3 справах [1]. Тобто, значний відсоток заяв, якими було ініційоване провадження, було задоволено.

Визнання спадщини відумерло регламентується ст. 1277 ЦК України, ст. ст. 334-338 ЦПК України. Ст. 1277 ЦК України зазнала істотних змін у 2016, 2023 роках. Останні зміни від 23.02.2023 року деталізували механізм звернення органу місцевого самоврядування із заявою до суду, відкрили нові можливості для управління відумерлим майном, посилили правовий захист інтересів територіальних громад. Законодавець відійшов від прив'язки визначення органу подання такої заяви місцем відкриття спадщини, а також додав вказівку на обов'язок ініціювання процесу органом місцевого самоврядування за місцем знаходження основної частини рухомого майна, у разі якщо рухоме майно відсутнє.

ЦПК України у ст. 334 визначає правила підсудності. Вони визначаються місцем відкриття спадщини, місцем знаходженням нерухомого майна.

В умовах війни частими є випадками залишення майна без спадкоємців, мають місце випадки частого переміщення осіб, відсутність реєстрації місця проживання, знаходження спадкодавця, спадкоємців. У період війни з метою збереження такого майна, спрощення процедури ініціювання провадження щодо визнання спадщини відмерлою, слід при визначені правил підсудності виходити із місця знаходженням нерухомого майна, а якщо таке відсутнє - місцем знаходження основної частини рухомого майна. Так правила визначення органу місцевого самоврядування, який зобов'язаний ініціювати провадження, будуть співпадати із правилами визначення правил підсудності. Це полегшить ініціювання провадження у цій категорії справ.

ЦК України визначає обов'язок подання органом місцевого самоврядування заяви щодо визнання спадщини відумерлою. Ст.1277 ЦК України, хоча й покладає обов'язок на органи місцевого самоврядування звертатися до суду для визнання спадщини відумерлою, не містить наслідків за невиконання цього обов'язку, а також не визначає чіткого розмежування компетенції у випадку його виконання (обов'язку) одним із органів місцевого самоврядування, коли заява мала подаватись декількома органами.

У сучасних умовах, зокрема з урахуванням збройної агресії проти України та масового знищення об'єктів нерухомості, відсутність правової процедури компенсації за

знищене майно, що мало би стати відумерлою спадщиною, засвідчує необхідність законодавчого врегулювання відповідного механізму**.**

З огляду на це, як відзначає В.А. Кройтор важливим є впровадження норми, яка б передбачала право органу місцевого самоврядування не подавати заяву про визнання спадщини відумерлою**,** якщо об'єкт нерухомого майна (наприклад, житловий будинок) фізично знищений, і відновлення такого об'єкта є фактично неможливим або економічно недоцільним. Водночас, земельні ділянки, навіть за умов пошкодження чи мінування, зберігають свою правову природу як об'єкти нерухомого майна. Вони підлягають відновленню та повторному використанню, що виключає можливість відмови від звернення до суду щодо визнання їх відумерлою спадщиною. Отже, правовий режим відумерлого майна доцільно диференціювати залежно від виду об'єкта**:**

- житлова та інша нерухомість, що може бути знищена, потребує врегулювання питання компенсації або відмови від судового провадження;

- земельні ділянки (з огляду на їхню відновлювану природу) повинні залишатися в обов'язковому порядку предметом судового провадження [2, с. 185].

Якщо орган місцевого самоврядування не ініціював провадження, а це було зроблено іншими суб'єктами, визначеними ч. 1 ст. 1277 ЦПК України, то він буде залучений судом до справи. В такому разі суд під час розгляду справи має давати належну та об'єктивну оцінку позиції у справі органу місцевого самоврядування. В свою чергу орна місцевого самоврядування має чітко формулювати свою позицію у справі.

Так, до суду банком було подано заяву щодо визнання відумерлою спадщину, а саме квартири та передання як відумерлої у власність територіальній громаді. Суд першої інстанції постановив ухвалу про залишення заяви без розгляду, вказавши, що орган місцевого самоврядування заявив щодо незгоди з вимогами заявника та просив закрити провадження в справі, що, на думку суду першої інстанції підтверджує існування спору про право в частині здійснення прав щодо набуття, виникнення, припинення майнових прав на квартиру.

Визначальною обставиною при розгляді заяви про визнання спадщини відумерлою в порядку окремого провадження є відсутність спору про право цивільне. Це означає, що в межах розгляду такої справи суд не вирішує питання про наявність чи відсутність права у конкретної особи на спадщину, а лише встановлює юридичні факти, передбачені статтею 1277 Цивільного кодексу України. Суд апеляційної інстанції погодився із виносками суду першої інстанції.

Проте, як вказав Верховний Суд, такі висновки суперечать дійсним обставинам справи. У відзиві орган місцевого самоврядування зазначив про недодання до заяви усіх доказів, не наведення заявником причин тривалого строку не подання заяви з часу відкриття спадщини (2009, 2012 р.р.). Орган місцевого самоврядування заперечив у відзиві щодо змісту заяви щодо визнання спадщини відумерлою. У зв'язку із цим ВС дійшов висновку щодо того, що висновки судів нижчестоящих інстанцій щодо наявності у цій справі спору про право, передчасні, не підтверджені [3].

Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 461/12525/15-ц від 14 грудня 2022 року фактично змінила підхід до правового захисту територіальної громади у випадках, коли спадщина була успадкована на підставі рішення суду щодо встановлення факту його проживання зі спадкодавцем, яке згодом було скасоване.

Раніше в подібних ситуаціях суди, посилаючись на скасування рішення, яке стало підставою для спадкування, визнавали спадщину відумерлою та передавали майно у комунальну власність. Однак в цій постанові Велика Палата Верховного Суду відступила від цієї практики. Вона дійшла висновку, що в цій ситуації неможливо визнавати спадщину відумерлою.

В своїй постанові вона зазначила, що в законодавстві відсутня норма, яка б визначала, право територіальної громади на одержання відчуженого майна в натурі та/або способи захисту інтересів територіальної громади, якщо мало місце незаконне передання

особі-спадкоємцю спадщини (на підставі рішення суду, яке в подальшому було скасоване), та у разі, коли така спадщина була вже відчужена цією особою іншій особі, що позбавило таку територіальну громаду набути майно у свою власність як відумерле. Натомість, за аналогією до статті 1280 ЦК України, територіальна громада може претендувати на грошову компенсацію, тобто — вартість такого майна [4].

ВС в одній із своїх постанов також зазначає, що судами нижчестоящих інстанцій не врахували, що якщо мало місце відчуження спадкового майна особою, що не виступає спадкоємцем, на користь добросовісного набувача, територіальна громада має право лише на одержання грошової компенсації вартості такого майна. У зв'язку із цим позовні вимоги щодо визнання недійсними таких договорів як іпотечного, про задоволення вимог іпотекодержателя, купівлі-продажу квартири, припинення права власності щодо спірної квартири, скасування реєстрації права власності, визнання спадщини відумерлою та передачу спірної квартири у власність територіальної громади не виступає належним способом захисту прав територіальної громади [5].

Цей підхід є особливо значущим у контексті зловживань через створення фіктивних спадкоємців для подальшого продажу майна. Хоча нова позиція ВС спрямована на забезпечення стабільності майнового обігу, вона значно ускладнює передання (повернення) майна в комунальну власність.

Це ставить перед органами місцевого самоврядування нові виклики. Їм доведеться ініціювати позови про стягнення грошової компенсації, що є набагато складнішим. Вважаємо, що такий спосіб захисту потребує удосконалення в частині матеріальних норм.

Список використаних джерел:

1. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку цивільного судочинства за 2024 рік. Судова влада України. Судова статистика. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2024
2. Кройтор В.А. Особливості визнання спадщини відумерлою в доктрині цивільного права та практиці правозастосування. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. С. 182-187. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/10/30.pdf
3. Постанова Верховного Суду від 18 грудня 2024 року. Справа № 208/9501/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124005056
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 14 грудня 2022 року у справі № 461/12525/15-ц Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109046336
5. Постанова Верховного Суду від 10 січня 2024 року у справі № 206/2616/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116325704

Трубчанінов Костянтин Сергійович,
аспірант 2 року навчання освітньо-наукової програми «Право»
Національного університету «Києво-Могилянська академія»

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ТА ГРОМАДЯНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

Російсько-українська війна актуалізує інтердисциплінарні наукові дослідження української національної ідентичності не лише у тих соціогуманітарних дисциплінах, для яких проблеми ідентичності традиційно є предметом дослідження, але й теорії права, адже видається, що наявність або відсутність у людини відчуття української національної ідентичності є детермінантою її юридично значущої поведінки в умовах існування загроз

життю української нації, коли національна правова система України зіштовхується з серйозними викликами у сфері захисту прав і свобод людини. Ця обставина обумовила й ухвалення Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (далі – Закон), у якому застосовуються як поняття «українська національна ідентичність», так і «українська громадянська ідентичність» відповідно [4]. Але застосування у Законі одночасно двох понять, щодо співвідношення яких в українській науковій літературі існує різноманіття теоретико-методологічних підходів, а разом з тим і брак саме правничих досліджень, присвячених цьому питанню, суттєво ускладнює проведення дослідження проблеми, окресленої вище, що й зумовлює актуальність теми цієї доповіді.

Загалом дослідження співвідношення національної та громадянської ідентичності різняться за змістом і спрямованістю залежно від дисципліни, наукової спеціальності авторів, світоглядно-методологічних засад, предмету, мети та завдань дослідження тощо. Увазі учасників конференції пропонується авторське бачення співвідношення української національної та громадянської ідентичності як окремих ідентичностей, які стосуються різних аспектів життя людини, яке грунтується на системному тлумаченні норм права.

Так, у пункті 16 частини першої статті 1 Закону визначено, що: «українська громадянська ідентичність – [це] стійке усвідомлення громадянином України, закордонним українцем [(sic!)] свого політико-правового зв'язку з Україною, українським народом та громадянським суспільством» [4]. Далі, у пункті 17 цієї частини, визначено також, що: «українська національна ідентичність – [це] стійке усвідомлення особою належності до української нації як самобутньої спільноти, об'єднаної назвою, символами, географічним та етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних цінностей, зокрема українською мовою і народними традиціями» [4]. З аналізу змісту цих дефініцій можемо дійти двох проміжних висновків.

По-перше, українська національна та громадянська ідентичність розглядаються законодавцем як два види ідентичності, що стосуються різних аспектів людського життя.

По-друге, розв'язання теоретичної проблеми співвідношення понять «українська національна ідентичність» і «українська громадянська ідентичність» пов'язано зі встановленням правильного співвідношення застосованих у Конституції України понять «українська нація» й «Український народ» [1], які було використано законодавцем при конструюванні дефініцій понять, співвідношення яких є предметом цього дослідження.

На нашу думку, поняття «українська нація» й «Український народ» принципово відрізняються за змістом, хоча й іноді ототожнюються у правничих дослідженнях, тому маємо висловити міркування і щодо співвідношення цих понять.

Згідно з абзацом першим преамбули Конституції України Українським народом є громадяни України всіх національностей [1]. У коментарі до преамбули М. Козюбра зазначає, що: «Поняття ‘‘Український народ’’ (преамбула) і ‘‘народ’’ у подальшому тексті Конституції [України] вживаються як юридично тотожні» [7, с. 4]. Натомість визначення поняття «українська нація», вжитого у її тексті двічі, Конституція України не містить [1].

Ю. Ключковський торкається питання співвідношення понять «народ» і «нація» в аспекті визначення носія суверенітету. Щодо народу правознавець зауважує, що: «народ здійснює (як безпосередньо, так і шляхом представництва) *державну владу*, а отже, може розглядатися як найвищий *орган держави*» (тут і далі курсив збережено – К. Т.) [8, с. 16]. Щодо нації вчений наголошує, що: «нація в її етнічній основі виступає суб'єктом права на самовизначення <…> в період боротьби за створення власної суверенної національної держави. <…> Після утворення такої держави мова може йти лише про *політичну* <…> *націю*, щодо якої у правовій літературі щораз частіше вживається термін ‘‘народ’’» [8, с. 17]. Тобто можемо припустити, що поняття «Український народ» і «українська нація» дослідник ототожнює. Ототожнюють ці поняття також Д. Азаров, В. Венгер, Д. Коваль і Ґ. Нуріджанян, які стверджують, що: «значення терміна ‘‘народ’’, як його вжито в Конституції [України] та Заяві [Верховної Ради України ‘‘Про вчинення Російською

Федерацією геноциду в Україні’’], відповідає терміну ‘‘нація’’ (nation) у значенні, що охоплює сукупність усіх громадян і населення країни незалежно від етнічного походження» [5, с. 17]. Але, як зазначалося нами раніше [9, с. 19], підхід, за яким поняття «Український народ» і «українська нація» ототожнюються, є методологічно хибним, адже ці явища мають цілком різну політико-правову природу.

Так, ми вважаємо, що під українською нацією слід розуміти суспільство, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток особистості, про обов’язки людини перед яким безвідносно до як громадянства, так і етнічного походження згадується у статті 23 Конституції України [1], тоді як під Українським народом – особливого суб’єкта публічної влади в Україні, носія первинної установчої влади.

Розуміння української нації як суспільства, а Українського народу як суб’єкта публічної влади ґрунтується на підході до співвідношення понять «народ» і «нація», запропонованому Б. Яком. Так, однією з відмінностей, яка відрізняє націю від народу, і на якій ми акцентуємо увагу, є те, що нація на відміну від народу є не лише сукупністю людей, наділених певною спільною ознакою (зокрема, спільним громадянством), а спільнотою, члени якої не лише наділені певними спільними ознаками, але й відчувають почуття взаємної турботи та відданості один щодо одного у зв’язку з цим [10, p. 48, 58, 68, 103]. Але нація має й інші ознаки, на основі яких філософ пропонує її визначення: «Нацією, відтак, є категоріальна спільнота, у якій спільність унікальної і контингенційної культурної спадщини надихає людей уявляти себе пов’язаними як одне з одним, так і з певними територіями через час зв’язками взаємної турботи і відданості» [10, p. 70].

Схоже розуміння української нації має і М. Віщик, який вказує на те, що факту наявності у людини громадянства України не достатньо, щоб віднести її до числа членів української національної групи (тобто української нації) у значенні Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, адже громадяни України можуть по-різному ставитися до українського «національного проекту» [6, с. 19].

За такого підходу належність людини до української нації обумовлюється не так наявністю в неї українського етнічного походження та (або) громадянства України, як відчуттям людиною морального обов’язку перед українською національною спільнотою, що проявляється у готовності діяти заради спільного блага, що важливо, навіть тоді, коли це не вимагається законом, тоді як громадянин України є частиною Українського народу незалежно від того, вважає він себе морально та (або) юридично зобов’язаним діяти заради спільного блага, чи ні, просто в силу конституційного припису. Що логічно, адже громадянство напевно означає лише правовий зв’язок між особою та державою, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов’язках, як це визначено у абзаці другому статті 1 Закону України «Про громадянство України» [2], а не горизонтальні зв’язки як морального, так і юридичного характеру між співгромадянами, що проявляється в участі громадянина України у здійсненні державної влади Українським народом.

Відтак можемо стверджувати, що визначення поняття «українська громадянська ідентичність», викладене у пункті 16 частини першої статті 1 Закону, потребує корекції, а саме, виключення звідти згадок про закордонних українців, адже відповідно до статті 1 Закону України «Про закордонних українців» закордонним українцем є «особа, яка є громадянином іншої держави або особою без громадянства, а також має українське етнічне походження або є походженням з України» [3], та громадянське суспільство, адже політико-правова природа останнього передбачає наявність горизонтальних зв’язків між співгромадянами, а не вертикального зв’язку між людиною та державою.

Отже, за результатами дослідження підтверджено гіпотезу про те, що українська національна та громадянська ідентичність є різними ідентичностями, що стосуються різних аспектів життя людини в українському суспільстві: перша пов’язана з відчуттям людиною безвідносно до громадянства чи етнічного походження морального обов’язку перед українською нацією як спільнотою, в якій забезпечено вільний і всебічний розвиток людської особистості, тоді як друга – з участю громадянина України

у здійсненні державної влади Українським народом як найвищим органом держави Україна шляхом голосування на виборах і референдумах, балотування на виборні посади, професійної діяльності на публічній службі, здійснення прав і виконання обов'язків, передбачених Конституцією України. Перспективним напрямком подальших досліджень вбачаємо вивчення впливу відчуття української національної та (або) громадянської ідентичності на готовність громадянина України виконати конституційний обов'язок із захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, що прямо впливає на особливості здійснення публічної влади в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 02.05.2025).
2. Про громадянство України: Закон України 18.01.2001 № 2235-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text (дата звернення: 02.05.2025).
3. Про закордонних українців: Закон України від 04.03.2004 № 1582-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1582-15#Text (дата звернення: 02.05.2025).
4. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text (дата звернення: 02.05.2025).
5. Війна Росії проти України як геноцид українського народу / Азаров Д. С., Венгер В. М., Коваль Д. О., Нуріджанян Ґ. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2023. № 11. С. 12–39. DOI: https://doi.org/10.18523/2617-2607.2023.11.12-39.
6. Віщик М. А. Визначення національних та етнічних груп у Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього крізь призму радянських і російських наративів про українську ідентичність. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2024. № 13. С. 15–25. DOI: https://doi.org/10.18523/2617-2607.2024.13.15-25.
7. Козюбра М. І. Преамбула. *Конституція України. Науково-практичний коментар* / ред. В. Я. Тацій, О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і доп. Харків : Право, 2011. С. 3–6.
8. Ключковський Ю. Суверенітет: держави, нації чи народу? Публічне право. 2013. № 3. С. 14–22.
9. Трубчанінов К. Імплементація конституційних засад адміністративно-територіального устрою України в умовах збройної агресії / магістер. робота; Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2023. 129 с. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/295eb4c1-bccb-4ff2-a5eb-9d37496bcc5f/download.
10. Yack Bernard. Nationalism and the Moral Psychology of Community. Chicago : University of Chicago Press, 2012. 344 p.

Фадєєва Ангеліна Олексіївна,
студентка 1 курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ЧЕРЕЗ ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

З метою створення оптимальної основи для існування та функціонування держави Україна запозичила досягнення та правотворчий досвід зарубіжних країн. Організація влади в Україні побудована на засадах демократії, поділу на законодавчу, виконавчу та судову владу із парламентсько-президентською формою правління, де глава держави непов'язаний із жодною гілкою влади [1]. Така організація забезпечує баланс між виконанням державних функцій, але через недостатню кількість механізмів, які б

передбачили випадки зловживання владою та забезпечували реалізацію повноважень належним чином державна влада та реалізація законодавства в Україні продовжує проявляти низьку ефективність на відміну від інших країн. Оскільки ключовою проблемою цього є недостатній рівень доброчесності та кваліфікації осіб, які є учасниками законодавчих процесів, головним завданням на цей момент є розробка механізмів, які б зводили такі випадки до мінімуму.

Однією із сучасних проблем законотворчих процесів в Україні є відсутність стабільності та зловживання повноваженнями. Часта зміна законодавства свідчить про: 1) недостатньо якісну роботу парламенту під час розробки та прийняття законопроєкту; 2) відсутність довгострокового планування дії закону з урахуванням можливих змін; 3) тенденція безпідставної зміни законодавства для задоволення персональних інтересів чинної влади уповільнює реальну роботу на всіх рівнях державних органів, зменшує ефективність розвитку держави в цілому.

На виборах народних депутатів від кандидатів не вимагається підтвердження рівня професіоналізму або попереднє тестування на високі моральні якості, на відміну від інших посадових осіб як судді, прокурори тощо. У главі 9 Регламенту Верховної Ради України від 10.02.2010 визначено основні положення депутатської етики, здійснення контролю за дотриманням яких згідно статті 5 Закону України Про статус народного депутата від 17.11.1992 здійснюється Комітетом з питань регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України [2]. Але рішучих санкцій, за винятком випадків систематичного або грубого порушення таких норм не передбачено. Оскільки порушення етичних норм є одним із видів прояву внутрішнього ставлення депутатів до держави та засобом попередження неякісного виконання роботи, варто розглянути варіанти системи, яка визначає ризик здійснення депутатом певного типу порушення та якості виконання завдань ще до його обрання. До прикладу, в статті 115 конституції Ісламської республіки Іран від 28.07.1989 президент повинен мати "...адміністративні здібності та винахідливість; добрі досягнення; надійність та благочестя…" [3].

Окрім встановлення безпосереднього відбору кандидатів за обов'язковими вимогами залишається відкритим питання про покращення ефективності діяльності кожного обраного депутата. Виборці мають обирати осіб, які б забезпечили оптимальну реалізацію інтересів суспільства. Але оскільки не всі виборці спроможні проаналізувати діяльність майбутніх депутатів, виникає потреба у висвітленні об'єктивних професійних якостей, зважаючи на які виборці зможуть краще розуміти ситуацію. У США як такий механізм ще на початку становлення країни був створений виборчий коледж – визначали осіб, спроможних дати голос на користь належного кандидата, базуючись на інтересах громадян, які в свою чергу голосували за таких виборців [4]. Для пристосування такого концепту в систему влади в Україні можна запровадити попередній іспит для кандидатів у депутати та президенти на знання законодавства, розуміння державних процесів і насамперед виявлення їх реальних мотивів, доброчесності. Для збереження доступності представників усіх верств населення до виборів, такий іспит слугуватиме не як обмеження щодо участі у виборах із вимогою досягненням певних мінімальних результатів, а об'єктивний показник якостей кандидата, який буде оприлюднюватися під час балотування.

Серед інших можливих заходів для покращення ефективності діяльності вищих органів влади можна виділити:

- Вдосконалення процедур відбору через включення незалежних міжнародних експертів до конкурсних комісій;
- Для забезпечення високого рівня професіоналізму варто запровадити попередній курс підготовки кандидатів для підвищення розуміння суспільних, політичних, економічних тенденцій розвитку, а також розуміння права для кандидатів без вищої юридичної освіти;
- Створення незалежного аналітичного центру, який проводить регулярну оцінку результатів державної політики з відкритим звітуванням громадськості. На відміну

від наявних механізмів, тут буде враховано негативні аспекти результату, проведено дослідження з метою їх усунення та покращення діяльності парламенту. При виявленні свідомого стримання розвитку держави або нехтування роботою передбачаються санкції для запобігання подальших втрат;

Важливо зауважити, що незважаючи на наявність норм, безпосередній процес реалізації таких приписів має власні недоліки, які сповільнюють роботу всіх органів. Згідно з дослідженням Коростеліни К. В., головною причиною низької ефективності реалізації законодавчо прописаних процесів є залишки Радянського менталітету та сприйняття людьми влади "...Радянське розуміння влади сприймається як нормальне, доцільне та терпиме, тоді як демократичні принципи не є чіткими та легко прийнятними і сприймаються як чужі суспільству" [5, с. 42]. По-перше, таке ставлення призводить до спрощення маніпуляції виборцями та приходу корумпованих, некомпетентних осіб до влади. По-друге, низька політична та соціальна активність громадян не дає змогу прописаним можливостям та меті реалізуватись. По-третє, неналежне виконання обов'язків посадовими особами на всіх рівнях сповільнює становлення України як правової держави, формування громадянського суспільства. Це підтверджує важливість запровадження необхідних засобів особливого відбору кандидатів на державні посади.

Окрім вищезазначеного варто зауважити, що на відміну від Великої Британії Україна не має механізму відкликання депутата виборцями. У 2015 році був прийнятий Recall of MPs Act, який дозволяв проведення дострокових виборів депутата через петицію, якщо за 6 тижнів її підпише понад 10% виборців округу [6]. В Україні здебільшого припинення повноважень залежить від рішень органів влади, а у ситуаціях масового неопатримоніалізму, особливо із нерівномірним представництвом, коли виконання завдань здійснюється переважно однією партією, ускладнюється адекватне балансування влади та притягнення таких осіб до відповідальності.

В умовах воєнного стану належний контроль за дотриманням посадовими особами їх обов'язків ускладнюється через обмеження, визначені у статті 10 Закону України Про правовий режим воєнного стану від 12.05.2015 "У період дії воєнного стану не можуть бути припинені повноваження Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Рахункової палати, судів, органів прокуратури, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, розвідувальних органів та органів, підрозділи яких здійснюють контррозвідувальну діяльність" [7]. Якщо у мирні часи була змога проводити позачергові вибори, мітинги, походи, демонстрації, то зараз ці інструменти демократії фактично заблоковані. Виникає потреба у розробці компенсаторних механізмів для підтримки високої ефективності державної влади у випадках, коли інші мають бути обмежені.

Доступність до корупційних інструментів, які сповільнюють розвиток законодавства та підвищують залежність від ставлення працівників і службовців до своїх обов'язків є ключовими проблемами сучасної України. Із самої побудови системи виникає потреба у створенні механізмів, які б ускладнювали або унеможливлювали зловживання владою, упередженість посадових осіб, підвищили функціональність під час надзвичайних ситуацій, проводили жорсткішу перевірку кандидатів на важливі посади. До розв'язання цієї проблеми слід підходити глобально, також вживати заходів для підвищення свідомості, обізнаності, критичного мислення населення та зацікавленні осіб у якісному виконанні завдань.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996, № № 30 : станом на 01.01.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 12.05.2025).

2. Про статус народного депутата України: Закон України від 17.11.1992. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12/conv#n44 (дата звернення: 12.05.2025).

3. Ramazani, Rouhollah K. Constitution of the Islamic Republic of Iran. *Middle East Journal*, vol. 34, no. 2, 1980, pp. 181–204. *JSTOR*, http://www.jstor.org/stable/4326018 (дата звернення: 12.05.2025).

4. *Constitution of the United States*. *United States Senate*. URL: https://www.senate.gov/about/origins-foundations/senate-and-constitution/constitution.htm#preamble (дата звернення: 12.05.2025).

5. Korostelina K. V. Identity and Power in Ukraine. *Journal of Eurasian Studies*. Asia-Pacific Research Center, Hanyang University, 2013. Т. 4, вип. 1. С. 34–46. ISSN 1879-3665.

6. *legislation.gov.uk*. *Recall of MPs Act 2015*. URL: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/25/contents (дата звернення: 12.05.2025).

7. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/conv#n181 (дата звернення: 12.05.2025).

Федорчук Ольга Степанівна,
доцент кафедри менеджменту, економіки, статистики та цифрових технологій Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, кандидат педагогічних наук, доцент

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЕЛЕКТРОННОМУ УРЯДУВАННІ

В умовах цифрової трансформації державного управління підвищення ефективності, прозорості та доступності публічних послуг є актуальним. Електронне урядування (e-Government) – це використання інформаційно-комунікаційних технологій для забезпечення взаємодії між державою, громадянами та бізнесом [1]. Для автоматизації складних процесів, обробки великих масивів даних, прийняття рішень на основі аналітики та прогнозування соціально-економічних змін сьогодні залучають штучний інтелект (ШІ). Зростання обсягів державних даних, поява нових типів запитів від громадян і потреба в оперативності управлінських рішень сприяють активному впровадженню ШІ в публічному секторі. Приклади таких рішень вже можна спостерігати у функціоналі української платформи «Дія» та в системі державних закупівель ProZorro.

Застосування алгоритмів обробки природної мови (Natural Language Processing, NLP) дозволяє чат-ботам ефективно комунікувати з користувачами, надаючи інформацію, заповнюючи форми та перенаправляючи запити до відповідних структур. Наприклад, в Україні чат-бот у застосунку «Дія» допомагає оформлювати ID-картки, реєструвати ФОП тощо. Також машинне навчання використовується для класифікації й маршрутизації документів на основі ключових слів і метаданих. У Міністерстві юстиції України така система вже допомагає з обробкою звернень громадян.

ШІ забезпечує точні прогнози у сфері бюджетного планування, аналізуючи історичні дані, економічні показники та соціальні тренди. Зокрема, моделі можуть передбачити наслідки змін у цінах на енергоносії для місцевих бюджетів. Це дозволяє уряду вчасно коригувати фінансові стратегії.

У соціальній сфері алгоритми оцінюють ефективність пільг, субсидій і пенсій. За допомогою моделювання уряд може передбачити, як зміна розміру виплат вплине на бюджетну стабільність у середньостроковій перспективі.

Один із найбільш перспективних напрямів – автоматизований аналіз державних закупівель. Алгоритми порівнюють тендерні пропозиції з ринковими цінами, виявляють повторюваність учасників і аналізують зв’язки між компаніями. Система ProZorro

використовує такі інструменти для виявлення ризиків, що дозволяє зекономити до 15% бюджетних коштів щорічно [3]. Іншим напрямом є моніторинг фінансових транзакцій. ШІ виявляє підозрілі патерни, наприклад, багаторазові перекази на рахунки фіктивних компаній, що дає підстави та змогу контролюючим органам фіксувати відмивання коштів.

Системи штучного інтелекту доречно залучати для персоналізації державних послуг, для аналізу демографічних та соціально-економічні даних, щоб пропонувати громадянам актуальні послуги. Наприклад, система може автоматично повідомити одиноких матерів про доступні житлові пільги. Віртуальні асистенти, інтегровані з державними порталами, відповідають на питання щодо оподаткування, ліцензування, реєстрації бізнесу тощо. Вони здатні навчатися на основі зворотного зв'язку, покращуючи точність відповідей.

Разом з тим необхідно розуміти виклики впровадження ШІ в державному управлінні. Етичні ризики пов'язані з упередженістю алгоритмів, яка зумовлена неякісними або неповними навчальними даними. Наприклад, якщо дані про сільське населення представлені неповно, ШІ може недооцінити їхні потреби. Вразливість ШІ-систем до кібератак може спричинити витік чутливої інформації або маніпуляції управлінськими рішеннями. Мінімізація ризиків можна досягнути через побудову багаторівневої системи безпеки, що включає шифрування, бекапування та виявлення аномалій у поведінці систем.

На сьогодні в українському законодавстві відсутнє чітке визначення відповідальності за рішення, прийняті ШІ. Невідомо, хто нестиме відповідальність за помилки, що можуть вплинути на долі тисяч людей – розробники, уряд чи адміністратори систем. Проблему можна вирішити через прийняття спеціального законодавства та гармонізацію з міжнародними стандартами, такими як GDPR або AI Act ЄС.

Штучний інтелект стає невід'ємною частиною сучасного електронного урядування. Його використання дозволяє не лише оптимізувати державні процеси, а й підвищити якість взаємодії між владою та громадянами. Проте ефективне впровадження ШІ потребує уваги до етичних, правових і безпекових аспектів. Успіх цифрової трансформації держави залежить від комплексного підходу: міждисциплінарної співпраці ІТ-фахівців, юристів, політиків та активної участі громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Соломко Ю. Електронне урядування: поняття, сутність, принципи та напрями розвитку. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 2. С. 135-143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2018_2_16.

2. ProZorro. (2024). Аналітичний звіт: результати впровадження ШІ в системі закупівель.URL: https://prozorro.gov.ua

Фльорко Світлана Юріївна,
студентка 1-го курс юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У сучасному правовому світі організація публічної влади розглядається як фундаментальна складова конституційного ладу, яка забезпечує реалізацію принципів народовладдя, правової держави та поділу влади. Конституційні основи функціонування публічної влади охоплюють процедурне та ціннісне закріплення взаємовідносин між державою, суспільством та громадянами. Організація публічної влади в Україні формується під впливом національних традицій управління державою, так і взяття до уваги кращих світових практик щодо організації, зокрема конституційних моделей європейських країн.

Під поняттям публічної влади в юридичній науці розуміють як організаційно й юридично оформлена система державної та місцевої влади, яка здійснює свої повноваження в інтересах суспільних благ. Основу її правового оформлення становить Конституція як основний закон держави, що фіксує розподіл владних повноважень, засади територіальної організації, політико-правові гарантії прав і свобод людини та громадянина.

Конституція України 1996 року заклала фундаментальні засади організації публічної влади в Україні, визначивши, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в державі є народ . Це положення формує основу народовладдя, яке реалізується як безпосередньо, наприклад через вибори або референдуми, так і опосередковано – через систему органів державної влади та місцевого самоврядування. Визначальним для розуміння структури публічної влади є також принцип поділу влади, який уможливлює запровадження ефективної системи стримувань і противаг між гілками влади.

Варто зазначити, що з моменту прийняття Конституції, організація публічної влади зазнавала численних змін. Найвагоміші з них пов'язані з конституційною реформою 2004 року, яка наблизила модель управління до парламентсько-президентської форми, з подальшими скасуванням (2010) та поновленням (2014) цієї реформи. Кожна з них суттєво змінювала баланс владних повноважень. Реформа 2014 року, здійснена в умовах Революції Гідності, була спрямована на посилення парламентського контролю над урядом і обмеження впливу Президента на виконавчу гілку влади.

Особливого значення набуває інститут місцевого самоврядування як форма реалізації публічної влади на місцях. Його конституційне закріплення відбулося у статтях 7, 140–146 Конституції України, які закладають основи децентралізації влади, що в останні роки набули особливої актуальності. Проведення адміністративно-територіальної реформи, утворення об'єднаних територіальних громад, а також ухвалення Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» сприяють розширенню повноважень органів місцевого рівня і посиленню відповідальності органів публічної влади перед громадою.

Починаючи з 2014 року, Україна проводить масштабну децентралізаційну реформу, що значно вплинула на зміну публічної влади. У процесі утворення об'єднаних територіальних громад, передачі широких повноважень і ресурсів на місцевий рівень, а також формування інституту префектів, держава намагається досягти балансу між централізацією контролю та автономією громад. Однак ці процеси відбуваються паралельно з викликами збройної агресії з боку РФ, що потребує гнучкості в конституційно-правових рішеннях, включаючи питання воєнного та надзвичайного стану, перерозподілу повноважень в умовах кризи та забезпечення публічної безпеки.

У контексті порівняльного аналізу організації публічної влади особливу увагу привертає досвід Німеччини та Франції як представників двох принципово різних моделей державного устрою – федеративної та унітарної відповідно.

Федеративна Республіка Німеччина є прикладом глибоко децентралізованої держави, де публічна влада організована на основі принципу субсидіарності. Принцип ґрунтується на прийнятті рішень на тому рівні влади, який є найближчим до громадян і найкраще здатен реалізувати поставлені завдання. Конституція Німеччини — Основний закон (Grundgesetz) 1949 року – встановлює поділ державної влади між федеральним центром і суб'єктами федерації – землями. Кожна з 16 земель має власну конституцію, парламент, уряд та систему судочинства, що свідчить про високий рівень автономії у здійсненні публічної влади. Законодавча влада також поділена між рівнями: зокрема, в галузях освіти, культури, внутрішньої безпеки переважає компетенція земель, тоді як федерація відповідає за зовнішню політику, оборону, валютну систему. Важливу роль у забезпеченні інтересів земель на загальнонаціональному рівні відіграє Бундесрат – верхня палата парламенту, яка формується з представників урядів земель і бере участь у прийнятті законів, що стосуються їхніх повноважень. Такий механізм гарантує реальну участь суб'єктів федерації в законодавчому процесі та забезпечує баланс між центром і регіонами.

На відміну від Німеччини, Французька Республіка традиційно реалізує централізовану модель організації публічної влади. Конституція, ухвалена в 1958 році, встановлює ієрархічну структуру виконавчої влади, де центральна влада домінує над місцевими органами. Префекти, як представники держави в регіонах, мають широкі повноваження щодо координації та контролю діяльності органів місцевого самоврядування. Незважаючи на існування комун, департаментів і регіонів як одиниць адміністративного поділу, їхні автономні повноваження були значно обмеженими впродовж тривалого часу. Великого значення набула реформа 2003 року. Вона закріпила принцип децентралізованої організації Республіки, надала регіонам ширші можливості для ухвалення нормативно-правових актів і самостійного управління бюджетами. Важливим нововведенням стало право органів місцевого самоврядування проводити експерименти у сфері організації публічної політики на місцях, що свідчить про прагнення до модернізації традиційної централізованої моделі.

Таким чином, вітчизняний досвід організації публічної влади демонструє як успіхи, так і недоліки у сфері конституційного нормотворення та правозастосування. Відсутність завершеної моделі поділу влад, розмитість повноважень окремих суб'єктів, низька інституційна спроможність органів публічної влади залишаються серйозними викликами для української державності. Разом з тим, поступова реалізація принципів децентралізації, правової держави та демократичного управління створює передумови для формування стійкої та ефективної системи публічної влади, адаптованої до європейських стандартів.

Порівняльно-правовий аналіз засвідчує, що зарубіжний досвід може бути корисним для вдосконалення української моделі організації публічної влади, проте запозичення іноземних інститутів повинно враховувати національні особливості, політичну культуру, рівень правової свідомості громадян. Вироблення ефективної системи публічної влади потребує комплексного підходу, інституційної стабільності та політичної волі до глибоких змін.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр# (дата звернення: 03.05.2025)
2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text (дата звернення: 03.05.2025)
3. Основний закон для ФРН від 23.05.1949. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/gg/ (дата звернення: 03.05.2025)
4. Конституція Французької Республіки від 04.10.1958. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000571356 (дата звернення: 03.05.2025)

Хоменко Ірина Анатоліївна,
студентка 1 курсу факультету економіки та права
Національного транспортного університету

РОЛЬ ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСТВА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Інститут громадянства визначає стійкий політико-правовий зв'язок особи з державою, зумовлюючи їхні взаємні права та обов'язки. У контексті забезпечення національної безпеки України, роль громадянства набуває визначального значення. По-перше, наявність дієвого інституту громадянства сприяє формуванню національної ідентичності та об'єднання суспільства навколо спільних цінностей та інтересів, що є важливим чинником стійкості держави до внутрішніх та зовнішніх загроз. По-друге, чітке

визначення кола громадян держави є необхідною умовою для здійснення державного суверенітету, контролю за територією та ресурсами країни.

Ефективне функціонування інституту громадянства також передбачає інтеграцію нових громадян у суспільство, запобігання випадкам безгромадянства та мінімізацію ризиків використання громадянства у протиправних цілях, що безпосередньо впливає на рівень національної безпеки. В умовах сучасних викликів, таких як міжнародний тероризм, транснаціональна злочинність та інформаційні війни, питання належної ідентифікації громадян, контролю за зміною громадянства та запобігання його незаконному набуттю стають ключовими елементами забезпечення безпеки держави та її громадян.

Громадяни України є первинними суб'єктами національної безпеки. Саме вони наділені конституційними правами та обов'язками щодо захисту держави, її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності. Таким чином, інститут громадянства виступає не лише правовим інструментом, але й важливим фактором забезпечення національної безпеки України.

Визначені в Законі України «Про основи національної безпеки України» потенційні загрози національній безпеці України водночас перетворились на реальні з моменту, коли 2014 року рф розпочала відверту агресію проти нашої держави. Спочатку була окупація АРК (яку рф намагається представити як анексію), потім – загарбання частини Донецької та Луганської областей, а також спроби реалізувати подібний сценарій на території Дніпропетровської, Харківської, Миколаївської, Херсонської, Одеської та інших областей України [1, с. 22].

Національна безпека відіграє важливу роль у процесі становлення громадянського суспільства. Громадяни визначають політичні пріоритети, що становлять національні інтереси. Вони у свою чергу формулюють складові національної безпеки держави. Процес забезпечення національних інтересів умовно можна поділити на чотири етапи: забезпечення життєдіяльності держави та нації в цілому; стабільний розвиток внутрішньо та зовнішньополітичних векторів; стійкість культурної, ідеологічної, економічної та політичної систем функціонування держави. Національні інтереси виражають прагнення держави забезпечити стабільний суспільний розвиток, економічне процвітання [2].

Незважаючи на війну з рф, Україна послідовно проводить політику щодо відновлення порушених прав громадян. Так, у лютому 2022 року Україна офіційно надіслала позов проти рф до Міжнародного суду ООН, щоб притягти останню до відповідальності за геноцид. У червні 2022 року подано позов проти рф до Європейського суду з прав людини, звинувачуючи її у воєнному вторгненні з порушенням міжнародного права. У липні 2022 року подано Меморандум до Міжнародного суду ООН із доказами про порушення рф Конвенції про запобігання злочину геноциду і покарання за нього [3, с. 80].

З урахуванням геополітичної і внутрішньої обстановки в Україні діяльність усіх державних органів має бути зосереджена на прогнозуванні, своєчасному виявленні, попередженні і нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, захисті суверенітету і територіальної цілісності України, безпеки її прикордонного простору, піднесенні економіки країни, забезпеченні особистої безпеки, конституційних прав і свобод людини і громадянина, викоріненні злочинності, вдосконаленні системи державної влади, зміцненні законності і правопорядку та збереженні соціально-політичної стабільності суспільства, зміцненні позицій України у світі, підтриманні на належному рівні її оборонного потенціалу і обороноздатності, радикальному поліпшенні екологічної ситуації [4].

Воєнний стан не є підставою для порушення прав людини, законодавчий орган держави намагається швидко реагувати на потреби суспільства в умовах воєнного стану, приймаючи відповідні закони, змінюючи і доповнюючи їх відповідно до стандартів Європейського Союзу. При цьому закони, які приймаються законодавчим органом влади під час дії правового режиму воєнного стану на території України, мають враховувати потреби українського суспільства в якісному законодавстві, яке швидко і доступно надасть

можливість реалізувати ті права, які закріплено в Конституції України та міжнародних документах, ратифікованих Верховною Радою України [5, с. 209].

Законодавство України про громадянство ґрунтується на таких принципах: 1) єдиного громадянства; 2) запобігання виникненню випадків без громадянства; 3) неможливості позбавлення громадянина України громадянства України; 4) визнання права громадянина України на зміну громадянства; 5) неможливості автоматичного набуття громадянства України іноземцем чи особою без громадянства внаслідок укладення шлюбу з громадянином України або набуття громадянства України його дружиною (чоловіком) та автоматичного припинення громадянства України одним з подружжя внаслідок припинення шлюбу або припинення громадянства України другим з подружжя; 6) рівності перед законом громадян України незалежно від підстав, порядку і моменту набуття ними громадянства України; 7) збереження громадянства України незалежно від місця проживання громадянина України [6, с. 266-267].

Відповідно до п. 1 ст. 2 Закону України «Про громадянство» принцип єдиного громадянства держави Україна виключає можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць України. Це означає, що держава не бере до уваги наявність у такої особи громадянства (підданства) іншої держави і ставиться до неї як до свого громадянина, визнаючи за ним права та покладаючи відповідні обов'язки [7, с. 196].

Громадянство встановлює взаємні права та обов'язки між громадянином і державою, забезпечуючи правовий захист та можливість брати участь у політичному та суспільному житті. Крім того, громадянство формує важливе відчуття належності до національної спільноти, об'єднаної спільними цінностями та історією. Для кожної людини це є ключем до повноцінного існування та самореалізації.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що інститут громадянства є не просто формальним юридичним атрибутом, а потужним і багатогранним інструментом забезпечення національної безпеки України. Його ефективне функціонування критично важливе для зміцнення державного суверенітету, територіальної цілісності та об'єднання українського суспільства. Чітке законодавче врегулювання питань набуття та припинення громадянства, дієві механізми контролю за цими процесами, а також успішна інтеграція нових громадян у національний простір є запобіжниками від внутрішніх та зовнішніх загроз.

У контексті сучасної України, яка перебуває в стані війни та протистоїть зовнішній агресії, роль інституту громадянства у забезпеченні національної безпеки є особливо важливою. Зміцнення національної єдності, патріотичне виховання громадян, чіткий контроль за міграційними процесами та захист прав українців є ключовими елементами протистояння зовнішнім загрозам та внутрішнім дестабілізуючим факторам.

Таким чином, подальше вдосконалення правового регулювання інституту громадянства, його адаптація до сучасних викликів та забезпечення неухильного дотримання відповідних норм є стратегічним пріоритетом для України. Інвестиції в розвиток ефективної системи громадянства – це інвестиції в національну безпеку, стабільність та майбутнє нашої держави. Інститут громадянства є не просто формальним юридичним статусом, а важливим елементом системи національної безпеки України, що впливає на її внутрішню стабільність, здатність до самозахисту та міжнародну позицію. Ефективна державна політика у сфері громадянства є запорукою зміцнення національної безпеки та суверенітету України. Лише маючи чітко визначене та захищене громадянство, Україна зможе впевнено протистояти зовнішнім агресіям, зміцнювати внутрішню єдність та забезпечувати сталий розвиток на шляху до сильної та незалежної держави.

Список використаних джерел :

1. Дрьомов С.В. Інститут громадянства як регулятор впливу на стан забезпечення національної безпеки України: аналіт. Доп К.: НІСД, 2017. 52 с.

2. Гревцова Л. Становлення громадянського суспільства в Україні як суб'єкта національної безпеки держави. *Український науковий журнал «Освіта регіону»* 2013. № 2. 2013.URL: https://social-science.uu.edu.ua/article/1039

3. Толкачова І.А. Проблеми забезпечення прав людини в Україні в умовах війни. *Часопис Київського університету права*. № 2-4. 2022. С. 78-81. URL: https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/917/853
DOI: https://doi.org/10.36695/2219-5521.2-4.2022.13

4. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 р. № 975-IV . URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text

5. Костюк Н. П. Проблеми реалізації прав людини в умовах воєнного стану і відповідність їх до законодавства ЄС. *Нове українське право*. 2022. Вип. 6, т. 1. С. 205–210. URL: http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/377/333

6. Толкачова І.А. Значення принципів громадянства України для реалізації прав та свобод людини і громадянина. *Право України.* №12. 2010. С. 266-271.

7. Толкачова І.А. Конституційний принцип єдиного громадянства. *Право України.* 2009. № 11. С. 196–200.

Царик Ксенія Андріївна,
студентка 1 курсу магістратури юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан є особливим правовим режимом, який впроваджується у разі збройного нападу на державу або виникнення реальної загрози такому нападу. Основною метою цього режиму є забезпечення обороноздатності країни та захист її національної безпеки. Попри надзвичайні обставини, держава зобов'язана дотримуватися основоположних прав і свобод громадян, гарантованих Конституцією. Правовою базою запровадження воєнного стану є Конституція України, Закон України "Про правовий режим воєнного стану" та Указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України.

Також і у період дії воєнного стану Конституція України зберігає свою найвищу юридичну силу. Відповідно до статті 64 Основного Закону, обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина допускаються лише у випадках, прямо передбачених самою Конституцією. У межах воєнного чи надзвичайного стану держава може вводити певні обмеження прав, але виключно з чітким визначенням їх змісту та строку дії. Не можуть бути обмежені права та свободи, передбачені статьями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції [1].

Впровадження воєнного стану не скасовує зобов'язання держави щодо гарантування прав і свобод громадян. По-перше, усі можливі обмеження повинні бути належним чином обґрунтовані та відповідати принципу законності. По-друге, громадяни не втрачають права звертатися до судових органів з метою захисту своїх прав. По-третє, зберігається механізм парламентського нагляду, який реалізується через діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (омбудсмена).

Згідно з Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року «Про введення воєнного стану в Україні», на підставі статей 30–34, 38, 39, 41–44 та 53 Конституції України, допускається запровадження обмежень прав і свобод людини та громадянина. Окрім цього, можливе тимчасове обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб — у межах та обсягах, необхідних для ефективного впровадження заходів, передбачених правовим режимом воєнного стану.

Також окремо слід приділити увагу дотриманню міжнародних стандартів, так як, Україна є учасником Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та інших документів. Це зобов'язує державу зберігати базові права навіть в період надзвичайних обставин.

Введення воєнного стану не є підставою для посягання на життя, застосування насильства, тортур чи будь-якого жорстокого поводження, яке принижує гідність людини [2].

В умовах воєнного стану також зростає значення міжнародного співробітництва. Україна повинна активно взаємодіяти з міжнародними організаціями, такими як ООН, ОБСЄ, Рада Європи, для отримання підтримки та консультацій щодо дотримання прав людини. Це може включати як технічну допомогу, так і моніторинг ситуації з правами людини в країні.

На основі аналізу згаданих нормативно-правових актів можна визначити перелік прав і свобод фізичних осіб, які за певних умов під час воєнного стану можуть підлягати частковому обмеженню. До таких належать:

-право на недоторканність житла;

-право на збереження таємниці листування, телефонних переговорів, телеграфної та іншої кореспонденції;

-право на захист особистого та сімейного життя від втручання;

-свобода пересування, а також можливість вільно обирати місце проживання і залишати межі держави;

-право на вільне висловлення своїх думок, переконань і поглядів;

-право брати участь в управлінні державою, зокрема у виборах та референдумах, а також право обирати і бути обраним до органів державної влади чи місцевого самоврядування.

-право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю, а також результатами своєї інтелектуальної та творчої діяльності;

-право на освіту [3].

Слід також зауважити, що зловживання владними повноваженнями під прикриттям воєнного стану є грубим порушенням Конституції. Саме тому важливими залишаються інститути правового контролю, журналістики, громадянського суспільства.

Таким чином, українське законодавство чітко визначає, що в умовах воєнного стану обмеження прав і свобод людини й громадянина допускаються виключно в тій мірі, яка є необхідною для гарантування національної безпеки, захисту громадян і забезпечення оборони держави. Такі обмеження мають винятково тимчасовий характер і діють лише до моменту усунення загроз, що стали підставою для запровадження воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Верховна Рада України. Законодавство України. URL :https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану - Надія Петечел URL: file:///C:/Users/HP/Downloads/ihorkozych,+2024.09.petechelN.pdf

3. Особливості обмеження прав та свобод людини та громадянина в умовах воєнного стану - Шаповал В.Д. URL:http://lsej.org.ua/12_2022/22.pdf

Цвілий Сергій Миколайович,
доцент кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу Національного університету «Запорізька політехніка», кандидат економічних наук, доцент

ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ТУРИЗМУ

На сьогодні в Україні сформовано базові передумови становлення публічної політики у сфері туризму [3]. До них слід віднести: наявність Конституції України, яка проголосила нашу державу як соціальну і закріпила основні права та свободи громадян у сфері туризму; розвиток політичної системи суспільства, що включає найважливіші інститути громадської політики: держава, політичні партії, місцеве самоврядування, засоби інформації, громадянське суспільство тощо; формування конкурентної системи інститутів політичного опосередкування, які дедалі частіше включають тему туризму до своїх програмних документів; наявність загального виборчого права; проведення адміністративної і бюджетної реформ тощо [1]. Водночас слід пам'ятати і про наявність суттєвих проблем становлення публічної політики в Україні, які усвідомлюються не лише вченими та дослідниками, а й представниками владних структур. До зазначених проблем відносено: низький рівень довіри громадян до організацій, що здійснюють надання туристичних послуг та діючих політичних сил; закритість та бюрократизм владних структур; певний рівень корупції; нерозуміння державними службовцями важливості здійснення політичних комунікацій, постійного налагодженого діалогу із представниками громадянського суспільства; слабкість правової і політичної культури громадських сил та окремих акторів При масштабності функцій та завдань громадської політики дедалі гостріше відчувається необхідність активного включення суспільства в процеси формування громадської політики, у тому числі у сфері вітчизняного туризму.

Поєднуючи учасників громадської політики у сфері туризму загальним поняттям «політичні актори», слід розрізняти їх як суб'єктів, акторів й агентів [2]. Так, суб'єктами управління суспільними процесами, відносинами у сфері туризму виступають органи влади, маючи для цього відповідні компетенції та ресурси. Під політичними акторами слід розуміти суб'єктів, які активно здійснюють будь-яку з форм політичної діяльності. При цьому ступінь прояву активності на політичні процеси зумовлена суб'єктивними якостями актора, місцем, роллю у житті партії, руху, організації, до якої вони належить. До політичних акторів у даному випадку віднесено політичні партії, представників громадянського суспільства, бізнес-структури [4]. Політичними агентами слід назвати групи або об'єднання громадян, які епізодично утворилися для вирішення будь-яких локальних суспільно значущих проблем. Звісно, лише за умови партнерської взаємодії всіх зазначених учасників між собою, підвищення ініціативи громадян можна говорити про виникнення синергетичного ефекту системи публічної політики у сфері туризму. Інший концептуальний принцип публічної політики у сфері туризму має базуватись на взаємній відповідальності політичних акторів за безперервний та сталий його розвиток.

Незважаючи на те, що нині ще зарано говорити про сформовану публічну сферу України, засновану на ефективних механізмах взаємодії влади та суспільства, доцільно підкреслити важливість її розвитку, обумовлену впливом на суспільні процеси та відносини. Йдеться про функції громадської сфери, до основних з яких віднесено такі.

По-перше, артикуляція суспільних інтересів. Керуюча система державного та регіонального управління має перестати бути «глухою», «закритою», а суспільство, всі соціальні групи та громадяни повинні досить голосно, виразно висловлювати свої вимоги, щоб влада, і суспільство їх почули, належним чином усвідомили та прийняли до реалізації. Інтереси мають звучати в суспільстві як «громадське замовлення» влади.

По-друге, агрегація громадських інтересів. Тобто, з'ясування пріоритетів та черговості їх вирішення. Проблеми, що хвилюють суспільство, стають предметом розгляду

для громадських інститутів, які відображають інтереси окремих соціальних груп (партій, профспілок, інших інститутів політичного опосередкування) і набувають форми політичних програм, наказів, заяв окремих і спільних інститутів громадянського суспільства – це процес взаємного знайомства суб'єктів суспільства і вибудовування загальнонаціональних завдань, корекція їх з урахуванням можливостей (ресурсів) влади реалізувати пріоритетні у суспільстві програми та проекти. Визначаючи стратегічні та тактичні цілі, влада повинна надати суспільству інформацію про зрозумілі та сприйняті нею публічні інтереси та про недосяжні наразі суспільно значущі цілі, щоб скоригувати партнерство влади і громадських інститутів, громадян, зміцнити легітимність проектів.

По-третє, вплив формування державної політики. Держава, влада завжди схильні до численних впливів різноманітних приватних інтересів, лобіювання законів з боку великих монополій, корпоративних та олігархічних угруповань. Громадські інтереси за таких умов виражаються як якийсь усереднений вектор цих впливів. Вплив суспільної сфери лише тоді стає реальністю в законодавчому процесі та урядовому курсі, коли канали впливу, механізми взаємодії – інституціоналізовані, мають правову достатню забезпеченість, гласність, рівні права суб'єктів політики, доступ до законодавчої сфери.

По-четверте, політична соціалізація громадян. Залучення громадян до участі в управлінні передбачає: поширення політичних та правових знань (освіта громадян); залучення громадян до процесу роздумів, усвідомлення своїх прав, інтересів, логіки їх здійснення, формування чітких переконань та на їх основі політичної орієнтації; залучення громадян у політичні заходи, загальнозначущі акції з метою усвідомлення свого місця та ролі в суспільстві, навчання вмінню чути, брати до уваги інтереси та аргументи інших, знаходити взаємоприйнятні шляхи вирішення проблем. Так, публічна сфера визначається як умова та середовище оволодіння мистецтвом «жити разом».

По-п’яте, публічний контроль за діяльністю влади, притягнення посадових осіб до політичної та моральної відповідальності (за стан справ у суспільстві, державі, економіці, соціальному житті, економічній та культурній сферах життя громадян).

По-шосте, виховання та рекрутування політичних лідерів, суспільно-політичної еліти, здатної міркувати та переконувати, генерувати загальнозначущі ідеї, цілі, а також об'єднати, організувати команду однодумців у процесі політичної участі.

Таким чином, публічна сфера в українському суспільстві існує, функціонує вона і у форматі туристичної галузі. Поки що публічна сфера в Україні не може забезпечити реальну причетність чинних суб’єктів формування та реалізації туристичної політики. Забезпечення участі всіх політичних акторів у громадській політиці у сфері туризму представляється у розвитку суспільної сфери не як противаги державі, а як створення умов для конструктивної партнерської роботи для прийняття політико-управлінських рішень з пріоритетних проблем розвитку туризму України. Це передбачає, насамперед, формування ефективного механізму розробки та реалізації туристичної політики.

Список використаних джерел:

1. Мамотенко Д. Державно-приватне партнерство у сфері туризму. *Туризм XXI ст.: тези доповідей: (Пряшів, 10-11 квітня 2019 р).* Київ : КНТЕУ, 2019. С. 128 – 130.
2. Цвілий С.М. Конструктивна модель реалізації потенціалу індустрії туризму України в європейському геоекономічному просторі. *Збірник наукових праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного (економічні науки)*. 2024. № 1(50). С. 57–69. https://doi.org/10.32782/2519-884X-2024-50-7.
3. Шилепницький П. Державно-приватне партнерство: теорія і практика : монографія / П. І. Шилепницький ; НАН України, ІРД. Чернівці : ІРД, 2011. 454 с.
4. Tsviliy S., Gurova D., Korniienko O. Postcoronavirus development of the regional tourist destination on the principle of public-private partnership. *ЗВО «МУБіП». Наук.-вироб. жл «Бізнес-навігатор».* Херсон : ВД «Гельветика», 2020. № 4(60). С. 134 – 138.

Черкунов Олександр Віталійович,
докторант кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», кандидат юридичних наук

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В МИТНИХ ОРГАНАХ ЯК ФОРМИ ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Правова наука неодноразово підходила до вивчення публічної служби, але дослідження її у вимірі митної системи – все ще малодосліджена ділянка. У нинішніх умовах, коли митна служба України вимушено функціонує в режимі постійної адаптації до криз – війни, реформ, міжнародних зобов'язань – методологія її дослідження повинна бути не лише гнучкою, а й по-справжньому міждисциплінарною.

У сучасному українському науковому дискурсі публічна служба трактується багатозначно: як складова публічної адміністрації, що охоплює як органи державної влади, так і органи місцевого самоврядування [1]; як специфічна форма професійної діяльності в державних та муніципальних органах, спрямована на реалізацію публічного інтересу [2]; а також як функціональна діяльність з надання публічних послуг населенню, зокрема в межах публічних корпорацій [3, с. 14; 4, с. 45].

На думку С.Д. Дубенко, публічна служба охоплює службову діяльність фізичних осіб, які обіймають державні політичні посади, працюють у колегіальних органах, органах судової влади, прокуратурі, а також проходять військову або альтернативну (невійськову) службу. Крім того, вона включає інші форми службової діяльності в органах державної влади та місцевого самоврядування, що спрямовані на реалізацію повноважень суб'єктів публічного права [5, с. 141].

Публічна служба в митних органах – це не просто правовий інститут, а одна з форм безпосереднього здійснення публічної влади, яка має реальні наслідки для національної безпеки, фінансової стабільності та іміджу держави.

У цьому контексті особливої ваги набуває питання методологічного забезпечення дослідження публічної служби в митних органах. Методологія не є другорядним інструментом, а відіграє роль інтелектуального каркасу, що визначає логіку, глибину та релевантність наукового пізнання. З огляду на складність, динамізм і поліфункціональність митної служби як складової публічної адміністрації, застосування формально-юридичного підходу в дослідженнях є необхідним, але недостатнім. Потрібна цілісна міжметодологічна модель, що поєднує правовий, управлінський, інституційний і порівняльний аналіз. Такий підхід дозволяє не лише адекватно охопити специфіку публічної служби у сфері митної справи, а й сформулювати практично значущі висновки для вдосконалення її регулятивного середовища.

Сучасна система наукових методів є багаторівневою та умовно поділяється на загальнофілософські, загальнонаукові й спеціально-наукові. Попри таку класифікацію, у процесі дослідження ці методи взаємодіють між собою, утворюючи цілісну аналітичну рамку, що сприяє досягненню нового наукового знання [6, с. 233].

На думку Г.Я. Пришляк, методологія юридичної науки являє собою системну сукупність теоретичних засад, логічних прийомів та конкретних інструментів пізнання, які застосовуються для аналізу державно-правових явищ. При цьому авторка підкреслює, що для кожного окремого феномену у сфері держави і права формується власна, нерідко унікальна методологічна конструкція, яка враховує специфіку об'єкта дослідження [7, с. 37].

А.В. Решетніченко, узагальнюючи підходи до осмислення методології, зазначає, що вона має багатовимірний характер і залежно від світоглядного ракурсу може тлумачитися як: парадигма пізнання, яка формує уявлення про закономірності осмислення дійсності та способи її трансформації; сукупність стилів мислення й форм діяльності соціальних суб'єктів на різних рівнях абстракції – від глобального до індивідуального; інтегративна модель знань і цінностей, що поєднує наукове, філософське, релігійне та культурне

осмислення; рівень теоретичного опанування і практичного використання символічних форм пізнання (зокрема чисел, мовних і візуальних образів); впорядкована система взаємозв'язків між частинами і цілим у соціальній реальності; сукупність як усвідомлених, так і підсвідомих форм існування соціальних суб'єктів (особистостей, колективів, інституцій, держав); а також як механізм поєднання теоретичних розробок і практичного інструментарію соціальних технологій [8, с. 8].

У дослідженні особливостей правового регулювання праці державних службовців М.І. Іншин застосував комплексний методологічний підхід, що охоплював як загальнонаукові, так і спеціально-юридичні методи. Зокрема, логіко-семантичний метод і метод сходження від абстрактного до конкретного були використані для уточнення понятійного апарату та характеристики сучасного стану службово-трудових правовідносин в Україні. Метод класифікації, системно-структурний та системно-функціональний підходи дозволили розкрити внутрішню побудову службово-трудових правовідносин і здійснити типологізацію державних службовців як суб'єктів цих відносин. Застосування методу документального аналізу та статистичного методу сприяло поглибленому розумінню специфіки правового статусу державного службовця, а також механізмів виникнення, розвитку й припинення службово-трудових правовідносин. Нарешті, порівняльно-правовий та структурно-логічний методи надали змогу окреслити перспективи удосконалення правового регулювання соціального захисту державних службовців та визначити ключові елементи юридичних гарантій і механізмів їхньої відповідальності [9, с. 5].

У дисертаційному дослідженні Л.Л. Денісової, присвяченому правовому регулюванню соціального забезпечення працівників поліції в Україні, основу методологічного апарату становили: по-перше, діалектичний метод, що дав змогу проаналізувати сутнісні характеристики правової природи трудової діяльності поліцейських, з урахуванням внутрішніх і зовнішніх суперечностей, а також динаміки їх розвитку; по-друге, системний підхід, який дозволив цілісно дослідити принципи, функції та гарантії соціального забезпечення відповідної категорії осіб; по-третє, логічні методи (індукція, дедукція, аналіз, синтез, аналогія), що пронизують увесь масив дослідження. Застосування структурно-логічного методу та елементів моделювання дало змогу виокремити ключові проблеми правового регулювання та сформулювати практичні пропозиції щодо використання позитивного зарубіжного досвіду у цій сфері [10, с. 3].

У цьому контексті особливої ваги набуває проблема вибору адекватного методологічного підходу до вивчення публічної служби в митних органах. Методологія в юридичному дослідженні не може зводитися до набору технічних прийомів – вона повинна розглядатися як цілісна система зі своєю теоретичною основою, світоглядними орієнтирами та здатністю формувати нові, науково обґрунтовані висновки.

Безумовно, формально-юридичний метод залишається базовим у правовій науці. Проте в умовах постійних змін митного законодавства, реформування кадрової політики та оновлення функцій служби, цього методу недостатньо. Потребується поєднання з системно-функціональним підходом, який дозволяє оцінити, наскільки чинне правове регулювання відповідає реальним завданням і функціям митної служби. Поряд із цим, порівняльно-правовий аналіз відіграє ключову роль у контексті євроінтеграції – зокрема, у процесі адаптації до рамки митних компетенцій.

Методи документального аналізу та статистичного дослідження дозволяють перенести аналітику на прикладний рівень: аналізуючи, наприклад, плинність кадрів, практику застосування дисциплінарних стягнень чи рівень професійної мотивації. Це дозволяє не лише описувати явища, а й виявляти тенденції, суперечності, прогалини та ризики.

У підсумку, найбільш ефективним є міжметодологічний підхід, який об'єднує формально-юридичний, логіко-семантичний, діалектичний, історико-правовий, системно-структурний, порівняльний та інші методи. Така інтеграція дає змогу не обмежуватися аналізом нормативного матеріалу, а проникати в глибину правової дійсності, розкривати

функціональні зв’язки, виявляти приховані залежності й формувати ґрунтовні аналітичні моделі публічної служби в митних органах як складного, динамічного й політично чутливого феномену.

Публічна служба в митних органах – це, без перебільшення, індикатор функціональної дієздатності держави. Її дослідження вимагає не шаблонного, а концептуального підходу. Методологія, яка дозволяє побачити взаємозв’язок між правовими нормами, управлінськими механізмами та соціальною реальністю – це не надмірність, а необхідність. І саме в такому ключі варто далі розвивати наукові дослідження у цій сфері.

Таким чином, ефективне дослідження публічної служби в митних органах потребує не просто застосування сукупності методів, а побудови концептуально зваженої методологічної архітектури. Її основою має стати поєднання формального аналізу нормативної бази з критичною оцінкою функціональності правових механізмів, адаптацією до європейських стандартів та врахуванням реальної адміністративної практики. Саме така гнучка, але водночас структурована методологія дозволяє не тільки осягнути складну природу публічної служби в митній системі, а й зробити вагомий внесок у розвиток її правового регулювання в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел:

1. Авер’янов В. Б., Дерець В. А., Пухтецька А. А. Концептуальні засади реформування органів виконавчої влади України з урахуванням європейських принципів та стандартів належного урядування ("good governance"). Форум права. 2006. № 2. С. 4–12.

2. Журавський В. С., Серьогін В. О., Ярмиш Н. О. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні : підручник для студ. ВНЗ. Київ : Ін Юре, 2004. 672 с.

3. Петренко О. С. Формування інтегрованого інституту публічної служби в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.03. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2008. 20 с.

4. Малиновський В. Я. Публічна служба в Україні : підручник. Київ : Кондор, 2018. 312 с.

5. Публічне управління : термінологічний словник / уклад.: В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петроє та ін. ; за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2018. 224 с.

6. Данильян О. Г., Тараненко В. М. Основи філософії. Харків : Право, 2003. 351 с.

7. Пришляк Г. Я. Методологія дослідження демократичного контролю в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2013. № 1. С. 35–37.

8. Решетніченко А. В. Парадигма життєдіяльності і світогляд. Методологічний аспект : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетровський університет, 1997. 176 с.

9. Іншин М. І. Проблеми правового регулювання праці державних службовців України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Київ : Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2005. 39 с.

10. Денісова Л. Л. Правове регулювання соціального забезпечення працівників поліції в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2017. 20 с.

Чорна Діана Олександрівна,
студентка 1 курсу факультету міжнародної торгівлі та права
Державного торговельно-економічного університету

Погрибенник Роксолана Ігорівна,
студентка 1 курсу факультету міжнародної торгівлі та права
Державного торговельно-економічного університету

ЗМІНА УМОВ ПРАЦІ ЗА ІНІЦІАТИВОЮ РОБОТОДАВЦЯ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ: МЕЖІ ВТРУЧАННЯ ДЕРЖАВИ

Воєнний стан в Україні, запроваджений у зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації, значною мірою вплинув на трудове законодавство в нашій країні. У надзвичайних умовах держава була змушена вживати термінових заходів для забезпечення обороноздатності, збереження функціонування підприємств, установ та організацій, також забезпечення економічної стійкості. Водночас важливо було зберегти баланс між інтересами роботодавців і трудовими правами працівників.

Однією з найбільш чутливих сфер трудових правовідносин стала зміна істотних умов праці за ініціативою роботодавця. Відповідно до статті 32 Кодексу законів про працю України, у звичайних умовах зміна істотних умов праці можлива тільки у випадку змін в організації виробництва і праці, за умови обов'язкового письмового попередження працівника не пізніше ніж за два місяці [1]. У разі відмови працівника працювати в нових умовах, роботодавець має право припинити трудовий договір за пунктом 6 частини першої статті 36 КЗпП [2]. Проте введення воєнного стану внесло суттєві корективи щодо правозастосування цієї норми.

Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» № 2136-IX від 15 березня 2022 року передбачено спеціальний режим правового регулювання праці, у межах якого роботодавцям дозволено змінювати істотні умови праці без дотримання двомісячного строку повідомлення, тільки якщо цього вимагає безпекова ситуація чи потреби виробництва. Згідно з частиною першою статті 3 цього Закону, роботодавець має право тимчасово перевести працівника без його згоди на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, якщо це необхідно для запобігання чи ліквідації наслідків бойових дій, також для забезпечення функціонування підприємства. Водночас така робота не повинна бути шкідливою або небезпечною, працівник повинен бути здатен її виконувати за станом здоров'я та кваліфікацією. [3]

Поряд з цим, у воєнний період роботодавцям дозволено призупиняти дію трудового договору у випадках, при яких виконання роботи стало неможливим з об'єктивних причин. Така норма закріплена у статті 13 Закону № 2136-IX [3]. Призупинення не є розірванням договору, однак звільняє роботодавця від обов'язку виплачувати заробітну плату, а працівника у свій час — від обов'язку виконувати роботу. Оплата може бути компенсована державою-агресором у порядку, визначеному законодавством, що на практиці є проблематичним.

Незважаючи на зазначені спрощення, у період воєнного стану зміна умов праці не може відбуватись у спосіб, що порушує базові конституційні гарантії. «Структурно юридичні гарантії становлять багаторівневу систему, ускладнену наскрізними взаємозв'язками. Разом з тим система трудових юридичних гарантій є відносно самостійною, об'єднаною навколо трудових відносин. Важливо розуміти і бачити масив елементів трудових юридичних гарантій як у горизонтальному зрізі системних відношень, так і у вертикальному зрізі структурно-ієрархічних відношень. Структура системи юридичних гарантій включає в себе, по-перше, юридичні акти, тобто закони, підзаконні та інші Т.Г. Головань, О.М. Пономаренко 163 нормативні акти, які містять норми про права і свободи людини, по-друге, організаційно-правову діяльність суб'єктів права, по-третє,

спеціальні гарантуючі методи впливу на суспільні відносини, тобто правотворчі, правореалізуючі та контрольно-наглядові процеси, спрямовані на забезпечення прав і свобод людини» [4, с. 136]. Згідно зі статтею 43 Конституції України, кожен має право на працю, яке включає можливість заробляти на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Також держава гарантує захист від незаконного звільнення. У статті 45 Конституції передбачено право на належні, безпечні та здорові умови праці. Крім того, згідно зі статтею 64 Конституції, навіть у період воєнного стану обмеження конституційних прав можливе виключно у межах, визначених законом, і лише у разі крайньої потреби [5].

Важливе значення мають і міжнародні акти. Зокрема, Україна є учасницею Конвенції Міжнародної організації праці № 158 «Про припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця» [6], яка передбачає те, що будь-яке припинення трудових відносин чи істотна зміна їх умов має бути обґрунтована й супроводжуватись відповідними процедурними гарантіями. Аналогічні вимоги містить Європейська соціальна хартія, що зобов'язує державу забезпечити належні правові механізми захисту працівників.

У цьому контексті держава не повинна знімати з себе відповідальності за контроль щодо дотримання прав працівників. Відповідно до статті 259 КЗпП України [7], контроль за додержанням законодавства про працю здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері праці — Державною службою України з питань праці. Попри обмеження під час війни, ця служба має повноваження реагувати на порушення, проводити інспекції й застосовувати санкції. Окрім того, працівник має право звернутися до суду, прокуратури або Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у разі порушення його прав. Наявність таких механізмів є критично важливою в умовах, коли збільшується ризик зловживань з боку роботодавців через кризові обставини.

Отже, хоча воєнний стан надає роботодавцям додаткові інструменти впливу на трудові відносини, ці повноваження не є безмежними, вони також мають обмеження. Їх реалізація повинна відбуватись у суворій відповідності до чинного законодавства, з дотриманням принципів правомірності, обґрунтованості, пропорційності та недискримінації. Держава, зі свого боку, має не лише гарантувати права працівників формально, а й забезпечувати практичну можливість їх реалізації навіть в умовах бойових дій чи окупації. Такий підхід є важливою умовою не лише правової, а й соціальної стабільності в країні під час війни.

Список використаних джерел:

1. Переведення на іншу роботу. Зміна істотних умов праці : Кодекс законів про працю України від 10.12.1971, № 322-VIII : станом на 02.05.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text (дата звернення: 08.05.2025).
2. Підстави припинення трудового договору : Кодекс законів про працю України від 10.12.1971, № 322-VIII : станом на 02.05.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text (дата звернення: 08.05.2025).
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022, № 2136-IX : станом на 24.12.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text (дата звернення: 08.05.2025).
4. Малихіна Я. А. Юридичні гарантії за трудовим законодавством України. Форум права. Наукове електронне фахове видання. 2007. №2. С.136. URL: http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/FP/2007-2/07mjatzu.pdf.
5. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 01.01.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 08.05.2025).
6. Конвенція про припинення трудових відносин за ініціативою роботодавця № 158 : Генеральна конференція Міжнародної організації праці від 22.06.1982. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_005#Text (дата звернення: 08.05.2025).

7. 4. Нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю : Кодекс законів про працю України від 10.12.1971, № 322-VIII : станом на 02.05.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text (дата звернення: 08.05.2025).

Чубатий Юрій Сергійович,
аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА В СФЕРІ МОБІЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В період дії воєнного стану в Україні було введено в дію декілька важливих змін у законодавчих актах, якими регулюється діяльність операторів мобільного зв'язку та інтернет комунікацій.

13 липня 2023 року Верховною Радою України було прийнято Закон України № 3232-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування правоохоронними органами безпілотних повітряних суден та протидії їх незаконному використанню» [1]. Даним Законом передбачено можливість застосування радіоелектронних засобів або пристроїв спеціального призначення для обмеження теле- та електронної комунікації у деяких регіонах. Ці заходи можуть бути застосовані для усунення загроз громадянам та державі. Також слід зазначити, що даний Закон дозволяє встановлювати такі обмеження не лише під час воєнного стану, а й у мирний час.

15 липня 2024 року Національний центр оперативно-технічного управління мережами телекомунікацій розпорядженням № 539/2344 «Про внесення змін до розпорядження НЦУ 154/1959 Розпорядження НЦУ про забезпечення сталості електронних комунікаційних мереж в умовах воєнного стану» [2] оновив вимоги до роботи базових станцій мобільних операторів в умовах воєнного стану. Зокрема, операторів зобов'язали забезпечити доступність мобільного зв'язку під час відключень електроенергії протягом 10 годин (раніше було 4 години). До 1 жовтня 2024 року не менше 60% базових станцій повинні бути забезпечені автономним резервним живленням, з поступовим збільшенням до 100% до кінця січня 2025 року. Дані вимоги направлені на покращення якості та надійності мобільного зв'язку в умовах воєнного стану, а також для забезпечення стабільної роботи мереж зв'язку в надзвичайних ситуаціях.

Окремо слід зазначити, що в період дії воєнного стану до Закону України від 01.01.2024 №1089-IX «Про електронні комунікації» [3] 18 разів вносились зміни та поправки, які були направлені на адаптацію Закону до нових реалій, розвитком технологій та потребою оновлення інфраструктури. Ключові зміни були направлені на посилення контролю за інфраструктурою електронних комунікацій з боку держави для запобігання можливим кіберзагрозам та забезпечення національної безпеки, надання пріоритетного доступу до комунікаційних мереж органам влади, службам цивільного захисту, екстрених служб. Були запроваджені законодавчі норми для оперативного відновлення зруйнованих або пошкоджених мереж на територіях, де йдуть бойові дії. Також зміни торкнулись норм для підключення до мережі нових типів пристроїв (інтернет речей, смарт-пристроїв) та інноваційних технологій, щоб забезпечити підтримку сучасних трендів у телекомунікаціях, сприяння розвитку стандарту зв'язку 5G в Україні. В період з 2022 по 2023 рік запроваджувалися тимчасові обмеження на підвищення тарифів у період воєнного стану для забезпечення доступності комунікаційних послуг для населення. Також в цей період посилилось забезпечення прав споживачів електронних комунікацій, зокрема щодо транспарентності тарифів, умов договорів і якості надання послуг. Це включало уточнення норм щодо надання повної інформації про послуги та тарифікацію. Було розширено повноваження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та

інформатизації, яка отримала додаткові повноваження для забезпечення безперебійної роботи телекомунікаційних мереж в умовах війни та запроваджені зміни щодо ліцензування діяльності операторів зв'язку, що зокрема стосуються нових вимог до надання послуг у кризових ситуаціях, зокрема під час відновлення інфраструктури в зонах бойових дій та інше.

Наразі підсумовуючи вище зазначене та враховуючи, що на початку запровадження воєнного стану діяльність операторів мобільного зв'язку чітко окреслила ряд наявних проблем, перш за все у частині протирічь та невідповідностей у нормативно-правових актах, а саме відсутності чітко визначеного алгоритму дій під час воєнного стану, тощо, можна сказати, що поступово законодавча база України у сфері телекомунікаційних послуг адаптується до нових реалій та сучасних інноваційних технологічних викликів.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування правоохоронними органами безпілотних повітряних суден та протидії їх незаконному використанню : Закон України від 13.07.2023 № 3232-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3232-20#Text

2. Про внесення змін до розпорядження НЦУ 154/1959 Розпорядження НЦУ про забезпечення сталості електронних комунікаційних мереж в умовах воєнного стану : Розпорядження НЦУ від 15.07.2024 № 539/2344. URL: https://cip.gov.ua/ua/news/rozporyadzhennya-ncu-vid-15-07-2024-539-2344-pro-vnesennya-zmin-do-rozporyadzhennya-ncu-154-1959-rozporyadzhennya-ncu-pro-zabezpechennya-stalosti-elektronnikh-komunikaciinikh-merezh-v-umovakh-voyennogo-stanu

3. Про електронні комунікації : Закон України від 16.12.2020 р. № 1089-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text

Шапталенко Юлія Владиславівна,
студентка 1 курсу факультету економіки та права
Національного транспортного університету

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ

На сьогоднішній день, а саме в умовах воєнного стану, надзвичайно важливим постає питання значення, ролі та особливостей інституту громадянства нашої країни. Адже громадянство є однією з основних ознак державного суверенітету, що на даний момент потребує захисту та відстоювання. Саме через інститут громадянства кожна держава закладає основоположні права, свободи та обов'язки своїх громадян, а також певний життєвий курс для кожного з них. А отже, громадянство розглядається не лише як статус, а й як ключовий елемент ідентичності та соціального буття кожного громадянина.

Основними для законодавства України з питань громадянства є такі принципи: 1) єдиного громадянства; 2) запобігання виникненню випадків без громадянства; 3) неможливості позбавлення громадянина України громадянства України; 4) визнання права громадянина України на зміну громадянства; 5) неможливості автоматичного набуття громадянства України іноземцем чи особою без громадянства внаслідок укладення шлюбу з громадянином України або набуття громадянства України його дружиною (чоловіком) та автоматичного припинення громадянства України одним з подружжя внаслідок припинення шлюбу або припинення громадянства України другим з подружжя; 6) рівності перед законом громадян України незалежно від підстав, порядку і моменту набуття ними громадянства України; 7) збереження громадянства України незалежно від місця проживання громадянина України [1, с. 266-267].

Не менш важливими є також і ознаки громадянства, які, перш за все, характеризують наявність двостороннього зв'язку між державою та її громадянином. Вони полягають у: 1) правовому характері такого зв'язку; 2) його необмеженості у просторі та часі; 3) у максимальному характері взаємних прав та обов'язків держави і особи. Таким чином, громадянин має право вимагати від держави захисту своїх законних інтересів, в той час, як держава має право вимагати від громадянина неухильного додержання її законів та виконання його обов′язків, що покладені на нього як на її громадянина [2, с. 7].

В Україні питання, що стосуються громадянства, регулюються Конституцією України та Законом України «Про громадянство України», а також прийнятим відповідно до них законодавством нашої держави та ратифікованими міжнародними актами.

Саме у ст. 1 Закону України «Про громадянство України» дається визначення поняття громадянства нашої країни. Громадянство – це правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках. У свою чергу громадянин України визначений цим Законом як особа, яка набула громадянства України в порядку, передбаченому законами України та міжнародними договорами України [3].

Існує два основні способи набуття громадянства: первинний, тобто за народженням, та похідний, тобто після народження, що називається натуралізацією [4, с. 101].

Закон України «Про громадянство України» визначає правовий зміст інституту громадянства, встановлює підстави та процедуру його набуття і припинення, окреслює повноваження державних органів, що займаються питаннями громадянства, а також регулює порядок оскарження їх відповідних рішень, дій або бездіяльності.

Однією з особливостей України в сфері її політики з питань громадянства, на мій погляд, є саме один з вище зазначених принципів – принцип єдиного громадянства, закріплений ст. 4 Конституції України, що проголошує єдине її громадянство, а також ст. 2 Закону України «Про громадянство України», яка виключає можливість існування громадянства окремих адміністративно-територіальних одиниць України. Це означає, що держава не бере до уваги наявність у такої особи громадянства (підданства) іншої держави і ставиться до неї як до свого громадянина, визнаючи за ним права та покладаючи відповідні обов'язки [5, с. 196].

З початку повномасштабного вторгнення рф перед Україною постало важливе завдання – захист основних прав людини. Для швидкого досягнення цих цілей в Україні ввели особливий правовий режим – воєнний стан [6, с. 79]. Станом на сьогодні, з урахуванням обставин в яких перебуває Україна, заборона подвійного (множинного) громадянства сприяла б: підвищенню рівня стабільності політичної ситуації і національної безпеки; збереженню суверенітету та територіальної цілісності України; недопущенню впливу іноземних держав на внутрішню і зовнішню політику України; зменшенню імовірних проявів міжетнічних конфліктів тощо [7, с. 159].

Є ряд країн, де допускається наявність у особи подвійного громадянства. Однак така практика нерідко спричиняє правові труднощі: виникають суперечності між нормами законодавства різних країн, особливо щодо обсягу прав і свобод громадянина, який проживає в одній державі, але одночасно має правовий зв'язок і з іншою. Людина в такому випадку може стикатися з нерівністю у реалізації своїх прав або з правовою невизначеністю щодо того, яка держава повинна забезпечити її захист. Україна ж, не визнає подвійного громадянства, чим, фактично, усуває підґрунтя для подібних колізій у своїй правовій системі.

Отже, інститут громадянства України в сучасних умовах, особливо під час воєнного стану, відіграє ключову роль у зміцненні державного суверенітету та формуванні ідентичності громадян. Його правове регулювання базується на положеннях Конституції України та Закону України «Про громадянство України», де визначено зміст громадянства, порядок його набуття і припинення, а також повноваження державних органів у цій сфері. Водночас громадянство в Україні розглядається не лише як формальний статус, а як взаємний, необмежений у часі й просторі правовий зв'язок між особою та державою, що

передбачає максимальний обсяг взаємних прав та обов'язків. Такий підхід забезпечує правову визначеність, зміцнює єдність держави та сприяє стабільності її правопорядку. Законодавство України спирається на низку принципів, серед яких основоположним є принцип єдиного громадянства, що виключає визнання подвійного громадянства у правовідносинах з державою. Це дозволяє уникати юридичних суперечностей, властивих державам, які визнають подвійне (множинне) громадянство. Важливе значення дотримання принципу єдиного громадянства має для унітарних держав, а особливо для України, оскільки вона перебуває в умовах воєнного стану. Тому, станом на зараз, варто було б не тільки не визнавати, а й заборонити подвійне (множинне) громадянство і ввести відповідні зміни до п. 1 ст. 2 Закону України «Про громадянство України».

Список використаних джерел:

1. Толкачова І.А. Значення принципів громадянства України для реалізації прав та свобод людини і громадянина. *Право України*. 2010. №12. С. 266-270.
2. Дрьомов С.В. Інститут громадянства як регулятор впливу на стан забезпечення національної безпеки України : аналітична доповідь. Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2017. 52 с.
3. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 року № 2235-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text
4. Толкачова І.А. Підстави набуття громадянства в Україні і країнах СНД. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 101–105.
5. Толкачова І. Конституційний принцип єдиного громадянства. *Право України*. 2009. № 11. С. 196–200.
6. Толкачова І.А. Проблеми забезпечення прав людини в Україні в умовах війни. *Часопис Київського університету права*. № 2-4. 2022. С. 78-81. URL: https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/917/853
DOI: https://doi.org/10.36695/2219-5521.2-4.2022.13
7. Толкачова І.А. Проблеми подвійного (множинного) громадянства в Україні. International scientific and practical conference devoted to the celebration of 5th anniversary of Visegrad Journal on Human Rights *«Development of legal science: choice mechanisms and priorities implementation»*: Conference proceedings, June 7–8, 2019. Snina: Izdevnieciba «Baltija Publishing». С. 157–159.

Швидкий Владислав Сергійович,
здобувач вищої освіти на магістерському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВПЛИВ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасні інформаційні та комунікаційні технології кардинально змінюють суспільні відносини, сприяючи розвитку цифрового соціуму. Завдяки цьому скорочуються відстані, посилюються процеси глобалізації та відкриваються нові можливості для регіонального розвитку. Однією з ключових умов успішного реформування державного управління в умовах цифрової трансформації є електронне урядування, яке поступово переходить у діджиталізований формат. Зважаючи на стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій в усьому світі, в тому числі і в Україні, яка, наразі переживає ще й період воєнного стану, цифровізація та переведення в електронний формат всіх звичних явищ стає нормою життя. Не оминуло це, звісно, і таку важливу складову сучасного життя держави як публічна адміністрація.

Електронне урядування тлумачиться як специфічна форма організації діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, що орієнтована на підвищення їх прозорості, відкритості й результативності шляхом використання інформаційно-комунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян [1]. Такий підхід покликаний забезпечити підвищення якості прийнятих управлінських рішень, скорочення строків їх розробки й реалізації, а також слугує однією з ключових основ для реалізації адміністративної реформи та трансформацій органів публічного адміністрування і комунікації з громадянами [2, с.456].

Відповідно до положень Концепції розвитку електронного урядування в Україні, цифрова трансформація визнається одним із ключових напрямів реформування системи державного управління. У контексті реалізації положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, а також відповідних актів Європейського співтовариства з атомної енергії та країн-членів ЄС, Україна взяла на себе зобов'язання забезпечити всебічний розвиток е-урядування згідно з європейськими стандартами [1]. Водночас необхідно зауважити, що питання інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій в управлінські процеси не виникло одразу у відповідь на глобальні цифрові виклики останніх років. Його актуальність була окреслена ще на етапі становлення української державності після прийняття Конституції України. Зокрема, у Концепції адміністративної реформи 1997 року наголошувалося, що підвищення ефективності діяльності державного апарату безпосередньо залежить від оновлення та модернізації інформаційного забезпечення органів виконавчої влади [3, с.58].

Електронне урядування охоплює усі функції та сфери діяльності уряду, що трансформуються під впливом інформаційно-комунікаційних технологій. Це багатовимірне явище виходить за межі спрощеного порівняння з електронною комерцією, охоплюючи чотири ключові напрями державного управління: реалізацію соціально-економічної політики, взаємодію держави з громадянами в контексті забезпечення верховенства права (електронна демократія), внутрішню адміністративну діяльність та зовнішньополітичні зв'язки. Модель електронного уряду ґрунтується на взаємодії трьох основоположних чинників: технології, концепції управління та самому уряді. Такий підхід стимулює переосмислення традиційного розуміння процесів у державному секторі та зумовлює його глибоку трансформацію [4, с.493].

В умовах запровадженого в Україні воєнного стану та повномасштабної збройної агресії особливої ваги набуває ефективність функціонування системи електронного урядування. Її роль складно переоцінити з огляду на потребу забезпечення оперативного доступу громадян до публічних послуг у критичних умовах. Серед позитивних змін сучасного періоду можна виокремити активне впровадження цифрових сервісів, зокрема через державні платформи «Дія» та «Е-допомога». Ці сервіси надали змогу фізичним особам реалізовувати низку прав та отримувати державну підтримку у віддаленому форматі. Зокрема, громадяни мають можливість: 1) подати заяву на отримання статусу внутрішньо переміщеної особи та оформити відповідні соціальні виплати; 2) повідомити про факт пошкодження майна внаслідок бойових дій; 3) отримати в застосунку «Дія» у цифровій формі документи, що посвідчують особу, навіть якщо вони не є біометричними, правовстановлюючі документи на транспортні засоби страхові поліси. Правове підґрунтя для такого функціоналу закріплено в Законі України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус», який визначає можливість використання е-паспорта та е-паспорта для виїзду за кордон у мобільному застосунку «Дія» як дійсних засобів ідентифікації на території України. Крім того, в умовах воєнного стану чинність зберігають паспорти у паперовому форматі навіть із простроченим строком дії або без вклеєного вчасно фотозображення, а закордонні паспорти можуть бути подовжені на термін до п'яти років з одночасним безоплатним внесенням відповідних змін органами Державної міграційної служби. Також передбачена можливість внесення до закордонного паспорта

батьків фотографії та персональних даних дитини. У «Дії» зараз можна знайти й інформацію, що повинна знаходитися у паперовому вигляді свідоцтва про народження дитини; 4) оформлення компенсації за працевлаштування, прихистку ВПО[5, с.388].

Модель електронної держави характеризується низкою переваг як для громадян, так і для державного сектору. Її інституційна структура включає широкий спектр складових елементів, зокрема: інформаційні системи центральних органів виконавчої влади; цифрові платформи органів місцевого самоврядування; інфраструктуру загального доступу до електронних ресурсів; центри прийому громадян; відомчі та регіональні осередки електронного обслуговування; офіційні вебсайти органів публічної влади; а також регіональні центри надання адміністративних послуг. Побудова електронної держави вимагає скоординованої роботи органів влади та інститутів громадянського суспільства. В іншому випадку можуть залишитися без уваги побажання громадян та їхня думка щодо функціонування органів влади в режимі онлайн та в умовах віддаленого доступу[6, с.231].

Однак, процес діджиталізації публічних послуг в Україні стикається з рядом проблем: по-перше, повномасштабна війна, яка обмежує фінансові та ресурсні можливості держави для впровадження реформ; по-друге, недостатня якість або відсутність інтернет-з'єднання у віддалених регіонах, що ускладнює доступ до електронних послуг; по-третє, низький рівень цифрової грамотності серед населення, особливо серед літніх людей; по-четверте, ризики кібератак, що підривають довіру до цифрових сервісів; по-п'яте, відсутність належної інтеграції між державними інформаційними системами та реєстрами; по-шосте, брак фінансування на модернізацію та підтримку цифрової інфраструктури; по-сьоме, законодавча база не завжди встигає адаптуватися до швидкого розвитку цифрових технологій. Це може створювати правові колізії та затримки у впровадженні нових рішень або їх узгодженні з міжнародними стандартами; по-восьме, у деяких державних установах існує внутрішній опір переходу на електронні послуги через традиційні бюрократичні підходи, небажання змінювати робочі процеси або страх втратити контроль над окремими сферами діяльності[7, с.25].

Безсумнівно, війна – це виклик, який вимагає ефективного функціонування системи публічного управління, щоб загроза зовні не зламала країну зсередини. У цій битві за виживання важливі всі її складові, але найбільше підсумок війни залежить від ефективності публічного управління державою, консолідованості суспільства та його підтримки владою. Сучасні реалії вимагають адаптації публічного управління до умов воєнного часу, що передбачає впровадження гнучких моделей прийняття управлінських рішень, оперативність реагування на виклики та розбудову дієвих механізмів взаємодії між державою й громадянським суспільством, яке теж має швидко трансформуватись до умов та потреб воєнного часу. Водночас Україні потрібна не тільки швидка модернізація публічного управління, але й кардинальна зміна підходів до формування корпусу публічних службовців, особливо найвищої ланки. Це забезпечило б і підтримку влади суспільством і значно підвищило б ефективність функціонування публічної влади [8, с. 275].

Таким чином, розвиток електронного урядування в Україні залишається пріоритетом у державній політиці, оскільки сприяє наближенню до міжнародних стандартів публічного управління. Цей процес формує нову модель державності, у центрі якої перебуває людина як носій прав, свобод та законних інтересів. Саме забезпечення їх реалізації стає ключовим критерієм ефективності функціонування інституцій публічної влади. На сьогодні Україна досягла помітних успіхів у впровадженні цифрових інструментів, незважаючи на виклики, пов'язані з воєнним станом. Водночас важливе значення має оцінка з боку Європейського Союзу, який не лише визнає прогрес України на шляху цифровізації, але й надає підтримку у впровадженні відповідних реформ.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 649-р. 2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-р#Text (дата звернення: 02.05.2025 р.).

2. Шандрук С.М. Електронне урядування: основоположні засади. Юридичний науковий електронний журнал. 2023, №10.С.455-457. URL: http://lsej.org.ua/10_2023/109.pdf.

3. Міхровська М. С. Електронна публічна адміністрація в Україні. Прикарпатський юридичний вісник.2022, №3(44). С.57-60. URL: http://pjv.nuoua.od.ua/v3_2022/13.pdf.

4. Семчук Ю. І. Сутність та роль електронного урядування в умовах діджиталізації публічного управління. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. 2023, № 36. С.491-495. URL: http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10077977.

5.Бєлікова М. І. Цифровізація публічного адміністрування в умовах воєнного стану. Наукові інновації та передові технології (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»). 2022, № 8(10). С. 388-389. URL: https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-8(26)-243-251.

6.Поляков В. В. Сучасні особливості діяльності органів публічної влади в рамках розвитку системи електронної держави. Інвестиції: практика та досвід. 2024, № 14. С. 227-232. URL: https://orcid.org/0009-0006-9805-2985.

7. Грачов Є. О. Сучасні проблеми діджиталізації сфери надання адміністративних послуг в сучасних умовах. Наше право. 2024. № 1. С. 369-374. URL: https://doi.org/10.32782/NP.2024.1.51.

8. Куйбіда В.С., Куйбіда С.В., Теличко В.С. International Partnership and Cooperation of Ukraine in Wartime. Розділ 3.4. Модернізація публічного управління в умовах війни і першочергові його завдання: Collective monograph / edited by D. Nascimento, G. Starchenko. University of Coimbra, Portugal -Chernihiv: REICST. С. 272-287 URL: https://reicst.com.ua/asp/article/view/monograph-02-2022-03-04/ monograph-02-2022-03-04

Шостак Каріна Миколаївна,
здобувач освіти на бакалаврському рівні юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

РЕФОРМА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ І СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Становлення та розвиток громадянського суспільства тісно пов’язані з пошуком різних оптимальних форм самоорганізації населення. Для того щоб забезпечити баланс між державними та місцевими інтересами варто детально проаналізувати основні засади функціонування самостійного управління територіальних громад. Саме в цьому контексті важливого значення набуває місцеве самоврядування, як складова конституційного ладу України. Воно є основним гарантом реалізації принципу народовладдя на місцевому рівні, створює умови для самостійного вирішення громадянами питань локального значення. Саме такий спосіб організації влади на місцях є запорукою демократичного розвитку суспільства в цілому.

У сучасних умовах суспільно-політичних змін реформування місцевого самоврядування набуло особливого значення, це важливий крок для забезпечення ефективності публічної влади та наближення України до європейських стандартів управління. Конституційні основи місцевого самоврядування закладені у низці статей Конституції України. Зокрема, у ст. 5 народ визначається, як єдине джерело влади та суверенітету в Україні, ст. 7 закріплює місцеве самоврядування як одну з основ

конституційного ладу, а ст. 140-146 регламентують організацію та діяльність цих органів, їхні повноваження [1]. На нашу думку, така детальна визначеність засвідчує важливість місцевого самоврядування, як необхідну умову для ефективного функціонування демократичної держави. Окрім цього, наукова література також визначає інститут місцевого самоврядування, як важливу форму народовладдя. Зокрема, І. В. Хорт зазначає, що місцеве самоврядування виступає одночасно і засадою конституційного ладу, і специфічною формою самореалізації жителів відповідної території [4, с. 103]. Ми повністю погоджуємось із цією думкою, адже наявність реального місцевого самоврядування дозволяє громадянам відчути себе причетними до управління державними процесами та вирішувати нагальні проблеми своїх громад.

Вже після проголошення незалежності в Україні, було взято курс саме на децентралізацію влади. Спроби здійснення системних реформ у сфері місцевого самоврядування відбулися ще у 1998-1999 роках, коли був намір розмежувати повноваження органів державної влади на місцевому рівні та місцевим самоврядуванням [3, с. 48]. Проте, ці ініціативи все ж не були реалізованими до кінця. У подальші роки також з'являлись законодавчі пропозиції, серед яких, зокрема, законопроект № 3207-1, однак, і вони не були втілені у життя. Справжній етап активного реформування розпочався у 2014 році, коли була прийнята Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Метою цього акту стала побудова ефективної системи публічної влади на місцях, здатної самостійно вирішувати локальні справи. Окрім цього, було оголошено ще багато проблем та викликів, які стояли на шляху досягнення оптимального розподілу компетенції серед органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. На нашу думку, значними здобутками цього процесу стало укрупнення територіальних громад, створення базового рівня самоврядних утворень та передача їм значної частини повноважень та ресурсів. Ці кроки сприяли підвищенню спроможності місцевих громад самостійно вирішувати питання місцевого значення, що, в свою чергу, забезпечує більш ефективне управління.

На тлі активного впровадження децентралізаційних змін, які стали основою модернізації публічного управління, особливої актуальності набуває аналіз сучасних проблем та викликів, з якими стикаються створенні територіальні громади. Після початку процесу добровільного об'єднання територіальних громад, сіл, селищ, міст, а також добровільного приєднання до об'єднаних територіальних громад (ОТГ) ми можемо спостерігати значні успіхи у реформуванні на місцевому рівні. Станом на 2020 рік Кабінет Міністрів України уже затвердив останні 3 перспективні плани формування територій громад, у підсумку відбулось 100% охоплення території області у регіонах, які мають затвердженні перспективні плани [2]. Можна сказати, що таке рішення дозволило сформувати єдину, всеохопну систему базового рівня місцевого самоврядування по всій території України, тому що завдяки цьому зростає ефективність управління та забезпечується доступність послуг.

У цьому контексті мова йде не лише про організаційні зміни, а й про забезпечення громадян якісними та доступними послугами безпосередньо за місцем проживання. Йдеться, зокрема, про створення сучасної інфраструктури: модернізовані медичні закладів, комфортні освітні установи, організація дозвілля. Особливою необхідністю є саме збереження існуючих об'єктів соціальної сфери. В цьому і полягала важливість проведення децентралізаційних реформ.

Проте з початком повномасштабної війни в Україні у 2022 році реформа місцевого самоврядування зіткнулася з новими, надзвичайно складними викликами. Територіальні громади, які стали основною ланкою у наданні публічних послуг, були змушені швидко адаптуватися до нових умов – забезпечувати безперервне функціонування комунальних систем, приймати внутрішньо переміщених осіб, підтримувати обороноздатність, а також сприяти збереженню соціального порядку і економічної стабільності на місцях. За цих обставин особливо актуальним стало питання стійкості місцевого управління, ефективної

координації з центральними органами влади та достатності ресурсного забезпечення для виконання зростаючих обсягів повноважень. Проте, незважаючи на зусилля органів місцевого самоврядування, реформа виявила низку політико-правових проблем. Багато громад, отримавши розширені повноваження, не мають достатнього фінансового та кадрового потенціалу для їх ефективного впровадження. Крім того, спостерігається уповільнення темпів нормативного оформлення нової системи управління – низка важливих законодавчих актів або досі не ухвалені, або не адаптовані до реалій воєнного часу. Усе це вимагає детального переосмислення стратегії реформування місцевого самоврядування для побудови такої системи, яка буде здатна адаптуватись до сучасних реалій.

Таким чином, місцеве самоврядування в Україні виступає однією з ключових інституцій демократичної держави. Конституційне закріплення цього інституту створює необхідні умови для його розвитку, проте реальне функціонування вимагає постійного вдосконалення та адаптації. Саме тому реформа, започаткована у 2014 році, стала важливим етапом у цьому процесі, заклавши основу для побудови ефективної системи управління на місцях. Водночас повномасштабна війна виявила як досягнення реформи, так і її слабкі місця – від організаційних та ресурсних до правових. У зв'язку з цим реформування місцевого самоврядування потребує не лише збереження вже набутих здобутків, а й формування нових підходів, здатних забезпечити стійкість та ефективність системи в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел:

1. *Конституція України* : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 04.05.2025).
2. Основа адмінтерустрою базового рівня: уряд затвердив перспективні плани усіх областей. Децентралізація в Україні. URL: https://decentralization.ua/news/12487 (дата звернення: 04.05.2025).
3. Федоренко В. Реформа місцевого самоврядування в незалежній Україні: поняття, пріоритети, перспективи. *Український часопис конституційного права.* 2016. Т. 1. С. 48. (дата звернення: 04.05.2025).
4. Хорт І. В. Теоретико-правові аспекти концепції місцевого самоврядування в Конституції України. *Юридичний вісник.* 2010. № 3. С. 103. (дата звернення: 04.05.2025).

Щерба Вікторія Віталіївна,
студентка 3 курсу юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ МІГРАЦІЙНОГО ПРАВА

Міграційні відносини є невід'ємною складовою загальної правової системи держави, оскільки вони безпосередньо пов'язані з реалізацією прав і свобод людини та громадянина. У зв'язку з цим особливого значення набуває процес становлення нової демократичної політичної системи в Україні, а також формування основ правової держави, що потребували глибоких і принципових змін у підходах до взаємодії держави з особою. Ці зміни стосуються не лише механізмів державного управління, а й засадничих принципів забезпечення правового статусу особи в суспільстві.

Принципи міграційного права становлять собою фундаментальні ідеї та основоположні положення, які відображають сутність і структуру цієї галузі права. Вони виступають як концептуальні орієнтири, що визначають характер, напрями розвитку та основні методи правового регулювання суспільних відносин у сфері переміщення населення — як внутрішньої, так і зовнішньої міграції. Саме ці принципи окреслюють межі

правового впливу держави на міграційні процеси та забезпечують гармонійне поєднання національних інтересів із дотриманням прав і свобод людини та громадянина. У системі міграційного права принципи займають домінуюче, пріоритетне місце щодо конкретних норм і правил, що регулюють міграційну діяльність. Вони мають загальнообов'язковий характер і є джерелом формування правових норм, які деталізують і конкретизують ці засади у практичній площині. Безпосередньо принципи відіграють важливу роль у тлумаченні, застосуванні та вдосконаленні законодавства у сфері міграції, а також у розв'язанні правових колізій і прогалин у нормативному регулюванні. [1, с. 246–254]

До основних загальних принципів міграційного права належать такі засадничі ідеї, як демократизм, гуманізм, справедливість, рівноправність, єдність прав і обов'язків, законність та відповідальність. Принцип демократизму полягає у визнанні людини, її прав і свобод як найвищої соціальної цінності. У межах міграційного регулювання це означає відкритість процедур, прозорість дій органів державної влади, а також забезпечення участі громадян у формуванні міграційної політики. Він гарантує кожному право на вільне пересування, вибір місця проживання, а також захист від дискримінації під час реалізації цих прав.

Гуманізм як принцип передбачає пріоритет поваги до людської гідності, життя та особистості мігранта. У сфері міграції це означає надання допомоги особам, які перебувають у вразливому становищі, наприклад, біженцям, особам без громадянства, або тим, хто зазнав переслідувань. Держава має зобов'язання діяти не лише в межах закону, але й з моральної та етичної позиції, дотримуючись міжнародних стандартів прав людини. Принцип справедливості виражає необхідність забезпечення рівного підходу до всіх суб'єктів міграційного права, безупередженості при прийнятті рішень, а також співмірності між правами та обов'язками осіб. Це також означає, що держава має реагувати на кожну ситуацію індивідуально, виходячи з її обставин, забезпечуючи об'єктивне вирішення спорів. [2, с. 90-95]

Принцип рівності всіх перед законом у сфері міграційного права передбачає недопущення надання будь-яких необґрунтованих переваг окремим особам або групам, так само як і заборону дискримінаційного підходу до мігрантів під час реалізації їхніх прав. Усі особи, які перебувають у подібних правових ситуаціях, повинні розглядатися та оцінюватися з боку органів влади однаково, без упередження чи вибірковості. Рівне ставлення до мігрантів означає, що жодна особа не може отримувати привілеї або зазнавати обмежень на підставі расової належності, кольору шкіри, політичних чи релігійних переконань, статі, етнічного або соціального походження, фінансового становища, місця постійного або тимчасового проживання, мовної приналежності чи будь-яких інших ознак, що не мають об'єктивного юридичного значення. Такий підхід є гарантією справедливості, правової визначеності та ефективного захисту прав людини в межах міграційної політики держави.

Нерозривний зв'язок прав та обов'язків у контексті міграційної політики є фундаментальним принципом, який забезпечує збалансований розвиток суспільних відносин у сфері переміщення населення. Це означає, що кожна особа, яка реалізує своє право на міграцію — чи то в'їзд, перебування, проживання або працевлаштування в іншій країні — зобов'язана дотримуватись встановлених правил, законів та норм тієї держави, що її приймає. Такий підхід сприяє не лише захисту інтересів приймаючої сторони, але й створює сприятливе середовище для інтеграції мігрантів у нове суспільство. Важливим елементом цього принципу є повага до культурних традицій, звичаїв та соціальних норм країни перебування. Мігранти повинні демонструвати не лише правову, але й етичну відповідальність, що передбачає усвідомлену поведінку, толерантність, а також готовність до конструктивного співіснування з місцевим населенням. [3, с. 29-31]

Принцип законності, у свою чергу, гарантує, що всі дії — як державних інституцій, так і самих мігрантів — повинні відбуватись у межах правового поля. Держава зобов'язана забезпечувати дотримання законності шляхом створення прозорих процедур міграційного

контролю, видачі документів, надання статусів, а також розгляду апеляцій. Водночас, жодна особа не може бути піддана дискримінації чи незаконному переслідуванню на підставі своєї національності, раси чи міграційного статусу.

Отже, загальні принципи міграційного права є такими положеннями, що визначають спрямування та зміст правового регулювання у сфері міграції. Вони забезпечують нормативну узгодженість дій державних органів та осіб, що беруть участь у міграційних процесах, сприяють реалізації прав і свобод людини, а також встановлюють правові межі державного втручання. Дотримання цих принципів є необхідною умовою формування ефективної та правової системи управління міграцією.

Список використаних джерел:

1. Цекалова Н. І. Міграційна політика як одна із форм здійснення державного регулювання у міграційній сфері. Прикарпатський юридичний вісник. 2015. Вип. 3 (9). С. 246–254.

2. Гарна-Іванова І. О. Принципи міграційного контролю в Україні. Наше право. 2014. № 4. С. 90–95.

3. Бойчук А. Ю. Загально-правові принципи міграційного права. Юридичний науковий електронний журнал. 2013. № 1. С. 29–31.

Якимчук Світлана Олексіївна,

вчений секретар, доцент кафедри приватного права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, адвокат, член Науково-консультативної ради при Раді адвокатів Хмельницької області, кандидат юридичних наук, доцент

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ПОДАТИ ЗВІТ ПРО ВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО СУДОВОГО КОНТРОЛЮ

Ефективне виконання судових рішень є ключовим елементом правової держави. Судове рішення, яке не виконується є порожньою декларацією, що нівелює реальний захист людини. З метою посилення судового контролю за виконанням судових актів, наприкінці 2024 року до Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) були внесені зміни, які передбачають обов'язок боржника подавати звіт про виконання судового рішення (ЦПК України, ст. 453-1–453-4) [1].

Інститут судового контролю за виконанням судових рішень є важливим елементом функціонування механізму правосуддя. Його суть полягає у тому, що суд, ухвалюючи рішення, має право і обов'язок контролювати їх фактичне виконання, особливо у справах, де: виконавча служба працює неефективно; існує високий ризик ухилення боржника від виконання рішення; реалізація прав стягувача не може бути забезпечена виключно у виконавчому провадженні. У міжнародній практиці судовий контроль визнається елементом права на справедливий суд (ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод), який охоплює не лише ухвалення рішення, але й його ефективне виконання [2]. Окрім того Європейський Суд з Прав Людини у своїх численних справах зазначав, що невиконання судового рішення рівнозначне порушенню права на справедливий суд.

До внесення змін до ЦПК України, щодо посилення судового контролю за виконанням судових рішень, можливості суду впливати на процес виконання були фактично обмежені механізмом розгляду скарг на виконавців. Новий механізм дозволяє: контролювати дії боржника – не чекати скарг, а зобов'язати подати звіт; створити процесуальний «моніторинг» виконання рішень – контроль на підставі звітів; реагувати на зловживання (формальні відписки, затягування виконання) – через процесуальні санкції. Дані новації мають на меті забезпечити реальне виконання судових рішень, особливо у

справах немайнового характеру, де традиційні виконавчі механізми є менш ефективними. Вони покладають обов'язок на боржника пояснити суду, чому рішення не виконано.

Нові статті ЦПК України закріплюють:

– право суду за заявою стягувача зобов'язати боржника подати звіт про вжиті заходи щодо виконання рішення (ст. 453-1 ЦПК України);

– порядок розгляду відповідної заяви у 20-денний строк (ст. 453-2 ЦПК України);

– зміст звіту, включно з конкретними діями чи перешкодами (ст. 453-3 ЦПК України);

– процесуальні наслідки відмови у поданні або прийнятті звіту, зокрема можливість штрафу або зміни способу виконання (ст. 453-4 ЦПК України) [3].

Цей механізм створює нову форму активної взаємодії суду і учасників процесу на стадії виконання судових рішень.

Аналогічні механізми існують у багатьох європейських країнах. Так, наприклад, у Німеччині відповідно до §888 ZPO (Zivilprozessordnung), суд може накладати штраф або арешт на боржника, який не виконує зобов'язання, що не підлягають виконанню через виконавчий лист. Такий механізм аналогічний українському, однак він більше орієнтований на примус, ніж на контроль [4].

Французьке право застосовує інститут astreinte – грошових санкцій за кожен день прострочення виконання судового рішення. Суд також може зобов'язати подати déclaration (заяву) щодо вжитих заходів, що функціонально подібне до звіту в українському контексті [5].

У польському цивільному процесі суд може застосувати фінансову санкцію за невиконання рішення, зокрема в немайнових справах, і вимагати подання письмового обґрунтування про хід виконання (ст. 1050–1053 Kodeks postępowania cywilnego) [6].

Хоча статті 453-1–453-4 ЦПК України набули чинності лише наприкінці 2024 року, вже існує перша практика їх застосування:

– Ухвала Соснівського районного суду м. Черкаси від 12.05.2025 року у справі № 127244030: суд наголосив, що неподання звіту тягне можливість накладення штрафу відповідно до ст. 453-4 ЦПК України [7].

– Ухвала Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 24.03.2025 року у справі № 333/3678/19: суд зобов'язав боржника подати звіт про виконання судового рішення, підкресливши обов'язковість такого звіту для забезпечення ефективного судового контролю у справі про усунення перешкод у спілкуванні з дитиною та її вихованні [8].

Отже, на підставі вищевикладеного можна зробити висновки, що:

1. Впровадження обов'язку подання звіту про виконання рішення є новим інструментом реального судового контролю в Україні.
2. Подібні механізми існують у правових системах країн ЄС і показали свою ефективність.
3. Практика українських судів демонструє поступове формування стабільного підходу до застосування новел, що має сприяти ефективності правосуддя.
4. Подальше вдосконалення законодавства можливе через:
   - розширення підстав для застосування санкцій;
   - узагальнення судової практики.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Закон України від 21.11.2024 № 4094-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль за виконанням судових рішень». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4094-20

4. German Zivilprozessordnung (ZPO), § 888.
URL: https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/__888.html
5. Code de procédure civile (France), articles L131–L133.
URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGISCTA000006149909/
6. Kodeks postępowania cywilnego (Polska), art. 1050–1053.
URL:
https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640140093/U/D19640093Lj.pdf
7. Ухвала Соснівського районного суду м. Черкаси від 12.05.2025 у справі № 127244030.
URL: https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/127244030/
8. Ухвала Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 24.03.2025 року у справі № 333/3678/19URL: https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/126059210/

Ярова Руслана Олександрівна,
студентка 1 курсу факультету Міжнародної торгівлі та права
Державного торговельно-економічного університету

Осадчий Олександр Євгенійович,
студент 1 курсу факультету Міжнародної торгівлі та права
Державного торговельно-економічного університету

РЕФОРМА ОПЛАТИ ПРАЦІ ДЕРЖСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ: НОВІ ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ

Зміни оплати праці держслужбовців планувались ще у 2020 р. Проте через низку соціально-економічних чинників рамковий законопроєкт № 8222 «Про внесення змін до деяких законів України щодо впровадження єдиних підходів в оплаті праці державних службовців на основі класифікації посад» [1], що покликаний впровадити реформу оплати праці на постійній основі, був зареєстрований лише у 23.11.2022 р. та у 2023 р. прийнятий у 1-му читанні. З цього часу він призупинений у Парламенті через велику кількість поправок. 11.03.2025 р. Верховною Радою в 2-му читанні було ухвалено законопроєкт № 8222. 17.03.2025 р. цей закон 4282-IX, що мав набрати чинності з 01.04. 2025 р. , за виключенням деяких норм, було спрямовано на підпис Президенту. Однак наразі він не підписаний, відповідно, чинності не набув. Реформа оплати праці, що базується на законопроекті № 8222, була розроблена відповідно до принципів Стратегії реформування державного управління України на 2022-2025 рр. [2] та рекомендацій Європейського Союзу і програми SIGMA. Ключовою метою реформи є забезпечення чіткої, передбачуваної та заснованої на результатах роботи системи оплати праці державних службовців. З-поміж основних завдань: 1) встановлення єдиного підходу до визначення заробітної плати державних службовців; 2) зменшення залежності від дискреційних премій та надбавок; 3) запровадження нової класифікації посад державної служби на основі кваліфікації, відповідальності і складності; 4) оптимізація структури оплати праці з 70% фіксованої та 30% змінної складової (замість колишніх 40% фіксованої і 60% преміальної); 5) зменшення кількості вакансій для перенаправлення зекономлених коштів у критичні сектори, такі як оборона і безпека [3]. Очікується, що реформа також зменшить корупційні ризики та підвищить довіру громадян до державних інституцій, зробивши оплату праці більш прозорою та заснованою на заслугах. У 2025 р. Україна офіційно розпочала імплементацію положень закону після тривалого етапу експертних консультацій, пілотних програм та відтермінування через повномасштабну війну та пов’язані з нею фінансові обмеження.

Ключові нововведення включають: 1) класифікація посад – понад 140000 посад державної служби пройшли нову систему класифікації; 2) структура заробітної плати –

фіксований базовий оклад тепер є основним джерелом доходу для державних службовців, тоді як змінні компоненти прив'язані до чітко визначених показників ефективності; 3) цифровий моніторинг – запущено цифровий реєстр засекречених посад і зарплат, що дозволяє здійснювати централізований контроль і мінімізувати ризики маніпуляцій; 4) оптимізація робочої сили – приблизно 20 тис. незаповнених посад були офіційно ліквідовані, а зекономлені бюджетні кошти перенаправлені на потреби оборони та цільове підвищення заробітних плат у стратегічних галузях [4]. Попри позитивні наміри реформи, її реалізація у 2025 р. виявила низку проблем, які загрожують успіху змін: 1) скорочення зарплат і зниження морального духу; 2) нерівність між центральними та місцевими органами влади; 3) проблеми з класифікацією та бюрократичне перевантаження; 4) фінансові ризики для місцевих бюджетів; 5) неповна цифровізація та прогалини в прозорості. Одним із найгостріших наслідків реформи стало суттєве скорочення загальної заробітної плати багатьох державних службовців. У деяких міністерствах та обласних адміністраціях заробітна плата зменшилася на 30-50%. Це призвело до різкого падіння морального духу працівників. Багато професіоналів, особливо керівників середньої ланки та спеціалістів, шукають можливості в органах місцевого самоврядування, міжнародних організаціях або приватному секторі. Втрата досвідчених кадрів становить загрозу для стабільності та якості державного управління [5]. Незважаючи на те, що реформа повинна була стандартизувати оплату праці, зберігається дисбаланс між центральними органами виконавчої влади та місцевими адміністраціями. Через відмінності в бюджетних можливостях та політичному впливі деякі органи все ще можуть пропонувати додаткові пільги чи вищі надбавки, створюючи «карту нерівності в оплаті праці» по всій країні, що загрожує єдності державної служби та підриває довіру до справедливості реформи. Також місцеві органи влади, насамперед в регіонах, що постраждали від конфлікту, не мають фінансової спроможності утримувати кваліфікованих працівників. Класифікація посад виявилася складним і бюрократично обтяжливим процесом. Відсутність єдиної методології та недостатня підготовка кадрових служб призвели до неодноразових перекласифікацій, внутрішніх суперечок та судових позовів від державних службовців, які вважають, що з ними несправедливо обійшлися [6]. Уряд рекомендував місцевим бюджетам компенсувати втрати доходів державних службовців шляхом надання цільових надбавок. Однак це рішення перекладає тягар на місцеві громади, багато з яких і так перебувають у скрутному фінансовому становищі. Така децентралізація фінансової відповідальності суперечить принципам єдиної державної служби і може поглибити регіональні відмінності. У сільській місцевості та економічно депресивних районах місцеві органи влади часто не в змозі виділити додаткові кошти на оплату праці, що призводить до подальшого відтоку працівників. Хоча реформа включає цифрові інструменти для класифікації та моніторингу заробітних плат, не всі установи ефективно інтегрували ці системи. Це підриває ключову мету реформи – створення справедливої та прозорої системи, оскільки громадяни та наглядові організації не можуть повністю відстежувати, як використовуються державні кошти на оплату праці [7]. Реформа також несе в собі політичні ризики. Скорочення заробітної плати та невдоволення серед державних службовців може спровокувати протести, страйки чи політичну реакцію, особливо у рік виборів або на тлі військових дій. Державні службовці становлять значну частину електорату та публічного дискурсу, і їх невдоволення може вплинути на громадську думку щодо ширших реформ й легітимності уряду. Послаблення адміністративного апарату під час війни – коли ефективне управління є критично важливим – може призвести до інституційної деградації. Зниження мотивації та «відтік мізків» ставить під загрозу здатність державних органів реалізовувати національні пріоритети (особливо у сфері оборони, відбудови й інтеграції до ЄС) [3].

Отже, реформа оплати праці в Україні, безсумнівно, є необхідним кроком. Однак досвід показує, що структурні реформи потребують ретельного планування, гнучкого впровадження та потужної інституційної підтримки. Щоб протистояти загрозам та забезпечити успіх реформи, уряд має переглянути результати класифікації та скоригувати

їх, де це необхідно, щоб відновити справедливість та запобігти надмірному скороченню заробітної плати; розробити інструменти фінансової підтримки органів місцевого самоврядування, особливо на прифронтових та деокупованих територіях; розширити тренінги та рекомендації для фахівців з управління персоналом з метою покращення практики класифікації та оцінки ефективності роботи; підвищити прозорість шляхом забезпечення доступу громадянського суспільствадо даних про заробітну плату та класифікацію в режимі реального часу; запровадити тимчасові програми заохочення для державних службовців у стратегічних секторах, щоб запобігти втраті талантів. Україна переживає історичну трансформацію в безпрецедентних умовах. Реформа оплати праці, хоч і болюча для багатьох, може стати основою для більш ефективного та справедливого державного управління – за умови мудрого управління виявленими загрозами і подальшого залучення зацікавлених сторін до процесу.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про державну службу» щодо впровадження єдиних підходів в оплаті праці державних службовців на основі класифікації посад. *Верховна Рада України*. 2025.
URL: https://itd.rada.gov.ua/BILLINFO/Bills/Card/40885

2. Деякі питання реформування державного управління України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 № 831-р. Дата оновлення: 23.12.2022 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text

3. Реформа системи оплати праці державних службовців. *ЛЗІ.* 2024.
URL: https://parlament.org.ua/wpcontent/uploads/2024/12/ali_brief_remuneration%20-of-a-civil-servant.pdf

4. Мандровська О. Реформа оплати праці: що змінилося для чиновників після прийняття ВРУ нового закону та скільки вони отримуватимуть? *Комерсант Український*. 11.03.2025 р. URL: https://www.komersant.info/refo%20rma-oplaty-pratsi-shcho-zminylosia-dlia-ukrainskykh-chynovnykiv-pislia-pryyniat%20tia-vru-novoho-zakonu

5. На засіданні Уряду прийнято зміни до постанови щодо проведення класифікації посад. *Національне агентство України з питань державної служби*. 02.04.2025 р. URL: https://nads.gov.ua/news/na-zasidanni-uriadu-pryiniat%20o-zminy-do-postanovy-shchodo-provedennia-klasyfikatsii-posad

6. Місце реформи системи оплати праці державних службовців у реформі державного управління. *ЛЗІ.* 13.12.2024 р.

URL: https://nads.gov.ua/ne%20ws/na-zasidanni-uriadu-pryiniato-zminy-do-postanovy-shchodo-provedennia-klasy%20fikatsii-posad

7. Наталія Алюшина: Запровадження нової моделі оплати праці за класифікацією посад є міжнародним зобов'язанням України в контексті євроінтеграції. *Національне агентство України з питань державної служби*. 15.08.2024. URL: https://nads.gov.ua/news/nataliia-aliushyna-zaprovadzhenni%20a-novoi-modeli-oplaty-pratsi-na-osnovi-klasyfikatsii-posad-ie-mizhnarodnym-zob%20oviazanniam-ukrainy-v-ramkakh-ievrointehratsii

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТАЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

збірник тез

VIII Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова
(м. Хмельницький, 16 травня 2025 року)

Відповідальний редактор – *Галус О.О.*

Комп'ютерний набір – *Галус О.О.*

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 8 Тел.: (382) 71-75-91
www.univer.km.ua

Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України
про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 6982 від 19.11.19